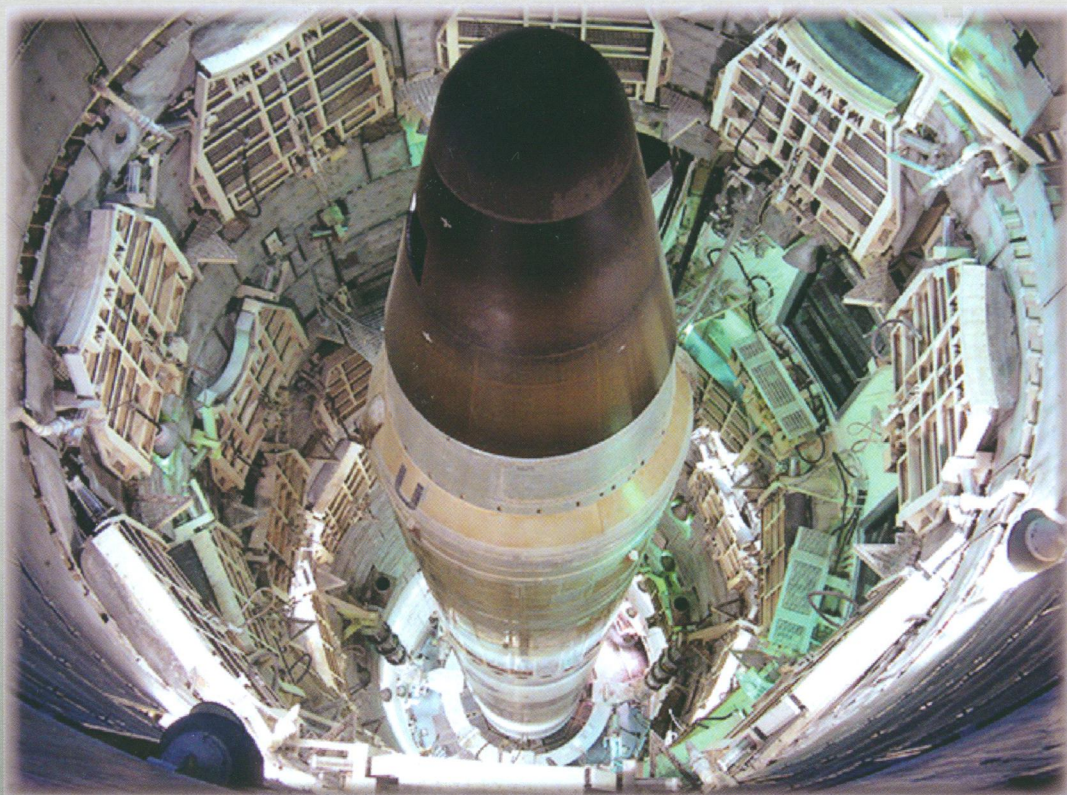

NÉMETH ISTVÁN

A GLOBÁLIS HIDEGHÁBORÚ

Dokumentumok

Németh István

A GLOBÁLIS HIDEGHÁBORÚ

BÉKE AZ ATOMBOMBA ÁRNYÉKÁBAN

Dokumentumok

ATLANTIS-CENTAUR
CHICAGO, 2018

3.429.510

BTEK01461/2019

ISBN 978-615-80875-1-3

© Németh István, 2018

© ATLANTIS-CENTAUR, 2018

A borítón: amerikai atomrakéta silója.
Borítóterv Bányászi Manuella,
a tördelés és a tipográfia Csernák Krisztina munkája.
Nyomdai kivitelezés: Vareg Hungary Kft.
Felelős vezető: Bernwallner Viktor

TARTALOMJEGYZÉK

I. EURÓPA KETTÉSZAKÍTÁSA (1945–1949)

A NYUGATI HATALMAK ÉS EURÓPA

Háromhatalmi nyilatkozat a felszabadított Európáról (Jalta, 1945. február 11.)	17
Közlemény a három hatalom berlini konferenciájáról (1945. augusztus 2.)	19
George F. Kennan: Németországi részünket biztosítani (Részletek 1945 nyarán írt emlékiratából)	22
A brit–francia szövetségi szerződés (Dunkerque, 1947. március 4.)	23
Charles de Gaulle: „Európa és a kommunista veszély” (1947. június 29.)	25
Szerződés a gazdasági, szociális és kulturális együttműködésről és az együttes védelemről (Brüsszel, 1948. március 17.)	28

SZTÁLIN EURÓPA-TERVE

I. M. Majszkij memoranduma „a jövő világ kívánatos alapelveiről” (1944. január 11.)	32
Barátsági, kölcsönös segélynyújtási és háború utáni együttműködési szerződés a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Lengyel Köztársaság között (1945. április 21.)	36
Szerződés a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság között Kárpát-Ukrajnára vonatkozóan (1945. június 29.)	38
Közlemény a három hatalom berlini konferenciájáról (1945. augusztus 2.)	41
Szerződés a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Lengyel Köztársaság között a szovjet–lengyel államhatárról (1945. augusztus 16.)	45
Barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés a Magyar Köztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság között (1947. december 8.)	47
Barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Finn Köztársaság között (Moszkva, 1948. április 6.)	49

A TRUMAN-DOKTRÍNA, A MARSHALL-TERV, AZ OEEC (1947–1948)

Churchill „vasfüggöny”-távirata Harry Truman elnöknek (1945. május 12.)	52
Kennan „hosszú távirata” Moszkvából (1946. február 22.)	52
Winston S. Churchill fultoni beszéde (1946. március 5.)	59

Az amerikai Központi Hírszerző Csoport (CIG) értékelése: „a szovjet kül- és katonapolitika” (1946. július 23.)	60
Truman üzenete a kongresszushoz (Washington, 1947. március 12.)	67
Marshall amerikai külügyminiszter beszéde a Harvard egyetemen (1947. június 5.)	72
Az európai újjáépítés problémái amerikai szempontból (1947. július 23.)	74
Az Egyesült Államok elnökének üzenete a kongresszushoz az Európai Újjáépítési Programról (1947. december 19.)	78
Az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete – OEEC (1948. április 6.)	84
A NATO MEGALAKÍTÁSA (1949)	
A Vandenberg-határozat (1948. június 11.)	86
Feljegyzés a washingtoni biztonsági megbeszélésekről (1948. július 6–szeptember 9.)	87
Az Észak-atlanti Szerződés (Washington, 1949. április 4.)	94
James Burnham: A hidegháború stratégiája (1950.)	96
A KELETI SZÖVETSÉGI RENDSZER MEGSZILÁRDÍTÁSA; A KGST (1949)	
A Novikov-távirat: „Az amerikai külpolitika a háború utáni időszakban” (1946. szeptember 27.)	98
Visinszkij beszéde az ENSZ-ben (1947. szeptember)	104
A Kommunista- és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának nyilatkozata a nemzetközi helyzetről (1947. október 5.)	105
Az SZK(b)P KB Politikai Irodájának utasítása a szovjet Külügyminisztérium részére a kelet-európai országokkal megkötendő kölcsönös segítségnyújtási szerződésekről (1947. október 14.)	109
Barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés a Magyar Köztársaság és a Szovjet Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége között (Moszkva, 1948. február 18.)	110
A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának (KGST) alapokmánya (Moszkva, 1949. január 25.)	111
NÉMETORSZÁG MEGOSZTÁSA	
Közlemény a három hatalom berlini konferenciájáról (1945. augusztus 2.)	116
De Gaulle a Rajna- és a Ruhr-vidék jövőjéről (1945. szeptember 10.)	121
Konrad Adenauer a duisburgi főpolgármesterhez (1945. október 31.)	122
Konrad Adenauer beszéde a kölni egyetemen (1946. március 24.)	123
Byrnes amerikai külügyminiszter stuttgarti beszéde (1946. szeptember 6.)	125
A brit Foreign Office feljegyzése Németország egységéről (1948. május 14.)	127
Az első törvény Németország nyugati övezeteiben a pénzügyek újjászervezésére (pénztörvény) (1948. június 18-án)	128

A németországi szovjet katonai adminisztráció főparancsnokának 111. sz. parancsa a pénzreform végrehajtásáról a szovjet megszállási övezetben (1948. június 28.)	131
Háromhatalmi nyilatkozat a megszállási statútumról és a németországi megszállási övezetek egyesítéséről (1949. április 8.)	134
A washingtoni egyezmények a nyugat-németországi katonai igazgatás megszüntetéséről (1949. április 8.)	136
A párizsi külügyminiszteri konferencia dokumentumaiból (1949. május 23. – június 20.)	137
Jegyzőkönyv a szövetséges főbiztosok és a Német Szövetségi Köztársaság kancellárja közötti egyezményekről (Petersberg, 1949. november 22.)	139

II. EURÓPA A HIDEGHÁBORÚBAN (1950–1962)

A BIZTONSÁG KERESÉSE – NYUGAT-EURÓPA AZ ÖTVENES ÉVEK ELEJÉN	
Közlemény az amerikai, angol és francia külügyminiszterek találkozájáról (New York, 1950. szeptember 19.)	145
Truman elnök kongresszusi üzenete (1951. január 8.)	147
A Schuman-terv (1950. május 9.)	148
Az Európai Fizetési Unió – EPU (1950. szeptember 19.)	150
A Pleven-terv (1950. október 24.)	151
Az Európai Szén- és Acélközösség – Montánunió (1951)	153
Az Európai Védelmi Közösség – EVK (1952. május 27.)	155
Háromhatalmi nyilatkozat a Német Szövetségi Köztársaság bevonásáról az európai közösségbe (1952. május 27.)	155
Szerződés a gazdasági, szociális és kulturális együttműködésről és a kollektív önvédelemről a brüsszeli szerződést módosító és kiegészítő jegyzőkönyv változtatásainak megfelelően – WEU (Párizs, 1954. október 23.)	157
Nyilatkozat a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország meghívásáról a Brüsszeli Szerződéshez való csatlakozásra (1954. október 23.); Jegyzőkönyv a Brüsszeli Szerződés módosításáról és kiegészítéséről, a Nyugat-európai Unió fegyveres erőiről, a fegyverkezés ellenőrzéséről (1954. október 23.)	162
Szerződés a Francia Köztársaság, az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és a Német Szövetségi Köztársaság közötti kapcsolatokról (1954. október 23.)	169
Barátsági és együttműködési szerződés Jugoszlávia, Görögország és Törökország között (Balkán-paktum) (1953. február 28.)	174
Az Északi Tanács alapszabályzata (1958. január 1.)	176

A New York-i konferencia határozata az NSZK felfegyverzéséről (1950. szeptember 26.)	178
A szovjet kormány német békeszerződés-tervezete (1952. március 10.)	180
A berlini négyhatalmi konferencia dokumentumaiból (1954. január 25. – február 18.)	182
A három nyugati hatalom és az NSZK alapvető kapcsolatairól szóló szerződés (1954. október 23.)	185
Az NSZK felvétele a NATO-ba (1954. október 23.)	187
A Szovjetunió és Németország közötti hadiállapot megszüntetése (1955. január 25.)	189
Szerződés a Szovjetunió és az NDK közötti kapcsolatokról (1955. szeptember 20.)	190
A KELETI KOHÉZIÓ AZ ÖTVENES ÉVEK KÖZEPÉN	
A Béke-világtanács határozata (Bécs, 1953. november 23–28.)	193
A Varsói Szerződés – VSZ (1955. május 14.)	195
Szerződés a szovjet szocialista köztársaságok Szövetsége és a német demokratikus köztársaság közötti kapcsolatokról (Moszkva, 1955. szeptember 20.)	201
Az SZKP XX. kongresszusának határozata az SZKP Központi Bizottságának beszámolója alapján (1956. február 24.)	203
A Szovjetunió kormányának nyilatkozata a Szovjetunió és a többi szocialista ország közötti baráti kapcsolatok és együttműködés fejlesztésének és további erősítésének alapjairól (1956. október 30.)	204
A szocialista országok kommunista és munkáspártjainak nyilatkozata (Moszkva, 1957. november 14–16.)	206
GAZDASÁGI ÖSSZEFOGÁS NYUGAT-EURÓPÁBAN AZ ÖTVENES ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN	
Szerződés az Európai Gazdasági Közösség alakításáról (Róma, 1957. március 25.)	210
Jegyzőkönyv a belnémet kereskedelemről (Róma, 1957. március 25.)	213
Egyezmény a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetről – OECD (Párizs, 1960. december 14.)	214
A SZOVJETUNIO ÉS A KELETI TÖMB ÖSSZETARTÁSA AZ ÖTVENES ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN	
A kommunista és munkáspártok nyilatkozata (Moszkva, 1960. november)	220

III. A STATUS QUO MEGSZILÁRDÍTÁSA (1963–1972)

NYUGAT-EURÓPAI INTEGRÁCIÓ: STAGNÁLÁS ÉS BŐVÍTÉS KÖZÖTT

Az Európai Közösségek egyesülése. Közlemény a közösségi szervek fúziós szerződésének megkötéséről (1965. április 8.)	225
Hans von Groeben: Program Európa számára (1969. június 23.)	227
Francia–német együttműködési szerződés (Párizs, 1963. január 22.)	229
A Közös Piachoz tartozó országok kommunista pártjainak nyilatkozata (1963. március 6.)	233

ATLANTI PARTNERSÉG ÉS ÚJ KELET-NYUGATI PÁRBESZÉD

Szerződés a légkörben, a világűrben és a víz alatt végzett nukleáris fegyverkísérletek betiltásáról (atomcsend-szerződés)(Moszkva, 1963. augusztus 5.)	236
A francia kormány szóbeli jegyzéke a 14 NATO-partnernek (1966. március 11.)	238
Kennedy elnök beszéde a frankfurti Pál-templomban (1963. június 25.)	240
Walter Hallstein, az EGK Bizottsága elnökének beszéde az atlanti partnerségről (Strasbourg, 1963. szeptember 13.)	242
A Szövetség jövőbeli feladatairól (Harmel-jelentés) (1967. december 14.)	244
Szerződés a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról (atomsorompó-egyezmény) (Moszkva, Washington, London, 1968. július 1.)	247
Nyilatkozat az amerikai–szovjet kapcsolatokról Nixon moszkvai látogatása alkalmából (Moszkva, 1972. május 29.)	253
Az Olasz és a Francia Kommunista Párt közös nyilatkozata (1973. május 10.)	255

A KELETI SZÖVETSÉGI RENDSZER EGYSÉGE ÉS GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSE

A Román Munkáspárt Központi Bizottságának nyilatkozata (1964. április 22.)	258
A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének nyilatkozata az európai béke és biztonság megszilárdításáról (Bukarest, 1966. július)	259
Barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és együttműködési szerződés az NDK és a Szovjetunió között (Moszkva, 1964. június 12.)	264
Barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés a Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között (Budapest, 1967. szeptember 7.)	267
A varsói levél Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságához (Brezsnyev-doktrína)(1968. július 15.)	270
A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének felhívása az európai országokhoz (Budapest, 1969. március 17.)	270
Az imperializmus elleni harc feladatai a jelenlegi szakaszban és a kommunista és munkáspártok, az összes antiimperialista erő akcióegysége (Moszkva, 1969. június 17.)	273

A KGST-tagállamok gazdasági integrációjának komplex programja (1971)	276
A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének nyilatkozata az európai biztonság és együttműködés alapelveiről (Prága, 1972. január)	281
NÉMETORSZÁG, BERLIN ÉS A KELETI SZERZŐDÉSEK	
Szerződés a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az NSZK között (1970. augusztus 12.)	284
Szerződés a Lengyel Népköztársaság és az NSZK között kölcsönös kapcsolataik normalizálásának alapjairól (Varsó, 1970. december 7.)	288
A Nyugat-Berlinre vonatkozó négyoldalú egyezmény (1971. szeptember 3.)	289
Az NDK és az NSZK egyezménye az NSZK és Nyugat-Berlin közötti tranzitforgalomról (1971. december 17.)	296
Közlekedési szerződés az NDK és az NSZK között (1972. május 26.)	297
Szerződés az NDK és az NSZK közötti kapcsolatok alapjairól (1972. december 21.)	300
Szerződés az NSZK és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közötti kölcsönös kapcsolatokról (1973. december 11.)	306

IV. ENYHÜLÉS ÉS BIZTONSÁG (1972–1985)

EURÓPA IDENTITÁSKERESÉSE

Az Európai Közösség az európai identitásról (Koppenhága, 1973. december 14.)	311
H. Kissinger beszéde az Egyesült Államok Európa-politikájáról (1973. április 23.)	314

AZ EURÓPAI BIZTONSÁGI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉRTEKEZLET ÉS SZERVEZET (EBEÉ–EBESZ)

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányának tíz alapelve (1975. augusztus 1.)	316
A madridi EBEÉ-utótálcázó záródokumentuma (1983. szeptember 6.)	323

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA ÉS A LENGYEL VÁLÁSÁG

Közlemény a béke erőinek moszkvai világkongresszusáról (Moszkva, 1973. október 31.)	325
Barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés az NDK és a Szovjetunió között (Moszkva, 1975. október 7.)	328
A Varsói Szerződés tagállamai parlamenti képviselőinek felhívása valamennyi európai ország parlamentjéhez: „Az európai népek békéjéért, biztonságáért, együttműködéséért és közeledéséért” (Varsó, 1975. május 15.)	331
Az európai békéért, biztonságért, együttműködésért és társadalmi haladásért. Az európai kommunista és munkáspártok kelet-berlini konferenciájának dokumentuma (1976. június 30.)	334

A Szolidaritás független öngazgató szakszervezet I. küldött-kongresszusán elfogadott program (Gdańsk, 1980. augusztus 16–17.)	337
A Charta 77 csehszlovák polgárjogi mozgalom nyilatkozata (1977. január 1.)	341
A Varsói Szerződés tagállamai Politikai Tanácskozó Testületének nyilatkozata (Prága, 1983. január 5.)	342
EURÓPA FEGYVERKEZÉS ÉS LESZERELÉS KÖZÖTT	
A NATO kettős határozata az eurorakéták telepítéséről (Brüsszel, 1979. december 12.)	347
A Carter-doktrína (Washington, 1980. január 23.)	350
Békemozgalmi kiáltvány az NSZK-ban (1984. február 25.)	357
A WEU miniszteri tanácsának római nyilatkozata (1984. október 27.)	361

V. EURÓPA FORDULATA (1986–1992)

A KETTŐS FORDULAT

Egységes Európai Okmány (Luxemburg, 1986. február 17.)	369
Egyezmény az Európai Gazdasági Térségről (Oporto, 1992. május 2.)	372
Szerződés a Szovjetunió és az Egyesült Államok között közép- és rövidebb hatótávolságú rakétáik felszámolásáról (Washington, 1987. december 8.)	376
Az EBEÉ bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekkel és leszereléssel foglalkozó konferenciája (Stockholm, 1986. szeptember 19.)	385
Záródokumentum az európai biztonsági és együttműködési értekezleten részt vevő országok képviselőinek találkozájáról (Bécs, 1989. január 19.)	390
Párizsi Charta az új Európáért (1990. november 21.)	393

EURÓPA ÁTALAKULÓBAN

A NSZEP és az SPD javaslata közép-európai bizalomerősítő és biztonsági övezet létrehozására (Berlin, 1988. július 8.)	408
Mihail Gorbacsov: Európa közös házunk (1987)	413
Mihail Gorbacsov beszéde az Európa Tanácsban (Strasbourg, 1989. július 6.)	417
Tadeusz Mazowiecki lengyel miniszterelnök beszéde az Európa Tanácsban (Strasbourg, 1990. január 30.)	418
Václav Havel csehszlovák elnök beszéde az amerikai kongresszusban (1990. február 21.)	419
A Varsói Szerződés feloszlításának jegyzőkönyve (Prága, 1991. július 1.)	421
A KGST feloszlításának jegyzőkönyve (Budapest, 1991. június 28.)	422
Az Észak-atlanti Tanács ülésének nyilatkozata (Brüsszel, 1989. május 29–30.)	423
A NATO-tagállamok „londoni nyilatkozata” (1990. július 5–6.)	426

Az Észak-atlanti Tanács nyilatkozata a békéről és az együttműködésről (Róma, 1991. november 8.)	429
Nyilatkozat az Észak-atlanti Együttműködési Tanács (NACC) alakuló üléséről (Brüsszel, 1991. december 20.)	433
Szerződés az NSZK, az NDK, Franciaország, Nagy-Britannia, a Szovjetunió és az Egyesült Államok között a Németország-kérdésről szóló befejező szabályozásról (Moszkva, 1990. szeptember 12.)	435
Egyezmény az NSZK kormánya és a Szovjetunió kormánya között egyes átvezető intézkedésekről (Bonn, 1990. október 9.)	441
Szerződés az NSZK és a Lengyel Köztársaság között a közöttük fennálló határok elismeréséről (Varsó, 1990. november 14.)	447
Szerződés a Magyar Köztársaság és az NSZK között a baráti együttműködésről és az európai partnerségről (1992. február 6.)	449
Szerződés az Európai Unióról (Maastricht, 1992. február 7.)	462
A schengeni egyezmény a határellenőrzés fokozatos megszüntetéséről a Benelux-államok, az NSZK és Franciaország között (1985. június 14.)	467
Nyilatkozat a Szovjetunió megszűnéséről és a Független Államok Közösségének (FÁK) megalakulásáról (Alma Ata, 1991. december 21.)	470
A Szlovén Köztársaság függetlenségi nyilatkozata (1991. június 25.)	471
Nyilatkozat a szuverén és független Horvát Köztársaság létrehozásáról (1991. június 25.)	474
Az Európai Tanács nyilatkozata Koszovóról (1999. április 25.)	476

VI. MAGYARORSZÁG A HIDEGHÁBORÚBAN

A RAJK-PER (1949)	
A Belügyminisztérium sajtóosztálya közli (1949. június 19.)	481
A belügyminisztériumi pártszervezet önkritikája (1949. június 23.)	481
Ügyészi vádbeszéd a Rajk-perben	483
Vádirat Rajk László és társai ellen (1949. szeptember 7.)	484
Levél Bukarestből (1945. szeptember 22.)	495
Ítélet a Rajk-perben (1949. szeptember 24.)	496
Rákosi Mátyás: a Rajk-banda megsemmisítésének tanulságai (1949. szeptember 30.)	499
A Tito-banda újabb aljas provokációjáról (1954. november 1.)	499
A MAGYAR-AMERIKAI KAPCSOLATOKHOZ	
Dulles hét pontja (1954)	502
Az Operation Veto és Operation Focus (1954)	503
A léggömbakció	505

A Magyar Külügyminisztérium jegyzéke az Egyesült Államok budapesti követségének (Budapest, 1954. október 15.)	506
Az Egyesült Államok bécsi nagykövetségének távirata a külügyminisztériumnak (Bécs, 1955. március 4.)	508
Feljegyzés a Nemzetbiztonsági Tanács 301. üléséről (Washington, 1956. október 26.)	511
A Szabad Európa Bizottság nyolc pontja (1956. október 28.)	515
A Nemzetbiztonsági Tanács Tervező Bizottságának javaslata a Magyarországgal és Lengyelországgal kapcsolatos politikáról (1956. október 31.)	518
Feljegyzés a Nemzetbiztonsági Tanács 302. üléséről (1956. november 1.)	521
R. V. Mrozenski feljegyzése Elmer B. Staatsnak (Washington, 1956. november 5.)	522
Jacob D. Beam feljegyzése a tárcaközi egyeztető bizottság részére a magyarkérdésről (Washington, 1956. november 7.)	524
A Külügyminisztérium állásfoglalása Magyarországról a Nehru-látogatás alkalmával (Washington, 1956. december 11.)	525
Kimenő távirat az Egyesült Államok madridi követségének (1956. november 8.)	526
A Kelet-Európa osztály helyettes vezetőjének feljegyzése az Európa-főosztály vezetőjének az Egyesült Államok magyarországi politikájáról (Washington, 1957. november 8.)	527
Eisenhower elnök nyilatkozata Nagy Imre és Maléter Pál kivégzéséről az 1958. június 18-ai sajtókonferencián (Washington, 1958. június 18.)	530
Francis Powers vallomása az U-2 kémrepülőgép útjáról (Moszkva, 1960. május 9.)	531
Az ideológiai diverzió elleni harc feladatai	536

A SZOVJET KATONAI BEVONULÁS ELŐKÉSZÜLETEI MAGYARORSZÁGRA (1956)

Feljegyzés az SZKP KB Elnökségének üléséről (1956. október 23.)	538
Anasztaz Mikojan és Mihail Szuszlov helyzetjelentése Budapestről (1956. október 30.)	539
Feljegyzés az SZKP KB Elnökségének üléséről (1956. október 30.)	541
A Togliatti elvtársnak küldendő távirat tervezete	542
Jurij Andropov jelentése a magyar kormány tiltakozásáról (1956. november 1.)	543
Feljegyzés az SZKP KB Elnökségének Kádár János, Münnich Ferenc és Bata István részvételével Moszkvában tartott üléséről (1956. november 2.)	544
Feljegyzés az SZKP KB Elnökségének üléséről (1956. november 3.)	548

A MAGYAR KORMÁNY KÜLPOLITIKAI LÉPÉSEI A FORRADALOM NAPJAIBAN

A magyar kormány nyilatkozata az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1956. október 28-i ülésétől kapcsolatban (1956. október 28.)	551
A LEMP KB felhívása a magyar nemzethez (1956. október 28.)	552
A kormány kabinetülésének jegyzőkönyve (1956. november 1. délelőtt)	553
A kormány kabinetülésének jegyzőkönyve (1956. november 1. délután)	554

Nagy Imre miniszterelnök és megbízott külügyminiszter szóbeli jegyzéke a budapesti diplomáciai missziók vezetőihez (1956. november 1.)	555
Nagy Imre miniszterelnök és megbízott külügyminiszter távirata Dag Hammarskjöldnek, az ENSZ főtitkárának (1956. november 2.)	556
Nagy Imre miniszterelnök és megbízott külügyminiszter utasításai Szabó Jánosnak, Magyarország megbízott ENSZ-delegátusának (1956. november 3.)	557
Bibó István államminiszter távirata D. D. Eisenhower amerikai elnöknek (1956. november 4.)	558
A Nagy Imre-per (1958. január-június)	559

VII. A SZOVJETUNIO AFGANISZTÁNI HÁBORÚJA (1979–1989)

Dokumentum. Szigorúan titkos. Az SZKP KB »különleges mappa«. (1979. december 4.)	567
Amin meggyilkolása (1979. december 27.) Valentyin Braterszkij (a KGB külföldi felderítésének volt munkatársa) emlékezete	568
A szovjet bevonulás (1979. december). Eduard Oganov, egy üzemanyag-szállító sofőr visszaemlékezése	569
A 40. hadsereg vezérkari főnöke, V. M. Pankratov tábornok eseménynaplójából	570
Az Afganisztánba induló katona emlékeztetője	571
I. F. Rjabcsenko visszaemlékezéséből	571
A. Csikisev szemtanú könyvéből	572
A szovjet csapatok rölapjaiból	573
Alekszej Csikisev visszaemlékezéséből	573
Az SZKP KB 1986. október 13-i ülésén	574
Nadzsib afgán elnök a belpolitikai helyzetről (1986 ősze)	574
V. Gromov tábornok a „Korlátozott kontingens” című könyvében	575
Szvetlana Alekszijevice: Fiúk cinkoporsóban	575

I.

EURÓPA KETTÉSZAKÍTÁSA (1945–1949)

A NYUGATI HATALMAK ÉS EURÓPA

HÁROMHATALMI NYILATKOZAT A FELSZABADÍTOTT EURÓPÁRÓL (JALTA, 1945. FEBRUÁR 11.)

Kidolgoztunk és aláírtunk egy nyilatkozatot a felszabadított Európáról. E nyilatkozat előirányozza a három hatalom politikájának egybehangolását és közös eljárását a felszabadított Európa politikai és gazdasági kérdéseinek demokratikus elvek szerint történő megoldása tekintetében. A nyilatkozat szövege a következő:

„A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének miniszterelnöke, az Egyesült Királyság miniszterelnöke és az Amerikai Egyesült Államok elnöke tanácskozásokat folytattak országaik népeinek, valamint a felszabadított Európa népeinek közös érdekében. Együttesen kinyilvánítják kölcsönös egyetértésüket aziránt, hogy a felszabadított Európa átmeneti bizonytalanságának időszakában a három kormány egybehangolt politikájával segíti a náci Németország uralma alól felszabadított európai népeket és a tengely volt európai csatlós államainak népeit abban, hogy sürgős megoldásra váró politikai és gazdasági kérdéseiket demokratikus eszközökkel oldják meg.

Európában a rend helyreállítását és a nemzetgazdasági élet átszervezését úgy kell megoldani, hogy az lehetővé tegye a felszabadított népeknek a náciizmus és fasizmus utolsó maradványainak megsemmisítését és a maguk választotta demokratikus intézmények megteremtését. Az Atlanti Charta ama alapelvének megfelelően, amely szerint minden népnek joga van arra, hogy megválassza azt a kormányformát, amelyben élni akar, vissza kell állítani mindazoknak a népeknek szuverén jogait és önkormányzatát, amely népeket ettől az agresszív nemzetek erőszakkal megfosztottak.

Ama feltételek javítása érdekében, amelyek mellett a felszabadított népek érvényesíthetik ezeket a jogukat, a három kormány, valahányszor a körülmények azt megkövetelik, együttesen támogatni fogja bármely felszabadított európai államnak vagy a tengely volt európai csatlós államainak népét abban,

- a) hogy megteremtsék a belső béke feltételeit;
- b) hogy szükségintézkedéseket fogjanak intézni az éhséget szenvedő népek megsegítésére;
- c) hogy a lakosság összes demokratikus elemeit széles körűen képviselő ideiglenes kormányhatalmat létesítsenek, amely köteles minél előbb szabad választások útján a nép akaratának megfelelő kormányt alakítani;

d) hogy elősegítsék ilyen választások megtartását mindenütt, ahol ez szükségesnek mutatkozik.

A három kormány tanácskozni fog a többi egyesült nemzettel és az európai ideiglenes hatóságokkal vagy más európai kormányokkal, valahányszor az őket közvetlenül érdeklő kérdések megvizsgálására sor kerül.

Ha a három kormány úgy véli, hogy valamely felszabadított európai államban vagy a tengely valamely volt európai csatlós államában a körülmények ilyen eljárást szükségessé tesznek, a három kormány haladéktalanul megtanácskozza a szükséges intézkedéseket, hogy eleget tegyen a jelen nyilatkozatban lefektetett közös felelősségének.

Ezzel a nyilatkozatunkkal újból hitet teszünk az Atlanti Charta elvei mellett, megerősítjük az Egyesült Nemzetek nyilatkozatához való hűségünket, valamint azon elhatározásunkat, hogy a többi békeszerető nemzettel együttműködve felépítjük a jog elvein alapuló nemzetközi rendet, amely a békét, a biztonságot, a szabadságot és az emberiség általános jólétét szolgálja.

Midőn a három hatalom ezt a nyilatkozatot közzéteszi, egyben kifejezést ad ama reményének, hogy a Francia Köztársaság ideiglenes kormánya csatlakozhat majd hozzájuk a javasolt eljárásban".

[...]

VIII. A külügyminiszterek értekezletei

A konferencia tartama alatt, a kormányfők és a külügyminiszterek mindennapos ülésein kívül, a három külügyminiszter tanácsadók bevonásával naponta külön üléseket is tartott.

Ezek az értekezletek igen hasznosaknak bizonyultak, és a konferencián meg egyezés jött létre arról, hogy a három külügyminiszter közötti rendszeres tanácskozások céljából állandó szervet kell létrehozni. Ezért a külügyminiszterek ezentúl olyan gyakran találkoznak majd, valahányszor ez szükségesnek mutatkozik, éspe dig valószínűleg minden három vagy négy hónapban. E találkozókat felváltva a három fővárosban fogják megtartani; az első találkozó Londonban lesz az Egyesült Nemzeteknek a nemzetközi biztonsági szervezetet megalakító konferenciája után.

IX. Egység a béke megszervezésében, akárcsak a háború viselésében

Krími találkozásunk újból megerősítette azt a közös eltökéltségünket, hogy az elkövetkezendő békés időszakban fenntartsuk és megerősítsük céljainknak és cselekvésünknek azt az egységét, amely az Egyesült Nemzetek győzelmét ebben

a háborúban lehetővé és kétségtelenné tette. Úgy hisszük, hogy ez kormányaink szent kötelessége népeink, valamint a világ összes népe iránt.

Csak a három ország és az összes békeszerető népek közötti állandó és egyre erősödő együttműködés és kölcsönös megértés útján valósítható meg az emberiség legmagasztosabb törekvése: a szilárd és tartós béke, amely az Atlanti Charta szavai szerint „biztosítékot nyújt arra, hogy minden ember minden országban félelem és szükség nélkül élhessen”.

A háború győzelmes befejezése és a tervezett nemzetközi szervezet megalakítása az emberiség történetének eddigi legnagyobb lehetőségé nyújtja arra, hogy a legközelebbi években létrejöjjenek az ilyen béke legfontosabb feltételei.

WINSTON CHURCHILL
FRANKLIN D. ROOSEVELT
I. SZTÁLIN

1945. február 11.

(*Teherán, Jalta, Potsdam. Dokumentumgyűjtemény.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969. 164–166, 168–169.)

KÖZLEMÉNY A HÁROM HATALOM BERLINI KONFERENCIÁJÁRÓL (1945. AUGUSZTUS 2.)

(Részletek)

I. 1945. július 17-én Harry S. Truman, az Amerikai Egyesült Államok elnöke, I. V. Sztálin, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Népbiztosai Tanácsának elnöke és Winston S. Churchill, Nagy-Britannia miniszterelnöke Clement R. Attlee úrral együtt találkoztak a háromoldalú berlini konferencián. Kíséretükben voltak a három kormány külügyminiszterei: V. M. Molotov, D. F. Byrnes úr és A. Eden úr, továbbá a vezérkari főnökök és más tanácsadók.

A július 17-e és 25-e közötti időszakban kilenc ülést tartottak. Ezután a konferenciát felfüggesztették 2 napra, arra az időre, amíg Angliában kihirdették az általános választások eredményeit.

Július 28-án Attlee úr mint miniszterelnök tért vissza a konferenciára E. Bevin úr, az új külügyminiszter kíséretében. A konferencia idején rendszeresen találkozott a három kormányfő a külügyminiszterek kíséretében, s rendszeresen tanácskoztak a külügyminiszterek is.

Azok a bizottságok, amelyeket a külügyminiszterek tanácskozása a kérdések előzetes előkészítése céljából kiküldött, ugyancsak naponta üléseztek.

A konferencia üléseit Cécilienhofban tartották, Potsdam közelében. A konferencia 1945. augusztus 2-án ért véget.

A konferencián fontos határozatok és megállapodások születtek. Eszmecsere folyt számos egyéb kérdéstről is. Ezeknek a problémáknak a tárgyalását a Külügyminiszterek Tanácsa folytatja majd, amelyet a konferencia hozott létre.

Erről a konferenciáról, amely megerősítette a három kormány közötti kapcsolatokat és kiszélesítette együttműködésük és kölcsönös megértésük kereteit, Truman elnök, Sztálin generalisszimusz és Attlee miniszterelnök azzal az újból megerősödött meggyőződéssel távozott, hogy kormányaik és népeik az Egyesült Nemzetek többi tagjával együtt biztosítják az igazságos és tartós béke létrejöttét.

II. A külügyminiszterek tanácsának megalakítása

A/ A konferencia megállapodott abban, hogy megalakítják az öt vezető hatalmat képviselő Külügyminiszterek Tanácsát azzal a céllal, hogy az folytassa a békés rendezéshez szükséges előkészítő munkálatokat, és megtárgyalja azokat az egyéb kérdéseket, amelyeket a tanácsban részt vevő kormányok megállapodása alapján alkalmanként a tanács elé utalnak.

A Külügyminiszterek Tanácsának megalakítására vonatkozó egyezmény szövege a következő:

Tanácsot kell alakítani az Egyesült Királyság, a Szovjet szocialista Köztársaságok szövetsége, Kína, Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztereinek részvételével.

2a/ A tanács rendes körülmények között Londonban ülésezik, ahol a tanács által felállítandó Egyesített Titkárság székhelye lesz. Mindegyik külügyminisztert magas rangú helyettes kíséri, aki a külügyminiszter távollétében a munka folytatásához kellő felhatalmazással rendelkezik, továbbá a szaktanácsadók egy kisebb csoportja.

b/ A tanács első ülése Londonban lesz, legkésőbb 1945. szeptember 1-jén. Az üléseket közös megegyezés alapján más fővárosokban is tarthatják, esetenkénti megállapodás szerint.

3a/ Azonnali és fontos feladata lesz a tanácsnak, hogy az Egyesült Nemzetek elé terjesztés végett összeállítsa az Olaszországgal, Romániával, Bulgáriával, Magyarországgal és Finnországgal kötendő békeszerződéseket, és javaslatokat dolgozzon ki az európai háború befejezésével kapcsolatban felmerült megoldatlan területi kérdések rendezésére azzal a céllal, hogy a megfelelő dokumentumot majd elfogadja Németország erre alkalmas kormánya, mihelyt ilyen kormány megalakul.

b/ E feladatok mindegyikének megoldásakor a tanács azoknak az államoknak a képviselőiből áll majd, amelyek az adott feladat esetében érintett ellenséges államnak diktált kapituláció rendelkezéseit aláírták. Az Olaszországgal való békés rendezés kérdésének tárgyalásakor Franciaország az olaszországi kapituláció aláírójának tekintendő. Más tagokat akkor hívnak meg a tanácsban való részvételre, amikor őket közvetlenül érintő kérdéseket tárgyalnak.

c/ Más ügyeket alkalmanként bíznak a tanácsra azoknak a kormányoknak a megállapodása alapján, amelyek tagjai a tanácsnak.

4a/ Amikor a tanács olyan kérdést tárgyal, amelyben valamely, a tanácsban nem képviselt állam van közvetlenül érintve, ez az állam meghívást kap arra, hogy küldje el képviselőit ennek a kérdésnek a tárgyalásában és tanulmányozásában való részvételre.

b/ A tanács az adott, megvizsgálandó kérdés jellegétől függően határozhatja meg munkarendjét. Bizonyos esetekben a kérdést előzetesen a saját kebelében is megtárgyalhatja, más érdekelt államok bevonása előtt. Más esetekben a tanács hivatalos konferenciára hívhatja meg azokat az államokat, amelyek valamely adott probléma megoldásában leginkább érdekeltek.

B/ A konferencia határozatának megfelelően a három kormány mindegyike azonos felhívást küldött Kína és Franciaország kormányának, hogy fogadják el ezt a szöveget, és csatlakozzanak a tanács megalakításához.

C/ A Külügyminiszterek Tanácsának az e szövegben megnevezett speciális célokból való megalakítása nem mond majd ellent a krími konferencián kötött ama megállapodásnak, hogy az Amerikai Egyesült Államok, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az Egyesült Királyság külügyminisztereinek időszakos konzultációkat kell tartaniuk.

D/ A konferencia a Külügyminiszterek Tanácsának megalakítására vonatkozó megállapodás fényében megvizsgálta az Európai Tanácskozó Bizottság helyzetét is. Megelégedéssel állapította meg, hogy a bizottság sikeresen oldotta meg fő feladatát, előterjesztve ajánlásait Németország feltétel nélküli kapitulációjára, Németország és Ausztria megszállási övezeteire és mechanizmusára vonatkozólag. A konferencia megállapította, hogy a szövetségesek Németország és Ausztria ellenőrzésével kapcsolatos politikájának koordinálását célzó további, részletes jellegű munka a jövőben a berlini Ellenőrző Tanács és a bécsi Szövetséges Bizottság hatáskörébe fog tartozni. Ennek megfelelően a konferencia az Európai Tanácskozó Bizottság feloszlatását ajánlja.

III. Németországról

A szövetséges hadseregek megszállva tartják egész Németországot, és a német nép bűnhődik már azokért a szörnyű bűntettekért, amelyeket azoknak a vezetésé alatt követett el, akiknek a sikerek idején nyíltan helyeselt és vakon engedelmeskedett.

A konferencia megállapodott annak a koordinált politikának politikai és gazdasági alapelveiben, amelyet a szövetségesek a legyőzött Németországgal szemben a szövetséges ellenőrzés időszakában követnek.

E megállapodás célja a Németországról szóló krími nyilatkozat teljesítése. A német militarizmust és nácizmust gyökerestől kiirtják, és a szövetségesek, egymással egyetértésben, most és a jövőben, más olyan intézkedéseket is fogantatósítanak, amelyek szükségesek ahhoz, hogy Németország soha többé ne fenyegetse szomszédjait vagy a világbékét.

A szövetségeseknek nem áll szándékukban megsemmisíteni vagy rabságba vetni a német népet. A szövetségesek lehetőséget akarnak adni a német népnek arra, hogy felkészülhessen életének demokratikus és békés alapon való majdani újjászervezésére. A német népnek, ha saját erőfeszítései szüntelenül e cél elérésére irányulnak, majd lehetősége nyílik arra, hogy idővel helyet kapjon a világ szabad és békés népei között.

[...]

I. Sztálin

Harry Truman

C. R. Attlee

(Teherán, Jalta, Potsdam. Dokumentumgyűjtemény. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969. 381–385. ill. Németh István: *A német kérdés 1945–1990*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. 23–25.)

GEORGE F. KENNAN: NÉMETORSZÁGI RÉSZÜNKET BIZTOSÍTANI
(RÉSZLETEK 1945 NYARÁN ÍRT EMLÉKIRATÁBÓL)

Órültség az elképzelés, amelyik Németországot az oroszokkal közösen szándékozik kormányozni. Hasonló balgaság azt hinni, hogy az oroszok és mi egy szép napon udvariasan visszavonulhatnánk és a vákuumból egy egészséges és békés, stabil és barátságos Németország emelkedik ki.

Nincs más választásunk, mint németországi részünket, azt a részt, amelyért mi és a britek felelősséget vállaltunk, a függetlenség olyan formájába juttassuk, amely annyira megnyugtató, biztos és fölényes, hogy a Kelet nem veszélyezteti.

Ez hatalmas feladatot jelent az amerikaiaknak. De nem lehet megkerülni azokat; ezekről, s nem a közös katonai kormányzás megvalósíthatatlan terveiről kellene gondolkodnunk.

Feltételezzük, hogy mindez feldarabolást jelent. De az Odera-Neisse határ miatt a feldarabolás már úgyis tény. Az most nem fontos, hogy a szovjet övezet darabja ismét Németországhoz fog-e tartozni vagy sem. Jobb egy feldarabolt Németország, amelynek legalább a nyugati része a totalitarizmus ütközőbástyája, mint az egyesített Németország, amely ezeket az erőket ismét az Északi-tengerig engedi. [...]

Még ha lojálisan teljesítenénk is átvett ellenőrzőbizottsági kötelességeinket, akkor sem lehetnek illúzióink a háromhatalmi ellenőrzés lehetőségeiről. [...]

Alapjában véve Németországban az oroszok konkurensei vagyunk. Ahol övezetünkben valóban fontos dologról van szó, az ellenőrzőbizottságban semmiféle engedményt nem kellene tennünk.

(George F. Kennan: *Memoiren eines Diplomaten*. Goverts Verlag, Stuttgart 1968, 262. és sk, ill. Németh István: *Németországi alternatívák 1941–1990*. Korona Kiadó, Budapest, 1998. 31–32.)

A BRIT-FRANCIA SZÖVETSÉGI SZERZŐDÉS
(DUNKERQUE, 1947. MÁRCIUS 4.)

A Francia Köztársaság elnöke és Öfelsége Nagy-Britannia, Észak-Írország és a tengerentúli brit területek királya, India császára

szövetségi szerződésben óhajtvá szentesíteni a Franciaország és az Egyesült Királyság között fennálló szívélyes barátságot és érdekeik szoros összefonódását;

abban a meggyőződésben, hogy ilyen szerződés megkötése megkönnyíti a két ország között felmerülhető összes kérdéseknek a kölcsönös megértés szellemében való rendezését;

elhatározva, hogy szorosan együttműködnek egymással, valamint az Egyesült Nemzetek többi tagjaival abból a célból, hogy fenntartsák a békét és szembeálljanak az agresszióval, az Egyesült Nemzetek Alapokmányának, nevezetesen az Alapokmány 49., 51., 52., 53. és 107. cikkeinek megfelelően;

eltökélve, hogy kölcsönös segítséget nyújtanak egymásnak egy német agressziós politika bármilyen felújulásának megghiúsítására, másfelől pedig messzeemenően kíváncsúnak tartva, hogy a Németországgal szembeni műveletekért felelős összes hatalmak szerződést kössenek, amelynek célja annak megakadályozása, hogy Németország újra veszélyeztesse a békét;

tekintetbe véve a Franciaország és az Egyesült Királyság által a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségével kötött szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződéseket;

áthatva attól a szándéktól, hogy a két ország közös érdekében és az általános jólét érdekében szorosabbra fűzzék gazdasági kapcsolataikat,

elhatározták, hogy ebből a célból szerződést kötnek, és meghatalmazottaikká kinevezték:

.....
akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kölcsönös közlése után az alábbi rendelkezésekben egyeztek meg:

1. cikk. Minden olyan szerződés rendelkezéseinek fenntartásával, amelyet az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 107. cikke értelmében a Németországgal szembeni műveletekért felelős hatalmak kötnének annak megakadályozására, hogy Németország megsértse leszerelési és demilitarizációs kötelezettségeit, és általában annak elkerülésére, hogy Németország újra veszélyeztesse a békét, a Magas Szerződő Felek abban az esetben, ha valamelyikük biztonságát fenyegetné az a tény, hogy Németország agressziós politika útjára lép vagy egy ilyen politikát lehetővé tevő kezdeményezést tesz, közös egyetértéssel, valamint az egymással és adott esetben a Németországgal szembeni műveletekért felelős többi hatalmakkal való tanácskozás után meg fogják tenni e fenyegetés elhárítására legalmasabb intézkedéseket, és pedig az Alapokmány 107. cikkének megfelelően, mindaddig, amíg ez a cikk érvényben maradt..

2. cikk. Abban az esetben, ha a Magas Szerződő Felek egyike újra ellenségeskedésekbe bonyolódna Németországgal,

akár e Magas Szerződő Fél ellen Németország által intézett, az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 51. cikke szerinti fegyveres támadás következtében,

akár jelen Szerződés I. cikke alkalmazásaként Németországgal szemben közösen elhatározott művelet folytán,

akár az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa által Németország ellen elrendelt kényszerítő intézkedések következtében,

a másik Fél azonnal támogatására siet és minden rendelkezésére álló eszközzel, katonai és egyéb segítséget nyújt részére.

3. cikk. Abban az esetben, ha a Magas Szerződő Felek egyike kárt szenvedne amiatt, hogy Németország nem teljesíti a fegyverletételi nyilatkozat vagy bármely későbbi szabályozás értelmében ráháruló gazdasági természetű kötelezettségek valamelyikét, a Magas Szerződő Felek tanácskozni fognak egymással és adott esetben a Németországgal szembeni műveletekért felelős többi hatalmakkal is abból a célból, hogy közös egyetértéssel megtegyék azokat az intézkedéseket, amelyeket a helyzet megkíván.

4. cikk. Tekintetbe véve az Egyesült Nemzetek többi tagjainak érdekeit, a Ma-

gas Szerződő Felek állandó érintkezésben maradnak egymással a gazdasági kapcsolataikat érintő kérdéseket illetően, abból a célból, hogy megtegyenek minden lehetséges intézkedést a két ország jólétének növelésére és gazdasági biztonságának biztosítására és ekként hasznosabban járuljanak hozzá az Egyesült Nemzetek által gazdasági és szociális téren maga elé tűzött feladatok megvalósításához.

5. cikk. (1) Jelen Szerződés egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, mint ha az érintené a Magas Szerződő Felekre az Egyesült Nemzetek Alapokmányából vagy az Alapokmány 43. cikke értelmében kötött különleges megállapodások rendelkezéseiből háruló kötelezettségeket.

(2) A Magas Szerződő Felek nem kötnék semmiféle olyan szövetséget és nem vesznek részt semmiféle olyan koalícióban, amely egyikük ellen irányul; nem vállalnak semmiféle olyan kötelezettséget, amely összeegyeztethetetlen a jelen Szerződés rendelkezéseivel.

6. cikk. (1) Jelen Szerződést meg kell erősíteni és a megerősítő okiratokat mielőbb Londonban kell kicserélni.

(2) A Szerződés a megerősítő okiratok kicserélésével lép hatályba és ötven évig marad érvényben.

(3) Ha legalább egy évvel ezen idő eltelte előtt a Szerződő Felek egyike sem mondja fel a Szerződést, az meghatározatlan ideig marad érvényben, de a Magas Szerződő Felek mindegyike megszüntetheti a szerződést, ha egyéves előzetes bejelentés mellett ilyen értelmű nyilatkozatot tesz.

Ennek hitelül a fentebb megnevezett meghatalmazottak jelen Szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Készült Dunkerque-ben, 1947. március negyedikén, két példányban, angolul és franciául; mindkét szöveg egyformán hiteles.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1985. 116–118.)

CHARLES DE GAULLE: EURÓPA ÉS A KOMMUNISTA VESZÉLY (1947. JÚNIUS 29.)

[...] A mai világban minden egységes egészt alkot. Elképzelhetetlen, hogy saját ügyeinket absztrakt módon, a valóságos világ figyelembevétele nélkül vizsgáljuk és kezeljük. Valójában nincsenek olyan gazdasági, társadalmi, pénzügyi vagy birodalmi kérdések, sőt, s e felől biztosíthatom Önöket, a termeléssel, árakkal,

adókkal, kölcsönökkel, belföldi sztrájkokkal vagy külhoni zavargásokkal összefüggő problémák, amelyek okait és következményeit nagyrészt nem a határainkon túl kellene keresnünk. Ha nehezen tudjuk helyreállítani belpolitikai helyzetünket, ennek fő oka abban rejlik, hogy az összefonódik a veszélyes nemzetközi helyzettel, amely, enyhén szólva, egyáltalán nem javul.

Az a kimerültség és felfordulás, amelybe a háború szörnyűségei földindulása sodorta Európát, felborította az egyensúlyt vén kontinensünkön. Oroszország, amely természeti erőforrásai, lélekszáma és népének bátorsága okán már amúgy is nagyon erős volt, ma sokkal inkább az – más államok meggyengülése folytán és a közös ügyért elszenvedett veszteségei ellenére. A győzelem eredményeként megszállás alatt tartja Németország felét, Magyarországot, Romániát és Ausztria egy részét; bekebelezte a balti államokat és Lengyelországot, Romániát, Finnországot és Poroszország nagy területeit; a külső nyomás és a szóban forgó országokból kapott odaadó segítség révén ellenőrzése alá vonta Varsót, Belgrádot, Szófiát, és ugyanilyen módon gyakorol befolyást Csehszlovákia fölött. Mindent egybevéve, Oroszország ez idő szerint kontinensünk kétharmadát uralja. Ráadásul az általános gépesítésen és az egyén elfojtásán alapuló materialista ideológia – az ideológia, amely eddig az Oroszországot kormányzó személyek lélektani hajtóereje volt, s amelyről első bajnokai azt hitték, hogy előbb-utóbb meghódítja az egész világot – hűségese követőkre talál mindenütt, nem utolsósorban a mi népünk tagjainak körében is. Ezek a fanatikusok minden alkalmasnak tűnő eszközt megragadnak, hogy nyílt vagy álcázott diktatúra alá vonják és annak a gigantikus vállalkozásnak a szolgálatába állítsák saját országuk testét és lelkét, amely vonzza őket és vezérli tetteiket.

Természetesen nem állítom, hogy ennek az óriási egységnek a jelenlegi urai a közeljövőben erőszakkal akarnák meghódítani a világot. A nemzetek kormányzásában vannak olyan belső és külső feltételek, amelyek gyakran semlegesítik a legambiciózusabb ideológiák vonzerejét is. Még remélhetjük is, hogy az emberiség legfőbb érdeke, nevezetesen az együttműködés végső soron felülkerekedik majd a nemzetek politikájában is. Ez azonban mit sem változtat a tényen, hogy ez idő szerint olyan hegemonia lappangó elemeit észleljük Európában, amely, ha határozott formát ölt, legalább akkora veszéllyel fenyegetné a nemzetek függetlenségét, mint bármely más hegemonia a történelem hajnala óta. Ebből a szempontból különösen Franciaország – a vén kontinens Atlanti óceáni hídfőállása, az Afrikára nyíló kapu, a szellemi és erkölcsi befolyás központja – esetében tűnik úgy, hogy a jövő a legmélyeségekben nyugtalanító.

A másik nagy világ hatalom, vagyis az Amerikai Egyesült Államok természetesen levonja a megfelelő következtetéseket az európai dolgok illetően állásából. Az orosz terjeszkedés jellege riadalommal tölti el az erőforrásokban és képességekben bővelkedő, a szabadság és a demokrácia lángoló eszményétől ihletett

Egyesült Államokat, amely a közelmúltban lezajlott háborúban felfedezte a katonai erő alapját és előnyeit, s amely immár félelmetes pusztító eszközök birtokában van. Félő, hogy ez az egyre fokozódó rivalizálás a két nagy tömb között előbb vagy utóbb roppant konfliktus kitöréséhez vezet, amely alól, ezúttal, egyetlen nemzet sem vonhatná ki magát.

Senki nem szabhatja meg a sorsot, de mindnyájan közreműködünk előidézésében. Bár hatalma alkalmasint pillanatnyilag meggyengült, Franciaország fontos szerepet játszhat és kell, hogy játsszon ebben a félelmetes helyzetben. Mindenekelőtt akkor képes erre és csak úgy teheti ezt, ha saját karakteréhez híven akként lép előre, ami mindig is volt, vagyis nyugati hatalomként. Ez azt jelenti, hogy semmi szín alatt nem hagyhatja, hogy kimerültség vagy fondorlat következtében olyan rezsim vagy hatások martalékaul essen, amelyek, miközben az egyik földindulást a másik után idézik elő, rabul ejtik lelkét, és megfosztják ismérveitől, úgyhogy előbb vagy utóbb elnyelné egy tőle minden tekintetben idegen rendszer. Mihelyst megszerezte azokat a jóvátételi szolgáltatásokat és garanciákat, amelyek megszerzéséért annyi mindennel próbálkozott – gondolok itt a Saar-vidék területéhez való csatolására, a Ruhr-vidék nemzetközi ellenőrzésére, a havonta legalább fél millió tonnát kitevő szánzállításokra a szóban forgó térségből, a Birodalom eltörlésére és a Rajna-vidéki francia jelenlét megteremtésére –, Franciaország képes és köteles lesz minden tőle telhető módon segíteni Európát a talpra állásban. A szabad emberek és független államok Európájáról, az egységes rendszerbe szerveződő Európáról beszélek, amely képes elhárítani minden lehetséges hegemon törekvést, és biztosítani kell azt, ami nélkül e béke elképzelhetetlen, nevezetesen az egymással rivalizáló két tömb közti egyensúlyt. Franciaországnak magának kell megtennie a szükséges kezdeményezéseket ebben a rendkívül fontos szférában. És fölösleges is mondanom, hogy részt kell vennie a nemzetközi együttműködés minden – politikai, gazdasági, társadalmi és szellemi – formájában, amelyre felépülhet szegény, csapások sújtotta világunk jövőbeli egysége. [...]

[...] Nekem úgy tűnt, és még mindig úgy tűnik, hogy mindenekelőtt a régi Európát kell helyreállítani, mégpedig a szolidaritás alapján, különösen, ami a kontinens újjáépítését és gazdasági talpra állítását illeti – mindazok segítségével, akik képesek és készek segíteni, és akik továbbra is magukénak vallják a népek és egyének jogainak azt a felfogását, amelyből civilizációnk ered, és amelyen nyugszik. Csakis így tudunk kialakítani olyan rendszert, amely képes feltartóztatni a zűrzavar és egyenletlenség láttán a nyugat felé terjeszkedésre ellenállhatatlan késztetést érző hegemoniát. Csakis így lehet, a két nagyhatalom közreműködésével, megteremtteni azt az egyensúlyi tényezőt, amely nélkül a béke reménye eleve megghiúsulna.

Ezen Európa újbóli kialakítása, amelyet a szabadság és az igazi demokrácia szelleme egyesít, amely a gazdasági, társadalmi és kulturális haladás egységét

alkotja saját területein és a hozzátartozó külföldi területeken, s amely oly módon szerveződik, hogy biztosítsa a létezését szabályozó szerződések tiszteletben tartását – nos, mindez együtt olyan feladatot képez, amelynek megvalósítása több feltételtől függ.

Először is, ennek az Európának elég nagynek és virágzónak kell lennie, hogy ne csupán fennmaradjon, de vonzerővel is rendelkezzen. Ez azt jelenti, hogy nem zárulhat be egyetlen olyan nemzet előtt sem, amely hűségesen kitart az európai eszmény és ama szervezet mellett, amelyen az alapul. Azt is jelenti, hogy ennek az Európának szüntelenül kérnie kell azokat az európai országokat, amelyek önszántukból vagy erőszak hatására elhagyják, hogy térjenek vissza a nyájba. Még a legyőzött országok is megtalálhatják helyüket ebben az Európában, amennyiben lerótták kötelezettségeiket és teljesítették azokat a jóvátételi szolgáltatásokat és garanciákat, amelyeket számon kell kérni tőlük. Ami az egykori Német Birodalom helyébe lépő államokat illeti, az igazságosság, a bölcsesség és a történelmi tanulságok olyan intézkedések meghozatalát követelik tőlünk, amelyek megakadályozzák őket abban, hogy valaha is újra agressziót kövessenek el; jómagam ugyanakkor nem tartozom azok közé, akik örökre kirekesztenék őket abból az Európából, melynek ők is gyermekei. Olaszországnak ma fizetnie kell azok gonosztetteiért, akik végzetes kalandba sodorták, de én a magam részéről nem tudom elképzelni Európát Róma nélkül. Magyarország, Románia és Bulgária ma megszenvedti a Tengellyel kötött sajnálatos szövetség kegyetlen következményeit, de nem javaslom, hogy a szabad Európa tagadja meg tőlük ölelését, ha valaha is közelednének hozzá.

Európa helyreállításának második feltétele az, hogy ínségétől és megosztottságától megszabadítsák azokat, akiknek ez módjukban áll, vagyis mindenekelőtt az amerikaiak. (...)

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása és a kétpólusú nemzetközi rend születése (1945–1949)*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2001. 419–422.)

SZERZŐDÉS A GAZDASÁGI, SZOCIÁLIS ÉS KULTURÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSRŐL ÉS AZ EGYÜTTES VÉDELEMRŐL (BRÜSSZEL, 1948. MÁRCIUS 17.)

Ő Királyi Fensége Belgium régenshercege, a Francia Köztársaság elnöke, Ő Királyi Fensége Luxemburg nagyhercege, Őfelsége Hollandia királynője és Őfelsége Nagy-Britannia és Észak-Írország és a tengerentúli brit területek királya elhatározván, hogy

újból hitet tesznek az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, valamint az Egyesült Nemzetek alapokmányában kinyilvánított egyéb elvek mellett;

megegyeznek és megvédik közös örökségüket, az állampolgári és egyéni szabadság demokratikus elveit, az alkotmányos hagyományokat és a törvény tiszteletét;

ebben a szellemben szorosabbra fűzik az őket máris egyesítő gazdasági, szociális és kulturális kapcsolataikat;

lojálisan együttműködnek egymással és egyesítik arra irányuló erőfeszítéseiket, hogy Nyugat-Európában szilárd alapot teremtsenek az európai gazdaság helyreállítására;

az Egyesült Nemzetek Alapokmánya értelmében, a béke és a nemzetközi biztonság biztosítására és minden támadó politika megakadályozására kölcsönös segítséget nyújtsanak egymásnak;

megteszik a szükségesnek ítélt intézkedéseket egy német agressziós politika felújulásának esetére;

erőfeszítéseikbe fokozatosan olyan más államokat is bekapcsolnak, amelyeket ugyanezek az elvek hatnak át és ugyanezek az elhatározások lelkesítenek;

óhajtva, hogy evégből szerződést kössenek, amely szabályozza gazdasági, szociális és kulturális együttműködésüket, valamint jogos együttes védelmüket, meghatalmazottaikká kijelölték:

.....
akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után az alábbi rendelkezésekben egyeztek meg:

1. cikk. Meggyőződve érdekeik szoros közösségéről és annak szükségességéről, hogy Európa gazdasági talpra állításának meggyorsítása érdekében egyesülniük kell, a Magas Szerződő Felek megszervezik és összeegyeztetik gazdasági tevékenységüket, abból a célból, hogy annak eredményét – a gazdasági politikájukban mutató minden eltérés kiküszöbölése, termelésük összhangba hozatala és kereskedelmi forgalmuk kiterjesztése által – a lehető legmagasabb szintre emeljék.

Az előző bekezdésben előírt együttműködés, amely a 7. cikkben körülírt konzultatív tanács útján fog a gyakorlatban megvalósulni, nem jelent felesleges kettős tevékenységet olyan más gazdasági szervezetek tevékenysége mellett, amelyekben a Magas Szerződő Felek képviselve vannak vagy lesznek, és semmiképpen sem akadályozza ezeknek a szervezeteknek a munkáját, hanem ellenkezőleg, tevékenységükhöz a leghathatósabb segítséget nyújtja.

2. cikk. A Magas Szerződő Felek, közvetlen tanácskozások útján és a különleges intézmények keretében, egyesítik arra irányuló erőfeszítéseiket, hogy emeljék népeik életszínvonalát és hogy a szociális téren kifejtett nemzeti tevékenységüket egybehangoltan fejlesszék tovább.

A Szerződő Felek egyetértően fognak eljárni, hogy a különleges intézményektől származó és általuk ez intézmények keretében jóváhagyott, őket közvetlenül érdeklő szociális természetű ajánlásokat mielőbb megvalósítsák. Arra fognak törekedni, hogy egymás között a lehető leghamarabb társadalombiztosítási egyezményeket kössenek.

3. cikk. A Magas Szerződő Felek egyesítik arra irányuló erőfeszítéseiket, hogy behatódobban megértessék népeikkel azokat az elveket, amelyeken közös civilizációjuk nyugszik, és a közöttük kötendő egyezmények révén kifejlesszék kulturális kapcsolataikat.

4. cikk. Ha a Magas Szerződő Felek egyikét Európában fegyveres támadás érné, a többiek az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke értelmében minden rendelkezésre álló eszközzel katonai és egyéb segítséget és támogatást nyújtanak részére.

5. cikk. Az előző cikk alkalmazása folytán foganatosított összes intézkedéseket haladéktalanul a Biztonsági Tanács tudomására kell hozni.

Ezeket az intézkedéseket meg kell szüntetni, mihelyt a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke vagy biztonság fenntartására vagy helyreállítására szükséges intézkedéseket megtette.

A jelen Szerződés nem érinti a Magas Szerződő Felekre az Egyesült Nemzetek Alapokmányának rendelkezéseiből háruló kötelezettségeket. Nem értelmezhető úgy, mintha az bármely módon is érintené a Biztonsági Tanácsnak az Alapokmányban foglalt azt a jogát és kötelezettségét, hogy mindenkor az általa szükségesnek tartott módon cselekedjék a nemzetközi béke és biztonság fenntartása vagy helyreállítása érdekében.

6. cikk. A Magas Szerződő Felek mindegyike a maga nevében kijelenti, hogy a közöttük vagy harmadik államokkal szemben fennálló kötelezettségeik egyike sincs ellentétben a jelen Szerződés rendelkezéseivel.

Nem fognak semmiféle olyan szövetséget kötni és nem vesznek részt semmiféle olyan koalícióban, amely valamelyikük ellen irányul.

7. cikk. Abból a célból, hogy a jelen Szerződés tárgyát képező minden kérdésben egyetértően járjanak el, a Magas Szerződő Felek konzultatív tanácsot állítanak fel, és azt akként szervezik meg, hogy állandó jelleggel gyakorolhassa funkcióit. A tanács mindannyiszor összeül, valahányszor ezt célszerűnek tartja.

A Szerződő Felek egyikének kérésére a konzultatív tanácsot azonnal össze kell hívni, hogy lehetővé tegyék a Magas Szerződő Felek részére, hogy összeegyeztessék magatartásukat és a teendő intézkedéseket abban az esetben, ha Németország részéről felújulna az agressziós politika, vagy minden olyan más helyzetben, amely fenyegetést jelenthetne a békére, bárhol álljon is az elő, vagy minden olyan helyzetben, amely a gazdasági stabilitást veszélyezteti.

8. cikk. Híven ahhoz az elhatározásukhoz, hogy nézeteltéréseiket kizárólag

békés úton rendezik, a Magas Szerződő Felek megegyeznek abban, hogy egymás között az alábbi rendelkezéseket alkalmazzák:

A Magas Szerződő Felek a jelen Szerződés alkalmazásának tartama alatt a Nemzetközi Bíróság szabályai 36. cikkének 2. bekezdése alá eső minden nézeteltérésüket rendezés végett a Bíróság elé terjesztik, csupán azokkal a fenntartásokkal, amelyeket a kötelező bíraskodás záradékának elfogadásakor tettek és amennyiben azokat fenn kívánják tartani.

Másfelől a Magas Szerződő Felek minden más olyan nézeteltérést, amelyre a Nemzetközi Bíróság szabályai 36. cikkének 2. bekezdése nem vonatkozik, békéltető eljárás alá bocsátanak.

Összetett nézeteltérések esetén, amelyeknek egyes elemei békéltetésre, más elemei bírói rendezésre tartoznak, a nézeteltérésben érdekelt mindegyik félnek jogában áll kérni, hogy a nézeteltérés jogi elemeinek bírói úton való rendezése megelőzze a békéltető eljárást.

A fenti kikötések nem érintik azoknak a rendelkezéseknek vagy megállapodásoknak az alkalmazását, amelyek a békés rendezésre más eljárást írnak elő.

9. cikk. A Magas Szerződő Felek közös egyetértéssel elhatározhatják, hogy bármely más államot a jelen Szerződéshez való csatlakozásra meghívják, olyan feltételek alapján, amelyekben egymás között és a meghívott állammal megegyeztek.

Minden ekként meghívott állam a csatlakozásáról szóló okirat letételével válik a jelen Szerződés részesévé.

10. cikk. 1. A jelen Szerződést meg kell erősíteni és a megerősítő okiratokat, mihelyt lehetséges, a belga kormánynál kell letenni;

2. A Szerződés az utolsó megerősítő okirat letételének napján lép életbe és ötven évig marad érvényben;

3. Az ötven év leteltekor a Magas Szerződő Felek mindegyike a maga részéről jogosult a Szerződést megszüntetni, azzal a feltétellel, hogy erről a szándékáról egy évvel előbb nyilatkozatot intéz a belga kormányhoz;

4. A belga kormány a többi Magas Szerződő Feleket minden egyes megerősítő okirat letételéről, valamint minden egyes felmondási nyilatkozatról értesíteni tartozik.

Ennek hitelül a fent nevezett meghatalmazottak jelen Szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Brüsszel, 1948. március 17-én.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 144–147.)

SZTÁLIN EURÓPA-TERVE

I. M. MAJSZKIJ MEMORANDUMA „A JÖVENDŐ VILÁG KÍVÁNATOS ALAPELVEIRŐL” (1944. JANUÁR 11.)

Szigorúan titkos!
1944. január 11.

Molotov elvtárs,
külügyi népbiztosnak

Mélyen tisztelt Vjacseszlav Mihajlovics!

Még Londonban tartózkodván sokat foglalkoztam az eljövendő világ és a háború utáni berendezkedés kérdéseivel. Időről időre táviratilag tájékoztattam Önt e témát érintő elképzeléseimről. Moszkvai munkám során naponta ugyanezekkel a problémákkal kerülök szembe. A mellékelt feljegyzésben megpróbáltam egybefűzni a témával kapcsolatos gondolataimat. Feltételezem, hogy ezek a gondolatok – különösen a részletekben – különböző javításokat és módosításokat igényelnek. Ugyanakkor úgy gondolom, hogy feljegyzésem még ebben az esetben is – mint alapanyag – hasznára lehet Önnek álláspontunk végleges kidolgozásakor.

Eltvársi üdvözlettel

I. Majszkij
külügyi népbiztos-helyettes

P. S.

Az „Összegzések” fejezetben röviden összefoglalom a feljegyzés előző fejezeteinek tartalmát.

1. Általános helyzet

Ahhoz, hogy felvázoljuk a jövő világ kívánatos feltételeinek akár csak általános sémáját is, mindenekelőtt elengedhetetlen világosan megfogalmazni azt a konkrét célt, amire ezzel törekszünk, mert a cél igen jelentős mértékben meg-

határozza az eszközöket. Úgy képzelem el, hogy az eljövendő világ és a háború utáni rend felépítésénél konkrét célunk olyan állapot létrehozása kell, hogy legyen, amelyben hosszú időre garantálva lenne a Szovjetunió biztonsága és a béke megőrzése, legalább Európában és Ázsiában. Mit kell érteni a „hosszú időre” kifejezés alatt? Én ez alatt a kifejezés alatt olyan időszakot értek, ami elegendő ahhoz, hogy:

a) A Szovjetuniónak sikerült olyan hatalmassá válnia, hogy számára már Európában és Ázsiában semmilyen agresszió nem lehetne félelmetes. Sőt, hogy egyetlen európai vagy ázsiai hatalomnak, illetve hatalmi kombinációnak még csak eszébe se juthasson ilyen szándék.

b) Európa, legalábbis a kontinentális Európa szocialistává tudott válni, kizárva ezen földrészen ilyen módon magának a háború kirobbanásának lehetőségét.

Hogyan lehet kifejezni ezt a „hosszú időt” konkrét számokban? Jósolni természetesen nagyon nehéz, és kezeskedni valamilyen pontos évszámért senki sem fog. Hozzávetőleges számításaim eredménye a következő: ha feltételezzük, hogy a Szovjetunió kb. 10 évre van szüksége a háború okozta sebek begyógyítására, akkor a biztonság és béke „hosszú ideje”, amire nekünk a jelenlegi háború befejezésekor törekednünk kell, minimum 30, maximum 50 év. durván két nemzedék életéről van szó.

Az adott általános helyzetből kiindulva az alábbiakban hadd fejtsem ki az eljövendő világ számunkra kívánatos alapelveit.

[...]

23. Összegzés

Az egyszerűség kedvéért röviden összegzem a jövő világ kívánatos alapelveiről fentebb kifejtett gondolataimat.

1. Általános irányelv: a Szovjetuniónak biztosítani kell a békét Európában és Ázsiában 30–51 évre.
2. Ennek érdekében a Szovjetuniónak a jelenlegi háborúból kedvező stratégiai határokkal kell kikerülni, amelyek alapjául az 1941-es határoknak kell szolgálni. Ezen kívül nagyon fontos lenne, hogy a Szovjetunióhoz kerüljön Petsamo, Dél-Szahalin és a Kuril-szigetek láncolata. A Szovjetunió és Csehszlovákiának közös határral kell rendelkezni. Az egyik oldalon a Szovjetunió, a másik oldalon Finnország és Románia között kölcsönös segítségnyújtási egyezményeket kell kötni, a nevezett országok területén katonai, légi és tengeri bázisoknak a Szovjetunió rendelkezésére bocsátásával. A Szovjetunió számára ugyancsak garantálni kell a Perzsa-öbölhöz Iránon keresztül vezető tranzit utak szabad és kényelmes használatát.

3. Németországot a háború után legalább 10 évre meg kell szállniuk a szövetségeseknek, szét kell darabolni néhány kisebb-nagyobb független államra, és hármas leszerelésnek kell alávetni – katonainak, iparinak és ideológiaiainak. Németországot súlyos jóvátételi (többek között munkaerővel történő) terheknek kell alávetni, és a háborús bűnösöket, a fogalmat tágan értelmezve, szigorúan meg kell büntetni.
4. Európa többi részén nem lehet megengedni erős szárazföldi hadsereggel rendelkező különálló államok vagy államcsoportok létrejöttét. A háború utáni Európában csak egyetlen hatalmas szárazföldi hatalom – a Szovjetunió, és egyetlen erős tengeri hatalom – Anglia maradhat.
5. Franciaországot helyre kell állítani, úgy, mint többé-kevésbé nagyhatalmat, de nem célszerű támogatni korábbi katonai erejének újjászülését.
6. Olaszországot meg kell őrizni, mint európai államot (beleértve Szicíliát és Szardíniát), de mindenféle afrikai birtok nélkül.
7. A Pireneusi-félsziget nem képezi a Szovjetunió közvetlen érdekszféráját, ugyanakkor az összeurópai politika vonatkozásában a Szovjetunió számára fontos a demokratikus és országunk iránt barátságos köztársasági Spanyolország újjászülése. Portugáliával hasznos lenne diplomáciai kapcsolatot létesíteni, ami a háború utáni európai helyzetet tekintve valószínűleg magától megtörténik.
8. Lengyelországot független és életképes államként kell helyreállítani, de a lehető legkisebb határokon belül. Keleten és a lengyel-szovjet határ alapjául az 1941-es határt kell megállapítani. Nyugaton megengedhető Kelet-Poroszország teljes vagy részleges, valamint Szilézia bizonyos részeinek hozzacsatolása Lengyelországhoz. Ezen az alapon Lengyelország, ha akar, csatlakozhat a szovjet-csehszlovák egyezményhez.
9. Csehszlovákiát lehetőség szerint meg kell erősíteni – területileg, politikailag, gazdaságilag. Úgy kell rá tekinteni, mint befolyásunk közép- és délkelet-európai előretolt hadállására.
10. Magyarországot Erdéllyel kapcsolatos háromhatalmi döntés felülvizsgálatával és más módon területében csökkenteni kell a néprajzi elv követésének alapján. Magyarországra jóvátételt kell kiróni, és a háború utáni első években nemzetközi elszigeteltségben kell tartani.
11. A Balkánon kölcsönös segítségnyújtási paktumok kötése kívánatos az egyik oldalon Románia, Bulgária, Jugoszlávia, a másik oldalon a Szovjetunió között. Görögországgal a kapcsolatot szükség esetén Angliával, Görögországgal és a Szovjetunióval kötött hármas szövetséggel lehet kialakítani. Jugoszláviát a régi határai között kell helyreállítani. Görögországnak háború előtti területeihez meg kell kapnia Dodekániszoszt (Dodekanésziaszt). Bulgáriának vissza kell adnia a Jugoszláviától és Görögországtól

- annektált területeket. A Bulgária és Jugoszlávia közötti határt a Szovjetunió érdekeinek megfelelően kell megállapítani. Romániát és Bulgáriát jóvátételre kell kötelezni. A fent említett program végrehajtásakor nagy elővigyázatosságot kell tanúsítani. Ugyancsak fontos, hogy elkerüljük a bonyodalmakat Angliával.
12. Skandináviában általában és egészében a háború előtti „status quo”-t kell helyreállítani, ugyanez vonatkozik Belgiumra és Hollandiára is. A Szovjetunióknak nem lehet ellenvetése, hogy Anglia ez utóbbi országokban bázisokat kapjon, ugyanakkor Anglia bázisszerzése Norvégia atlanti partjainál ellentétes lenne érdekeinkkel.
13. A Szovjetunió érdekelt Törökország befolyásának csökkentésében, különösen a Balkánon. Minden lehetőséget fel kell használni Törökország szerepének, mint a tengerszorosok „őre” gyengítésére.
14. A Szovjetunióknak érdeke, hogy fejlessze és erősítse a baráti kapcsolatokat Iránnal. Feltétlenül fenn kell tartani (bizonyos módosításokkal) az 1941-es hármas, angol-szovjet-iráni egyezményt, és erősíteni kell a szovjet befolyást Észak-Iránban az Iránon keresztül vezető tranzit-utak támogatását és fejlesztését szolgáló nemzetközi szervezet létrehozásával.
15. A Szovjetunióknak érdekében áll a szovjet politikai és kulturális befolyás elterjesztése és megerősítése Irakban, Szíriában, Libanonban, Palesztinában és Egyiptomban, amelynek érdekében diplomáciai és kultúrpolitikai jellegű intézkedéseket kell hozni. A pánarab mozgalmat illetően elvileg jóindulatú pozíciót kell elfoglalni, de aktív segítségnyújtás nélkül. A Szovjetunióknak a régióban végzett munkája közben kerülnie kell a konfliktusokat és bonyodalmakat Angliával.
16. A Szovjetunióknak nem érdeke, hogy háborúba keveredjen Japánnal, de nagyon is érdekében áll, hogy az angol-amerikai erők megsemmisítsék Japánt. A szovjet érdekek szempontjából helyes lenne úgy manőverezni, hogy a világtérkép háború utáni általános átrajzolásakor megkapja Dél-Szahalint és a Kuril-szigeteket anélkül, hogy háborús cselekménybe bocsátkozna Japánnal. Ez nem könnyű, de nem is lehetetlen.
17. A Szovjetunióknak érdekében áll a baráti kapcsolatok kiszélesítése és megszilárdítása Kínával, de a fejlődéséhez és igazi nagyhatalommá válásához nyújtott segítség mértéke attól függ, milyen jellegű erők lesznek a háború után Kína vezetésében.
18. A szovjeteknek érdekük, hogy a háború után az ellenséges és ellenség által megszállt országokban az államrendszerek a széles demokrácia elvein épüljenek fel. Ezen cél elérése érdekében Angliával és az USA-val együttműködve megengedhető bizonyos befolyás az említett országok belügyeire.

19. A Szovjetunió érdekelt a háborút követő időszakban a béke és biztonság megőrzése végett nemzetközi szervezet létrehozásában, amely a „négy nagy” (Szovjetunió, USA, Anglia, Kína) vezető szerepén és azon az elven épülne fel, amely szükség esetén lehetővé tenné, hogy határozatait kényszerítő módon is végrehajthassa. A háborút követő első időszakban a volt ellenséges országokat ilyen típusú nemzetközi szervezetbe nem kell beengedni.
20. A Szovjetunió a gyarmati kérdésben nincs közvetlenül érdekelve, de a békekonferencián és egyéb helyeken részt kell venni a döntés-hozatalban ebben a kérdésben. Feltétlenül szükséges minél előbb kidolgozni a problémát.
21. A Szovjetunióknak különösen nagy szüksége van Anglia és az USA segítségére háború utáni újjáépítésében. Az ezzel kapcsolatos tárgyalásokat már most el kellene kezdeni. Biztosítani kellene, hogy a háború utáni 5–10 év folyamán, a kölcsönbérlet alapján megkapjuk az újjáépítéshez legszükségesebb árukat, a kevésbé fontosakat pedig hosszú lejáratú kölcsönök formájában.

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 136–137, 150–153.)

**BARÁTSÁGI, KÖLCSÖNÖS SEGÉLYNYÚJTÁSI ÉS HÁBORÚ UTÁNI
EGYÜTTMŰKÖDÉSI SZERZŐDÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE ÉS A LENGYEL KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT
(MOSZKVA, 1945. ÁPRILIS 21.)**

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöksége és a Lengyel Köztársaság Országos Nemzeti Tanácsának elnöke,

attól az elhatározástól áthatva, hogy a háborút a német megszállók ellen a teljes és végső győzelemig közösen folytatják,

attól az óhajtól vezérelve, hogy a szovjet–lengyel kapcsolatok történetében a német imperializmus elleni közös harcok folyamán bekövetkezett fordulatot a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és Lengyelország közötti baráti, szövetséges együttműködéssé szilárdítsák,

abban a meggyőződésben, hogy a Szovjetunió és a vele szomszédos Lengyelország közötti barátság és jószomszédi kapcsolat további erősítése megfelel a szovjet és a lengyel nép életbevágó érdekeinek,

abban a meggyőződésben, hogy a szovjet és a lengyel nép közötti barátság és szoros együttműködés fenntartása eredményesen járul hozzá mindkét ország gazdasági fejlődéséhez mind a háború alatt, mind a háború után,

arra törekedve, hogy a háború után minden eszközzel előmozdítsák a népek békéjének és biztonságának ügyét,

elhatározták, hogy e célból a jelen Szerződést megkötik és meghatalmazottakká kijelölték:

a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöksége J. V. Sztálin generalisszimust, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Népbiztosok Tanácsának elnökét,

a Lengyel Köztársaság Országos Nemzeti Tanácsának elnöke: Eduard Osobka-Morawski miniszterelnököt és külügyminisztert,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk. A Magas Szerződő Felek a többi Egyesült Nemzetekkel együtt a Németország elleni harcot a végső győzelemig folytatják. A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy ebben a harcban minden rendelkezésükre álló eszközzel katonai és egyéb segítséget nyújtanak egymásnak.

2. cikk. Abban a meggyőződésben, hogy a szovjet és a lengyel nép biztonságának és felvirágzásának érdekei megkövetelik a szilárd és tartós barátság fenntartását a háború befejezése utáni időszakban is, a Magas Szerződő Felek elhatározzák, hogy egymás függetlenségének és szuverenitásának kölcsönös tiszteletben tartása, valamint a másik Állam belügyeibe való be nem avatkozás elvei alapján tovább erősítik a két ország közötti baráti együttműködést.

3. cikk. A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy a Németország ellen viselt jelenlegi háború befejezése után is közösen megtesznek minden hatalmukban álló intézkedést a Németország vagy bármely más, vele közvetlenül vagy valamely más formában szövetkezett Állam részéről fenyegető új támadás elhárítására.

E célból a Magas Szerződő Felek, a legösszintébb együttműködés szellemében, részt vesznek a népek békéjének és biztonságának biztosítására irányuló minden nemzetközi ténykedésben és teljes mértékben kiveszik részüket e magasztos célok megvalósításában.

A jelen Szerződést a Magas Szerződő Felek azoknak a nemzetközi elveknek megfelelően fogják végrehajtani, amelyeknek elfogadásában mindkét Szerződő Fél részt vett.

4. cikk. Abban az esetben, ha a Magas Szerződő Felek egyike a háborút követő időszakban hadműveletekbe bonyolódna a támadó politikáját felújító Németországgal vagy bármely más olyan állammal, amely Németországgal közvetlenül vagy bármely más formában ilyen háborúra szövetkezne, a másik Magas Szerződő Fél az ellenségeskedésekbe bonyolódott Szerződő Félnak minden rendelkezésre álló katonai és egyéb segítséget és támogatást haladéktalanul megad.

5. cikk. A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy közös egyetértés nélkül nem kötnek sem fegyverszünetet, sem békeszerződést a hitleri kormánnyal

vagy bármely más német hatósággal, amely a Magas Szerződő Felek bármelyikének függetlenségét, területi épségét vagy biztonságát veszélyezteti, illetőleg veszélyeztetheti.

6. cikk. A Magas Szerződő Felek mindegyike kötelezi magát, hogy nem köt semmiféle olyan szövetséget és nem vesz részt semmiféle olyan szövetségben, amely a másik Magas Szerződő Fél ellen irányul.

7. cikk. A Magas Szerződő Felek a jelenlegi háború befejezése után is baráti szellemen együtt fognak működni abból a célból, hogy a két ország gazdasági és kulturális kapcsolatait tovább fejlesszék és megerősítsék, valamint hogy a két ország gazdaságának helyreállításához kölcsönösen segítséget nyújtsanak egymásnak.

8. cikk. A jelen Szerződés aláírásakor lép életbe, és azt a lehető legrövidebb időn belül meg kell erősíteni. A megerősítő okiratokat, mihelyt lehetséges, Varsovában cserélik ki.

A jelen Szerződés aláírásától számított 20 évig marad érvényben. Ha ezen 20 évi időszak lejártá előtt tizenkét hónappal a Magas Szerződő Felek egyike sem közli a Szerződés felmondására irányuló óhaját, a Szerződés a következő öt évre érvényben marad, és azután is mindaddig, amíg a Magas Szerződő Felek egyike a folyamatban levő öt évi időszak letelte előtt tizenkét hónappal előzetes írásbeli értesítésben nem közli a Szerződés felmondására irányuló szándékát.

Fentiek hitelül a meghatalmazottak a jelen Szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Készült Moszkvában, 1945. évi április 21-én, két példányban, mindegyik orosz és lengyel nyelven, azzal, hogy mindkét szöveg egyenlő érvényű.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 617–619.)

SZERZŐDÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE ÉS A CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT KÁRPÁT-UKRAJNÁRA VONATKOZÓAN (MOSZKVA, 1945. JÚNIUS 29.)

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöksége és a Csehszlovák Köztársaság elnöke

attól az óhajtól áthatva, hogy a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság népei egymással örök és őszinte barátságban éljenek és hogy részükre szoros együttműködésük révén boldog jövőt biztosítsanak,

elhatározták, hogy e célból szerződést kötnek és meghatalmazottaikká kinevezték:

a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöksége: Vjacseszlav Mihajlovics Molotovot, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettesét és külügyi népbiztost,

a Csehszlovák Köztársaság elnöke: Zdenek Fierlinger miniszterelnököt és Vladimir Klementis külügyminisztert,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után a következőkben állapodtak meg:

1. cikk. Kárpát-Ukrajna (a csehszlovák alkotmány megnevezése szerint: Podkarpatská Rus), amelyet a Saint Germain-en-Laye-ben 1919. szeptember 10-én kötött szerződés alapján autonóm területként a Csehszlovák Köztársasághoz csatoltak, a lakosság részéről kinyilvánított óhajnak megfelelően és a két Magas Szerződő Fél közötti baráti megegyezés alapján egyesül ősi hazájával, Ukrajnával és ennél fogva az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság részévé válik.

A Szlovákia és Kárpát-Ukrajna között 1938. szeptember 29. napján fennállott határok, az eszközölt módosításokkal, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság közötti határokká lesznek, a mellékelt térkép szerint.

2. cikk. A jelen Szerződést a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének és a Csehszlovák Nemzetgyűlésnek meg kell erősítenie.

A megerősítő okiratokat Prágában cserélik ki.

A jelen Szerződés készült Moszkvában, három példányban, mindegyik orosz, ukrán és szlovák nyelven.

Értelmezés szempontjából mindhárom szöveg egyenlő érvényű.

1945. június 29.

Jegyzőkönyv

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság között Kárpát-Ukrajnára vonatkozóan kötött szerződéshez

A Kárpát-Ukrajnára vonatkozó Szerződés aláírása alkalmából a Magas Szerződő Felek az alábbiakban egyeztek meg:

1. cikk. A határoknak a Szerződés 1. cikke szerinti kijelölését a helyszínen Határmegállapító Bizottság fogja elvégezni, amelybe a Magas Szerződő Felek mindegyike három képviselőjét nevezi ki, akik jogosultak a megfelelő számú szakértőt a tárgyalásokba bevonni.

A Határmegállapító Bizottság működésével kapcsolatos költségeket a két résztvevő ország egyenlő arányban viseli.

2. cikk. Azok az ukrán és orosz nemzetiségű személyek, akik Csehszlovákia te-

riületén (Szlovákia kerületeiben) laknak, jogosultak 1946. január 1-ig a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége állampolgárságáért optálni. Az opciót a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében fennálló törvények szerint kell gyakorolni, és az csak a Szovjetunió hatásainak hozzájárulásával válik hatályossá.

Azok a szlovák és cseh nemzetiségű személyek, akik Kárpát-Ukrajna területén laknak (állandó lakhellyel bírnak), jogosultak 1946. január 1-ig a Csehszlovák Köztársaság állampolgárságáért optálni. Az opciót a Csehszlovák Köztársaságban fennálló törvények szerint kell gyakorolni, és az csak a csehszlovák hatóságok hozzájárulásával válik hatályossá.

Azok a személyek, akik élnek a fent említett optálási joggal, az érdekelt Kormány hozzájárulásának megadásától számított 12 hónapon belül kötelesek abba az országba áttelepülni, amelynek állampolgárságát meg akarják szerezni, és ennek kapcsán magukkal vihetik összes ingóságaikat. Ezek az ingóságok minden vámmilleték alól mentesek. Hátrahagyott ingatlan javaik után ezek a személyek kártalanítást kapnak.

Hasonlóképpen kártalanítást kapnak hátrahagyott ingatlan javaik után azok a cseh és szlovák nemzetiségű személyek, akik az ellenséges megszállás következtében kényszerültek elhagyni Kárpát-Ukrajna területét. E személyekkel azonos elbírálásban részesülnek azok a jogi személyek, amelyeknek a megszállás előtt fennálló igazgatási szerveit összetétel szempontjából cseh vagy szlovák honosságnak kell tekinteni.

3. cikk. A mai napon kelt Szerződés 1. cikkének és a jelen Jegyzőkönyv 2. cikkének alkalmazása céljából a jogi, tulajdoni és pénzügyi kérdések rendezésére Felszámolási Bizottságot alakítanak, amelybe a Magas Szerződő Felek mindegyike kinevezi képviselőit, akik jogosultak az ellenőrzési munkálatokhoz szükséges szakértőket alkalmazni.

E Bizottság hatáskörébe tartozik, hogy a Kárpát-Ukrajnában levő állami javak tulajdonjogát ellenszolgáltatás nélkül a Csehszlovák Köztársaságról a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségére ruházza át.

4. cikk. A 2. cikk 3. és 4. bekezdése szerint kártalanításokat, a Felszámolási Bizottság által kidolgozott elvek alapján, a szovjet és csehszlovák kormány teljesíti. A Magas Szerződő Felek kicserélik a kártalanítottak listáját és az eszerint fennmaradó tartozások kifizetését lebonyolítják. A kártalanításokat, valamint a különbözet kiegyenlítésével kapcsolatos összes kérdéseket a Szerződés megerősítésének napjától számított 18 hónap alatt számolják fel.

5. cikk. A jelen Jegyzőkönyv a Szerződés szerves része és azt ugyanolyan feltételek mellett kell megerősíteni, mint az alapszerződés okmányát.

Moszkva, 1945. évi június 29.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 639–641.)

KÖZLEMÉNY A HÁROM HATALOM BERLINI KONFERENCIÁJÁRÓL (1945. AUGUSZTUS 2.)

IX. Lengyelországról

A konferencia megvizsgálta az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormányra és a Lengyelország nyugati határaitra vonatkozó kérdéseket.

Az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormányra vonatkozólag a következő nyilatkozatban fogalmazta meg álláspontját:

A) Megelégedéssel vettük tudomásul a lengyelországi és a külföldi lengyelek képviselői között létrejött megegyezést, amely lehetővé tette, hogy a krími konferencia döntéseinek megfelelően megalakítsák az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormányt, amelyet a három hatalom elismert. Minthogy a brit kormány és az Egyesült Államok kormánya felvette a diplomáciai kapcsolatokat az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormánnyal, ennek következtében megszűnt a többé nem létező egykori londoni lengyel kormány elismerése.

Az Egyesült Államok kormánya és a Nagy-Britannia kormánya megtették a szükséges intézkedéseket avégett, hogy megvédjék az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormánynak mint a lengyel állam elismert kormányának érdekeit a lengyel állam minden olyan vagyonát illetően, amely a területükön és ellenőrzésük alatt van, függetlenül e vagyon formájától.

Intézkedéseket fogantatosítottak továbbá annak érdekében, hogy ez a vagyon valamilyen harmadik fél kezére ne kerülhessen. Az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormánynak minden lehetősége meglesz arra, hogy a szokásos jogi eljárás útján visszaszerezze a lengyel állam minden olyan vagyonát, amelyet esetleg törvénytelenül elidegenítettek.

A három kormány segítséget kíván nyújtani az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormánynak annak megkönnyítésében, hogy – mihelyt ez gyakorlatilag lehetséges – visszatérhessenek Lengyelországba mindazok a lengyelek, akik külföldön tartózkodnak és haza kívánnak térni, beleértve a lengyel fegyveres erők és a kereskedelmi flotta tagjait is. Elvárják, hogy a hazájukba visszatérő lengyeleknek megadják mindazokat a személyi és vagyoni jogokat, amelyek minden lengyel állampolgárt megilletnek.

A három hatalom figyelembe veszi, hogy az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormány a krími konferencia határozatainak megfelelően kész minél előbb az általános választójog alapján, titkos szavazással megtartani a szabad és minden megkötés nélküli választásokat, amelyekben minden demokratikus és antifasiszta pártnak joga lesz részt venni és jelölteket állítani, s kész lehetővé tenni a

szövetséges sajtó képviselőinek, hogy teljesen szabadon tájékoztassák a világot a választások előtti és alatti lengyelországi események menetéről.

B) Lengyelország nyugati határaitra vonatkozólag a következő egyezmény jött létre:

A krími konferencián a Lengyelországot illetően kötött megállapodás szerint a három kormányfő meghallgatta az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormány véleményét az északon és nyugaton Lengyelországnak átadandó területekről. A konferencia fogadta a Krajowa Rada Narodowa elnökét és az ideiglenes lengyel nemzeti egységkormány tagjait, akik teljes mértékben kifejtették álláspontjukat. A három kormányfő megerősítette azt a véleményét, hogy Lengyelország nyugati határainak végleges meghatározását a békekonferenciáig el kell halasztani.

A három kormányfő megegyezett abban, hogy Lengyelország nyugati határának végleges meghatározásáig azok az egykori német területek, amelyek a Balti-tengertől, Swinemündétől valamivel nyugatabbra kezdődő és innen az Odera-folyó mentén a nyugati Neisse-folyó beömléséig, majd a nyugati Neisse mentén a csehszlovák határig húzódó vonaltól keletre fekszenek, beleértve Kelet-Poroszországnak azt a részét, amely nem került a berlini konferencia döntése alapján a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének igazgatása alá, és beleértve Danzig egykori szabad város területét is, a lengyel állam igazgatása alá helyezendők, és így nem tekintendők a németországi szovjet megszállási övezet részének.

X

A békeszerződések megkötéséről és az Egyesült Nemzetek szervezetébe való felvételről

A konferencia úgy döntött, hogy a következő nyilatkozattal meghatározza egységes politikáját az európai háború győzelmes befejezése utáni tartós béke feltételeinek mielőbbi megteremtése céljából:

A három kormány kívánatosnak tartja, hogy Olaszország, Bulgária, Finnország, Magyarország és Románia rendezetlen helyzetének a békeszerződések megkötésével véget vessenek. Bizonyosak abban, hogy a többi érdekelt szövetséges kormány is egyetért álláspontjukkal.

A maga részéről a három kormány az olaszországi békeszerződés elkészítését mint elsőrendű feladatot belevette azok közé a sürgős és fontos feladatok közé, amelyeket a Külügyminiszterek Tanácsának meg kell tárgyalnia. Olaszország a tengelyhatalmak közül elsőként szakított Németországgal és érdemlegesen hozzájárult annak leveréséhez, most pedig csatlakozott a szövetségesekhez a Japán elleni harcban. Olaszország maga rázta le a fasiszta rezsimet, és jelentős lépéseket tett a demokratikus közigazgatás és intézmények helyreállítása útján.

Az elismert demokratikus olasz kormánnyal való ilyen békeszerződés megkötése lehetővé teszi a három kormánynak, hogy óhajuknak megfelelően támogassák Olaszország kérelmét az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagjai sorába való felvétel iránt.

A három kormány úgyszintén a Külügyminiszterek Tanácsának feladatává teszi, hogy készítse elő a békeszerződéseket Bulgária, Finnország, Magyarország és Románia számára. A békeszerződések megkötése ezen államok elismert demokratikus kormányaival módot nyújt a három kormánynak arra is, hogy támogassák kérelmüket az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagjai sorába való felvétel iránt. A három kormány, külön-külön, kész a legközelebbi jövőben az akkori viszonyok szem előtt tartásával megvizsgálni, hogyan tudná a lehetőségekhez képest felvenni a diplomáciai kapcsolatokat Finnországgal, Romániával, Bulgáriával és Magyarországgal, még a velük való békeszerződés megkötése előtt.

A három kormány nem kételkedik abban, hogy az európai háború befejezésének eredményeképpen megváltozott körülmények között a szövetséges sajtó képviselői teljesen szabadon tájékoztathatják majd a világot a romániai, bulgáriai, magyarországi és finnországi eseményekről.

Ami más államoknak az Egyesült Nemzetek Szervezetébe való felvételét illeti, az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 4. cikkelye megállapítja:

„1. Az Egyesült Nemzetek tagja lehet minden más békeszerető állam, amely a jelen Alapokmányban foglalt kötelezettségeket vállalja, és a szervezet megítélése szerint e kötelezettségek teljesítésére képes és hajlandó.

2. Államoknak az Egyesült Nemzetek tagjai közé való felvétele a Biztonsági Tanács ajánlására a közgyűlés határozatával történik.”

A három kormány a maga részéről támogatni fogja azoknak az államoknak a tagfelvételi kérelmét, amelyek a háborúban semlegesek maradtak, és a fenti feltételeknek megfelelnek.

A három kormány ugyanakkor köteletségének tartja leszögezni, hogy a maga részéről nem fogja támogatni a jelenlegi spanyol kormány tagfelvételi kérelmét, mivel az a tengelyhatalmak támogatásával alakult, és keletkezése, jellege, tevékenysége és az agresszor államokkal való szoros kapcsolata folytán nem rendelkezik a tagsághoz szükséges tulajdonságokkal.

XI

A gyámság alatt álló területekről

A konferencia megtárgyalta a szovjet kormány javaslatát a gyámság alatt álló területekről, ahogy ezeket a krími konferencia határozata és az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya definiálta.

Véleménycsere után úgy döntöttek, hogy a volt olasz gyarmatterületek kérdése olyan kérdés, amelyet az olaszországi békeszerződés előkészítése kapcsán kell megoldani, s hogy az olasz gyarmatterületek kérdését szeptemberben a Külügyminiszterek Tanácsa vizsgálja majd meg.

XII

A romániai, bulgáriai és magyarországi szövetséges ellenőrző bizottság munkarendjének felülvizsgálásáról

A három kormány tudomásul vette, hogy a romániai, a bulgáriai és a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságban a szovjet képviselők az Egyesült Királyságot és az Egyesült Államokat képviselő kollégáiknak olyan javaslatokat nyújtottak át, amelyek az európai hadi cselekmények befejeződésére való tekintettel az Ellenőrző Bizottságok munkájának javítását célozzák.

A három kormány megegyezett abban, hogy felülvizsgálják az ezekben az országokban működő Szövetséges Ellenőrző Bizottságok munkarendjét, figyelembe véve annak a három kormánynak az érdekeit és felelősségét, amelyek közösen szabták meg az illető országok fegyverszüneti feltételeit, és alapul véve az összeegyeztetett javaslatokat.

XIII

A német lakosság rendezett áttelepítése

A konferencia a következő megállapodásra jutott a németeknek Lengyelországból, Csehszlovákiából és Magyarországról való kitelepítését illetően:

A három kormány, miután megvizsgálta a kérdés minden oldalát, elismeri, hogy a Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon maradt német lakosságot vagy annak egy részét át kell telepíteni Németországba. Egyetértenek abban, hogy mindenfajta áttelepítésnek, amelyre ténylegesen sor kerül, szervesen és humánus módon kell végbemennie. Mivel nagyszámú németnek Németországba való érkezése növeli a megszálló hatóságokra amúgy is nehezedő terheket, a három kormány úgy véli, hogy mindenekelőtt a németországi Ellenőrző Tanácsnak kell tanulmányoznia ezt a problémát, különös figyelemmel arra, hogy ezeket a németeket arányosan osszák el valamennyi megszállási övezet között. Az Ellenőrző Tanácsban működő képviselőknek azt az utasítást adják, hogy lehetőleg minél előbb tájékoztassák kormányukat arról, hogy az említett lakosság milyen számban érkezett máris Németországba Lengyelországból, Csehszlovákiából és Magyarországról, s hogy tegyenek javaslatot arra, mikor és

milyen ütemben folytatódják a továbbiakban a lakosság áttelepítése, figyelembe véve a Németországban fennálló helyzetet.

Ezzel egyidejűleg a csehszlovák kormányt, a lengyel ideiglenes kormányt és a magyarországi Szövetséges Ellenőrző bizottságot tájékoztatják majd a fentiek-ről, és azt javasolják nekik, hogy tartózkodjanak a német lakosság további kiutasításától, amíg az illető kormányok meg nem vizsgálják az Ellenőrző Tanácsban részt vevő képviselőik jelentését.

XIV

Katonai kérdésekben folytatott tárgyalások

A konferencia idején a három kormány vezérkari főnökei tárgyalásokat folytattak az őket érdeklő katonai kérdésekről.

XV

A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia részéről a konferencián részt vevő küldöttségek névsora.

I. SZTÁLIN
HARRY TRUMAN
C. R. ATTLEE

(Teherán, Jalta, Potsdam. Dokumentumgyűjtemény. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969. 395–401.)

SZERZŐDÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE ÉS A LENGYEL KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT A SZOVJET-LENGYEL ÁLLAMHATÁRRÓL (MOSZKVA, 1945. AUGUSZTUS 16.)

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöksége és a Lengyel Köztársaság Országos Nemzeti Tanácsának elnöke

attól az óhajtól vezérelve, hogy a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Lengyelország közötti államhatár kérdését a barátság és egyetértés szellemében rendezzék, elhatározták, hogy e célból a jelen Szerződést megkötik és meghatalmazottaikká kijelölték:

a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöksége: Vjacseszlav Mihajlovics Molotovot, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Népbiztosok Tanácsának elnökhelyettesét és külügyi népbiztost;

a Lengyel Köztársaság Nemzeti Tanácsának elnöke: Eduard Osobka-Morawskit, a Lengyel Köztársaság Minisztertanácsának elnökét,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk. A krími konferencia határozata értelmében a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Lengyel Köztársaság közötti államhatárt a „Curzon-vonal” mentén kell megállapítani, egyes szakaszokon öt-nyolc kilométeres eltéréssel Lengyelország javára, a csatolt 1 : 500 000 léptékű térkép szerint, kiegészítőleg Lengyelországnak engedve át:

a) A „Curzon-vonaltól” keletre fekvő területet a nyugati Bug és a Szolokija folyóig, Krylow városától délre, legfeljebb 30 km eltéréssel Lengyelország javára;

b) A Bialowiczai erdő területének a „Curzon-vonaltól” keletre fekvő egyik részét a Niemirow–Jalowka szakaszon, beleértve Niemirowot, Gainowkát, Bialowiezát és Jalowkát, legfeljebb 17 km eltéréssel Lengyelország javára.

2. cikk. Az 1. cikk rendelkezéseinek megfelelően a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Lengyel Köztársaság közötti államhatár a következő vonalat követi:

Attól a ponttól kiindulva, amely hozzávetőlegesen 0,6 km-re délnyugatra fekszik a Szan folyó forrásától, északkeleti irányban a Szan folyó forrásáig és azután a Szan folyó középfolysa mentén lefelé halad addig a pontig, amely Szolina helységtől délre fekszik, majd továbbhúzódik Przemysltől keletre és Rawa Russzka-jától nyugatra a Szolokija folyóig, innen a Szolokija és a nyugati Bug folyók mentén Niemirow–Jalowka irányában, miközben a Bialowiezai erdő területének az 1. cikkben említett része lengyel oldalon marad, onnan a Litván Szovjet Szocialista Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és Kelet-Poroszország határainak találkozó-pontjáig halad, úgyhogy Grodno az SZSZKSZ oldalán marad.

Az e cikkben megállapított határnak a helyszínen való kijelölését szovjet–lengyel vegyes bizottság fogja elvégezni, amelynek székhelye Varsó lesz és amely legkésőbb a megerősítő okiratok kicserélésének időpontjától számított 15. napon kezdi meg munkáját.

3. cikk. A területi kérdéseknek a békekötéskor történő végleges rendezéséig, a szovjet–lengyel határnak az a része, amely a Balti-tengert érinti, a berlini konferencia határozatának megfelelően azt a vonalat követi, amely a Danzigi-öböl keleti partján fekvő, a mellékelt térképen megjelölt ponttól kelet felé Braunsberg-Goldaptól északra húzódik addig a pontig, ahol ez a vonal a jelen Szerződés 2. cikkében leírt határvonallal találkozik.

4. cikk. A jelen Szerződést a lehető legrövidebb időn belül meg kell erősíteni. A Szerződés a megerősítő okiratok Varsóban történő kicserélésekor lép életbe.

Készült Moszkvában, 1945. augusztus 16-án két példányban, mindegyik orosz és lengyel nyelven, azzal, hogy mindkét szöveg egyenlő érvényű.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 685–686.)

BARÁTSÁGI, EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS KÖLCSONÖS SEGÉLYNYÚJTÁSI SZERZŐDÉS A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ÉS A JUGOSZLÁV SZÖVETSÉGI NÉPKÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT (BUDAPEST, 1947. DECEMBER 8.)

A Magyar Köztársaság Elnöke egyrészről és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Nemzetgyűlésének Elnöksége másrészről:

abban a meggyőződésben, hogy az őszinte baráti kapcsolat és a szoros együttműködés a Magyar Köztársaság népe és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság népei tényleges érdekének felel meg, mert e népek ebben szabadságuk és függetlenségük szilárd zálogát, fejlődésük és felvirágzásuk útját látják, valamint együttműködésüket Európa e része békéjének biztosítékául és megerősítőjéül tekintik, a második világháború tapasztalataiból kiindulva, amikor Németország az európai államok egész sorát támadta meg és szabadságukat, politikai függetlenségüket, területi épségüket veszélyeztette,

szem előtt tartva mindkét országnak a kölcsönös biztonsághoz fűződő életérdekeit,

szilárdan eltökélve, hogy minden, a népeik ellen irányuló támadás ellen együtt küzdenek és együttes erővel szembeszállnak akár a német imperializmus újjáéledési kísérletével, akár az előbbi bármilyen formában jelentkező szövetségével, akár bármely más támadó állammal,

attól az óhajtól áthatva, hogy fennálló baráti kapcsolataikat megszilárdítsák és ünnepélyesen kinyilvánítsák azt a megingathatatlan akaratukat, hogy a jövőben együttesen kívánják védeni szabadságukat, függetlenségüket és területi épségüket, továbbá, hogy a béke megszilárdítása és a nemzetközi együttműködés érdekében kölcsönös kapcsolataikat a barátság és együttműködés szellemében rendezzék,

elhatározzák, hogy e célból barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződést kötnek és meghatalmazottaikul kijelölték:

a Magyar Köztársaság Elnöke:

Dinnyés Lajos urat, a Magyar Köztársaság miniszterelnökét,

a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Nemzetgyűlésének Elnöksége:
Josip Broz Tito marsallt, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság miniszterelnökét,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése utána következőkben állapodtak meg:

1. szakasz

A Magas Szerződő Felek megegyeznek abban, hogy a két ország közötti szoros együttműködés megszilárdítása céljából erőiket országaik és népeik érdekében a kipróbált és tartós barátság politikájának jegyében egyesíteni fogják.

2. szakasz

A Magas Szerződő Felek tanácskozni fognak mindazokban a fontos nemzetközi kérdésekben, amelyek a két ország, vagy a béke és a nemzetközi együttműködés érdekeit érintik és az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya szellemében egyetértésben fognak eljárni és biztonságuk, függetlenségük és területi épségük fenntartása érdekében minden szükséges intézkedést egyetértően foganatosítanak.

3. szakasz

Abban az esetben, ha Németország, vagy bármely más állam megtámadná a Magas Szerződő Felek egyikét, hogy veszélyeztesse függetlenségét, vagy leigazza, vagy területét megcsonkítsa, úgy a másik Magas Szerződő Fél a megtámadott Magas Szerződő Félnek minden rendelkezésre álló eszközzel késedelem nélkül katonai és minden egyéb segítséget fog nyújtani.

4. szakasz

A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy nem kötnek olyan szövetséget és nem vesznek részt semmiféle olyan akcióban, amely a másik Magas Szerződő Fél ellen irányul.

5. szakasz

A Magas Szerződő Felek országaik közötti gazdasági, kulturális és minden egyéb kapcsolataikat – az e célból kötött szerződések és egyezmények alapján – együttesen fogják saját tevékenységi körükben megszilárdítani.

6. szakasz

Ez a szerződés semmi vonatkozásban nem érinti azokat a kötelezettségeket, amelyeket a Magyar Köztársaság és a jugoszláv Szövetségi Népköztársaság valamely harmadik állammal szemben magukra vállaltak. A Magas Szerződő Felek ezt a szerződést az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya szellemében fogják teljesíteni és támogatnak minden kezdeményezést, amely arra irányul, hogy a támadás tűzfészkeit eltávolítsák és a béke és biztonság biztosítása legyen a világban.

7. szakasz

Ez a szerződés a megerősítő okiratokban Belgrádban eszközözlendő kicserélésével lép életbe és életbelépésétől számított húsz évig marad hatályban. Ha a Ma-

gas Szerződő Felek egyike a szerződés lejárta előtt egy évvel nem nyilvánítaná ki azt az óhaját, hogy a szerződést felmondja, úgy az további öt évig hatályban marad és ezentúl is mindaddig, amíg a Magas Szerződő Felek egyike az öt évi időszak előtt egy évvel írásban fel nem mondja.

Ennek hiteléül a meghatalmazottak a szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Kelt Budapesten, 1947. évi december hó 8. napján, két-két példányban, magyar és szerbhorvát nyelven azzal, hogy mindkét szöveg hiteles.

DINNYÉS L. sk.

J. B. TITO sk.

(Szabad Nép, 1947. december 9.)

BARÁTSÁGI, EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS KÖLCSONÖS SEGÍTSÉGNYÚJTÁSI SZERZŐDÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE ÉS A FINN KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT (MOSZKVA, 1948. ÁPRILIS 6.)

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége és a Finn Köztársaság elnöke

abból a célból, hogy továbbfejlesszék a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Finn Köztársaság között fennálló baráti kapcsolatokat,

abban a meggyőződésben, hogy a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Finn Köztársaság között fennálló jószomszédi viszony és együttműködés erősítése megfelel mindkét ország létérdekeinek,

figyelemmel arra a törekvésre, hogy Finnország távol kívánja tartani magát a nagyhatalmak érdek-összeütközéseitől,

kifejezésre juttatva rendíthetetlen törekvésüket, hogy együttműködnek a nemzetközi béke és biztonság megőrzésében, amely megfelel az Egyesült Nemzetek Szervezet céljainak és alapelveinek,

elhatározták e céloktól indítva a jelen Szerződés megkötését, és erre kijelölték meghatalmazottaikat:

a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége Vjacseszlav Mihajlovics Molotovot, a Minisztertanács elnökét, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége külügyminiszterét, a Finn Köztársaság elnöke Mauno Pekkalát, a Finn Köztársaság miniszterelnökét,

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után megállapodtak az alábbiakban:

1. cikk. Abban az esetben, ha Finnországot vagy a Szovjetuniót, Finnország területén át, katonai agresszió éri Németország vagy bármely vele szövetséges állam részéről, Finnország hűen köteletségéhez harcolni fog az agresszió visszavérére végett. Emellett Finnország, a jelen Szerződésben foglalt kötelezettségeinek megfelelően, minden rendelkezésre álló eszközzel megtesz minden intézkedést a szárazföldön, a tengeren és a levegőben területe sérthetlenségének megvédésére a saját földrajzi határain belül, szükség esetén a Szovjetunió segítségével vagy vele együtt.

A fent felsorolt esetekben a Szovjetunió haladéktalanul segítséget nyújt Finnországnak, amelyről a Felek megállapodnak egymással.

2. cikk. A Magas Szerződő Felek tanácskozni fognak egymással abban az esetben, ha megállapítják az 1. cikkben körülírt katonai támadás veszélyét.

3. cikk. A Magas Szerződő Felek megerősítik arra irányuló őszinte óhajukat, hogy részt vesznek minden tevékenységben, amely az Egyesült Nemzetek Szervezete céljaival és alapelveivel összhangban a nemzetközi béke és biztonság fenntartására irányul.

4. cikk. A Magas Szerződő Felek megerősítik az 0947. február 10-én, Párizsban aláírt Békeszertződés 3. cikkében foglalt azt a kötelezettségüket, miszerint nem kötnek semmiféle olyan szövetséget, illetőleg nem vesznek részt olyan koalícióban, amely a Magas Szerződő Felek másika ellen irányul.

5. cikk. A Magas Szerződő Felek megerősítik határozott készségüket, hogy az együttműködés és a barátság szellemében tevékenykednek abból a célból, hogy a Szovjetunió és Finnország közötti gazdasági és kulturális kapcsolatokat továbbfejlesszék és erősítsék.

6. cikk. A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy kölcsönösen betartják állami szuverenitásuk és függetlenségük tiszteletben tartása, ugyanígy a másik állam belügyeibe való be nem avatkozás elvét.

7. cikk. A jelen Szerződés végrehajtásánál tiszteletben tartják az Egyesült Nemzetek Szervezete alapelveit.

8. cikk. A jelen Szerződést úgy kell megerősíteni, és az hatálybalépésének napjától tíz évig marad érvényben. A szerződés a megerősítő okiratok kicserélésének napján lép hatályba, azzal, hogy az okiratokat Helsinkiben cserélik ki, lehetőleg rövid határidőn belül.

Ha a Magas Szerződő Felek egyike az említett tízévi határidő lejártá előtt egy évvel nem mondja fel a Szerződést, az érvényben marad minden egymás után következő öt évre, mindaddig, amíg a Magas Szerződő Felek egyike egy évvel a folyó öt év lejártá előtt írásban nem nyilvánítja ki azt a szándékát, hogy a Szerződés érvényét szüntessék meg.

Ennek hitelül a meghatalmazottak jelen Szerződést aláírták és pecsétjükkel látták el.

Készült Moszkvában, 1948. április 6-án, két példányban, mindkettő orosz és finn nyelven, azzal, hogy mindkét szöveg egyformán hiteles.

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének megbízásából

V. Molotov

A Finn Köztársaság elnökének meghatalmazásából

Mauno Pekkala

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 149–150.)

TRUMAN-DOKTRÍNA, MARSHALL-TERV, OEEC (1947–1948)

CHURCHILL „VASFÜGGÖNY”-TÁVIRATA HARRY TRUMAN ELNÖKNEK
(1945. MÁJUS 12.)

„.... mélységesen nyugtalanít, hogy az oroszok elferdítik a jaltai döntéseket, nyugtalanít Lengyelországgal szembeni magatartásuk, az elsőprő befolyás, amelyre Görögország kivételével a Balkánon szert tettek, nyugtalanít, hogy Bécsben is nehézséget támasztanak... mindenekfelett pedig, hogy képesek hosszú időn át nagy létszámú hadsereget fegyverben tartani. Mi lesz a helyzet egy-két év múlva, amikor a brit és amerikai seregeket már feloszlatták, a francia hadsereg pedig még nem erősödik meg eléggé... az oroszok pedig tetszésük szerint kétszáz vagy háromszáz hadosztályt tarthatnak fegyverben? Vaszfüggöny ereszkedett le arcunk mentén... Nemigen lehet kétséges, hogy a Lübeck–Trieszt–Korfu vonaltól keletre eső térségek csakhamar teljesen a kezükbe kerülnek...”

(Fischer Ferenc: *A kétpólusú világ 1945–1989*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005. 45.)

KENNAN „HOSSZÚ TÁVIRATA” MOSZKVÁBÓL
(1946. FEBRUÁR 22.)

1. rész: A háború utáni szovjet szemléletmód alapvonalai, amiként az a hivatalos propagandagépezet tevékenységéből kiderül, a következők:

- a. A Szovjetunió ma is olyan antagonisztikus „kapitalista gyűrűbe zárva” él, amellyel hosszú távon nem lehetséges a békés egymás mellett létezés. Ahogy Sztálin 1927-ben amerikai munkások küldöttsége előtt fogalmazott: „a nemzetközi forradalom további kibontakozása során a világon két jelentős centrum fejlődik ki: egy szocialista centrum, amely a szocializmus felé tartó országokat tömöríti magába, és egy kapitalista centrum, amely a kapitalizmus lejtőjén csúszó országokból áll. A két centrum közötti küzdelem a világgazdaság irányításáért az egész világon meghatározza a kapitalizmus és a szocializmus sorsát.”
- b. A kapitalista világot belső konfliktusok terhelik, amelyek a kapitalista társadalom természetében gyökereznek. Ezek a békés kompromisszum esz-

közével megoldhatatlanok. Közülük a legjelentősebb a Nagy-Britannia és az Egyesült Államok közötti konfliktus.

- c. A kapitalizmus belső konfliktusai szükségképpen háborúhoz vezetnek. Eszerint a háború két fajtája jöhet számításba: a kapitalizmuson belüli háború két kapitalista állam között, és intervenciós háború a szocialista világ ellen. Az élelmesebb kapitalisták, mivel hiába keresnek kiutat a kapitalizmus belső konfliktusaiból, a második változatra hajtanak.
- d. A Szovjetunió elleni intervenció, noha pusztító következményekkel járna azokra, akik vállalkoznának rá, ismételt késedelmet okozna a szovjet szocializmus fejlődésében, ezért minden áron meg kell előzni.
- e. A kapitalista államok közötti konfliktus ugyan a Szovjetunió számára is veszélyekkel jár, mégis nagy lehetőséget tartogat a szocializmus ügyének előmozdítására, legfőképpen akkor, ha a Szovjetunió megőrzi katonai hatalmát, ideológiai egységességét és a jelenlegi kiváló vezetés iránti bizalmát.
- f. Figyelembe kell venni, hogy a kapitalista világ nem minden ízében rossz. A reménytelenül reakciós és burzsoá elemek mellett tartalmaz (1) teljesen felvilágosult és pozitív elemeket, akik elfogadható kommunista pártokba tömörülnek, valamint (2) bizonyos egyéb (taktikai okokból progresszív vagy demokratikus erőkként jellemezhető) elemeket, amelyek reakciói, törekvései és tevékenysége alkalmasint „objektíve” kedvezhet a Szovjetunió érdekeinek. Ez utóbbiakat bátorítani kell, és fel kell őket használni a Szovjetunió céljaihoz.
- g. A burzsoá-kapitalista társadalom legnegatívabb elemei között a legveszélyesebbek azok, akiket Lenin a nép hamis barátainak nevezett, vagyis a mérsékelt szocialista vagy szociáldemokrata vezetők (más szóval a nem kommunista baloldal). Ezek még a legszilajabb reakcióknál is veszélyesebbek, hiszen amazok legalább a saját színeikben masíroznak, míg a mérsékelt baloldal összezavarja a népet azzal, hogy szocialista eszközöket alkalmaz a reakciós tőke érdekeinek kiszolgálásához.

Ennyit a premisszákról. Hogy mindezekből a szovjet politika milyen következtetéseket von le? A következőket:

- a. Mindent meg kell tenni a Szovjetunió relatív nemzetközi erejének fokozása érdekében. Ugyanakkor egyetlen alkalmat sem szabad elhalasztani a kapitalista hatalmak erejének és befolyásának akár kollektív, akár egyéni csökkentésére.
- b. A szovjet és az oroszbarát külföldi erőfeszítéseket a kapitalista hatalmak közötti különbségek és konfliktusok elmélyítésére és kihasználására kell összpontosítani. Amennyiben ezek esetleg „imperialista” háborúvá mélyülnének, a háborúból forradalmi helyzetet kell kovácsolni az egyes kapitalista országokban.

- c. A külföldi „demokratikus-haladó” elemeket a lehető legnagyobb mértékben fel kell használni arra, hogy a szovjet érdekeknek megfelelő és hatékony nyomást gyakoroljanak a kapitalista kormányokra.
- d. Fáradhatatlanul harcolni kell a külföldi szocialista és szociáldemokrata vezetők ellen.

[...]

3. rész. A szovjet szemléletmód kivételése a hivatalos gyakorlati politikára

Láttuk tehát a szovjet program természetét és hátterét. Mit várhatunk annak gyakorlati kivitelezésmódjától?

A szovjet politika, amint a minisztérium is utalt rá, két síkon zajlik: (1) hivatalos síkon, amelyet a szovjet kormányzat nevében hivatalosan vállalt akciók jelenítenek meg; (2) az olyan szervek által végrehajtott földalatti akciók síkján, amelyekért a szovjet kormány nem vállal felelősséget.

Mindkét síkon úgy kalkulálják ki a követendő politikát, hogy az az első rész (a) – (d) pontja között körvonalazott alapvető elveket szolgálja. A különböző síkokon végrehajtott akciók jócskán eltérnek egymástól, de céljaikban, időzítésükben és hatásaikban egymásba illeszkednek.

A hivatalos síkon a következőket találjuk:

- a. A belpolitika célja az, hogy minden módon növelje a szovjet állam erejét és presztízsét: intenzív hadiipar; a fegyveres erők maximális fejlesztése; erőfitogtató bemutatók a kívülállók elkápráztatására; folytonos titokzatoskodás a belügyek körül, amely elrejtje a gyengeséget, és homályban tartja az ellenfeleket.
- b. Ahol csak időszerűnek és ígéretesnek ítélik, erőfeszítéseket tesznek a szovjet hatalom határainak tágítására. Pillanatnyilag ezek az erőfeszítések egyes szomszédos területekre szorítkoznak, amelyeket innen nézve közvetlen stratégiai fontosságúnak vélnek: ilyen Észak-Irán, Törökország, esetleg Bornholm. Azonban bármikor szóba jöhetnek más pontok is, amint a rejtett szovjet politikai hatalom kiterjed új területekre is. Így például egy „barátságos” perzsa kormányzat kaput nyithatna Oroszország számára a Perzsa Öböl felé. Kerüljön csak Spanyolország kommunista ellenőrzés alá, újból felvetődik majd a gibraltári szovjet támaszpont kérdése. Ám az efféle igények csak akkor jelennek meg hivatalos szinten, amikor a nem hivatalos előkészületek már befejeződtek.
- c. Oroszország hivatalosan olyan nemzetközi szervezetek munkájában vesz részt, amelyekben alkalmat lát a szovjethatalom növelésére és mások hatalmának gyengítésére. Az ENSZ Moszkva szemében nem az összes nemzet kölcsönös érdekein és céljain alapuló maradandó és szilárd világtársadalom működtetője, hanem aréna, amelyben kedvező körülmények között

lehet küzdeni az imént említett szándékok valóra váltásáért. Amíg felhasználhatónak ítélik céljaik eléréséhez, a szovjetek kitartanak az ENSZ mellett. De mihelyst arra a következtetésre jutnak, hogy hatalmi törekvéseiket gátolja vagy megghiúsítja, vagy ha más terepet találnak célkitűzéseik számára, habozás nélkül szakítanak vele. Ebből egyben az is következne, hogy elég erősnek érzik magukat ahhoz, hogy kivonulásukkal megbontsák a többi nemzet egységét, s ezáltal az ENSZ ne jelentsen többé fenyegetést céljaikra és biztonságra, úgyhogy bízvást felcserélhetnék egy olyan nemzetközi fegyverre, amely a saját szempontjukból hatékonyabbnak bizonyul. Az ENSZ iránti szovjet attitűd tehát nagymértékben annak függvénye, mennyire lojális a többi nemzet a szervezethez, és mekkora eréllyel, határozottsággal és összehangoltsággal képesek védelmezni a nemzetközi élet békés és reményteli távlatát, amit a mi gondolkodásunk szerint az ENSZ-nek képviselnie kell. Megismétlem, Moszkvának semmiféle elvont elkötelezettsége nincs az ENSZ eseményeinek irányában. A szervezettel kapcsolatos attitűdje lényegileg pragmatikus és taktikai alapokon nyugszik.

- d. A gyarmati területekkel, illetve az elmaradott és kiszolgáltatott népekkel kapcsolatban a szovjet politika hivatalos szinten is arra irányul, hogy gyengítse a fejlett nyugati országok hatalmát, befolyását és kapcsolatteremtését. Amennyiben ez a politika sikeresnek bizonyul, elméletileg vákuum jön létre, amely kedvez a kommunista szovjet előrenyomulásnak. A szovjetek nyomása, hogy részt vállaljanak a segélyszervezetek munkájában, véleményem szerint azt a törekvésüket leplezi le, hogy helyzetükből adódóan komplikálják és akadályozzák a nyugati befolyás erősítésére tett erőfeszítéseket, nem pedig saját hatalmi hatékonyságukat igyekeznek növelni ezzel. Nem mintha ez utóbbi törekvés idegen volna tőlük, csak éppen jobban kedvelik a hivatalos segélyszervezetektől eltérő csatornákat. Várható tehát, hogy a szovjetek mindenütt bebocsátást próbálnak nyerni a segélyszervezetek és társaik tevékenységébe, hogy aztán az elmaradott népeknél ezeket használják ugródeszkának a nyugati befolyás gyengítése érdekében tett lépéseikhez.
- e. Az oroszok energikusan törekednek arra, hogy erősítsék a szovjet képviseletet és a hivatalos kötelékeket azokkal az országokkal, amelyekben komoly lehetőséget éreznek a nyugati hatalmi centrumokkal való szembenállásra. Ez olyan egymástól távol eső pontokon érvényesül, mint Németország, Argentína, a közép-európai országok stb.
- f. A nemzetközi gazdasági ügyekben a szovjet politikát valóban a Szovjetunió és a vele szomszédos, szovjet dominancia alatti országok önellátása iránti törekvés határozza meg. Ez azonban csupán a politika távlati alapvonalaira igaz. Ami a hivatalos politikai irányvonalat illeti, ott már nem ilyen tiszták

a pozíciók. A szovjet kormány különös tartózkodást mutat az ellenségeskedések vége óta a külkereskedelem témájában. Ha a nagymérvű hosszú távú hitelek kerülnek előtérbe, úgy vélem, a Szovjetunió éppolyan hamis lelkesedést fog mutatni a nemzetközi gazdasági kapcsolatok kiépítése iránt, mint azt a harmincas években tette. Egyébiránt lehetségesnek tartom, hogy a szovjet külkereskedelem leginkább a szovjet biztonsági szférára korlátozódik, ideértve a megszállt német területeket, és ekképp a hűvös vállveregetés válik a nemzetek közötti gazdasági együttműködés általános elvévé.

- g. A kulturális együttműködés dolgában hasonlóan álságos buzgóság hatja át a népek közötti kulturális kapcsolattartás elmélyítésének kíváncsiságát szorgalmazó szövegeket, csak hogy mindez a gyakorlatban csak addig érvényes, amíg a legkevésbésem rendíti meg a szovjet nép biztonságos pozícióját. A szovjet politika aktuális megjelenítése ezen a téren a hivatalos látogatások és gyűlések élettelen medrében zajlik, ahol bőven ömlik a vodka és a szó, és ami tele van maradandó eredmények utáni sóvárgással.
- h. Mindezeket túl a szovjet hivatalos kapcsolatok az egyes külföldi kormányokkal, ahogy mondani szokás, „korrekt” lefolyásúak, igen nagy súllyal esik latba a Szovjetunió és képviselői presztízse, a protokollra pedig olyan szőrszálhasogatón ügyelnek, ami már meghaladja a jó modor mértékét.

4. rész: Mit várhatunk az alapvető szovjet politika végrehajtásától nem hivatalos, avagy földalatti síkon, tehát ott, ahol a szovjet kormányzat nem vállal felelősséget? Politikájuk megvalósításához a következő szerveket használják fel:

1. A külszállati kommunista pártok belső központi magja. Noha az ide tartozó személyek közül sokan egymáshoz nem kapcsolódó tevékenységet végeznek saját minőségükben, valójában mindahányan szorosan együttműködnek a világkommunizmus földalatti műveleti központjában, egyfajta titkos Kominternben, amelyet Moszkva tart össze és irányít. Nem szabad megfeledezni arról, hogy ez a belső mag ténylegesen földalatti munkát végez, bármennyire legálisan működjenek is azok a pártok, amikhez ez a kör kötődik.
2. A kommunista pártok legénységi állománya. Jegyezzük meg a különbséget közöttük és az előző paragrafusban jellemzett személyiségek között. A különbség egyébként az elmúlt években még határozottabbá vált. Míg a korábbi kommunista pártok a konspiráció és a legitim tevékenység különös (és Moszkva szempontjából gyakran kényelmetlen) elegyét hozták létre, ma a konspiratív mozzanat tisztán a belső köröknél összpontosul, a tagság zöme pedig – be sem lévén avatva a mozgalom valószínű működésébe – jóhiszemű pártkatonaként egy bizonyos politikai tendencia beföldi, saját országát illető érvényesítéséért menetel, és teljesen ártatlan a többi országot érintő összeesküvésekben. Csak azokban az országokban

jelennek meg és tevékenykednek ma is valódi testületként, amelyekben a kommunisták számszerűen is erősek. Régebben rendszerint más szervezetekbe szivárogtak be, olyanokba, amelyekről kevéssé volt gyanítható, hogy a szovjet kormányzat eszközeként működnek, ezekben igyekeztek befolyást és dominanciát szerezni, és azon voltak, hogy céljaikat inkább [látható törlés] szervezetekben, mintsem egy külön politikai párt közvetlen akcióinak útján valósítsák meg.

3. A nemzeti egyesületek és testületek változatos köre, amely az említett beszivárgás révén uralható vagy befolyásolható. Vannak közöttük szakszervezetek, ifjúsági ligák, nőszervezetek, faji alapú szövetségek, vallási társaságok, társadalmi szervezetek, kulturális csoportosulások, liberális magazinok, kiadók stb.
4. Nemzetközi szervezetek, amelyek az egyes nemzeti tagok befolyása révén szintén alkalmasak a beszivárgására. Közülük a legkiemelkedőbbek a szakszervezetek, az ifjúsági- és nőszervezetek. Különleges, mondhatni életbevágó fontossága van e tekintetben a nemzetközi munkásmozgalomnak. Bennük Moszkva lehetőséget lát arra, hogy mellékvágányra tereljék a nyugati kormányok politikáját, és létrehozzanak egy nemzetközi lobbyt, amely képes kikényszeríteni a különböző országok korányaiból azokat az akciókat, amelyek kedvezőek a Szovjetunióknak, ugyanakkor meg tudja bénítani azokat, amelyek elfogadhatatlanok a számára.
5. Az orosz ortodox egyház és annak külföldi elágazásai; mindezen keresztül pedig az egész keleti ortodox egyház.
6. A pánszláv mozgalom, illetve más, faji alapon szerveződő mozgalmak (azerbajdzsánok, örmények, türkmének stb.) a Szovjetuniókn belül.
7. Azok a kormányok vagy kormányzó csoportok, amelyek bizonyos fokig alávetik magukat a szovjet érdekeknek, mint amilyen a jelenlegi bolgár és jugoszláv kormányzat, az észak-iráni rezsim, a kínai kommunisták és társaik. Ezeknek a rezsimeknek nem csak a propagandagépezete, de aktuálpolitikája is jószerivel kiszolgáltatott a Szovjetunióknak.

[...]

5. rész: (Gyakorlati következmények az USA politikájára nézve)

Összefoglalásképpen: olyan politikai erővel állunk szemben, amelynek fanatikus hite, hogy az Egyesült Államokkal nem lehet maradandó modus vivendi kialakítani, társadalmunk belső harmóniájának szétverése kíváncsatos és szükségszerű, hagyományos életmódunk megsemmisítendő, nemzetközi tekintélyünket meg kell törni, méghozzá azért, hogy a szovjethatalom biztonsága szavatolt legyen. E politikai hatalom korlátlanul rendelkezik a világ egyik legnagyobb népének energiáival és a föld erőforrásokban leggazdagabb területével, ráadásul az orosz

nacionalizmus mély és hatalmas folyamán halad előre. Ehhez járul a többi ország befolyásolására használt kiépült és széles körű apparátus a maga zavarba ejtő rugalmasságával és sokoldalúságával, melyet olyan személyek irányítanak, akiknek tapasztalata és szakértelme a földalatti módszerek alkalmazásában alighanem páratlan a történelemben. Végezetül elmondható, hogy alapvető reakcióit szemléletmódost nem érintik a realista belátások. Eltérően a nálunk megszokottól, az emberi társadalom objektív tényeinek mérhetetlen készlete náluk nem válik olyan mércévé, amely folytonosan próbára teszi és újjáalakítja a szemléletmódot, inkább csak egy összehordott kupac, amiből az egyes tételeket önkényesen, tendenciózusan szemezgeti ki egy már fennálló nézetrendszer alátámasztása kedvéért. Belátom, ez nem éppen kellemes kép. Hogy miként birkózzunk meg ezzel az erővel, nos, ez kétségkívül a legnagyobb feladat, ami valaha is diplomáciánk előtt állt, sőt valószínűleg nagyobb bárminél, amivel még szembesülni fog. Legyen ez a kiindulópont, ahonnan politikai vezérkarunk munkához lát a jelenlegi válságos helyzetben. Ugyanazzal az alapossággal és gondossággal kell közelíteni hozzá, mint a háborúban a legfőbb stratégiai problémák megoldásához, és, amennyiben szükséges, ugyanolyan kevéssé kell sajnálni a ráfordításokat. Meg sem próbálom e helyt mindenre választ adni. Szeretném viszont rögzíteni meggyőződésemet, módunkban áll a probléma megoldása – még hozzá anélkül, hogy bármiféle általános fegyveres konfliktushoz folyamodnánk. És e meggyőződés alátámasztásaként szeretnék néhány reménytelibb észrevételt is tenni:

1. A szovjethatalom, ellentétben a hitlerista Németországgal, nem sematikus és nem kalandor természetű. Nem dolgozik rögzített tervek alapján. Nem vállal szükségtelen kockázatot. Érzéketlen ugyan az ész logikájára, ám annál érzékenyebb az erő logikájára. Ezért aztán hamar visszakozhat – meg is teszi rendesen –, ha bármely ponton kemény ellenállásba ütközik. Tehát ha az ellenfélnek elég ereje van, és világossá teszi, hogy kész azt használni is, ritkán kell majd így is tennie. Amennyiben a helyzeteket megfelelően kezeljük, nincs szükség presztízsszerző leszámolásokra.
2. A nyugati világ egészével összemérve a szovjetek még mindig sokkal gyengébbek. Sikerük tehát valójában azon múlik, milyen fokú összetartást, szilárdságot és erélyt képes a nyugati világ felmutatni. Márpedig ezt a faktort nagyon is módunkban áll befolyásolni.
3. A szovjet rendszer belső sikerességére még nincs végérvényes bizonyíték. Még mindig meg kell mutatnia, hogy túléli az egymást követő egyének vagy csoportok közötti hatalomátvétel súlyos próbatételét. Lenin halála volt az első eset a hatalom átvételére, s az 15 évre zátonyra futtatta a szovjet államot. Sztálin halála vagy visszavonulása után jön majd a második. És nem is az lesz az utolsó próbatétel. A szovjet belső rendszer a nemrégiben lezajlott területi terjeszkedés miatt olyan plusz megterhelésnek van kitéve,

ami egyszer már a cárizmusnak soknak bizonyult. Bizonyosak lehetünk abban, hogy a polgárháború befejezése óta az orosz tömegek még soha nem voltak olyan távol érzelmileg a kommunista párt tanításaitól, mint manapság. Oroszországban a párt hatalmas és – pillanatnyilag – sikeres apparátussá változott, legalábbis ami a diktatórikus adminisztrációt illeti, csak hogy megszűnt az érzelmi inspiráció forrásának lenni. A mozgalom belső épségét és időtállóságát tehát egyelőre nem lehet biztosra venni.

4. A szovjet biztonsági szférán kívüli szovjet propaganda egésze alapvetően negatív és destruktív. Viszonylag könnyű tehát felvenni vele a harcot bármilyen értelmes és valóban konstruktív program segítségével.
Kennan

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 214–215, 218–221, 222–223.)

WINSTON S. CHURCHILL FULTONI BESZÉDE (1946. MÁRCIUS 5.)

(Részletek)

Most jutok el ahhoz a döntő kérdéshez, amelynek felvetése végett ide utaztam. Sem a háború biztos elhárítása, sem a nemzetközi szervezet állandó erősödése nem érhető el anélkül, amit az angolul beszélő népek testvéri szövetségének neveztem. Ez sajátos kapcsolatot jelent a Brit Nemzetközösség és Birodalom, valamint az Egyesült Államok között. Nincs idő most általánosításokra, megpróbálom pontos lenni. A testvéri szövetség nemcsak két hatalmas és egyben rokon rendszerünk és társadalmunk egyre növekvő barátságát és kölcsönös megértését követeli meg, hanem katonai tanácsadóink közötti bensőséges kapcsolatok folytatását, amely elvezet az esetleges veszélyek közös tanulmányozásához, fegyverzettel foglalkozó és utasításokat tartalmazó katonai kézikönyvek hasonlóságához és a tisztek, katonai akadémiái növendékek cseréjéhez. Együtt járna a kölcsönös biztonság jelenlegi eszközeinek további fenntartásával mindazoknak a tengeri és légi támaszpontoknak a közös használata útján, amelyek a két ország birtokában vannak bárhol a világon. Mindez talán megkétszerezné az amerikai tengerészeti és légierő mozgékonyágát. Nagymértékben növelné a Brit Birodalom fegyveres erői mozgékonyágát is, és amint a világ megnyugszik, jelentős pénzügyi megtakarításokhoz is vezethetne. Már eddig is nagy számban használtunk együtt szigeteket; még többet lehetne rábízni közös gondoskodásunkra a közeljövőben.

Az Egyesült Államoknak már van állandó védelmi megállapodása Kanada domíniummal, amelyet oly szoros szálak fűznek a Brit Nemzetközösséghez és

a Birodalomhoz. Ez a megállapodás sokkal hatékonyabb, mint sok más, amelyet formális szövetség keretében kötöttek. Ezt az elvet ki kellene terjeszteni a Brit Nemzetközösség minden tagjára a teljes kölcsönösség alapján. Bármilyen történjék, így és csakis így biztosíthatjuk magunkat és lehetünk képesek arra, hogy együttműködjünk azokért a nagy és világos célokért, amelyek olyan drágák nekünk, anélkül, hogy másoknak kárt okoznánk. Esetleg elkövetkezhet – úgy érzem, végül is el fog következni – a közös állampolgárság, de ezt nyugodtan rábízhatjuk a sorsra, amelynek kitárt karját sokan közülünk már világosan látják...

Az Európát keresztülszelő vasfüggöny mellett más ok is van a nyugtalanságra. Olaszországban a kommunista pártnak komoly nehézségeket jelent, hogy támogatnia kell a kommunista Tito marsall követeléseit korábbi olasz területre az Adriai-tenger felső részén. Olaszország jövője egyébként is bizonytalan. Ugyanakkor nem képzelhetünk el újjászületett Európát erős Franciaország nélkül. Egész közéleti tevékenységemben erős Franciaországért fáradoztam, és sohasem vesztettem el bizalmamat jövőjében még a legsötétebb órákban sem. Bizalmamat most sem fogom elveszíteni. Mindazonáltal igen sok országban, távol az orosz határoktól és szerte a világon kommunista ötödik hadoszlopokat hoztak létre, amelyek teljes egységben és feltétlen engedelmisségben működnek azoknak az utasításoknak megfelelően, amelyeket a kommunista központból kapnak. A Brit Nemzetközösséget és az Egyesült Államokat kivéve, ahol a kommunizmus még gyermekcipőben jár, a kommunista pártok vagy ötödik hadoszlopok növekvő kihívást és veszélyt jelentenek a keresztény civilizációra. Szomorú tények ezek mindenki számára, akinek ezt el kell mondania a győzelem másnapján, amelyet a szabadságért és a demokrácia ügyéért folytatott oly ragyogó fegyverbarátság segítségével értünk el; de nagyon is oktalanok lennénk, ha nem néznénk szembe őszintén a tényekkel addig, amíg nem késő.

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa, az Egyesült Államok és a nemzetközi helyzet 1945–1955. Új és legújabbkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény 3. kötet.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 220–221. old, ill. Németh István: *Németországi alternatívák 1941–1990...* i. m. 36–37.)

AZ AMERIKAI KÖZPONTI HÍRSZERZŐ CSOPORT (CIG) ÉRTÉKELÉSE:

„A SZOVJET KÜL- ÉS KATONAPOLITIKA”

(1946. JÚLIUS 23.)

1. A szovjet kormány szerint elkerülhetetlen az összeütközés a kapitalista világgal. Ezért saját erejének fokozásával és vélt ellenségei erejének aláaknázásával viszonylagos hatalma növelésére törekszik.

2. A Szovjetunióknak ugyanakkor meghatározatlan ideig el kell kerülnie egy ilyen összeütközést. Ezért nem szabad együttes és erős reagálásra készítenie a nagyhatalmakat.
3. A Szovjetunió biztonsága szempontjából lényegesnek ítélt kérdésekben hajthatatlanság jellemzi majd a szovjet politikát. Más kérdésekben minden lehetőséget meg fog ragadni és opportunistá lesz, de egyszersmind attól függően rugalmas is, hogy milyen mértékű és jellegű ellenállásba ütközik.
4. A Szovjetunió kizárólagos hatalomhoz fog ragaszkodni Európának a Stettin-Trieszt vonaltól keletre elterülő része fölött.
5. A Szovjetunió arra fog törekedni, hogy meghatározó befolyását kiterjeszse egész Németországra és Ausztriára.
6. Európa többi részén a Szovjetunió arra fog törekedni, hogy megakadályozza olyan regionális tömbök kialakulását, amelyekből kirekesztődik, és a helyi kommunisták tevékenysége által befolyásolja a nemzeti politikát.
7. A Szovjetunió arra vágyik, hogy Görögországot, Törökországot és Iránt oly módon vonja be biztonsági övezetébe, hogy „baráti” kormányokat létesít a szóban forgó országokban. A helyi tényezők kedveznek terveinek, de a veszély, hogy együttes lépésre készítheti Nagy-Britanniát és az Egyesült Államokat, elrettenti a nyílt cselekvéstől.
8. A Távol-Keleten az a Szovjetunió alapvető célkitűzése, hogy Kínában, Koreában, illetve Japánban legalább akkora befolyásra tegyen szert, mint az Egyesült Államok, s így megakadályozza, hogy a szóban forgó országokat a Szovjet Távol-Kelet ellen irányuló támadások bázisaként lehessen felhasználni.
9. A Szovjetunió katonapolitikája alapvetően arra irányul, hogy olyan fegyveres erőket tartson fenn, amely képes az ország biztonságának szavatolására, és támogassa külpolitikáját minden lehetséges ellenséges kombinációval szemben. A tervezett demobilizáció befejeződése után a szovjet fegyveres erők létszáma még mindig eléri majd a 4 500 000 főt.
10. A szovjetek egyelőre továbbra is főként a szárazföldi erők tömeges alkalmazására támaszkodnak majd. Nagy elismeréssel adóznak azonban a brit-amerikai hadászati légierőnek, s a jövőben vadászpilóták és nagy hatótávolságú bombázó erők kifejlesztésére fognak törekedni.
11. A szovjetek minden tőlük telhetőt el fognak követni olyan különleges fegyverek mielőbbi kifejlesztése érdekében, mint az irányított rakétafegyverek és az atombomba.
12. A szovjet külpolitika bővebb kifejtését az „A” melléklet, a szovjet katonapolitikáét pedig a „B” melléklet tartalmazza.

„A” Melléklet: A szovjet külpolitika

A szovjet külpolitika alapjai:

1. A szovjet külpolitikát nem az orosz nép érdekei vagy törekvései határozzák meg, hanem a szovjetunióbeli kommunista párt legfelsőbb vezetésének előítéletei és számításai. E vezető csoport agyafúrtságát, taktikai ravaszságát és nagyon hatékony előrelátását nem érdemes ugyan lekicsinyelni, de tény, hogy a Kreml elszigeteltsége, a külvilág dolgaiban való tájékozatlansága és marxista dogmatizmusa nagyon rányomja bélyegét arra, ahogyan megközelíti a külpolitikai kérdéseket.
2. A szovjet politika végső célja valószínűleg a világalom. Bár a kommunista doktrína szerint ez az állapot szükségszerűen bekövetkezik a kapitalizmus önpusztító tendenciái folytán, a kommunista erőfeszítések felgyorsíthatják a folyamatot. Tekintettel azonban arra, hogy a demokratikus nemzetek nem tanúsítanak különösebb hajlandóságot arra, hogy magukévá tegyék a kommunista hitet, és a Szovjetunió háborús potenciálja jóval fejletlenebb az övékéénél, a világalom célját minden bizonnyal még a legvérmesebb kommunisták is távolinak és nagyrészt teoretikusnak tartják. Miközben azt bizonygatja, hogy a Szovjetunió hatalmának és terjeszkedésének semmi nem szabhat korlátokat, a szovjet vezetés a gyakorlatban inkább arra összpontosít, milyen a Szovjetunió helyzete a mindenkorl körülmények közepette.
3. A szovjet külpolitika alapvető tézise jelenleg és a beláthatatlan jövőben az a vonatkozó tétel, amely szerint hosszú távon nem lehetséges a kommunista és a kapitalista államok békés egymás mellett élése, következésképpen: a Szovjetunió óhatatlanul veszélyben van mindaddig, amíg ellenséges „kapitalisták veszik körül”. Ez a koncepció ugyan abszurd egy ekkora méretű ország esetében, amely ekkora emberi és anyagi erőforrással rendelkezik, s amelynek nincsenek erős vagy agresszív szomszédjai, ám éppen azért nem lehet racionális úton cáfolni, mivel nem objektív elemzés eredménye. Mélyen gyökerezik az orosz múltból örökölt belső és külső bizonytalanság gyötrő érzésében, és azért van szükség rá, hogy a hatalom valahogyan meg tudja magyarázni a szovjet rendőrállam nehezen elviselhető jellegét. Autoritását pedig Marx és Engels doktrínájából meríti.
4. A végső soron elkerülhetetlen konfliktusról szóló koncepció alapján a Szovjetunió alapvető politikája az, hogy
 - a) fokozza a szovjet állam hatalmát; az állampolgárokat a külső hatásoktól elszigetelve és a szigorú rendőri ellenőrzés eszközeit alkalmazva biztosítsa a belső stabilitást; olyan fegyveres erőket tartson fenn, amelyek erő-

- sebbek a külföldi hatalmak minden lehetséges kombinációjánál; és hogy a lehető leggyorsabban egy erős és önálló gazdaságot alakítson ki.
- b) minden lehetőséget megragadva bővítse a Szovjetunió által közvetlenül vagy közvetve ellenőrzött térséget azért, hogy fokozott védelemben részesítse a Szovjetunió számára létfontosságú területeket.
 - c) megakadályozza a külföldi hatalmak minden olyan kombinációjának létrejöttét, amely ellenséges lehet a Szovjetunióval szemben, mégpedig oly módon, hogy ragaszkodik – vétőjogával élve – a Szovjetunió részvételéhez minden nemzetközi szervezetben, amely szovjet érdekeket érint, és a megfélemlítés útján eltéríti az érintett országokat olyan regionális tömbök létesítésétől, amelyben a Szovjetunió nem képviseltetheti magát, továbbá minden lehetőséget kiaknáz a megosztó hatású ellenségeskedések szítására a külföldi hatalmak között.
 - d) aláássa a többi állam egységét és erejét úgy, hogy lejáratja vezetőiket, szítja a belső széthúzást, előmozdít olyan belső mozgásokat, amelyek az érintett államok katonai és gazdasági erejét gyengítik, és a szovjet céloknak kedvező külpolitikai döntésre készítik őket, illetve elégedetlenségre bujtja fel a gyarmati országokat.
5. Jóllehet azon a meggyőződésen nyugszanak, hogy látens és elkerülhetetlen az összeütközés a Szovjetunió és a kapitalista világ között, ezek az általános irányelvek feltételezik azt is, hogy a nyílt konfliktus meghatározatlan ideig még várat magára. Marx és Engels doktrínája nem tiltja, sőt inkább ösztönzi a célirányos kompromisszumot vagy együttműködést a hitetlenekkel a kommunizmus végső céljainak megvalósítása érdekében. A Szovjetunió ezt az irányvonalat követte a múltban, és ma is kénytelen ezt tenni, mert saját erejének fokozásához és vélt ellenségeinek meggyengítéséhez és megosztásához időre van szüksége. Ami a konfliktus elodázását illeti, elképzelhető, hogy az idő a Szovjetunióknak dolgozik, mivel a természetes népességnövekedés és a kivetített gazdasági fejlődés viszonylagos erejének fokozatos növekedéséhez vezethet. Nyilvánvalóan a Szovjetunió érdeke elkerülni a nyílt erőpróbát legalább addig, amíg a folyamat eredményeként a Szovjetunió erősebbé válik ellenfelei minden lehetséges kombinációjánál. E feltétel teljesülését nem lehet határidőhöz kötni. A Szovjetunióknak tehát meghatározatlan ideig a nagyarányú nyílt konfliktus elkerülésére kell törekednie.
6. A szovjet külpolitika alapja következésképpen olyan szintézis, amelyet egyfelől a végső soron elkerülhetetlen konfliktusra való felkészülés és – másfelől – a konfliktus meghatározatlan időre történő elodázásának szükségessége határoz meg. A szovjet politika hajthatatlannak bizonyul majd minden olyan kérdésben, amit lényegesnek ítél meg a Szovjetunió jelenlegi biztonsága szempontjából, beleértve a nemzetközi testületekben élvezett

szovjet vétőjogot is. Más kérdésekben a szovjet politika minden lehetőséget megragad majd, de opportunistá és rugalmas is lesz attól függően, hogy milyen mértékű és jellegű ellenállásba ütközik, miközben az azonnali, de korlátozott nyereségnél mindig fontosabbnak tartja azt, nehogy olyasmit tegyen, amivel ellenséges és együttes fellépésre készíteti a nagyhatalmakat. Minden olyan esetben azonban, amikor a Szovjetunió ezért engedni kénytelen – ahogyan azt Iránban láttuk – számítani lehet rá, hogy tulajdonképpen céljáról nem mond le, csak árnyaltabb eszközöket vesz igénybe.

A Szovjetunió Kelet-Európa-politikája

7. Nyilvánvaló, hogy jelenlegi biztonsága szempontjából a Szovjetunió létfontosságúnak tartja a Balti- és Adriai-tengertől, illetve a Stettin–Trieszt vonaltól keletre húzódó európai területek hatékony ellenőrzését. Ennek megfelelően nem tűri el, hogy bármelyik riválisa befolyást gyakoroljon a térségben, és ragaszkodik hozzá, hogy „baráti” kormányok működjenek ott – vagyis olyan kormányok, amelyek a realitásokat tudomásul véve hajlandók elfogadni a kizárólagos szovjet uralom tényét. Amennyiben ez a feltétel teljesül, a Szovjetunió nem ragaszkodik a politikai és gazdasági szervezés egységes mintájához, hanem a helyi sajátosságokhoz igazítja politikáját. Bár végső céljuk alighanem az egyetemes szovjetesítés, a szovjetek rövidtávon beérik a hatékony ellenőrzéssel is.
8. Egyes esetekben szovjet erőszak nélkül is megvalósul a kívánt cél. Jugoszláviában és Albániában a Szovjetunió csakugyan készséges kormányokkal, amelyek maguk is meg tudnak birkózni a helyi ellenzékkel. Nem kell beavatkozni Csehszlovákiában sem, bár a kormány mintáját tekintve inkább demokratikus, mint tekintélyelvű, mivel a kommunisták és a hasonszőrű pártok alkotják a többséget, a nem kommunista vezetők pedig „barátiak”. A Szovjetunió még Finnországban is mérsékletet tanúsíthat, mert a finn vezetőkben kialakult a meggyőződés, hogy a „baráti” magatartás nélkülözhetetlenül fontos a nemzet fennmaradásához. Ezekben az országokban a Szovjetunió a gazdasági és katonai együttműködés erős kötelékeit teremti meg, hogy biztosítsa folyamatos uralmát, s legfeljebb az erőszak burkolt eszközeit kénytelen időnként alkalmazni.
9. Lengyelországban, Romániában és Bulgáriában viszont a Szovjetunió makacs és széles körű ellenállásba ütközik. A szóban forgó országokban beiktatott „baráti” kormányok hírhedten nem népképviselői kormányok, a Szovjetunió mégis eltökélten ragaszkodik hozzájuk, mivel szovjet szempontból egyetlen igazán népképviselői kormányt sem lehetne megbízha-

tónak tekinteni. Elképzelhető, hogy a nyugati tiltakozások hatására előbb vagy utóbb választásokra kerül sor, s a Szovjetunió hozzájárul bizonyos változásokhoz a kormányok összetételében, de csak azután, hogy a megfélemlítés erőszakos eszközeivel, a folyamatos tisztogatásokkal, választási trükkökkel és hasonló módszerekkel biztosította az így létrejövő rendszerek „baráti” jellegét. A kérdéses országok folyamatos politikai ellenőrzését olyan intézkedések fogják erősíteni, amelyek fegyveres erők és gazdaságai hatékony szovjet ellenőrzését biztosítják.

10. Magyarország választott kormánya egyszerre volt népképviselői és tanúsított készséget a „baráti” magatartásra, de ismervén a magyar nép gondolkodásmódját, a Szovjetunió szemlátomást továbbra sem volt meggyőződve a magyar kormány megbízhatóságáról. Ennek megfelelően kényszerrel alkalmazott azért, hogy a magyar kormány elveszítse népképviselői jellegét, s ugyanolyan mértékben és módon kommunista ellenőrzés alá kerüljön, mint Lengyelország, Románia és Bulgária kormányai. A vége itt is az lett, mint az említett országokban – egy megbízhatóan „baráti”, de nem népképviselői kormány szilárdan megvetette a lábát, a szovjetek pedig ellenőrzés alatt tartják az ország gazdasági életét.

A Szovjetunió politikája Ausztriában és Németországban

1. Amennyire a négyhatalmi megszállásból eredő korlátozások megengedik, az Ausztriában követett szovjet politika, hasonló a magyarországihoz. Miután elfogadott egy választott osztrák kormányt és nem segíthetett hivatalba egy tetszése szerinti, a Szovjetunió most a saját övezetében végrehajtott egyoldalú deportálásokkal, lefoglalásokkal és hasonló intézkedések más zónákban történő követelésével próbál legalábbis gazdasági uralomra szert tenni az egész ország fölött, és legalábbis olyan helyzetet teremteni, amely a szovjet politikai befolyás túlsúlyba kerülését is lehetővé teheti a szövetséges csapatok kivonulásakor. A végső rendezés azonban nem valósulhat meg addig, amíg a Szovjetunió nem hajlandó kivonni csapatait Magyarországról és Romániából, valamint Ausztriából.
2. A Szovjetunió a négyhatalmi beavatkozástól mentes Kelet-Németországban eleddig beérte pozíciója megszilárdításával. Most pedig a német egyesítés bajnokának szerepében tetszelegve tiltakozik a nyugati hatalmak „imperialista” mesterkedései ellen, s hallani sem akar sem államszövetségről, sem felosztásról a Ruhr- és a Rajna-vidéken. Egy erősen központosított német adminisztráció Berlinben a lehető legalkalmasabb lenne arra, hogy a Szovjetunió nyomást gyakoroljon rá, s általa kiterjessze befolyását

Németország nyugati határáig. A szovjetek kezdetben vélhetően egy ilyen centralizált, kelet-európai típusú koalíciós kormánnyal rendelkező, „antifasiszta” köztársaság létrehozására törekednek, amely azonban erős kommunista befolyás alatt áll, s a politikai és gazdasági függőség kötelékei fűzik a Szovjetunióhoz.

A Szovjetunió politikája Nyugat-Európában

1. Franciaországban egy ideig úgy tűnt, hogy a kommunista párt demokratikus politikai folyamatok révén hatalomra kerülhet, s a Szovjetunió e törekvéshez igazította helyi politikáját. A kommunisták közelmúltbeli választási fiascoi azonban a jelek szerint arra készítették a Szovjetuniót, hogy Franciaország megnyerésének halvány reményét feláldozza Németország megnyerésének biztatóbb kilátásai kedvéért. A francia kommunisták mindazonáltal továbbra is erős politikai tényezőt képviselnek, és aránytalanul nagy befolyást élveznek a szervezett munkaerő fölött gyakorolt ellenőrzésüknél fogva. Ezt a befolyást arra fogják felhasználni, hogy a francia politikát, amennyire lehet, a szovjet célokhoz igazítsák, és hogy kísérletet tegyenek a Franciaország fölötti hatalom politikai úton történő megszerzésére. Az erőszak alkalmazása valószínűtlen, mert ez súlyos nemzetközi konfliktust robbanthatna ki.
2. A kommunista párt Olaszországban is politikai eszközökkel próbál jelentős befolyásra, ha ugyan nem hatalomra szert tenni. Az adott körülmények között nem valószínű az erőszak alkalmazása. A párt és a Szovjetunió ügyesen játsszák ki ütőkártyáikat, hogy a tervezett békeszerződés feletti olasz ellenérzéseket maguk helyett a nyugati hatalmak ellen irányítsák.
3. A Szovjetunió egyetlen alkalmat sem mulaszt el, hogy a spanyol kérdés felvetésével zavarba hozza és megossza a nyugati hatalmakat. Bármilyen változás Spanyolországban a behatolás lehetőségével kecsegteti a Szovjetuniót. Még azt is fel tudta használni a Franco-hoz való közeledésre, hogy ösztökélésére a nyugati hatalmak hangot adtak a Franco-iránti ellenszenvüknek.
4. Ami Nyugat-Európa többi részét illeti, általános politikájával összhangban a Szovjetunió igyekszik megakadályozni a – Franciaországot és Hollandiát magában foglaló – nyugati tömb vagy egy skandináv tömb létrejöttét. Ha lehetőség kínálkozik, megpróbálja majd elősegíteni a kommunista befolyás növekedését Skandináviában és Hollandiában, de nem fontosabb érdekek árán vagy kockáztatva, hogy erős reakciót válthat ki.

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 225–230.)

TRUMAN ÜZENETE A KONGRESSZUSHOZ
(WASHINGTON, 1947. MÁRCIUS 12.)

Szenátusi elnök úr, képviselőházi elnök úr, az Egyesült Államok kongresszusának tagjai!

A súlyos helyzet, amellyel ma a világ szemben áll, szükségessé teszi megjelene-
nésemet a kongresszus együttes ülésén.

Országunk külpolitikájáról és nemzeti biztonságáról van szó.

A jelenlegi helyzetnek egyik vonatkozása, amelyet most az önök megítélése és döntése alá akarok bocsátani, Görögországot és Törökországot érinti.

Az Egyesült Államokhoz a görög kormány részéről pénzügyi és gazdasági segítségre irányuló kérés érkezett. A görögországi amerikaiak gazdasági misszió előző jelentései és az amerikai nagykövet jelentései alátámasztják a görög kormány ama nyilatkozatát, hogy a segítségre okvetlenül szükség van avégből, hogy Görögország továbbra is szabad nemzetként éljen.

Nem hiszem, hogy az amerikai nép és az amerikai kormány azt akarná, hogy a görög kormány kérése süket fülekre találjon.

Görögország nem gazdag ország. Elegendő természeti erőforrások hiányában a görög nép mindig arra kényszerült, hogy szűkös megélhetéséért is keményen dolgozzék. 1940 óta ez a szorgalmas és békeszerető ország végigszenvedte az inváziót, a négyévi kegyetlen ellenséges megszállást és a keserű polgárháborút.

Amikor a felszabadító erők Görögország területére léptek, megállapították, hogy a visszavonuló németek jóformán szétrombolták az összes vasutakat, utakat, kikötői berendezéseket, közlekedési vonalakat és a kereskedelmi tengerészetet. Több mint ezer falut felgyújtottak. A gyermekek nyolcvanöt százaléka tuberkulotikus. A lábasjóság, a szárnyasok és az igavonó állatok majdnem teljesen kipusztultak. Az infláció gyakorlatilag megsemmisítette a görög nép minden megtakarított pénzét.

Ennek a tragikus helyzetnek az eredményeként egy harcos kisebbség, kihasználva az emberek ínségét és nyomorát, politikai káoszt tudott teremteni, amely mostanáig lehetetlenné tette a gazdasági helyreállítást.

Görögországnak ma nincsenek meg azok a tőkéi, amelyekkel finanszírozhatná azoknak az áruknak a behozatalát, amelyek a pusztta létfenntartáshoz szükségesek. Ilyen körülmények között a görög nép nem haladhat előre az újjáépítés problémájának megoldása felé. Görögországnak sürgősen pénzügyi és gazdasági támogatásra van szüksége, hogy lehetővé váljék számára, hogy újból vásároljon élelmiszert, ruhaneműt, tüzelőanyagot és gabona-magvakat. Mindezek elengedhetetlenül szükségesek a görög nép megélhetéséhez és csak külföldről szerezhetők be. Görögországnak segítséget kell kapnia, hogy behozhassa azokat az

árakat, amelyekre a gazdasági és politikai felemelkedés szempontjából annyira fontos belső rend és biztonság helyreállítására szükség van.

A görög kormány ugyancsak kérte tapasztalt amerikai adminisztrátorok, közgazdászok és technikusok támogatását annak biztosítására, hogy a Görögországnak adott pénzügyi és más segélyt hatásosan használják fel egy szilárd és önmagát fenntartó gazdaság megteremtésére, valamint a közigazgatás megjavítására.

Magának a görög államnak fennállását ma a kommunisták vezette több ezer felfegyverzett ember terrorista tevékenysége fenyegeti, akik számos helyen, különösen az északi határok mentén dacolnak a kormány hatalmával. Az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa jelenleg vizsgálja ki az Észak-Görögországban fennálló zavaros helyzetet és az állítólagos határsértéseket Görögország, valamint Albánia, Bulgária és Jugoszlávia között húzódó határ mentén.

Eközben a görög kormány képtelen megbirkózni a helyzettel. A görög hadsereg kicsi és szegényesen felszerelt. Ellátásra és felszerelésre van szüksége, ha azt akarjuk, hogy helyreállítsa a kormány hatalmát Görögország egész területén.

Görögországnak segítséget kell kapnia, ha azt akarjuk, hogy önmagát fenntartó és önmagát megbecsülő demokráciává váljék.

Ezt a segítséget az Egyesült Államoknak kell nyújtania. Máris adtunk Görögországnak bizonyos fajtájú segítséget és gazdasági segélyt, de ez nem elegendő.

Nincs más ország, amelyhez a demokratikus Görögország fordulhatna.

Egyetlen más nemzet sem akarja és nem is tudja megadni a szükséges támogatást a demokratikus görög kormánynak.

A brit kormány, amely segítette Görögországot, március 31-e után nem tud több pénzügyi vagy gazdasági segélyt nyújtani. Nagy-Britannia kénytelen csökkenteni vagy felszámolni kötelezettségeit a világ többi részében, beleértve Görögországot is.

Megvizsgáltuk, hogyan tudna segíteni az Egyesült Nemzetek ezen a válságon. De a helyzet annyira sürgető, hogy azonnali cselekvést követel meg, az Egyesült Nemzetek és kapcsolatos szervei viszont nincsenek abban a helyzetben, hogy megadják azt a fajtájú segítséget, amelyre szükség van.

Fontos megjegyezni, hogy a görög kormány segítségünket kérte a tőlünk kapott pénzügyi és más segély hatásos felhasználására és közigazgatásának megjavítására. A legnagyobb jelentősége van annak, hogy felügyeletet gyakoroljunk a Görögország rendelkezésére bocsátott bármilyen összeg felhasználása felett, oly módon, hogy minden kiadott dollár arra szolgáljon, hogy Görögországot önfenntartóvá tegye és segítsen felépíteni egy olyan gazdaságot, amelyben az egészséges demokrácia virágozhat.

Egyik kormány sem tökéletes. A demokráciának azonban egyik legnagyobb erénye, hogy hibái mindig láthatók, hogy demokratikus módon rá lehet mutatni

azokra és ki lehet javítani azokat. A görög kormány nem tökéletes. Mindazonáltal az elmúlt évben választott görög parlament tagjainak 85 százalékát képviseli. Külföldi megfigyelők, köztük 692 amerikai, úgy találták, hogy ezek a választások hű kifejezői voltak a görög nép nézeteinek.

A görög kormány eddig a káosz és a szélsőségek légkörében működött. Hibákat követett el. Az a körülmény, hogy ez az ország most segélyt nyújt, nem jelenti azt, hogy az Egyesült Államok mindent helyesel, amit a görög kormány tett vagy tesz. A múltban elítéltük és elítéljük jelenleg is a jobb- vagy baloldali szélsőséges intézkedéseit. Türelmet tanácsoltunk a múltban és türelmet tanácsolunk most is.

Görögország szomszédja, Törökország szintén megérdemli figyelmünket.

A világ szabadságszerető nemzeteinek szemében világos, hogy Törökországnak, mint független és gazdaságilag egészséges államnak a jövője nem kevésbé fontos, mint Görögország jövője. Törökország mai helyzete jelentősen különbözik Görögországtól. Törökországot megkímélték az olyan csapások, mint amilyenek Görögországot sújtották. És a háború alatt az Egyesült Államok és Nagy-Britannia anyagi segítséget nyújtott Törökországnak.

Mindazonáltal Törökországnak most szüksége van támogatásunkra.

Törökország a háború óta pénzügyi segítség után nézett Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban abból a célból, hogy végrehajtsa az ország korszerűsítését, amelyre az ország nemzeti integritása szempontjából van szüksége.

Ez az integritás lényeges eleme a rend fenntartásának a Közel-Keleten.

A brit kormány tájékoztatott bennünket arról, hogy saját nehézségei miatt nem tud többé pénzügyi és gazdasági segítséget nyújtani Törökországnak.

Ha Törökországnak, éppúgy, mint Görögországnak, meg kell kapnia azt a segítséget, amelyre szüksége van, akkor ezt az Egyesült Államoknak kell nyújtania. Mi vagyunk az egyetlen olyan ország, amely meg tudja adni ezt a segítséget.

Teljesen tudatában vagyunk azoknak a messze ható következményeknek, amelyek azzal járnak, hogy az Egyesült Államok segélyt nyújt Görögországnak és Törökországnak, és ezeket azonnal meg is tárgyaljuk önökkel.

Az Egyesült Államok külpolitikájának elsődleges célja olyan feltételek megteremtése, amelyek között mi és más nemzetek kialakíthatjuk a minden kényszerből mentes életmódot. Ez volt a Németország és Japán elleni háború alapvető tétje. Olyan országok fölött arattunk győzelmet, amelyek arra törekedtek, hogy akarataikat és életmódjukat rákényszerítsék más nemzetekre.

A kényszerből mentes nemzetek békés fejlődésének biztosítása érdekében az Egyesült Államok vezető szerepet vállalt az Egyesült Nemzetek felállításában. Az Egyesült Nemzetek rendeltetése, hogy valamennyi tagja részére lehetővé tegye a tartós szabadságot és függetlenséget. Nem fogjuk azonban céljainkat megvalósítani, ha nem vagyunk hajlandók segíteni a szabad nemzeteket szabad in-

tézményeik és nemzeti integritásuk fenntartásában az agresszív mozgalmakkal szemben, amelyek arra törekszenek, hogy a totalitárius rendszert kényszerítsék rájuk. A szabad nemzetek megsegítése nem jelent többet, mint annak nyílt elismerését, hogy a totalitárius rendszereknek a szabad népekre közvetlen vagy közvetett agresszióval való rákényszerítése aláássa a nemzetközi béke és ennél fogva az Egyesült Államok biztonságának alapjait.

A világ néhány országainak népeire legutóbb akarataik ellenére totalitárius rendszereket kényszerítették rá. Az Egyesült Államok kormánya gyakran tiltakozott a kényszer és megfélemlítés alkalmazása ellen Lengyelországban, Romániában és Bulgáriában, ami megsérti a jaltai egyezményt. Meg kell állapítanom, hogy több más országban is hasonló fejleményekre került sor.

A világtörténelemnek jelen pillanatában csaknem minden nemzetnek választania kell a két életmód alternatívája között. A választás nagyon gyakran nem szabad.

.....
Meggyőződésem, támogatnunk kell a szabad népeket abban, hogy saját módjukon alakítsák ki saját sorsukat.

Meggyőződésem, hogy segítségünknek elsősorban gazdasági és pénzügyi segély formájában kellene megnyilvánulnia, amely elengedhetetlenül szükséges a gazdasági stabilitáshoz és a politikai intézmények szabályszerű működéséhez.

A világ nem változhatatlan és a *status quo* nem szent és sérthetetlen. De nem engedhetjük meg a *status quonak* ilyen kényszerítő módszerekkel vagy a politikai beszivárgás ürügye alatt való megváltoztatását, ami az Egyesült Nemzetek alapokmányának megsértését jelenti. Azáltal, hogy segítjük a szabad és független nemzeteket szabadságuk fenntartásában, az Egyesült Államok érvényt szerez az Egyesült Nemzetek alapokmánya elveinek.

Csak egy pillantást kell vetnünk a térképre, hogy megértsük, a görög nemzet további léte és integritása nagy jelentőségű egy sokkal tágabb helyzet szempontjából. Ha Görögország egy fegyveres kisebbség ellenőrzése alá kerülne, ez azonnal komoly hatást gyakorolna szomszédjára, Törökországra. A zűrzavar és rendetlenség kiterjedhetne az egész Közép-Keletre.

Ezen kívül Görögországnak, mint független államnak eltűnése mély hatással járna azokra az európai országokra, amelyeknek népei nagy nehézségek közepette küzdenek szabadságuk és függetlenségük fenntartásáért, miközben helyreállítják a háború okozta károkat.

Kimondhatatlan tragédia lenne, ha ezek az országok, amelyek olyan hosszú ideig harcoltak a nyomasztó túlsúllyal szemben, kiejtenék kezükből a győzelmet, amelynek érdekében annyit áldoztak. A szabad intézmények összeomlása és a függetlenség elvesztése nemcsak ezeknek az országoknak szempontjából jelentene szerencsétlenséget, hanem az egész világ szempontjából is. Elkedvetlenedés

és talán kudarc lenne nemsokára a sorsa azoknak a szomszédos népeknek, amelyek küzdenek szabadságuk és függetlenségük fenntartásáért.

Ha nem segítenénk meg Görögországot és Törökországot ebben a sorsdöntő órában, ez messzemenő következményekkel járna mind Nyugaton, mind Keleten.

Azonnal és határozottan kell cselekedni.

Ennél fogva kérem a Kongresszust, adjon felhatalmazást arra, hogy Görögországnak és Törökországnak az 1948. június 30-án végződő időszakra 400 millió dollár segélyt nyújtson. Amikor ezt az összeget kérem, számításba vettem a maximális segélyösszeget, amelyet Görögországnak nyújthatunk azon a 300 millió dolláron felül, amelyet legutóbb kértem a Kongresszustól, amikor felhatalmazást kértem arra, hogy ezt az összeget az éhínség és szenvedések elhárítására fordítsuk a háború által elpusztított országokban.

Ezek az összegek felül kérem a Kongresszust, adjon felhatalmazást arra, hogy Görögországba és Törökországba, ezeknek az országoknak kérésére, amerikai polgári és katonai személyzetet küldjünk ki, hogy segítse az újjáépítés feladatában és abból a célból, hogy ellenőrizze a szállítandó pénzügyi és anyagi segély felhasználását. Hasonlóképpen javasolom, adjanak felhatalmazást kiválasztott török és görög személyzet oktatására és kiképzésére is.

Végül kérem a Kongresszust, adjon olyan felhatalmazást, amely lehetővé teszi, hogy a leggyorsabban és leghatásosabban, a szükséges árucikkek, ellátás és felszerelés formájában felhasználjuk azokat az összegeket, amelyekre felhatalmazást adnak.

Ha további összegekre vagy további felhatalmazásra lenne szükség az ebben az üzenetben jelzett célok megvalósítása érdekében, nem fogok késlekedni, hogy a helyzetet a kongresszus elé tárjam. Ebben a kérdésben a kormány végrehajtó és törvényhozó ágazatainak együtt kell működnie.

Igen komoly feladathoz fogunk hozzá.

Nem javasolnám ezt, hacsak a másik megoldás nem volna sokkal komolyabb.

Az Egyesült Államok 341 milliárd dollárt fordított a második világháború megnyerésére. Ez olyan befektetés, amelyet a világ szabadsága és békéje érdekében eszközöltünk.

Az a segítség, amelyet Görögország és Törökország részére javasolok, kevéssel több, mint ezen befektetés egy százalékának tizedrésze. Már csak a józan ész is azt mondja, hogy ezt a befektetést meg kell őriznünk és megbizonyosodnunk arról, hogy nem volt hiábavaló.

A totalitárius rendszerek csírái a nyomorúságból és szükségből táplálkoznak. A szegénység és polgárháború rossz földjében terjednek el és növekszenek. Teljesen akkor fejlődnek ki, amikor egy népben kihalt a jobb jövőbe vetett remény.

Nekünk életben kell tartanunk ezt a reménységet.

A világ szabad népei ránk számítanak, hogy támogatjuk őket szabadságjogaik fenntartásában.

Ha bizonytalan magatartást tanúsítunk vezető szerepünkben, veszélybe sodorhatjuk a világ békéjét – és bizonyosan veszélybe fogjuk sodorni saját nemzetünk jólétét is.

Az események gyors alakulása nagy felelősséget rakott vállainkra.

Bízom abban, hogy a Kongresszus egyértelműen szembenéz ezzel a felelősséggel.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982*, i. m. 119–125.)

MARSHALL AMERIKAI KÜLÜGYMINISZTER BESZÉDE A HARVARD EGYETEMEN (1947. JÚNIUS 5.)

Nem kell arról beszélnem, uraim, hogy a világhelyzet igen komoly. Ez bizonyára nyilvánvaló minden értelmes ember számára. Úgy gondolom, az egyik nehézség az, hogy a probléma rendkívül összetett, hogy a tényeknek a sajtó és a rádió által közölt halmaza rendkívül megnehezíti az utca emberének a helyzet világos felmérését. Ezenkívül országunk népe távol él a világ nyugtalan területeitől, és így nehéz megértenie a sokat szenvedett népek helyzetét és az azzal járó hatásokat, valamint azok reakcióját, nemkülönben ezen reakcióknak az illető országok kormányaira gyakorolt hatását, összefüggésben a világbékére irányuló erőfeszítéseinkkel. Amidőn foglalkoztunk Európa helyreállításának követelményeivel, helyesen becsültük fel az emberveszteségeket, városok, gyárak, bányák és vasutak szembetűnő pusztulását, de az utóbbi hónapokban nyilvánvalóvá vált, hogy ennél a szembeötlő pusztulásnál is feltehetően súlyosabb az európai gazdaság egész szerkezetének szétzilálódása. Az elmúlt tíz esztendőben rendkívül abnormális viszonyok uralkodtak. A lázas háborús készülődés, majd a még lázasabb háborús erőfeszítés rányomta bélyegét a nemzetgazdaság minden ágára. A géppark megrongálódott vagy teljesen elavult. Az önkényes és romboló náci uralom alatt lényegében minden számba jövő vállalatot a német hadigépezet szolgálatába állítottak. Régóta fennálló gazdasági kapcsolatok, magánintézmények, bankok, biztosító társaságok és hajózási vállalatok mentek tönkre a tőke megsemmisülése, államosítás útján való bekebelezés vagy éppen a rombolás következtében. Számos országban erősen megingott a bizalom a hazai valutában. Európa üzleti struktúrájának a szétzilálódása a háború alatt teljessé vált. A helyreállítást komolyan hátráltatja, hogy két évvel az ellenségeskedések megszűnése után még nem került sor megegyezésre a német és osztrák békeszerződéssel kapcsolatban. Ha sor kerül is e fontos kérdések rendezésére, Európa gazdasági struktúrájának helyreállítása nyilvánvalóan sokkal hosszabb időt és nagyobb erőfeszítést igényel, mint azt korábban gondoltuk.

Az igazság az, hogy az elkövetkező három–négy esztendőben Európa szükséglete külföldi élelmiszer- és egyéb nélkülözhetetlen, főleg Amerikából származó termékek iránt sokkal nagyobb lesz, mint jelenlegi fizetési képességük, és ezért tetemes kiegészítő segélyben kell részesülniük, vagy igen súlyos nemzeti, gazdasági, társadalmi és politikai romlással kell szembenézniük.

Az orvoslás a circulus vitiosus áttörésével oldható meg és azzal, hogy Európa népei visszanyerik bizalmukat saját országuk és egész Európa gazdasági jövőjében...

Eltekintve az egész világon jelentkező demoralizáló hatástól és az érintett lakosság elkeseredéséből származó zavargások lehetőségétől, ennek következményei az Egyesült Államok gazdaságára mindenki előtt nyilvánvalóak. Az Egyesült Államoknak minden tőle telhetőt meg kell tennie, hogy hozzájáruljon normális gazdasági viszonyok helyreállításához a világban, enélkül nem létezhet politikai stabilitás és biztos béke. Politikánk nem irányul valamely ország vagy ideológia ellen, csak az éhség, a szegénység, az elkeseredés és a zűrzavar ellen. Célja olyan működő gazdaság helyreállítása a világban, hogy lehetővé váljanak azok a politikai és társadalmi viszonyok, amelyek közepette a szabad intézmények fennmaradnak. Ezt a segélyt véleményem szerint nem szabad egy-egy válság jelentkezésével kapcsolatban elaprózni. Kormányunknak minden jövőbeli segéllyel inkább gyógyulást, mint a pillanatnyi enyhítést kell biztosítania. Bármelyik kormány, amely hajlandó az újjáépítés feladatában részt venni, számolhat az Egyesült Államok teljes együttműködésével, ebben bizonyos vagyok. De olyan állam nem várhat tőlünk segítséget, amely mesterkedésével gátolná más országok talpra állítását. Azon kívül az Egyesült Államok ellenállásába ütköznek olyan kormányok, politikai pártok vagy csoportok, amelyek az emberi nyomort állandósítani próbálják vagy ebből politikai és más hasznot szeretnének húzni.

Mármost világos, hogy mielőtt az Egyesült Államok kormánya tovább folytatná erőfeszítéseit, hogy a helyzetet enyhítse és Európának segítsen a helyreállítás munkálataiban, bizonyos megállapodásoknak kell létrejönniük Európa országai között a helyzet követelményeit és azt a szerepet illetően, amelyet magukra vállalnak, hogy a kormányunk által kezdeményezett akciónak meglegyen a kellő hatása. Nem lenne sem helyénvaló, sem célszerű, ha kormányunk arra vállalkozna, hogy Európa gazdasági helyreállítására egyedül dolgozzon ki programot. Ez az európaiak dolga. Úgy gondolom, hogy a kezdeményezésnek Európából kell kiindulnia. Országunk szerepe abból állhat, hogy baráti segítséggel hozzájárul az európai program kidolgozásához és egy olyan program későbbi támogatásához, amely számunkra is elfogadható. A programnak közösnek kell lennie és abban több, ha nem is valamennyi európai nemzetnek meg kell állapodnia.

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa, az Egyesült Államok...* i. m. 227–228.)

AZ EURÓPAI ÚJJÁÉPÍTÉS PROBLÉMÁI AMERIKAI SZEMPONTBÓL (1947. JÚLIUS 23.)

Kormányunkat rövidesen felkérjük arra, hogy vitassa meg az európai kormányokkal az európai újjáépítés problémáját, és határozza meg, mekkora részt kíván az Egyesült Államok a megoldásban magára vállalni.

E jelentés célja az, hogy az Egyesült Államok érdekei szempontjából áttekinthesse a probléma összetevőit és felhívja a figyelmet bizonyos megfontolásokra, amelyeket a kormány a szóban forgó kérdésekkel kapcsolatos álláspontjának kialakításakor kamatoztathat.

I. Az Egyesült Államok érdekeltségének forrása

Az európai gazdaság talpra állását a német kapituláció napja óta gátló tényezők nem szorulnak részletes tárgyalásra. E tényezőket az Egyesült Államokban már széleskörűen elemezték és megvitatták. A jelen beszámoló szempontjából elegendő annyit megjegyezni, hogy az európai fejlődés bizonyos hosszú távú tendenciáin túlmenően az okok között szerepel a következő néhány körülmény (melyek legtöbbje közvetlenül a közelmúltban véget ért háború számlájára írható):

- a, az emberek fizikai és pszichikai kimerülése szerte a világban;
- b, a harcok véget érte utáni időszak fejleményei és különösen a kontinens keleti és nyugati felének elszakadását mutató tendencia által kiváltott kiábrándultság, bizonytalanság és apátia;
- c, a fizikai környezet és felszereltség pusztulása és elértéktelenedése;
- d, a pénzügyi források kimerülése, különös tekintettel a valutára és a kinnlevőségekre;
- e, társadalmi és gazdasági kizökkenés, ideértve a háború előtti intézményi rendszer összeomlását és a gazdasági kapcsolatok hálózatának széthullását;
- f, a német gazdaság békés célokra való átalakításának egyre elhúzódó késlekedése.

Ezeknek és néhány kisebb jelentőségű tényezőnek eredményeként mára olyan helyzet alakult ki, amelyben a kontinens fontos ipari és lakossági központjai a maguk erejéből képtelenek helyreállítani azt az életszínvonalat, amelyet a háború előtt biztosítottak a vonzáskörzetükben élők számára. Sok esetben még arra sincs esélyük segítség nélkül, hogy elejét vegyék az emberek életfeltételeiben bekövetkező további romlásnak.

A további romlás végzetes volna Európára nézve. Akár olyan nélkülözéseket, zavarodottságot, az elégtelen források feletti ellenőrzésért vívott olyan elkeseredett küzdelmet is kiválthat, hogy végül megtagadják azokat az elveket,

amelyekre alapozva a modern európai civilizáció felépült, és amelyekért sokak szerint már a két világháborút megvívták. A politikai hatalom gyakorlásában érvényesülő alapelveket, a törvényesség, igazságosság és önmérséklet elveit máris sokan vitatják és támadják, s ez elvezethet végső félresöprésükhöz is – és velük együtt odavész az a létfontosságú belátás is, hogy a társadalmi egész integritása az egyéni állampolgár méltóságának tiszteletben tartásán kell hogy nyugalodjék. Egy ilyen veszteség kihatásai még a „kommunista hatalomátvétel” feletti közös aggodalom félelmeit is felülmúlnák. Nem kevesebb forog kockán a jelenlegi európai állapotok tartóssá válása esetén, mint az, hogy az európaiak elvetik az egyéni felelősség és a politikai önkorlátozás kontinensükön hagyományosan működő értékeit. Ez pedig évszázadok munkáját tenné tönkre, és az általa okozott kár helyreállításához további évszázadok erőfeszítéseire volna szükség.

Az Egyesült Államok érdekeit elkerülhetetlenül és mélységesen sújtaná az események ilyenén alakulása.

Először is az Egyesült Államok népének igen komoly gazdasági érdekeltségei vannak Európában. Ez abból fakad, hogy a múltban Európa jelentős piacnak és sokféle termék és szolgáltatás fontos utánpótlási forrásának számított.

Ám mindezekén túl az Egyesült Államok biztonságáról alkotott hagyományos felfogás olyan Európára alapoz, amely most veszélybe került. Jelenlegi külpolitikánk általános szerkezete, ideértve az ENSZ-be vetett bizalmunkat is, azon a feltételezésen nyugszik, hogy Európában továbbra is tekintélyes számú szabad, egyetlen nagyhatalomnak sem alávetett állam létezik, amelyek a szabadságjogok és a személyes felelősség örökségét vállalják és ápolják. Amennyiben ez a premissza megsérül, szükségessé válna nemzetközi pozíciónk teljes körű felülvizsgálata – márpedig logikus, hogy ez jóval nagyobb anyagi áldozatot és megszorítást követelne tőlünk, mint az európai újjáépítés támogatására fordított segélyek maximális összege. Ráadásul az Egyesült Államok, akárcsak a világ többi része, a hosszú távú hatások tekintetében felmérhetetlen kulturális és szellemi veszteségnek lenne kitéve.

Ezeknek a realitásoknak a fényében belátható, hogy az Egyesült Államok érdekeltsége az európai újjáépítésben megalapozott. E belátásból pedig az következik, hogy végre hozzá kell látnunk annak tisztázáshoz, milyen voltaképpeni szerepet vállaljon az Egyesült Államok az európai újjáépítési programban.

IV. Általános előirányzatok az amerikai segélyprogram számára

Az Egyesült Államok részéről az európai újjáépítési program céljára eljutatott segélyek ügyében a következő elvi megfontolásokat kell szem előtt tartani:

- a, Segélyeink kizárólag a program azon területeit érintsék, amelyet a részt-

vevő országok számára hozzáférhető forrásokból nyilvánvalóan nem lehet enyhíteni. Gondosan át kell vizsgálni az Egyesült Államokhoz érkező támogatási kérelmeket, hogy nincs-e egyéb forrás, amelyből a kívánt támogatásra szert lehetne tenni.

- b, Amennyire csak lehetséges, segélyeink összpontosítsanak néhány kulcsfontosságú tételre, amelyek a legnagyobb közvetlen hatást gyakorolják az európai újjáépítés előmozdítására. Ez egyszerűbbé és tisztábbá teszi a dolgokat. Az az előnye is megvan, hogy csökkenti azon területeket, ahol kormányunk érintkezésbe kerül az európai kormányok igényeivel és problémáival. Ha az amerikai segítség néhány kulcsfontosságú tételre korlátozódik, lehetőség nyílik rá, hogy az európai kormányok legyen a kevésbé lényegi ügyek sikerében vállalt felelősség; és a legfőbb nehézségekre összpontosító amerikai segítség egyszersmind felszabadít olyan forrásokat, amelyekből a kisebbek kezelhetők. A segély prioritásainak kiválasztásakor kiemelt figyelmet kell fordítani az európai termelést és elosztást általánosan megbénító, „zsákutcás” területekre.
- c, Az egész amerikai segélyprogram legfőbb hangsúlya az legyen, hogy segítsen Európának önmagán segíteni. Mindent meg kell tenni annak elkerülése érdekében, hogy a segítségnyújtás, ahelyett, hogy csökkentené, növelje az érintett térségek természetellenes gazdasági függését az Egyesült Államoktól. Ha választani kell, hogy fogyasztási cikkekkel támogassuk Európát, vagy támogassuk őket a fogyasztási cikkek önálló megtermelésében, a második lehetőség mellett kell dönteni, hacsak nem kerül megfizethetetlenül többbe.
- d, csak lehetséges, a segélyeket olyan gazdasági ágazatok felé kell irányítani – szénbányászathoz például –, amelyek révén a hatások nem csupán egyetlen országban érvényesülnek, hanem átsugároznak az országhatárokon, és az egész európai gazdaságot áthatják. Ezek a tevékenységi körök legyenek azonosak azokkal, amelyeket maguk az európai nemzetek is nemzetközileg, nem pedig tisztán nemzeti programok révén kívánnak megközelíteni. Amennyiben az amerikai segélyeket ezekhez az ágazatokhoz irányítjuk, leegyszerűsödik a juttatások, országok közötti megosztásának problémája; a segítségnyújtás által elérni kívánt céljaink mindenki számára kitisztulnak; az európai nemzetek kollektív jóváhagyásával rendelkezünk majd az egyes segélytípusok szükségességére nézve; és megnehezítjük a mindehhez jelen lévő bajkeverők dolgát, hogy az általunk nyújtott segítség indítékait félremagyarázzák, hatásait pedig tönkretégyék.
- e, Segélyprogramunknak szorosan kötődnie kell saját erőforrásainkhoz és a honi gazdaság egészséges szükségleteihez. E tekintetben nagy figyelemmel kell majd tanulmányozni a külföldre juttatandó segélyek és a hazai gazdaság viszonyát taglaló azon vizsgálatok eredményét, amelyek lefolytatását

az elnök rendelte el. Ha a vizsgálatok eredményei azt mutatják – amint az megtörténhet –, hogy az európai segélyprogram megvalósításához be kellene vezetnünk bizonyos fogyasztási korlátozásokat, és újra igénybe kellene vennünk a gazdasági kontroll egyes formáit, akkor az ebből származó hátrányokat össze kell mérnünk a segítségnyújtás elmaradásának feltehető következményeivel.

IX. Az Európának nyújtandó amerikai segély további kihatásai

A szóban forgó messze ható intézkedéseket abból a szempontból is gondosan meg kell vizsgálni, hogy milyen vonzatokkal és mellékhatásokkal járnak olyan amerikai érdekeltségi területeken, amelyekre közvetlenül nem irányulnak. Ebben a vonatkozásban a következő megfontolások érdemelnek figyelmet:

A. Az egyesült Államok belföldi gazdasága

Az európai segélyprogram kihat az Egyesült Államok gazdaságára mind a kiadások, mind a bevételek terén.

A kiadások nem szorulnak részletezésre. Nem csupán az adófizetők pénzéből meghozandó pénzügyi áldozatvállalás tartozik ide, hanem könnyen meglehet, hogy az export és talán a fogyasztás korlátozása útján bevezetendő megszorítások is.

Ezekkel a kiadásokkal szemközt nem pusztán az alternatívák negatív tényezőit, hanem az amerikai gazdaság számára adódó lehetséges előnyök pozitív faktorait is fel kell mérni. Csakis egy véghezvitt európai újjáépítés mellett képzelhető el olyan világkereskedelmi helyzet, amelyben Európa és az Egyesült Államok egy kölcsönösen előnyös alapokon nyugvó, normális gazdasági viszonyrendszert alakíthatunk ki. A múlt tapasztalatai megtanítottak arra, hogy az USA nem juthat teljes prosperitáshoz a pangás világában.

A feltehető ár, amit a jelentésünkben lefektetett nyomvonalak mentén megvalósított program megkövetel, sokak szemében borsosnak tűnhet. Ám ezek rövid távú kiadások, amiket évekre előre számoltunk ki. A lehetséges előnyök viszont legfőképpen hosszú távúak, ami őket illeti, legalábbis évtizedekben kell számolni; és nem férhet hozzá kétség, hogy – ha ez bekövetkezik –, akkor sokszorosan felülmúlják a ráfordításokat.

B. Az Egyesült Nemzetek

Ismételten bebizonyosodott, hogy az Egyesült Államok érdekelt az ENSZ, valamint annak specializált és összehangolt hivatalai mihamarabbi létrehívásában, és abban, hogy azok valóban felelős módon részt vállaljanak a nemzetközi gazdasági együttműködés összehangolásában.

Az európai újjáépítés vonatkozásában a hatékony nemzetközi cselekvés sürőssége olya nagy, hogy a halogatás végzetes lehet. azok az európai nemzetek, amelyek Marshall miniszter úr felvetésén felbuzdulva kezdeményezték a közös gazdasági problémák nemzetközi alapokon lefolytatott megvitatását, tanácsosabbnak vélték, ha a megbeszélésekre az ENSZ testületein kívül, egy ideiglenes szervezet égisze alatt kerítenek sort. A háttérül szolgáló körülményeket figyelembe véve, ez a döntés tiszteletet érdemel; és a kezdeményezés megszületése óta lezajlott események tovább erősítik annak időszerűségét és szükségességét. Mindez azonban nem szabad, hogy kételyeket vagy elbizonytalanodást támaszson az ENSZ-testületek hosszú távú hasznossága iránt a szóban forgó területen. Éppen ellenkezőleg, ha napjainkban kialakítható az európai népekre oly súlyosan nehezedő problémák konstruktív nemzetközi megközelítése, emellett meg kell teremteni azokat a feltételeket is, amelyek mellett az ENSZ a leghatékonyabban tevékenykedhet. Addig is az ENSZ szakosodott szervezetei hasznos szerepet tölthetnek be az európai újjáépítés speciális részterületein (...)

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 263-267.)

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ELNÖKÉNEK ÜZENETE A KONGRESSZUSHOZ AZ EURÓPAI ÚJJÁÉPÍTÉSI PROGRAMRÓL (1947. DECEMBER 19.)

Az Európai Újjáépítési Program előtörténete

Az európai háború befejezésekor a kontinens fizikailag leromlott állapotban maradt ránk, és gazdasága átmenetileg megbénult. A közvetlen feladat az általános éhezés és a betegségek megakadályozása, valamint a gazdasági újjáépítés megindítása volt. Másfél esztendővel a győzelem után Nyugat-Európa népei szorgalmas erőfeszítéseik és az Egyesült Államok és más nemzetek segítségével jelentősen előrehaladtak ebben az irányban.

1947 kezdetén azonban még mindig távol álltak a gazdasági helyreállítástól. Nehézségeiket ebben az évben nagymértékben növelte a zord tél, amelyet ára-

dások és aszályok követtek, és Nyugat-Európa gabonatermését nemzedékek óta nem tapasztalt alacsony szintre csökkentették, akadályozva sok más termék előállítását is.

Mindamellett tavasszal már világos volt, hogy Európa elegendő politikai és gazdasági stabilitásra tett szert, hogy átfogó újjáépítési program váljék lehetővé. Az európai újjáépítés alapján véve Európa problémája. Nyilvánvaló volt tehát, hogy nem oldható meg külső segítséggel, ha maguk az európai nemzetek nem találnak közös megoldást, és nem vállalnak közös felelősséget annak végrehajtásáért. Ilyen együttműködési terv arra szolgálhatna, hogy fejlessze Európa aktív erőforrásait és kellő alapot teremtsen ahhoz, hogy fel lehessen mérni olyan további segély méretét és hatékonyságát, amely az Európán túli országokból, főleg az Egyesült Államokból származna.

Ezek a megfontolások szolgáltak alapul a külügyminiszter 1947. június 5-i javaslatához, hogy az Egyesült Államok további segítséget csak akkor nyújtson, ha az európai országok megegyezésre jutottak alapvető igényeikben és azokban a lépésekben, amelyeket annak érdekében tesznek, hogy az általunk nyújtott segélyt hatékonyan fel tudják használni.

Válaszul a javaslatra az angol és a francia kormány felkérte 16 európai nemzet képviselőit, üljenek össze Párizsban, hogy kidolgozzák az európai újjáépítés együttműködésen alapuló programját. Megalakították az Európai Gazdasági Együttműködés Bizottságát. A részt vevő országok: Ausztria, Belgium, Dánia, Franciaország, Görögország, Izland, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Portugália, Svédország, Svájc, Törökország és az Egyesült Királyság. Nyugat-Németországnak hivatalosan nem volt ugyan képviselője a bizottságban, de a bizottság foglalkozott igényeivel és lehetőségeivel az európai gazdasági felépítéshez való hozzájárulásával összefüggésben.

Az európai országok által javasolt újjáépítési program

Az európai bizottság jelentését szeptember végén megküldték az Egyesült Államok kormányának. A jelentés foglalkozik Európa jelenlegi gazdasági helyzetével és azzal, hogy a részt vevő országok milyen mértékben tudnák megoldani problémáikat saját és közös erőfeszítéseik útján. Az újjáépítésre irányuló erőfeszítések ismertetése után a jelentés beszámol arról, milyen mértékben lenne képtelen a 16 ország arra, hogy teljesítse fizetési kötelezettségeit azért az importért, amelyre szükség van. A tizenhat nemzet jelentésében újjáépítési programot terjesztett elő, amely alkalmassá tenné őket, Nyugat-Németországot is beleértve, hogy négy éven belül gazdaságilag saját magukat el tudják tartani, és a továbbiakban külső

segély nélkül ésszerű minimális életszínvonalat biztosíthassanak népük számára. A tervezet négy alapvető tételen nyugszik:

1. A részt vevő országok termelési erőfeszítése.
2. Valamennyi ország belső pénzügyi stabilitásának megteremtése.
3. A részt vevő országok maximális és folyamatos együttműködése.
4. A részt vevő országoknak az amerikai félteke irányában fennálló kereskedelmi deficitjének rendezése főleg az európai kivitel növelésével.

Az európai bizottságban képviselt nemzetek megegyeztek Párizsban, hogy minden tőlük telhetőt megtesznek e négy cél elérésére. Megállapodtak abban, hogy határozott intézkedéseket foganatosítanak pénzügyi, gazdasági és valutáris stabilitásuk, a kereskedelmi korlátozások lebontása, Európában a személyek szabad mozgása érdekében, és abból a célból, hogy egyesítsék erőiket közös erőforrásaik legcélszerűbb felhasználására...

Az Egyesült Államok segélyprogramja

Mindezen tényezők figyelembevételével készült el a kongresszus elé terjesztés céljából az Egyesült Államok európai újjáépítési segélyének teljes programja.

E program kidolgozásánál figyelemmel voltak bizonyos alapvető megfontolásokra.

Először, a program rendeltetése, hogy valódi helyreállítást tegyen lehetővé meghatározott időn belül, és ne jelentse csupán a segélyezés folytatását a végtelenségig.

Másodszor, a program rendeltetése, hogy biztosítsa az általunk nyújtott alapok és javak leghatékonyabb felhasználását az európai újjáépítésre.

Harmadszor, a program rendeltetése, hogy az Egyesült Államokra háruló pénzügyi ráfordításokat a minimumra csökkentse, ugyanakkor azonban elkerülje, hogy az európai országokra olyan nyomasztó pénzügyi terheket hárítsanak, amelyeket hosszabb ideig nem tudnának elviselni.

Negyedszer, a program rendeltetése, hogy tekintettel legyen az Egyesült Államok természetes erőforrásaira és a minimumra csökkentse az Európának nyújtott segély hatását gazdaságunkra.

Ötödik, a program rendeltetése, hogy összhangban álljon az Egyesült Államok egyéb nemzetközi kapcsolataival és kötelezettségeivel.

Hatodszor, a program rendeltetése, hogy bölcsen és eredményesen váltsa valóra külpolitikánk nagy vállalkozását.

Ezen alapvető megfontolásokra a továbbiakban részletesebben visszatérek [...]

Az amerikai segély kellő felhasználásának biztosítása

...Minden segélyben részesülő országtól elvárjuk, hogy egyezményt kössön az Egyesült Államokkal, amelyben megerősíti a többi résztvevő országnak tett ígéreteit, és további kötelezettségeket vállal.

Ezen egyezmények értelmében a résztvevő országok a következő intézkedésekre kötelezik magukat, amennyiben az nem megvalósíthatatlan az illető országban:

1. Elősegíteni a növekvő ipari és mezőgazdasági termelést, s ezzel képessé tenni az illető országot arra, hogy függetlenítse magát rendellenes külső gazdasági támogatástól.

2. Olyan pénzügyi intézkedéseket hozni, amelyek szükségesek valutája stabilizálásához, helyes átváltási árfolyam megteremtéséhez és fenntartásához, és általában a pénzügyi rendszere iránti bizalom helyreállításához vagy fenntartásához.

3. Együttműködni más résztvevő országokkal, hogy csökkentsék egymás közötti és más országok irányában fennálló kereskedelmi korlátozásokat és bátorítsák áruk és szolgáltatások közös cseréjét.

4. Eredményesen felhasználni az európai újjáépítés közös programja keretében a résztvevő országok erőforrásait, és meghozni a szükséges lépéseket az európai újjáépítés érdekében, hogy az Egyesült Államok segélye útján rendelkezésre bocsátott árukat és szolgáltatásokat eredményesen fel lehessen használni.

5. Ösztönözni oly különleges nyersanyagok termelését, amelyben a továbbiakban kölcsönösen megállapodnak, és elősegíteni, hogy az Egyesült Államok beszerezhesse a készletgyűjtés céljából abból a többletből, amely meghaladja a nyersanyagokat szállító ország ésszerű hazai szükségleteit és kereskedelmi exportja követelményeit.

6. Külön számlán hazai valutában letétbe kell helyezni az adomány formájában nyújtott segély ellenértékét, amelyet csak a két kormány kölcsönös megállapodása alapján lehet felhasználni.

7. A résztvevő országban közzé kell tenni és az Egyesült Államok számára megfelelő tájékoztatást kell nyújtani arról, hogy segélyünket hogyan használták fel, és milyen előrehaladást értek el a többi résztvevő országgal és az Egyesült Államokkal kötött egyezmények alapján.

Az Egyesült Államok fenntartja magának a döntés jogát, folytassa-e a segélynyújtást olyan államnak, amely korábbi segítségünket nem használta fel eredményesen.

Pénzügyi rendelkezések

[...] Az Egyesült Államok segélye leghatékonyabb felhasználásának egyik problémája, hogy az alapokat mennyiben használjuk fel nem kölcsönök, hanem adományok formájában. Világos, hogy oly mértékig kell visszafizetést követelnünk, amely reális, és összhangban van a program céljaival, és nem hárít külön terhet az Egyesült Államok népére. Hasonlóképpen világos, hogy ne kívánjunk visszafizetést ott, ahol az Európa népeire bénító kötelezettségeket hárítana, és megghiúsítaná alapvető célunkat, hogy elérjük, hogy Európa önmagát fenn tudja tartani.

Európa újjáépítése addig nem érhető el, amíg népei nem képesek arra, hogy a számukra szükséges exportért áruk és szolgáltatások kiviteléből származó devizával fizessenek. Ha a jövőben kamatok és törlesztési fizetések formájában további terheket kellene viselniük, még magasabb kiviteli színvonallal kellene számolniuk, hogy ezen kötelezettségeiknek eleget tehessenek. Ez szükségszerűen növelné az újjáépítési program követelményeit, és késleltetné a gazdasági stabilitás megvalósítását [...]

Javasolom, hogy segélyünket részben adomány, részben kölcsönök formájában fejlesszük, elsősorban az országok fizetési képességétől és attól a hatástól függően, amellyel újabb nemzetközi adósság az újjáépítés szempontjából járna. Nem szabad adományt nyújtani olyan országoknak, amelyek készpénzben tudnak fizetni a behozatali cikkért, vagy vissza tudják fizetni a kölcsönöket.

A későbbiekben kívánatosnak bizonyulhat, hogy egyes európai országoknak pénzügyi stabilitásuk megteremtéséhez különleges segélyeket nyújtsunk. Most nem kérek felhatalmazást ilyen kölcsönökre, minthogy pillanatnyilag nem lehet meghatározni azok időpontját és mértékét.

Az európai gazdasági viszonyok javulásával és a politikai viszonyok stabilizálódásával a magántőke útján történő finanszírozás előreláthatóan egyre fontosabb szerepet játszik. Az Egyesült Államok segélyprogram-javaslati rendelkezéseket tartalmaz a magántőke útján való finanszírozás és beruházás ösztönzésére.

Az amerikai segélyprogram egyéb nemzetközi vonatkozásai

[...] Említettem már, hogy a 16 ország párizsi találkozásán Nyugat-Németország igényeivel és erőforrásaival is számoltak. A mi segélyprogramunk is felöleli Nyugat-Németországot.

Nyugat-Németország erősen iparosított vidékeinek produktív kapacitása lényegesen hozzájárulhat az európai felépítéshez szükséges általános együttműködéshez. Lényeges, hogy ezt a produktív kapacitást eredményesen használjuk

fel, és különösen fontos, hogy a Ruhr-vidék széntermelése továbbra is rohamosan emelkedjék.

Óvintézkedéseket kell természetesen hozni a német katonai hatalom feléledésével szemben. Az Egyesült Államok több ízben kifejezésre juttatta eltökéltségét, hogy Németország soha többé nem fenyegetheti uralmával Európát, és nem veszélyeztetheti a világ békéjét. Nyugat-Németország bevonása az európai újjáépítési programba nem gyengíti ezt az eltökéltséget.

Az egy mint nyugat-németországi megszálló hatalom, felelős azért, hogy minimális megélhetési színvonalat biztosítson betegségek és nyugtalanságok megelőzése céljából. Külön felhatalmazást fogunk kérni e célból az 1949. június 30-áig terjedő időszakra [...]

Az újjáépítési program kidolgozásánál figyelembe kell vennünk Kelet-Európát. Több kelet-európai kormány, amely meghívást kapott a párizsi gazdasági együttműködési értekezletre, a távolmaradást választotta. Azáltal, hogy nem csatlakoztak az újjáépítés összehangolt erőfeszítéseihez, megnehezítették azt, és kétségtelenül meghosszabbították saját gazdasági nehézségeiket is.

Ez azonban nem hiúsíthatja meg a Kelet- és Nyugat-Európa közötti kereskedelem helyreállítását mindkét térség kölcsönös előnyére. A tizenhat nemzet jelentése ugyanúgy, mint most a kongresszus elé terjesztett program, azon a meggyőződésen alapul, hogy a következő néhány esztendőben fokozatosan helyreáll a kereskedelem normális módja Kelet- és Nyugat-Európa között. Mihelyt ez a kereskedelem helyreáll, csökkenni fognak a nyugati félteke irányában fennálló nem normális követelmények, igények, főleg ami az élelmiszert és a fűtőanyagot illeti [...]

Szeretném külön tisztázni, hogy feladatainknak Nyugat-Európára való összpontosítása nem csökkenti érdeklődésünket a nyugati féltekén élő szomszédjainkkal való gazdasági együttműködés iránt. Először is valamennyien az amerikai nemzetközösség tagjai vagyunk, ahol hasonlóan az európai nemzetek most meginduló vállalkozásához, a termelés növelésére, a pénzügyi stabilitás biztosítására, a kereskedelmi korlátozások eltávolítására, együttműködésen alapuló tevékenységre van szükség. Szerencsére mi, az amerikai államokban, már előbbre haladtunk ezen az úton, de nem szabad elmulasztanunk egyetlen alkalmat sem, hogy tovább haladjunk előre. Az Európai Újjáépítési Program együtt jár ezen félteke számos országából történő szállításokkal. Ez jótékonyan hat a termelésre és más üzleti tevékenységre, s elősegíti a világkereskedelem helyreállítását, amelyen mindannyiunk boldogulása múlik.

Miközben jelenlegi erőfeszítéseinket elsősorban Nyugat-Európának kell szentelnünk, amely a világnak pillanatnyilag a béke jövője szempontjából a legfontosabb területe, különös gondot fordítottunk Ázsia háború sújtotta területeire is. Az Egyesült Államok Japánnak és Koreának tetemes segítséget nyújtott, hogy

elviselhetővé tegye az életet és elindítsa az újjáépítést. A háború befejezése óta Kínának sokféle és jelentős támogatást nyújtottunk, amely lényeges segítséget jelentett e nemzetnek.

Az Egyesült Államoknak továbbra is meg kell tennie minden tőle telhetőt, hogy kellő módon segítse a gazdasági stabilitás helyreállítását, amely Távol-Kelenten az újjáépítés alapja. Az utóbbi néhány hónapban behatóan kerestük azokat a módokat, amelyek a legjobb eszközt jelenthetnék Kína segélyezésére és helyreállítására. Szándékomban áll, hogy ebben a kérdésben javaslatot terjesszek a kongresszus elé az elkövetkező ülésszakon [...]

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa, az Egyesült Államok és a nemzetközi helyzet 1945–1955. Új és legújabb kori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. 3. kötet.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 236–241.)

AZ EURÓPAI GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉS SZERVEZETE – OEEC (1948. ÁPRILIS 6.)

Ausztria, Belgium, Dánia, Franciaország, Görögország, Írország, Izland, Olaszország, Luxemburg, Norvégia, Hollandia, Portugália, az Egyesült Királyság, Svédország, Svájc és Törökország kormányai, valamint a németországi francia, angol és amerikai megszállási övezetek főparancsnokai:

tekintettel arra, hogy erős és virágzó európai gazdaság nélkülözhetetlen az Egyesült Nemzetek céljai, az egyéni szabadság megőrzése és az általános jólét növelése miatt, és hogy az hozzájárulást jelent a béke fenntartásához;

felismerve, hogy gazdasági rendszereik kölcsönösen összefüggnek egymással, és hogy mindegyikük jóléte a többi jólététől függ;

bízva abban, hogy csak a szerződő felek közötti szoros és tartós együttműködés állíthatja helyre és teheti tartóssá Európa jólétét és szüntetheti meg a háborús pusztításokat;

elhatározva, hogy eleget tesznek azon elveknek és megvalósítják azokat a célokat, amelyeket az Európai Gazdasági Együttműködés Bizottságának általános jelentése tartalmaz. Így elsősorban olyan szilárd gazdasági viszonyok mielőbbi megteremtését, amelyek a szerződő felek számára a lehető leghamarabb lehetővé teszik, hogy rendkívüli külső segítség nélkül elérjék és fenntartsák a gazdasági tevékenység kielégítő színvonalát, és teljes mértékben hozzájárulhassanak a világ gazdaság stabilitásához;

eltökélve, hogy ennek érdekében egyesítik gazdasági erőforrásait és összefognak egymással, hogy egyéni képességeiket és lehetőségeiket közösen érvénye-

sítsék annak érdekében, hogy növeljék termelésüket, fejlesszék és korszerűsítsék ipari és mezőgazdasági felszerelésüket, bővítsék kereskedelmüket, fokozatosan lebontsák az egymás közti kereskedelem akadályait, elősegítsék a teljes foglalkoztatottságot, helyreállítsák és fenntartsák gazdaságuk stabilitását és a nemzeti valutájuk iránti általános bizalmat;

figyelembe véve az amerikai nép nagylelkű elhatározását, amely kifejezésre jutott abban az akcióban, hogy megadják azt a segítséget, amely nélkül fenti célokat a maguk egészében megvalósítani nem lehet;

elhatározva, hogy megteremtik azokat a feltételeket és létrehozzák azokat azt intézményeket, amelyek az európai gazdasági együttműködés sikeréhez és az amerikai segély eredményes felhasználásához szükségesek, és ebből a célból megállapodást kötnek;

kijelölték ennek megfelelően az alulírott meghatalmazottakat, akik miután meghatalmazásukat jó és kellő formában bemutatták, megegyeztek a következő intézkedésekben:

1. cikk

A szerződő felek megegyeznek, hogy együttműködnek gazdasági kapcsolatok terén.

Közvetlen feladatként hozzáfognak közös újjáépítési program kidolgozásához és végrehajtásához. A program célja, hogy rendkívüli külső segítség nélkül leghamarabb elérjék és fenntartsák a gazdasági tevékenység kellő színvonalát, hogy ennek érdekében a program különös tekintettel lesz a szerződő felek azon igényére, hogy a lehető legnagyobb mértékben fejlesszék kivitelüket a részt nem vevő országok irányában.

Éppen ezért a szerződő felek kötelezik magukat, hogy önerejükkel és kölcsönös segítség szellemében eleget tesznek az alábbi... általános kötelezettségeknek, és ezennel létrehozzák az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetét.

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa, az Egyesült Államok és a nemzetközi helyzet...* i. m. 245–246.)

A VANDENBERG-HATÁROZAT (1948. JÚNIUS 11.)

Minthogy az igazságos béke, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok védelme nemzetközi együttműködést követel meg az Egyesült Nemzetek hatékonyabb közreműködésével:

a szenátus elhatározta, hogy megerősíti az Egyesült Államok alapelvét, hogy a nemzetközi békét és biztonságot az Egyesült Nemzetek révén úgy érje el, hogy fegyveres erőt kizárólag közös érdek esetében legyen szabad igénybe venni, és az elnököt tájékoztassák a szenátus véleményéről, hogy kormányunk alkotmányos úton az Egyesült Nemzetek alapokmánya keretei közt főleg a következőket szorgalmazza:

1. Önkéntes hozzájárulás ahhoz, hogy eltekintenek a vétőjogtól minden olyan esetben, amikor nemzetközi viszályok és helyzetek békés rendezése forog kockán, valamint új tagok felvétele esetében.

2. Regionális és egyéb kollektív egyezmények szorgalmazása az egyéni és kollektív önvédelem érdekében, összhangban az alapokmány céljaival, elveivel és rendelkezéseivel.

3. Az Egyesült Államok alkotmányos csatlakozása olyan regionális és egyéb kollektív egyezményekhez, amelyek az állandó és hatékony önségélyen, valamint a kölcsönös segítségen alapszanak, és amelyek saját nemzeti biztonságát érintik.

4. Közreműködés a béke fenntartásában annak határozott kifejezésre juttatásával, hogy nemzeti biztonságát érintő fegyveres támadás esetén élni fog az egyéni és a kollektív önvédelem jogával az Egyesült Nemzetek alapokmánya 51. cikkelye értelmében.

5. Maximális erőfeszítés olyan egyezmények elérésére, hogy az Egyesült Nemzetek olyan fegyveres erőkkel rendelkezzen, amelyeket az alapokmány előír, és a tagállamok között egyezmény szabályozza a fegyverkezés általános rendelkezését és csökkentését a szerződészegések elleni kellő és megfelelő biztosíték mellett.

6. Amennyiben szükséges és mindent elkövettek az Egyesült Nemzetek Szervezete erősítésére, az alapokmány felülvizsgálása a 109. cikkely alapján összehívott általános értekezlet vagy a közgyűlés révén.

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 286–287.)

FELJEGYZÉS A WASHINGTONI BIZTONSÁGI MEGBESZÉLÉSEKRŐL (1948. JÚLIUS 6. – SZEPTEMBER 9.)

A nemzetközi helyzetben a háború befejeződése óta bekövetkezett fejlemények világossá teszik a békéhez és biztonsághoz hatékonyan hozzájáruló további intézkedések sürgető szükségességét.

Az OEEC megalakítása és a Brüsszeli Szerződés aláírása fontos vívmányok, amelyek kifejezik a békeszerető európai országok szándékát, hogy közös érdektől vezérelve együttműködjenek, s a szóban forgó országok közti jelentős és tartós együttműködés és egység kialakítására tett további lépések számottevő mértékben javítanák a jelenlegi helyzetet. A helyzet azonban további intézkedéseket követel: az észak-atlanti terület biztonságában elsődlegesen érdekelt országoknak együtt kell munkálkodniuk a terület regionális vagy kollektív biztonsági rendszerének kialakításán. A megfelelő lépéseket az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányának keretén belül kell megtenni.

I. Az európai helyzet hatása a biztonságra

1. A nyugat-európai országokat meggyengítő és Németországban légüres tere teremtő háború növelte a Szovjetunió viszonylagos erejét Nyugat-Európa erejéhez képest. Így olyan helyzet alakult ki, amely közvetlenül veszélyezteti a térség biztonságát, és hátrányosan érinti Észak-Amerikáét.

2. A szovjet ideológia nyíltan terjeszkedő. A szovjet ideológiai doktrína szerint hosszú távon elképzelhetetlen a szovjet és a nem szovjet világ békés egymás mellett élése. A Kreml vezetői arra törekednek, hogy minél inkább kiterjesszék hatalmukat és befolyásukat. E céljuk elérésének hathatós eszköze a nemzetközi kommunizmus.

3. A szovjet hatalom Hitler legyőzése óta megfigyelhető nyugati irányú terjeszkedése nyomán a Szovjetunió stratégiailag immár képes arra, hogy erőszakkal uralma alá hajtsa az európai kontinenst. A szovjet erők úgy csoportosulnak és szerveződnek, hogy rövid idő leforgása alatt bármikor magukhoz ragadhatják a katonai jellegű kezdeményezést. A Szovjetunió kelet-európai csatlósainak katonai ereje úgy szerveződik, hogy jelentős mértékben hozzájárul a szovjet csapás erejéhez. Ezek a tényezők alátámasztják az Európa fölötti uralomra törekvő Kreml megfélemlítési programját. A Kommunista Internacionálé, amely mostanában a Kominform nevet viseli, ismét aktívvá vált a közvetett agresszió területén.

4. Noha semmi nem utal arra, hogy a szovjet kormány politikai lépésként fegyveres agressziót tervezne, mindig fennáll a veszély, hogy a jelenlegi feszült helyzetben bekövetkezhet valamilyen, háborúhoz vezető incidens. A háborút

előidézheti az is, ha a szovjet kormány tévesen ítéli meg a Nyugat szándékait. Továbbá, a Kreml vezetői hirtelen döntéssel azért is háborúba sodorhatják a világot, mert félnek attól, hogy (1) személyes hatalmuk megrendül, (2) a Szovjetunió ereje hanyatlik a nyugati nemzetekéhez képest, vagy hogy (3) a nyugati nemzetek agresszív szándékokat táplálnak a Szovjetunióval szemben.

5. A Szovjetunió terveit politikailag visszaveti az európai újjáépítési program sikere, a nyugati hatalmak növekvő eltökéltsége, hogy jólétük és kölcsönös védeltségük érdekében szorosabban fogjanak össze, valamint az olyan közelmúltbeli fejlemények Európában, mint a görögországi helyzet alakulása és Tito szakítása a Kominformmal. Érthető azonban, hogy Nyugat-Európa népei továbbra is bizonytalanságban érzik magukat. Az amerikai erők folyamatos jelenléte Nyugat-Európában azért fontos, mert egy ellenük intézett támadás azonnal és közvetlenül háborúba sodorná az Egyesült Államokat. Ez azonban önmagában nem ellensúlyozza a nyugat-európai népek félelmét attól, hogy a szovjet hadsereg a hathatós segítség megérkezése előtt lerohanhatja őket.

6. A Kreml diktatórikus vezetése alatt álló Szovjetunió, amely a közvetett agresszió technikájával és a közvetlen agresszió fenyegetésével él, a nyugati civilizáció kérlelhetetlen ellensége, s éppen ezért rendkívül bizonytalannak kell tekintenünk az Európában jelenleg uralkodó helyzetet. A kérdés az, hogy Nyugat-Európa és Észak-Amerika országai miként foghatnak össze a leghatékonyabban azért, hogy megvédjék egymást a közös veszéllyel szemben, s elérjék a biztonságot. A rövid távú cél mindenekelőtt a szovjet támadás megelőzése; ezen a téren az erőtlenség csak provokatív hatást gyakorolhatnak; az erőteljes lépések viszont elrettentő hatásúnak bizonyulhatnak. Másrészt, helyre kell állítani a bizalmat a nyugat-európai népek körében. Ehhez nagyban hozzájárulna az Egyesült Államok és Kanada szerepvállalása valamilyen észak-atlanti biztonsági rendszerben.

II. Az észak-atlanti biztonsági rendszer területi hatálya és hatása más nemzetek biztonságára

1. Nem lenne teljes mértékben hatékony az észak-atlanti biztonsági rendszer, amelyet kizárólag az Egyesült Államok, Kanada és a Brüsszeli Szerződéshez ez idő szerint csatlakozó felek alkotnak. Másrészt, a szóban forgó országoknak még együttes katonai erőforrásaik sem lennének elégségesek ahhoz, hogy szilárdan elkötelezzék magukat nagy számú, földrajzilag szétszórta ország biztonsága mellett. Valahol meg kell húzni a határvonalat. Olyan rendszert kell kialakítani, amely a lehető legjobban kielégíti az általa képviselt nemzetek biztonsági igényeit, de nem feszíti túl katonai képességeiket.

2. Az észak-atlanti biztonsági rendszer akkor lenne teljes mértékben kielégítő, ha nemcsak a fent említett országok biztonságát szavatolná, hanem Dánia (különösen Grönland), Norvégia, Izland, Portugália (különösen az Azori-szigetek) és Írország észak-atlanti területeinek biztonságát is, mely utóbbiak ellenséges kézbe kerülése veszélyeztetni mind az európai, mind az észak-amerikai tagok biztonságát, és akadályozná a köztük kialakult kölcsönös segítségnyújtási szándék megvalósulását.

3. Továbbá, más szabad európai nemzeteket is figyelembe kell venni, mert (1) politikai és területi integritásuk veszélybe kerülése hatással lenne a tárgyalásokon résztvevő nemzetek biztonságára; (2) fontos nyugati tájékozódásuk fenntartása és erősítése; és mert (3) nem szabad, hogy a szovjetek tévesen azt higgyék: ezeket a nemzeteket büntetlenül bekebelezhetik a szovjet érdekszférába.

4. Az észak-atlanti és nyugat-európai országok politikai adottságai és katonai ereje nagyon eltérő. A megoldás vélhetően az, hogy nem erőltetünk egységes és merev mintát minden egyes nemzetre, hanem figyelembe vesszük sokféleségüket. Javasoljuk, hogy az elképzelés sorolja különböző kategóriákba az egyes nemzeteket: (1) az Észak-atlanti Szerződéshez tartozó nemzetek egy része másként kötelezze el magát a kölcsönös segítségnyújtás mellett (figyelembe véve az egyes felek erőforrásait) és vegyen részt az összehangolt katonai potenciál kifejlesztésében; (2) a Szerződéshez tartozó nemzetek egy másik csoportja annak fejében, hogy a teljes jogú tagok kötelezik magukat területeik megvédésére, csak olyan korlátozott kötelezettségeket vállaljon, mint a közös védelmi célokat szolgáló létesítmények rendelkezésre bocsátása; és (3) egyéb, a Szerződéshez nem tartozó nemzetek, amelyek politikai vagy területi integritásának veszélybe kerülése cselekvést követel a teljes jogú tagoktól. A nemzetek efféle kategóriákba történő felosztása ne legyen mereven rögzítve, hanem tegye lehetővé a rugalmasságot.

5. Az észak-atlanti biztonsági rendszerben való teljes jogú tagság magában foglalná a kölcsönös segítségnyújtás elvén alapuló kötelezettségeket a felek bármelyikét érő katonai támadás esetén, a konzultáció biztosítását, ha a felek bármelyikének biztonságát valamilyen egyéb, közvetlen vagy közvetett veszély fenyegeti, továbbá olyan szervezetek létesítését, amelyek megvalósítják a szerződést. A rendszer alapító és teljes jogú tagja Kanada, az Egyesült Államok, a Brüsszeli Szerződéshez csatlakozó felek és az észak-atlanti közösség minden olyan tagja lenne, amely kész vállalni a tagsággal a szükséges kötelezettségeket, s amely megfelel a vonatkozó követelményeknek.

6. Noha kívánatos lehet, hogy Norvégia, Dánia, Portugália, Izland és Írország teljes jogú taggá váljék, valószínű, hogy ezek az országok egyelőre még nem teljesen felkészültek a szükséges kötelezettségek vállalására. Konzultálni kell velük a Szerződés megkötése előtt, és ha ekkor nem hajlandók vállalni a vonatkozó kötelezettségeket, fel kell kérni őket arra, hogy korlátozott kötelezettségeket – amelyek pontos jellege a velük folytatott tárgyalások során határozandó meg – vállal-

va csatlakozzanak a Szerződéshez. Az efféle kötelezettségek jellege országonként eltérő lehet, de általában véve azt jelentené, hogy (a) a teljes jogú tagok készek lennének minden ilyen országot érő támadást ellenük indított támadásnak tekinteni; és hogy ezek az országok készek lennének képességeikhez mérten megvédeni saját területeiket és szükség esetén hozzáférhetővé tenni a rendelkezésükre álló létesítményeket azért, hogy biztosítsák az észak-atlanti térség védelmét.

7. Rendelkezni kell arról, hogy a felek megállapodás szerint felkérhessenek bármely olyan nyugat-európai vagy Nyugat-Európával határos más államot arra, hogy a felek és az ily módon felkért állam által kölcsönösen elfogadott feltételek szerint csatlakozzon a szerződéshez, amely állam területi vagy politikai integritásának fenntartása közvetlenül érinti a felek biztonságát. Ezek az új résztvevő országok vagy teljes jogú tagként, vagy a fent jelzett korlátozott kötelezettségeket vállalva, vagy pedig a földrajzi helyzetük vagy nemzetközi kötelezettségeik okán indokolt különleges feltételek (Svédország, Olaszország) szerint csatlakozhatnak a szerződéshez.

8. Olaszország esete sajátos problémát vet fel. Nem észak-atlanti ország, s vonatkoznak rá a békeszerződésből eredő katonai korlátozások. Területe ugyanakkor stratégiai fontosságú az itt képviselt nemzetek számára, ami azt jelenti, hogy nyugati orientációját mindenképpen fenntartani és erősíteni kell. Az Egyesült Államok képviselői úgy vélték, hogy mindenképpen kielégítő megoldást kell találni Olaszország problémájára, akár a megelőző bekezdésben ismertetett képletnek megfelelően, akár egyéb módon.

9. Az Észak-atlanti Szerződéshez elsőként csatlakozó teljes jogú felek a Szerződés megkötésekor egy közös nyilatkozatot adnának ki arról, hogy minden olyan, közvetlen vagy közvetett, agresszív fenyegetést, amely bármelyik más OEEC ország (Nyugat-Németországot, Ausztriát és Triesztet is beleértve) ellen irányul, olyan fejleménynek fognak tekinteni, amely konzultációit igényel a szükséges intézkedések megtétele céljából.

10. A felek elismerték, hogy előbb vagy utóbb végérvényesen tisztázni kell Spanyolország és (amennyiben Németország megosztott marad) Nyugat-Németország viszonyát az észak-atlanti biztonsági rendszerhez, de egyelőre korai lenne kísérletet tenni erre.

III. Az észak-atlanti biztonsági megállapodás jellege

Az észak-atlanti biztonsági rendszert világosan és minden részletre kiterjedően kell meghatározni, mivel az érintett kormányoknak és népeknek pontosan tudniuk kell, hogy milyen előnyök és kötelezettségek származnak belőle. Az egyes felek természetesen az alkotmányos folyamat keretében vállalják a kötelezett-

ségeket és kötelezik el magukat. A megelőző részben említett kivételektől eltekintve a biztonsági megállapodások általában véve kölcsönös jelleget kell hogy öltsenek. Az amerikai szenátus 1948. június 11-én kinyilvánította abbéli óhaját, hogy minden esetben szerződés szentesítse az Egyesült Államok csatlakozását az efféle megállapodáshoz, míg Kanada hasonló álláspontját Kanada miniszterelnöke 1948. március 17-én fogalmazta meg az alsóházban.

2. Az amerikai csapatok németországi jelenléte nemcsak azt vonja maga után, hogy az Egyesült Államok részt vesz az európai biztonsági kérdések megoldásában, de azt is, hogy az előre nem látott események többségében az Egyesült Államok kezdettől fogva érintett az esetlegesen kitörő ellenségeskedésekben. A kérdés azonban az, hogy milyen hosszú távú megállapodásra tegyünk javaslatot, amely közös fellépésre kötelezné a feleket a bárhol és bármikor fenyegető agresszióval szemben. Ha a cél az, hogy a megállapodás eleget tegyen ennek és a fentiekben körvonalazott követelményeknek, és hogy hozzájáruljon a bizalom helyreállításához a nyugat-európai népek körében, akkor a megállapodás nem alapozható az amerikai csapatok németországi jelenlétére.

3. Úgy tűnik, csak a résztvevő államok szerződéssel vállalt kötelezettsége tenne eleget a létfontosságú követelményeknek.

4. Mérlegeltük a kérdést, hogy a szovjet kormány provokatívnak tekintheti-e a szerződés megkötését, vagy sem. Bármely megállapodás, amely Nyugat-Európa védelmét összekapcsolja az Egyesült Államok és Kanada védelmével, csökkentené a szovjet terjeszkedő lépések esélyét a sikerre, s ezért ugyanolyan ádáz ellenállásba ütközne a szovjetek részéről, mint az európai újjáépítési program. A félszívvel tett intézkedések hatástalannak és provokatívnak bizonyulhatnak, míg a félreérthetetlenül világos eltökéltség a szembeszállásra elrettentően hat és a lehető legkisebbre csökkenti a katonai agresszió kockázatát. A szovjet bírálatot azzal ellensúlyozhatjuk, ha a rendszer nyíltan az ENSZ keretébe illesztjük, és ha nem csupán a védelemről gondoskodunk, de a felek közös érdekeinek előmozdításáról és az őket összefűző gazdasági, társadalmi és kulturális kötelékek erősítéséről is.

5. Ezen kívül, egy olyan szerződés létezése, amely félreérthetetlenül világos rendelkezéseket tartalmaz arra nézve, hogy támadás esetén a felek kötelesek egymás segítségére sietni, bátorítólag hatna az érintett országok népeire és vezetőire. Segítené őket abban, hogy leküzdjék az őket még mindig sújtó nehézségeket, különösen Nyugat-Európában, ahol a bizalom a teljes gazdasági felépülés nélkülözhetetlen feltétele.

6. Mivel a szerződés megkötése növelheti az amúgy is létező feszültséget a szovjet kormányral, a nyugat-európai országok annál inkább arra törekednek, hogy a megtámadott országnak nyújtott segítség azonnali legyen, s egyszerre öltsön katonai, valamint gazdasági és politikai jelleget. Szükségnek látszik az is, hogy a szerződés hatékony megvalósítására létesített szervezetek megtervez-

zék, és előzőleg eldönték az egyes résztvevő országok által a megfelelő katonapolitikai gyakorlat lehetőségein belül azonnal hozandó katonai és egyéb jellegű intézkedéseket. (...)

7. Mérlegeltük azt is, hogy a szerződés megkötése milyen hatással lehet azoknak a szabad európai nemzeteknek a biztonságára, amelyek vélhetően nem csatlakoznak a szerződéshez. Világossá kell tenni, hogy a szerződés megkötése egyáltalán nem jelenti ezen országok biztonsága iránti érdeklődés hiányát a felek részéről. Ez bizonyos mértékig a szerződő felek konzultációs kötelezettségével orvosolható, ha a szerződésen kívüli államot fegyveres támadás vagy a biztonságát érintő más jellegű fenyegetés éri.

8. A fenti megfontolások vezettek bennünket arra, hogy megállapodjunk a biztonsági rendszer alábbi alapvető ismérveiben:

- (1) A rendszer illeszkedjen az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányának keretébe, demonstrálja, hogy a felek teljes mértékben teljesíteni akarják az alapokmány értelmében rájuk háruló kötelezettségeket, s ösztönözze a regionális vagy kollektív védelmi rendszerek minél gyorsabb kialakulását.
- (2) A felek egyéni és kollektív önvédelmi képességeinek növelésével járuljon hozzá a béke fenntartásához és a felek nagyobb nemzetbiztonságához.
- (3) Tegye félreérthetetlenül világossá, hogy az érintett népek közösen kívánnak szembeszállni az agresszióval, bárholnan fenyegetsen is az.
- (4) Határozza meg azt a területet, amelyen belül a felek bármelyike ellen indított agresszió nyomán érvényesítendő a kölcsönös segítségnyújtásról szóló rendelkezések.
- (5) Minden területre terjedjen ki és segítse elő az önerőre való támaszkodást és a kölcsönös segítséget.
- (6) Több legyen pusztán védelmi rendszernél; az aláíró felek közti együttműködést elmélyítve és a béke alapját alkotó stabilitás és jólét feltételeit előmozdítva, óvja a közös civilizációt, s segítse elő további fejlődését.
- (7) Hatályba lépését követően haladéktalanul gondoskodjék a feltételei teljesülését biztosító megfelelő mechanizmusokról, különös tekintettel a felek védelmi képességének szervezett összehangolására és erősítésére.

9. Az európai országok képviselői hangsúlyozták, különösen kíváncsiak, hogy egy katonai agresszió lehetőségére felkészülve a rendszer rendelkezzen az érdekei segítségnyújtás érdekében a lehető leggyorsabban keresztülvihető intézkedésekről, beleértve azt is, hogy a tagállamok mindegyike katonai segítséget nyújt, mihamarabb bármelyikük ellen fegyveres támadás indul.

10. Az Egyesült Államok megbízottai hangsúlyozták, hogy az Egyesült Államok csak annak a határozatnak a keretében csatlakozhat bármilyen biztonsági rendszerhez, amelyet az amerikai szenátus 1948. június 11-én hagyott jóvá. A határozatban foglalt négy feltétel közül háromra terjednek ki a fent említett alapvető ismér-

vek: (1) a megállapodásoknak illeszkedniük kell az ENSZ-alapokmány keretébe, (2) az Egyesült Államok csak alkotmányos úton csatlakozhat a rendszerhez és (3) a rendszernek a folyamatos és hatékony önerőre támaszkodáson és a kölcsönös segítségen kell nyugodnia. Vagyis az amerikai segítségnyújtás inkább kiegészítő jellegű kell, hogy legyen – nem pedig más nemzetek védelmi erőfeszítéseinek teljes átvállalását jelenti – és ezen kívül minden esetben a kölcsönösség elvén kell alapulnia. A negyedik feltétel az volt, hogy a rendszer növelje az Egyesült Államok biztonságát. Az amerikai megbízottak ezzel összefüggésben világossá tették, hogy szerintük az észak-atlanti biztonsági rendszernek magába kell foglalnia Dánia (Grönland), Izland, Írország, Norvégia és Portugália (Azori-szigetek) területeit is, ha a rendszernek az a rendeltetése, hogy kellő mértékben növelje Észak-Amerika biztonságát, s kellő mértékben biztosítsa a nyugat-európai országokat arról, hogy háború esetén számíthatnak az észak-amerikai szárazföldi és légi erők hatékony támogatására.

11. Az Egyesült Államok megbízottai egyszersmind úgy vélték, hogy az amerikai szenátus által jóváhagyott Riói Szerződés egyes cikkelyei megfelelő alapot nyújtanak egy olyan rendszer kidolgozására, amely eleget tesz a követelményeknek. Ugyanakkor teljes mértékben elismerték a Brüsszeli Szerződés rendelkezéseinek jelentőségét. A Riói Szerződés bizonyos cikkelyeiről, nevezetesen azokról, amelyek a szavazás rendjét szabályozzák, megállapították, hogy az észak-atlanti térség biztonsági rendszerében nem alkalmazhatók.

12. Az Egyesült Államok megbízottai hangsúlyozták, hogy az Egyesült Államok alkotmányjogi okokból nem csatlakozhat olyan egyezményhez, amely a kongresszus jóváhagyása nélkül kötelezné az Egyesült Államokat a háborúskodásra. Valamennyi megbízott rámutatott, hogy tiszteletben kell tartani az egyes államokban érvényes alkotmányos utat, s egyetértett abban, hogy mint minden hasonló egyezmény esetében minden országnak önállóan kell mérlegelnie azt a ténybeli kérdést, hogy katonai támadás következett-e be, vagy sem.

13. A kanadai megbízottak hangsúlyozták, hogy milyen fontosnak tartják a majdani egyezménynek azokat a rendelkezéseit, amelyek a nem biztonsági területeken való együttműködést ösztönzik. Az efféle együttműködés közvetlenül hozzájárulna az általános biztonsághoz. A kanadai megbízottak úgy vélték, egy ilyen egyezménynek nem lehetnek kizárólag negatív természetű céljai, fontos az is, hogy az egyezmény megteremtse a kommunista világ társadalmával ellentétes szabad, virágzó és haladó társadalom dinamikus és ellentétes irányú vonzását. Az egyezménynek lehetővé kell tennie az erkölcsi, gazdasági és katonai erő túlsúlyának, illetve a megfelelő szintű egységnek a kialakítását annak érdekében, hogy ez az erőfölény kizárja azt az eshetőséget, hogy a szabad nemzetek külön-külön vereséget szenvedjenek.

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 366–372.)

AZ ÉSZAK-ATLANTI SZERZŐDÉS (WASHINGTON, 1949. ÁPRILIS 4.)

E szerződésben részt vevő Felek, újból hitet téve az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljai és elvei mellett és megerősítve abbéli óhajukat, hogy minden néppel és kormánnyal békében éljenek,

elhatározva, hogy megőrzik a szabadságot, népeiknek a demokrácia, az egyéni szabadság és a jog uralma elvein alapuló közös örökségét és civilizációját;

arra törekedve, hogy az észak-atlanti térségben előmozdítsák a stabilitást és a jólétet;

eltökélve, hogy egyesítik az együttes védelmük, valamint a béke és biztonság fenntartására irányuló erőfeszítéseiket;

megegyeztek a jelen Észak-atlanti Szerződésben:

1. cikk. A Felek kötelezik magukat arra, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányának megfelelően minden nemzetközi viszályt, amelybe belekerülhetnek, békés eszközökkel, olyan módon rendeznek, hogy a nemzetközi béke és biztonság, valamint az igazságosság ne kerüljön veszélybe, továbbá, hogy nemzetközi kapcsolataikban tartózkodnak az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő, bármely módon megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától.

2. cikk. A Felek a békés és baráti nemzetközi kapcsolatok további kiszélesítéséhez azzal járulnak hozzá, hogy megerősítik szabad intézményeiket, biztosítják azoknak az elveknek jobb megértését, amelyeken ezek az intézmények nyugszanak és kifejlesztik a stabilitás és jólét előmozdítására alkalmas körülményeket. Arra fognak törekedni, hogy nemzetközi gazdasági politikájukban kiküszöböljenek minden ellentétet és bátorítani fogják a bármelyikük és valamennyiük közötti gazdasági együttműködést.

3. cikk. A jelen Szerződésben kitűzött célok hathatósabb elérése érdekében a Felek külön-külön és együttesen, folyamatos és hathatós önszegély és kölcsönös segítség útján, fenntartják és kifejlesztik egyéni és kollektív védelmi képességüket fegyveres támadással szemben.

4. cikk. A Felek tanácskozni fognak egymással, valahányszor bármelyikük véleménye szerint a Felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti.

5. cikk. A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást mindannyiunk elleni támadásnak tekintenek; és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a

többi Féllel egyetértésben, azonnal megteszi azokat az intézkedéseket – ideértve a fegyveres erő alkalmazását is –, amelyeket a békének és biztonságának az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart.

Minden ilyen fegyveres támadást és az ennek következtében fogantatosított minden intézkedést azonnal a Biztonsági Tanács tudomására kell hozni. Ezek az intézkedések véget érnek, ha a Biztonsági Tanács meghozta a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges rendszabályokat.

6. cikk. Az 5. cikk alkalmazása szempontjából egy vagy több Fél ellen irányuló támadásnak kell tekinteni fegyveres támadást

1. a Felek egyikének területe ellen Európában vagy Észak-Amerikában, Franciaország algériai megyéi ellen, Törökország területe ellen vagy a Felek egyikének joghatósága alá tartozó, az észak-atlanti térségben a Ráktérítőtől északra fekvő szigetek ellen vagy a Felek egyikének hajói vagy repülőgépei ellen ugyanebben a térségben;

2. a Felek egyikének fegyveres erői, hajói vagy repülőgépei ellen, ha a fenti területeken vagy azokon kívül vagy bármely más olyan európai területen tartózkodnak, amelyen az egyik Fél a Szerződés hatálybalépésekor megszálló erőket tart fenn, valamint, ha a Földközi-tengeren vagy az észak-atlanti térségnek a Ráktérítőtől északra eső részében tartózkodnak.

7. cikk. A jelen Szerződés nem érinti és nem értelmezhető úgy, mintha bármi módon is érintené azokat a jogokat és kötelezettségeket, amelyek az Alapokmányból származnak azokra a Felekre, amelyek tagjai az Egyesült Nemzeteknek, nem érinti továbbá a Biztonsági Tanács elsődleges felelősségét a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért.

8. cikk. Mindegyik fél kijelenti, hogy a közte és valamely más Fél vagy valamely harmadik állam között jelenleg érvényben levő nemzetközi kötelezettségek egyike sem áll ellentétben ennek a Szerződésnek a rendelkezéseivel, és kötelezi magát arra, hogy nem vállal semmiféle, a jelen Szerződéssel ellentétben álló nemzetközi elkötelezettséget.

9. cikk. A Felek ezennel egy tanácsot állítanak fel, amelyben mindegyikük képviselve lesz és amelynek feladata, hogy a jelen Szerződés alkalmazásával kapcsolatos kérdésekkel foglalkozzék. A tanácsot úgy kell megszervezni, hogy bármely pillanatban összeülhessen. A tanács a szükséghez képest segédszerveket állít fel; nevezetesen azonnal felállít egy védelmi bizottságot, amely a szerződés 3. és 5. cikkei alkalmazásaként teendő intézkedésekre fog javaslatokat tenni.

10. cikk. A Felek egyhangú megegyezéssel a Szerződéshez való csatlakozásra hívhatnak meg minden más európai államot, amely képes arra, hogy elősegítse a Szerződés elveinek továbbfejlesztését és hozzájáruljon az észak-atlanti térség biztonságához. Minden ekként meghívott állam részesévé válhat a Szerződésnek, ha csatlakozási okiratát az Amerikai Egyesült Államok kormányánál

leteszi. E kormány a felek Mindegyikét értesíti az egyes csatlakozási okiratok letételéről.

11. cikk. Ezt a Szerződést a Feleknek saját alkotmányos előírásaiknak megfelelően meg kell erősíteniük és végrehajtaniuk. A megerősítő okiratokat, mihelyt lehetséges, az Amerikai Egyesült Államok kormányánál kell letenni, amely minden egyes letételről értesíti a többi aláíró Felet. A Szerződés az azt megerősítő államok között életbe lép, mihelyt az aláíró államok többsége, közöttük Belgium, Kanada, Franciaország, Luxemburg, Hollandia, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok megerősítő okirataikat letették; a többi aláíró állammal a Szerződés megerősítő okirataik letételének napján lép életbe.

12. cikk. A Szerződés életbelépését követő tíz év elteltével vagy bármely későbbi időpontban, a Felek, egyikük kérésére, a Szerződés felülvizsgálása céljából tanácskozni fognak egymással, figyelembe véve az adott időpontban a békét és biztonságot érintő tényezőket az észak-atlanti térségben, ide értve a nemzetközi béke és biztonság fenntartása céljából az Egyesült Nemzetek Alapokmánya értelmében kötött egyetemleges vagy regionális megállapodások fejlődését is.

13. cikk. A Szerződés életbelépését követő húsz év elteltével mindegyik Fél kiválhat a Szerződésből, éspedig egy évvel azután, hogy a felmondásról értesítette az Egyesült Államok kormányát. E kormány minden egyes felmondási okirat letételéről értesíti a többi Fél kormányát.

14. cikk. Ezt a Szerződést, amelynek francia és angol szövege egyaránt hiteles, az Amerikai Egyesült Államok kormányának levéltárában kell elhelyezni. E kormány a többi aláíró állam kormányához hitelesített másolatokat juttat el.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 175–178.)

JAMES BURNHAM: A HIDEGHÁBORÚ STRATÉGIÁJA (1950)

(Részlet)

„A helyes politikai teendő eléggé világos.

Először is: az ellenség helyzetének, erejének és gyengeségeinek és céljainak helyes megítélésére van szükség. Ismerjük az ellenséget: a kommunista világmozgalom, amely a Szovjetunióra támaszkodik. Ismerjük célját: az egyformátumú világuralom. Ha elemezzük a rendelkezésre álló anyagot, akkor az alábbi helyzetet látjuk: ez egy új típusú, folyamatos háború, politikai, földalatti, ideológiai ellenállási háború, amely korlátozott méretekben fegyveres konfliktus is és korlátlan háborúvá fejlődhet.

Ha ez a helyzet, akkor a következőkben tulajdonképpen haditervre, az új típusú háborús tervére van szükségünk. Ha a háború kitör, amelynek akarjuk-e vagy sem, részesei vagyunk, akkor, ha nem akarunk kapitulálni, meg kell kísérelni végigküzdeni és győztesen befejezni.

E hadviselés első lépése azon áll, hogy felismerjük-e a háborút. Utána saját célunk meghatározásának kell követnie. E meghatározásnak használható irányvonalat kell kitűznie, s pontosnak kell lennie. Ezt a helyzet és az ellenség jellege diktálja, s célja csak egy lehet: a Szovjetunióra támaszkodó kommunizmus megsemmisítése.

Tanácsosnak tűnik, e célt több oldalról megvilágítani. Mindenekelőtt figyelembe kell venni, hogy politikai, s nem katonai célról van szó. [...] Az új háborús típusnál, amelybe most belesodródunk, a politikai célt az alárendelt katonai cél elé kell helyznünk. Ha elérnénk a politikai célt, akkor abból automatikán következne, hogy a Vörös Hadsereget, mint a Szovjetunió vagy a kommunizmus eszközét is megsemmisítenénk.[...]

Másodszor: célmeghatározásunk semmiképpen nem elegendő arra, hogy az Egyesült Államok és az amerikai nép teljes világpolitikai céljait átölelje. [...] Ha nem zúzzuk szét a kommunisták hatalmát, akkor megszűnünk államként és népként létezni [...]

Mindig arra kell gondolnunk, hogy a háború, amelyet tervezünk, nem jövőbeli lehetőség, hanem most és ma megy végbe. Ha a tervet a jövőre is átvetítjük, akkor azt úgy kell alkítanunk, hogy napi teendőnket mostantól és addig szabályozza és irányítsa, amíg a cél el nem érjük.

(Fordította: Németh István)

(James Burnham: *Die Strategie des kalten Krieges*. Union Deutsche Verlagsgesellschaft, Stuttgart, 1950. 182–185.)

A KELETI SZÖVETSÉGI RENDSZER MEGSZILÁRDÍTÁSA; A KGST (1949)

A NOVIKOV-TÁVIRAT:
„AZ AMERIKAI KÜLPOLITIKA A HÁBORÚ UTÁNI IDŐSZAKBAN”
(1946. SZEPTEMBER 27.)

Az Egyesült Államok külpolitikáját, mely a monopolizáció imperialista tendenciáit tükrözi, a háború utáni időszakban világhatalmi törekvések jellemzik. Ez a voltaképpeni értelme Truman elnök és az amerikai uralkodó körök más képviselői számos megnyilatkozásának: az Egyesült Államoknak joga van ahhoz, hogy irányítsa a világot. Az amerikai diplomácia összes erőforrása – a hadsereg, a légi-erő, a haditengerészet, az ipar és a tudomány – e külpolitika zászlaja alá sorakozik fel. Ebből a célból széleskörű expanziós tervek készültek, ezeket diplomáciai eszközökkel, az Egyesült Államok határain messze túlnyúló haditengerészeti és légi bázisok rendszerének létesítésével, a fegyverkezési versennyel és egyre újabb típusú fegyverek kifejlesztésével igyekeznek kivitelezni.

1. a. Az Egyesült Államok külpolitikája jelenleg olyan helyzetben folyik, amely nagyban különbözik a háborút megelőző időszaktól. Ez a helyzet nem felel meg tökéletesen azon reakciós körök számításainak, amelyek azt remélték, hogy a háború alatt, legalábbis jó darabig, sikerrel térhetnek ki a nagyobb európai és ázsiai ütközetek elől. Úgy számítottak, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak, ha már nem tudta teljesen elkerülni a háborúban való közvetlen részvételt, csak az utolsó pillanatban szabad beavatkozni, amikor már könnyűszerrel befolyásolhatja a háború kimenetelét, végképp bebiztosítva ezzel saját érdekeit.

Ebben a vonatkozásban úgy gondolkodtak, hogy az Egyesült Államok főbb versenytársai összeroppannak, vagy jelentősen meggyengülnek a háborúban, ennél fogva az Egyesült Államok, körülményei folytán a legerősebb tényezőként vehet részt a háború utáni világ legalapvetőbb kérdésének megoldásában. Ezeket a számításokat az a háború kezdeti szakaszában Amerikában széleskörűen osztott feltételezés támasztotta alá, hogy a Szovjetunió, melyet 1941 júniusában német fasiszta támadás ért, a háború folyamán szintén kimerül, vagy akár teljesen megsemmisül.

A valóság nem erősítette meg az amerikai imperialisták számításait.

b. A két legfőbb agresszív hatalom, a fasiszta Németország és a militarista Japán, melyek akkoriban az Egyesült Államok fő versenytársának számítottak mind gazdasági, mind külpolitikai téren, teljes vereséget szenvedett. A harmadik nagyhatalom, Nagy-Britannia, amelyet a háború alatt súlyos csapások értek,

most hatalmas gazdasági és politikai nehézségekkel néz szembe. A Brit Birodalom politikai alapjai érezhetően megrendültek, válságok robbantak ki például Indiában, Palesztinában és Egyiptomban.

Európa tökéletesen szétzilálódott gazdasággal került ki a háborúból, márpedig a háború alatt tönkrement gazdaságot nem lehet egyik napról a másikra helyreállítani. Európa és Ázsia minden országa igencsak szűkében van fogyasztási cikkeknek, ipari és közlekedési eszközöknek stb. Ez a helyzet hatalmas áru-szállításokra és tőkebevitelre nyit távlatokat az amerikai monopolizáció számára ezekbe az országokba – e körülmények tehát lehetővé teszik a számára, hogy beszívárogyon a nemzetgazdaságokba.

Ez a perspektíva az Egyesült Államok gazdasági pozíciójának komoly megerősödését jelentheti, jelentős lépcső lehet az Egyesült Államok világhatalom felé vezető útján.

c. Másfelől láttuk azon amerikai körök kalkulációinak kudarcát, amelyek arra számítottak, hogy a Szovjetunió megsemmisül a háborúban, vagy legalábbis olyannyira meggyengül, hogy kénytelen lesz amerikai gazdasági segítségért könyörögni. Ha ez megtörtént volna, akkor képesek lettek volna olyan feltételeket diktálni, amelyek lehetővé tennék az Egyesült Államok európai és ázsiai terjeszkedését a Szovjetunió akadályozó szerepe nélkül.

Jelenleg, a háború utáni periódus minden gazdasági nehézsége ellenére, amelyek a hatalmas háborús veszteségek és a német fasiszta megszállás következményei, a Szovjetunió gazdasága továbbra is független a külvilágtól, és nemzetgazdaságát saját erőből építi újjá.

Ugyanakkor a Szovjetunió nemzetközi pozíciója megerősödött a háború előttihez képest. A szovjet fegyverek történelmi győzelmeinek köszönhetően szovjet fegyveres erők állomásoznak Németország és más, korábban ellenséges országok területén, biztosítva ezzel, hogy ezeket az országokat nem lehet még egyszer a Szovjetunió elleni támadásra felhasználni. A korábban ellenséges országokban, amilyen Bulgária, Finnország, Magyarország és Románia, demokratikus átalakulás történt a hatalmi rendszerben, s az új vezetések elkezdték kiépíteni és megszilárdítani a Szovjetunióval ápolt baráti kapcsolatokat. Azokban a szláv országokban, amelyeket a Vörös Hadsereg szabadított fel, vagy nyújtott segítséget felszabadulásukhoz – Lengyelország, Csehszlovákia és Jugoszlávia – szintén demokratikus erők kerültek hatalomra, ezek pedig a baráti egyetértés és a kölcsönös segítségnyújtás talaján ápolják kapcsolataikat a Szovjetunióval.

A Szovjetunió hatalmas relatív súlya a nemzetközi ügyekben általában, és különösen az európai országokban, külpolitikájának függetlensége, valamint a szomszédos, akár szövetséges, akár egykor ellenséges országoknak biztosított gazdasági és politikai segítsége a Szovjetunió politikai befolyásának erősödéséhez és a demokratikus tendenciák további megerősödéséhez vezetett ezekben az országokban.

A Kelet- és Közép-Kelet-Európában kialakult helyzetet az amerikai imperialisták kénytelenek az Egyesült Államok expanziós politikájának akadályozójaként tudomásul venni.

2. a. Az Egyesült Államok külpolitikáját jelenleg nem azok a Demokrata párti körök határozzák meg, amelyek a háború alatti Hitler-ellenes koalíció alapját képező három nagyhatalom együttműködésének erősítését szorgalmazzák (amiként az Rooseveltt életében zajlott). Truman elnökkel egy politikailag instabil, ám bizonyos konzervatív tendenciákkal jellemezhető személy került hatalomra, márpedig ez, valamint (James) Byrnes külügyminiszterre történő kinevezése azt jelentette, hogy az USA külpolitikájában a Demokrata Párt legreakciósabb köreinek nőtt meg a befolyása. A külpolitikai kurzus egyre erősödő reakciósága, amely következetesen közelít a Republikánus Párt meghirdette politikájához, e téren a Demokrata Párt szélsőjobb szárnya és a Republikánus Párt szoros együttműködéséhez vezetett. A két párt együttműködése, amely a Kongresszus mindkét házában olyképp öltött testet, hogy nem hivatalosan magába tömöríti a reakciós Déli Demokratákat és a régi vágású republikánusokat (Arthur) Vandenberg és (Robert) Taft szenátorok vezetésével, világosan megmutatkozik a két párt prominenseinek lényegileg azonos külpolitikai megnyilatkozásaiban. A Kongresszusban és nemzetközi találkozókön, amelyeken rendre megjelennek a vezető republikánusok az Egyesült Államok képviselőiben, a republikánusok aktívan támogatják a kormányzat külpolitikáját. Ezért van, hogy már a hivatalos nyelvhasználatban is megjelent a „két párti külpolitika” („bi-partisan”) kifejezés.

b. Egyidejűleg megfigyelhetően gyengül a Rooseveltt-kurzus azon követőinek külpolitikai befolyása, akik együttműködésre törekcszenek a békeszerető országokkal. Ezek a politikusok a kormányban, a Kongresszusban és a Demokrata Párt vezetésében egyaránt mind inkább a háttérbe szorulnak. Azok az ellentétek, amelyek külpolitikai téren egyfelől (Henry) Wallace és (Claude) Pepper követői, másfelől a reakciós „két párti” politika hívei között húzódnak, nemrégiben teljes világossággal megjelentek abban a Wallace-beszédben, amely végül is a kereskedelmi miniszteri posztról való lemondáshoz vezetett. Wallace lemondása a reakciós körök győzelmét jelenti, amelyeket Byrnes Vandenberggel és Tafttal együttműködve irányít.

3. Világos jelzése az USA világhatalmi törekvéseinek a katonai potenciál békeidőben történő megnövelése, valamint nagyszámú haditengerészeti és légi bázis létesítése az Egyesült Államok határain belül és kívül egyaránt.

1946 nyarán a Kongresszus az ország történelmében először hozott törvényt békeidőben működő hadsereg felállításáról, amely nem az önkéntesség, hanem az általános sorkötelesség alapján szerveződik. A hadsereg létszáma, amely egy 1946. július 1-jei számítás szerint eléri az egymillió főt, lényegesen megemelkedett. A haditengerészet ereje a háború végeztével sem csökkent számottevően a

háború alatti mértékhez képest. Napjainkban az amerikai haditengerészet áll az első helyen a világon, messze maga mögé utasította a briteket, hogy más országokról ne is tegyünk említést.

A hadsereg és a haditengerészet költségei óriásira nőttek, az 1946–1947-es költségvetés szerint elérték a 13 milliárd dollárt (ez a teljes 36 milliárd dolláros költségvetés mintegy 40 százalék). Ez több mint tízszerese az 1938-as költségvetés hasonló ráfordításainak, amelyek még egymilliárd dollárt sem tettek ki.

A hatalmas hadsereg, haditengerészet és légierő fenntartása mellett a költségvetés arról is rendelkezik, hogy a szédítő összegekből jusson egy igen kiterjedt haditengerészeti- és légi bázisrendszer kiépítésére az Atlanti- és a Csendes-óceánon. A létező hivatalos tervek szerint a következő néhány évben 228 bázist, támaszpontot és rádióállomást kell létrehozni az Atlanti-óceánon, és 258-at a Csendes-óceánon. E bázisok és támaszpontok közül sok az Egyesült Államok határain kívül helyezkedik el. Az Atlanti-óceánon a létező vagy megépítés alatt álló bázisok vannak a következő szigetvidékeken: Új-Funland, Izland, Kuba, Trinidad, Bermuda, Bahamák, Azori-szigetek stb.; a Csendes-óceánon pedig a korábban japán fennhatóság alatt álló területeken – a Marianák, a Karolina- és Marshall-szigetek, Bonin, Ryukyu, a Fülöp-szigetek és az (Ecuadorhoz tartozó) Galapagos-szigetek.

Az amerikai bázisok létrehozása az Atlanti- és Csendes-óceán túlsó oldalán, gyakran 10–12 000 kilométerre az Egyesült Államok területétől világosan jelzi az amerikai hadsereg és haditengerészet parancsnoksága stratégiai felfogásának offenzív természetét. Ezt az értelmezést támasztja alá az a tény is, hogy az amerikai haditengerészet intenzíven tanulmányozza Európa határainak tengeri megközelítését. Ebből a célból 1946 folyamán amerikai hadihajók látogatták Norvégia, Dánia, Svédország, Törökország és Görögország kikötőit. Az amerikai haditengerészet ezen felül folyamatosan végez műveleteket a Földközi-tengeren.

Mindezek a tények tisztán rámutatnak a fegyveres erők szerepére az Egyesült Államok világhatalmi törekvéseinek megvalósításában. [...]

6. e. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok jelenlegi kapcsolata, dacára annak, hogy időszakosan egyetértésre jutnak nagyon fontos kérdésekben, komoly belső ellentmondásokkal terhes, így nem lehet tartós. Az Egyesült Államok gazdasági támogatása Nagy-Britannia számára sok tekintetben veszélyeket rejt magában. Először is a kölcsön elfogadásával Nagy-Britannia pénzügyi függésbe került az Egyesült Államoktól, amitől nem fog egykönnyen megszabadulni. Másodszor, ne feledjük, azok a feltételek, amelyeket a kölcsön az amerikai tőke számára megteremtett a Brit Birodalomba való behatolásra, súlyos politikai következményekkel járnak. A Brit Birodalomhoz tartozó vagy tőle függő országok – a nagyhatalmú amerikai tőke gazdasági nyomása alatt – elmozdulhatnak az Egyesült Államok felé, követve ezzel Kanada példáját, amely mind inkább elmozdul a brit befolyás

alól, hogy az USA-hoz igazodjék. A távol-keleti amerikai pozíciók megerősödése hasonló folyamatokat indíthat el Ausztráliában és Új-Zélandon. A Közel-Kelet arab országaiban, amelyek megpróbálnak emancipálódni a Brit Birodalomtól, az uralmon levők egyes csoportjai korántsem idegenkednek attól, hogy kiegyezzenek az Egyesült Államokkal. Könnyen meglehet, hogy a Közel-Kelet az angol–amerikai ellentétek középpontjává válik, ami majd aláaknázza az Egyesült Államok és Nagy-Britannia között jelenleg létező együttműködést.

7. a. A Szovjetunióval kapcsolatos „keményvonalas” politizálás, amelyet Byrnes jelentett be a reakciós demokrata körök és a republikánusok közeledése után, manapság a legfőbb akadály a nagyhatalmak együttműködése előtt. Ennek lényege az, hogy a háború utáni periódusban az Egyesült Államok immár nem folytathatja a Nagy Hármak (vagy Négyek) együttműködését erősítő politikáját, ehelyett arra törekszik, hogy megbontsa ezeknek az országoknak az egységét. A célkitűzés az, hogy más országok akarát kényszerítsék rá a Szovjetunióra. Pontosán ez a tendencia mutatkozik meg bizonyos országok politikájában, amelyet az Egyesült Államok jóváhagyása kísér, amikor megpróbálják aláásni vagy teljesen eltörölni a vétó-elvet az ENSZ Biztonsági Tanácsában. Mindez lehetőséget teremt az Egyesült Államok számára, hogy a nagyhatalmak között szűk csoportosulásokat és tömböket hozzon léte, amelyek legfőképpen a Szovjetunió ellen irányulnak, ezáltal pedig megkísérik széthasítani az Egyesült Nemzeteket. A vétójog nagyhatalmi eltörlése az Egyesült Nemzeteket brit-szász birtokká változtatná, amelyben az Egyesült Államoké volna a vezető szerep.

b. Az amerikai kormányzat jelenlegi Szovjetunióval kapcsolatos politikája szintén azt célozza, hogy korlátozza vagy megszüntesse a szomszédos országokban érvényesülő szovjet befolyást. Politikájának keresztülvitele érdekében a korábban ellenséges vagy szövetséges országokban, az Egyesült Államok kísérletet tesz arra, hogy különböző nemzetközi találkozókon vagy magukban az érintett országokban támogatást nyújtson a reakciós erőknek, méghozzá abból a célból, hogy a jelzett országokban akadályokat gördítsen a demokratizálódási folyamat elé. Mindeközben megpróbálja megőrizni azokat a pozícióit, amelyek lehetővé teszik az amerikai tőke számára, hogy benyomuljon ezekbe az országokba. Ennek a politikának az a szándéka, hogy meggyengítse és megdöntse a hatalmon levő demokratikus kormányokat, amelyek barátságosak a Szovjetunióval, és a jövőben olyan új kormányokkal helyettesítse őket, akik engedelmesen végrehajtják az Egyesült Államok által diktált politikát. Ehhez a politikájához az Egyesült Államok a brit diplomácia teljes támogatását élvezi.

c. Az Egyesült Államok általánosan vett politikájának egyik legfontosabb eleme, amely a Szovjetunió háború utáni nemzetközi szerepének korlátozására irányul, a Németországgal kapcsolatos kérdések ügye. Németországban az amerikaiak intézkedéseket hoztak a reakciós erők megerősítése és a demokratikus átalaku-

lás megakadályozása érdekében. Továbbá különösen erőteljesen ragaszkodnak ahhoz, hogy politikájukat olyan intézkedésekkel kísérjék, amelyek merőben inadekvátak a német leszerelés célkitűzéséhez.

Az amerikai megszálló politikának nem célja a német fasizmus maradványainak megszüntetése és a német politikai élet demokratikus alapokon történő újjáépítése, aminek eredményeképpen Németország megszűnne agresszív erő lenni. Az Egyesült Államok nem tesz lépéseket annak érdekében, hogy megszüntesse a német iparosok monopolista társulásait, noha a német fasizmus, mivel ezek pénzelték az agresszió előkészületeit és magát a háborút, ezektől függött. Nem készülnek agrárreformra sem, amely eltörölné a nagybirtokosi szerkezetet, holott a nagybirtokosok is a hitleristák megbízható támogatói közé tartoztak. Ehelyett az Egyesült Államok felveti annak lehetőségét, hogy szüntessük meg Németország szövetséges megszállását, mielőtt még a megszállás fő céljai – Németország demilitarizálása és demokratizálása – teljesültek volna, így pedig létrejöhet egy imperialista Németország, amelyet az Egyesült Államok egy eljövendő háborúban a maga oldalára tervez állítani. Nem lehet ezt a politikát másként, mint egy tisztán kirajzolódó szovjet-ellenes él létrehozásaként értékelni, ami pedig súlyosan veszélyezteti a béke ügyét.

d. Az amerikai állami, politikai és katonai vezetők nagyszámú, szélsőségesen ellenséges megnyilatkozása a Szovjetunióval és annak külpolitikájával kapcsolatosan jól jellemzi az Egyesült Államok vezető körei és a Szovjetunió közötti jelenlegi viszonyokat. Ezeket az állításokat még kevésbé visszafogott hangnemben visszhangozza az amerikai sajtó túlnyomó többsége. A reakciósok gyűlésein és a sajtóban elhangzó, Szovjetunióval kapcsolatos megnyilatkozásokban gyakran beszélnek „harmadik világháborúról”, ami alatt egy Szovjetunió elleni háborút kell érteni, sőt nyílt felszólítást erre a háborúra – beleértve az atombomba használatával való fenyegetést. A háború hirdetése manapság nem pusztán a Hearst és McCormick által reprezentált sajtóbirodalmak szélsőjobboldali bulvárlapjainak monopóliuma. A szovjetellenes kampányhoz csatlakoztak a konzervatív sajtó „visszafogottabb” és „mértékadó” orgánumai is, mint amilyen a *New York Times* és a *New York Herald Tribune*. Jelzés értékű ebben a tekintetben Walter Lippman számos cikke, amelyekben csaknem leplezetlenül arra biztatja az Egyesült Államokat, hogy mérjen csapást a Szovjetunió legsebezhetőbb déli és délkeleti területeire.

Az amerikai „közvélemény” e szovjetellenes kampányának alapvető célja az, hogy politikai nyomást gyakoroljon a Szovjetunióra, és engedményekre kényszerítse. A másik, nem kevésbé fontos célkitűzés az, hogy megkíséreljenek háborús pszichózist teremteni a háborúba belefáradt tömegekben, ami megkönnyíti az amerikai kormányzat számára a nagyarányú katonai potenciál fenntartása érdekében hozott intézkedések elfogadtatását. Ebben az atmoszférában történt

meg a békeidőben is kötelező sorkatonai szolgálat kongresszusi szentesítése, a hatalmas katonai költségvetés elfogadása és a tengerészeti és légi bázisok kiterjedt rendszerének kiépítéséről szóló tervek kidolgozása.

e. A kiemelt katonai potenciál fenntartására hozott intézkedések persze nem öncélúak. Csupán feltételeket biztosítanak ahhoz, hogy a világhatalom elnyerhető legyen egy új háborúban, amelynek idejét még bizonyosan nem tűzte ki senki, de amely szerepel a legharciasabb amerikai imperialista körök ábrándjaiban. Érdemes elővigyázattal tekinteni arra a tényre, hogy az Egyesült Államok egy Szovjetunió elleni háború kilátásával készül a jövőre, hiszen az amerikai imperialisták szemében ez az ország képezi az USA világhatalma előtt a legfőbb akadályt. Jól mutatja mindezt az amerikai hadsereg taktikai kiképzése a Szovjetunió, mint jövőbeni ellenfél ellen, az amerikai stratégiai bázisok telepítése olyan területekre, amelyekről csapás mérhető a Szovjetunió területére, az északi-sarkvidéki területek megerősítése és az ott tartott intenzív gyakorlatok – ez a Szovjetunió legközelebbi megközelíthetősége –, valamint Németország és Japán előkészítése arra, hogy ezeket az országokat felhasználják egy Szovjetunió elleni háborúban.

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 178–187.)

VISINSZKIJ BESZÉDE AZ ENSZ-BEN (1947. SZEPTEMBER)

Az úgynevezett Truman-doktrína és a Marshall-terv különösen fényes példája az ENSZ alapelvei megsértésének, a szervezet semmibe vételének.

Amint az elmúlt hónapok tapasztalatai megmutatták, a doktrína meghirdetése azt jelenti, hogy az Egyesült Államok nyíltan felrúgta a nagyhatalmak közötti nemzetközi együttműködés és közös cselekvés alapelveit, és arra törekszik, hogy akaratát rákényszerítse más független államokra, és az egyes szűkölködő országok megsegítésére rendelkezésére álló gazdasági erőforrásokat a nyilvánvaló politikai nyomás eszközeként használja fel. Bizonyítják ezt az amerikai kormány Görögországgal és Törökországgal kapcsolatos intézkedései, amelyek figyelmen kívül hagyják és megkerülik az Egyesült Nemzetek Szervezetét, valamint az úgynevezett Marshall-terv keretében javasolt lépések Európában. Ez a politika élesen szemben áll az 1946. december 11-i közgyűlési határozattal, amely szerint a más országoknak juttatandó segélyezés „soha nem használható fel politikai fegyverként”.

Mára világossá vált, hogy a Marshall-terv lényegében csak a Truman-doktrína háború utáni Európára alkalmazott változata. Általa az Egyesült Államok

nyilvánvalóan arra számít, hogy az Egyesült Királyság és Franciaország közreműködésével sikerül a segélyre rászoruló európai országokat olyan kényszer elé állítani, hogy le kelljen mondaniuk a saját gazdasági erőforrásaik felett való rendelkezés és nemzetgazdaságaik önálló megtervezésének elidegeníthetetlen jogáról. Az Egyesült Államok emellett arra pályázik, hogy ezek az országok közvetlen függésbe kerüljenek az amerikai monopóliumok érdekeitől, amelyek a fenyegető hanyatlást a fogyasztási cikkek és a tőke megnövelt európai exportjával igyekeznek elhárítani.

Mindenki számára egyre világosabbá válik, hogy a Marshall-terv végrehajtása az európai országok számára azt jelenti majd, hogy az Egyesült Államok gazdasági és politikai ellenőrzése alá kerülnek, és az amerikaiak közvetlenül beavatkoznak a szóban forgó országok belügyeibe.

Ez a terv további kísérlet Európa kettészakítására, és az Egyesült Királyság és Franciaország segítségével olyan, több európai országot tömörítő tömb kialakítására, amely ellenséges Kelet-Európa demokratikus országaival és különösen a Szovjetunióval szemben.

Lényeges eleme a tervnek a kelet-európai országok és a nyugat-európai országok – köztük Nyugat-Németország – szembeállítására. A célkitűzés az, hogy Nyugat-Németországot és a német nehézipart (Ruhr-vidék) az amerikai expanzió legfontosabb európai gazdasági bázisaként használják fel, nem tekintve azon országok érdekeit, amelyek a német háborús agressziót elszenvedték.

Csupán azért idézem fel ezeket a tényeket, hogy rámutassak az Egyesült Államok és az őt támogató brit és francia kormányok politikájának teljes összeférhetlenségére az Egyesült Nemzetek Szövetségének alapvető elveivel.

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 272–273.)

A KOMMUNISTA- ÉS MUNKÁSPÁRTOK TÁJÉKOZTATÓ IRODÁJÁNAK NYILATKOZATA A NEMZETKÖZI HELYZETRŐL (1947. OKTÓBER 5.)

A Jugoszláv Kommunista Párt, a Bolgár Munkás (kommunista) Párt, a Román Kommunista Párt, a Magyar Kommunista Párt, a Lengyel Munkáspárt, a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja, a Francia Kommunista Párt, a Csehszlovák Kommunista Párt és az Olasz Kommunista Párt képviselői megvitatták a nemzetközi helyzetet és a következő nyilatkozatban egyeztek meg:

A nemzetközi helyzetben a második világháború eredményeképpen és a háború utáni időszakban lényeges változások történtek.

Ezeket a változásokat a világpolitika színterén működő fő erők új elhelyezkedése, a második világháború győztes államai közötti viszony megváltozása és ezen államok átcsoportosítása jellemzi.

Amíg folyt a háború, a Németország és Japán elleni háborúra szövetkezett államok együtt maradtak és egy tábort alkottak. A szövetségesek táborában azonban már a háború alatt mind a háború céljai, mind a háború utáni berendezkedés feladatainak meghatározása tekintetében különbség volt. A Szovjetunió és a demokratikus országok a háború fő céljának Európában a demokratikus rend helyreállítását és megszilárdítását, a fasizmus felszámolását és a Németország részéről fenyegető új agresszió lehetőségének megelőzését és az európai népek közötti teljes és tartós együttműködés megteremtését tekintették. Az Egyesült Államok és vele egyetértésben Anglia más célt tűztek maguk elé a háborúban: azt, hogy megszabaduljon világpiaci versenytársaitól (Németország, Japán) és biztosítsa uralkodó helyzetét. A háborús célok és a háború utáni berendezkedés feladatainak meghatározásában mutatkozó különbség a háború utáni időszakban egyre jobban elmélyült. Két ellentétes politika alakult ki: az egyik oldalon a Szovjetunió és a demokratikus országok politikája, amely az imperializmus aláásására és a demokrácia megszilárdítására irányult, a másik oldalon az Egyesült Államok és Anglia politikája, amely az imperializmus megerősítésére és a demokrácia elfojtására irányul. Minthogy a Szovjetunió és az új demokrácia országai a világuralomért való harc imperialista terveinek és a demokratikus mozgalom széttűzésének akadályaivá váltak – hadjáratot hirdettek ellenük, ezt a hadjáratot az Egyesült Államokban és Angliában a lehangosabb imperialista politikusok új háborúval való fenyegetésekkel is alátámasztják.

Ily módon két tábor alakult ki: az imperialista, demokráciaellenes tábor, melynek főcélja az amerikai imperializmus világuralmának megteremtése és a demokrácia széttűzése, valamint az imperialistaellenes, demokratikus tábor, melynek főcélja az imperializmus aláásása, a demokrácia megszilárdítása és a fasizmus maradványainak felszámolása.

A két ellentétes tábor – az imperialista és az imperialistaellenes – harca a kapitalizmus általános válságának további kiéleződése, a kapitalizmus erőinek gyengülése, a szocializmus és a demokrácia erőinek gyarapodása közepette történik.

Ezért az imperialista tábor és annak vezető ereje az Egyesült Államok, különösen támadó tevékenységet fejt ki. Ez a tevékenység minden irányban egyidejűleg bontakozik ki – a katonai és stratégiai rendszabályok, a gazdasági terjeszkedés és az ideológiai harc vonalán. A Truman–Marshall-terv csupán része, európai fejezete a nemzetközi terjeszkedés általános politikájának, amelyet az Egyesült Államok a világ minden táján folytat. Az amerikai imperializmusnak azt a tervét, hogy Európát gazdaságilag és politikailag leigázza, kiegészítik a Kína, Indonézia,

Dél-Amerika államainak gazdasági és politikai leigázását célzó tervei. A tegnapi agresszorokat – Németország és Japán kapitalista mágnaitsait – Amerika arra az új szerepre készíti elő, hogy az Egyesült Államok imperialista politikájának eszközévé váljanak Európában és Ázsiában.

Az imperialista tábor taktikai eszközeinek fegyvertára igen változatos. Egyaránt alkalmazza az erőszakkal való nyílt fenyegetést, a szédítést és zsarolást, a politikai és gazdasági nyomást, a vesztegetést legkülönbözőbb módjait, ugyanakkor kihasználja a belső ellentéteket, a széthúzást saját pozícióinak megerősítésére; mindezt a politikában járatlan emberek becsapására és megtévesztésére szánt liberális, pacifista álarc mögé rejti.

Az imperialisták taktikai eszközeinek fegyvertárában különleges szerepet tölt be annak az áruló politikának felhasználása, amit a jobboldali szocialisták folytatnak, mint például Franciaországban Blum, Angliában Attlee és Bevin, Németországban Schumacher, Ausztriában Renner és Scharf, Olaszországban Saragat stb. Ezek a rabláson alapuló imperialista politika lényegét a demokrácia és szocialista frazeológia álarcá mögé igyekeznek rejtetni, de a valóságban mindenben az imperialisták hűségesek székértől, akik bomlást visznek a munkásság soraiba és megmérgezik öntudatát. Nem véletlen, hogy az angol imperializmus külpolitikája Bevin személyében a legkövetkezetesebb és legbuzgóbb képviselőjére akadt.

Ilyen körülmények között az imperialistaellenes, demokratikus tábornak tömörlőnie kell, egybehangolt akcióprogramot kell kidolgoznia, ki kell dolgoznia saját taktikáját az imperialista tábor vezető erői, az amerikai imperializmus és annak angol és francia szövetségesei ellen, a jobboldali szocialisták, mindenekelőtt Anglia és Franciaország jobboldali szocialistái ellen.

Az imperialista agresszió terveit csak úgy lehet megghiúsítani, hogyha Európa összes demokratikus, imperialistaellenes erői felsorakoznak és latba vetik minden erejüket. A jobboldali szocialisták ennek az ügynek árulói. Az új demokrácia országainak kivételével, ahol az imperialista tervekkel szembeni ellenállás alapja a kommunisták és szocialisták más demokratikus, haladó pártokkal létesített tömbje, a szocialisták a legtöbb országban és elsősorban a francia szocialisták és az angol munkáspártiak – Ramadier, Blum, Attlee és Bevin – szolgáléküségükkel és szolgálatkészségükkel megkönnyítik az amerikai tőke számára célja elérését, zsarolásra bátorítják és saját országaikat az Egyesült Államoktól való vazallusi függőség útjára taszítják.

Ebből következik, hogy a kommunista pártokra különleges feladat hárul. Kezükbe kell venniük nemzeti függetlenségük és országaik szuverenitásának védelmét. Ha a kommunista pártok szilárdan helytállnak, ha nem hagyják magukat megijeszteni és megzsarolni, ha bátran őrt állnak, a demokrácia, országaik nemzeti szuverenitása, szabadsága és függetlensége védelmében, ha képesek lesznek

országai gazdasági és politikai leigázására irányuló kísérletek ellen folytatott harcukban mindazoknak az erőknek élére állni, amelyek képesek megvédelmezni becsületüket és nemzeti függetlenségük ügyét, akkor nem valósulhat meg Európa és Ázsia leigázásának semmiféle terve.

Ez most a kommunista pártok egyik főfeladata.

Figyelembe kell venni, hogy igen nagy a különbség az imperialisták ama kívánsága között, hogy új háborút indítsanak és egy ilyen háború megszervezésének a lehetősége között. A világ népei nem akarnak háborút. A béke pártján álló erők annyira jelentősek és hatalmasak, hogy ha ezek az erők a béke védelmében szilárdak és kemények lesznek, ha állhatatosságot és hajthatatlanságot tanúsítanak, akkor az agresszorok tervei teljes kudarcot vallanak. Nem szabad elfelejteni, hogy az imperialista ügynökök azért csapnak zajt a háborús veszélyről, hogy a gyenge idegzetűeket és az ingatagokat eltántorítsák és zsarolással engedményeket csikarjanak ki az agresszor javára.

A munkásosztály szákmára a legfőbb veszélyt most saját erőinek lebecsülése, az imperialista tábor erőinek túlbecsülése jelenti. Miként a müncheni politika a múltban szabadkezet adott a hitleri agressziónak, úgy az Egyesült Államok és az imperialista tábor új irányzatának tett engedmények is még arcátlanabbá és agresszívebbé tehetik annak mozgatóit. Ezért a kommunista pártoknak minden vonalon, állami, politikai, gazdasági és ideológiai téren egyaránt, élére kell állniuk az ellenállásnak az imperialista terjeszkedés és az agresszió terveivel szemben, tömörülniük kell közös imperialistaellenes és demokratikus program alapján, egyesíteniük kell erőfeszítéseiket, maguk köré kell gyűjteniük a nép minden demokratikus és hazafias erejét.

(A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának határozatai. Budapest, 1950. Szikra. 3-11.)

AZ SZK(B)P KB POLITIKAI IRODÁJÁNAK UTASÍTÁSA
A SZOVJET KÜLÜGYMINISZTERIUM RÉSZÉRE
A KELET-EURÓPAI ORSZÁGOKKAL MEGKÖTENDŐ KÖLCÖNÖS
SEGÍTSÉGNYÚJTÁSI SZERZŐDÉSEKRŐL
(1947. OKTÓBER 14.)

Moszkva

Bizalmas!

Jóváhagyni a következő utasításokat a Külügyminisztérium részére a kelet-európai országokkal kötendő kölcsönös segítségnyújtásról szóló szerződések kérdésében:

1. Elsősorban biztosítani kell Kelet-Európa kis országai (Románia, Bulgária, Magyarország, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Lengyelország) között a kölcsönös segítségnyújtásról szóló megállapodások megkötését, és azután megkötni a megállapodást a kölcsönös segítségnyújtásról a Szovjetunió és azon fent említett országok között, amelyekkel a Szovjetunióknak még nincs ilyen típusú megállapodása.
2. Támogatni azt a javaslatot, hogy Kelet-Európa kis országai közötti kölcsönös segítségnyújtásról szóló soron következő megállapodások bármely ország felől jelentkező agresszió elleni segítségnyújtási kötelezettségéből induljanak ki, és ne csak Németország és a vele agressziós politikában szövetséges államok felől.
3. Abban az esetben, ha egyes fent említett országok között nem jönne létre megállapodás a kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötéséről a kettes pont alapján, különösen ebben az esetben meg kell vizsgálni Németország vagy valamilyen más Németországgal szövetségben álló állam felől fenyegető agresszió elleni kölcsönös segítségnyújtásról szóló megállapodás megkötésének kérdését.

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 211.)

BARÁTSÁGI, EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS KÖLCSÖNÖS
SEGÉLYNYÚJTÁSI SZERZŐDÉS A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ÉS A
SZOCIALISTA SZOVJET KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE KÖZÖTT
(MOSZKVA, 1948. FEBRUÁR 18.)

A Magyar Köztársaság Elnöke és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége

a Magyarország és a Szovjetunió közötti baráti viszony továbbfejlesztésének céljától vezérelve,

abban a meggyőződésben, hogy Magyarország és a Szovjetunió népei között a jószomszédi viszony, az együttműködés és a barátság megerősítése megfelel e népek létérdekeinek és a legalkalmasabb módon fogja előmozdítani mindkét állam gazdasági fejlődését,

kifejezésre juttatva az együttműködésre irányuló megingathatatlan törekvésüket, az általános béke és biztonság megszilárdítása érdekében, az Egyesült Nemzetek Szervezete céljainak és alapelveinek megfelelően,

elhatározták, hogy ebből a célból a jelen szerződést megkötik, és meghatalmazottaikként kijelölik:

A Magyar Köztársaság Elnöke:

Dinnyés Lajost, a Magyar Köztársaság miniszterelnökét,

a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége:

Molotov Vjacseszlav Mihajlovicsot, a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetsége minisztertanácsának helyettes elnökét és külügyminisztert, akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik kicserélése után az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk. A Magas Szerződő Felek kötelezik magukat, hogy együttesen igénybe vesznek minden rendelkezésükre álló eszközt arra, hogy kiküszöböljék bárminő, Németország vagy bármely más, vele közvetlen, vagy akármilyen egyéb formában szövetkezett állam részéről megismétlődő támadás veszélyét.

A Magas Szerződő Felek megerősítik abbeli szándékukat, hogy legőszintebben részt vesznek a népek békéjének és biztonságának fenntartására irányuló minden nemzetközi akcióban és teljes mértékben közreműködnek e magasztos feladatok teljesítésében.

2. cikk. Abban az esetben, ha a Magas Szerződő Felek egyike háborúba sodródna a támadó politikájuk felújítását megkísérlő Németországgal, vagy olyan állammal, amely Németországgal együttesen Európában támadó cselekményekben vett részt, vagy bármely más állammal, amely közvetlenül vagy bárminő más formában támadó politika céljára Németországgal szövetkezne, a másik Magas Szerződő Fél minden rendelkezésére álló eszközzel haladéktalanul katonai és egyéb segítséget nyújt a háborúba sodort Szerződő Félnek.

Jelen szerződés megvalósítása összhangban lesz az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányának elveivel.

3. cikk. A Magas Szerződő Felek mindegyike kötelezi magát, hogy nem köt semmiféle szövetséget és nem vesz részt semmiféle szövetkezésben, valamint olyan akcióban vagy intézkedésekben, melyek a másik Magas Szerződő Fél ellen irányulnak.

4. cikk. A Magas Szerződő Felek tanácskozni fognak egymással minden fontos, mindkét ország érdekeit érintő nemzetközi kérdésben.

5. cikk. A Magas Szerződő Felek megerősítik elhatározásukat, amely szerint a barátság és az együttműködés szellemében fognak eljárni Magyarország és a Szovjetunió közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok további fejlesztése és megszilárdítása érdekében; kölcsönösen tiszteletben tartván függetlenségüknek, állami szuverenitásuknak és a másik állam belső ügyeibe való be nem avatkozásnak az elvét.

6. cikk. Ez a szerződés életbelépésének napjától számított húsz évig marad érvényben. Ha a Magas Szerződő Felek valamelyike ezen időszak lejártá előtt egy évvel nem nyilvánítja ki a szerződés felmondására irányuló kívánságát, az érvényben marad a következő öt évre és azután is mindaddig, míg a Magas Szerződő Felek egyike egy évvel a folyó öt éves időszak letelte előtt írásban előre nem közli, hogy a szerződést meg akarja szüntetni.

Jelen szerződést a lehető legrövidebb időn belül meg kell erősíteni, és az a megerősítő okiratok Budapesten mielőbb végrehajtandó kicserélésének napján lép életbe.

Fentiek hitelül a meghatalmazottak a jelen szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Kelt Moszkvában, 1948. évi február hó 18. napján, két-két magyar- és orosz nyelvű példányban azzal, hogy mindkét szöveg egyformán hiteles.

(Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982... i. m. 142–143.)

A KÖLCSÖNÖS GAZDASÁGI SEGÍTSÉG TANÁCSÁNAK (KGST)
ALAPOKMÁNYA
(MOSZKVA, 1949. JANUÁR 25.)

(Az 1974. évi június 21-i jegyzőkönyv szerinti módosításokkal.)

Az Albán Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság kormányai

FIGYELEMBE VÉVE, hogy az államaik között sikeresen megvalósuló gazdasági együttműködés elősegíti népgazdaságuk legésszerűbb fejlesztését, lakosságuk életszínvonalának emelkedését, valamint ezen államok együvé tartozásának és összeforrottságának erősödését;

ELTÖKÉLVÉ, hogy a szocialista nemzetközi munkamegosztás következetes megvalósítása alapján a szocializmusnak és a kommunizmusnak államaikban való felépítése és a tartós világbéke biztosítása érdekében a továbbiakban is fejlesztik a sokoldalú gazdasági együttműködést;

MEGGYÖZŐDVE arról, hogy az államaik közötti gazdasági együttműködés fejlesztése elősegíti az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányában megjelölt célok elérését;

KINYILVÁNÍTVÁ azt a készségüket, hogy az egyenlőség, a kölcsönös előnyök és a belügyekbe való be nem avatkozás elvei alapján minden más állammal is – tekintet nélkül társadalmi és államrendszerükre – fejlesztik gazdasági kapcsolataikat;

ELISMERVE a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának az államaik közötti gazdasági együttműködés szervezésében való egyre növekvő szerepét;

MEGÁLLAPODTAK, hogy e célok érdekében elfogadják a jelen alapokmányt.

I. cikk

Célkitűzések és alapelvek

1. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának célkitűzése, hogy a tagállamok erőfeszítéseinek összefogása és egybehangolása útján elősegítse a tagállamok együttműködésének további elmélyítését és tökéletesítését, a szocialista gazdasági integráció fejlődését, a népgazdaság tervszerű fejlesztését, a gazdasági és műszaki fejlődés meggyorsítását, a kevésbé fejlett iparral rendelkező államok iparosítási szintjének emelését, a munka termelékenységének szakadatlan emelkedését, gazdasági fejlettségi színvonaluk fokozatos közeledését és kiegyenlítését és népeik jólétének állandó növekedését.

2. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa valamennyi tagállam szuverén egyenlőségének elvén alapszik.

A tagállamok gazdasági és tudományos-műszaki együttműködése a szocialista internacionalizmus elveinek megfelelően, az állami szuverenitás, a függetlenség és a nemzeti érdekek tiszteletben tartása, az államok belügyeibe való be nem avatkozás, a teljes egyenjogúság, a kölcsönös előnyök és a kölcsönös elvtársi segítségnyújtás alapján történik.

II. cikk

Tagság

1. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának eredeti tagjai azok az államok, amelyek a jelen Alapokmányt aláírták és megerősítették.

2. A Tanács tagjai közé felvehető más olyan állam is, amely osztja a Tanács célkitűzéseit és alapelveit, és kész vállalni a jelen Alapokmányban foglalt kötelezettségeket.

Új tagok felvételéről a felvételt kérő állam hivatalos kérelme alapján a Tanács közgyűlése dönt.

3. A Tanácsból bármely tagállam a jelen Alapokmány letéteményeséhez intézett bejelentéssel kiléphet. A bejelentés a letéteményes által való átvételt követő hat hónap elteltével válik hatályossá. A letéteményes az ilyen bejelentés átvételéről a tagállamokat értesíti.

4. a tagállamok egyetértenek abban, hogy

a) biztosítják a Tanács szervei általuk elfogadott ajánlásainak megvalósítását;

b) a jelen Alapokmányban foglalt feladatkörök ellátásához a Tanácsnak és tisztviselőinek megadják a kellő támogatást;

c) a Tanács rendelkezésére bocsátják a Tanácsra ruházott feladatok teljesítéséhez szükséges anyagot és tájékoztatást;

d) tájékoztatják a Tanácsot a Tanács szerveitől származó, általuk elfogadott ajánlások végrehajtásának menetéről.

III. cikk

A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának tevékenysége és jogköre

1. A jelen Alapokmány I. cikkében megjelölt célkitűzéseknek és elveknek megfelelően a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa:

a) szervezi a tagállamok sokoldalú gazdasági és tudományos-műszaki együttműködését természeti erőforrásai legésszerűbb felhasználása és a termelőerők fejlődésének meggyorsítása érdekében, és elősegíti a szocialista gazdasági integráció fejlődését;

b) közreműködik a szocialista nemzetközi munkamegosztás tökéletesítésében a tagállamok népgazdaság-fejlesztési terveinek összehangolása, termelésének szakosítása és kooperálása útján;

c) intézkedik a tagállamokat érdeklő gazdasági és tudományos-műszaki kérdések tanulmányozásáról;

d) közreműködik a tagállamok együttes intézkedéseinek kidolgozásában, egyeztetésében és végrehajtásában az alábbi területeken:

a tagállamok iparának és mezőgazdaságának fejlesztésében;
a közlekedés fejlesztésében, a tagállamok egyre növekvő export-, import- és tranzitszállításainak elsősorban történő biztosítása érdekében;

a tagállamok kitermelő és feldolgozó iparágainak fejlesztését, valamint a két vagy több tagállamot érdeklő legfontosabb létesítmények építését szolgáló alapvető beruházások leghatékonyabb felhasználásában;

a tagállamok egymás közötti és más országokkal folytatott árucseré-forgalmának és kölcsönös szolgáltatásainak fejlesztésében;

a tudományos-műszaki eredmények és a legfejlettebb termelési tapasztalatok kicserélésében;

e) egyéb, a Tanács célkitűzéseinek megvalósításához szükséges intézkedéseket fogantatót.

2. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa a jelen Alapokmánynak megfelelően:

a) jogosult a hatáskörüknek megfelelően eljáró szervei útján ajánlásokat tenni és határozatokat hozni;

b) nemzetközi megállapodásokat köthet a tagállamokkal, más országokkal és nemzetközi szervezetekkel.

IV. cikk

Ajánlások és határozatok

1. Ajánlások megtételére a gazdasági és a tudományos-műszaki együttműködéssel kapcsolatban kerül sor. Az ajánlásokat megvizsgálás céljából közölni kell a tagállamokkal.

A tagállamok az általuk elfogadott ajánlások megvalósítása érdekében kormányuk vagy más illetékes szerveik útján hazai joguknak megfelelően határozatokat hoznak.

2. Határozatok hozatalára szervezeti és eljárási kérdésekben kerül sor. A határozatok – ha nem tartalmaznak eltérő rendelkezést vagy a határozat jellegéből más nem következik – a Tanács eljáró szerve üléséről készült jegyzőkönyv aláírásának napján lépnek hatályba.

3. A Tanácsban ajánlásokat és határozatokat csak az érdekelt tagállamok egyetértésével lehet hozni; minden tagállamnak jogában áll a Tanácsban tárgyalat bármely ügyben érdekeltségét bejelenteni.

Az ajánlások és határozatok hatálya nem terjed ki azokra az államokra, amelyek bejelentették, hogy az adott kérdésben nem érdekeltek. A későbbiek során azonban minden ilyen állam csatlakozhat a többi tagállam által elfogadott ajánláshoz vagy határozathoz.

V. cikk

A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa szervei

1. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa a jelen Alapokmány III. cikkében meghatározott tevékenység és jogkör ellátására a következő fő szervekkel rendelkezik:

- a Közgyűlés,
- a Tanács Végrehajtó Bizottsága,
- a Tanács bizottságai,
- a Tanács állandó bizottságai,
- a Tanács Titkársága.

2. Egyéb szerveket – a szükséghez képest – a jelen Alapokmánynak megfelelően kell létrehozni.

(A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának jogi dokumentumai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 15–19.)

KÖZLEMÉNY A HÁROM HATALOM BERLINI KONFERENCIÁJÁRÓL (1945. AUGUSZTUS 2.)

A Németországgal való bánásmódban a kezdeti ellenőrzési időszakban követendő politikai és gazdasági alapelvek

A) Politikai alapelvek

1. A németországi ellenőrzési mechanizmusról szóló egyezmény szerint Németországban a legfőbb hatalmat a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és a Francia Köztársaság fegyveres erőinek főparancsnokai fogják gyakorolni, mindegyik a saját megszállási övezetében, saját kormányának instrukciói szerint; az egész Németországot érintő kérdésekben közösen, mint az Ellenőrző Tanács tagjai gyakorolják a hatalmat.

2. Amennyire ez gyakorlatilag megvalósítható, a német lakossággal szemben egész Németországban egységes bánásmódot kell alkalmazni.

3. Németország megszállásának az Ellenőrző Tanács által követendő céljai a következők:

I. Németország teljes leszerelése és demilitarizálása, valamint a haditermelésre felhasználható egész német ipar likvidálása vagy ellenőrzése. Ebből a célból:

a) Németország egész szárazföldi, tengeri és légi haderejét, az SS, az SA, az SD és a Gestapo összes szervezeteivel, törzseivel és intézményeivel együtt, beleértve a vezérkart, a tisztikart, a tartalékos állományt, a katonai tanintézeteket, a háborús veteránok szervezeteit és minden más katonai és félkatonai szervezetet, a Németország katonai hagyományainak ápolására hivatott klubjaikkal és egyesületeikkel együtt, teljesen és véglegesen fel kell számolni: örökre meg kell akadályozni a német militarizmus és nácizmus újjáéledését vagy újjászervezését;

b) minden fegyvert, lőszert és hadieszközt, valamint minden, gyártásukra szolgáló specializált eszközt a szövetségesek rendelkezésére kell bocsátani, vagy meg kell semmisíteni. Bármiféle repülőgép és mindenfajta fegyver, lőszer és hadieszköz birtoklását és gyártását meg kell akadályozni.

II. A német népet meg kell győzni arról, hogy totális katonai vereséget szenvedett, és hogy nem kerülheti el a felelősséget azért, amit magára vont, mivel saját kíméletlen hadviselése és a nácik fanatikus ellenállása rombolta szét a német gazdaságot és tette elkerülhetetlenné a káoszt és a szenvedéseket.

III. Meg kell semmisíteni a nemzetiszocialista pártot, annak fiókjait és az el-

lenőrzése alatt álló szervezeteket, fel kell oszlatni valamennyi náci intézményt, gondoskodni kell arról, hogy azok semmiféle formában újjá ne születhessenek, és elejét kell venni minden náci és militarista tevékenységnek vagy propagandának.

IV. Fel kell készülni a német politikai élet demokratikus alapon való végleges újjászervezésére és Németországnak a nemzetközi életben való békés közreműködésére.

4. Hatályon kívül kell helyezni minden náci törvényt, amely alapul szolgált a hitlerista rezsimnek, vagy faj, vallás, illetve politikai meggyőződés alapján diszkriminációt vezetett be. Megengedhetetlen bármiféle ilyen jogi, közigazgatási vagy egyéb, diszkrimináció.

5. A háborús bűnösöket és azokat, akik részt vettek atrocitásokkal vagy háborús bűntettekkel járó vagy ilyeneket eredményező náci intézkedések tervezésében és végrehajtásában, le kell tartóztatni, és bíróság elé kell állítani. Le kell tartóztatni és internálni kell a náci vezetőket, a nácik befolyásos pártolóit és a náci intézmények és szervezetek vezetőit, valamint minden olyan személyt, aki a megszállás és annak céljai szempontjából veszélyes lehet.

6. El kell távolítani hivatalos vagy félhivatalos tisztségéből, illetve fontosabb magánvállalatnál betöltött felelős pozíciójából a náci párt minden olyan tagját, aki nem csupán névleges tagságával vett részt a párt tevékenységében, és minden más olyan személyt, aki ellenségesen viseltetik a szövetségesek céljaival szemben. Helyükbe olyan személyeket kell állítani, akik politikai és erkölcsi tulajdonságaiknál fogva alkalmasnak látszanak arra, hogy Németországban elősegítsék a valóban demokratikus intézmények kifejlesztését.

7. Németországban a közoktatást ellenőrzés alá kell helyezni, hogy biztosítva legyen a náci és militarista doktrínák teljes kirekesztése, és lehetővé váljék a demokratikus eszmék térhódítása.

8. A bírósági rendszert átszervezik a demokratikus igazságszolgáltatás elvei szerint, amely a törvényességen és valamennyi állampolgár fajra, nemzetiségre és vallásra való tekintet nélküli egyenjogúságán alapszik.

9. Németország közigazgatását a politikai berendezés decentralizáltságára és a helyi szervek felelősségérzetének növelésére kell alapozni. Ebből a célból:

I. Egész Németországban visszaállítják a helyi önkormányzatot demokratikus elvek szerint, részben választott tanácsok útján, olyan gyorsan, ahogy az a katonai biztonsággal és a katonai megszállás céljaival összeegyeztethető.

II. Egész Németországban engedélyezni és ösztönözni kell a demokratikus politikai pártokat, biztosítva számukra a gyűlések összehívásának és a nyilvános viták rendezésének jogát.

III. A képviselőt és a választás elvei érvényesítendőik a kerületi, tartományi és országos közigazgatásban olyan gyorsan, ahogy ezt ezen elveknek a helyi önkormányzatban való sikeres alkalmazása indokolta teszi.

IV. Egyelőre nem alakul semmiféle központi német kormány. Mindamellettt létrejön néhány, lényegbevágóan fontos központi német közigazgatási szerv, élükön államtitkárral, mégpedig pénzügyi, közlekedési, hírközlési, külkereskedelmi és ipari téren. Ezek a szervek az Ellenőrző Tanács irányítása alatt fognak működni.

10. A katonai biztonság követelményeinek szem előtt tartásával engedélyezni kell majd a szólás-, a sajtó- és a vallásszabadságot, s tiszteletben kell tartani a vallási intézményeket. Meg kell engedni a szabad szakszervezetek megalakítását, ugyancsak a katonai biztonság követelményeinek szem előtt tartásával.

B) Gazdasági alapelvek

11. A német katonai potenciál megsemmisítése céljából be kell tiltani és meg kell akadályozni a fegyvergyártást, a hadifelszerelés és a hadieszközök gyártását, valamint mindenfajta repülőgép és tengeri hajó gyártását. A fémek, a vegyi anyagok gyártását és a gépgyártást, valamint a hadigazdasághoz közvetlenül szükséges más termékek gyártását szigorúan ellenőrizni és korlátozni kell, a németországi háború utáni békés szükségletek ama jóváhagyott színvonalának megfelelően, amely biztosítja a 15. pontban kifejtett célok elérését. Az engedélyezendő iparhoz nem szükséges termelési kapacitást vagy el kell szállítani a Szövetségszövetségi Jótétemeli Bizottság által ajánlott és az érdekelt kormányok által jóváhagyott jótétemeli terv szerint, vagy pedig, ha nem kerül elszállításra, meg kell semmisíteni.

12. A német gazdaságot a gyakorlatilag lehetséges legrövidebb időn belül decentralizálni kell a gazdasági erőket ama túlzott koncentrációjának megszüntetése céljából, amely ma főleg kartellek, szindikátusok, trösztök és más monopolista egyesülések formájában áll fenn.

13. Németország gazdaságának szervezése során a fő figyelmet a mezőgazdaságnak és a belső szükségleteket kielégítő békés ipar fejlesztésére kell fordítani.

14. Németország a megszállás időszakában egységes gazdasági egésznek tekintendő. Ebből a célból közösen kialakított politikát kell folytatni:

- a) a bányászat és a feldolgozóipar termelése és termékeinek elosztása terén;
- b) a mezőgazdaság, az erdőgazdaság és a halászat terén;
- c) a bérek, az árak és a jegyrendszer terén;
- d) a Németország egészére vonatkozó behozatali és kiviteli program terén;
- e) a pénz- és bankrendszer, az országos adók és a vámok terén;
- f) a jótétemel terén és a hadiipari potenciál felszámolásában;
- g) a közlekedés és a hírközlés területén.

E politika végrehajtása során szükség szerint figyelembe kell venni a különböző helyi feltételeket.

15. A német gazdaság szövetséges ellenőrzés alá helyezendő, de csakis a szükséges kereteken belül:

a) az ipari leszerelés és demilitarizálás programjának végrehajtása a jótétemel és az engedélyezett export és import céljából;

b) azon áruk termelésének és azon szolgáltatások biztosítása céljából, amelyek a németországi megszálló erők és az áttelepültek szükségleteinek kielégítését szolgálják, és fontosak az európai országok átlagos életszínvonalát meg nem haladó németországi átlagos életszínvonal fenntartásához (európai országokon az Egyesült Királyság és a Szovjetunió kivételével valamennyi európai ország értendő);

c) abból a célból, hogy az Ellenőrző Tanács által megállapított módon biztosítsák a legfontosabb termékek egyenlő elosztását a különböző övezetek között, s így egész Németországban kiegyensúlyozott gazdaságot hozzanak létre és csökkentsék a szükséges importot;

d) a német ipar ellenőrzése, továbbá minden gazdasági és pénzügyi nemzetközi tranzakció ellenőrzése céljából, hogy így meg lehessen akadályozni Németország katonai potenciáljának fejlődését, és meg lehessen oldani az itt megnevezett egyéb feladatokat;

e) minden olyan német közületi vagy magánkézben levő tudományos, kutató és kísérleti intézmény, laboratórium stb. ellenőrzése céljából, amely kapcsolatban áll a gazdasági tevékenységgel.

16. Az Ellenőrző Tanács által megállapított gazdasági ellenőrzés bevezetésére és fenntartására német közigazgatási apparátust kell létrehozni, és a gyakorlati lehetőségekhez képest teljesen a német hatóságokra kell bízni ennek az apparátusnak az irányítását és létrejöttének bejelentését. A német néppel meg kell értesíteni, hogy ezért az igazgatásért és ennek bármilyen kudarcáért teljes mértékben rá hárul a felelősség. Be fognak tiltani minden olyan német hatóságot, amely ellentétbe kerül a megszállás céljaival.

17. Haladéktalanul intézkedéseket kell foganatosítani:

- a) a közlekedés szükséges mértékű helyreállítása céljából;
- b) a széntermelés növelése céljából;
- c) a mezőgazdasági termelés maximális növelése céljából és
- d) a lakóházak és a közüzemek sürgős helyreállítása céljából.

18. Az Ellenőrző Tanácsnak meg kell tennie a szükséges lépéseket az olyan külföldi német aktívák ellenőrzés alá vétele és sorsának eldöntése végett, amelyek még nem kerültek a Németország elleni háborúban részt vett Egyesült Nemzetek ellenőrzése alá.

19. A jótétemel kifizetése után a német népnek elegendő erőforrásokkal kell még rendelkeznie ahhoz, hogy külső segítség nélkül fenntarthassa magát. Németország gazdasági tervének összeállításakor biztosítani kell a németországi

Ellenőrző Tanács által jóváhagyott importhoz szükséges eszközöket. A folyó termelés termékeinek és az árukészleteknek az exportjából származó bevételt első sorban ennek az importnak a kifizetésére kell fordítani.

A fenti rendelkezés nem vonatkozik a német jóvátételről szóló egyezmény 4. a) és 4. b) pontjában említett berendezésekre és termékekre.

IV.

A németország által teljesítendő jóvátétel

A krími konferencia ama döntésének megfelelően, hogy Németországgal a lehető legnagyobb mértékben meg kell téríttetni az általa az Egyesült Nemzeteknek okozott károkat és szenvedéseket, s hogy a német népnek ezért viselnie kell a felelősséget, a jóvátételre vonatkozólag a következő egyezmény született:

1. A Szovjetunió jóvátételi igényeit a Szovjetunió által megszállt németországi övezetből történő elszállításokkal, valamint a megfelelő külföldi német befektetésekből elégítik ki.

2. A Szovjetunió a saját jóvátételi részéből kielégíti Lengyelország jóvátételi igényeit.

3. Az Egyesült Államoknak, az Egyesült Királyságnak és a jóvátételre jogosult többi országnak a jóvátételi igényeit a nyugati övezetekből és a megfelelő külföldi német befektetésekből elégítik ki.

4. A Szovjetunió a saját megszállási övezetéből kapott jóvátétel kiegészítéseként a nyugati övezetekből is kap jóvátételt:

a) 15 százalékát a német békegazdaság számára nem szükséges és Németország nyugati övezeteiből elszállítandó, felhasználásra alkalmas és komplett ipari, elsősorban kohászati, vegyipari és gépipari berendezéseknek, azonos értékű élelmiszer, szén, hamuzsír, horgany, fa, agyagkészítmények, ásványolajtermékek és közös megegyezéssel megállapított más anyagféleségek fejében.

b) 10 százalékát a német békegazdaság számára nem szükséges és nyugati övezetekből elszállítandó ipari berendezéseknek oly módon, hogy ezt a szovjet kormánynak jóvátétel címén, fizetés vagy bármilyen más ellenszolgáltatás nélkül adják át.

A fenti a) és b) pontokban körülírt berendezések elszállítása egyidejűleg történik.

5. A nyugati övezetekből jóvátétel címén elszállítandó berendezések mennyiségét máától számítva legkésőbb hat hónapon belül kell meghatározni.

6. Az ipari berendezések elszállítását, amilyen hamar csak lehet, meg kell kezdeni, és az 5. pontban említett döntéstől számítva két éven belül be kell fejezni. A 4. a) pontban körülírt termékek szállítását, amilyen hamar csak lehet, meg kell

kezdeni, s ezt a Szovjetunió közös megegyezéssel megállapított tételekben fogja teljesíteni az említett időponttól számított 5 év folyamán. A német békegazdaság számára nem szükséges és így jóvátételbe kerülő ipari berendezések mennyiségét és jellegét az Ellenőrző Tanács fogja meghatározni, a Szövetségi Jóvátételi Bizottság által elfogadott politikának megfelelően, Franciaország bevonásával, de a végleges döntést azoknak az övezeteknek a parancsnokai hozzák, amelyekből a berendezést elszállítják.

7. Az elszállítandó berendezések teljes mennyiségének meghatározásáig előlegképpen elszállíthatók olyan berendezések, amelyekről megállapítják, hogy a 6. pont utolsó mondatában körülírt eljárás szerint elszállítandók.

8. A szovjet kormány jóvátétel címén nem támaszt semmiféle igényt a Németország nyugati megszállási övezeteiben lévő német vállalatok részvényeire, sem pedig a bármely más országban levő külföldi német aktívákra, kivéve a 9. pontban felsorolt országokat.

9. Az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság kormánya jóvátétel címén nem támaszt semmiféle igényt a Németország keleti megszállási övezetében lévő német vállalatok részvényeire, sem pedig a Bulgáriában, Finnországban, Magyarországon, Romániában és Kelet-Ausztriában levő külföldi német aktívákra.

10. A szovjet kormány nem tart igényt a szövetséges csapatok által Németországban zsákmányolt aranyra.

[...]

I. Sztálin

Harry Truman

C. R. Attlee

(Teherán, Jalta, Potsdam... i. m. 385–392, ill. Németh István: *A német kérdés...* i. m. 26–30.)

DE GAULLE A RAJNA- ÉS A RUHR-VIDÉK JÖVŐJÉRŐL (1945. SZEPTEMBER 10.)

[...] A potsdami határozatok keleten amputálták Németországot, nyugaton azonban ez elmaradt. A német vitalitás iránya ezért nyugatra irányul. Egy napon a német agresszivitás is nyugat felé fordulhat. Ezért olyan megoldást kell találni nyugaton, amely a keletihez hasonló ellensúlyt alkot. Ebből a szempontból kulcsfontosságú övezet a Rajna- és a Ruhr-vidék. Mindegyik számára külön szabályozást kellene kidolgozni.

A Rajna-vidék, vagyis a Rajna bal partja egyfajta „határvidék”. Az invázió majdnem mindig ezen az úton indult. Egyidejűleg e terület természetes határt alkot.

Ez nem egységes terület. Olyan régió, amely Kölnőtől a svájci határig nyúlik és Franciaország „határvidékét” képezi. De Franciaország elveszítené biztonságérzetét és biztonságát, ha az elfoglalt területekről vissza kellene vonnia csapatait. Az 1930. évi francia kivonulás a Rajna-vidékről e háború előjátéka volt.

Köln északi részéhez, amelynek földrajzi helyzete, hídjai, utjai és vasutjai a francia „határvidéken” fekszenek, egy másik régió is tartozik, amely Belgium, Hollandia és mögötte Nagy-Britannia természetes területe. E négy állam katonai és politikai biztonsága a Rajna-vidék közös stratégiai és politikai ellenőrzését és a német állam területéről való olyan leválasztását sürgeti, amelynek során lakói tudomásul veszik, hogy jövőjük nem Németországban van.

Egész Nyugat-Európa gazdasági biztonsága a Ruhr-vidék jövőjétől függ. Ha Németország ellenőrzi 140 millió tonnás évi széntermelését és a Ruhr-vidék iparát, akkor visszaszerzi gazdasági hatalmát és ismét fenyegetést jelent. Németországnak saját ellátásához elég szénnel kell rendelkeznie; de nincs szüksége az egész Ruhr-vidék termelésére, különösen nem iparának jelenlegi állapotában.

[...]

(Christoph Klessman: *Die doppelte Staatsgründung. Deutsche Geschichte 1945–1955. Bundeszentrale für politische Bildung*, Bonn, 1991. 350.)

KONRAD ADENAUER A DUISBURGI FŐPOLGÁRMESTERHEZ (1945. OKTÓBER 31.)

Oroszország kezében van Németország keleti fele, Lengyelország, a Balkán, szemmel láthatólag Magyarország és Ausztria egy része. Oroszország mindinkább kivonja magát a többi nagyhatalommal való együttműködésből és az általuk uralt tartományokban saját belátása szerint cselekszik. Az általa uralt tartományokban már most teljesen más gazdasági és politikai viszonyok érvényesülnek, mint Európa többi részén. Ezzel a Kelet-Európára, vagyis az orosz területre, és a Nyugat-Európára való tagolódás tényé vált.

Nyugat-Európában Anglia és Franciaország a vezető nagyhatalom. Németország nem Oroszország által megszállt része Nyugat-Európa integrált része. Ha beteg marad, annak a legsúlyosabb következményei lesznek egész Nyugat-Európára, Angliára és Franciaországra is. Nemcsak a nem Oroszország által megszállt németországi részek, hanem Anglia és Franciaország érdeke is Nyugat-Európa egyesítése vezetésük alatt, annak érdekében, hogy Németország nem orosz megszállás alatti részeit megnyugtassák és ismét egészséges viszonyok alakuljanak ki. E célt nem szolgálja a Rajna-vidék és Vesztfália leválasztása Németországról,

sőt éppen ellenkezőleg [...] Franciaország és Belgium biztonsági követelésének kielégítése tartósan csak Nyugat-Németország, Franciaország, Belgium, Luxemburg és Hollandia tényleges gazdasági összefonódásával történhet. Ha Anglia úgy döntene, hogy szintén részt vesz e gazdasági összefonódásban, akkor nagy mértékben közelednénk az annyira áhított végcélhoz, a nyugat-európai államok uniójához.

(*Informationen zur politischen Bildung*, 203. szám, Bonn, 1990. 20. ill. Németh István: *Németországi alternatívák 1941–1990... i. m. 35.*)

KONRAD ADENAUER BESZÉDE A KÖLNI EGYETEMEN (1946. MÁRCIUS 24.)

Németországnak egyelőre csak korlátozott külpolitikája lehet. Célja csak az lehet, hogy egyenrangú félként vehessen részt a népek békés együttműködésében. A más országok iránti kötelezettségeknek, amelyek a háborúban elszenvedett vereség miatt hárulnak Németországra, elviselhetők és erejéhez mérten teljesíthetők kell, hogy legyenek. Mert a legyőzötteknek is joguk van arra, hogy éljenek és dolgozzanak. A rettenetes ínség és kilátástalanság a békés fejlődés legnagyobb akadálya. Az isteni törvény és az emberiség törvénye szerint is az erőpozícióban lévő győzteseknek kötelezettségeik vannak a legyőzöttekkel szemben.

Európa csak akkor válhat realitássá, ha helyreáll az a közösség, amely lehetővé teszi, hogy az európai népek mindegyike a maga egyedülálló, pótolhatatlan módján hozzájáruljon Európa gazdaságához és civilizációjához, a nyugati gondolkodáshoz, irodalomhoz és művészethez. Reméljük, hogy a német szellem egyszer még újra hallathatja hangját a nemzetek kórusában.

Jelenleg nem létezik semmiféle német nemzeti autoritás. Németországban minden hatalom a szövetségesek kezében van. Minden német képviselő és hivatal az ő utasításai szerint működik. Fölösleges mondanom, hogy a dolgok ilyen állása nem tarthat sokáig, és hogy ezt maguk a szövetségesek is így óhajtják. Mi történjék tehát?

Azt akarjuk, hogy Németország ismét felemelkedjék. Nem a porosz irányítású bismarcki birodalmat akarjuk. Nem akarjuk a náci időszak központosított Németországát, vagy a múlt század laza német konföderációját. Olyan szövetségi államot akarunk látni, amelyben a központi hatalom csak annyi jogosítvánnyal rendelkezik, amennyi valóban szükséges az egész létezéséhez, de annál semmivel sem többel. Azt akarjuk, hogy a szövetségi államot alkotó tartományok kiterjedt hatáskörrel rendelkezzenek minden területen. Egész Németország, a közpon-

ti és a tartományi szintű közigazgatás egyaránt, legyen annyira decentralizált, amennyire csak lehetséges.

A helyhatósági szint nézetem szerint az egész politikai élet kiindulópontja. Ez az a szint, ahol a politikai erők edződnek, és ahol az állampolgár először tapasztalja meg igazán, hogy az államhoz tartozik.

Tisztában vagyok Németország nyugati szomszédjainak aggályaival. Teljes mértékben megértem és méltányolom érzéseiket az elmúlt száz évben tapasztaltak után. Nem hiszem, hogy helyes lenne, ha úgy próbálnám megnyugtadni őket, hogy az Európában jelenleg érvényesülő politikai egyensúlyra hivatkozom. Minden, ami létezik, a folytonos mozgás és változás állapotában van!

A német kérdés megoldása ezért csakis organikus és tartós megoldás lehet – meg kell, hogy nyugtassa, és állandó biztonságérzettel kell, hogy eltöltse nyugati szomszédjainkat, akik erre teljes mértékben rászolgáltak. Az újabb területek elszakítása Németországtól nem ilyen megoldás lenne.

Az elszakítás önmagában semmit nem ér. Mindazoknak, akik javasolják, fel kell tenniük magukban a kérdést, hogy megvalósítása esetén mivé válna Németország – vajon, mint egy nyugati újság fogalmazott, nem egy rothadásnak indult hullává válna Európa közepén, amely hulla nem kevésbé lenne végzetes hatású, mint amilyen egy győzedelmes náci Németország lett volna. Német vagyok és az is maradok, de ugyanakkor mindig európai is voltam, és mindig annak is éreztem magam. Következésképpen mindig egyetértettem azzal, hogy megértésre jussunk Franciaországgal, és a húszas évek legsúlyosabb válságai idején mindig ebben a szellemben emeltem fel szavam a birodalmi kormánnyal szemben. Soha nem támogattam német területek átruházását, de mindig a méltányos, mindkét fél érdekeinek kedvező megértés híve voltam. A húszas években következképpen a tartós béke elérésének eszközeként támogattam a francia, belga és német gazdaságok organikus integrációját – mert a párhuzamos, összehangolt gazdasági érdekek alkotják és fogják mindig alkotni a nemzetek közti jó politikai viszony legegészségesebb és legtartósabb alapját. Ma Nyugat-Európa és egész Európa jövőbeli lehetőségei merőben mások, mint amilyenek az idő tájt voltak.

Ha a jelenlegi nemzetközi feszültség robbanás nélkül megszűnik – és adja Isten, hogy így legyen –, akkor a népek közti együttműködés eszméje és a háborús konfliktusokat elítélő gondolkodásmód kiállta a döntő próbát, mi pedig nagy lépést tettünk előre.

Szerintem ekkor jön majd el az ideje annak, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete megbirkózzon a Németországot is magába foglaló Európai Egyesült Államok megteremtésének feladatával. Egy Európai Egyesült Államok lesz a legjobb, legbiztosabb és legtartósabb garancia Németország nyugati szomszédjai számára. Addig is, amíg ez megvalósul, tökéletesen megfelelő biztosítékokat lehet nyújtani nyugati szomszédjainknak Németország feldarabolása nélkül is: egy centralista

vagy poroszosan irányított birodalom soha többé nem jöhet létre. Németország gazdasági jellegű szorongásának megszüntetése és szükségleteinek kielégítése az, ami Németországban érvényre juttathatja a demokrácia és a nemzetközi megértés elvét, illetve lehetővé teszi Németország gazdasági érdekeinek egyesítését a nyugati szomszédok, közöttük Nagy-Britannia gazdasági érdekeivel.

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 414–415.)

BYRNES AMERIKAI KÜLÜGYMINISZTER STUTTGARTI BESZÉDE (1946. SZEPTEMBER 6.)

(Részletek)

A potsdami határozatok végrehajtását akadályozta, hogy a Szövetséges Ellenőrző Tanács nem fogantatosította a szükséges rendszabályokat ahhoz, hogy Németország számára lehetővé tegye a gazdasági egységet. Nem jött létre a szükséges német központi közigazgatási testület, bár a potsdami határozatok ezt kifejezetten megkövetelték.

Nem indult meg a létfontosságú javak igazságos felosztása az egyes zónák között abból a célból, hogy egész Németországban kiegyenlített gazdasági életet hozzanak létre, a behozatali szükségletet csökkentsék, bár ezt a potsdami határozatok kifejezetten követelték. Nem történt meg a kiegyenlített gazdasági élet előkészítése egész Németország számára a megengedett behozatal kifizetéséhez szükséges fizetési eszközök biztosítása céljából, bár a potsdami határozatok ezt is kifejezetten követelték.

Az Egyesült Államok szilárdan meg van győződve arról, hogy Németországot, mint gazdasági egységet kell igazgatni és teljesen meg kell szüntetni a német gazdasági életet és tevékenységet érintő zónakorlátokat.

A jelenlegi németországi körülmények lehetetlenné teszik annak az ipari termelési szintnek az elérését, amelyben a megszálló hatalmak mint a német békéggazdaság legalacsonyabb szintjében megegyeztek. Világos, hogy ha mi egyszer az ipart a megállapodott szintre hozzuk, tovább nem korlátozhatjuk Németországon belül az áruk, személyek és eszmék szabad cseréjét. A Németország négy zónája közötti korlátokat sokkal nehezebb leküzdeni, mint azokat, amelyek a normális független államok között állnak fenn. Itt az ideje, Az amerikai kormány azon az állásponton van, hogy most egész Németország területén át kell adni a német népnek a fő felelősséget saját belső ügyei intézésére a megfelelő biztosítékok mellett...

Az a kérdés áll előttünk, milyen erők szükségesek annak biztosítására, hogy Németország soha többé nem fog úgy felfegyverkezni, mint az első világháború után. Az a javaslatunk, hogy a nagyhatalmak kössenek szerződést 25 vagy akár 40 évnyi időtartamra, lehetőséget adott volna kisebb megszálló hadsereg fenntartására Németországban. A szerződés végrehajtása tekintetében inkább támaszkodhattunk volna képzett ellenőrző tisztviselőkre, mint gyalogságra. Ha például egy autógyár megsérti a szerződést és átáll hadianyaggyártásra, ezt az ellenőrző tisztviselők jelentenék a Szövetséges Ellenőrző Tanácsnak, amely felszólítaná a német kormányt, hogy a termelést szüntesse be és a bűnöst büntesse meg. Ha a német kormány nem tesz eleget a követelésnek, a szövetséges nemzetek lépéseket tennének, hogy kényszerítsék a német kormányt a rendelkezés betartására.

Javaslatunkat e szerződés megkötésére nem fogadták el. A biztosító haderőknek szerencsétlen módon valószínűleg még sokáig Németországban kell maradniuk. Ne értsenek bennünket félre. Nem akarjuk kivonni magunkat kötelezettségeink teljesítése alól. Nem vonulunk vissza. Itt maradunk és magunkra vesszük a teherből a saját részünket. Amíg a megszálló erők jelenléte Németországban szükséges, az Egyesült Államok hadserege e megszálló hatalom része marad [...]

A német nép ma annak a pusztító háborúnak a következményeit érzi, amelyeket Hitler és klikkje a világra rászabadított. Más népek ezeket a pusztító következményeket hamarabb érezték, mint a német nép. A német népnek be kell látnia, hogy Hitler gonosztevői ártatlan férfiakat, nőket és gyermekeket kínoztak meg és pusztítottak el és megkísérelték német fegyverekkel a világot meghódítani és meghaladni. Az emberiség haragtól égő egyesült erőinek kellett kiharcolniuk az utat Németországba, hogy a világnak megszerezze a szabadság és a béke reményét.

Az amerikai nép, amely a szabadságért harcolt, nem akarja a német népet rabszolgaságba vetni. Az a szabadság, amelyben az amerikaiak hisznek, és amelyért harcoltak, olyan szabadság, amelyben mindenki részt vehet, aki mások szabadságát tiszteletben tartja.

Az Egyesült Államok az országukban levő hadifoglyokat majdnem mind visszaküldték Németországba. Haladéktalanul lépéseket teszünk, hogy a világ más részein kezünkben levő német hadifoglyokat is minél hamarabb visszaküldjük.

Az Egyesült Államok nem tudja Németországot mentesíteni azoktól a szenvedésektől, amelyeket a vezetői által indított háború okozott az országnak. Az Egyesült Államok azonban nem akarja ezeket a szenvedéseket fokozni, sem megtagadni a német néptől azt a lehetőséget, hogy ebből a bajból kiszabaduljon, ha tiszteletben tartja az emberi szabadságjogokat és nem tér le a béke útjáról.

Az amerikai nép vissza akarja adni a német népnek Németország kormányzását.

(Németh István: *A német kérdés 1945–1990...* i. m. 37–45.)

A BRIT FOREIGN OFFICE FELJEGYZÉSE NÉMETORSZÁG EGYSÉGÉRŐL (1948. MÁJUS 14.)

[...] Véleményem szerint egy egységes Németország sokkal nagyobb veszélyt jelentene a békére nézve, mint egy megosztott, mégpedig a következő okokból:

1. Törvényszerű, hogy Oroszország nagy veszélyként tekint az egyesített Németországra. Hiszen attól kell majd tartania, hogy ezt az országot idegen hatalmak ellenőrzik, és az oroszok számára minden nem kommunista hatalom ellenes. Ebből adódóan szükség szerű, hogy Oroszországnak meg kell kísérelnie a teljes Németországot ellenőrzése alatt tartani vagy szövetségre lépni azzal.

2. Amennyiben Oroszország Németország egészét ellenőrzi, meghatározhatja annak politikáját, vagy ha pusztán a szövetségesévé válik, állandóan megkísérli majd a német terjeszkedés irányát nyugat felé irányítani. Oroszország és Németország együttesen halálos veszélyt jelenthet a nyugati világ számára, s az oroszokkal kapcsolatos problémáink összehasonlíthatatlanul nagyobbakká válhatnak, mint amilyenek már most is.

3. Véleményem szerint a nyugati hatalmaknak nincsenek meg a megfelelő eszközök ahhoz, hogy egy 62 milliós vagy még több lakosú egyesült Németországot megfelelően ellenőrizzenek, vagy befolyásuk alá vessék, a két világháború közötti korszak ezt megmutatta. Erre csak az oroszok képesek, a kommunista párt és a rendőrállam módszereivel.

4. A nyugattal szövetségben álló, egyesült és nem kommunista Németország az első adandó alkalommal küzdeni fog azért, hogy visszanyerje elvesztett keleti területeit. A nyugati hatalmak nem nézhetik majd tétlenül, hogy ezt a Németországot hogyan semmisítik meg, és hogyan kerül Oroszország uralma alá. Az egyesített Németország, mint szövetséges tehát rendkívül veszélyes teher lenne számunkra.

5. Nézetem szerint az egyesült, nem kommunista Németország akkor is kísérletet fog tenni arra, hogy az Oroszországgal való szövetsége fenyegetésével gyakoroljon nyomást ránk, ha történetesen velünk áll szövetségben és amennyiben a hármas pontban leírtak bekövetkeznek, ezt aligha tudjuk majd megakadályozni.

6. A 40 milliós Nyugat-Németország oroszoktól rettegő lakossága ellenben a nyugati hatalmakkal való együttműködésre és védelmére utalt (egyébként tisztában kellene lennünk azzal, hogy az országot újra föl kell fegyvereznünk), és teljességgel függ tőlük a nyersanyagok, az élelmezés és a felvevőpiac tekintetében is. Annak veszélye, hogy Nyugat-Németország megtámadja Kelet-Németországot, sokkal kisebb annál, hogy egy egyesített Németország megtámadja Lengyelországot. Röviden: sokkal inkább kezünkben tudnánk tartani, és kevésbé jelentene veszélyt Franciaországra nézve.

7. Mindenesetre teljesen egyértelmű, hogy nem létezhet egyesült Németország. Sem mi, sem az oroszok nem engedhetjük meg, hogy a másik hatalom

egyedül uralja Németországot, és az is világos – ahogyan az elmúlt három év mutatta –, hogy nem tudunk megegyezni a közös ellenőrzésben sem. Tekintettel az Oroszországban uralkodó ideológiára, nyilvánvaló, hogy aligha lehetett másra számítani, de az is egyértelmű, hogy meg kellett tennünk az együttműködés kísérletét.

[...] Az oroszok azt teszik saját övezetükben, amit csak akarnak, még ha lesz is német kormány. Feltételezem, csak arra várnak, hogy elsőként mi állítsunk német kormányt a nyugati zónákban, mégpedig két okból. Ekkor ugyanis az általuk uralt népek előtt minket tehetnek felelőssé azért, hogy újjáépítjük Németországot és ezáltal újra megteremtjük a német veszélyt, a németek előtt pedig országuk kettészakításaért. A franciáknak csak egy kérdést kell mérlegelniük: vajon egy „balkanizált” és emiatt gyengébb Nyugat-Németország nyit-e nagyobb lehetőségeket az oroszok előtt ahhoz, hogy ellenünk intrikáljanak, vagy az egyesült és virágzó Nyugat-Németország. A válasz a napnál világosabb. A nyugati hatalmaknak, saját biztonságuk érdeke is azt diktálja, hogy bizonyos mértékig támogassák anyagilag Nyugat-Németország jólétét és egységét. Ha az orosz kérdés összetevőjét mérlegeljük, belátjuk, hogy olyan „biztosítási előleg” ez, melyet mindenképp érdemes megfizetni.

(Mezei Géza: *Európa kettészakítása...* i. m. 380–381.)

AZ ELSŐ TÖRVÉNY NÉMETORSZÁG NYUGATI ÖVEZETEIBEN A PÉNZÜGYEK ÚJJÁSZERVEZÉSÉRE (PÉNZTÖRVÉNY) (1948. JÚNIUS 18.)

I. fejezet A pénznem átállítása

1. § (1) 1948. június 21. hatállyal a német márka (Deutsche Mark) az érvényes fizetési eszköz. A fizetés egységét a német márka alkotja, amely száz német pfennigre oszlik.

(2) 1948. június 21-étől az egyetlen törvényes fizetési eszköz:

1. a német márkára vagy pfennigre szóló bankjegyek és érmék, amelyeket a Német Tartományok Bankja ad ki.

2. A következő bankjegyek és érmék eddigi névértékük tizedrészében:

a) a szövetséges katonai hatóságok Németországban forgalomba hozott 1 és ½ márkás bankjegyei,

b) a váltóbankjegyek (Rentenbankscheine) egy váltómárkáról (Rentenmark),

c) az 50, 10, 5 és 1 pfenniges birodalmi vagy váltópfenniges érmék (Rentenpfennig).

3. Ha csak korábban egy kiáltvány másképp nem intézkedik, a (2) bekezdés 2. pontjában megjelölt katonai márkabankjegyek és váltómárka bankjegyek 1948. augusztus 21-ével elvesztik törvényes fizető erejüket.

2. § Ha a törvények, rendeletek, közigazgatási iratok vagy jogi nyilatkozatok birodalmi márkát, aranymárkát vagy váltómárkát említene, úgy – kivéve a meghatározott esetekben kiadott külön utasítások rendelkezéseit – a fenti számlási egységek helyébe a német márka lép.

3. § Pénzbeli adósságot csak a devizakiutalásokat elosztó illetékes hivatal engedélyével lehet más pénznemben, mint német márkában vállalni. Ugyanez vonatkozik olyan pénzbeli adósságokra, amelyekben a német márka összege változik egy más pénznem árfolyama, a finom arany ára vagy bizonyos mennyisége, más javak vagy teljesítések szerint.

4. § Az összes birodalmi márkaadósságok moratóriumban részesülnek. A moratórium 1948. június 26-án végződik.

5. § Ha a bérek és fizetések első kifizetési terminusa 1948. június 20-a után későbbi napra esik, mint 1948. június 29-ére, akkor a bérre vagy fizetésre jogosultnak pótfizetést kell adni német márkában. Utólag ki kell fizetni annak az összegnek 70%-át, amennyi birodalmi márkát az illető felvett a legutóbbi fizetési terminus alkalmával a béradó, az egyházi adó és a társadalombiztosítási járulék levonása után, ami megfelel az 1948. június 30-án kezdődő és a legkorábbi tervszerű fizetési terminussal végződő időre eső bérnek az egész fizetési periódusból. A pótlólag kifizetendő összeg július 3-án esedékes és nem esik béradó, egyházi adó és társadalombiztosítási járulékfizetés kötelezettség alá.

II. fejezet Személyenként járó összeg

6. § A pénznem érvényességi területén minden lakos a régi bankjegyekért cserében (9. § (1) bekezdés 1. pont) a névérték szerinti összeget kapja készpénzben 60 német márkáig (személyenként járó összeg). A személyenként járó összeg egy részét, de nem többet, mint 40 márkát, azonnal kifizetik, a maradékot pedig két hónapon belül. Arra az esetre, ha a jogosultnak a régi pénz későbbi becserélése esetén még igénye marad német márkára, a személyenkénti összeg juttatására vonatkozó joga megmarad.

III. fejezet

A régi pénz beszolgáltatása és bejelentése

8. § 1948. június 21-e után csak akkor szabad valakinek régi pénzzel rendelkeznie, ha ezt a törvény vagy további törvények vagy végrehajtási utasítások kifejezetten megengedik.

9. § (1) A jelen törvény értelmében a régi pénznemek a következők:

I. a következő bankjegyek, amennyiben azokat a jelen törvény jogerőre emelkedése idején már nem helyezték forgalmon kívül (régii pénzjegyek):

a) a birodalmi márkára szóló birodalmi bankjegyek,

b) a váltómárkára szóló váltóbankjegyek, kivéve az 1 váltómárkára szóló bankjegyeket,

c) a szövetséges katonai hatóságok által Németországban forgalomba hozott márkabankjegyek, kivéve az egymarkás és a félmarkás bankjegyeket.

II. A törvényes pénznem területén a pénzügyintézetekben számon tartott birodalmi márkakövetelések, tekintet nélkül arra, hogy ezek a követelések már esedékesek, vagy pedig később lesznek esedékesek, vagy felmondással esedékessé tehetők (pl. régi pénzre szóló követelések).

(2) Pénzügyintézetek a jelen törvény értelmében a bankok, banküzletek, a takarékpénztárak (kivéve az építési takarékpénztárakat), a hitelszövetkezetek, a leszámítási központok, a szövetkezeti központok, a Német Tartományok Bankja, a tartományi központi bankok, a postai csekkhivatalok, a postai takarékpénztárak, valamint az összes más, nyilvános jogú hitelintézetek.

10. § A jelen törvény életbelépésének napján a pénznem területén meglevő régi pénzt a következő rendelkezések szerint 1948. június 26-áig be kell adni és be kell jelenteni. Ennek a határidőnek az elmulasztása a beadandó régi bankjegyek és a régi bankjegyekre szóló bejelentendő követelések feltétlen elvesztését jelenti.

*A németországi szovjet katonai adminisztráció felhívása
a német lakossághoz 1948. június 19-én*

1. A Németország nyugati megszállási zónáiban kiadott pénzjegyek forgalma tilos a szovjet megszállási zónában és Nagy-Berlin területén, amely Németország szovjet megszállási zónájában terül el, és gazdaságilag a szovjet megszállási zóna egy részét jelenti.

2. A Szovjet Katonai Közigazgatás tudomására hozza Németország lakosságának, hogy a nyugati megszállási zónában kiadott új pénzjegyek, valamint Németország nyugati megszállási zónáiból birodalmi márka, váltómárka (Renten-

mark) és szövetséges katonai márka behozatala a szovjet megszállási zónába és Nagy-Berlin területére tilos.

A Nyugat-Németországban kiadott új pénzjegyek, birodalmi márka, váltómárka és szövetséges katonai márka behozatala, valamint az új nyugati zónabeli pénzjegyek elfogadása fizetesként Németország szovjet megszállási zónájában és Nagy-Berlin területén olyan cselekedetnek minősül, amely károsítja a gazdasági életet. A bűnösök ellen megfelelő büntető rendszabályokat alkalmaznak.

Ez a rendelet törvény erejével bír.

(Németh István: *A német kérdés 1945–1990. Dokumentumgyűjtemény.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. 57–59.)

**A NÉMETORSZÁGI SZOVJET KATONAI ADMINISZTRÁCIÓ
FŐPARANCSNOKÁNAK 111. SZ. PARANCSA A PÉNZREFORM VÉGRE-
HAJTÁSÁRÓL A SZOVJET MEGSZÁLLÁSI ÖVEZETBEN
(1948. JÚNIUS 28.)**

A Német Gazdasági Bizottság javaslatának és a német demokratikus közélet kívánságainak figyelembevételével megparancsolom:

1. 1948. június 24-étől Németország szovjet megszállási zónájának egész területén és Nagy-Berlinben új pénznem kerül bevezetésre: a régi birodalmi márka és váltómárka felragasztott speciális szelvényekkel.

A váltóérmék névleges értékük szerint maradnak forgalomban.

2. A szovjet megszállási zónában és Nagy-Berlin területén az egyetlen törvényesen engedélyezett fizetési eszköz a birodalmi márka és a váltómárka felragasztott speciális szelvényekkel, valamint a forgalomban levő váltóérmék.

3. Abból a célból, hogy a pénzforgalmi zavaroknak elejét vegyünk és a gazdasági nehézségeket kiküszöböljük, Nagy-Berlin területén, amely a szovjet megszállási zónában terül el és gazdaságilag a szovjet zóna egy részét alkotja, csak a szovjet megszállási zóna új pénzjegyei engedélyeztetnek.

4. Az egész lakosság, az üzemek, szervezetek és intézmények vezetői a szovjet megszállási zónában és Nagy-Berlin területén kötelesek 1948. június 28-áig a birtokukban levő minden birodalmi márkát, váltómárkát és a szövetséges katonai hatóságok által forgalomba hozott márkát a hitelintézeteknek új bankjegyekre – régi mintájú birodalmi márkára és váltómárkára felragasztott speciális szelvényekkel – való beváltás végett beszolgáltatni.

5. A birodalmi márka, váltómárka és a szövetséges katonai hatóságok által kibocsátott márka becserélését új pénzjegyekre – birodalmi márkára és váltómár-

kára, felragasztott speciális szelvényekkel – 1948. június 24-én kell megkezdeni és 1948. június 28-ára befejezni.

1948. június 29-étől a birodalmi márka, a váltómárka és a szövetséges katonai hatóságok által kibocsátott márka beváltását mindenütt be kell szüntetni.

6. A két első beváltási napon, azaz 1948. június 24-én és 25-én a régi pénzjegyet – a birodalmi márkát, a váltómárkát és a szövetséges katonai hatóságok márkáját – minden fizetésnél el lehet fogadni az új pénzjegyekkel együtt: 10 régi márkát egy új márka ellenében.

1948. június 26-ától a speciális szelvény nélküli birodalmi márka, váltómárka és a szövetséges katonai hatóságok által kibocsátott márka forgalmát meg kell szüntetni.

7. A német gazdasági bizottság által benyújtott „Rendelet a Németország szovjet megszállási zónájában végrehajtandó pénzreformról” című tervezetét el kell fogadni; a Német Gazdasági Bizottság, a tartományok kormányai, Berlin városi tanácsa és más német közigazgatási szervek kötelesek a birodalmi márkát, váltómárkát és a szövetséges katonai hatóságok által forgalomba hozott márkát az új pénzjegyekkel – speciális szelvényvel ellátott birodalmi márkával és váltómárkával – becserélni, valamint a betétek és a folyószámlák végösszegét átértékelni a következő arányban: régi pénzjegyekben meglevő 10 márkát új pénzjegyekben egy márka ellenében, kivéve a jelen rendeletben felsorolt kedvezményeket és különleges beváltási, átértékelési feltételeket, különösen

a) hogy a dolgozó lakosság folyó bevételeit védjük, személyenként 70 márkáig kedvezményesen be lehet váltani a pénzt 1:1 arányban;

b) hogy a dolgozók megtakarított összegeit és a biztosítottak érdekeit védjük, a takarékbetétéknél a következő kedvezményes átértékelést kell biztosítani: 100 márkáig 1:1 arányban, 1000 márkáig 5:1 arányban, a biztosítási kötvényeknél 3:1 arányban;

c) azokat az összegeket, amelyek állami, körzeti hatósági, községi és más vállalatok folyószámláján vannak, kedvezményesen kell átszámítani 1:1 arányban;

d) más ipari vállalatok folyószámláját kedvezményesen 1:1 arányban kell átszámítani a heti forgalom és a heti bérhátralék összegének erejéig, a kereskedelmi és más gazdasági szervezetek folyószámláján levő összegeket kedvezményesen 1:1 arányban kell átszámítani a heti bérösszeg erejéig;

e) hogy továbbra is támogassák a földreform során keletkezett paraszti gazdaságokat, az ezeknek a gazdaságoknak adott hiteleket kedvezményesen 5:1 arányban kell átértékelni;

f) azokat az összegeket, amelyek folyószámlán és takarékbetétben 1945. május 9-e előtt keletkeztek és mindmáig zároltak, 10:1 arányban le kell értékelni. A leértékelés után megmaradt összegből belső kölcsönt kell adni. Ha a folyószámla végösszege vagy a betét összege meghaladja egy tulajdonosnál a 3000 márkát,

akkor a tulajdonos ennek a folyószámla végösszegnek vagy takarékbetétnek egy részét kölcsönként megkapja, de csak a szerzés jogosságának megvizsgálása után. A Német Gazdasági Bizottságnak a jelen parancs kiadását követő három hónapon belül határozatot kell hoznia ezeknek a belső kölcsönöknek feltételei és határidői tekintetében.

g) abból a célból, hogy elvonjuk a hadianyag-szállítók, spekulánsok, illegális árdrágítók és feketézők nyereségeit, a családonként 5000 márka feletti készpénz és az egy tulajdonos nevén levő folyószámla összegek és betétek 5000 márka felett csak abban az esetben válthatók át, ha a felülvizsgálat megállapította ezeknek az összegeknek jogos eredetét. Az olyan személyek nyereségeit, akik a háborúban meggazdagodtak, a spekulációból, illegális árdrágításból és feketekereskedelemről származó összegeket törvényteleneknek kell tekinteni és el kell kobozni. Ugyancsak el kell kobozni az olyan összegeket, amelyek fasiszta és háborús bűnösök tulajdonában vannak. A Német Gazdasági Bizottságnak irányelveket kell kiadni ezen pénzek eredetének jogosságát illetően, és a jelen parancs kibocsátása után két hónapon belül gondosan meg kell vizsgálni és el kell vonni a jogtalanul szerzett bevételeket.

8. A pénzreform végrehajtása során a munkások bére, az alkalmazottak fizetése, a nyugdíjak és ösztöndíjak, valamint minden áru és szolgáltatás ára változatlan marad.

9. A pénzreform nem érinti az 1945. május 9-e után keletkezett belső német államadósságokat, Németország valamennyi külföldi adósságát, valamint a bezárt bankok adósságait.

Az 1945. május 9-e előtt keletkezett belső államkölcsönök vásárlása és eladása, valamint ilyen kölcsönkötvények után kamat fizetése tilos...

14. A pénzjegyekre ragasztandó speciális szelvények hamisítása pénzjegyek hamisításának és utánzásának tekintendő. Ilyen cselekedetért a bűnös a fennálló törvények értelmében megbüntethető.

Ha valaki Németország szovjet megszállási zónájában és Nagy-Berlin területén az 1. pontban említett pénzjegyeket, birodalmi márkát vagy váltómárkát hoz forgalomba felragasztott speciális szelvény nélkül, úgy ez a gazdasági élet megkárosításának minősül, és az illető megfelelő büntetésben részesül.

Németország szovjet megszállási zónájának német belügyi igazgatása, a tartományok belügyminiszterei és Berlin város valamint kerületeinek rendőrfőnökei kötelesek a harcot a 14. pontban megjelölt bűncselekmények ellen megindítani.

(Németh István: *A német kérdés 1945–1990...* i. m. 60–62.)

**HÁROMHATALMI NYILATKOZAT
A MEGSZÁLLÁSI STATÚTUMRÓL ÉS A NÉMETORSZÁGI
MEGSZÁLLÁSI ÖVEZETEK EGYESÍTÉSÉRŐL
(1949. ÁPRILIS 8.)**

a) Nyilatkozat

Az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Franciaország külügyminiszterei Washingtonban megvitatták a Németországgal kapcsolatban jelenleg függőben levő kérdések egész sorát, és teljes megegyezésre jutottak.

Jóváhagyták a megszállási statútumot új és egyszerűbb fogalmazásban és megküldik a német Parlamenti Tanácsnak, Bonnba. Megegyeztek azokban az elvekben, amelyek a szövetségesek hatalmát, kötelezettségeit és ellenőrzési rendszerét irányítják. A külügyminiszterek megerősítették és jóváhagyták az üzemek leszereléséről, a tiltott és korlátozott iparágakról, valamint Nemzetközi Ruhr Hatóság létrehozásáról szóló egyezményeket, amelyekről a közelmúltban tárgyaltak Londonban.

A megszállási statútum meghatározza a hatáskört, amelyet a Német Szövetségi Köztársaság létrejöttével a megszálló hatóságok maguknak fenntartanak, és ismerteti a szövetséges ellenőrzés végrehajtásának alapvető módjait. A statútum korlátozásaink kívül a szövetségi állam és annak tartományai teljes törvényhozói, végrehajtói és törvénykezési hatáskörrel rendelkeznek az alaptörvények és a saját alkotmányuknak megfelelően. A statútum célja, hogy lehetővé tegye a német nép számára a demokratikus önkormányzatot [...]

A Német Szövetségi Köztársaság megalakulásával jelentős változás következik be a megszállási ügyek intézésének szervezésében. Lezárul a katonai kormányzás, és a szövetséges hatóságok funkciói főleg felügyeletre szorítkoznak. Minden németországi szövetséges intézmény főbiztos irányítása alá kerül, kivéve a megszálló erőket, amelyek továbbra is katonai parancsnokság alatt maradnak. A három főbiztos együtt alkotja a Szövetséges Főbizottságot, amely a legfelső szövetséges ellenőrző szerv [...]

A német kormány szervei szabadon járhatnak el a közigazgatás és a törvényhozás terén, de rendelkezései csak akkor válnak érvényessé, ha azokat a szövetséges hatóságok nem kifogásolják. Megmaradnak bizonyos korlátozott hatáskörök, amelyek vonatkozásában a szövetségesek fenntartják maguknak a jogot közvetlen intézkedésekre, vagy arra, hogy a német hatóságokat ilyen intézkedésekre utasítsák. Mindenesetre kevés ilyen hatáskör lesz a biztonsági ügyeket kivéve, a hatalomnak a szövetségesek részéről való közvetlen gyakorlása úgy tekinthető, mint amely megszűnőben van.

Megállapodtak abban, hogy a három szövetséges kormány célja, hogy kölcsö-

nösen előnyös alapon bátorítsa és elősegítse, hogy a német nép demokratikus szövetségi állam keretében lehető leghamarabban beilleszkedjék az európai szövetségbe. Ezzel összefüggésben megállapodtak, hogy a Német Szövetségi Köztársaság a Gazdasági Együttműködés Igazgatóságával kapcsolatban külön kétoldalú egyezményt köt az Egyesült Államokkal, és teljes jogú tagként részt vesz az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetében, és így felelős részesévé válik az Európai Újjáépítési Programnak.

b) A megszállási statútum kihirdetése

[...] 1. Mindaddig, amíg szükség van a megszállás fenntartására, Franciaország, az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság kormányainak óhaja és szándéka, hogy a német nép számára a lehető legnagyobb mértékben lehetővé váljon a megszállással összeegyeztethető önkormányzat [...]

2. A megszállás alapvető feladatának érdekében korlátozottak maradnak a hatáskörök – beleértve azt a jogot, hogy a megszálló hatóságok a szükséges információkat és statisztikai adatokat beszerezhessék –, főleg a következő területeken:

- a) lefegyverzés, demilitarizálás, beleértve a vele kapcsolatos tudományos kutatást, az iparra és a polgári repülésre vonatkozó tilalmak és korlátozások;
- b) a Ruhr-vidék ellenőrzése, kártérítés, jóvátétel, dekartellizálás, decentralizálás, a kereskedelemben a diszkrimináció megszüntetése, a németországi külföldi érdekeltségek és a Németországgal szemben fennálló jogigények;
- c) külügy, beleértve a Németország által vagy Németország nevében kötött nemzetközi egyezményeket;
- d) elhurcolt személyek és menekültek befogadása;
- e) a szövetséges haderő tagjainak és családtagjainak, továbbá alkalmazottainak és képviselőinek védelme, immunitásuk és a megszállási költségek és egyéb szükségletek fedezése;
- f) az alaptörvény és az egyes országok alkotmányainak a tiszteletben tartása;
- g) a külkereskedelem és a valutacsere ellenőrzése; [...]
- h) a német börtönökben fogva tartott és a megszálló hatalmak vagy hatóságok bírósága vagy törvényszéke által vád alá helyezett és elítélt személyek helyzetének és a velük való bánásmód ellenőrzése; a rájuk rótt ítéletek végrehajtásának ellenőrzése; az amnesztíájukkal, megkegyelmezésükkel és szabadon bocsátásukkal kapcsolatos ügyek ellenőrzése.

3. Franciaország, az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság kormányai remélik és elvárják, hogy a megszálló hatóságoknak e speciális hatáskörökön kívül más területeken nem kell majd beavatkozniuk. A megszálló hatóságok ugyanakkor fenntartják maguknak a jogot, hogy kormányaik utasítására részben vagy

egészen a teljhatalmat újból gyakorolják, ha úgy látják, hogy biztonsági okokból vagy a németországi demokratikus rendszer védelme vagy kormányaik nemzetközi kötelezettségeinek teljesítése érdekében arra szükség van. Mielőtt így járnának el, az illetékes német hatóságokat hivatalosan tájékoztatják döntésükről és annak indítékairól [...]

5. Az alaptörvény bármely módosítása a megszálló hatóságok jóváhagyásával történhet [...]

c) Nyugat-Németország három övezete egyesítéséről szóló egyezmény

Az Egyesült Királyság, Franciaország és az Egyesült Államok kormányai megállapodtak, hogy a három övezetet még a megszállási statútum hatályba lépése előtt egyesítik. A három megszálló hatalom meghozza a szükséges intézkedéseket, hogy Németország nyugati övezeteiben háromhatalmi ellenőrző apparátust létesítsenek, amely ideiglenes német kormány felállításával kezdi meg működését [...]

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 262–264.)

A WASHINGTONI EGYEZMÉNYEK A NYUGAT-NÉMETORSZÁGI KATONAI IGAZGATÁS MEGSZÜNTETÉSÉRŐL (1949. ÁPRILIS 8.)

I. Emlékirat

azokra a vezérelemekre vonatkozóan, amelyek Franciaország, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kormányai hatalmának és felelősségének gyakorlását irányítják a Német Szövetségi Köztársaság felállítását követően

1. Franciaország, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kormányai fenntartják az 1945. június 5-én Berlinben aláírt nyilatkozat értelmében magukra vállalt főhatalmat, beleértve az ahhoz való jogot, hogy visszavonjanak vagy módosítsanak minden törvényhozási vagy közigazgatási határozatot Németország három nyugati zónájában.

2. A német kormányhatóságok jogosultak eljárni szövetségi vagy tartományi szinten a közigazgatási és törvényhozási ügyekben és ilyen cselekedetüket érvényesíteni kell, ha nem ütköznek a szövetséges hatóságok vétőjába.

Emagában foglalja azt, hogy meg kell szűnnie a katonai kormányzatnak és a szövetségesek szerepének főleg az ellenőrzésre kell szorítkoznia.

3. Lesznek korlátozott számú területek, ahol a szövetségesek fenntartják maguknak a közvetlen cselekvés jogát, beleértve a német szövetségi vagy helyi ha-

tóságok részére kiadott rendeleteket. Ezeket a területeket mindazonáltal a minimálisra korlátozzák, és a biztonsági kérdések kivételével a hatalom szövetségesek általi gyakorlását ideiglenesnek és olyan rendeltetésűnek kell tekinteni, amely természeténél fogva megszűnik.

4. A Német Szövetségi Köztársaság megszületésétől kezdve az Egyesült Államok kormánya által segélyezési és újjáépítési célokra a német gazdaság rendelkezésére bocsátott összegek felhasználási ellenőrzésének felelőssége átszáll a gazdasági együttműködés igazgatóságára. Megegyeztek abban, hogy a Német Szövetségi Köztársaságnak szerződő félle kell válnia az európai gazdasági együttműködésről szóló egyezményben, és alkalmaznia kell az Egyesült Államok kormányával kötött kétoldalú egyezményt. Azok a hozzájárulások, amelyeket az Egyesült Királyság kormánya hajlandó teljesíteni, az Európa-közi fizetési egyezményen keresztül bonyolódnak majd le.

5. A Német Szövetségi Köztársaság felállításától és a katonai kormányzat megszűnésétől kezdve a szövetséges hatóságok funkcióit megosztják, akként, hogy a katonai funkciókat egy főparancsnok, az összes többi funkciókat pedig egy főbiztos gyakorolja. A Németországban levő összes szövetséges szervezetet a megszállási erők kivételével a Főbiztosság igazgatása alá helyezik.

A három főbiztos együttesen alkotja a Szövetséges Főbiztosságot.

6. A három szövetséges kormány célja a minimumra korlátozni a fenti célok érdekében Németországban fenntartott szolgálatok létszámát.

7. A három szövetséges kormány egyik fő célja, hogy bátorítsa és megkönnyítse egy szövetségi demokratikus állam vezetése alatt álló német népnek a lehető leg-szorosabb, kölcsönösen előnyös alapon való integrálását az európai társulásba.

(Németh István: *A német kérdés 1945–1990...* i. m. 63–65.)

A PÁRIZSI KÜLÜGYMINISZTERI KONFERENCIA DOKUMENTUMAIBÓL (1949. MÁJUS 23. – JÚNIUS 20.)

Visinszkij javaslata (1949. május 24.)

1. (Javasolja) Németország gazdasági és politikai egységének biztosítása céljából:

a) újból megindítani a korábbi alapon a Németország feletti ellenőrző tanács mint olyan szerv tevékenységét, amely a legfelső hatalmat gyakorolja Németországban,

b) újból életbe léptetni a szövetséges parancsnokságot Berlinben a város igazgatása terén hozott összes rendelkezések koordinálására és a város mint egységes egész normális életének biztosítására.

2. Tekintettel arra, hogy lehetetlen Németország gazdasági és politikai egységét megteremteni egy olyan német központi hatóság felállítása nélkül, amelynek hatáskörébe tartoznak Németország, mint területi egység gazdasági és állami fejlődésének problémái, szükségesnek kell tekinteni:

a) egy általános német államtanács felállítását a jelenleg a keleti övezetben és a nyugati zónákban fennálló német gazdasági szervek alapján,

b) egész Berlinben az egységes városi közigazgatás helyreállítását. Az egész Berlint vezető városi képviselőtestületbe való választások időpontja megállapításának kérdését a szövetséges parancsnoksághoz kell áttenni megvizsgálás végett.

A nyugati hatalmak közös javaslatai (1949. május 28.)

Németország politikai és gazdasági egységének helyreállítása céljából a következő intézkedéseket javasoljuk össznémet szövetségi kormány felállítását tartva szem előtt:

1. Tekintettel arra, hogy a bonni alaptörvényt csak akkor hirdették ki, amikor a három megszállási övezetben választott képviselők túlnyomó többsége megszavazta, Németország egységesítését e törvény értelmében olyan megfelelő egyezmények alapján kellene megvalósítani, amelyek a keleti övezet tartományainak belépését megengedik.

2. Ennek következtében főképpen a következő alapelveket kellene alkalmazni a keleti övezetben fekvő tartományok belépésének biztosítására:

a) személyes szabadság, beleértve a közlekedési szabadságot, védelem önkényes letartóztatás és bezárás ellen, egyesülési, gyülekezési, szólás- és sajtószabadság, valamint szabadság a rádió területén;

b) szabadság az összes demokratikus politikai pártok számára és szabad választások;

c) a bírói hatalom függetlensége.

A négy kormány minden szükséges intézkedést megtenne a fenti alapelvek megvalósítására, beleértve minden olyan rendőri alakulat betiltását, amely valamilyen politikai tevékenységet folytat.

3. A keleti övezetben fekvő tartományok belépésével kapcsolatban kihirdetnének egy megszállási statútumot a négy hatalom részvétele alapján. A statútumnak megfelelően a katonai kormányzás beszüntetné működését. Egész Németországban a teljes kormányhatalmat a szövetségi kormányra és a tagállamok

kormányaira ruháznák azoknak a hatalmi jogköröknek a fenntartásával, amelyeket a szövetségesek a nevezett statútum alapján megtartának, különösen a biztonság és Németország kötelezettségei területén. Ezeket a fenntartott jogköröket nem szabad azonban úgy gyakorolni, hogy megakadályozzák a német kormányt szabadságának gyarapításában, hogy politikai és gazdasági téren, a katonai terület kizárásával, európai és más nemzetekkel békés kapcsolatokba lépjen.

4. Gazdasági téren a szövetségesek különösen bizonyos iparágak korlátozására és betiltására, valamint a jóvátételi célokra rendelkezésre álló felszerelésekre vonatkozó megegyezések alapján fennálló jogaikat tartanak fenn. A folyó termelésből és az árutartalékokból többé nem tartanak igényt jóvátételi szállításokra. A megszállási költségeket négyhatalmi alapon határoznák meg. Minden olyan, Németországban fekvő ipari vállalatot, amelynek tulajdonát vagy ellenőrzését 1945. május 8-a után egy külföldi hatalom átvette vagy annak számlájára átvettek, vissza kellene adni; ezek sorsáról a megfelelő német törvény alapján kell rendelkezni, ha az átvételt mind a négy érdekelt hatalom engedélyezi; az ilyen engedélyezésből eredő részesedések a német törvények alá kerülnének.

5. A négyhatalmi ellenőrzést egy főbizottság gyakorolná, amely döntéseit általában szavazattöbbséggel hozná, kivéve olyan rendkívüli eseteket, amelyeket általános megegyezés alapján kellene rendezni.

(Németh István: *A német kérdés 1945–1990...* i. m. 66–67.)

JEGYZŐKÖNYV A SZÖVETSÉGES FŐBIZTOSOK ÉS A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG KANCELLÁRJA KÖZÖTTI EGYEZMÉNYEKRŐL (PETERSBERG, 1949. NOVEMBER 22.)

A három külügyminiszter november 9-i és 10-i párizsi ülésén felhatalmazta az Egyesült Királyság, Franciaország és az Egyesült Államok főbiztosait, hogy tárgyalják meg a szövetségi kancellárral azokat a leveleket, amelyeket ő a gyárleszerelések kérdésében abból a célból intézett hozzájuk, hogy ebben a kérdésben végleges megoldásra jussanak. A főbiztosoknak adott utasítások szélesebb területre is kiterjedtek és megbízták őket azzal, hogy vizsgáljanak meg a kancellárral egyéb pontokat is, amelyeket általános egyezménybe kellene foglalni. Ennek megfelelően a tárgyalások november 15-én, 17-én és 22-én folytak le Petersbergen.

A tárgyalásokat állandóan áthatotta a két fél ama óhaja és elhatározása, hogy kapcsolataik a kölcsönös bizalom alapján fokozatosan fejlődjenek. Elsődleges céljuk a Szövetségi Köztársaságnak az európai közösség békés tagjaként való

bekapcsolása. E célból Németországnak Nyugat-Európa nemzeteihez való csatlakozását minden téren állhatatosan kellene szorgalmazni, mégpedig azáltal, hogy Németország csatlakozik a megfelelő nemzetközi szervezetekhez és kicseréli kereskedelmi és konzuli képviselőit más országokkal.

A főbiztosok és a szövetségi kancellár tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy ezen cél felé való előrehaladásnak Nyugat-Európa igazi biztonsági érzésének helyreállításától kell függenie, és különösen törekszenek ennek elérésére. Mindezekben a kérdésekben elégtétellel fedezték fel a gondolatok és szándékok széles körű közösségét és különösen az alábbi pontokra vonatkozóan egyeztek meg:

1. A főbiztosok és a szövetségi kormány megegyeztek abban, hogy előmozdítják Németország részvételét az összes nemzetközi szervezetekben, amelyeken keresztül Németország tapasztalatai és támogatása hozzájárulhatnak az általános jóléthez. Megelégedésüket fejezik ki az ezen a téren már megtett lépések felett, nevezetesen az OEEC-ben való német részvétel felett. Megállapítják, hogy mindkét részről kifejezést adtak annak az óhajnak, hogy a Szövetségi Köztársaságot rövidesen társult tagként vegyék fel az Európa Tanácsba és írják alá a tervbe vett kétoldalú egyezményt az Egyesült Államok kormányával az ECA-segély tárgyában.

2. A szövetségi kormány nagyra értékelve Németország lehető legszorosabb együttműködésének szükségességét Nyugat-Európa gazdaságának helyreállításában, kifejezi szándékát, hogy felvételét kéri a Nemzetközi Ruhr Hatóságba, amelyben a szövetségi kormányt jelenleg csak megfigyelő képviseli. A két fél egyetért abban, hogy Németország felvétele nem esik a Nemzetközi Ruhr Hatóságot felállító egyezmény 31. cikkének különleges feltételei alá.

3. A szövetségi kormány ezen kívül kifejezi őszinte elhatározását, hogy fenntartja a szövetségi terület demilitarizálását és minden rendelkezésre álló eszközzel arra törekszik, hogy megakadályozza bárminemű fegyveres erő újból való felállítását. E célból a szövetségi kormány teljes mértékben együttműködik a Főbiztossággal a Katonai Biztonsági Hivatal munkálataiban.

4. Ezen kívül elhatározták, hogy a szövetségi kormány fokozatosan helyreállítja a konzuli és kereskedelmi kapcsolatokat azokkal a nemzetekkel, amelyekkel a kapcsolatok előnyösnek látszanak.

5. A szövetségi kormány, mint szabadon választott demokratikus szerv, megerősíti ama elhatározását, hogy fenntartás nélkül alkalmazza a szabadság, türelem és emberiesség elveit, amelyek Nyugat-Európa népeit egyesítik, és ügyeit ezek szerint az elvek szerint intézi. A szövetségi kormány szilárd elhatározása, hogy a német életből és Németország intézményeiből kiirtja a náciizmus minden nyomát és megakadályozza a totalitarizmusnak bármely formában való újjászületést. Arra törekszik, hogy liberálissá tegye a kormány szerkezetét és az kizárja a tekintélyi uralmat.

6. A dekartellizáció és a monopolisztikus törekvések terén a szövetségi kormány meghozza a törvényes intézkedéseket a megszállási statútum 2/b cikke alapján a Főbiztosság által hozott döntéseknek megfelelően.

7. A Főbiztosság közölte a kancellárral annak az egyezménynek a feltételeit, amelyet a három hatalom a német hajóépítést jelenleg korlátozó intézkedések enyhítésére vonatkozóan kötött. A most elfogadott fő rendelkezések a következők:

A nyílttengeri hajók építését, kivéve a különlegesen utas-szállításra szánt hajókat, továbbá a tankhajókat 7200 tonnáig, a halászhajókat 650 tonnáig és a parti hajókat 2700 tonnáig, amelyeknek átlagos sebessége nem haladja meg a 12 csomót – haladéktalanul meg lehet kezdeni. Az építhető hajók száma nincs korlátozva.

A szövetségi kormány a Főbiztosság jóváhagyása mellett 1950. december 31-e előtt beszerezhet vagy építhet hat olyan különleges hajót, amelyek nincsenek alávetve a fenti nagyságbeli és sebességbeli korlátozásoknak. Az erre vonatkozó részleteket közölték a kancellárral.

A szövetségi kancellár felvetette exportcélokra szánt hajóknak német hajógyárakban való építésének és javításának kérdését. A főbiztosok közölték vele, hogy ezt a kérdést a szakértők bizottsága nem vitatta meg és ennél fogva nincsenek abban a helyzetben, hogy végleges döntést közöljenek vele ebben a kérdésben.

Mindazonáltal addig is a német hajógyárak felhatalmazást fognak kapni arra, hogy exportcélokra olyan stílusú és számú hajókat építsenek, mint amilyenekre a német gazdaság részére felhatalmazást adtak. Külföldi hajók javítására korlátozás nélkül fognak felhatalmazást adni.

8. A gyárleszerelési kérdésben a Főbiztosság áttekintette a jelenlegi helyzetet a szövetségi kormány által adott biztosítékok fényénél és a program alábbi módosításához járult hozzá. Az alább megjelölt üzemeket törlik a jóvátételi listáról és berendezésük felszerelését haladéktalanul leállítják.

A) Szintetikus benzint és műgumit gyártó üzemek: Farbenfabriken Bayer, Leverkusen; Chemische Werke, Hüls; Gelsenberg Benzin A. B, Gelsenkirchen; Hydrierwerke Scholven A. G., Gelsenkirchen, Ruhröl GmbH, Bottrop; Ruhrchemie A. G, Oberhausen-Holten; Gewerkschaft Victor, Castrop-Rauxel; Krupp Treibstott Werke, Wanne-Eickel; Steinkohlenbergwerke Rheinpreussen, Moers; Dortmunder Parafin Werke, Dortmund; Chemische Werke Essener Steinkohle, Berghamen. Ami az első két üzemet illeti, bizonyos, a biztonság szempontjából fontos kutató berendezéseket mindazonáltal lebontanak.

B) Acélüzemek: August Thyssen Hütte, Duisburg-Hamborn; Hüttenwerke Siegerland A. G., Charlottenhütte, Niederschelden; Deutschen Edelstahlwerke, Krefeld; Hüttenwerk Niederrhein A. G., Duisburg; Kloeckner-Werke A. G, Düsseldorf; Ruhrstahl A. G., Heinrichshütte, Hattingen; Bochumer Verein A. G, Gus-

stahlwerke, Bochum. Mindazonáltal az elektromos kohókat, amelyek az üzem működéséhez nem elengedhetetlenül szükségesek, leszerelik vagy lerombolják.

C) A ludwigshafeni I. G. Farben üzem gyárleszerelési munkálatait leállítják, de a szintetikus ammóniák és metanol termelésre használt felszerelést a jóvátételi program előírásai szerint elszállítják.

D) Berlinben az összes leszereléseket leállítják és megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy az érintett üzemekben a munkát újra fel lehessen venni.

Megállapodtak, hogy a már leszerelt berendezéseket, a berlini kivételével, átadják a szövetségi jóvátételi hivatalnak (IARA). A jóvátételi lista jelenlegi módosítása bizonyos anyagok termelését érintő tilalmakat és korlátozásokat nem érinti. Leszerelt üzemeket csak a Katonai Biztonsági Hivatal engedélyével lehet újra felállítani vagy felszerelni. Azokat az üzemeket, amelyeknek leszerelését leállították, olyan értelmű ellenőrzésnek vetik alá, hogy az acéltermelés ne haladja meg az engedélyezett határokat (11,1 millió tonna évenként).

9. Megvitatták a hadiállapot megszüntetésének kérdését. Jóllehet a hadiállapot megszüntetése összeegyeztethetőnek tekinthető a jelen Jegyzőkönyv szellemével, mégis jelentős jogi és gyakorlati nehézségeket támaszt, amelyeket meg kell vizsgálni.

10. A főbiztosok és a szövetségi kancellár azzal a közös elhatározással írták alá jelen Jegyzőkönyvet, hogy a bevezetésben kifejtett célokat átültetik a gyakorlatba, és abban a reményben, hogy megegyezésük említésre méltó hozzájárulást jelent Németországnak az európai nemzetek békés és szilárd közösségbe való bekapcsolásához.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 184–187.)

II.

EURÓPA A HIDEGHÁBORÚBAN (1950–1962)

A BIZTONSÁG KERESÉSE – NYUGAT-EURÓPA AZ ÖTVENES ÉVEK ELEJÉN

KÖZLEMÉNY AZ AMERIKAI, ANGOL
ÉS FRANCIA KÜLÜGYMINISZTER ÉRTEKEZLETÉRŐL
(NEW YORK, 1950. SZEPTEMBER 19.)

A külügyminiszterek az 1950. májusi londoni utolsó találkozásuk óta bekövetkezett fejlemények fényénél áttekintették a németországi helyzetet és a szövetségeseknek a Szövetségi Köztársasággal fennálló kapcsolatait. Megbeszéléseik folyamán számításba vették a Szövetségi Köztársaság kormánya részéről újabban kifejtett nézeteket [...]

Németország egyesítéséig a három kormány a Szövetségi Köztársaság kormányát tekinti az egyedül szabadon és törvényesen megalakított német kormánynak, amely ennél fogva jogosult Németország nevében beszélni, mint a német nép képviselője nemzetközi ügyekben.

Ismételten kifejezik óhajukat, amelynek már számos bizonyítékát adták: a Szövetségi Köztársaságot teljes jogú tagként be akarják vonni a szabad nemzetek közösségébe. Meggyőződésük, hogy a német nép túlnyomó többsége részt akar venni az európai közösség kiépítésében és közös civilizációja erősítésében. Úgy tűnik, elérkezett az idő, hogy ezen célok elérése felé új lépést tegyenek...

A három külügyminiszter komolyan megfontolta a Szövetségi Köztársaság biztonságának kérdését belső és külső viszonylatban egyaránt. Tudomásul vették, hogy a szovjet megszállási övezetben kifejezetten katonai egységeket hoznak létre, és hogy az újabban Németországban és másutt bekövetkezett eseményekkel együtt módfelett aggasztó helyzetet teremtett.

A szövetségesek és a Szövetségi Köztársaság közötti kapcsolatok új szakaszát a szövetségi kormány hatáskörének kiterjesztése jelenti. A megszálló hatalmak készen állnak a megszállás jogi alapjának fenntartása mellett módosítani a megszállási státútumot, és elvárják a Szövetségi Köztársaságtól, hogy vállaljon bizonyos kötelezettségeket és új felelősségeivel összhangban álló egyéb feladatokat.

Külügyi téren a szövetségi kormányt felhatalmazták külügyminisztérium felállítására és diplomáciai kapcsolatok felvételére többi államokkal... Más területeken, főleg gazdasági viszonylatban messzemenően csökkentik a fennálló ellenőrzést, és módosítják a német törvényhozás feletti felügyelet jelenlegi rendszerét. Bizonyos esetekben a szövetségesek hatalma olyan mértékben szűnik meg, ahogy a szövetségi kormány kellő intézkedést vállalt vagy hozott. A Szövetséges Főbizottság nyomban tárgyalásokat kezd a szövetségi kormánnyal, hogy kötele-

zettségvállalásokkal kapcsolatos egyezményeket kidolgozzák. A külügyminiszterek egyetértettek abban is, hogy a Szövetségi Köztársasággal kialakuló kapcsolatok fényénél felül kell vizsgálni a tiltott és korlátozott iparágakra vonatkozó egyezményt. A felülvizsgálat megtörténtéig a Szövetséges Főbizottság utasítást kapott, hogy haladéktalanul szüntessen meg a kivitelre készülő teherhajók nagyságát, gyorsaságát és számát érintő minden korlátozást, és ahol ez a Nyugat védelmi erőfeszítéseit előmozdítja, engedélyezze a jelenlegi korlátozást meghaladó acéltermelést...

A szövetséges kormányok azon a véleményen vannak, hogy németországi erőiknek a megszállási feladatokon túlmenően biztonsági erőként is fontos szerepük van a szabad világ és benne a Német Szövetségi Köztársaság és Berlin nyugati szektorainak védelmében. A szövetséges kormányok e védelem hatékonyabbá tétele érdekében növelik és erősítik németországi erőiket. A Szövetségi Köztársaság vagy Berlin elleni bárhonnan bekövetkezett támadást saját maguk elleni támadásnak tekintik.

A miniszterek teljesen egyetértettek abban, hogy német nemzeti hadsereg újbóli létrehozása nem szolgálná Németország vagy Európa legjobb érdekeit. Úgy gondolják, hogy a német nép nagy többségének is ez a véleménye.

A miniszterek mindamellet felfigyeltek az utóbbi időben Németországban és másutt jelentkező véleményekre, amelyek helyeslik Németországnak az európai szabadság védelmét szolgáló integrált haderőbe való bevonását. A Német Szövetségi Köztársaság Európa közös védelmében való részvételének problémája ez idő szerint tanulmányozás és eszmecsere tárgya.

A belső biztonságot illetően a külügyminiszterek szükségesnek ismerik el annak biztosítását, hogy a német hatóságok megbirkózhassanak esetleges felforgató tevékenységgel. E célból a külügyminiszterek megegyeztek abban, hogy engedélyezik tartományi alapon szervezett gyorsan mozgó rendőralakulatok felállítását olyan rendelkezésekkel együtt, amelyek lehetőséget nyújtanak a szövetségi kormánynak, hogy megfelelő hatáskörrel rendelkezzen ahhoz, hogy az erők egészben vagy részben való hatékony igénybevitelével a jelenlegi helyzet követelményeinek meg tudjon felelni. A Szövetséges Főbizottság és a németországi szövetséges haderők ezen erők gyors felállításához minden lehető segítséget megadnak.

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 342–343.)

TRUMAN ELNÖK KONGRESSZUSI ÜZENETE (1951. JANUÁR 8.)

[...]Először, fokoznunk kell gazdasági segítségünket, ahol az eredménnyel járhat. A Kreml felforgató munkájának megállítására a legjobb mód kiirtani a társadalmi igazságtalanságok és gazdasági zűrzavar gyökereit. Azok az emberek, akiknek van munkájuk, otthonuk és bíznak a jövőben, megvédik magukat a Kreml földalatti ügynökeivel szemben. Gazdasági segélyprogramjainknak nagy szerepük volt a kommunizmus visszaszorításában.

A Marshall-tervnek felvillanyozó hatása volt Európában. Az európai helyreállítás előrehaladásával Olaszországban és Franciaországban megbuktak a Kreml ügynökei által szított sztrájkok. A kommunista pártok egész Nyugat-Európában súlyos választási vereségeket szenvednek.

A Marshall-segélyben részesülő országok szívós munkával fejlesztik termelőerőiket, sok esetben magasabb életszínvonalat érve el, mint bármikor azelőtt történelmük folyamán. Ezen erő nélkül ma teljesen képtelenek lennének megvédeni magukat. Most hajlandók ezt az erőt arra használni, hogy segítsenek erős, közös védelmet kiépíteni az agresszióval szemben. Továbbra is gazdasági segítséget kell nyújtanunk az európai országoknak, de ennek a segítségnek most különösen védelmük fejlesztését kell szolgálni.

A világ többi részén a gazdasági segítségnek nagyobb mértékben a gazdaság fejlesztésére kell irányulnia. Minden tőlünk telhető segítséget meg kell adnunk a Közel-Keleten, Afrikában és Ázsiában azoknak a népeknek, amelyek a nyomorból, szegénységből és éhezésből való kiemelkedésért küzdenek. Ugyancsak segítenünk kell továbbra is a magunk féltekéjén jó szomszédjaink gazdasági fejlődését. Ezek az akciók erősítik a szabad világot. Valódi támogatást jelentenek sok ember számára a jövőben, és lesz értelme szabadságuk megvédésének. Ezek az akciók egyet jelentenek olyan áruk és nyersanyagok termelésének növekedésével, amelyekre szükségünk van.

Másodszor, továbbra is katonai segítséget kell nyújtanunk azoknak az országoknak, amelyek meg akarják védeni magukat.

Közös védelmi erőfeszítéseink alapja az észak-atlanti közösség. Európa védelme jelenti az egész szabad világ védelmének alapját. Az Egyesült Államok után Európa a világ legnagyobb műhelye. Hazája azoknak a nagy vallásoknak, amelyek hitét vallja számos polgártársunk, azt a hitet, amelyet az istentagadó kommunizmus áradata fenyeget.

Európa védelme hadászati, gazdasági és erkölcsileg önnön védelmünk része.

Ezért fogtunk össze Európa népeivel az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében, vállalva, hogy együttműködünk velük.

Sok vita folyt az utóbbi időben arról, hajlandók-e az európai országok arra, hogy magukat megvédjék. Tetteik választ adnak a kérdésre.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez tartozó partnereinknél megtalálható az általános katonai szolgálat pontos rendszere. Egyesek a közelmúltban felemelték a katonai szolgálati időt. Valamennyien gondoskodtak a kiképzés minőségének javításáról. Katonai erejüket oly gyorsan képezik és fejlesztik, amennyire gyáraikból és a mi gyárainkból a szükséges fegyverekkel és felszereléssel el tudják látni. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez tartozó partnereink együttesen nagyobb erőket hoznak létre, mint mi.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete országai közül azonban, magunkat is beleértve, egyik sem tett meg minden tőle telhetőt. Mégis mutatkozik tényleges előrehaladás.

Egyidejűleg védelmi tervezeteket dolgoztunk ki. Országunk katonai vezető részt vettek a tervezetek kidolgozásában, és egyetértettek azzal, hogy azok alaposak és reálisak.

E tervezetek végrehajtása érdekében a múlt héten Európába küldtük egyik legkiválóbb katonai parancsnokunkat, Dwight D. Eisenhower tábornokot.

Eisenhower tábornok azért ment Európába, hogy átvegye a parancsnokságot az Észak-atlanti Szerződés Szervezete tagjai egyesített haderői felett, beleértve németországi haderőinket is.

Az emberek Európában bíznak Eisenhower tábornokban. Ismerik azon képességét, hogy össze tudja fogni a szövetségesek harci erőit. Küldetése létfontosságú biztonságunk szempontjából. Mindannyian mögötte állunk, és meg kell adnunk minden tőlünk telhető segítséget.

Feladataink közé tartozik, hogy európai partnereink katonai erejét fegyverek és felszerelések szállításával erősítsük oly mértékben, amilyen mértékben hadi termelésünk növekedik [...]

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 350-351.)

A SCHUMAN-TERV (1950. MÁJUS 9.)

A világ békéjét nem lehet megoltalmazni a fenyegető veszélyekkel arányban álló alkotó erőfeszítések nélkül.

A békés viszonyok fenntartásához nélkülözhetetlen a hozzájárulás, amelyet egy szervezett és élő Európa nyújthat a civilizációnak. Franciaországnak – lévén több mint húsz év óta az egyesült Európa élharcosa – mindig alapvető célja volt a

béke szolgálata. Ez az Európa nem jött létre, megkaptuk a háborút. Ez az Európa nem jöhet létre egyszerre megteremtve: olyan konkrét cselekedetek útján alakul ki, amelyek előbb tényleges szolidaritást teremtenek. Az európai nemzetek tömörülése megköveteli, hogy a Franciaország és Németország közötti évszázados ellentét kiküszöböltessék. A vállalt akciónak elsősorban Franciaországot és Németországot kell érintenie.

Az acél és a szén közössé tétele

Ebből a célból a francia kormány azt javasolja, hogy az akciót azonnal körülhatárolt és döntő szakaszba hozzák.

A francia kormány azt javasolja, hogy a francia-német szén- és acéltermelés egészét helyezték közös főhatóság alá, olyan szervezetbe, amely nyitva áll Európa más országainak részvétele előtt.

Első lépés az Európai Unió felé

A szén- és acéltermelés közössé tétele azonnal biztosítja a gazdasági fejlődés közös alapjainak megteremtését, az európai föderáció első állomását és megváltoztatja azoknak a térségeknek a sorsát, amelyek hosszú ideig háborús eszközök gyártására rendezkedtek be, s amelyeknek maguk váltak állandó áldozataivá.

Soha többé háborút Franciaország és Németország között

Az így szövődő termelési szolidaritás megnyilvánul majd abban, hogy Franciaország és Németország közötti háború nemcsak elképzelhetetlen, hanem ténylegesen lehetetlen lesz. Ez a hatalmas, minden bekapcsolódni szándékozó ország előtt nyitva álló gazdasági egység sikeresen biztosítja minden hozzátartozó ország számára egyenlő feltételek mellett az ipari termelés alapvető elemeit, megveti a gazdasági egyesítés reális alapjait.

A piacok egyesítése és a termelés fejlesztése

A nemzetközi kartellel ellentétben, amely a nemzeti piacok felosztására és kiaknázásra törekszik, korlátokat szab módszereik és magas profitok fenntartása révén, a tervezett szervezet biztosítja a piacok egyesítését és a termelés bővítését.

Az alkotmányos alapelvek

A vázolt alapvető elvek és kötelezettségek képezik majd tárgyát az államok között aláírandó és ratifikálásra a parlamentek elé terjesztendő szerződésnek.

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 344-345.)

AZ EURÓPAI FIZETÉSI UNIO (1950. SZEPTEMBER 19.)

A Német Szövetségi Köztársaság, az Osztrák Köztársaság, a Belga Királyság, a Dán Királyság, a Francia Köztársaság, a Görög Királyság, az Ír Köztársaság, az Izlandi Köztársaság, az Olasz Köztársaság, Luxemburg Nagyhercegség, a Norvég Királyság, a Holland Királyság, a Portugál Köztársaság, az Egyesült Királyság, Svédország, a Svájci Államszövetség, a Török Köztársaság kormánya és Trieszt szabad terület angol-amerikai övezetének parancsnoka;

azon óhajtól vezérelve, hogy egymás közt multilaterális fizetési rendszert hozzanak létre azért, hogy a látható és láthatatlan kereskedelem köztük és a velük társuló valutáris területek közötti multilaterális alapon bonyolódjék le;

tekintettel arra, hogy ilyen fizetési rendszernek azt a célt kell szolgálnia, hogy a szerződő felek közt minden hátrányos megkülönböztetést kizáró alapon a lehető legnagyobb mértékben megkönnyítse a kereskedelem és a láthatatlan ügyletek liberalizálását; hogy segítse a szerződő feleket azon erőfeszítéseikben, hogy függetlenné váljanak rendkívüli külső segítségtől; hogy bátorítsa a szerződő feleket a kereskedelem és a foglalkoztatottság magas és állandó színvonalra elérésében vagy fenntartásában, mindig szem előtt tartva belső pénzügyi stabilitásuk követelményét; és végül, hogy segítse az átállást a jelenlegi helyzetből abba, amely az Európai Újjáépítési Program befejezésével áll elő, gondoskodván mindenekelőtt arról, hogy egyrészt anyagi erőforrásokhoz jussanak arany- és külföldi valutatartalékaik részbeni igénybevitelére, másrészt arra, hogy lehetővé tegyék és bátorítsák őket abban, hogy helyzetük javulásával arany- és külföldi valutatartalékaikat gyarapítsák;

tekintettel arra, hogy ilyen fizetési rendszer lehetővé tehetné a specializálódás kíváncsatos formáinak fenntartását a kereskedelemben, miközben megkönnyítené a teljes multilaterális kereskedelemhez való visszatérést és elősegítené a valuták újbóli általános átválthatóságát;

tekintettel arra, hogy ilyen fizetési rendszert olyképpen kellene megszervezni, hogy az Európai Újjáépítési Program lezárulásáig érvényben maradjon, és mind-

addig működjék, amíg az európai fizetések multilaterális rendszerének megteremtése más eszközökkel lehetővé nem válik;

tekintettel továbbá arra, hogy a szerződő felek belső és külső pénzügyi egyensúlyának fenntartása elengedhetetlen feltétele ezen fizetési rendszer megfelelő működésének;

figyelembe véve az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete tanácsa által ... 1950. augusztus 18-án elfogadott határozatot, amely jóváhagyta a jelen meg egyezés szövegét, azt az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete ... tagál lamainak aláírásra javasolta, és úgy rendelkezett, hogy a szervezet lássa el a szer ződés által előirányzott teendőket attól az időponttól kezdve, amikor életbe lép.

Megegyeztek a következőkben:

I. rész

Általános rendelkezések

I. cikk

Európai Fizetési Unió

A szerződő felek ezennel létrehozzák egymás közt az Európai Fizetési Uniót...

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 346-347.)

A PLEVEN-TERV (1950. OKTÓBER 24.)

Pleven francia miniszterelnök beszéde a nemzetgyűlésben

Hölgyeim, uraim, a kollektív biztonság eszméje most aratott Koreában olyan győzelmet, amely történelmi lépést jelent a szabad népek azon erőfeszítése te-rén, hogy megteremtsék a világban olyan biztonság feltételeit, amelyek minden támadó szándék elejét veszik.

A nemzetek, amelyek az atlanti szerződést megkötötték, a szerződés által vértezett térség biztonságának eszközét akarták kikovácsolni. Az utóbbi hónapok folyamán példa nélküli eredményeket értek el a közös védelemre vonatkozó el-képzelések rögzítésével és azok hatályba léptetésének megkezdésével [...]

A szövetséges nemzetek felismerték a szükségességét annak, hogy megvédjék az atlanti közösséget minden esetleges agresszióval szemben minél keletebbre fekvő vonalon. Elhatározták, hogy ebből a célból növelik Európában állomásozó

erőiket. Megállapodtak abban, hogy mindezeket a haderőket, bármilyen nemzetiségűek is legyenek, egyetlen parancsnok vezénylete alá fogják helyezni [...]

Németországot pedig, amely nem tagja az atlanti szerződésnek, felkérték, hogy vegye igénybe azt a biztonsági rendszert, amely abból adódik. Helyénvaló tehát, hogy hozzájáruljon Nyugat-Európa védelmének helyreállításához. Ezért e fontos probléma nemzetgyűlés előtti vitájának megindítása céljából a kormány elhatározta, hogy az alábbi nyilatkozattal megragadja a kezdeményezést.

A közös védelemhez való német hozzájárulás megoldása, minden kompromisszumon túl és halogatás nélkül egyszerre keresendő a rögtöni akció lehetőségében és az egyesült Európa perspektívájában.

A keret, amelyben az európai problémák megvitatásra kerülnek, széles keretek között megvalósult az Európa Tanácsban. Az egymást követő francia kormányok kezdeményezései azonban párosultak a reménnyel, hogy a kötelezettségek és intézmények gyorsan erősíteni fogják a mindannyiunk által elfogadott nagyszabású célkitűzést.

Ebben a szellemben 1950. május 9-én a francia kormány javasolta valamennyi európai országnak a szén- és acéltermelés közössé tételét [...]

A francia kormány úgy vélte, hogy a szénnel és acéllal kapcsolatos terve megvalósítása lehetővé teszi, hogy az emberek gondolkodásukban megbarátkozzanak az európai közösség eszméjével, mielőtt még szóba kerülne a közös védelem kényes kérdése. A világ eseményei nem adnak kormányunknak haladékot [...]

Az események kényszere egyedül nem tenne lehetővé konstruktív megoldást. Minden rendszer, amely rögtön vagy idővel, közvetlenül vagy sem, feltételekkel vagy nélküle német haderő megteremtéséhez vezetne, felélesztené a bizalmatlanságot és a gyanakvást. Német hadosztályok, német védelmi minisztérium felállítása végzettszerűen előbb-utóbb a német hadsereg és így a német militarizmus újjáéledéséhez vezetne. Ilyen következmény, amelyet egyébként különböző alkalmakkor szövetségeseink egyöntetűen elítéltek, magára Németországra is veszélyt jelentene.

A szénnel és acéllal kapcsolatos terv aláírása, reméljük, hamarosan megpecsételi a hat résztvevő ország egyezményét, amely minden népnek biztosítékot nyújt, hogy Nyugat-Európa acél- és szénipara többé ne legyen felhasználható agresszió céljaira.

Mihelyt ez az aláírás megtörtént, a francia kormány kéri, hogy az európai haderő megteremtéséhez való német hozzájárulás ügye olyan megoldást nyerjen, amely számol a múlt kegyetlen tapasztalataival és azzal a fejlődéssel, amelyet minden ország európai gondolkodású embere szeretne érvényesülve látni Európában.

A kormány a közös védelem érdekében olyan európai hadsereg megteremtését javasolja, amely az egyesült Európa politikai intézményeihez kapcsolódik. Ezt

az indítványt közvetlenül sugallja az Európa Tanács közgyűlésén 1950. augusztus 11-én elfogadott javaslat, amely kérte az európai hadsereg azonnali megteremtését azzal a rendeltetéssel, hogy az közreműködjek a béke védelmében az amerikai és a kanadai erőkkal.

Az európai hadsereg felállítása nem vezethet a nemzeti katonai egységek pusztításához, ez valóban nem lenne egyéb, mint régi típusú koalíció. A halaszthatatlan közös feladatoknak csak közös szervek felelhetnek meg. Az egyesült Európa hadseregének, amely a különböző európai nemzetek fiainak részvételével alakult meg, a lehető legnagyobb mértékben meg kell valósítania az emberi és anyagi tényezők olyan teljes fúzióját, amelyet egyetlen politikai és katonai európai hatóság fog össze [...]

Franciaország már elhatározta, hogy bátran vállalja részét a közös védelemre irányuló erőfeszítésből az atlanti szövetség keretén belül. Egyúttal megragadja az alkalmat, hogy kezdeményezően lépjen fel az egyesült Európa felépítésére vonatkozó konstruktív javaslatával.

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 348–349.)

AZ EURÓPAI SZÉN- ÉS ACÉLKÖZÖSSÉG (MONTÁNUNIO) (PÁRIZS, 1951. ÁPRILIS 18.)

[...]

tekintettel arra, hogy a világ békéjét csak az azt fenyegető veszélyekkel arányban álló alkotó erőfeszítésekkel lehet oltalmazni;

abban a meggyőződésben, hogy a hozzájárulás, amelyet a szervezett és élő Európa nyújthat a civilizációnak, elengedhetetlen a békés viszonyok fenntartásához;

annak tudatában, hogy Európa csak tényleges, szolidaritást teremtő konkrét cselekedetek és gazdasági fejlődés közös alapjainak megteremtésével alakulhat ki;

arra törekedvén, hogy az alapvető termelési ágazatok fejlesztésével közreműködjenek az életszínvonal emelésében és a béke művének előrehaladásában;

eltökélve, hogy az évszázados vetélkedéseket alapvető érdekeik egyesítésével váltják fel, gazdasági közösség megteremtésével megvetik a hosszú ideig véres megoszlásban szemben álló népek közötti szélesebb és alaposabb közösség első alapjait, és lerakják oly intézmények alapköveit, amelyek alkalmasak a továbbiakban együttes sors irányítására;

elhatározták, hogy megalakítják az Európai Szén- és Acélközösséget...

1. cím

Az Európai Szén- és Acélközösségről

1. cikk

A jelen szerződés értelmében a Magas Szerződő Felek egymás között EURÓPAI SZÉN- és ACÉLKÖZÖSSÉGET hoznak létre, amely közös piacon, közös célokon és közös intézményeken alapul.

2. cím

A közösség intézményeiről

7. cikk

A közösség intézményei:

- Főhatóság [...]
- Közgyűlés (a továbbiakban Gyűlés elnevezéssel).
- a Miniszterek Különleges Tanácsa (a továbbiakban Tanács néven) [...]
- Törvényszék [...]

II. fejezet

A Gyűlésről

21. cikk

A Gyűlés küldöttekből áll, akiket a parlamentek hivatottak kijelölni a maguk kebeléből évente egyszer, vagy általános közvetlen szavazás útján választják meg őket az illető Magas Szerződő Fél által meghatározott eljárás szerint.

A küldöttek számát a következőkben rögzítették:

Németország	18
Belgium	10
Franciaország	18
Olaszország	18
Luxemburg	4
Hollandia	10

A Saar-vidék lakosságának képviselői bennfoglaltatnak a Franciaországot megillető küldöttek létszámában [...]

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 354–355.)

AZ EURÓPAI VÉDELMI KÖZÖSSÉG

(1952. MÁJUS 27.)

A Német Szövetségi Köztársaság elnöke, Ófelsége Belgium királya, a Francia Köztársaság elnöke, az Olasz Köztársaság elnöke, Ő királyi fensége, Luxemburg nagyhercegnője és Ófelsége Hollandia királynője

elhatározván, hogy közreműködnek a béke fenntartásában, főleg Nyugat-Európa védelmének biztosításával minden agresszióval szemben;

együttműködve a szabad nemzetekkel az Egyesült Nemzetek alapokmánya szellemében és szoros kapcsolatban hasonló célú szervezetekkel;

tekintettel arra, hogy védelmi erőikben a nemzetek feletti európai szervezetek keretében felhalmozott emberi és anyagi tényezőknek a katonai követelményekkel összeegyeztethető legteljesebb integrációja jelenti a legalkalmasabb eszközt e cél leggyorsabb és a legeredményesebb elérésére;

meggyőződve arról, hogy ez az integráció országaik erőforrásainak legésszerűbb és leggazdaságosabb felhasználását eredményezi, főleg ami a közös költségvetés és közös szervezési programok felállítását illeti;

elszánva arra, hogy biztosítsák katonai erejük fejlesztését anélkül, hogy ez a társadalmi haladás rovására menne;

azon óhajtól vezérelve, hogy a népeik közös örökségét jelentő szellemi és erkölcsi értékeket megvédelmezzék és abban a meggyőződésben, hogy egy közös hadsereg keretében, amely a résztvevő államok közt diszkrimináció nélkül jön létre, a nemzeti érzés egyáltalán nem gyengül, sőt inkább szilárdul és kiegyensúlyozódik;

annak tudatában, hogy ily módon újabb és jelentős lépést tesznek az egyesült Európa megalakítása útján;

elhatározták, hogy létrehozzák az Európai Védelmi Közösséget [...]

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 371.)

HÁROMHATALMI NYILATKOZAT

A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG BEVONÁSÁRÓL

AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGBE

(1952. MÁJUS 27.)

Franciaország, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok megállapodásokat írtak alá a Német Szövetségi Köztársasággal, új viszonyt létesítve azzal. Ezek a megállapodások ugyanúgy, mint az Európai Védelmi Közösségről

és az Európai Szén- és Acélközösségről szóló szerződések, amelyeket Franciaország is aláírt, új alapot teremtenek Európa egyesítéséhez és Németországnak az európai közösségbe való bevonásához. A megállapodások arra szolgálnak, hogy elejét vegyék az európai szabad nemzetek közötti korábbi feszültségek és viszályok kiújulásának és az agresszív militarizmus jövőbeni feléledésének. A megállapodások lehetővé teszik a Német Szövetségi Köztársaságra ez ideig érvényes különleges korlátozások megszüntetését, és lehetővé teszik, hogy egyenrangú félként vegyen részt a Nyugat védelmében.

Ezek a megállapodások és szerződések megfelelnek az óhajnak, hogy Nyugat-Európa felvirágoztatásáról és biztonságáról egyesített erőfeszítéssel történjen gondoskodás. Az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kormánya úgy véli, hogy az európai közösség ezen intézményeinek felállítása és fejlesztése megfelel saját érdekeinek is, és ennél fogva azokat tőlük telhető támogatásban és segítségben részesíti.

Egyébként is a Nyugat védelme közös vállalkozás, amelynek az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kormánya a NATO-tagság révén már most is részesese.

Ezeket a kötelekeket most megerősíti a kölcsönös biztosítékok azon rendszere, amelyben megállapodtak az Európai Védelmi Közösség tagállamai, a tagállamok és az Egyesült Királyság, továbbá a tagállamok és a NATO tagjai.

Mindezek alapján, beleértve azt is, hogy ezek az új biztosítékok az illető államokra csak mint ezen szervezetek egyik vagy másik tagjára vonatkoznak, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kormányának, akárcsak Franciaország kormányának tartós érdeke fűződik az Európai Védelmi Közösséget létrehozó szerződés hatékonyságához és ezen szerződés erejéhez és sérthetlenségéhez. Ennek megfelelően, amennyiben a közösség épségét és egységét bármilyen irányból akció fenyegetné, a két kormány ezt saját biztonsága fenyegetésének tekint. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete IV. cikkelyének megfelelően fognak eljárni. A két kormány továbbá kifejezésre juttatta elhatározását, hogy az európai szárazföldön, a Német Szövetségi Köztársaságot is beleértve, akkora haderőt állomásoztatnak, amely megítélésük szerint szükséges és indokolt, hogy hozzájáruljanak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében vállalt kötelezettségeikre, az Európai Védelmi Közösség integritásához fűződő érdekeikre és németországi különleges kötelezettségeikre.

A három hatalom Berlin biztonságát és jólétét, valamint a három hatalom ot-tani pozíciójának fenntartását a jelenlegi nemzetközi helyzetben a szabad világ békéje nélkülözhetetlen tényének tekinti. Ennek megfelelően mindaddig tartanak Berlin területén fegyveres erőket, amíg kötelezettségeik ezt megkövetelik. Újól megerősítik tehát, hogy Berlin ellen irányuló bármilyen támadás esetében úgy járnak el, mintha az ellenük és fegyveres erőik ellen irányulna.

Ezek az új biztonsági garanciák tárgyalanná teszik a francia, angol és amerikai külügyminiszterek 1950. szeptember 19-i New York-i nyilatkozatában foglalt biztosítékokat.

(Zsigmond László: *Nyugat-Európa...* i. m. 369–370.)

SZERZŐDÉS A GAZDASÁGI, SZOCIÁLIS ÉS
KULTURÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSRŐL ÉS A KOLLEKTÍV ÖNVÉDELEMRŐL
A BRÜSSZELI SZERZŐDÉST MÓDOSÍTÓ ÉS KIEGÉSZÍTŐ JEGYZŐKÖNYV
VÁLTOZTATÁSAINAK MEGFELELŐEN – WEU
(PÁRIZS, 1954. OKTÓBER 23.)

[A Magas Szerződő Felek]

Elhatározzán, hogy

Megerősítik az alapvető emberi jogokba, az ember méltóságába és értékebe, valamint az Egyesült Nemzetek Alapokmányában meghirdetett egyéb eszmékbe vetett hitüket;

Megszilárdítják és megőrzik a demokrácia elveit, a személyes és a politikai szabadságot, az alkotmányos hagyományokat és a jog uralmát, amelyek közös örökségüket alkotják;

Ebből a célból szorosabbra fűzik azokat a gazdasági, szociális és kulturális kapcsolatokat, amelyek jelenleg is összekötik őket;

Hűségesen együttműködnek és összehangolják erőfeszítéseiket azért, hogy Nyugat-Európában szilárd alapot teremtsenek az európai gazdasági újjáépítéshez;

Egymást kölcsönösen segítik az Egyesült Nemzetek Alapokmányának megfelelően a nemzetközi béke és biztonság fenntartása és mindennemű agressziós politikának való ellenállás érdekében;

Előmozdítják az egységet és bátorítják a fokozatos integrálódást Európában;

E célok felé törekedve fokozatosan bevonnak más olyan államokat is, amelyeket ugyanezek az eszmék ösztönöznek és hasonló szándékok vezérelnek;

Szerződést kívánván kötni a gazdasági, szociális és kulturális együttműködésről és a kollektív önvédelemről;

Megállapodtak az alábbiakban:

I. cikk

Meggyőződvn érdekeik szoros közösségéről és egységük szükségességéről Európa gazdasági talpra állása érdekében, a Magas Szerződő Felek oly módon fog-

ják szervezni és összehangolni gazdasági tevékenységüket, hogy a lehető legjobb eredményt éri el a gazdaságpolitikájuk közötti konfliktusok felszámolásával, a termelés összehangolásával és a kereskedelmi forgalom fejlesztésével.

Az előző bekezdésben meghatározott együttműködés, amelyet a VIII. cikkben megjelölt Tanács és más testületek útján valósítanak meg, nem jelenti más olyan gazdasági szervezetek megkettőződését és nem okozza azok sérelmét, amelyekben a Magas Szerződő Felek részt vesznek vagy részt vehetnek, hanem ellenkezőleg, segíti munkájukat.

II. cikk

A Magas Szerződő Felek együtt minden erőfeszítést megtesznek közvetlen tárgyalások révén és szakosított intézmények keretében azért, hogy előmozdítsák népeik magasabb életszínvonalának elérését, és hogy megfelelő úton fejlesszék országaik szociális és más kapcsolódó szolgálatait.

A Magas Szerződő Felek konzultálni fognak abból a célból, hogy a lehető legkorábban alkalmazzák azokat a szociális ügyekre vonatkozó, szakosított intézmények keretében jóváhagyásukkal elfogadott ajánlásokat, amelyek azonnali gyakorlati jelentőséggel rendelkeznek.

Erőfeszítéseket tesznek arra, hogy mihamarabb társadalombiztosítási egyezményeket kössenek egymással.

III. cikk

A Magas Szerződő Felek együttesen minden erőfeszítést megtesznek, hogy népeiket a közös civilizációjuk alapjául szolgáló elvek jobb megértése felé vezessék és hogy a közöttük létrejövő egyezményekkel vagy más úton elősegítsék a kulturális cserét.

IV. cikk

A szerződés végrehajtása során a Magas Szerződő Felek – és minden általuk a szerződés alapján alapított szerv – szoros együttműködésben fognak tevékenykedni az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével.

Felismerve azt, hogy nem kívánatos a NATO katonai vezérkarának megkettőzése, a Tanács és Hivatal információért és tanácsért katonai ügyekben a NATO katonai szerveire fog hagyatkozni.

V. cikk

Ha a Magas Szerződő Felek valamelyikét Európában fegyveres támadás érné, a többi Magas Szerződő Fél – az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 51. cikkének rendelkezéseivel összhangban – a megtámadott Félnek minden rendelkezésükre álló katonai és egyéb segítséget és támogatást megad.

VI. cikk

Az előző cikk eredményeként fogantatosított minden intézkedésről haladéktalanul értesíteni kell a Biztonsági Tanácsot. Ezeket meg kell szüntetni, mielőtt a Biztonsági Tanács megtette a szükséges intézkedéseket a nemzetközi béke és biztonság fenntartására vagy helyreállítására.

Jelen szerződés semmi módon nem sérti a Magas Szerződő Feleknek az Egyesült Nemzetek Alapokmánya rendelkezései alapján megállapított kötelezettségeit. Nem fogják [a jelen szerződést] úgy értelmezni, hogy az bármi módon érintse a Biztonsági Tanácsnak az Alapokmány szerinti azt a hatalmát és felelősségét, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartására vagy helyreállítására bármi-kor megtegye a szükségesnek ítélt intézkedést.

VII. cikk

A maga részéről a Magas Szerződő Felek mindegyike kijelenti, hogy a többi Magas Szerződő Féllel vagy harmadik állammal szemben jelenleg érvényben lévő egyetlen nemzetközi kötelezettségvállalása sem áll ellentétben jelen szerződés rendelkezéseivel.

A Magas Szerződő Felek egyike sem köt olyan szövetséget vagy vesz részt olyan szövetségben, ami bármely másik Magas Szerződő Fél ellen irányul.

VIII. cikk

1. Abból a célból, hogy megerősítsék a békét és biztonságot, elősegítsék az egységet, támogassák Európa fokozatos integrációját és a szorosabb együttműködést közöttük és más európai szervezetekkel, a Brüsszeli Szerződés Magas Szerződő Felei Tanácsot hoznak létre, hogy az e szerződés, jegyzőkönyvei és függelékei végrehajtásával kapcsolatos ügyeket megfontoljon.

2. A Tanácsot a „Nyugat-európai Unió Tanácsának” nevezik. Oly módon szervezik meg, hogy feladatát képes legyen folyamatosan ellátni. Olyan kisegítő szerveket létesít, amelyeket szükségesnek tart. Mindenekelőtt Fegyverkezést Ellenőrző Hivatalt hoz létre, amelynek funkcióit a IV. jegyzőkönyv határozza meg.

3. Bármelyik Magas Szerződő Fél kérésére a Tanácsot haladéktalanul összehívják, hogy lehetővé tegyék a felek konzultációját bármely olyan helyzet vonatkozásában, ami a béke veszélyeztetését jelentheti, bármely térségben is merüljön az fel, vagy a gazdasági stabilitást veszélyeztetheti.

4. A Tanács egyhangú szavazással dönt olyan kérdésekről, amelyekre vonatkozólag más szavazási eljárást nem határoztak meg. a II., III. és IV. jegyzőkönyvben meghatározott esetekben követni fogja az ott megjelölt különféle – egyhangú, kétharmados többségű, egyszerű többségű – szavazási eljárásokat. Egyszerű többséggel dönti el azokat a kérdéseket, amelyeket a Fegyverkezést Ellenőrző Hivatal terjesztett elé.

IX. cikk

A Nyugat-európai Unió Tanácsa jelentést készít éves tevékenységéről, különösen fegyverzetellenőrzést érintő munkájáról, az Európa Tanács Konzultatív Gyűlése a Brüsszeli Szerződés részes államainak képviselőiből álló Gyűlésének.

X. cikk

Azon célkitűzésüknek megfelelően, hogy vitáikat kizárólag békés eszközökkel rendezzék, a Magas Szerződő Felek a közöttük lévő vitákra az alábbi rendelkezéseket alkalmazzák:

A jelen szerződés hatályban léte alatt a Magas Szerződő Felek valamennyi, a Nemzetközi Bíróság statútuma 36. cikke 2. bekezdésének hatálya alá tartozó vitát a Bíróság elé utalnak, aminek korlátját bármelyikük esetében csak olyan fenntartás képezheti, amit az adott fél már ennek a kötelező joghatóságnak az elismerésekor megtett és csak abban a terjedelemben, amennyiben az adott fél azt fenntartja.

Ezen kívül a Magas Szerződő Felek békéltetésnek vetnek alá minden olyan vitát, ami nem tartozik a Nemzetközi Bíróság Statútuma 36. cikke 2. bekezdésének hatálya alá.

Olyan összetett vita esetén, amelynek bizonyos kérdéseire békéltetés, más kérdéseire pedig bírói rendezés megfelelő, a vitában érdekelt bármelyik fél jogosult ragaszkodni ahhoz, hogy a jogi kérdések bírói rendezése előzze meg a békéltetést.

E cikk előbbi rendelkezései nincsenek semmilyen hatással más békés vitarendezési módszert előíró rendelkezés vagy megállapodás alkalmazására.

XI. cikk

A Magas Szerződő Felek megállapodásukkal felkérhetnek bármely más államot arra, hogy csatlakozzák a jelen szerződéshez a közöttük és a felkért állam között megállapítandó feltételekkel.

Bármely így felkért állam a szerződés részesévé válhat csatlakozási okiratának Belgium kormányánál történő letétbe helyezésével.

Belgium kormánya mindegyik Magas Szerződő Felet értesíteni fogja minden egyes csatlakozási okirat letétbe helyezéséről.

XII. cikk

A jelen szerződés ratifikációra szorul és a ratifikációs okmányokat a lehető leghamarabb letétbe helyezik Belgium kormányánál.

Az utolsó ratifikációs okmány letétbe helyezésekor lép hatályba és azt követően ötven évig marad hatályban.

Ötven év elteltével bármely Magas Szerződő Félnek jogában áll megszüntetni részvételét a szerződésben, feltéve, hogy felmondásáról legalább egy esztendővel előbb értesíti Belgium kormányát.

Belgium kormánya tájékoztatja a többi Magas Szerződő Fél kormányát minden egyes ratifikációs okirat letétbe helyezéséről és minden egyes felmondási nyilatkozatról.

(Dunay Pál – Gazdag Ferenc: *Nyugat-Európai Unió. Tanulmányok – dokumentumok*. SVKI, Budapest, 1994. 135–139.)

NYILATKOZAT

A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG ÉS OLASZORSZÁG MEGHÍVÁSÁRÓL
A BRÜSSZELI SZERZŐDÉSHEZ VALÓ CSATLAKOZÁSRA
(PÁRIZS, 1954. OKTÓBER 23.)

Belgium, Franciaország, Luxemburg, Hollandia és az Egyesült Királyság kormányai, mint a gazdasági, szociális és kulturális együttműködésüket és közös védelmüket szabályozó 1948. március 17-i Brüsszeli Szerződés részesei,

megállapítva, hogy azokat az elveket, amelyeken a Brüsszeli Szerződés által teremtett társulás alapszik, a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország is elismeri és alkalmazza,

örömmel véve tudomásul, hogy a békéhez és a demokratikus intézményekhez való közös ragaszkodás szoros kapcsolatot jelent Nyugat-Európa különböző országai között,

meggyőződve arról, hogy a Német Szövetségi Köztársasággal és az Olaszországgal való társulás új és lényeges előrehaladást jelentene a Szerződés által kijelölt úton,

elhatározták, hogy a Szerződés 9. cikke alkalmazásával meghívják a Német Szövetségi Köztársaságot és Olaszországot, csatlakozzék ehhez a Szerződéshez, amelyet az 1954. szeptember 28-tól október 3-ig Londonban tartott konferencia záróokmányában foglalt rendelkezéseknek megfelelően módosítottak és kiegészítettek.

JEGYZŐKÖNYV

a Brüsszeli szerződés módosításáról és kiegészítéséről

Őfelsége a belgák királya, a Francia Köztársaság elnöke és a Francia Unió elnöke, Ő Királyi Fensége Luxemburg nagyhercegnője, Őfelsége Hollandia királynője, Őfelsége Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és egyéb királyságai és területei királynője, a Commonwealth feje, mint a gazdasági, szociális és kulturális együttműködésüket és közös védelmüket szabályozó, Brüsszelben, 1948. március 17-én aláírt Szerződés (a továbbiakban „Szerződés”) Szerződő Felei egyrészlől,

a Német Szövetségi Köztársaság elnöke és az Olasz Köztársaság elnöke másrészlől,

attól a közös akarattól áthatva, hogy békepolitikát folytatnak és megszilárdítják a biztonságot,

arra törekedve, hogy ennek érdekében előmozdítsák Európa egységét és támogatassák fokozatos integrációját,

meggyőződve arról, hogy a Német Szövetségi Köztársaság és az Olasz Köztársaság csatlakozása a Szerződéshez új és lényeges előrehaladást jelent ezen az úton,

figyelembe véve a londoni konferenciáról 1954. október 3-án kiadott záróokmányban és annak mellékleteiben foglalt határozatokat, meghatalmazottaikul kinevezték:

.....
akik jó és kellő formában talált meghatalmazásaik bemutatása után, megállapodtak a következőkben:

1. cikk. A Német Szövetségi Köztársaság és az Olasz Köztársaság csatlakozik a jelen Jegyzőkönyvvel módosított és kiegészített Szerződéshez.

A Magas Szerződő Felek az alábbi okmányokat a jelen Jegyzőkönyv szerves kiegészítő részének tekintik: Jegyzőkönyv a Nyugat-európai Unió hatalmainak fegyveres erőiről (a továbbiakban II. sz. Jegyzőkönyv), Jegyzőkönyv a fegyverkezés ellenőrzéséről (a továbbiakban III. sz. Jegyzőkönyv) és ennek mellékletei, végül Jegyzőkönyv a Nyugat-európai Unió Fegyverkezési Ellenőrző Hivataláról (a továbbiakban IV. sz. Jegyzőkönyv).

2. cikk. A Szerződés bevezető részének következő bekezdése: „megteszik a szükségesnek ítélt intézkedéseket egy német agressziós politika felújulásának esetére” így módosul: „megteszik a szükséges intézkedéseket Európa egységének előmozdítására és fokozatos integrálódásának támogatására”.

A Szerződés 1. cikke 2. bekezdésének bevezető szavai a következőképpen fognak szólni: „Az előző bekezdésben előírt együttműködés, amely a 8. cikkben említett Tanács útján valósul meg...”

3. cikk. A szerződésbe mint annak 4. cikkét a következő új cikket iktatják be: „A Szerződés végrehajtása során a Magas Szerződő Felek és minden általuk a Szerződés keretében felállított szerv szorosan együtt fog működni az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével.”

„Avégett, hogy elkerüljék a NATO-vezérkarokéval párhuzamos kettős munkát, a Tanács és a Hivatal minden katonai tárgyú tájékoztatásért és szakvéleményért a NATO megfelelő katonai hatóságaihoz fordul.”

A Szerződés 4., 5., 6. és 7. cikkei ennek megfelelően az 5., 6., 7. és 8. számozást kapják.

4. cikk. A Szerződés 8. cikke (a régi 7. cikk) a következők szerint módosul:

„1. A Brüsszeli Szerződés Magas Szerződő Felei békepolitika folytatása, biztonságuk megerősítése, Európa egységének előmozdítása és fokozatos integrálódásának, valamint a köztük és az egyéb európai szervezetek közötti együttműködés támogatása céljából Tanácsot állítanak fel, amely a Szerződés, annak Jegyzőkönyvei és azok mellékletei végrehajtásának kérdéseivel foglalkozik.”

„2. Ennek a Tanácsnak a neve: »a Nyugat-európai Unió Tanácsa«; a Tanácsot úgy szervezik meg, hogy állandó jelleggel gyakorolhassa feladatát; a Tanács állítja fel az összes szükségesnek tartott segédszerveket, nevezetesen haladéktalanul felállítja a Fegyverkezést Ellenőrző Hivatalt, amelynek feladatkörét a IV. Jegyzőkönyv határozza meg.”

„3. A Magas Szerződő Felek bármelyikének kérésére a Tanácsot haladéktalanul össze kell hívni, hogy lehetővé váljék részükre minden olyan helyzet megvitatása, amely – a világnak bármely részén is álljon elő – fenyegetheti a békét vagy veszélyeztetheti a gazdasági stabilitást.”

„4. A Tanács határozatait mindazokban a kérdésekben egyhangúan hozza, amelyekre nézve más szavazási eljárásban nem állapodtak meg vagy nem fognak megállapodni. A II., III. és IV. Jegyzőkönyvben tárgyalt esetekben az ott meghatározott különféle szavazási eljárásokat (egyhangúság, kétharmados többség vagy egyszerű többség) alkalmazza. Egyszerű szótöbbséggel határoz a Fegyverkezést Ellenőrző Hivatal által eléje terjesztett kérdésekben.”

5. cikk. A Szerződésbe mint annak 9. cikke a következő új cikk kerül:

„A Nyugat-európai Unió Tanácsa évenként jelentést terjeszt a fegyverkezés ellenőrzése területén kifejtett tevékenységéről egy olyan közgyűlés elé, amely a Brüsszeli Szerződés hatalmainak az Európa Tanács tanácskozó közgyűlésében részt vevő képviselőiből tevődik össze.”

A Szerződés 8., 9. és 10. cikkei a 10., 11. és 12. számozást kapják.

6. cikk. Jelen Jegyzőkönyvet és az 1. cikkben felsorolt jegyzőkönyveket meg kell erősíteni és a megerősítő okiratokat a lehető leghamarabb a belga kormánytól kell letenni.

A jegyzőkönyvek hatályba lépnek, mielőtt a jelen Jegyzőkönyv összes megerősítő okiratait letették a belga kormánytól, és mielőtt a Német Szövetségi Köztársaság kormányának az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozási okiratát letették az Amerikai Egyesült Államok kormányától.

A belga kormány értesíti a többi Magas Szerződő Felek kormányait és az Amerikai Egyesült Államok kormányát a jelen Jegyzőkönyv minden egyes megerősítő okiratának letételéről.

Ennek hiteléül az alulírott meghatalmazottak a jelen Jegyzőkönyvet aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Készült Párizsban, 1954. október 23-án, francia és angol nyelvű, egyformán hiteles szövegben, egyetlen példányban, amelyet a belga kormány levéltárában helyeznek el, és amelyről ez a kormány hiteles másolatokat juttat el a többi aláírókhoz.

JEGYZŐKÖNYV (II. sz.)

A Nyugat-európai Unió fegyveres erőiről

Őfelsége a belgák királya, a Francia Köztársaság elnöke és a Francia Unió elnöke, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke, az Olasz Köztársaság elnöke, Ő Királyi Fensége Luxemburg nagyhercegnője, Őfelsége Hollandia királynője és Őfelsége Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és egyéb királyságai és területei királynője, a Commonwealth feje, mint a Brüsszeli Szerződést módosító és kiegészítő Jegyzőkönyv aláírói,

az Észak-atlanti Tanáccsal való tanácskozás után meghatalmazottaikul kijelölték

akik megegyeztek az alábbiakban:

1. cikk. 1. Azok a szárazföldi és légi erők, amelyeket a jelen Jegyzőkönyvet aláíró mindegyik Magas Szerződő Fél békeidőben, az európai szárazföldön az Európai Szövetséges Erők Főparancsnoksága alá rendel, összlétszám és az alakulatok száma tekintetében nem haladhatják meg:

a) Belgium, Franciaország, a Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország és Hollandia részére az Európai Védelmi Közösséget felállító, Párizsban 1952. május 27-én aláírt Szerződéshez csatolt külön megállapodásban a békeidőkre megállapított maximális felső határt;

b) az Egyesült Királyság részére négy hadosztályt és a második taktikai légi flottát;

c) Luxemburg részére egy ezred erejű harci csoportot.

2. Az 1. pontban említett alakulatok száma, amennyiben szükséges, módosítható és a NATO működésének szükségleteihez alkalmazható, feltéve, hogy a harcerő egyenértékű marad és az összlétszámot nem lépik túl.

3. A maximális felső határok fenti megállapítása egyik Magas Szerződő Felet sem kötelezi arra, hogy ilyen erejű fegyveres erőket állítson ki vagy tartson fenn, de biztosítja számukra a jogot, hogy ezt, amennyiben óhajtja, megtehesse.

2. cikk. Ami a tengeri haderőket illeti, azt a hozzájárulást, amelyet jelen Szerződés mindegyik Magas Szerződő Fele a NATO-parancsnokságoknak szolgáltat, minden évben az évi megállapítás során (a NATO katonai hatóságai ajánlásainak figyelembevételével) határozzák meg. A Német Szövetségi Köztársaság hozzájárulása, az 1. cikkben említett külön megállapodás által meghatározott határokon vagy azzal egyenlő értékű harcerő keretein belül, azokból a hajókból és alakulatokból tevődik össze, amelyekre az Észak-atlanti Szerződés Tanácsa által rábízott védelmi feladatok végrehajtásához szüksége van.

3. cikk. Ha az évi megállapítás folyamán bármikor olyan javaslatokat terjesztenek elő, amelyeknek eredményeként a fegyveres erők szintjét a fentebbi 1. és

2. cikkben meghatározott határok fölé kellene emelni, akkor az ajánlott emelésnek az érdekelt Magas Szerződő Fél által történt elfogadását a jelen Jegyzőkönyv Magas Szerződő Feleinek egyhangú jóváhagyása alá kell bocsátani, ami vagy a Nyugat-európai Unió Tanácsában vagy az Észak-atlanti Szerződés Szervezete keretében történik meg.

4. cikk. Annak megállapítása végett, hogy a fentebbi 1. és 2. cikkben jelzett korlátokat megtartják-e, a Nyugat-európai Unió Tanácsával szabályos időközökben közölni kell azokat az értesítéseket, amelyeket az Európai Szövetséges Erők főparancsnoka az általa tartott szemlék folyamán szerzett. Ezeket a felvilágosításokat az európai szövetséges főparancsnok egy általa erre a célra kijelölt magas rangú tiszt útján juttatja el a Tanácshoz.

5. cikk. A jelen Jegyzőkönyv Magas Szerződő Feleinek az európai szárazföldön levő belső védelmi és rendőri erőinek létszámát és fegyverzetét a Nyugat-európai Unió Szervezetének keretében kötendő egyezmények fogják meghatározni, feladataik, szükségleteik és a már meglevő színvonal figyelembevételével.

6. cikk. Őfelsége Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság királynője továbbra is fenntartja az európai kontinensen, ideértve Németországot is, a jelenleg az Európai Szövetséges Erők főparancsnoka alá rendelt brit fegyveres erők tényleges erejét, azaz négy hadosztályt és a második taktikai légiflottát vagy olyan fegyveres erőt, amelyet az Európai Szövetséges Erők főparancsnoka hasonló harcértékű erőnek tart.

Őfelsége kötelezi magát, hogy nem vonja vissza ezeket a fegyveres erőket a Magas Szerződő Felek többségének kívánsága ellenére, akik döntésüket az Európai Szövetséges Erők főparancsnoka álláspontjának teljes ismeretében kell hogy meghozzák. Ez a kötelezettség azonban nem köti Őfelségét egy tengerentúli súlyos válság esetében. Ha a brit fegyveres erők fenntartása az európai szárazföldön bármikor is túlságosan súlyosan nehezednék az Egyesült Királyság külföldi fizetési helyzetére, Őfelsége Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság kormánya útján fel fogja kérni az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének Tanácsát, hogy vizsgálja felül e fegyveres erők fenntartásának pénzügyi feltételeit.

Ennek hitelül alulírott meghatalmazottak aláírták a jelen Jegyzőkönyvet, amely egyike a Szerződést módosító és kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikkében felsorolt jegyzőkönyveknek, és azt pecsétjükkel ellátták.

Készült Párizsban, 1954. október 23-án, egyenlő érvényű angol és francia szöveggel, egyetlen példányban, amelyet a belga kormány levéltárában helyeznek el; ez a kormány hiteles másolatokat juttat el a többi aláírókhoz.

JEGYZŐKÖNYV (III. sz.) A fegyverkezés ellenőrzéséről

Őfelsége a belgák királya, a Francia Köztársaság elnöke és a Francia Unió elnöke, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke, az Olasz Köztársaság elnöke, Ő Királyi Fensége Luxemburg nagyhercegnője, Őfelsége Hollandia királynője és Őfelsége Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és egyéb királyságai és területei királynője, a Commonwealth feje, mint a Brüsszeli Szerződést módosító és kiegészítő Jegyzőkönyv aláírói,

az Észak-atlanti Tanáccsal való tanácskozás után meghatalmazottaikul kijelölték

.....
akik megegyeztek az alábbiakban:

I. szakasz Gyártási tilalom alá eső fegyverzetek

1. cikk. A Nyugat-európai Unió Magas szerződő Felei tudomásul veszik és helyeslik a Német Szövetségi Köztársaság kancellárjának (Londonban, 1954. október 3-án tett és a jelen Jegyzőkönyvhöz annak I. Mellékleteként csatolt) nyilatkozatát, amelynek értelmében a Német Szövetségi Köztársaság arra kötelezte magát, hogy nem gyárt területén atom-, biológiai és kémiai fegyvereket. A jelen cikkben említett fegyverzetek típusait a II. Melléklet határozza meg. E fegyverzetek típusait közelebbről a Nyugat-európai Unió Tanácsa határozza meg és tartja korszerű színvonalon.

2. cikk. A Magas Szerződő Felek mint a Nyugat-európai Unió tagjai hasonlóképpen tudomásul veszik, és helyeslik a Német Szövetségi Köztársaság kancellárja által ugyanebben a nyilatkozatban vállalt azon kötelezettségét, amely szerint bizonyos más típusú fegyverzeteket nem gyártanak az Német Szövetségi Köztársaság területén, kivéve, ha az Észak-atlanti Szerződés Szervezete illetékes főparancsnoka a neki alárendelt fegyveres erők szükségletének megfelelő ajánlást terjeszt elő e fegyverzetek jegyzéke tartalmának módosítására vagy törlésére, és ha a Német Szövetségi Köztársaság ilyen irányú kérést terjeszt elő: ezt a módosítást vagy törlést a Nyugat-európai Unió Tanácsának kétharmad többséggel hozott határozata alapján végre kell hajtani. A jelen cikkben említett fegyverzetek típusait a III. Melléklet sorolja fel.

II. szakasz

Ellenőrzésnek alávetett fegyverzetek

3. cikk. Ha azoknak a Magas Szerződő Feleknek kontinentális területén, amelyek nem mondtak le az atom-, biológiai és kémiai fegyverek előállításáról, e fegyverek gyártása meghaladja a kísérleti szakaszt, és belép a tényleges termelés szakaszába, akkor szótöbbségi határozattal a Nyugat-európai Unió tanácsa határozza meg azoknak a készleteknek a mennyiségét, amelyeket az érdekelt Magas Szerződő Felek jogosultak az európai kontinensen tartani.

4. cikk. Az előző cikkek rendelkezéseinek épségben tartása mellett, a IV. Mellékletben felsorolt típusú fegyverzeteket a IV. Jegyzőkönyvben előírt mértékben és eljárás szerint kell ellenőrizni.

5. cikk. A IV. Mellékletben szereplő listát a Nyugat-európai Unió Tanácsa egyhangú határozattal módosíthatja.

Ennek hitelül alulírott meghatalmazottak aláírták a jelen Jegyzőkönyvet, amely egyike a szerződést módosító és kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikkében felsorolt jegyzőkönyveknek, és azt pecsétjükkel ellátták.

Készült Párizsban, 1954. október 23-án, egyenlő érvényű angol és francia szöveggel, egyetlen példányban, amelyet a belga kormány levéltárában helyeznek el; ez a kormány hiteles másolatokat juttat el a többi aláíróhoz.

MELLÉKLETEK

I. Melléklet. Adenauer kancellár nyilatkozata.

II. Melléklet. A feltétlenül eltiltott fegyverek listája.

III. Melléklet. A feltételesen eltiltott fegyverek listája.

IV. Melléklet. Az ellenőrzés alá eső fegyvertípusok listája.

JEGYZŐKÖNYV (IV. sz.)

a Nyugat-európai Unió Fegyverkezést Ellenőrző Hivataláról

(A Jegyzőkönyv részletesen szabályozza a Hivatal szervezetét [Armements Control Agency – ACA] és működését. A Jegyzőkönyv 3 szakaszból és 23 cikkből áll.)

(Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982... i. m. 256–262.)

SZERZŐDÉS

A FRANCIA KÖZTÁRSASÁG, AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK, NAGY-BRITANNIA ÉS ÉSZAK-ÍRORSZÁG EGYESÜLT KIRÁLYSÁG ÉS A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTTI KAPCSOLATOKRÓL
(PÁRIZS, 1954. OKTÓBER 23.)

A Francia Köztársaság, az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és a Német Szövetségi Köztársaság az alábbi szerződést kötötték, amely meghatározza új kapcsolataik alapjait.

1. cikk. 1. A jelen Szerződés életbelépésével a Francia Köztársaság, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság (a jelen Szerződésben és a Kiegészítő Szerződésekben „a Három Hatalomnak” is nevezve) megszüntetik a megszállási rendszert a Szövetségi Köztársaságban, hatályon kívül helyezik a megszállási szabályzatot és felosztatják a Szövetséges Főbiztosságot és a Tartományi Biztosságokat a Szövetségi Köztársaságban.

2. Ennek következtében a Szövetségi Köztársaság egy szuverén állam teljes joghatóságával intézi bel- és külügyeit.

2. cikk. Tekintettel a nemzetközi helyzetre, amely mind ez ideig megakadályozta Németország újraegyesítését és békeszerződéses rendezés létrehozását, a Három Hatalom fenntartja a megelőzően gyakorolt vagy bírt jogokat és felelőségeket Berlinre és Németországra mint egészre vonatkozóan, ide értve Németország újraegyesítését és a békeszerződéses rendezést. A Három Hatalom által a fegyveres erőknek Németországban való állomásozására és biztonságuk védelmére vonatkozóan fenntartott jogokról és felelőségekről jelen Szerződés 4. és 5. cikkei rendelkeznek.

3. cikk. 1. A Szövetségi Köztársaság vállalja, hogy politikáját az Egyesült Nemzetek alapokmányába iktatott elvekkel és az Európa Tanács Alapszabályaiban kitűzött célokkal összhangban fogja vezetni.

2. A Szövetségi Köztársaság megerősíti azt a szándékát, hogy teljes mértékben bekapcsolódjék a szabad nemzetek közösségébe, azzal, hogy tagjává válik a szabad világ közös céljait előmozdító nemzetközi szervezeteknek. A Három Hatalom megfelelő időben támogatni fogja a Szövetségi Köztársaságnak az ilyen szervezetekbe való felvétel iránti kérelmét.

3. A Három Hatalom, olyan államokkal folytatott tárgyalásai során, amelyekkel a Szövetségi Köztársaság nem áll összeköttetésben, a Szövetségi Köztársasággal tanácskozni fog a politikai érdekeit közvetlenül érintő kérdésekben.

4. A Szövetségi Kormány kérésére a Három Hatalom megteszi a szükséges intézkedéseket aziránt, hogy képviselje a Szövetségi Köztársaság érdekeit más államokkal való viszonylatban és bizonyos nemzetközi szervezetekben vagy értekezleteken, amennyiben a Szövetségi Köztársaság nincs abban a helyzetben, hogy azt maga megtegye.

4. cikk. 1. Addig is, amíg a német védelmi hozzájárulásról szóló megállapodások hatályba lépnek, a Három Hatalom fenntartja a fegyveres erőknek a Szövetségi Köztársaság területén való állomásoztatásra vonatkozó eddig gyakorolt vagy bírt jogokat. Ez erők feladata a szabad világ védelme, amelynek a Szövetségi Köztársaság és Berlin szintén részei. A jelen Szerződés 5. cikkének 2. pontjában foglalt rendelkezések érintetlenül hagyásával, e fegyveres erők jogait és kötelességeit a jelen Szerződés 8. cikkének 1. pontjában említett, a Német Szövetségi Köztársaság területén levő idegen fegyveres erők és tagjaik jogairól és kötelességeiről szóló szerződés (a továbbiakban „Csapatszerződés”) fogja szabályozni.

2. A Három Hatalom által a fegyveres erők Németországban való állomásoztatására vonatkozóan eddig gyakorolt vagy bírt és továbbra is fenntartott jogokat a jelen cikk rendelkezései nem érintik, amennyiben azok jelen Szerződés 2. cikke első mondatában említett jogok gyakorlásához szükségesek. A Szövetségi Köztársaság egyetért azzal, hogy a német védelmi hozzájárulásról szóló megállapodások hatálybalépése után ugyanolyan nemzetiségű és állományú fegyveres erők állomásoznak területén, mint amilyenek e megállapodások hatálybalépésekor ott állomásoznak. Tekintettel a Szövetségi Köztársaságnak a jelen Szerződés 1. cikkének 2. pontjában meghatározott jogállására, és tekintettel arra a tényre, hogy a Három Hatalom fegyveres erőknek a Szövetségi Köztársaság területén való állomásoztatására vonatkozó jogait, amennyiben ez a Szövetségi Köztársaságot érinti, csak a Szövetségi Köztársasággal teljes egyetértésben kívánják gyakorolni, ezt a kérdést külön szerződés szabályozza.

5. cikk. 1. A német védelmi hozzájárulásról szóló megállapodások hatálybalépéséig a Szövetségi Köztársaság területén állomásozó erőkre az alábbi rendelkezéseket kell alkalmazni:

a) A Három Hatalom tanácskozik a Szövetségi Köztársasággal a fegyveres erőkre vonatkozó minden kérdésről, amennyiben ezt a katonai helyzet megengedi. A Szövetségi Köztársaság a jelen Szerződés és a Kiegészítő Szerződések értelmében, valamint Alaptörvénye keretében teljes mértékben közreműködik abban, hogy a fegyveres erők feladatainak teljesítését megkönnyítse.

b) A Három Hatalomnak, mielőtt saját fegyveres erőinek részeként olyan nemzet csapattesteit küldi szövetségi területre, amely nemzet jelenleg nem küld ki ilyen csapatokat, ki kell kérni a Szövetségi Köztársaság beleegyezését. Mindazonáltal külső támadás vagy annak közvetlen veszélye esetében az ilyen csapattestek szövetségi területre a Szövetségi Köztársaság beleegyezése nélkül is bevihetők, de a veszély elmúltával csak annak beleegyezésével tarthatók ott.

2. A Három Hatalom által a Szövetségi Köztársaság területén állomásozó fegyveres erők biztonságának védelmére vonatkozóan eddig bírt vagy gyakorolt és időlegesen fenntartott jogok megszűnnek, mihelyt az illetékes német hatóságok a német törvényhozástól ezeknek megfelelő olyan jogokat kaptak, amelyek

képessé teszik őket arra, hogy ezen erők biztonságának védelmére hathatós intézkedéseket tegyenek, ide értve azt is, hogy szembeszálljanak a közbiztonság és a közrend súlyos megzavarásával. Amennyiben ezeket a jogokat a Három Hatalom továbbra is gyakorolná, ez csak a Szövetségi Kormányval való előzetes tanácskozás után történhetik meg, hacsak a katonai helyzet az ilyen tanácskozás lehetőségét nem zárja ki, és ha a Szövetségi Kormány elismeri, hogy a körülmények megkövetelik e jogok gyakorlását. Minden egyéb tekintetben a fegyveres erők biztonságának védelmét a Csapatszerződés vagy az azt helyettesítő egyezmény rendelkezései és – amennyiben valamely érvényes megállapodás nem tartalmaz ellenkező rendelkezéseket – a német jog szabályozza.

6. cikk. 1. A Három Hatalom tanácskozni fog a Szövetségi Köztársasággal Berlinre vonatkozó jogaik gyakorlásáról.

2. A Szövetségi Köztársaság a maga részéről együttműködik a Három Hatalommal, hogy ezek eleget tehessenek Berlinnel szemben vállalt felelősségüknek.

7. cikk. 1. Az Aláíró Államok egyetértenek abban, hogy közös politikájuk egyik lényeges célja a Németország és volt ellenfelei között szabad tárgyalások útján létrejött, egész Németországra vonatkozó békeszerződéses rendezés, amelynek meg kell vetnie a tartós béke alapjait. Az Aláíró Államok egyetértenek abban is, hogy Németország határainak végleges megállapítása erre a rendezésre vár.

2. A békeszerződéses rendezés létrejöttéig is, az Aláíró Államok együttműködnek egymással aziránt, hogy békés eszközökkel elérjék közös céljukat, az újraegyesített, a Szövetségi Köztársasághoz hasonló liberális-demokratikus alkotmánnyal rendelkező és az európai közösségbe bekapcsolódó Németországot.

3. A Három Hatalom tanácskozik a Szövetségi Köztársasággal minden olyan kérdésben, amely Németországra, mint egészre vonatkozó jogaik gyakorlását érinti.

8. cikk. 1. a) Az Aláíró Államok az alábbi Kiegészítő Szerződéseket kötötték:

– Szerződés a Német Szövetségi Köztársaság területén levő idegen fegyveres erők és tagjaik jogairól és kötelességeiről.

– Pénzügyi egyezmény.

– Szerződés a háború és a megszállás folytán felmerült kérdések rendezéséről.

b) A Német Szövetségi Köztársaság területén levő idegen fegyveres erők és tagjaik jogairól és kötelességeiről szóló szerződés és a fegyveres erők és tagjaik adózása tárgyában Bonnban, 1952. május 26-án kelt és a Bonnban, 1952. július 26-án aláírt jegyzőkönyv által módosított egyezmény addig maradnak érvényben, amíg hatályba nem lépnek a Három Hatalom és más, a Szövetségi Köztársaság területén csapatokat állomásoztató államok fegyveres erőinek jogairól és kötelességeiről szóló új megállapodások. Az új megállapodásokat az Észak-atlanti Szerződés résztvevői által fegyveres erők jogállása tárgyában Londonban, 1951. június 19-én aláírt egyezmény alapulvételével fogják megkötni és azokkal a ren-

delkezésekkel egészítik ki, amelyeket a Szövetségi Köztársaságban állomásozó erőkkel kapcsolatos különleges körülmények szükségessé tesznek.

c) A pénzügyi egyezmény addig marad érvényben, amíg hatályba nem lépnek az új megállapodások, amelyeket az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének a Szövetségi Köztársaság területén csapatokat állomásoztató más kormányaival a pénzügyi egyezmény 4. cikkének 4. pontja értelmében tárgyalnak le.

2. A háború és a megszállás folytán felmerült kérdések rendezéséről szóló szerződés 1. fejezete 6. cikkének 4. pontjában említett átmeneti időszak alatt a három Aláíró Államnak ebben a pontban említett jogai fennmaradnak.

9. cikk. 1. Döntőbírásgot állítanak fel, amelynek működését az ide mellékelt Alapokmány rendelkezései szabályozzák.

2. A jelen cikk 3. pontjában, az ide mellékelt Alapokmányban vagy a Kiegészítő Szerződésekben foglalt kivételek épségben tartása mellett, kizárólag a Döntőbírásgnak lesz hatásköre a Három Hatalom és a Szövetségi Köztársaság között felmerült minden olyan vita rendezésére, amely a jelen Szerződés, az ide mellékelt Alapokmány vagy a Kiegészítő Szerződések alkalmazása körül keletkezett és amelyet a Felek tárgyalások útján vagy más, az Aláíró Államok összessége által elfogadott módon nem sikerült rendezni.

2. A Három Hatalomnak a 2. cikkben, a 4. cikk 1. pontjának két első mondatában, a 4. cikk 2. pontjának első mondatában és az 5. cikk 2. pontjának két első mondatában lefektetett jogaira vagy e jogok alapján foganatosított intézkedéseire vonatkozó viták eldöntése nem tartozik a Döntőbírásg vagy bármely más bíróság vagy bírói fórum illetékessége alá.

10. cikk. Az Aláíró Államok felül fogják vizsgálni a jelen Szerződés és a Kiegészítő Szerződések rendelkezéseit:

a) egyikük kérésére, Németország újraegyesítése esetében, vagy abban az esetben, ha a jelen Szerződésben részes Államok részvételével vagy hozzájárulásával nemzetközi megegyezés jön létre az egység helyreállítását célzó intézkedésekről, továbbá ez európai federáció megalakulása esetében;

b) minden olyan helyzetben, amelyről az Aláíró Államok egyhangúan elismerik, hogy az a jelen Szerződés hatálybalépésekor fennállott körülmények alapvető megváltozása következtében jött létre.

Az Aláíró Államok mindkét esetben közös egyetértéssel módosítani fogják a jelen Szerződést és a Kiegészítő Szerződéseket, amennyire ezt a helyzetben beállott alapvető változás szükségessé vagy tanácsossá teszi.

11. cikk. Jelen Szerződést és a Kiegészítő Szerződéseket a Német Szövetségi Köztársaság kormányának levéltárában kell elhelyezni. E kormány mindegyik Aláíró Államhoz hiteles másolatokat juttat el és értesíti azokat a Szerződés és a Kiegészítő Szerződések hatálybalépésének időpontjáról.

Ennek hitelül alulírottak, akik erre a célra kormányaiktól kellő meghatalmazást kaptak, a jelen Szerződést aláírták.

Kelt Bonnban, 1952. május hónapjának 26-ik napján, három példányban, francia, angol és német nyelven, azzal, hogy a három változat egyenlő érvényű.

Eden

Schuman

Dulles

Adenauer

MELLÉKLET

(A Döntőbírásg Alapokmányát tartalmazza, amely 4 címből és 25 cikkből áll. A 4 cím a következő: I. A Bíróság összetétele, szervezete és székhelye. II. A Bíróság illetékessége és hatásköre. III. Eljárás. IV. Tanácsadó vélemények.)

A KIEGÉSZÍTŐ SZERZŐDÉSEK

Szerződés a Német Szövetségi Köztársaság területén levő idegen fegyveres erők és tagjaik jogairól és kötelességeiről

(A Szerződés 3 részből áll: I. Általános rendelkezések, II. Bíraskodás, III: Igazgatás és ellátás. – A módosítások főként azokat a részeket érintik, amelyek az Európai Védelmi közösséggel voltak kapcsolatosak.)

Egyezmény a Német Szövetségi Köztársaság pénzügyi hozzájárulásáról az együttes védelemhez

(A Német Szövetségi Köztársaság meghatározott összeggel járul hozzá a területén állomásozó erők fenntartásához.)

Szerződés a háború és a megszállás folytán felmerült kérdések rendezéséről

(A Szerződés 12 fejezetből áll: I. Általános rendelkezések, II. Dekartellizáció és ipari decentralizáció. (Ezt a fejezetet a módosítás eltörölte és egyes új cikkeket az I. fejezethez csatolt.) III. Belső visszaszolgáltatás. IV. A nemzeti szocializmus áldozatainak kártalanítása. (Törölve.) V. Külső visszaszolgáltatások. VI. Jóvátetelek és külföldi vagyon. VII. Elhurcolt személyek és menekültek. VIII. Igények

Németországgal szemben. (Törölve.) IX. Bizonyos igények külföldi állampolgárokkal és államokkal szemben. X. Külföldi érdekek Németországban. XI. Könnyítések a Szövetségi Köztársaságban a három hatalom nagykövetségei és konzulátusai részére. (Törölve.) XII. Polgári légi-forgalom.

A Szerződés Melléklete arról a Döntőbírósról intézkedik, amely a németországi javakra, jogokra és érdekekre vonatkozó ügyekben fellebbezési hatóságként szerepel. Végül a Levélváltások a következő kérdéseket érintik: az Ellenőrző Tanács által hozott törvények, a nemzetközi szerződések és egyezmények érvényessége, a Saar-vidéket érintő szerződések és egyezmények, a háború előtti magánkötelezettségek, a Szerződés egyes rendelkezéseinek esetleges életbelépése a megerősítés előtt.)

Egyezmény a fegyveres erők és tagjaik adózásáról

(Az egyezmény az említett adózási kötelezettségeit és annak módzatait szabályozza.)

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 248–253.)

BARÁTSÁGI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI SZERZŐDÉS JUGOSZLÁVIA, GÖRÖGORSZÁG ÉS TÖRÖKORSZÁG KÖZÖTT (BALKÁN-PAKTUM) (1953. FEBRUÁR 28.)

1. cikk

Együttműködésük tartós formáját biztosítandó, a szerződő felek konzultálnak a közös érdeklődésre számot tartó valamennyi problémáról.

A szerződő felek külügyminiszterei évente egyszer rendszeres konferenciát rendeznek, ha szükségesnek ítélik, akkor gyakrabban is, hogy megvizsgálják a nemzetközi politikai helyzetet és e szerződés céljaival összhangban megfelelő határozatokat hozzanak.

2. cikk

A szerződő felek szándéka, hogy továbbra is közös erőfeszítéseket tesznek területükön a béke megőrzésére és közösen folytatják a biztonságukkal összefüggő kérdések vizsgálatát, beleértve a közös védelmi intézkedéseket is, amelyeket provokálatlan támadás esetén szükségesnek ítélnak.

3. cikk

A szerződő felek vezérkari főnökségei folytatják együttműködésüket azzal a céllal, hogy kormányaiknak ajánlásokat terjesszenek be védelmi kérdésekben, amelyet közös megállapodásban rögzítenek, hogy így koordinált határozatokat lehessen alkotni.

4. cikk

A szerződő felek fejlesztik együttműködésüket a gazdaság, a technika és a kultúra területén. Amikor hasznosnak tekintik, megfelelő egyezményeket kötnek és a gazdasági, műszaki és kulturális problémák kezelésére létrehozzák a szükséges szerveket.

5. cikk

A szerződő felek kötelezik magukat, hogy egymás között felmerült vitáikat békés eszközökkel, az Egyesült Nemzetek chartájában előírányzott módon, a megértés és a barátság szellemében rendezik. Hasonlóképpen kötelezik magukat, hogy tartózkodnak a másik fél belügyeibe való beavatkozástól.

6. cikk

A szerződő felek tartózkodnak olyan szerződések kötésétől vagy olyan akcióban való részvételtől, amely valamelyikük ellen irányul vagy érdekeiknek kárt okozna.

7. cikk

A szerződő felek kijelentik, hogy nincsenek érvényben egymás között és egy vagy több országgal kötött olyan nemzetközi kötelezettségeik, amelyek megállapításai ellentmondának ennek a szerződésnek. A szerződő felek kötelezettséget vállalnak, hogy a jövőben nem írnak alá semmiféle nemzetközi kötelezettséget, amely ellentétben állna e szerződéssel.

8. cikk

Ez a szerződés nem változtatja meg mindazon jogokat és kötelezettségeket, amelyek az Észak-atlanti Szerződésből Görögországra és Törökországra vonatkoznak, és nem lehet úgy sem beállítani, mintha az a szerződés megváltoztatná ezeket a jogokat és kötelezettségeket.

9. cikk

E szerződés hatályba lépése után minden más állam a három aláíró állammal azonos feltételekkel és azonos jogokkal csatlakozhat a szerződéshez, amelyek együttműködését valamennyi szerződő fél hasznosnak tekinti e szerződés céljainak megvalósulása érdekében.

10. cikk

A szerződés francia nyelvű hiteles szövegét valamennyi szerződő fél ratifikálja és a ratifikációs okmányt Belgrádban, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság külügyminisztériumában helyezik letétbe. Akkor lép életbe, amikor az utolsó ratifikációs okmányt is letétbe helyezték.

E szerződés hatályba lépését követő öt év lejártával a szerződő felek felmondhatják szerződési tagságukat egy évvel a szerződés lejártá előtt a többi szerződő fél kormányához intézett nyilatkozattal.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung*. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 2001. 143–144.)

AZ ÉSZAKI TANÁCS ALAPSZABÁLYZATA (1958. JANUÁR 1.)

1. cikk

Az Északi Tanács a dán, a finn, az izlandi, a norvég, a svéd parlament és ezen országok kormányainak együttműködési szerve olyan ügyekben, amelyeknél ezen országok vagy egyikük közös intézkedései kerülnek szóba.

2. cikk

A Tanács 69 választott tagból és kormányképviselőkből áll.

Az egyes országok által meghatározott időszakra és módon, a dán, a finn, a norvég és a svéd parlament egyenként 16 tanácstagot választ saját soraiból a szükséges számú képviselők mellett és az izlandi parlament saját soraiból 5 tanácstagot a szükséges számú képviselők mellett. Az országok választott tagjai között valamennyi politikai irányzatnak képviseltetnie kell magát.

A tagok közé az egyes kormányok az általuk meghatározott számú kormányképviselőt nevezik ki.

3. cikk

A Tanácsban a kormányképviselők nem rendelkeznek szavazati joggal.

4. cikk

A Tanács évente egyszer ülésezik az általa meghatározott időpontban (rendes ülés). Ezen kívül akkor ülésezik, ha ezt maga elhatározza, vagy legalább két kor-

mány vagy legalább 25 választott tagja ezt kérvényezi (rendkívüli ülés). A rendes ülésre a Tanács határozata értelmében a részt vevő országok valamelyikének fővárosában kerül sor.

5. cikk

A Tanács a rendes ülés időszakára és a következő rendes ülésig tartó időszakra tagjai közül elnököt és négy elnökhelyettest választ. Az elnök és az elnökhelyettesek alkotják a Tanács elnökségét.

6. cikk

A Tanács tárgyalásai nyilvánosak, feltéve, hogy valamely kérdés különleges jellege miatt másként nem határoz.

7. cikk

A rendes üléseken a választott tagokat az ügyek előkészítésére állandó bizottságokba osztják be. A bizottságok egyes esetekben az elnökség határozata alapján az ülések között is működhetnek.

Különleges esetek feldolgozására az ülések között választmányok állíthatók fel.

8. cikk

Mindegyik ország delegációja titkárt és egyéb személyzetet foglalkoztat. A titkárságok tevékenységét és kölcsönös együttműködését az elnökség irányítja.

9. cikk

Minden kormánynak és minden tagnak joga van írásos beadványban a Tanács elnökségének ügyeket előterjeszteni. Az elnökség megindítja a szükségesnek ítélt eljárást és az aktákat az ülés előtt egyidejűleg megküldi a kormányoknak és a tagoknak.

10. cikk

A Tanács megvitatja az országok közös érdeklődésre számot tartó kérdéseit és ajánlásokat fogalmaz meg a kormányok számára. Az ajánláshoz mellékelni kell az egyes tagok szavazatait.

Azokban a kérdésekben, amelyek kizárólag meghatározott országokat érintenek, csak ezen országok tagjai rendelkeznek szavazati joggal.

11. cikk

A kormányoknak a rendes ülés során tájékoztatniuk kell a Tanácsot az ajánlásai nyomán hozott intézkedésekről.

12. cikk

A Tanács maga határozza meg ügyrendjét.

13. cikk

A Tanácsban való részvétel kiadásait minden kormány maga fedezi.

A Tanács határoz a közös kiadások elosztásáról.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 144–146.)

A NEW YORK-I KONFERENCIA HATÁROZATA
AZ NSZK FELFEGYVERZÉSÉRŐL
(1950. SZEPTEMBER 26.)

Az Atlanti Tanács szeptember 26-i közleménye

Az Észak-atlanti Tanács, amely szeptember 18-án felfüggesztette munkálatait, ma folytatta tárgyalásait.

A felfüggesztés tartama alatt a külügyminiszterek kikérték kormányaik véleményét.

Az egységes európai haderő megszervezése

A Tanács hozzájárult ahhoz, hogy a lehető leghamarabbi időpontban egy központi parancsnokság alatt álló egységes haderőt állítsanak fel, amely képes megelőzni a támadást és biztosítani Nyugat-Európa védelmét.

Az egységes haderőnek a Tanács által jóváhagyott tervezete a következő elveken alapul:

1. Az egységes haderőt az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének fennhatósága alatt állítják fel, és a Szerződés megfelelő szervei által kidolgozott stratégiai és politikai tervek szerint vezetik.

2. Az egységes haderőt egy főparancsnok parancsnoksága alá helyezik, akit elegendő hatalommal ruháznak fel, hogy biztosíthassa a parancsnoksága alá helyezett nemzeti egységeknek békében és háborúban egyaránt hatékony egységes haderővé való szervezését és kiképzését.

3. A főparancsnok mellé nemzetközi vezérkart rendelnek, amelyben az egységes haderőhöz hozzájáruló valamennyi ország képviselőt kap.

4. A főparancsnok kinevezéséig vezérkari főnököt jelölnek ki, aki a szervezésért és a kiképzésért felel.

5. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete katonai bizottságának állandó csoportja felelős az egységes haderő felsőbb stratégiai irányításáért.

Az egységes haderőre vonatkozó végleges megállapodásokat a Tanács dolgozza ki, amikor ismeretessé válnak a védelmi bizottság javaslatai a következő kérdésekben:

A védelmi bizottság feladatai

A Tanács felkérte az Észak-atlanti Szerződés védelmi bizottságát, hogy folytassa az egységes haderő szervezetének kidolgozását és tegye meg a szükséges javaslatokat e haderő mihamarabbi felállítására. A Tanács hasonlóképpen felkérte a védelmi bizottságot, hogy vizsgálja meg az Észak-atlanti Szerződés Szervezete és a kapcsolatos katonai szervezetek katonai szerkezetén végrehajtandó szükséges módosításokat és egyszerűsítéseket, valamint azt, hogyan lehet a legjobban biztosítani a szükséges szoros kapcsolatot az állandó csoport és a benne nem képviselt tagállamok kormányai között.

A Tanács elismerte, hogy az egységes haderő felállítása érdekében az emberanyagot és a termelés terén rendelkezésre álló erőforrásokat teljes mértékben fel kell használni Nyugat-Európa védelmére. E célból az Észak-atlanti Szerződés szervezetei meg fogják vizsgálni azoknak a csapatoknak pontos jellegét és összetételét, amelyeket a tagállamok kormányainak az egységes haderő rendelkezésére kell majd bocsátaniuk. Az e csapatok rendelkezésre bocsátására vonatkozó döntéseket a lehető leghamarabb be kell kérni a tagállamok kormányaitól.

Németország hozzájárulása

A német erőforrások és emberanyag felhasználását a demokrácia képviselőinek Németországban és másutt legutóbb kifejezett nézeteinek megvilágításában vizsgálták meg. A Tanács egyetértett abban, hogy Németországot olyan állapotba kell helyezni, hogy hozzájárulhasson Nyugat-Európa védelmének helyreállításához, és miután a Tanács tudomásul vette, hogy a megszálló hatalmak tanulmányozzák a kérdést, felkérte a védelmi bizottságot, tegyen javaslatokat azokra a módszerekre vonatkozóan, amelyek szerint Németország a leghamarabb teljesíthetné hozzájárulását.

A Tanácsnak az elnökség évi váltásáról folytatott tárgyalásainak megfelelően ebben az évben Paul van Zeeland belga külügyminiszter veszi át az Észak-atlanti Tanács elnökségét.

Elnapolván az ülést, a miniszterek újból megerősítették az általuk képviselt szabad népek egységét és közös elhatározásukat, hogy megőrzik a békét, a biztonságot és az atlanti közösség szabadságát.

(Németh István: *A német kérdés...* i. m. 79–80.)

A SZOVJET KORMÁNY NÉMET BÉKESZERZŐDÉS-TERVEZETE (1952. MÁRCIUS 10.)

A német békeszerződés alapjai

Résztvevők:

Nagy-Britannia, a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Lengyelország, Csehszlovákia, Belgium, Hollandia és a Németország elleni háborúban fegyveres erejükkel részt vett más államok.

Politikai rendelkezések:

1. Németországot egységes államként állítják helyre. Ezzel véget vetnek Németország szétagoltságának, és lehetővé teszik, hogy az egységes Németország, mint független, demokratikus, békeszerető állam fejlődjék.

2. A megszálló hatalmak minden fegyveres erejét legkésőbb a békeszerződés életbe lépésének napjától számított egy éven belül ki kell vonni Németországból. Ezzel egyidejűleg felszámolnak minden Németország területén levő külföldi katonai támaszpontot.

3. A német nép számára biztosítani kell a demokratikus jogokat azzal, hogy minden német joghatóság alá tartozó személy, tekintet nélkül fajára, nemére, nyelvére vagy vallására, élvezze az emberi jogokat és az alapvető szabadságjogokat, beleértve a szólás, a sajtó és a vallásgyakorlás szabadságát, a politikai meggyőződés szabadságát és a gyülekezési szabadságot.

4. Németországban biztosítani kell a demokratikus pártok és szervezetek szabad működését. Ugyanakkor jogot kell adni ezeknek a pártoknak és szervezeteknek ahhoz, hogy szabadon dönthessenek belső ügyeikben, kongresszusokat és gyűléseket tarthassanak, élvezhessék a sajtó- és a kiadói szabadságot.

5. Németország területén nem szabad megengedni a demokráciával és a béke megőrzésének ügyével szemben ellenséges szervezetek működését.

6. A német hadsereg minden volt katonájának, köztük a tiszteknek és tábornokoknak, minden volt nácinak – kivéve a bűncselekmények elkövetéséért büntetésüket töltő személyeket – minden más német állampolgárral egyenlő állampolgári és politikai jogokat kell adni, hogy részt vehessenek a békeszerető, demokratikus Németország építésében.

7. Németország kötelezettséget vállal, hogy nem csatlakozik egyetlen olyan koalícióhoz vagy katonai szövetséghez sem, amely a Németország ellen vívott háborúban fegyveres erejével részt vett bármely állam ellen irányul.

Terület:

Németország területét a nagyhatalmak potsdami értekezletének rendelkezéseiben meghatározott határokkal állapítják meg.

Gazdasági rendelkezések:

Németországra semmiféle korlátozást nem rónak békés gazdaságának fejlesztésében, amelynek a német nép jóléte növekedését kell szolgálnia.

Németországnak más országokkal folytatott kereskedelmét, tengeri hajózását és azt, hogy eljusson a világpiacokra, nem akadályozzák korlátozásokkal.

Katonai rendelkezések:

1. Németországnak megengedik, hogy az ország védelméhez szükséges nemzeti fegyveres (szárazföldi, légi és haditengerészeti) ereje legyen.

2. Németországnak megengedik, hogy hadianyagot és haditechnikai felszerelést gyártson; ennek mennyisége vagy típusa nem lépheti túl azokat a határokat, amelyeket a békeszerződéssel Németország számára megállapított fegyveres erők szükségletei megkívánnak.

Németország és az Egyesült Nemzetek Szervezete:

A Németországgal békeszerződést kötő államok támogatják Németország felvételi kérelmét az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagjai sorába.

(Németh István: *A német kérdés...* i. m. 81–83.)

A BERLINI NÉGYHATALMI KONFERENCIA DOKUMENTUMAIBÓL (1954. JANUÁR 25. – FEBRUÁR 18.)

Molotov szovjet külügyminiszter javaslata a Németországgal kötendő békeszerződés előkészítéséről és alapelveiről (1954. február 1.)

Molotov 1954. február 1-jén javaslatot és szövegtervezetet terjesztett elő a szovjet kormány részéről Németországgal kötendő békeszerződés előkészítéséről és alapelveiről. Az új szövegtervezet különbözik az 1952. március 10-én javasolt tervezettől, három új bekezdés lett betoldva. Ezek:

Politikai irányelvek

8. Németországra nem szabad semmiféle politikai vagy katonai jellegű kötelezettséget róni azokból a szerződésekből vagy megállapodásokból kifolyóan, amelyeket a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kormányai kötöttek a német békeszerződés megkötése és Németország egységes állammá való visszaállítása előtt.

Gazdasági irányelvek

2. Németországot teljesen felmentjük az Egyesült Államokkal, Nagy-Britanniával, Franciaországgal és a Szovjetunióval szemben fennálló háború utáni államadósságok fizetése alól, kivéve a kereskedelmi kötelezettségekből eredő adósságokat.

Katonai irányelvek

1. Meg kell engedni Németországnak, hogy az ország védelméhez szükséges saját nemzeti haderővel (szárazföldi, légi és tengeri erőkkel) rendelkezzen.

Ezeknek a haderőknek a nagyságát a belső jellegű feladatoknak, a határok és a légtér helyi védelmének megfelelően kell korlátozni.

Molotov szovjet külügyminiszter két javaslata a megszálló csapatok kivonásáról és egy európai kollektív biztonsági szerződés megkötéséről (1954. február 10.)

Molotov szovjet külügyminiszter 1945. február 10-én két javaslatot tett le a konferencia asztalára:

Az első javaslat szövege:

Európa biztonságának megszilárdításáról

„1. Franciaország, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió kormányai kötelezik magukat, hogy folytatják a német kérdés kielégítő megoldására irányuló erőfeszítéseiket a béke és a nemzeti szabadság fenntartásának alapelveivel összhangban, valamint törekednek az összes más olyan európai országok jogainak tiszteletben tartására, amelyek érdekeltek abban, hogy semmiféle más állam ne sértse meg nemzeti érdekeiket és biztonságukat.

2. A német békeszerződés megkötéséig és Németország demokratikus és békés alapon történő egyesítéséig a következő intézkedéseket kell megvalósítani:

a) Mind Kelet-, mind Nyugat-Németország területéről egyidejűleg hat hónapon belül vissza kell vonni a megszálló csapatokat, kivéve olyan korlátozott erőket, amelyeket a négy nagyhatalom ellenőrző feladataiból eredő, a Szovjetunió részéről Kelet-Németország, az USA, Nagy-Britannia és Franciaország részéről Nyugat-Németország vonatkozásában teljesítendő felügyeleti funkciók elvégzésére hagytak hátra.

E kontingensek nagyságát a négy nagyhatalom megegyezésük alapján dönti el.

b) Arra az esetre, ha Németország egyik vagy másik részében a biztonság veszélyben forogna, a jelenleg Németországban megszálló funkciókat gyakorló hatalmak fenntartják maguknak azt a jogot, hogy visszavezénylik csapataikat Németországba: a Szovjetunió Kelet-Németországba, az USA, Nagy-Britannia és Franciaország Nyugat-Németországba.

c) A belső rend fenntartására és a határok rendezése céljából a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság olyan rendőri egységekkel fog rendelkezni, amelyek erejét és fegyverzetét illetően a négy nagyhatalomnak meg kell egyeznie.

Ennek az egyezménynek betartása érdekében Kelet- és Nyugat-Németországban a négy hatalom képviselőiből felügyelő csoportokat kell szervezni.

3. A fenti rendelkezésekkel összhangban, amelyek végrehajtása biztosítja Németország semlegesítését és kedvező feltételeket teremt a német kérdés megoldásához az európai béke megszilárdítása érdekében, a négy hatalom haladéktalanul intézkedik az európai államok között egy olyan szerződés megkötését

illetően, amely előmozdítja a kollektív biztonságot, megfelelő biztosítékokat nyújt Európa békéjének megszegése és az agresszió ellen. Ebből a célból a négy hatalom megegyezett abban, hogy kezdeményező lépéseket tesz az európai államok konferenciájának összehívására”.

**A három nyugati hatalom állásfoglalása
a berlini négyhatalmi konferenciával kapcsolatban
(1954. február 20.)**

A három nyugati hatalom külügyminiszterei 1954. február 20-án a következő nyilatkozatot tették közzé a berlini négyhatalmi konferenciával kapcsolatban (elhagyva az Ausztriára vonatkozó kijelentéseket):

„A berlini konferencia fő témája a német kérdés volt. A három nyugati delegáció követelte Németország egyesítését szabad választások alapján, amelyek össz-német kormány megalakításához vezetnének, amellyel békeszerződést lehetne kötni. A nyugati hatalmak ebből a célból gyakorlati tervet terjesztettek elő. Javaslatukat a szovjet delegáció még csak vitaalapul sem fogadta el, úgyhogy a nyugati hatalmak arra a következtetésre voltak kénytelenek jutni, hogy a szovjet kormány jelenleg nem hajlandó szabad össz-német választásokat engedélyezni, vagy pedig Kelet-Németország feletti ellenőrzését feladni. A három nyugati kormány folytatja erőfeszítéseit, hogy Németország szabadságban való egyesítését békés úton elérjék. Egyelőre bizonyos intézkedéseket javasoltak, amelyek Németország pillanatnyi felosztottságának hatásait és azok Berlinre gyakorolt következményeit enyhítenék. Javasolták, hogy a három főbiztos vizsgálja meg ezeket a kérdéseket a szovjet főbiztossal. Berlint illetően a három kormány megerősítette, hogy továbbra is érdekelt a város biztonságának fenntartásában, amint ez kifejezésre jutott az 1952. május 27-i háromhatalmi nyilatkozatban. Minden tőlük telhetőt elkövetnek, hogy megjavítsák a berlini állapotokat és előmozdítsák a város gazdasági jólétét.

A három miniszter kifejtette és leszögezte a nyugati biztonsági egyezmény tisztán védelmi jellegét. Ajánlást tettek annak megbeszélésére, milyen módon lehetne a Szovjetunió agresszió elleni védelme tekintetében fennálló kötelezettségeket megerősíteni. A szovjet delegáció ezekre az ajánlásokra nem válaszolt. A szovjet delegáció javaslatai a nyugati biztonsági rendszer feloszlását idézték volna elő, míg a szovjet blokk katonai hatalma Európában érintetlenül megmaradna. A három kormánynak nincs szándékában, hogy a védelmi rendszer fejlesztésére irányuló erőfeszítéseik terén engedjék magukat félrevezetni, mert ez a rendszer a jövő legszilárdabb biztosítója”.

(Németh István: *A német kérdés...* i. m. 84–87, 89–90, 93–94.)

**A HÁROM NYUGATI HATALOM ÉS
AZ NSZK ALAPVETŐ KAPCSOLATAIRÓL SZÓLÓ SZERZŐDÉS
(PÁRIZS, 1954. OKTÓBER 23.)**

SZERZŐDÉS

a Francia Köztársaság, az Amerikai Egyesült Államok,
Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és a Német Szövetségi
Köztársaság közötti kapcsolatokról

A Francia Köztársaság, az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és a Német Szövetségi Köztársaság az alábbi szerződést kötötték, amely meghatározza új kapcsolataik alapjait.

1. cikk. 1. A jelen Szerződés életbelépésével a Francia Köztársaság, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság (a jelen Szerződésben és a Kiegészítő Szerződésekben „a Három Hatalomnak” is nevezve) megszüntetik a megszállási rendszert a Szövetségi Köztársaságban, hatályon kívül helyezik a megszállási szabályzatot és felosztatják a Szövetséges Főbiztosságot és a Tartományi Biztosságokat a Szövetségi Köztársaságban.

2. Ennek következtében a Szövetségi Köztársaság egy szuverén állam teljes joghatóságával intézi bel- és külügyeit.

2. cikk. Tekintettel a nemzetközi helyzetre, amely mind ez ideig megakadályozta Németország újraegyesítését és békeszerződéses rendezés létrehozását, a Három Hatalom fenntartva a megelőzően gyakorolt vagy bírt jogokat és felelőségeket Berlinre és Németországra, mint egészre vonatkozóan, ide értve Németország újraegyesítését és a békeszerződéses rendezést. A Három Hatalom által a fegyveres erőknek Németországban való állomásozására és biztonságuk védelmére vonatkozóan fenntartott jogokról és felelőségekről jelen Szerződés 4. és 5. cikkei rendelkeznek.

3. cikk. 1. A Szövetségi Köztársaság vállalja, hogy politikáját az Egyesült Nemzetek Alapokmányába iktatott elvekkel és az Európa Tanács Alapszabályaiban kitűzött célokkal összhangban fogja vezetni.

2. A Szövetségi Köztársaság megerősíti azt a szándékát, hogy teljes mértékben bekapcsolódik a szabad nemzetek közösségébe, azzal, hogy tagjává válik a szabad világ közös céljait előmozdító nemzetközi szervezeteknek. A Három Hatalom megfelelő időben támogatni fogja a Szövetségi Köztársaságnak az ilyen szervezetekbe való felvételi kérelmét.

3. A Három Hatalom, olyan államokkal folytatott tárgyalásai során, amelyekkel a Szövetségi Köztársaság nem áll összeköttetésben, a Szövetségi Köztársasággal tanácskozni fog a politikai érdekeit közvetlenül érintő kérdésekben.

4. A Szövetségi Kormány kérésére a Három Hatalom megteszi a szükséges intézkedéseket az iránt, hogy képviselje a Szövetségi Köztársaság érdekeit más államokkal való viszonylatban és bizonyos nemzetközi szervezetekben vagy értekezleteken, amennyiben a Szövetségi Köztársaság nincs abban a helyzetben, hogy azt maga megtegye.

4. cikk.1. Addig is, amíg a német védelmi hozzájárulásról szóló megállapodások hatályba lépnek, a Három Hatalom fenntartja a fegyveres erőknek a Szövetségi Köztársaság területén való állomásoztatására vonatkozó eddig gyakorolt vagy bírt jogokat. Ezen erők feladata a szabad világ védelme, amelynek a Szövetségi Köztársaság és Berlin szintén részei. A jelen Szerződés 5. cikkének 2. pontjában foglalt rendelkezések érintetlenül hagyásával, e fegyveres erők jogait és kötelességeit a jelen Szerződés 8. cikkének 1. pontjában említett, a Német Szövetségi Köztársaság területén levő idegen fegyveres erők és tagjaik jogairól és kötelességeiről szóló szerződés (a továbbiakban „Csapatszerződés”) fogja szabályozni.

2. A Három Hatalom által a fegyveres erők Németországban való állomásoztatására vonatkozó eddig gyakorolt vagy bírt és továbbra is fenntartott jogokat a jelen cikk rendelkezései nem érintik, amennyiben azok jelen Szerződés 2. cikke első mondatában említett jogok gyakorlásához szükségesek. A Szövetségi Köztársaság egyetért azzal, hogy a német védelmi hozzájárulásról szóló megállapodások hatályba lépése után ugyanolyan nemzetiségű és állományú fegyveres erők állomásoznak területén, mint amilyenek e megállapodások hatályba lépésekor ott állomásoznak. Tekintettel a Szövetségi Köztársaságnak a jelen Szerződés 1. cikkének 2. pontjában meghatározott jogállására, és tekintettel arra a tényre, hogy a Három Hatalom fegyveres erőknek a Szövetségi Köztársaság területén való állomásoztatására vonatkozó jogaikat, amennyiben az a Szövetségi Köztársaságot érinti, csak a Szövetségi Köztársasággal teljes egyetértésben kívánják gyakorolni, ezt a kérdést külön szerződés szabályozza.

5. cikk.1. A német védelmi hozzájárulásról szóló megállapodások hatálybalépéséig a Szövetségi Köztársaság területén állomásozó erőkre az alábbi rendelkezéseket kell alkalmazni:

a) A Három Hatalom tanácskozik a Szövetségi Köztársasággal a fegyveres erőkre vonatkozó minden kérdésről, amennyiben ezt a katonai helyzet megengedi. A Szövetségi Köztársaság a jelen Szerződés és a Kiegészítő Szerződések értelmében, valamint Alaptörvénye keretében teljes mértékben közreműködik abban, hogy a fegyveres erők feladatainak teljesítését megkönnyítse.

b) A Három Hatalomnak, mielőtt saját fegyveres erőinek részeként olyan nemzet csapattestét küldi szövetségi területre, amely nemzet jelenleg nem küld ilyen csapatokat, ki kell kérni a Szövetségi Köztársaság beleegyezését. Mindazonáltal külső támadás vagy annak közvetlen veszélye esetében az ilyen csapattestek szö-

vetségi területre a Szövetségi Köztársaság beleegyezése nélkül is bevihetők, de a veszély elmúltával csak annak beleegyezésével tarthatók ott.

2. A Három Hatalom által a Szövetségi Köztársaság területén állomásozó fegyveres erők biztonságának védelmére vonatkozóan eddig bírt vagy gyakorolt és időlegesen fenntartott jogok megszűnnek, mielőtt az illetékes német hatóságok a német törvényhozástól ezeknek megfelelő olyan jogokat kapnak, amelyek képessé teszik őket arra, hogy ezen erők biztonságának védelmére hathatós intézkedéseket tegyenek, ide értve azt is, hogy szembeszálljanak a közbiztonság és a közrend súlyos megzavarásával. Amennyiben ezeket a jogokat a Három Hatalom továbbra is gyakorolná, ez csak a Szövetségi Kormánnyal való előzetes tanácskozás után történhetik meg, hacsak a katonai helyzet az ilyen tanácskozás lehetőségét nem zárja ki, és ha a Szövetségi Kormány elismeri, hogy a körülmények megkövetelik e jogok gyakorlását. Minden egyéb tekintetben a fegyveres erők biztonságának védelmét a Csapatszerződés vagy az azt helyettesítő egyezmény rendelkezései és – amennyiben valamely érvényes megállapodás nem tartalmaz ellenkező rendelkezéseket – a német jog szabályozza [...]

Ennek hiteléül alulírottak, akik erre a célra kormányaiktól kellő meghatalmazást kaptak, a jelen Szerződést aláírták.

Kelt Bonnban, 1952. május hónapjának 26-ik napján, három példányban, francia angol és német nyelven, azzal, hogy a három változat egyenlő érvényű.

Eden
Schuman
Dulles
Adenauer

(Németh István: *A német kérdés...* i. m. 98–102.)

AZ NSZK FELVÉTELE A NATO-BA (1954. OKTÓBER 23.)

Jegyzőkönyv

*a Német Szövetségi Köztársaságnak
az Észak-atlanti Szerződés Szövetségéhez való csatlakozásáról*

A Washingtonban, 1949. április 4-én aláírt Észak-atlanti Szerződés részesei, abban a meggyőződésben, hogy a Német Szövetségi Köztársaság csatlakozása ehhez a Szerződéshez megerősíti az észak-atlanti térség biztonságát,

tudomásul véve azt a nyilatkozatot, amelyben a Német Szövetségi Köztársaság 1954. október 3-án elfogadta az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 2. cikkében előírt kötelezettségeket, és az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozásával kötelezte magát, hogy tartózkodik minden, a Szerződés szigorúan védelmi jellegével össze nem egyeztethető akciótól,

tudomásul véve ezen kívül valamennyi tagállam azon határozatát, hogy csatlakoznak ahhoz a nyilatkozathoz, amelyet ugyancsak 1954. október 3-án az Amerikai Egyesült Államok, a Francia Köztársaság és Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság kormányai tettek a Német Szövetségi Köztársaság fenti nyilatkozatával kapcsolatban az alábbi rendelkezésekben állapodtak meg:

1. cikk. A jelen Jegyzőkönyv hatálybalépése után az Amerikai Egyesült Államok kormánya valamennyi Fél nevében meghívást küld a Német Szövetségi Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződéshez való csatlakozásra. A Szerződés 10. cikkének megfelelően a Német Szövetségi Köztársaság csatlakozási okiratának az Amerikai Egyesült Államok kormányával való letételének napján válik a Szerződés részesévé.

2. cikk. A jelen Jegyzőkönyv akkor lép hatályba, a) ha az Észak-atlanti Szerződés összes Szerződő Felei hozzájárulásukat az Amerikai Egyesült Államok kormányával közölték, b) ha a Brüsszeli Szerződést módosító és kiegészítő Jegyzőkönyv megerősítő okiratait a belga kormánynál letették, és c) ha a külföldi fegyveres erőknek a Német Szövetségi Köztársaság területén való jelenlétéről szóló Szerződés megerősítő vagy jóváhagyó okiratait a Német Szövetségi Köztársaság kormányánál letették. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya értesíti az Észak-atlanti Szerződés többi Szerződő Feleit minden egyes idevonatkozó közlés vételének időpontjáról valamint a jelen Jegyzőkönyv hatálybalépésének időpontjáról.

3. cikk. A jelen Jegyzőkönyvet, amelynek francia és angol szövege egyenlő érvényű, az Amerikai Egyesült Államok levéltárában helyezik el. E kormány hiteles másolatokat juttat el az Észak-atlanti Szerződés többi Szerződő Feleinek kormányaihoz.

Ennek hiteléül alulírott meghatalmazottak, akik kormányaiktól kellő meghatalmazást kaptak, a jelen Jegyzőkönyvet aláírták.

Készült Párizsban, 1954. október 23-án.

(Németh István: *A német kérdés...* i. m. 111–112.)

A SZOVJETUNIO ÉS NÉMETORSZÁG KÖZÖTTI HADIÁLLAPOT MEGSZÜNTETÉSE (1955. JANUÁR 25.)

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének törvényerejű rendelete a Szovjetunió és Németország közötti hadiállapot megszüntetéséről

1941. június 22-én a hitleri Németország hitszegő támadásának következtében a Szovjetunió hadiállapotba került Németországgal. A szovjet nép – a Hitler-ellenes koalíció népeivel együtt – önfeláldozó harcával szétzúzta a hitleri agresszorokat, és felszabadította Európa népeit, köztük a német népet is a fasiszta leigázás alól. Az 1945-ben megtartott potsdami értekezleten megszabták Németországot, mint egységes, békeszerető és demokratikus állam további fejlődésének útjait és megerősítették, hogy békeszerződést kell kötni Németországgal.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége rendellenesnek tartja, hogy bár a Németország elleni hadműveletek megszűnte óta körülbelül tíz esztendő telt el, Németország még mindig ketté van szakítva és nincs békeszerződése, a német nép pedig más népekhez viszonyítva továbbra sincs egyenjogi helyzetben.

A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége megállapítja, hogy az Amerikai Egyesült Államoknak, Angliának és Franciaországnak Nyugat-Németország remilitarizálására és agresszív háborús csoportokba való bekapcsolására irányuló politikája, amely a londoni és párizsi egyezményekben jutott kifejezésre, megakadályozta, hogy létrejöjjön a szükséges megállapodás Németország egységének békeszerető és demokratikus alapokon való helyreállításáról, megakadályozta továbbá, hogy békeszerződést kössenek Németországgal.

A Szovjetunió és a Német Demokratikus Köztársaság között a szuverenitás és az egyenjogúság elveinek elismerésén alapuló kölcsönös baráti kapcsolatok erősítését és fejlesztését szem előtt tartva, a Német Demokratikus Köztársaság kormányának véleményét figyelembe véve és mind Kelet-, mind Nyugat-Németország lakosságának érdekeit számításba véve a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége jelen törvényerejű rendeletében kimondja:

1. A Szovjetunió és Németország közötti hadiállapot megszűnik és köztük békés viszony létesül.

2. Hatályát veszti minden olyan jogi korlátozás, amely a háborúval kapcsolatban keletkezett az ellenséges állam polgárainak tekintett német állampolgárokra vonatkozóan.

3. A Németországgal való hadiállapot megszüntetésének kinyilvánítása nem változtat Németország nemzetközi kötelezettségein, és nem érinti a Szovjetunió-nak azokat a jogait és kötelezettségeit, amelyek a négy hatalomnak egész Német-országra vonatkozóan fennálló megállapodásaiból folynak.

Moszkva, Kreml, 1955. január 25.

K. Vorosilov

a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa
Elnökségének elnöke

H. Pegov

a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa
Elnökségének titkára

(Németh István: *A német kérdés...* i. m. 113–114.)

SZERZŐDÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE
ÉS A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG
KÖZÖTTI KAPCSOLATOKRÓL
(1955. SZEPTEMBER 20.)

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöksége és a Német Demokratikus Köztársaság elnöke attól az óhajtól vezetve, hogy az egyenjogúság, a szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása és a belügyeikbe való be nem avatkozás alapján fejlesszék a szoros együttműködést, és tovább erősítsék a baráti kapcsolatot a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Német Demokratikus Köztársaság között,

figyelembe véve az 1954. évi párizsi szerződések hatálybalépése nyomán előállt új helyzetet,

abban a meggyőződésben, hogy a Szovjetunió és a Német Demokratikus Köztársaság erőfeszítéseinek egyesítése a nemzetközi béke és az európai biztonság fenntartásának és megszilárdításának előmozdítása, Németország egységének békeszerető és demokratikus államként való helyreállítása és a Németországgal való békeszerződéses rendezés létrehozása céljából egyaránt megfelel a szovjet nép és a német nép érdekeinek, valamint a többi európai népek érdekeinek,

figyelembe véve azokat a kötelezettségeket, amelyek a Szovjetuniót és a Német Demokratikus Köztársaságot a Németország egészére vonatkozó érvényes nemzetközi megállapodások értelmében terhelik,

elhatározták, hogy megkötik a jelen Szerződést, és meghatalmazottaikul ki-nevezték:

a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöke N. A. Bulganyint, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökét,

a Német Demokratikus Köztársaság elnöke Otto Grotewohlt, a Német Demokratikus Köztársaság miniszterelnökét,

akik kellő alakban és teljes rendben talált meghatalmazásaik kicserélése után a következőkben egyeztek meg:

1. cikk. A Szerződő Felek ünnepélyesen megerősítik, hogy a köztük fennálló kapcsolatok alapja a teljes egyenjogúság, a szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása és a belügyekbe való be nem avatkozás.

Ennek megfelelően a Német Demokratikus Köztársaság szabadon dönt bel- és külpolitikája kérdéseiben, ide értve a Német Szövetségi Köztársasághoz való viszonyát, valamint más államokkal való kapcsolatainak fejlesztését.

2. cikk. A Szerződő Felek kifejezik készségüket arra, hogy az őszinte együttműködés szellemében részt vegyenek mindazokban a nemzetközi akciókban, amelyek célja Európa és a világ békéjének és biztonságának biztosítása, és amelyek az Egyesült Nemzetek alapokmányának alapelveivel megegyeznek.

Ennek érdekében tanácskoznak egymással mindazokról a fontos nemzetközi kérdésekről, amelyek a két állam érdekeit érintik, és minden tőlük telhető intézkedést megtesznek, hogy megakadályozzák a béke megbontását.

3. cikk. A Szerződő Felek a két ország érdekeinek megfelelően és a barátság elveit követve, megállapodnak abban, hogy a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Német Demokratikus Köztársaság között kialakult gazdasági, tudományos-műszaki és kulturális kapcsolatokat tovább fejlesztik és megszilárdítják, egymásnak minden lehetséges gazdasági segítséget megadnak, és megfelelő gazdasági, valamint tudományos-műszaki együttműködést valósítanak meg.

4. cikk. A jelenleg érvényben lévő nemzetközi egyezmények értelmében a Német Demokratikus Köztársaság területén állomásozó szovjet csapatok a Német Demokratikus Köztársaság kormányának beleegyezésével ideiglenesen a Német Demokratikus Köztársaságban maradnak olyan feltételek mellett, amelyeket a Szovjetunió kormánya és a Német Demokratikus Köztársaság kormánya között kötendő kiegészítő megállapodás szab meg.

A Német Demokratikus Köztársaság területén ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok nem fognak beavatkozni a Német Demokratikus Köztársaság belügyeibe és az ország társadalmi-politikai életébe.

5. cikk. A Szerződő Felek között egyetértés áll fenn abban, hogy fő céljuk megfelelő tárgyalások útján békés rendezés megvalósítása egész Németország számára. Ennek megfelelően kellő erőfeszítéseket tesznek majd a békeszerződéses rendezés és Németország egységének békeszerető és demokratikus alapokon való helyreállítása érdekében.

6. cikk. Ez a Szerződés Németország egységének békeszerető és demokratikus államként való helyreállításáig, vagy addig marad hatályban; amíg a Szerződő

Felek nem állapodnak meg a jelen Szerződés módosításában vagy hatályon kívül helyezésében.

7. cikk. A jelen Szerződést meg kell erősíteni, és a megerősítő okiratok közeljövőben Berlinben történő kicserélése napján lép életbe.

Készült Moszkvában, 1955. szeptember 20-án, két példányban, orosz és német nyelven, azzal, hogy mindkét szöveg egyenlő érvényű.

Levélváltás az NDK területén áthaladó útvonalak őrizetéről és ellenőrzéséről

(Lothar Bolz NDK-külgügyminiszter egyidejűleg levelet intézett V. A. Zorin szovjet külgügyminiszter helyetteséhez, aki azonos tartalmú levélben válaszolt.

A levél közli, hogy a moszkvai tárgyalásokon létrejött megegyezés értelmében az NDK gyakorolja az őrizetet és az ellenőrzést az NDK határain, az NDK és az NSZK közötti demarkációs vonalon, Nagy-Berlin külső határán, Berlinben, valamint az NSZK és Nyugat-Berlin közötti, az NDK területén áthaladó összekötő útvonalakon, kivéve az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország Nyugat-Berlinben állomásozó csapatai átmenő közlekedését és átmenő teherforgalmát.

Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok nyugat-berlini helyőrségei Nyugat-Berlin és az NSZK közötti személy- és teherforgalmát ideiglenesen, a megfelelő megegyezésig továbbra is a Németországban állomásozó szovjet hadsereg-csoport parancsnoksága ellenőrzi. Ez a forgalom az érvényben levő négyoldali megállapodás alapján a következő útvonalakon bonyolódik le:

- a) a berlin-marienborni autópályán,
- b) a berlin-helmstedti vasútvonalon, üres teherkocsik számára a berlin-ebisfeldi vasútvonalon;
- c) a Berlin-Hamburg, Berlin-Bückeburg, Berlin-Frankfurt am Main légifolyosókon.)

(Németh István: *A német kérdés...* i. m. 117–119.)

A KELETI KOHÉZIÓ AZ ÖTVENES ÉVEK KÖZEPÉN

A BÉKE-VILÁGTANÁCS HATÁROZATA (BÉCS, 1953. NOVEMBER 23–28.)

A Béke-világtanács budapesti ülészakának tárgyalásokra szólító felhívása lelkes visszhangra és a legszélesebb körű támogatásra talál. A tárgyalásokért indított kampány következtében napról napra népszerűbb lesz, s meghozza gyümölcseit az az eszme, hogy a nemzetközi nézeteltéréseket mindenki számára elfogadható megegyezések útján rendezzék.

A koreai hadműveletek megszüntetése a béke ügyének győzelme volt.

Ami Németországot illeti, a nagyhatalmak legutóbbi jegyzékváltása bizonyítja, hogy a négyhatalmi értekezlet összehívása hamarosan lehetséges lesz.

Ami Indokínát illeti, a hadműveletek befejezésének és a békés rendezésnek a gondolata a közvélemény egyre szélesebb rétegeit ragadja magával mind Franciaországban, mind Vietnámban.

De a nemzetközi feszültség enyhülését ellenző erők a hidegháború meghosszabbítását célzó akciók álcázására használják fel a „tárgyalások” szót. Nem vall tárgyalókészségre, ha befejezett tények elé állítják a tárgyalófelet; nem a tárgyalások óhaját bizonyítja, ha a tárgyalásokat megghiúsító feltételek megteremtésére törekszenek.

Ázsia és Európa egyes területein bizonyos körülmények és bizonyos konfliktusok különösen veszélyeztetik a béke ügyét.

A koreai tárgyalások veszélyben vannak. Megghiúsíthatja a tárgyalásokat az a törekvés, hogy a semleges országokat, köztük Indiát, kizárják az ázsiai érdekeket elsősorban érintő politikai értekezlet résztvevői közül. De a népek nem tűrik a koreai hadműveletek felújítását.

Az európai biztonság érdekei megkövetelik a német kérdés mielőbbi rendezését. Ez a rendezés csak a négy nagyhatalom, az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Anglia és Franciaország megegyezése alapján lehetséges. E megegyezés útjában a fő akadály, hogy az egyik fél fel akarja támasztani a német militarizmust, s a másik fél ellen irányuló katonai koalícióba be akarja vonni Németországot.

A Béke-világtanács fölhívja Európa népeit, akadályozzák meg az „európai hadseregről” szóló szerződések ratifikálását, és a német militarizmus bármilyen formában való föltámasztását. Ezzel megnyílnék az út a német kérdésre vonatkozó négyhatalmi megegyezés, tehát olyan megegyezés felé, amely megnyitja a

békés jövő távlatait a német nép előtt, s biztosítja Európa minden népét az agresszív erők németországi feltámasztásával szemben.

Franciaország és Vietnam közt már hét éve dúl a háború. Ennek a háborúnak csak a hadviselő felek közvetlen tárgyalásai vethetnek véget. A Béke-világtanács üdvözlízi azt a javaslatot, amelyet a Vietnami Demokratikus Köztársaság küldött-sége ilyen értelemben terjesztett elő, s amelyet a Kínai Népköztársaság küldött-sége támogatott. Erre a javaslatra a francia küldöttség kedvezően válaszolt, úgy-hogy ez a rendezés alapja lehet.

A Béke-világtanács mindig hangoztatta, hogy az idegen beavatkozás, az ide-gen katonai megszállás, katonai támaszpontok építése idegen területen egyaránt fenyegeti a népek függetlenségét és a béke ügyét.

Ilyen irányú politika kibontakozása figyelhető meg a Közel- és Közép-Kelet országában, Latin-Amerikában és Afrikában. Különösen megnyilvánul ez a poli-tika Európában, ahol megkísérlik az „európai védelmi közösség” megteremtését, s amerikai támaszpontokat létesítenek Spanyolországban. Ázsiában idegen meg-szállók terpeszkednek, japán újrafelfegyverzése fokozódik, s az Amerikai Egye-sült Államok katonai támaszpontokat akar létesíteni Pakisztánban. Ez az utóbbi törekvés azzal a veszedelemmel fenyeget, hogy a világ újabb területén terjed a háborús örület az emberek százmilliói közt.

Az egyre fokozódó fegyverkezési hajsza és a tömegpusztító fegyverek gyártá-sa elviselhetetlen teherként és szörnyű fenyegetésként nehezedik a világra.

A Béke-világtanács a stockholmi felhívással kapcsolatos kampányban és a varsói kongresszus határozatában felhívta a világ figyelmét erre a problémára. A Béke-világtanács sajnálja, hogy az ENSZ eddig nem egyezett meg ebben a kér-désben, s kívánja, hogy folytatódjanak az erőfeszítések az atom- és baktérium-fegyverek feltétlen eltiltásáért és minden fegyverfajta jelentős csökkentéséért, hathatós ellenőrzéssel.

A Béke-világtanács végül emlékeztet rá, szükséges is, hogy az egyes kérdése-kben tárgyalások kezdődjenek, mégis mindig úgy vélte és úgy véli, hogy a nemzet-közi feszültség enyhítésének leghathatósabb eszköze továbbra is az öt nagyhata-lom értekezlete.

Ez az értekezlet bármelyik fél kezdeményezésére megvitathat bármely problé-mát, amelyet a nemzetközi feszültség egyik okának tekintenek, s általános, min-denki számára elfogadható megegyezésre juthat.

Akadályozza az öt nagyhatalom értekezletének összehívását, hogy maka-csul nem hajlandók elismerni a Kínai Népköztársaság jogos helyét a nemzetközi ügyek rendezésére hivatott nemzetközi testületekben.

A világ közvéleménye mind élesebben elítéli azt az elutasító magatartást, amely homlokegyenest ellenkezik minden állam érdekeivel.

Az ENSZ alapokmánya olyan eszköz, amelynek segítségével a népek megte-

remthetik a tartós békét. A népeknek ki kell vívniuk az alapokmány tiszteletben tartását. Az alapokmány ellen intézett merényletek nehéz helyzetbe sodorták a világot.

Az alapokmány betűjéhez és szelleméhez való visszatérés segítené a népeket biztonságuk és függetlenségük megóvásában, s lehetővé tenné a nemzetek igazi együttműködését, hogy kifejlesszék gazdasági erőforrásaikat, emeljék jólétüket és kultúrájukat.

A népek harca, amelytől végső fokon a béke sorsa függ, megszüntetheti és meg is kell, hogy szüntesse mindazt az aggodalmat és rettegést, mindazt a nyomorú-ságot és nélkülözést, amely a hidegháború és a fegyverkezési hajsza következté-ben súlyos teherként nehezül az emberiségre.

(Tartós békéért, népi demokráciáért. 1953. december 6.)

A VARSÓI SZERZŐDÉS

BARÁTSÁGI, EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS KÖLCSÖNÖS SEGÉLYNYÚJTÁSI SZERZŐDÉS
AZ ALBÁN NÉPKÖZTÁRSASÁG, A BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSASÁG, A MAGYAR NÉP-KÖZTÁRSASÁG, A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG, A LENGYEL NÉPKÖZ-TÁRSASÁG, A ROMÁN NÉPKÖZTÁRSASÁG, A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁ-GOK SZÖVETSÉGE ÉS A CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT
(VARSÓ, 1955. MÁJUS 14.)

A Szerződő Felek,

újból megállapítva, hogy olyan európai kollektív biztonsági rendszer megterem-tésére törekszenek, amely valamennyi európai állam részvételén alapulna társa-dalmi és államrendszerükre való tekintet nélkül, s amely lehetővé tenné erőfeszí-téseik egyesítését az európai béke biztosítása érdekében,

figyelembe véve egyszersmind a párizsi egyezmények megerősítése követ-keztében Európában előállt helyzetet, amely egyezmények a felfegyverzett Nyu-gat-Németország részvételével és az észak-atlanti tömbbe való bevonásával a „Nyugat-európai Unió” alakjában új katonai csoportosulás létrehozását helyezik kilátásba, ami fokozza az újabb háború veszélyét és veszélyezteti a békeszerető államok nemzeti biztonságát,

meggyőződve arról, hogy az európai békeszerető államoknak ilyen körülmé-nyek között meg kell tenniük a biztonságuk biztosításához szükséges és az euró-pai béke fenntartásának érdekét szolgáló intézkedéseket,

az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának célkitűzéseit és elveit kö-vetve,

a barátság, az együttműködés és a kölcsönös segélynyújtás további megszilárdításának és fejlesztésének érdekében, az államok függetlensége és szuverenitása tiszteletben tartásának, valamint a belügyeikbe való be nem avatkozásnak elveivel összhangban,

elhatározták, hogy megkötik a jelen barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási Szerződést és Meghatalmazottaikként kijelölték:

Az Albán Népköztársaság Nemzetgyűlésének Elnöksége
 Mehmet Shehut, az Albán Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét,
 a Bolgár Népköztársaság Nemzetgyűlésének Elnöksége
 Viko Cservenkovot, a Bolgár Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét,
 a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa
 Hegedüs Andrást, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét,
 a Német Demokratikus Köztársaság Elnöke
 Otto Grotewohlt, a Német Demokratikus Köztársaság miniszterelnökét,
 a Lengyel Népköztársaság Államtanácsa
 Jozef Cyrankiewiczet, a Lengyel Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét,
 a Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlésének Elnöksége
 Gheorghe Gheorghiu-Dejt, a Román Népköztársaság Minisztertanácsának elnökét,
 a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelső Tanácsának Elnöksége
 Nyikolaj Alekszandrovics Bulganyint, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökét,

a Csehszlovák Köztársaság Elnöke
 Viliam Sirokyt, a Csehszlovák Köztársaság miniszterelnökét,
 akik kellő alakban és teljesen rendben talált meghatalmazásaik bemutatása után az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk. A Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának megfelelően nemzetközi kapcsolataikban tartózkodnak az erővel való fenyegetéstől vagy annak alkalmazásától, és nemzetközi vitáikat békés eszközökkel oly módon oldják meg, hogy ne veszélyeztessék a nemzetközi békét és biztonságot.

2. cikk. A Szerződő Felek kijelentik, hogy az őszinte együttműködés szellemében készek részt venni minden nemzetközi akcióban, amelynek célja a nemzetközi béke és biztonság biztosítása és minden erejüket e célok megvalósítására fordítják.

A Szerződő Felek egyben arra fognak törekedni, hogy más olyan államokkal való megegyezés alapján, amelyek hajlandók ebben együttműködni, hatékony intézkedéseket foganatosítsanak a fegyverzet általános csökkentésére és az atom-

és hidrogénfegyver, valamint a tömegpusztító fegyverek egyéb fajtáinak betiltására.

3. cikk. A Szerződő Felek a nemzetközi béke és biztonság megerősítésének érdekeit szem előtt tartva tanácskozni fognak egymással a közös érdekeiket érintő minden fontos nemzetközi kérdésben.

Az együttes védelem biztosítása és a béke és a biztonság fenntartása érdekében mindannyiszor haladéktalanul tanácskozni fognak egymással, valahányszor valamelyikük véleménye szerint a Szerződésben részt vevő egy vagy több államot fegyveres támadás fenyegeti.

4. cikk. Ha valamely állam vagy valamely államcsoport Európában fegyveres támadást intéz a Szerződésben részt vevő egy vagy több állam ellen, a Szerződésben részt vevő minden állam az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmánya 51. cikkének megfelelően, az egyéni vagy kollektív önvédelem jogának megvalósításaképpen egyenként és a Szerződés többi tagállamával való megegyezés szerint minden szükségesnek mutakozó eszközzel, a fegyveres erők alkalmazását beleértve, azonnali segítséget nyújt a megtámadott államnak vagy államoknak. A Szerződésben részt vevő államok haladéktalanul tanácskozni fognak a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges együttes intézkedésekről.

Az e cikk alapján tett intézkedésekről az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmánya rendelkezéseinek megfelelően tájékoztatni fogják a Biztonsági Tanácsot. Ezeket az intézkedéseket azonnal felfüggesztik, mihelyt a Biztonsági Tanács megteszi a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges intézkedéseket.

5. cikk. A Szerződő Felek megállapodtak abban, hogy megalakítják azon fegyveres erőiknek egyesített parancsnokságát, amelyeket a Felek megegyezése szerint az együttesen megállapított elvek alapján működő parancsnokság vezénylete alá helyeznek. Védelmi képességük megerősítésére szükséges egyéb összeegyeztetett intézkedéseket is tesznek, hogy megvédelmezzék népeik békés munkáját, biztosítsák határaik és területük sértetlenségét és az esetleges támadással szembeni védelmét.

6. cikk. Abból a célból, hogy a Szerződésben részt vevő államok megvalósítsák a jelen Szerződésben előírt egymás közötti tanácskozást és megvizsgálják az e Szerződés végrehajtásával kapcsolatban felmerülő kérdéseket, Politikai Tanácskozó Bizottságot állítanak fel, amelyben a Szerződésben részt vevő minden államot a kormány valamelyik tagja vagy más külön kinevezett kiküldött képvisel.

A bizottság – ha szükségesnek látja – kisegítő szerveket alakíthat.

7. cikk. A Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy nem vesznek részt semmiféle koalícióban vagy szövetségben és nem kötnek semmiféle egyezményt, amelynek céljai ellentétesek a jelen Szerződés céljaival.

A Szerződő Felek kijelentik, hogy az érvényes nemzetközi szerződéseikben megállapított kötelezettségeik nem ellentétesek a jelen Szerződés rendelkezéseivel.

8. cikk. A Szerződő Felek kijelentik, hogy az egymás közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok továbbfejlesztése és erősítése érdekében a barátság és az együttműködés szellemében fognak eljárni, kölcsönösen tiszteletben tartván függetlenségüknek, állami szuverenitásuknak és az egymás belügyeibe való be nem avatkozásnak az elvét.

9. cikk. A jelen Szerződéshez társadalmi és államrendszerükre való tekintet nélkül csatlakozhatnak oly más államok, amelyek kifejezik készségüket, hogy a jelen Szerződésben való részvétellel hajlandók elősegíteni a békeszerető államok erőfeszítéseinek egyesítését a békének és a népek biztonságának biztosítása céljából. Az ilyen csatlakozás a Szerződésben részt vevő államok beleegyezésével, a csatlakozásról szóló okiratnak a Lengyel Népköztársaság kormányánál való letétele után lép hatályba.

10. cikk. A jelen Szerződést meg kell erősíteni és a megerősítő okiratokat a Lengyel Népköztársaság kormányánál kell letenni.

A Szerződés az utolsó megerősítő okirat letételének napján lép hatályba. A Lengyel Népköztársaság kormánya a Szerződésben részt vevő többi államot minden megerősítő okirat letételéről tájékoztatni fogja.

11. cikk. A jelen Szerződés húsz évig marad érvényben. A Szerződés a következő tíz évre is érvényben marad azon Szerződő Felek között, amelyek ezen időszak lejártá előtt egy évvel nem nyilvánítják ki a Lengyel Népköztársaság kormányának a Szerződés felmondására irányuló kívánságukat. Ha az európai kollektív biztonsági rendszer létrejön és ebből a célból általános európai kollektív biztonsági szerződést kötnek – amire a Szerződő Felek állandóan törekedni fognak –, a jelen Szerződés az általános európai szerződés hatályba lépésének napján érvényét veszti.

Készült Varsóban, az 1955. évi május hó tizennegyedik napján, egyetlen példányban, orosz, lengyel, cseh és német nyelven, amely szövegek mindegyike egyformán hiteles. A jelen Szerződés hitelesített másolatait a Lengyel Népköztársaság kormánya eljuttatja a Szerződés valamennyi résztvevőjéhez.

Fentiek hitelül a Meghatalmazottak a jelen Szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

**Közlemény a barátsági, együttműködési és kölcsönös
segélynyújtási szerződésben részt vevő államok fegyveres erői közös
parancsnokságának megteremtéséről**

Az Albán Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Román Népköztársaság,

köztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság közötti barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés értelmében a szerződésben részt vevő államok határozatot hoztak a fegyveres erők közös parancsnokságának megteremtéséről.

A határozat előírja, hogy a szerződésben részt vevő államok védelmi képességének megszilárdítására és közös fegyveres erőinek megszervezésére vonatkozó általános kérdések megvitatására a Politikai Tanácskozó Bizottság illetékes, amely megfelelő határozatokat hoz majd.

A szerződést aláíró államok által kiállított közös fegyveres erők főparancsnokává I. Sz. Konyevet, a Szovjetunió marsallját nevezték ki.

A közös fegyveres erők főparancsnokának helyetteseivé a szerződésben részt vevő államok honvédelmi minisztereit vagy más katonai vezetőit nevezik ki, akiket megbíznak a szerződésben részt vevő egyes államok által a közös fegyveres erők rendelkezésére bocsátott fegyveres erők parancsnokságával.

A Német Demokratikus Köztársaság részvételét a közös parancsnokság fegyveres erőire vonatkozó intézkedésekben később tárgyalják meg.

A közös fegyveres erők főparancsnoka mellett felállítják a szerződésben részt vevő államok közös fegyveres erőinek törzskarát, amelyben a szerződésben részt vevő államok vezérkarának állandó képviselői foglalnak helyet.

A parancsnokság székhelye Moszkva.

A közös fegyveres erők elhelyezése a szerződésben részt vevő államok területén, az említett államok közötti megegyezés szerint és a kölcsönös védelem szükségleteinek megfelelően történik majd.

A Német Demokratikus Köztársaság kormányának nyilatkozata

Otto Grotewohl, a Német Demokratikus Köztársaság küldöttségének vezetője a szerződés aláírásakor a következő nyilatkozatot tette a Német Demokratikus Köztársaság kormánya nevében:

Figyelembe véve a szerződés célkitűzését – az európai béke és biztonság biztosítását –, a Német Demokratikus Köztársaság kormánya úgy látja, hogy a szerződés nagy támogatást nyújt a német népnek Németország békés és demokratikus újraegyesítésére irányuló törekvésében. A Német Demokratikus Köztársaság továbbra is legfőbb feladatának és az egész német nép feladatának tekinti Németország egyesítését békés és demokratikus alapon és minden eszközzel elő fogja mozdítani a német egység helyreállításának meggyorsítását. A jelen barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szerződés aláírásánál a Német Demokratikus Köztársaság kormánya abból indul ki, hogy az egyesített Németországot nem fogják terhelni azok a kötelezettségek, amelyeket Németor-

szág egyik vagy másik része vállalt magára az ország egyesítése előtt megkötött katonai és politikai szerződésben és egyezményekben.

A Kínai Népköztársaság kormányának nyilatkozata

A Kínai Népköztársaság kormányának nevében Peng Tö-huaj, a Kínai Népköztársaság államtanácsának elnökhelyettese, nemzetvédelmi miniszter a következő nyilatkozatot tette:

Az európai országoknak az európai béke és biztonság biztosításával foglalkozó varsói értekezlete háromnapos kemény munka után történelmi jelentőségű sikereket ért el. A kínai nép a világ minden békeszerető népével egyetemben forrón üdvözlí az értekezletet e kimagasló sikerek alkalmából.

A varsói értekezlet eredményei újból megmutatták az értekezlet résztvevőinek azt a szilárd eltökéltségét, hogy megvédik Európa békéjét és biztonságát. Megmutatták továbbá a béke, a demokrácia és a szocializmus Szovjetunió vezetete táborának tömör összefogását és erejét. Olyan eltökéltség és olyan erő ez, amellyel nem lehet nem számolni.

A béke és a biztonság megvédésének az értekezleten megjelölt helyes útja teljes összhangban van a világ népeinek érdekeivel és törekvéseivel.

A Kínai Népköztársaság kormánya azon a véleményen van, hogy a varsói értekezlet határozatai nagy lépéssel viszik előre a béke ügyét, mivel nemcsak az európai béke és biztonság biztosítását szolgáló rendkívül fontos intézkedéseket tartalmaznak, hanem Ázsia békéjére és biztonságára is jelentős hatást gyakorolnak.

A Kínai Népköztársaság kormányának megbízásból kijelentem, hogy Kína kormánya és 600 milliós népe teljes mértékben egyetért az Albán Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Román Népköztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Csehszlovák Köztársaság között az imént aláírt szerződéssel és támogatja a szerződést.

Meggyőződésünk, hogy az elmúlt értekezlet eredményei elő fogják segíteni a békeszerető országok és népek további tömörülését és jelentős mértékben hozzájárulnak a béke és a biztonság megszilárdításához nemcsak Európában, hanem az egész világon.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 282–288.)

SZERZŐDÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE ÉS A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTTI KAPCSOLATOKRÓL (MOSZKVA, 1955. SZEPTEMBER 20.)

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöksége és a Német Demokratikus Köztársaság elnöke

attól az óhajtól vezetve, hogy az egyenjogúság, a szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása és a belügyeikbe való be nem avatkozás alapján fejlesszék a szoros együttműködést és tovább erősítsék a baráti kapcsolatot a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Német Demokratikus Köztársaság között,

figyelembe véve az 1954. évi párizsi szerződések hatálybalépése nyomán előállt új helyzetet,

abban a meggyőződésben, hogy a Szovjetunió és a Német Demokratikus Köztársaság erőfeszítéseinek egyesítése a nemzetközi béke és az európai biztonság fenntartásának és megszilárdításának előmozdítása, Németország egységének békeszerető és demokratikus államként való helyreállítása és a Németországgal való békeszerződéses rendezés létrehozása céljából egyaránt megfelel a szovjet nép és a német nép érdekeinek, valamint a többi európai népek érdekeinek,

figyelembe véve azokat a kötelezettségeket, amelyek a Szovjetunió és a Német Demokratikus Köztársaságot a Németország egészére vonatkozó érvényes nemzetközi megállapodások értelmében terhelik,

elhatározták, hogy megkötik a jelen Szerződést, és meghatalmazottaikul ki-nevezték:

a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsának elnöke N. A. Bulganyint, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökét,

a Német Demokratikus Köztársaság elnöke Otto Grotewohlt, a Német Demokratikus Köztársaság miniszterelnökét,

akik kellő alakban és teljes rendben talált meghatalmazásaik kicserélése után a következőkben egyeztek meg:

1. cikk. A Szerződő Felek ünnepélyesen megerősítik, hogy a köztük fennálló kapcsolatok alapja a teljes egyenjogúság, a szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása és a belügyekbe való be nem avatkozás.

Ennek megfelelően a Német Demokratikus Köztársaság szabadon dönt bel- és külpolitikája kérdéseiben, ide értve a Német Szövetségi Köztársasághoz való viszonyát, valamint más államokkal való kapcsolatainak fejlesztését.

2. cikk. A Szerződő Felek kifejezik készségüket arra, hogy az őszinte együttműködés szellemében részt vegyenek mindazokban a nemzetközi akciókban, amelyek célja Európa és a világ békéjének és biztonságának biztosítása, amelyek megegyeznek az Egyesült Nemzetek Alapokmányának alapelveivel.

Ennek érdekében tanácskoznak egymással mindazokról a fontos nemzetközi kérdésekről, amelyek a két állam érdekeit érintik, és minden tőlük telhető intézkedést megtesznek, hogy megakadályozzák a béke megbontását.

3. cikk. A Szerződő Felek a két ország érdekeinek megfelelően és a barátság elveit követve, megállapodnak abban, hogy a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Német Demokratikus Köztársaság között kialakult gazdasági, tudományos-műszaki és kulturális kapcsolatokat tovább fejlesztik és megszilárdítják, egymásnak minden lehetséges gazdasági segítséget megadnak és megfelelő gazdasági, valamint tudományos-műszaki együttműködést valósítanak meg.

4. cikk. A jelenleg érvényben levő nemzetközi egyezmények értelmében a Német Demokratikus Köztársaság területén állomásozó szovjet csapatok a Német Demokratikus Köztársaság kormányának beleegyezésével ideiglenesen a Német Demokratikus Köztársaságban maradnak olyan feltételek mellett, amelyeket a Szovjetunió kormánya és a Német Demokratikus Köztársaság kormánya között kötendő kiegészítő megállapodás szab meg.

A Német Demokratikus Köztársaság területén ideiglenesen állomásozó szovjet csapatok nem fognak beavatkozni a Német Demokratikus Köztársaság belső ügyeibe és az ország társadalmi-politikai életébe.

5. cikk. A Szerződő Felek között egyetértés áll fenn abban, hogy fő céljuk megfelelő tárgyalások útján békés rendezés megvalósítása egész Németország számára. Ennek megfelelően kellő erőfeszítéseket tesznek majd a békeszerződéses rendezés és Németország egységének békeszerető és demokratikus alapokon való helyreállítása érdekében.

6. cikk. Ez a Szerződés Németország egységének békeszerető és demokratikus államként való helyreállításáig, vagy addig marad hatályban, amíg a Szerződő Felek nem állapodnak meg a jelen Szerződés módosításában vagy hatályon kívül helyezésében.

7. cikk. A jelen Szerződést meg kell erősíteni, és az a megerősítő okiratoknak a közeljövőben Berlinben történő kicserélése napján lép életbe.

Készült Moszkvában, 1955. szeptember 20-án, két példányban, orosz és német nyelven, azzal, hogy mindkét szöveg egyenlő érvényű.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 314–316.)

A SZOVJETUNIO KÖMUNISTA PÁRTJA XX. KONGRESSZUSÁNAK HATÁROZATA AZ SZKP KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK BESZÁMOLÓJA ALAPJÁN (1956. FEBRUÁR 24.)

A világbéke megszilárdítása szempontjából óriási jelentőségű volna a világ két legnagyobb hatalma – a Szovjetunió és az Egyesült Államok, valamint a Szovjetunió és más nagyhatalmak – így Anglia és Franciaország – közötti tartós baráti kapcsolatok megteremtése.

A XX. kongresszus időszerűnek és helyesnek tartja a Szovjetunió e célt szolgáló intézkedéseit, és teljes egészében egyetért azokkal.

Az európai népek tartós békéjének és biztonságának érdekei megkövetelik a Szovjetunió és a nyugat-európai országok kapcsolatainak további javítását. A Szovjetunió, akárcsak Nagy-Britanniának, Franciaországnak, Olaszországnak, akárcsak Lengyelországnak, Csehszlovákiának, Jugoszláviának, Svédországnak, Finnországnak, Norvégiának, Görögországnak, Ausztriának és minden európai országnak létérdeke, hogy megakadályozza egy újabb háború kitörését Európában, amely az első és a második világháborúban döntő ütközetek színtere volt. Létérdeke ez a német népnek is. A háborús összeütközések megakadályozásáért vívott harc közös érdekei tehát Európa minden államát és népét egyesítik. [...]

A XX. kongresszus megállapítja, hogy most különösen nagy jelentőségűek a jelenlegi nemzetközi fejlődés döntő elvi kérdései: a két rendszer békés egymás mellett élése, a háborúk elhárításának lehetősége napjainkban, és a szocializmusba való átmenet formái a különböző országokban.

A Szovjetunió külpolitikájának általános vezérfonala mindig a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének lenni elve volt, és az lesz a jövőben is.

[...]

A kongresszus külpolitikai téren a következő feladatokat tűzi ki az SZKP Központi Bizottsága elé:

Következtesen kell folytatni az államok társadalmi rendjükre való tekintet nélküli békés egymás mellett élésének politikáját. Erőteljes harcot kell folytatni a békéért és a népek biztonságáért, az államok közti bizalom megteremtéséért, s arra kell törekedni, hogy a nemzetközi feszültség elért enyhülése tartós békévé váljék.

Minden módon erősíteni kell a baráti kapcsolatokat a Kínai Népköztársasággal és minden népi demokratikus országgal, szem előtt tartva, hogy minél összeforrottabbak és hatalmasabbak lesznek a szocialista államok, annál jobban áll majd a béke ügye.

Erősíteni kell a barátságot és az együttműködést a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság testvéri népeivel.

Erősíteni kell a barátság és együttműködés szálait... támogatni kell azokat az országokat, amelyek nem hagyják magukat bevonni agresszív tömbökbe; közeledni kell mindama erőkhöz, amelyeknek érdekük a béke fenntartása.

Fejlesztteni és erősíteni kell a baráti kapcsolatokat Finnországgal, Ausztriával, Svédországgal és más semleges országokkal.

Az Egyesült Államokkal, Angliával, Franciaországgal, Olaszországgal, Nyugat-Németországgal, Japánnal... való kapcsolatok további javítására irányuló aktív politikát kell folytatni, törekedni kell a kölcsönös bizalom erősítésére, a gazdasági kapcsolatok messzemenő fejlesztésére, a kultúra és a tudomány terén az érintkezés és az együttműködés kiterjesztésére.

Fejlesztteni és erősíteni kell a szovjet nép testvéri kapcsolatait minden ország dolgozóival.

Éber figyelemmel kell kísérni azoknak a köröknek a mesterkedéseit, amelyeknek nem érdekük a nemzetközi feszültség enyhülése, idejében le kell leplezni a béke ellenségeinek aknamunkáját. Meg kell tenni a szükséges intézkedéseket szocialista államunk védelmi erejének további növelésére, védelmünket a korszerű haditechnika és hadtudomány színvonalán kell tartani, gondoskodni kell hazánk biztonságáról.

(Az SZKP XX. kongresszusa, Budapest, 1956. Szikra, 545–554.)

A SZOVJETUNIÓ KORMÁNYÁNAK NYILATKOZATA A SZOVJETUNIÓ ÉS A TÖBBI SZOCIALISTA ORSZÁG KÖZÖTTI BARÁTI KAPCSOLATOK ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI FEJLESZTÉSÉNEK ÉS TOVÁBBI ERŐSÍTÉSÉNEK ALAPJAIRÓL (1956. OKTÓBER 30.)

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége külkapcsolatainak megingathatatlan alapja az államok békés egymás mellett élésnek, barátságának és együttműködésének politikája volt és az is marad.

Ez a politika a legmélyebben és legkövetkezetesebben a szocialista országok kölcsönös kapcsolataiban jut kifejezésre. A szocialista nemzetek nagy közösségéhez tartozó országok, amelyeket a szocialista társadalom felépítésének közös eszméi és a proletár nemzetköziség elvei egyesítenek, kölcsönös kapcsolataikat csakis a teljes egyenjogúságnak, a területi integritás, az állami függetlenség és szuverenitás tiszteletben tartásának, az egymás belügyeibe való be nem avatkozásnak elveire építhetik. Ez nemcsak hogy nem zárja ki, sőt ellenkezőleg, feltételezi a szocialista közösséghez tartozó országok szoros testvéri

együttműködését, gazdasági, politikai és kulturális téren nyújtott kölcsönös segítségét.

A második világháború és a fasizmus szétzúzása után ezen az alapon épült fel, erősödött és bizonyította be nagy életerejét Európa és Ázsia több országában a népi demokratikus rendszer. Az új rendszer kialakulásának és a társadalmi viszonyok mélyreható forradalmi átalakulásának folyamatában sok volt a nehézség, a megoldatlan feladat és a hiba többek között a szocialista országok kölcsönös viszonyában. A rendellenességek és hibák következtében lekicsinyelték az egyenjogúság elvét a szocialista államok viszonyában.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa a leghatározottabban elítélte ezeket a rendellenességeket és hibákat, és feladatul tűzte ki, hogy a Szovjetunióknak a többi szocialista országgal fenntartott kölcsönös viszonyában következetesen meg kell valósítani a népek egyenjogúságának lenini elveit. A XX. kongresszus kimondta, hogy teljes egészében tekintetbe kell venni az új élet építésének útjára lépett minden egyes ország történelmi múltját és sajátosságait.

A szovjet kormány következetesen valóra váltja a XX. kongresszus e történelmi jelentőségű határozatait, amelyek minden szocialista állam teljes szuverenitása fenntartásának megingathatatlan alapján megteremtik a feltételeket a szocialista országok barátságának és együttműködésének további erősítésére.

Mint ahogy a legutóbbi események megmutatták, szükségessé vált, hogy megfelelő nyilatkozatot tegyenek közzé, amely megvilágítja a Szovjetunió álláspontját a többi szocialista országgal fenntartott kölcsönös, elsősorban gazdasági és katonai téren.

A szovjet kormány kész megvitatni a többi szocialista ország kormányával azokat az intézkedéseket, amelyek biztosítják a szocialista országok gazdasági kapcsolatainak további fejlesztését és erősítését avégett, hogy kiküszöbölje a gazdasági kapcsolatokban a nemzeti szuverenitás, a kölcsönös előnyök és az egyenjogúság elve megsértésének bármiféle lehetőségeit. (...)

Katonai téren a Szovjetunió és a népi demokratikus országok kölcsönös viszonyának fontos alapja a varsói szerződés, amelynek alapján a szerződés aláírói megfelelő politikai és katonai kötelezettségeket vállaltak, a többi között azt a kötelezettséget, hogy megteszik „a szükséges összehangolt intézkedéseket védelmi készségük megszilárdítására, hogy megóvják népeik békés munkáját, szavatolják határaik és területük sérthetlenségét és biztosítják az esetleges agresszió elleni védekezést”.

Ismeretes, hogy a varsói szerződés és a kormánymegállapodások értelmében szovjet egységek állomásoznak a Magyar és a Román Köztársaságban. A Lengyel Köztársaságban a szovjet csapategységek a potsdami négyhatalmi megállapodás és a Varsói Szerződés alapján állomásoznak. Más népi demokratikus országokban nincsenek szovjet csapategységek.

A szovjet kormány a szocialista országok kölcsönös biztonságának biztosítása céljából kész megvizsgálni a varsói szerződésben részt vevő többi szocialista országokkal az illető országok területén tartózkodó szovjet csapatok kérdését. A szovjet kormány e tekintetben abból az általános elvből indul ki, hogy a varsói szerződésben részt vevő egyik vagy másik állam csapatainak elhelyezése a varsói szerződésben részt vevő valamely más állam területén a szerződés összes tagállamai között létrejött megegyezés alapján történik, és csakis annak az államnak a beleegyezésével, amelynek területén az illető állam kérésére a csapatok tartózkodnak.

A szovjet kormány szükségesnek tartja, hogy nyilatkozatot tegyen a magyarországi eseményekről. [...]

A népi demokratikus Magyarország szocialista vívmányainak védelme az adott pillanatban a munkások, parasztok, az értelmiség és az egész dolgozó magyar nép legfőbb és szent kötelessége.

A szovjet kormány kifejezi meggyőződését, hogy a szocialista országok népei nem engedik, hogy külső és belső reakciós erők megingassák az egyes országok munkásainak, parasztjainak, értelmiségének önfeláldozó harcával és munkájával kivívott és megszilárdított népi demokratikus rend alapjait. Hisszük: minden erejüket megfeszítik, hogy az országaik demokratikus alapjainak, függetlenségének és szuverenitásának további megszilárdítása útjában álló összes akadályokat elhárítva, továbbfejlesztik országaik szocialista alapjait, gazdasági életét, kultúráját az összes dolgozók anyagi jólétének és kulturális színvonalának szakadatlan fokozásával, illetve emelésével, s erősíteni fogják a szocialista országok testvéri egységét és kölcsönös segítségnyújtását a béke és a szocializmus nagy ügyének megszilárdítására.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung...* i. m. 139–140.)

A SZOCIALISTA ORSZÁGOK KOMMUNISTA ÉS MUNKÁSPÁRTJAINAK NYILATKOZATA (MOSZKVA, 1957. NOVEMBER 14–16.)

(Kivonat)

I.

Korunk alapvető tartalma a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet, amely az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdődött meg, ma már az egész világ lakosságának több mint egyharmada – több mint

950 millió ember – lépett a szocializmus útjára, és építi az új életet. A szocializmus erőinek hatalmas fejlődése ösztönzőleg hatott a háború utáni időszak imperialistaellenes nemzeti mozgalmának viharos növekedésére. Az utóbbi 12 év alatt a Kínai Népköztársaságon, a Vietnami Demokratikus Köztársaságon, és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságon kívül több mint 700 millió ember ugyancsak lerázta a gyarmati igát, és megteremtette saját független nemzeti államát. A gyarmati és a függő országok még rabságban maradt népei fokozzák harcukat nemzeti felszabadulásukért. A szocializmus és a nemzeti felszabadító mozgalom fejlődése jelentősen meggyorsította az imperializmus szétesésének folyamatát. Az imperializmus az emberiség nagyobb része felett elvesztette egykori uralmát. Az imperialista államok társadalmát mély osztályellentétek marcangolják, s ugyanakkor éles ellentétek vannak az imperialista államok között is; ami pedig ezeknek az országoknak a munkásosztályát illeti, egyre határozottabban száll szembe az imperializmus és a monopóliumok politikájával, harcol életkörülményeinek megjavításáért, a demokratikus jogokért, a békéért és a szocializmusért.

Korunkban a világfejlődést a két ellentétes társadalmi rendszer közötti verseny alakulása és eredményei határozzák meg. A szocializmus 40 alatt bebizonyította, hogy mint társadalmi rendszer messze felülmúlja a kapitalizmust. A szocializmus biztosította a termelőerők olyan ütemű fejlődését, amely a kapitalizmus számára ismeretlen és elérhetetlen, biztosította a dolgozók anyagi és kulturális életszínvonalának emelkedését. A szocializmus nagy életerejét meggyőzően bizonyítják a Szovjetunió, a gazdaság, a tudomány és a technika területén felmutatott nagy sikerei, valamint a többi szocialista országnak a szocialista építésben elért eredményei. A szocialista államokban a dolgozó tömegek igazi szabadságot és demokratikus jogokat élveznek, a népi hatalom biztosítja a néptömegek politikai egységét, megvalósítja a nemzetek egyenlőségét és barátságát, s a világbéke megőrzésére és az elnyomott népek felszabadító harcának támogatására irányuló külpolitikát folytat. A fejlődő és erősödő szocialista világrendszer egyre nagyobb hatást gyakorol a nemzetközi helyzetre a béke, a haladás és a népek szabadsága érdekében.

[...]

Amíg az imperializmus fennmarad, addig megmarad az agresszív háborúk talaja is. A háború utáni években az amerikai, angol, francia és más imperialisták és lakáik háborút viseltek vagy viselnek Indokínában, Indonéziában, Koreában, Malájföldön, Kenyában, Guatemalában, Egyiptomban, Algériában, Omanban és Jemenben. Ugyanakkor az agresszív imperialista erők makacsul visszautasítják a fegyverkezés csökkentését, az atom- és hidrogénfegyver alkalmazásának és gyártásának betiltását, a kísérleti robbantások haladéktalan beszüntetéséről szóló megegyezést, folytatják az úgynevezett „hidegháborút”, a fegyverkezési hajszát, egyre újabb és újabb katonai támaszpontokat létesítenek, a béke alá-

sására irányuló agresszív politikát folytatnak, új háború veszélyét idézik elő. Egy világháború kitörése esetén – olyan viszonyok között, amikor még a nukleáris fegyver eltiltásában sem egyeznek meg – ez a háború elkerülhetetlenül egy soha nem látott pusztító jellegű nukleáris háborúvá válik.

Nyugat-Németországban az Egyesült Államok segítségével újjáéled a német militarizmus, s ezzel komoly háborús veszély tűzfészke alakul ki Európa közép-pontjában. A békét veszélyeztető nyugatnémet militarizmus és revansizmus elleni harc a német nép békeszerető erőinek és Európa valamennyi népének fontos feladata. Ebben a harcban különösen nagy a szerepe a Német Demokratikus Köztársaságnak – Németország történetében az első munkás–paraszt államnak, amellyel az értekezlet résztvevői szolidaritásukat fejezik ki, s amelyet teljes mértékben támogatnak. [...]

A háború vagy a békés egymás mellett élés kérdése a világpolitika alapvető problémájává vált. A világ népeinek óriási éberséget kell tanúsítaniuk az imperializmus által előidézett háborús veszéllyel szemben.

Jelenleg a béke erői annyira megnövekedtek, hogy reális lehetőség van a háború elhárítására, amit az imperialisták agresszív egyiptomi terveinek kudarca világosan megmutatott. Kudarcot vallottak továbbá arra irányuló terveik is, hogy az ellenforradalmi erőket Magyarország népi demokratikus rendszerének megdöntésére használják fel.

A béke ügyét korunk hatalmas erői védelmezik: a szocialista államok legyőzhetetlen tábor, élén a Szovjetunióval; Ázsia és Afrika békeszerető államai, amelyek antiimperialista álláspontot foglalnak el, és a szocialista országokkal együtt széles békeövezetet alkotnak; a nemzetközi munkásosztály és elsősorban annak élcsapata – a kommunista pártok; a gyarmati és félgyarmati népek felszabadító mozgalma; a népek tömegjellegű öltött békemozgalma; határozott ellenállást tanúsítanak az új, háborús tervekkel szemben Európának azon népei, amelyek kinyilvánították semlegességüket, valamint Latin-Amerika népei és maguknak az imperialista országoknak néptömegei is. E hatalmas erőknek az egyesítése elháríthatja a háború kirobbanását, abban az esetben pedig, ha az imperializmus kardcsörtető mániákusai semmivel sem törődve nekibátorodnak és kirobbantják a háborút, az imperializmus önmagát ítéli pusztulásra, mert a népek nem tűrik majd tovább egy olyan rendszer fennmaradását, mely oly súlyos szenvedéseket okoz nekik és mérhetetlen áldozatokat követel tőlük.

Az értekezleten részt vevő kommunista és munkáspártok kijelentik, hogy a két rendszer békés egymás mellett élésének lenni elve, amelyet a jelenlegi viszonyoknak megfelelően az SZKP XX. kongresszusának határozatai fejlesztettek tovább, megingathatatlan alapja a szocialista országok külpolitikájának, s megbízható alapja a népek közötti békének és barátságnak. A békés egymás mellett élés érdekének felel meg az az öt alapelv, amelyet a Kínai Népköztársaság és az

Indiai Köztársaság közösen állított fel, s ezeket az érdekeket szolgálják az ázsiai és afrikai országok bandungi értekezletén elfogadott tételek is. A békéért és a békés egymás mellett élésért vívott harc ma már a világ valamennyi országában a legszélesebb tömegek követelése.

A kommunista pártok a békéért folytatott harcot elsőrendű feladatuknak tekintik. Az összes békeszerető erőkkel együtt minden tőlük telhetőt megtesznek a háború elhárítása érdekében.

(A nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai 1945–1976. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977. 19–23.)

GAZDASÁGI ÖSSZEFOGÁS NYUGAT-EURÓPÁBAN AZ ÖTVENES ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN

SZERZŐDÉS

AZ EURÓPAI GAZDASÁGI KÖZÖSSÉG (EGK) LÉTREHOZÁSÁRÓL
(RÓMA, 1957. MÁRCIUS 25.)

Őfelsége a belgák királya, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke, a Francia Köztársaság elnöke, az Olasz Köztársaság elnöke, Luxemburg nagyhercegnő királyi fensége, Hollandia királynőjének Őfelsége

[...]

elhatározták az Európai Gazdasági Közösség alapítását [...]

Első rész Alapelvek

1. cikk

Jelen szerződéssel a Magas Szerződő Felek egymás között Európai Gazdasági Közösséget alapítanak.

2. cikk

A Közösség feladata, hogy a Közös Piac megvalósításával és a tagországok gazdaságpolitikájának fokozatos közelítésével támogassák a Közösség gazdasági életének harmonikus fejlődését, s támogassák a gazdaság tartós és kiegyensúlyozott növekedését, a nagyobb stabilitást, életszínvonaluk gyorsított növekedését és a Közösségben tömörült államok szorosabb kapcsolatát.

3. cikk

A Közösség tevékenysége a 2. cikk értelmében e szerződés rendelkezése szerint és annak időrendjében kiterjed

A/ a vámok és az áruk behozatala és kivitele mennyiségi korlátozásainak leépítésére, valamint a tagállamok valamennyi hasonló jellegű egyéb intézkedéseire;

B/ közös vámtarifa és közös kereskedelempolitika bevezetésére harmadik országokkal szemben;

C/ a tagországok közötti szabad személy-, szolgáltatás- és tőkeforgalom akadályainak felszámolására;

D/ közös politika bevezetésére a mezőgazdaság területén;

E/ közös politika bevezetésére a közlekedés területén;

F/ olyan rendszer megvalósítására, amely a Közös Piacon belüli versenyt megvédi a hamisításoktól;

G/ olyan eljárás alkalmazására, amely lehetővé teszi a tagállamok gazdaságpolitikájának koordinálását és fizetési mérlegük egyensúlyi zavarainak megszüntetését;

H/ az államon belüli jogi előírások kiegyenlítését, amennyiben ezt a Közös Piac helyes működése igényli;

I/ Európai Szociális Alap létrehozására a munkavállalók foglalkoztatási lehetőségeinek javítására, hozzájárulva életszínvonaluk növekedéséhez;

J/ Európai Beruházási Bank felállítására, hogy új segélyforrások feltárásával megkönnyítsék a Közösségben a gazdasági növekedést;

K/ a tengerentúli országok és birtokok társulását a kereskedelmi forgalom növelése, valamint a gazdasági és szociális fejlődés közös erőfeszítésekkel való növelése érdekében.

4. cikk

(1) A Közösség feladatait a következő szervek valósítják meg:

a Gyűlés

– a Tanács

– a Bizottság

– a Bíróság

Minden szervezet a szerződésben számára meghatározott hatáskörökben illetékes.

(2) A Tanácsot és a Bizottságot tanácsadó feladattal felruházott gazdasági- és szociális bizottság támogatja.

5. cikk

A tagországok megtesznek minden általános vagy különleges jellegű intézkedést a szerződésből vagy a Közösség szerveinek tárgyalásaiból rájuk háruló kötelezettség teljesítése érdekében. Megkönnyítik ezek feladatainak teljesítését.

Mellőznek minden intézkedést, amelyek e szerződés céljainak megvalósítását veszélyeztetnék.

6. cikk

(1) A tagállamok a Közösség szerveivel való szoros együttműködésben koordinálják gazdaságpolitikájukat, ameddig az e szerződés céljainak elérése érdekében szükséges.

(2) A Közösség szervei figyelnek arra, hogy ne veszélyeztessék a tagországok belső és külső pénzügyi stabilitását.

7. cikk

E szerződés különleges rendelkezései nélkül alkalmazási területén állampolgársági okokból tilos minden diszkrimináció.

A Tanács minősített többséggel a Bizottság javaslatára és a Gyűlés meghallgatása után elrendelheti az ilyen diszkriminációk tilalmát.

8. cikk

(1) A Közös Piacot 12 éves átmeneti időszak alatt folyamatosan valósítják meg. Az átmeneti idő három szakaszban, egyenként négy évből áll; az egyes szakaszok időtartama az alábbi rendelkezések szerint változtatható.

(2) Minden szakasz azon intézkedése összességét jelenti, amelyeket együttesen kell bevezetni és végrehajtani.

(3) Az első szakaszból a másodikba való átmenet annak megállapításától függ, hogy e szerződésben az első szakaszra megállapított célokat valóban elérték-e és hogy e szerződésben kilátásba helyezett kivételek és eljárások során betartották-e a kötelezettségeket. A Bizottság jelentése alapján a Tanácsnak a negyedik év végén erről egyhangú döntéssel kell határoznia. Valamely tagország nem akadályozhatja meg az egyhangúságot azzal, hogy teljesítetlen kötelességeire hivatkozik. Ha nem alakul ki egyhangú döntés, akkor az első szakasz minden további nélkül egy évvel meghosszabbodik.

Az ötödik év végén a Tanács hasonló eljárással dönt. Ha nem jön létre egyhangú döntés, akkor az első szakaszt minden további nélkül egy pótlólagos évvel meghosszabbítják.

A hatodik év végén a Tanács minősítette többséggel határoz a Bizottság jelentése alapján.

(4) Ha valamely tagország kisebbségben marad, egy hónapon belül az utolsó egyeztetést követően a Tanácsnál döntőbizottsági eljárást kérvenyezhet, amelynek döntése valamennyi tagállamra és a Közösség szerveire kötelező érvényű, ha a szükséges többséget nem éri el, ugyanaz érvényes minden tagállamra. A döntőbizottság három tagból áll, amelyet a Tanács a Bizottság javaslatára egyhangú döntéssel nevez ki.

Ha a Tanács a kérvényezés után egy hónapon belül nem nevezi ki a döntőbizottságot, annak tagjait a következő hónap során a bíróság nevezi ki.

A döntőbizottság maga választja elnökét.

Döntését hat hónapon belül meghozza a Tanácsnak a 3. szakasz utolsó bekezdése szerinti döntése után.

(5) A második és harmadik szakaszt csak egyhangú, a Tanácsnak a Bizottság javaslatára hozott döntésére lehet meghosszabbítani vagy lerövidíteni.

(6) A fenti cikkek rendelkezései nem eredményezhetik azt, hogy az átmeneti időszak e szerződés életbelépéstől számítva 15 évnél tovább húzódik.

(7) Feltételezve az e szerződésben kilátásba helyezett kivételeket vagy eltéréseket, az átmeneti időszak lezárulása egyidejűleg valamennyi kilátásba helyezett előírás életbe lépését valamint a Közös Piac létrehozására tett valamennyi intézkedés végét jelenti.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 155-158.)

JEGYZŐKÖNYV A BELNÉMET KERESKEDELEMRŐL (RÓMA, 1957. MÁRCIUS 25.)

A Magas Szerződő Felek,

Figyelembe véve a jelenleg Németország megosztásából származó viszonyokat,

Egyezsége jutottak az alábbi megállapításokban, amelyeket a szerződéshez függelékben csatolnak:

- (1) Mivel az NSZK alaptörvénye hatáskörébe eső német területek és e hatáskörön kívüli német területek közötti kereskedelem az NSZK számára a belnémet kereskedelem alkotórészét alkotja, e szerződés alkalmazása Németországban nem igényli e kereskedelem jelenlegi rendszerének semmiféle változtatását.
- (2) Minden tagállam értesíti a másik tagállamot és a Bizottságot azokról az egyezményekről, amelyek az NSZK alaptörvénye érvényesítési területén kívüli kereskedelmet érintik, és közli a végrehajtására tett intézkedéseket. Figyel arra, hogy végrehajtása nem áll ellentétben a Közös Piac alapelveivel, és megfelelő intézkedéseket tesz, hogy elejét vegye a többi tagállam népgazdaságán belüli károsodásnak.
- (3) Valamennyi tagállam megfelelő intézkedéseket hozhat annak megakadályozására, hogy nehézségei származzanak valamely tagállam és az NSZK alaptörvénye hatályán kívül eső német területekkel folytatott kereskedeleméből. Megtörtént Rómában 1957. március 25-én.,

(Aláírások)

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 173.)

**EGYEZMÉNY A GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSI
ÉS FEJLESZTÉSI SZERVEZETRŐL – OECD
(PÁRIZS, 1960. DECEMBER 14.)**

Az Amerikai Egyesült Államok, a Belga Királyság, a Dán Királyság, a Francia Köztársaság, a Görög Királyság, a Holland Királyság, Írország, az Izlandi Köztársaság, Kanada, a Luxemburg Nagyhercegség, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, a Német Szövetségi Köztársaság, a Norvég Királyság, az Olasz Köztársaság, az Osztrák Köztársaság, a Portugál Köztársaság, Spanyolország, a Svájci Államszövetség, a Svéd Királyság és a Török Köztársaság Kormánya;

FIGYELEMBE VÉVE, hogy a gazdasági erő és a prosperitás alapvetően fontos az Egyesült Nemzetek céljainak elérése, az egyéni szabadság megőrzése és az általános jólét fokozása szempontjából;

ABBAN A HITBEN, hogy a közöttük kialakult együttműködés hagyományainak erősítésével tudják a leghatékonyabban előmozdítani e célok elérését;

FELISMERVE, hogy Európa gazdasági talpra állása és haladása – amit nagy mértékben elősegített ezeknek az országoknak az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezetben való részvétele – új távlatokat nyitott e hagyomány erősítésére és új feladatok és szélesebb célkitűzések terén való alkalmazására;

MEGGYŐZŐDVE arról, hogy a szélesebb körű együttműködés alapvetően hozzájárul a világ népei közötti békés és harmonikus kapcsolatok kiépítéséhez;

ELISMERVE gazdaságaik fokozódó kölcsönös összefüggését;

ELTÖKÉLTEN arra, hogy konzultáció és együttműködés révén hatékonyabban használják fel kapacitásaikat és lehetőségeiket gazdaságaik legmagasabb szintű fenntartható növekedésének előmozdítására és népeik gazdasági és szociális jólétének fokozására;

ABBAN A HITBEN, hogy a gazdaságilag fejlettebb nemzeteknek együtt kell működniük, hogy tőlük telhetően segítsék a gazdasági fejlődés folyamatában lévő országokat;

ELISMERVE, hogy a világkereskedelem további bővítése az egyik legfontosabb tényező, amely előmozdítja az országok gazdasági fejlődését és a nemzetközi kapcsolatok javítását; és

ELTÖKÉLTEN arra, hogy e célokat a más nemzetközi szervezetekben vagy intézményekben vállalt vagy általuk kötött megállapodásokban rögzített kötelezettségeikkel összeegyeztethető módon érik el;

EZÉRT MEGÁLLAPODTAK az alábbi rendelkezésekről az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetként való újjászervezését illetően:

1. cikk

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (a továbbiakban a „Szervezet”) célja az alábbiakra irányuló politikák előmozdítása:

(a) a legmagasabb szintű fenntartható gazdasági növekedés és foglalkoztatás elérése és az életszínvonal emelése a tagországokban, a pénzügyi stabilitás fenntartása mellett, és ezzel hozzájárulás a világ gazdaság fejlesztéséhez;

(b) a józan gazdasági expanzió előmozdítása a tagállamokban és a tagállamokon kívüli, a gazdasági fejlődés folyamatában lévő országokban; és

(c) a világkereskedelem expanziójának előmozdítása sokoldalú, megkülönböztetés nélküli alapon, összhangban a nemzetközi kötelezettségekkel.

2. cikk

E célok elérésére törekedve a tagok megállapodnak, hogy mind egyénileg, mind közösen:

(a) előmozdítják gazdasági erőforrásaik hatékony felhasználását;

(b) tudományos és technikai területen elősegítik erőforrásaik kiaknázását, ösztönzik a kutatást és előmozdítják a szakképzést;

(c) olyan politikát követnek, amelyet a gazdasági növekedés, valamint a külső és belső pénzügyi stabilitás biztosításának elérésére terveztek; és elkerülik az olyan helyzetek kialakulását, amelyek veszélyeztethetnék saját gazdaságukat és más országok gazdaságait;

(d) erőfeszítéseket tesznek az áruk, szolgáltatások és a folyó fizetések cseréjének útjában álló akadályok csökkentésére vagy megszüntetésére, továbbá fenntartják és bővítik a tőke mozgások liberalizálását; és

(e) előmozdítják a gazdasági fejlődést mind a tagállamokban, mind a tagállamokon kívüli, a gazdasági fejlődés folyamatában lévő országokban a megfelelő eszközök alkalmazásával, és különösen az ezen országokba történő tőkebeáramlással, figyelembe véve, hogy milyen fontos gazdaságaik számára a technikai segítségnyújtás és az exportpiacok bővítésének biztosítása.

3. cikk

Az 1. cikkben ismertetett célok elérését és a 2. cikkben foglalt kötelezettségvállalások teljesítését szem előtt tartva a tagok megállapodnak, hogy:

(a) tájékoztatják egymást és a Szervezetet a feladatok teljesítéséhez szükséges információkról;

(b) folyamatosan konzultálnak, tanulmányokat készítenek és részt vesznek egyeztetett projekteken; és

(c) szorosan együttműködnek és szükség esetén összehangolják tevékenységüket.

4. cikk

A jelen Egyezmény Szerződő Felei a Szervezet tagjai.

5. cikk

A Szervezet céljainak elérése érdekében:

- (a) határozatokat hozhat, amelyek – eltérő rendelkezés hiányában – valamennyi tagra kötelezőek;
- (b) ajánlásokat tehet a tagoknak; és
- (c) megállapodásokat köthet a tagokkal, a tagállamokon kívüli országokkal és nemzetközi szervezetekkel.

6. cikk

1. Kivéve, ha a Szervezet különleges esetekben egyhangúan másként dönt, a határozatokat és az ajánlásokat valamennyi tag kölcsönös megállapodásával kell meghozni.

2. Mindegyik tagnak egy szavazata van. Ha egy tag tartózkodik a szavazástól valamely határozat vagy ajánlás meghozatalakor, az ilyen tartózkodás nem érvényteleníti a határozatot vagy ajánlást, amely a többi tagra alkalmazható, de a tartózkodó tagra nem.

3. A határozat nem kötelező a tagra, amíg nem teljesültek az adott tagországban előírt alkotmányos eljárás követelményei. A többi tag megállapodhat abban, hogy az ilyen határozat rájuk nézve ideiglenesen alkalmazandó.

7. cikk

Az összes tagból álló Tanács lesz az a testület, ahonnan a Szervezet valamennyi okmánya származik. A Tanács Miniszteri vagy Állandó Képviselő ülésszakot tarthat.

8. cikk

A Tanács minden évre egy elnököt jelöl ki, – ki elnököl a miniszteri üléseken – és két alelnököt. Az elnök egy további évre ismét kijelölhető.

9. cikk

A Tanács Végrehajtó bizottságot és olyan segédszerveket hozhat létre, amelyek szükségesek a Szervezet céljainak eléréséhez.

10. cikk

1. A Tanácsnak felelős főtitkárt a Tanács ötévi időtartamra nevezi ki. Munkáját egy vagy több főtitkár-helyettes vagy segéd főtitkár segíti, akiket a Tanács nevez ki a főtitkár ajánlása alapján.

2. A főtitkár az Állandó Képviselők ülésszakának elnöke. Minden megfelelő módon segíti a Tanács tevékenységét, és javaslatokat terjeszthet a Tanács vagy a Szervezet bármely más testülete elé.

11. cikk

1. A főtitkár olyan munkatársakat nevez ki, akikre a Szervezetnek szüksége lehet a Tanács által jóváhagyott szervezési tervek szerint. A munkatársakra vonatkozó szabályzatot a Tanácsnak kell jóváhagynia.

2. A Szervezet nemzetközi jellegét figyelembe véve a főtitkár, a helyettes- vagy segéd főtitkár és a munkatársak nem kérnek és nem fogadnak el utasítást egyetlen tagtól vagy kormánytól vagy a Szervezeten kívüli hatóságtól sem.

12. cikk

A Tanács által megállapított feltételek szerint a Szervezet:

- (a) tájékoztatást küldhet a tagállamokon kívüli országoknak vagy szervezeteknek;
- (b) kapcsolatokat létesíthet és tarthat fenn a tagállamokon kívüli országokkal vagy szervezetekkel; és
- (c) felkérheti a tagállamokon kívüli országok kormányát vagy szervezeteit, hogy vegyenek részt a Szervezet tevékenységeiben.

13. cikk

Az 1951. április 18-i párizsi és az 1957. március 25-i római szerződéssel létrehozott Európai Közösségek képviselőtét a Szervezetben a jelen Egyezmény 1. sz. Kiegészítő Jegyzőkönyvében kell meghatározni.

14. cikk

1. A jelen Egyezményt az aláírók megfelelő alkotmányos követelményeik szerint ratifikálják vagy fogadják el.

2. A ratifikációs vagy elfogadási okmányokat a Francia Köztársaság Kormányánál kell letétbe helyezni, amelyet ezennel letéteményes kormányának jelölnek ki.

3. A jelen Egyezmény az alábbiak szerint lép hatályba:

- (a) 1961. szeptember 30. előtt, amikor valamennyi aláíró letétbe helyezi a ratifikációs vagy elfogadási okmányokat; vagy
- (b) 1961. szeptember 30-án, ha eddig az időpontig legalább 15 aláíró letétbe helyezte okmányait; s az egyezmény csak ezekre az aláírókra nézve lép hatályba; a többi aláíróra nézve pedig akkor, amikor letétbe helyezik ratifikációs vagy elfogadási okmányaikat;

(c) 1961. szeptember 30. után, de legkésőbb a jelen Egyezmény aláírásától számított két éven belül lép hatályba, ha 15 aláíró letétbe helyezte az okmányokat,

és csak ezekre az aláíró felekre nézve lép hatályba; minden egyéb aláíróra nézve akkor, ha letétbe helyezték a ratifikációs vagy elfogadási okmányokat.

4. Minden aláíró fél, amely nem helyezte letétbe a ratifikációs vagy elfogadási okmányát, amikor az Egyezmény hatályba lép, részt vehet a Szervezet tevékenységeiben a Szervezet és az ilyen aláíró fél közötti megállapodásban meghatározott feltételekkel.

15. cikk

Amikor jelen Egyezmény hatályba lép, megvalósul az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet újjászervezése, és céljai, szervei, jogköre és neve az Egyezményben foglaltaknak felel meg. Az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet jogi személyisége megmarad a Szervezetben, de az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet határozatai, ajánlásai és rendeletei a Tanács jóváhagyását igénylik ahhoz, hogy a jelen Egyezmény hatálybalépése után is hatályban maradjanak.

16. cikk

A Tanács határozatot hozhat arról, hogy bármely, a tagsággal járó kötelezettség teljesítésére kész kormányt felkér a jelen Egyezményhez való csatlakozásra. Az ilyen határozatoknak egyhangúaknak kell lenniük, feltéve, hogy minden egyes adott esetben a Tanács egyhangúan határoz a tartózkodás megengedéséről, amely esetben – a 6. cikk rendelkezései ellenére – a határozat valamennyi tagra vonatkozik. A csatlakozás akkor lép hatályba, amikor a csatlakozási okmányt letétbe helyezik a letéteményes kormányánál.

17. cikk

Bármely Szerződő Fél beszüntetheti a jelen Egyezmény rá nézve történő alkalmazását, ha erről 12 hónappal előre értesíti a letéteményes kormányt.

18. cikk

A Szervezet székhelye Párizsban van, kivéve ha a Tanács másként nem állapodik meg.

19. cikk

A Szervezet jogállását és a Szervezet, a tisztviselői és a tagok képviselői kiváltságait, kivételeztségeit és mentességeit a jelen Egyezményhez tartozó 2. sz. Kiegészítő Jegyzőkönyv határozza meg.

20. cikk

1. A Tanács által elfogadott Pénzügyi Szabályzat szerint a főtitkár minden évben jóváhagyásra a Tanács elé terjeszti az éves költségvetést, a számlákat és a Tanács által kért egyéb kiegészítő költségvetéseket.

2. A Szervezetnek a Tanács által egyeztetett általános költségeit a Tanács által meghatározott skála szerint kell felosztani. Az egyéb költségeket a Tanács által meghatározott alapon kell fedezni.

21. cikk

A ratifikációs, elfogadási vagy csatlakozási okmány vagy megszüntetési értesítés kézhezvétele után a letéteményes kormány erről tájékoztatja az összes Szerződő Felet és a Szervezet főtitkárát.

AMELYNEK HITELEÜL alulírott meghatalmazottak kellő felhatalmazás alapján aláírták a jelen Egyezményt.

KÉSZÜLT Párizsban, ezerkilencszázhatvan december tizennegyedikén, angol és francia nyelven – mindkét szöveg egyaránt hiteles – egy példányban, amelyet a letéteményes kormányánál helyeznek letétbe, amely a hitelesített példányokat megküldi valamennyi aláírónak.

(Dunay Pál – Gazdag Ferenc – Tálás Péter: *Az OECD – a legfejlettebb országok klubja. Tanulmányok és dokumentumok*. SVKI, Budapest, 1996. 135-141.)

A SZOVJETUNIÓ ÉS A KELETI TÖMB ÖSSZETARTÁSA AZ ÖTVENES ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN

A KOMMUNISTA ÉS MUNKÁSPÁRTOK NYILATKOZATA
(MOSZKVA, 1960. NOVEMBER)

(Részletek)

A kommunista és munkáspártok képviselői értekezletükön megtárgyalták a jelenlegi nemzetközi helyzetet, valamint a békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért és a szocializmusért folyó további harc időszerű kérdéseit.

Az értekezlet résztvevői egyetértének a megtárgyalt kérdésekben a kommunista és munkáspártok egyöntetűen megerősítik hűségüket az 1957-ben elfogadott Nyilatkozathoz és Békekiáltványhoz. Az alkotó marxizmus-leninizmus e programjellegű okmányai meghatározták a nemzetközi kommunista mozgalom elvi álláspontját korunk legfontosabb kérdéseiben, és óriási mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a kommunista és munkáspártok egyesítsék erőfeszítéseiket a közös célokért vívott harcban. E dokumentumok továbbra is harci zászlóul és a cselekvés vezérfonalául szolgálnak az egész nemzetközi kommunista mozgalom számára.

Az elmúlt három év eseményei igazolták a Nyilatkozatban és a Békekiáltványban a nemzetközi helyzetről és a világ fejlődésének távlatairól adott elemzés helyességét, az alkotó marxizmus – leninizmus nagy tudományos erejét és hatékony szerepét.

Az elmúlt három év fő eredménye – a szocialista világrendszer hatalmának és nemzetközi befolyásának rendkívül gyors növekedése, a nemzeti felszabadító mozgalom csapásai következtében a gyarmati rendszer növekvő felbomlása, az osztályharc fokozódása a tőkés országokban, a kapitalista világrendszer további hanyatlása és bomlása. A világ küzdőterén mindinkább megnyilvánul a szocializmus erőinek fölénye az imperializmussal szemben, a béke erőinek fölénye a háború erőivel szemben.

Az imperializmus azonban tartani próbálja hadállásait, s ezért szabotálja a leszerelést, folytatni és minden módon élezni igyekszik a hidegháborút, kónokul folytatja új világháború előkészítést. Az élet ezért parancsolóan megköveteli, hogy a szocialista országok, a nemzetközi munkásosztály, a nemzetközi imperialistaellenes mozgalom, valamennyi békeszerető állam, az összes békeharcosok egyre szorosabban egyesítsék erőfeszítéseiket és határozott akciókat indítsanak

a háború elhárítása és az emberek békés életének biztosítása érdekében. Az élet parancsolóan megköveteli, hogy minden forradalmi erő tömörüljön még szorosabb egységbe az imperializmus ellen, a nemzeti függetlenségért, a szocializmusért vívott harcban. [...]

(A nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai... i. m. 31.)

III.

A STATUS QUO MEGSZILÁRDÍTÁSA (1963-1972)

NYUGAT-EURÓPAI INTEGRÁCIÓ: STAGNÁLÁS ÉS BŐVÍTÉS KÖZÖTT

AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉGEK EGYESÜLÉSE. KÖZLEMÉNY
A KÖZÖSSÉGI SZERVEK FÚZIÓS SZERZŐDÉSÉNEK MEGKÖTÉSÉRŐL
(1965. ÁPRILIS 8.)

Az Európai Közösségek tagállamainak kormányképviselői 1965. április 8-án csütörtökön, Brüsszelben találkoztak [...]

A tagállamok kormányképviselői megállapodtak és aláírták az Európai Közösségek közös Tanácsának és közös Bizottságának felállításáról rendelkező szerződést, valamint ennek függelékében az Európai Közösségek kiváltságairól és személyi mentességekről rendelkező jegyzőkönyvet és a konferencia záróokmányát. [...]

A szerződéssel megvalósuló fúzió a szerződések alkalmazásába és a Közösségek tevékenységébe logikai-rationális elemet visz, amelynek jelentőségét nem lehet alábecsülni [...]

A közös Tanács és közös Bizottság alakításával a korábbi három közösség szerveinek hatáskörei közös szervezetben koncentrálnak. Remélhető tehát, hogy a három Közösség közös szervei kedvező hatással lesznek az alkotó gondolkodásmódra és a közigazgatási munkára.

A közös Tanács és a közös Bizottság létrehozása továbbá olyan következményekkel jár, amelyek messze túlmutatnak a technikai kereteken. A szervek fúziója elsősorban életerejük folytonosságát és a Közösségek dinamikáját fejezi ki. De még többet is: a ma aláírt szerződés egyik legpozitívabb vonása a három európai Közösség különböző döntési hatásköreinek és meglévő szervei illetékességének olyan szervek általi kézbevétele volt, amely nem tudja kivonni magát az Európai Gazdasági Közösséget megalakulása óta jellemző lendületből, talán éppen azért, mert azok a Közösség legáltalánosabb és legmagasabb céljai voltak. Egyébként a hatáskörök koncentrációja közös Tanácsban és közös Bizottságban csak erősítheti és felértékelheti e két szervet és a három európai szerződés céljainak gyorsított megvalósulását, általánosságban pedig az európai uniót teszik lehetővé.

A fúzió nem változtatja meg a párizsi és római szerződésekben meghatározott, az egyes szerveket érintő illetékességi és hatásköri szabályozást. A közös Tanács és a közös Bizottság ugyanis egyrészt a három Tanács, valamint másrészt a két Bizottság valamint a Magas Hatóság hatáskörét és illetékességét azonos feltételek közepette gyakorolja, ahogy azokat a három európai szerződésben rögzítették [...]

Az új szerződés tulajdonképpen három kérdést szabályoz: a közös Tanács és a közös Bizottság felállítását, a Közösségek közös igazgatását és közös igazgatási költségvetés létrehozását. Az összetétel szabályozása, valamint a közös Tanács és a közös Bizottság működése a római szerződésekben felállított Tanácsok és Bizottságok jelenlegi szabályozásához igazodik, amelyek a leginkább alkalmasnak bizonyultak.

A közös Tanács határozathozatalának feltételeinél a harmonizáció lényegében a szervezet okiratára és a Közösség valamennyi szerve feletti működésre korlátozódik [...]

Az új szerződés megerősíti az állandó képviselő bizottságának további fennmaradását, amelynek illetékessége kiterjed a Montánunió ügyeire.

A közös Bizottság kilenc tagból áll majd [...]

A záróokmány két nyilatkozatot tartalmaz; az egyikben a kormányok megbízzák a közös Bizottságot, hogy hatáskörében az összes intézkedést megtegye hivatalainak egy éven belüli racionalizálása érdekében; azon kívül felkéri a Bizottságot, hogy rendszeres időközönként számoljon be a Tanácsnak a hivatalok átalakításának menetéről. A második nyilatkozatban, az NSZK nyilatkozatában, a német szövetségi kormány fenntartja magának a jogot, hogy ratifikációs okmánya letétbe helyezése során kijelentse, miszerint az Európai Közösségek közös Tanácsának és közös Bizottságának létrehozási szerződése valamint a Montánunió alapításáról szóló szerződés – amelynél e lehetőség akkor nem volt előre látható – Berlinre is érvényes.

A mai napon aláírt szerződések akkor lépnek érvénybe, ha valamennyi tagállam az alkotmányos előírásoknak megfelelően ratifikálta.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 214–215.)

HANS VON GROEBEN: PROGRAM EURÓPA SZÁMÁRA (1969. JÚNIUS 23.)

[...]

III. A végrehajtás

A. Azonnali intézkedések a meglévő európai Közösségek erősítésére

Belépési tárgyalások elkezdése Angliával és mindazokkal az európai államokkal, amelyek megfelelő csatlakozási kérelmet nyújtottak be;

A társulási egyezmény megújítása az afrikai államokkal;

Megállapodás a közös kereskedelempolitika alapjairól;

A tagállamok gazdasági- és pénzügy-politikai együttműködésének javítása (Barre-terv);

Új kutatási program elfogadása az Euratom számára;

Az Európai Szociális Alap tevékenységének újjáalakítása és hatékonyabbá tétele;

Megállapodás az agrárfinanszírozás újraszabályozásáról, közösségi bevételek megteremtése és az Európai Parlament költségvetési hatásköreinek erősítése.

B. Keretszerződés kötése, amely megalapozza az európai népek átfogó politikai közösségét

[...]

C. Pótszerződések kidolgozása a politikai együttműködés előrehaladásának mértékében

Haladéktalanul meg kellene kezdeni az alábbi szerződések kidolgozását:

1. Szerződés a meglévő Közösségek (EGK, Montánunió, Euratom) egybeolvasztásáról és a gazdasági- és fizetési unió befejezése. E vonatkozásban az EGK-szerződésből kellene kiindulni. Az alábbi szakterületekre mégis csak rögzíteni kellene a célokat, módszereket és határidőket, amelyek végrehajtása az európai intézmények feladata lenne:

A közös pénzügyi- és konjunktúrapolitika megvalósítására,

A műszaki együttműködésre, beleértve az atomenergia békés hasznosításának kutatását és fejlesztését,

A közös energiapolitikára,

Az ipari és regionális struktúrapolitika hatékonyra tételére és koordinálására.

2. Szerződés a fejlődő országok javára teendő műszaki, tudományos és pénzügyi segélyintézkedések európaizálásáról és hatékonyra tételéről. Az Európai Közösségnek társadalmi össztermékének 2 százalékát kellene a

fejlődők segélyezésére fordítania. E segély túlnyomó részét multilaterális módon az európai fejlesztési alap adományozná.

3. Szerződés a védelem és a hadigazdaság területén megvalósítandó szoros együttműködés indoklásáról.

E célból különösen:

Európai fegyverzeti hivatal felállítása, amelynek az lenne a feladata, hogy közös programokat dolgozzon ki, elkerülje az átfedéseket, végrehajtsa a Tanács által elfogadott programokat és javaslatokat tegyen a tagállamok logisztikai rendszerének egységesítésére;

a tagállamok védelmi minisztereinek rendszeres ülései a Tanács keretében a közös érdeklődésre számot tartó kérdésekben elfoglalt álláspontok egyeztetésére.

D. Külpolitikai együttműködés

A tagállamok együttműködése a politikai közösség általános intézményeinek keretén (lásd. III. B.) belül történne. Ezen együttműködés elsődleges célja a közös álláspont rögzítése lenne:

a Szovjetunióhoz és a kelet-európai államokhoz fűződő kapcsolatok, a leszerelés kérdése,

Németország megosztottságának felszámolása, az NDK-hoz fűződő gazdasági és politikai

kapcsolatok és a Nyugat-Berlinbe való szabad bejutás biztosítása, európai biztonsági rendszer létrehozása,

a Közösség kapcsolatai az afrikai államokhoz és különösképpen a franciaül beszélő afrikai államok EGK-s társulásának kibővítése valamennyi érdeklődő afrikai államra,

tárgyalások a nemzetközi szervezetekben.

E célból rendszeres külügyminiszteri találkozóra lenne szükség a Tanácson belül. A miniszterek találkozóit a tagállamok illetékes nagyköveteinek bizottsága készítené elő, amely a Közösségek főtitkárának elnökletével külpolitikai kérdésekről tanácskozna. A külügyminiszterek határozatait az első szakaszban a Tanács elnöke a főtitkár támogatásával, valamint adott esetben a még felállítandó közös vagy a már meglévő nemzeti diplomáciai missziók hajtja végre.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 215–218.)

A FRANCIA-NYUGATNÉMET EGYÜTTMŰKÖDÉSI SZERZŐDÉS (PÁRIZS, 1963. JANUÁR 22.)

Közös nyilatkozat

De Gaulle tábornok, a Francia Köztársaság elnöke és dr. Konrad Adenauer, a Német Szövetségi Köztársaság kancellárja,

a Párizsban 1963. január 21-én és 22-én tartott konferencia befejezésekor, amelyen jelen voltak francia részről a miniszterelnök, a külügyminiszter, a hadügyminiszter és a közoktatásügyi miniszter, német részről a külügyminiszter, a nemzetvédelmi miniszter és a család- és ifjúságügyi miniszter;

meggyőződve arról, hogy a német nép és a francia nép közötti kibékülés, amely véget vet egy évszázados rivalizálásnak, történelmi jelentőségű esemény, amely mélyrehatóan átalakítja a két nép közötti kapcsolatokat;

tudatában annak a szolidaritásnak, amely a két népet összeköti mind biztonságuk, mind gazdasági és kulturális fejlődésük szempontjából;

különösképpen megállapítva, hogy az ifjúság tudatára ébredt ennek a szolidaritásnak és úgy érzi, hogy hivatva van meghatározó szerepet játszani a francia-német barátság megszilárdításában;

elismerve, hogy a két ország együttműködésének megerősítése elengedhetetlen állomás az egyesült Európához vezető úton, ami mindkét nép célja;

megegyezősre jutottak a két Állam közötti együttműködés szervezete és elvei tekintetében, amint az a mai napon aláírt szerződésben foglaltatik.

De Gaulle

Adenauer

A két állam közötti együttműködés szervezete és elvei

I. Szervezet

1. Az államfők és kormányfők szükség szerint megadják az esedékes irányelveket és rendszeresen figyelemmel kísérik az alatt kitűzött program megvalósítását. Ebből a célból találkozni fognak minden alkalommal, amikor ez szükségesnek mutatkozik, elvben évente legalább kétszer;

2. A külügyminiszterek örködni fognak a program egészének végrehajtása felett. Legalább három hónaponként találkoznak. A nagykövetségek útján szokásos módon fennálló kapcsolat sérelme nélkül, a két külügyminisztérium politikai, gazdasági és kulturális ügyeivel kölcsönösen megbízott magas rangú tisztviselői minden hónapban találkoznak felváltva Párizsban és Bonnban, hogy

számba vegyék a folyamatban lévő problémákat és előkészítsék a miniszterek találkozóját. Másrésről a két ország diplomáciai képviselői és konzulátusai, valamint a nemzetközi szervezetek mellett működő állandó képviselőik szükség szerint érintkezésbe lépnek egymással a közös érdekű kérdések tekintetében;

3. Rendszeres találkozók lesznek a két országnak a nemzetvédelem, az oktatás és az ifjúság kérdéseivel foglalkozó felelős hatóságai között. Ezek semmiben sem érintik a már meglevő szervezetek működését, mint a francia–német kulturális bizottság, a vezérkarok állandó csoportja, amelyek tevékenységét tovább fogják fejleszteni. Ezeken a találkozókön a külügyminiszterek képviseltetni fogják magukat azzal a céllal, hogy biztosítsák az együttműködés egészének összehangolását.

a) A hadügy- vagy nemzetvédelmi miniszterek legkevesebb három hónaponként egyszer találkoznak. Hasonlóképpen a francia közoktatásügyi miniszter találkozik ugyanilyen időközökben azzal a személyiséggel, akit német részről a kulturális síkon folyó együttműködési program megvalósítására kineveznek;

b) A két ország vezérkari főnökei legalább kéthavonként egyszer találkoznak; akadályoztatás esetén felelős képviselőikkel helyettesítik őket;

c) Az ifjúság és sport kérdéseivel foglalkozó francia főbiztos legalább kéthavonként egyszer találkozik a család és az ifjúság kérdéseivel foglalkozó szövetségi miniszterrel vagy annak képviselőjével;

4. Mindkét országban miniszterközi bizottság feladata lesz, hogy figyelemmel kísérje az együttműködés problémáit. A bizottság elnöke egy magas rangú külügyi tisztviselő lesz, tagjai az összes érdekelt közigazgatási hatóságok képviselői. Feladata a bizottságnak, hogy összehangolja az érdekelt minisztériumok tevékenységét és hogy szabályos időszakonként jelentést készítsen kormányának a francia–német együttműködés helyzetéről. Hasonlóképpen feladata lesz, hogy előterjesszen minden olyan indítványt, amely hasznos az együttműködési program végrehajtása és új területekre való esetleges kiterjesztése céljából.

II. Program

A) Külügyek

1. A két kormány döntésük előtt tanácskozni fog egymással minden fontos külpolitikai kérdésben, elsősorban a közös érdekű kérdésekben, abból a célból, hogy amennyire csak lehetséges, azonos álláspontra jussanak. Ez a tanácskozás többek között a következő témákra terjed ki:

– Az európai közösségekre és az európai politikai együttműködésre vonatkozó problémák;

– Kelet–nyugati kapcsolatok politikai és gazdasági síkon egyaránt;

– Olyan ügyek, amelyeket megtárgyalnak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében, valamint különböző nemzetközi szervezetekben, amelyekben a két kormány érdekelt, nevezetesen az Európa Tanácsban, a Nyugat-európai Unióban, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetben, az Egyesült Nemzetekben és szakosított intézményeiben;

2. A tájékoztatás terén már létrehozott együttműködést Párizs és Bonn érdekelt hivatalai között, valamint harmadik országokban levő kirendeltségeik között tovább folytatják és fejlesztik;

3. Ami a fejlődő országoknak nyújtandó segítséget illeti, a két kormány rendszeresen összehasonlítja programját, abból a célból, hogy fenntartsák a szoros koordinációt. Tanulmányozni fogják annak lehetőségét, hogy közösen vállalkozzanak létesítmények megvalósítására. Mivel ezekben a kérdésekben mind francia, mind német részről több minisztérium illetékes, a két külügyminiszter feladata lesz, hogy közösen meghatározzák az együttműködés gyakorlati alapjait;

4. A két kormány közösen tanulmányozni fogja az együttműködés erősítésének módjait a gazdaságpolitika más fontos ágazataiban, a Közös Piac keretei között, mint a mezőgazdasági és erdészeti politika, az energiapolitika, a közlekedés és szállítás problémái és az ipari fejlődés problémái, valamint az exporttal kapcsolatos hitelpolitika.

B) Nemzetvédelem

I. – Az ezen a téren kitűzött célkitűzések a következők:

1. A stratégia és taktika síkján a két ország illetékes hatóságai arra fognak törekedni, hogy közelítsék egymás felfogását abból a célból, hogy közös koncepcióra jussanak. Francia–német katonai kutató intézeteket állítanak fel;

2. A hadseregek közötti személyiállomány-cserét megsokszorozzák; ez elsősorban a tanárookra és a vezérkari iskolák növendékeire vonatkozik; a csere magával hozhatja egész egységek ideiglenes átirányítását. Ezen cserék megkönnyítése érdekében mindkét részről elősegítik a gyakorlati nyelvoktatást a katonai szolgálatot teljesítők körében;

3. A fegyverkezés tekintetében a két kormány azon lesz, hogy megszervezze a közös munkát, kezdve a megfelelő fegyverkezési tervek kidolgozásának stádiumától és a finanszírozási tervek előkészítésétől;

Ebből a célból egyes bizottságok fogják tanulmányozni a két országban e tervekről folyamatban levő kutatásokat és összehasonlító vizsgálatot fognak tartani. Javaslatokat terjesztenek a miniszterek elé, akik azokat negyedévenkénti találkozásuk alkalmával megvizsgálják és megadják a szükséges alkalmazási utasításokat.

II. – A kormányok tanulmányozni fogják a feltételeket, amelyek alapján francia–német együttműködés jöhet létre a polgári védelem területén.

C) Oktatás és ifjúság

Az oktatás és ifjúság tárgyában az 1962. szeptember 19-i és november 8-i francia és német emlékeztetőkből tartalmazott javaslatokat teszik vizsgálat tárgyává a fentebb meghatározott eljárás szerint.

1. Az oktatás területén a törekvés főképpen a következő pontokra terjed ki:

a) Nyelvoktatás:

A két kormány elismeri annak lényeges fontosságát, amelyet a francia–német együttműködés szempontjából a két ország mindegyikében a másik nyelvnek ismerete jelent. Ezért törekedni fognak olyan konkrét intézkedések meghozatalára, amelyeknek célja, hogy növeljék a franciául tanuló német növendékek és a németül tanuló francia növendékek számát;

A szövetségi kormány az ügyben illetékes tartományi kormányokkal megvizsgálja, hogyan lehet bevezetni olyan szabályozást, amely lehetővé teszi ezen célkitűzés elérését;

Minden felsőoktatási intézményben helyes gyakorlati oktatást szervezni, francia nyelvt Németországban és német nyelvt Franciaországban, és ezek minden hallgató számára nyitva állnak.

b) Az egyenlő érvényesség kérdése:

Felszólítják a két ország illetékes hatóságait, hogy gyorsítsák meg az oktatás időtartamára, a vizsgákra, az egyetemi címek és diplomák egyenlő mértékűségére vonatkozó rendelkezések alkalmazását.

c) Együttműködés a tudományos kutatásban:

A kutatási szervezetek és tudományos intézmények kapcsolataik kölcsönös fejlesztését alaposabb információnyújtással kezdik; egybehangolt kutatási programokat állítanak fel azokban a tudományágakban, ahol ez lehetségesnek mutatkozik.

2. Minden lehetőséget megadnak a két ország ifjúságának, hogy szorosabbra fűzzék kapcsolataikat és megerősítsék kölcsönös együttműködésüket. A kollektív cseréket különösképpen megsokszorozzák.

A két ország szervezetet létesít, élén egy önkormányzati igazgató tanáccsal, amelynek feladata kifejleszteni ezeket a lehetőségeket és előmozdítani a cseréket. Ez a szervezet közös francia–német alap fölött fog rendelkezni, amely a két ország tanulói, egyetemi hallgatói, fiatal művészei és munkásai közötti cserét szolgálja.

III. Záró rendelkezések

1. Mindkét országban kiadják a szükséges utasításokat a fentiek azonnali beindítására. A külügyminiszterek minden egyes találkozájuk alkalmával mérlegelni fogják az elért eredményeket.

2. A két kormány tájékoztatni fogja az Európai Közösségek tagállamainak kormányait a francia–német együttműködés fejlődéséről.

3. A védelemre vonatkozó rendelkezések kivételével, a jelen szerződés Berlin tartományra is alkalmazandó, kivéve, ha a Szövetségi Köztársaság kormánya ezzel ellentétes nyilatkozatot tesz a Francia Köztársaság kormányának a jelen szerződés hatályba lépést követő három hónapon belül.

4. A két kormány rendelkezésre bocsáthat olyan berendezéseket, amelyek a jelen szerződés alkalmazásához kívánatosnak mutatkoznak.

5. A jelen szerződés akkortól kezdve lép hatályba, amikor mindkét kormány tudatja a másikkal, hogy belső síkon teljesítette a megvalósításhoz szükséges feltételeket.

Kelt Párizsban, 1963. január 22-én, francia és német nyelven, mindkét szöveg egyaránt hiteles.

A Francia Köztársaság részéről
Charles de Gaulle
köztársasági elnök

A Német Szövetségi Köztársaság részéről
Konrad Adenauer
szövetségi kancellár

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 369–374.)

A KÖZÖS PIACHOZ TARTOZÓ ORSZÁGOK
KOMMUNISTA PÁRTJAINAK NYILATKOZATA
(1963. MÁRCIUS 6.)

Férfiak és nők milliói teszik fel a kérdést: mi lesz Európával? A Közös Piac léte veszélyes helyzetet teremtett. A Bonn–Párizs-tengely növeli a háborús veszélyt. Bátorítja a nemzetközi feszültség enyhülésének ellenszegülő imperialista köröket. Újabb fegyvereket ad Nyugat-Németország legagresszívabb köreinek a kezébe expanzív politikájuk folytatására. A NATO-n belül tovább tart az atomfegyverek felhalmozása. Elterjedésük fokozza a nukleáris katasztrófa veszélyét; De Gaulle és Adenauer szövetsége egy újabb robbanógyutacs a fegyverkezési hajszára folytán löporos hordóvá változott világon.

A Bonn–Párizs-tengely drámai módon növeli a veszélyt, amire már a hat kommunista párt 1959-ben kiadott közös nyilatkozata felhívta a figyelmet: a Közös Piac – mondtuk négy évvel ezelőtt – a nemzetközi feszültség kiéleződéséhez vezet, mivel többek között visszaadja a német militarizmusnak egész agresszív erejét. Az atlanti paktum militarista és revansista erői Európában a Közös Piacra

támaszkodnak; a német militarizmus atomfegyvert követel, és ezt mos felajánlják neki.

„Szemünk előtt alakul ki a trösztök Európája” – állapítottuk meg 1959-ben. Ma pedig széles körű demokratikus és népi rétegek győződhetnek meg arról, hogy a Közös Piacba tömörült kapitalista monopóliumok egyre jobban növelik káros befolyásukat. Aggasztó lépések történtek a nemzetközi fináncoligarchia és a nagy trösztök szolgálatában álló tekintélyuralom megerősítésére. A nemzeti parlamentek – melyeknek a népek szuverenitását kellene kifejezniük – egyre inkább elvesztik jogaikat.

Azok a tervek, amelyek célul tűzték ki Franco fasiszta Spanyolországának csatlakozását a katonai Atlanti Szövetséghez és a Közös Piachoz, csak aláhúzzák az Európa népeit fenyegető militarista és tekintélyuralmi tendenciákat.

A Közös Piac egyes országában tervszerűen igyekeznek megnyirbálni a munkásszervezetek jogait, többek között a vállalatoknál. Támadást indítottak a sztrájkjog ellen. Belgiumban törvénytervezeteket dolgoztak ki a sztrájkjog letörésére. Nyugat-Németországban rendkívüli törvényekről tárgyalnak, Franciaországban az államfő rendeletet adott ki a sztrájkolók katonai mozgósítására.

A monopóliumok arra törekszik, hogy kielégítse a technikai haladás és a termelőerők fejlesztésének követelményeit, s ez szükségessé teszi a piacok kiszélesítését és objektíven a gazdasági élet internacionalizálását, tehát egységes frontot akar létrehozni a munkásosztály ellen, meg akarja teremteni a hidegháború eszközét.

A monopóliumok a Közös Piac megerősítésével, [...] a dolgozók rovására próbálják leküzdeni a modern kapitalizmus mélyreható ellentéteit.

A kapitalista monopóliumok, sokkal inkább, mint a múltban, saját szolgálatukba állítják a termelés fejlődésének – az egyébként rendszertelen és egyenetlen fejlődésnek – az eredményeit. Még ott is, ahol a dolgozók harc árán béremelést vagy egyéb sikereket értek el, elmaradnak ezek a vívmányok a munkaintenzitás fokozódása és a munkatermelékenység növekedése mögött. A felemelt bért gyakran teljes egészében felemésztik a megélhetési költségek. A trösztök igyekeznek minden téren egyre erősödő nyomást gyakorolni a munkások helyzetére. A nyugat-európai parasztok millióit a kisajátítás fenyegeti. A munkásosztály természetes szövetségesei, a parasztok viselik az agrárválság minden terhét, s a Közös Piac még csak súlyosbítja ezt a válságot.

Tovább tart a kisiparosok tönkremenetele és kiszorulása. Mind a hat országban egyre jobban függenek a kis- és középvállalatok a monopóliumoktól, még azokban a szektorokban is, ahol fejlődést mutatnak. [...]

A Közös Piac nem váltotta be az alapítói által tett ígéreteket. Nem hozta meg a népeknek a biztonságot, nem oldotta meg a konfliktusokat. Éppen ellenkezőleg, a Közös Piac kiélezte az antagonisztikus ellentéteket, sőt, újabb ellentéteket

szült, növeli a feszültséget a szocialista országokkal való kapcsolatokban, nyomást gyakorol a semleges országokra és a nemrég felszabadult népekre egy szélesebb körű neokolonista politika keretében, s újabb nézeteltéréseket lobbantott fel az atlanti hatalmak között.

Országaink demokratikus erőinek felelőssége egyre fokozódik. A népek tekintete a munkásosztály felé fordul, amelynek nemzeti és nemzetközi szerepe szüntelenül növekszik. Közös akcióra van szükség ahhoz, hogy megoldjuk korunk legidősebb problémáit,

(*Béke és szocializmus*, 1963. 4. szám)

ATLANTI PARTNERSÉG ÉS ÚJ KELET-NYUGATI PÁRBESZÉD

SZERZŐDÉS A LÉGKÖRBEN, A VILÁGÚRBEN
ÉS A VÍZ ALATT VÉGZETT NUKLEÁRIS FEGYVERKÍSÉRLETEK
BETILTÁSÁRÓL (ATOMCSEND SZERZŐDÉS)
(MOSZKVA, 1963. AUGUSZTUS 5.)

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányai, a továbbiakban „Kezdeményező Felek”,

legfőbb céljuknak nyilvánítva azt, hogy az ENSZ céljaival összhangban a lehető leggyorsabban elérjék a szigorú nemzetközi ellenőrzéssel egybekötött általános és teljes leszerelési megállapodást, amely véget vetne a fegyverkezési versenynek és megszüntetné mindenféle fegyver, beleértve a nukleáris fegyverek gyártásának és kipróbálásának indítékát,

törekedve arra, hogy mindörökké véget vessenek a nukleáris fegyverekkel folytatott minden kísérleti robbantásnak,

eltökélve arra, hogy a tárgyalásokat e célból folytatják, és

véget kívánva vetni annak, hogy az ember környezete radioaktív anyagokkal fertőződjék,

az alábbiakban állapodnak meg:

I. cikk. 1. Az e Szerződésben részes mindegyik Fél vállalja, hogy betilt, megakadályoz és nem hajt végre nukleáris fegyverrel történő semmiféle kísérleti robbantást és semmiféle más nukleáris robbantást a joghatósága vagy ellenőrzése alá tartozó semmilyen helyen:

a) sem a légkörben, sem annak határain túl, beleértve a világűrt, sem víz alatt, beleértve a területi vizeket és a nyílt tengert;

b) és semmilyen más közegben, ha az ilyen robbantás az azt végrehajtó állam joghatósága vagy ellenőrzése alá tartozó területen kívül radioaktív lecsapódást eredményez. Ez úgy értendő, hogy ennek az alpontnak a rendelkezései nem zárhatják ki olyan szerződés megkötését, amely minden nukleáris kísérleti robbantás, köztük minden ilyen földalatti robbantás végleges betiltására vezet, és amelynek megkötésére a Felek – miként a jelen Szerződés bevezetőjében ki nyilvánították – törekedni fognak.

2. A jelen Szerződésben részes mindegyik Fél vállalja, hogy tartózkodni fog nukleáris fegyverekkel történő mindenféle kísérleti robbantás és mindenféle más nukleáris robbantás előidézésétől, az arra való biztatástól vagy annak végrehajtásában való bármilyen részvételtől, bárhol legyen is az, ha az ilyen robban-

tásra a felsorolt közegek valamelyikében kerülne sor, vagy annak a jelen cikk 1. bekezdésében leírt következményei lennének.

II. cikk. 1. Bármelyik Fél javasolhat módosításokat a jelen Szerződéshez. Bármilyen javasolt módosítás szövegét a Letéteményes Kormányokhoz kell eljuttatni, amelyek azt megküldik valamennyi Szerződő Félnek. Ezt követően, ha a Szerződő Felek egyharmada vagy annál több kéri, a Letéteményes Kormányok értekezletet hívnak össze, amelyre az ilyen módosítás megtárgyalása végett a szerződésben részes összes Feleket meghívják.

2. A jelen Szerződés bármilyen módosítását a Szerződésben részes összes Felek szavazatainak többségével kell jóváhagyni, beleértve valamennyi Kezdeményező Felet. A módosítások minden Félre nézve akkor lépnek hatályba, amikor a megerősítő okiratokat a Szerződésben részes összes Felek letétbe helyezték, beleértve valamennyi Kezdeményező Fél megerősítő okiratait.

III. cikk. 1. A jelen Szerződés valamennyi állam számára aláírásra nyitva áll. Bármikor csatlakozhat hozzá bármely állam, amely a jelen Szerződést annak a 3. bekezdés értelmében történő hatályba lépés előtt nem írja alá.

2. A jelen Szerződést az aláíró államoknak meg kell erősíteniük. A megerősítendő és a csatlakozási okiratokat a Kezdeményező Felek – a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok – kormányainál kell letétbe helyezni, amely kormányok ezennel Letéteményes Kormányokká jelöltetnek.

3. A jelen Szerződés akkor lép hatályba, amikor azt valamennyi Kezdeményező Fél megerősítette és a megerősítő okiratokat letétbe helyezte.

4. Azokra az államokra nézve, amelyeknek megerősítő vagy csatlakozási okiratait a jelen Szerződés hatályba lépését követően helyezik letétbe, a Szerződés a megerősítő vagy csatlakozási okirataik letétbe helyezésének napján lép hatályba.

5. A Letéteményes Kormányok azonnal tájékoztatnak minden aláíró és csatlakozó államot e Szerződés minden egyes aláírásának időpontjáról, minden megerősítő és csatlakozási okirat letétbe helyezésének időpontjáról, e Szerződés hatályba lépésének időpontjáról, értekezlet egybehívására vonatkozó minden kérelem kézhezvételének időpontjáról, valamint egyéb bejelentésekről.

6. E Szerződést a Letéteményes Kormányok az ENSZ Alapokmánya 102. cikkének megfelelően beiktatják.

IV. cikk. E Szerződés korlátlan időtartamra szól. E Szerződésben részes mindegyik félnek – állami szuverenitást gyakorolva – joga van ahhoz, hogy e Szerződéstől visszalépjen, ha úgy találja, hogy e Szerződés tárgyával kapcsolatos rendkívüli körülmények országának legfőbb érdekeit veszélyeztetik. A Szerződéstől való visszalépésről a Szerződésben részes összes többi Feleket három hónappal előbb értesíteni kell.

V. cikk. E Szerződést, amelynek orosz és angol szövege egyaránt hiteles, a Letéteményes Kormányok Levéltárában kell letétbe helyezni. A Szerződés kellően hitelesített másolatait a Letéteményes Kormányok eljuttatják az aláíró és csatlakozó államok kormányaihoz.

Fentiek hitelül az erre kellően felhatalmazott alulírottak e Szerződést aláírták.

Készült három példányban, Moszkvában, ezerkilencszázhatvanhárom, augusztus hónap ötödik napján.

(Aláírások)

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 384–386.)

A FRANCIA KORMÁNY SZÓBELI JEGYZÉKE A 14 NATO-PARTNERNEK (1966. MÁRCIUS 11.)

A francia kormány évek óta különböző alkalmakkor, nyilvánosan, illetve a szövetséges kormányokkal folytatott megbeszélések során kifejezésre juttatta, hogy nézete szerint az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, miként a francia kormány érzékeli, nem felel meg többé a világban jelenleg uralkodó viszonyoknak, amelyek alapvetően eltérnek az 1949. évitől és az követő évektől.

A nyugati világ fenyegetettsége – különösen Európában –, amely a szerződéskötésre alkalmat teremtett, jellegét illetően ugyanis megváltozott. Ma már nem létezik a korábbi közvetlen és veszélyes jelleg. Másrészt az európai országok ismét újjáépítették gazdaságukat és kézbe vették eszközeiket. Elsősorban Franciaország rendelkezik atomfegyverzettel, amelynek természete már egyedül kizárja integrációját. Harmadszor, a Szovjetunió és az Egyesült Államok nukleáris egyensúlya, amely utóbbi monopóliumának helyére lépett, megváltoztatta a nyugat védelmének általános feltételeit Végül az is tény, hogy Európa többé nem a nemzetközi válságok centruma. [...]

Ez a fejlemény semmi esetre sem sarkallja a francia kormányt arra, hogy az 1949. április 4-én Washingtonban aláírt szerződést megkérdőjelezze. Más szavakkal – és eltekintve azoktól az eseményektől, amelyek a következő években alapvetően megváltoztathatják kelet és nyugat viszonyát – nincs szándékában 1969-ben a szerződés 13. cikkének rendelkezéseire hivatkozni, és az a véleménye, hogy a szerződésnek addig kell folytatódnia, ameddig szükségesnek tűnik.

E nyilvánvaló megállapítás után jelentkezik a szervezet problémája, nevezetesen minden egyezmény, megállapodás és határozat problémája, amelyek a szerződés aláírása után többoldalúan vagy kétoldalúan kialakult. A francia kormány nézete szerint ez a szervezet nem felel meg többé az iránta támasztott elvárások-

nak. Kétségtelenül elképzelhető lenne tárgyalásokat folytatni az érvényben lévő határozatok egyetértő megváltoztatása érdekében. A francia kormány szívesen javasolná ezt, ha megfelelő alapot látna arra, hogy e tárgyalások a számára kedvező eredményre vezetnének. Sajnos minden arra utal, hogy egy ilyen eljárás meghiúsulna, mivel Franciaország partnerei valamennyien a status quo fenntartásáért, sőt mindazok növeléséért lépnek fel, amely francia nézőpontból elfogadhatatlan.

Így Franciaország arra kényszerül, hogy levonja a helyzetből fakadó következtetéseket, ami azt jelenti, hogy olyan intézkedéseket tegyen, amelyek kívánatosnak tűnnek számára és amelyek nézete szerint nem egyeztethetők össze szövetségi részvételével vagy a szövetségei oldalán tett katonai akciókban való esetleges részvételével.

A francia kormány már a múltban is tett hasonló értelmű intézkedéseket, amelyek a Földközi-tengeren és az Atlanti-óceánon állomásozó, a NATO-nak alárendelt tengeri haderejét érintette. Most a Németországban állomásozó, a szövetséges európai parancsnokság alá tartozó szárazföldi és légierőkről van szó. Franciaország úgy véli, hogy véget vet ezen alárendeltségnek. E határozat azzal a következménnyel jár, hogy Franciaország egyidejűleg kiválik a két integrált parancsnoki szervezetből, amelyekhez e haderők tartoznak és amelyekben a NATO keretén belül részt vettek, nevezetesen az európai szövetséges haderők főparancsnokságából és az Európa (Közép) parancsnokságából. Egyidejűleg e két parancsnoki bázist a francia felségterületen kívülre helyezi.

Ezen intézkedések összességének végrehajtása természetesen számos problémát vet fel, amelyeket a francia kormány hajlandó megvitatni szövetségeseivel. Szükségesnek látszik megvizsgálni a francia parancsnokság és a NATO-parancsnokság közötti kapcsolat helyreállítását, valamint rögzíteni azokat a feltételeket, miképpen vennének részt háborús időkben a Németországban állomásozó francia haderők – amennyiben a szerződés 5. cikkét Washington alkalmazná – a közös katonai akciókban, mind a főparancsnokság, mind a tényleges hadműveletek vonatkozásában. Mindez feltételezi, hogy a jelenleg Németországban állomásozó francia szárazföldi- és légierő az 1954. október 23-i szerződés értelmébe ott maradjon, amire a francia kormány a maga részéről hajlandó. A maga részéről hajlandó, hogy a szövetségi kormánnyal megvizsgálja a helyzetet, és ha szükséges, az 1960. október 25-i egyezmény alapján tárgyaljon a Franciaországban állomásozó német haderőnek nyújtandó könnyítésekről.

Másrészt szükségessé válik azon problémák megvizsgálása, amelyek Franciaország számára a katonai bizottság és az Állandó Csoport vonatkozásában adódhatnak, adott esetben kapcsolatuk helyreállítását a francia parancsnoksággal.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 226–227.)

KENNEDY ELNÖK BESZÉDE A FRANKFURTI PÁL-TEMPLOMBAN (1963. JÚNIUS 25.)

Ezen az alapon működnek együtt nemzeteink: hogy megszilárdítsák a NATO-t, hogy kibővítsék a kereskedelmet, hogy támogassák a fejlődő országokat, hogy közös pénzügy-politikai irányvonalat találjanak és hogy felépítsék az Atlanti Közösséget. Nem szeretném csökkenteni Németország gazdasági teljesítményének csodáját. De az igazi német csoda a múlttól való eltávolodásuk volt a jövő érdekében – ez pedig kibékülésük Franciaországgal, részvételük Európa létrehozásában, vezető szerepük a NATO-ban és növekvő támogatásuk a világ minden részében folyó konstruktív folyamatoknak.

Gazdasági struktúrájuk, alkotmányos garanciáik, a polgári fórumok autoritására vetett bizalmuk, mind összhangban állnak a régi demokráciák eszméivel. S mindezek a demokratikus európai népek közösségének szilárd pillérét alkotják.[...]

A nyugat jövője az atlanti partnerségen alapul – az együttműködés, a változó függőség és a népek egyetértésének rendszerén, amelyek közösen viselik terheiket és közösen használhatják ki esélyeiket az egész világon. Néhányan úgy vélik, hogy ez mindössze egy álom, de nekem más a véleményem. A nagy teljesítmények egész láncolata – Marshall-terv, a NATO, a Schuman-terv és a Közös Piac – szorít bennünket a mind nagyobb egységhez vezető úton. [...]

Az atlanti közösség első feladata a közös védelem biztosítása volt. Ez a védelem a korábbiakhoz hasonlóan oszthatatlan. Amerika a városait kockáztatja, hogy az Önök városait megvédje, mert nekünk szükségünk van az Önök szabadságára, hogy megvédelmezzük a mi szabadságunkat. Katonáink százezrei szolgálnak az Önökéivel együtt e kontinensen ezen kötelezettség konkrét zálogaként. Aki kétségbe vonja kötelezettségünket vagy tagadja oszthatatlanságát – aki éket szeretne verni Európa és Amerika közé vagy a szövetségeket eltávolítani egymástól –, az csak azokat az embereket támogatja és erősíti, akik magukat is ellenfeleinknek tekintik és örülnek a nyugat zűrzavarának.

Közös katonai erőfeszítéseink célja nem a háború, hanem a béke, nem a nemzetek megsemmisítése, hanem a szabadság biztosítása. A Német Szövetségi Köztársaságban e célból tartózkodó haderőket egy európai ország sem fogja felülmúlni. Az Önök országa az első védelmi vonalban fekszik – és az Önök hadosztályai, vállvetve a mieinkkel, valamennyiünk erejének forrása.

E hagyományos fegyverzettel rendelkező haderők döntő jelentőségűek, és mögöttük állnak készségekben a legmodernebb fegyverek ezrei itt európai földön, és további ezek csak néhány percnyi távolságra, körös-körül a világban. Országaink együtt kifejlesztették a szabad Európa előretolt védelmének elrettentő erejét, amely messze meghaladja minden ellenfél jelenlegi vagy elképzelhető erejét.

Mégis a dolgok lényegéhez tartozik, hogy Amerika nukleáris pozíciója kérdéseket vet fel a szövetségen belül. Úgy gondolom, hogy szembesülnünk kell e kérdésekkel, és az órát nem az elkülönült nemzeti elrettentésre visszaállítani, hanem egy még egységesebb atlanti elrettentő hatalmat tényleges európai részvétellel létrehozni [...]

Másodszor: partnerségünk nem csak katonai jellegű. A gazdasági egység – és nem csak Európa nemzetei között, hanem az Atlanti-óceánon keresztül is – szintén ajánlatos szükségszerűség.

Valójában a gazdasági együttműködésre az egész szabad világon belül szükség van. Ha az afrikai, ázsiai és latin-amerikai fejlődő országok számára megnyitjuk piacunkat, tőkénket és tapasztalatunkat rendelkezésükre bocsátjuk és a nyersanyagárakat stabilizáljuk, olyan légkör megteremtését támogatjuk, amely kedvez a szabadságnak és a gazdasági növekedésnek. Ez egy atlanti feladat, mivel az atlanti nemzetek hozzájárulnak e népek felébresztéséhez. Kereskedőink egykor nyersanyagokat, olajat, kaucsukot és kávé kerestek és megkezdték földjeik és egyúttal társadalmi formájuk felszántását. Most abban kell segíteni nekik, hogy a 20. évszázad társadalmának teljes értékű tagjai legyenek és eltűnjön a szegénység és gazdagság közötti szakadék.

Egy másik nagy gazdasági feladatot jelentenek számunkra az előttünk álló tárgyalások és kereskedelmi megbeszélések. E tanácskozások sokkal többet jelentenek, mint a vám- és kereskedelmi kérdésekről folyó technikai viták. Ezek lehetőséget kínálnak az Atlanti-óceánon átnyúló közös ipar- és mezőgazdasági politika létesítésére. Alkalmat kínálnak továbbá új igények ébresztésére, hogy a gazdasági növekedés újabb lendületet kapjon, több munkahelyet és nagyobb jólét teremtsen növekvő lakosságunk számára. Arra is lehetőséget nyújtanak, hogy megismerjük más szabad népek kereskedelmi kívánságait és elvárásait, beleértve Japánt is. [...]

Harmadszor és utoljára: az atlanti partnerség a közös politikai célokon nyugszik. A megosztás és ernyedtség veszélyeivel szemben kevés erővel semmire sem lehet menni. A történelem azt tanítja, hogy valamely szövetség legnagyobb veszélye az egység megbomlása és a fáradtság. Thuküdidész arról írt, hogy a peloponnészosziak és szövetségeik hatalmasak a csatában, de a politikai vezetés akadályozza, mert mindegyik a saját elképzelését követi... Hasonló sorsra juthat a mi szövetségünk?... Ez nem történhet meg velünk... Védelmünk most erős – de még erősebbé kell válnia. Gazdasági feladataink most világosak – de végrehajtásukat tovább kell folytatni. A legnagyobb szükséglet és legnagyobb mulasztásunk persze az igazi politikai közösség irányába való haladás.

(Fordította: Németh István)

Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 227–229.)

WALTER HALLSTEIN, AZ EGK BIZOTTSÁGA ELNÖKÉNEK BESZÉDE
AZ ATLANTI PARTNERSÉGRŐL
(STRASBOURG, 1963. SZEPTEMBER 13.)

Az Európai Gazdasági Közösség az atlanti közösség tervére is okszerű választ ad. Amikor a háború után Európa a földön hevert, éhségtől, káosztól és a kommunizmustól fenyegetve és fennállt az Atlanti-óceánig történő szovjet előrenyomulás veszélye, Amerika úgy érezte, hogy segítenie kell. Válasza példátlanul nagyvonalú volt: átfogó és hatékony a Marshall-terv és az OEEC révén, a kontingens-politikai diszkrimináció eltűrésével éveken keresztül támogatta Európa gazdasági újjáépítését, a NATO-val pedig katonai védelmet teremtett szövetségesei számára.

Európa ezt követő felemelkedése a kontinensen az Európai Gazdasági Közösségben tetőzött, amely erős politikai kisugárzást kölcsönzött számára. Európa gazdasági növekedése néhány éve túlszárnyalja az Egyesült Államokét. A fizetési mérleg helyzete megfordult. Miután Európa leküzdte a háború utáni dollárháányt, nagy pénz- és devizatartalékokat halmozott fel – korábban segélyekre szorult – sőt maga is nagymértékű fejlesztési segélyezést folytat, az amerikai fizetési mérleg, nem utolsósorban politikai megterheléseknek köszönhetően a nagyobb hiányok szakaszába lépett. E változás annál láthatóbb lett, minél szorosabban egyesültek Európa államai. Minél erősebb lett gazdasági hatalmuk Amerikához és a világ többi részéhez viszonyítva, annál inkább kifejezésre jutott természetesen igényük az atlanti szövetség minden fontos kérdésében való részvételre.

Az Egyesült Államok az új helyzetre, különösen az Európai Gazdasági Közösség sikerére az atlanti közösség viszonyának gyökeres újjárendezési ajánlatával válaszolt. Ennek alapkonceptiója – amely ismételt hivatalos magyarázatokban, az elnök ünnepi nyilatkozataiban (nevezetesen 1962-ben Philadelphiában a függetlenség napján, és ebben az évben a frankfurti Pál-templomban) és az adminisztráció állásfoglalásaiban jelent meg – úgy hangzik, hogy az Egyesült Államok és Európa a világméretű felelősség jegyében egyenjogúan együttműködik. A messzi jövőbe mutató terv gazdaságpolitikai megfelelője a Trade Expansion Act, amely – az elnököt a szükséges teljhatalommal felruházva – lehetővé tette az új GATT-tárgyalásokat, s az Egyesült Államok végleges eltávolodását jelenti a harmincas évek gazdaságpolitikai elkülönülésétől, amely a technika fejlődése, és Amerika és Európa szembetűnő politikai és gazdasági kölcsönös függése miatt hasonlóképpen nem illik a mai világba, mint a politikai elkülönülés sem.

Milyen megfontolások határozzák meg Európa választát ezen ajánlatra? Annak a vezérgondolatnak kell érvényesülnie, hogy számolni kell azzal a tagadhatatlan függőséggel, amely a szabad világban, az atlanti térségben nem csak po-

litikai és katonai, hanem gazdasági téren is fennáll. Ezt a kölcsönös függőséget nem lehet figyelmen kívül hagyni Európa biztonságára és jólétére nézve.

Saját jólétünk az egészséges amerikai gazdaság és gyors expanziójától függ. Az Európai Gazdasági Közösség a Föld legnagyobb kereskedelmi hatalma, nem alkalmas az autarchiára és nem is óhajtja azt, mivel struktúrája szerint erőteljes növekedési terület. Liberális importpolitikájával kereskedelmi partnerét abba a helyzetbe kell hoznia, hogy tőle vásároljon. Ezáltal képessé válik saját exportiparainak támogatására, amelyek a tapasztalatok szerint a legerőteljesebben hozzájárulnak a gazdasági expanzióhoz. Ez a helyzet tükröződik vissza a római szerződésben, amelyben a közös külső tarifát gyakorlatilag tárgyalási tarifaként működteti [...]

Végül fennmarad a kérdés – a politikai kérdés –, hogy milyen formába öntendő az atlanti viszony, hogy megfeleljen új funkcióinak. A Közös Piac kiterjesztendő az atlanti térségre, miként néhányan javasolták? Semmi esetre sem, ennyit az amerikai Trade Expansion Act szerzői is nyilvánvalóan kiolvastak a római szerződésből. Az amerikai kongresszus messze áll attól, hogy elfogadja a közösségi magatartás szintjét, amelyet hat kormányunk és parlamentünk magára vállalt [...]

Az új Európához intézett amerikai ajánlat sokkal inkább két különböző partner tartós együttműködésére irányul, amelyek egymással kiegyezésért és egyetértésért küzdenek, mindketten részesülnek a terhekben és döntésekben és összeköti őket a védekezés feladata és a béke műve. A partnereknek koordinálni kell törekvéseiket, egyidejűleg azonban céljaikat egymással versengve megvalósítani és növelni erőiket, hogy megmérkőzzenek egymással. Szervezetileg erre elégségesek a szabad világ meglévő intézményei: a NATO, az OECD, a GATT, s a Nemzetközi Valutaalap. Mivel a szóba került partnerség nem annyira szervezet, mint inkább egy politika, egy folyamat. Olyan realitás, amelyet nem lehet egy nap alatt és egy nyilatkozattal vagy szerződéssel elérni, hanem csak a cselekedetek egész sorával, amelyek az idő során szokást, hagyományt és példát teremt az együttműködés és egység számára (...)

Ezekben a hónapokban új remény bukkant fel, hogy a világ megszabadulhat azoktól a görcsöktől, amelyekbe a kommunista vezetés világuralmi igénye táplálta. A béke stratégiája, a szabad világ programja reális akcióvá válhat. Ilyen események fő tárgya Európa, amelynek közepét a vasfüggöny és az embertelenség berlini fala szeli ketté. Igényt kell támasztanunk arra, hogy az események részesei, alanya legyünk. Hogyan lehet ezt az igényt biztosítani, ha nem a szabad világ nagy szószólójával, az Egyesült Államokkal való partnerséggel? És mivel lehet a szabad világ tárgyalási súlyát növelni, ha az zártan lép fel: erősen, hogy elriasszon a támadástól, jóakaratóan és haladóan, s ehhez modellt és mágneset, a szabad intézmények teljes fölényét nyújtva.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 229–231.)

A SZÖVETSÉG JÖVŐBELI FELADATAI (HARMEL-JELENTÉS) (1967. DECEMBER 14.)

1. Egy évvel ezelőtt, Belgium külügyminiszterének kezdeményezésére, a Szövetség 15 nemzetének kormánya elhatározta, hogy „tanulmányozza a Szövetség előtt álló jövőbeli feladatokat, valamint azok végrehajtási műveleteit, amelyek annak érdekében történnek, hogy a Szövetség a tartós béke tényezőjeként erősödjön meg.” A jelenlegi jelentés kifejti az általános tendenciát és a fő elveket, amelyek a Szövetség jövőbeli feladatainak tanulmányozásából adódnak.

2. A vizsgálatokat Schutz, Watson, Spaak, Kohler és Patijn urak végezték. A Tanács szeretné kifejezni nagyrabecsülését és köszönetét ezeknek a kimagasló személyiségeknek erőfeszítéseikért és az általuk készített elemzésért.

3. A vizsgálat azt mutatta, hogy a Szövetség egy dinamikus és erőteljes szervezet, amely állandóan alkalmazkodik a változó feltételekhez. Az is megmutatkozott, hogy jövőbeli feladataival csak a Szerződés szabta feltételeknek megfelelően lehet foglalkozni, azokra a módszerekre és eljárásokra építve, amelyek sok év alatt bebizonyították az értéküket.

4. Mióta az Észak-atlanti Szerződést 1949-ben aláírták, a nemzetközi helyzet jelentősen megváltozott és a Szövetség politikai feladatai egy új dimenzióval gazdagodtak. Egyéb fejlemények mellett, a Szövetség meghatározó szerepet játszott a kommunizmus európai expanziójának megállításában; a Szovjetunió a föld két szuperhatalmának egyike lett, de a kommunizmus többé nem monolit; a „békés egymás mellett élés” szovjet doktrínája a Nyugattal való szembenállás jellegét változtatta meg, az alapproblémákat azonban nem. Habár az USA és az európai államok ereje közötti egyenlőtlenség továbbra is fennmarad, Európa talpra állt és halad az egység felé vezető útján. A dekolonizáció folyamata átalakította az európai kapcsolatait a világ többi részével, ugyanakkor nagy problémák merültek fel a fejlett és a fejlődő országok kapcsolataiban.

5. Az Atlanti Szerződésnek két fő feladata van. Első feladata az, hogy megfelelő katonai erőt és politikai szolidaritást tartson fenn annak érdekében, hogy elrettentsen az agressziótól és a nyomásgyakorlás egyéb formáitól, és megvédje tagországainak területét, agresszió esetén. A kezdetek óta a Szövetség sikeresen teljesítette ezt a feladatot. A válság lehetőségét azonban addig nem lehet teljesen kizárni, amíg az európai központi politikai kérdések, mindenekelőtt a német kérdés, megoldatlan marad. Azonkívül az instabilitás helyzete és a bizonytalanság még eleve kizárják a katonai erők egyenlő csökkentését. Ezen feltételek alapján, amennyiben szükséges, a Szövetség megfelelő katonai képességet fog fenntartani, hogy biztosítsa az erőegyensúlyt, ezáltal a stabilitás, biztonság és bizalom légkörét teremtsen meg.

6. Ebben a légkörben tudja a Szövetség végrehajtani második feladatát, azt,

hogy törekedjen a stabilabb viszony irányába mutató haladás keresésére, amelyben az alapvető politikai ügyeket meg lehet oldani. Katonai biztonság és az enyhülés politikája nem egymásnak ellentmondóak, hanem egymást kiegészítők. A kollektív védelem stabilizáló tényező a világpolitikában. A feszültségek nagyobb mértékű enyhítésének szükséges feltétele. Az európai békéhez és biztonsághoz vezető út főként a Szövetség, az enyhülés érdekében történő, konstruktív alkalmazásán nyugszik. A Szovjetunió és az USA részvétele szükségessé fog válni az európai politikai problémák rendezésében.

7. A kezdetektől fogva az Atlanti Szövetség az azonos eszméket valló és nagyfokú közös érdekekkel bíró államok kooperatív csoportosulása volt. Kohéziójuk és szolidaritásuk a stabilitás egy elemét jelentette az atlanti térségen belül.

8. Szuverén államokként, a szövetségesek nem kötelesek alárendelni politikájukat a közös döntésnek. A Szövetség hatékony fórumot és lehetősége teremt az információ és a nézetek cseréjére; tehát mindegyik szövetséges a problémák, valamint mások céljainak alapos ismeretében tudja álláspontját meghatározni. E cél érdekében az őszinte és kellő időben történő konzultációk gyakorlatát mélyíteni és fejleszteni kell. Mindegyik szövetségesnek teljes szerepet kellene játszania a Szovjetunióhoz és Kelet-Európa országaihoz fűződő kapcsolatok javításának előmozdításában, szem előtt tartva azt, hogy az enyhülés nem szabad, hogy megossza a Szövetséget. A siker esélye nyilvánvalóan nagyobb lesz, ha a szövetségesek párhuzamos pályákon maradnak, különösen a mindannyiukat szorosan érintő ügyekben, ténykedésük ezért még hatékonyabb lesz.

9. Az összes érintett jelentős erőfeszítése nélkül nincs békés rend Európában. A szovjet és a kelet-európai politikák fejlődése alapot ad a reményre, hogy a kormányok felismerik végül a békés rendezésre irányuló munkálkodás együttműködéséből számukra fakadó előnyeit. Azonban Európában a végső és stabil rendezés lehetetlen a német kérdés megoldása nélkül, amely a jelenlegi feszültség gyökere Európában. Bármely rendezésnek meg kell szüntetnie a Kelet- és Nyugat-Európa közötti természetellenes határokat, amelyek a legnyilvánvalóbban és legkegyetlenebb módon Németország megosztásában öltenek testet.

10. Következésképpen a szövetségesek úgy határoztak, hogy energiáikat, a kelet-nyugati viszony enyhülésének előmozdítása érdekében kigondolt realisztikus lépésekkel, ezen célokra irányítják. A feszültség enyhítése nem a végső cél, de része a jobb viszony előmozdítása és az európai rendezés elősegítése hosszú távú folyamatának. A Szövetség végső politikai célja egy igazságos és tartós békés rendszer létrehozása Európában, amelyhez megfelelő biztonsági garanciák társulnak.

11. Jelenleg a nyugat- és a kelet-európai országok közötti kapcsolatok fejlődése főként bilaterális alapon megy végbe. Bizonyos témák, persze, természetükből fakadóan, multilaterális megoldást követelnek.

12. A német újraegyesítés problémájával és annak az európai rendezéshez fűződő viszonyával rendes körülmények között a Szovjetunió és az e területen különleges felelősséggel bíró három nyugati hatalom eszmecseréin foglalkoztak. Az ilyen eszmecserékre való felkészülés során a Német Szövetségi Köztársaság rendszeresen csatlakozott a három nyugati hatalomhoz annak érdekében, hogy közös álláspontot alakítsanak ki. A többi szövetséges folytatni fogja álláspontja megvitatását a szövetségesek között zajló, az e tárgykörrel kialakított nyugati álláspontokról folytatott, időszaki megbeszéléseken, anélkül, hogy bármi módon megsértené a különleges felelősséget e kérdésben.

13. A szövetségesek meg fogják vizsgálni és áttekintik az alkalmas politikát, melynek célja az igazságos és stabil európai rend létrehozása, Németország megosztottságának megszüntetése és az európai biztonság elősegítése. Ez része lesz egy aktív és folytonos felkészülési folyamatnak arra az időpontra, amikor e komplex kérdések gyümölcsöző megbeszélései lehetségessé válnak, bilaterálisan vagy multilaterálisan, a keleti és a nyugati nemzetek között.

14. A szövetségesek vizsgálják a leszerelési és gyakorlati fegyverzetkorlátozási lépéseket, beleértve a kiegyensúlyozott erőcsökkentést. Ezeket a vizsgálatokat felerősítik. Aktív működésük azt tükrözi, hogy a szövetségesek szándékában áll a Kelettel a hatékony enyhülésen dolgozni.

5. A szövetségesek különös gonddal fogják megvizsgálni a veszélyeztetett területek, pl. délkeleti szárny, védelmét. E tekintetben a jelenlegi helyzet a Földközi-tengeri térségben különleges problémákat jelent, szem előtt tartva azt, hogy a Közép-Kelet az Egyesült Nemzetek hatáskörébe tartozik.

16. Az Észak-atlanti Szerződés területét nem lehet a világ többi részétől elszigetelten kezelni. Az e területen kívül eső válságok és konfliktusok is veszélyeztethetik biztonságát közvetlen, vagy a globális egyensúlyt befolyásolva. A szövetséges országok, az Egyesült Nemzeteken vagy más nemzetközi szervezeteken belül, egyenként járulnak hozzá a nemzetközi béke és biztonság, valamint fontos nemzetközi problémák megoldásához. A bevett gyakorlatnak megfelelően a Szövetségesek, vagy amelyikük ezt óhajtja, folytatni fogják az elkötelezettség nélküli konzultációt is ilyen problémákról és olyan fókig, ahogy az eset ezt megkívánja.

17. Ezen megállapítások fényében, a miniszterek utasították az állandóan üléső Tanácsot, hogy az elkövetkező években készítsen részletes beszámolót e tanulmány alapján. Ez vagy a már kiadott munka fokozásával, vagy a fővárosokból küldött szakértők és tisztviselők szisztematikusabb igénybevételével készített nagyon specializált tanulmányok által fog történni.

18. A miniszterek megállapították, hogy a Különleges Csoporttól (Special Group) származó tanulmány megerősítette annak a szerepnek a fontosságát, amely eljárására a Szövetséget felkérlik az elkövetkező évben az enyhülés előmozdításában és a béke megerősítésében. Mivel jelentős problémákat még nem

vizsgáltak meg összes aspektusukban, valamint a legutóbbi politikai és stratégiai fejleményekből felmerülő nem kevésbé fontos egyéb problémákat még meg kell vizsgálni, a miniszterek utasították az Állandó Képviselőket (Permanent Representatives) arra, hogy késlekedés nélkül vegyék kézbe ezen problémák tanulmányozását, miközben olyan eljárásokat kövessenek, amelyeket az Állandó Tanács a legmegfelelőbbnek tart, annak érdekében, hogy lehetővé tegyék azt követően további jelentések benyújtását a miniszteri szinten üléső Tanácshoz.

(Dunay Pál – Gazdag Ferenc: *Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete. Tanulmányok és dokumentumok. Stratégiai és Védelmi Kutató Intézet, Budapest, 1997. 363–366.*)

SZERZŐDÉS A NUKLEÁRIS FEGYVEREK ELTERJEDÉSÉNEK MEGAKADÁLYOZÁSÁRÓL (ATOMSOROMPÓ-EGYEZMÉNY)

(MOSZKVA, WASHINGTON, LONDON, 1968. JÚLIUS 1.)

Az e Szerződésben részt vevő államok, az alábbiakban „a Szerződés részesei”,

Figyelembe véve azokat a pusztító következményeket, amelyekkel egy nukleáris háború az egész emberiségre nézve járna, és ebből következően annak szükségességét, hogy mindent meg kell tenni egy ilyen háború veszélyének elhárítására és a népek biztonságának megőrzésére;

Abban a meggyőződésben, hogy a nukleáris fegyverek elterjedése jelentősen növelné a nukleáris háború veszélyét;

Összhangban az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének határozataival, amelyek egyezmény megkötését sürgetik a nukleáris fegyverek további elterjedésének megakadályozására;

Kötelezve magukat, hogy elősegítik a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség biztosítékainak alkalmazását a nukleáris energia békés felhasználásával kapcsolatos tevékenységre;

Támogatásukról biztosítva azokat a kutatási, fejlesztési és egyéb erőfeszítéseket, amelyeknek célja előmozdítani a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség biztosítéki rendszerének keretein belül az alapüzemanyagok és különleges hasadóanyagok forgalmára vonatkozó hatékony biztosítékok elvének a meghatározott kulcsfontosságú helyeken műszerek és más technikai eszközök alkalmazása révén történő érvényesítését;

Megerősítve azt az alapelvet, hogy a nukleáris technológia békés alkalmazásának előnyei – beleértve mindennemű technológiai mellékterméket, amelyhez a nukleáris fegyverekkel rendelkező államok a nukleáris robbanó szerkezetek

fejlesztése révén juthatnak – békés célokra hozzáférhetők legyenek a Szerződés valamennyi részese számára, akár rendelkezik nukleáris fegyverrel, akár nem;

Meggyőződve arról, hogy ennek az elvnek az alkalmazása révén e Szerződés minden részese jogosult részt venni a tudományos információk lehető legszélesebb körű cseréjében és egyenként vagy más államokkal együttműködve hozzájárulni az atomenergia békés célú felhasználásának további fejlesztéséhez;

Kifejezésre juttatva azt a szándékukat, hogy a lehető leggyorsabban megvalósítsák a nukleáris fegyverkezési verseny beszüntetését és hatékony lépéseket tesznek a nukleáris leszerelés irányában;

Sürgőtte valamennyi állam együttműködését e cél elérése érdekében;

Emlékeztetve arra az elhatározásra, amelyet a légkörben, a világűrben és a víz alatt végzett nukleáris fegyverkísérletek betiltásáról szóló 1963. évi Szerződés részesei annak bevezetőjében kifejeztek, miszerint arra törekszenek, hogy nukleáris fegyverekkel folytatott minden kísérleti robbantásnak mindörökre véget vessenek, és evégett tovább folytatják a tárgyalásokat;

Igyekezve előmozdítani a nemzetközi feszültség enyhülését és az államok közötti bizalom megerősödését abból a célból, hogy egy szigorú és hatékony nemzetközi ellenőrzés mellett megvalósítandó általános és teljes leszerelési szerződés alapján megkönnyítsék a nukleáris fegyverek előállításának beszüntetését, jelenleg meglévő összes nukleáris fegyverkészleteik megsemmisítését, a nukleáris fegyverek, valamint a célba juttatásukat szolgáló eszközök kiiktatását a nemzeti fegyvertárakból;

Emlékeztetve arra, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmánya értelmében az államoknak nemzetközi kapcsolataikban más állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló, vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem egyeztethető bármely más módon megnyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell, valamint arra, hogy a nemzetközi béke és biztonság megteremtését és fenntartását úgy kell előmozdítani, hogy a világ emberi és anyagi erőforrásaiból a legkevesebbet fordítsanak fegyverkezésre.

Megállapodtak az alábbiakban:

1. cikk. A Szerződésben részes, nukleáris fegyverrel rendelkező valamennyi állam kötelezi magát, hogy sem közvetlenül, sem közvetve senkinek nem ad át nukleáris fegyvereket vagy egyéb nukleáris robbanó szerkezeteket, illetve nem engedi át az ellenőrzést az ilyen fegyverek vagy robbanó szerkezetek felett; és hogy semmilyen módon sem segít, bátorít vagy ösztönöz nukleáris fegyverekkel nem rendelkező államot nukleáris fegyver vagy egyéb nukleáris robbanó szerkezet előállítására vagy más módon történő megszerzésére, sem pedig az ilyen fegyverek vagy robbanó szerkezetek fölötti ellenőrzés megszerzésére.

2. cikk. A Szerződésben részes, nukleáris fegyverrel nem rendelkező valamennyi állam kötelezi magát, hogy sem közvetlenül, sem közvetve senkitől sem fogad

el nukleáris fegyvereket vagy egyéb nukleáris robbanó szerkezeteket, illetve nem vállalja ilyen fegyverek vagy robbanó szerkezetek ellenőrzését; hogy nem állít elő és más módon sem szerez nukleáris fegyvereket vagy egyéb nukleáris robbanó szerkezeteket, és hogy nem kér és nem fogad el semmiféle segítséget nukleáris fegyverek vagy más nukleáris robbanó szerkezetek előállításához.

3. cikk. (1) A Szerződésben részes, nukleáris fegyverrel nem rendelkező valamennyi állam kötelezi magát, hogy elfogadja az abban az egyezményben megállapított biztosítékokat, amelyet majd a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel tárgyalnak meg és írnak alá a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség Alapokmányának és biztosítéki rendszerének megfelelően kizárólag avégből, hogy ellenőrizték a kérdéses állam által a jelen Szerződésnek megfelelően vállalt kötelezettségek teljesítését annak megakadályozására, hogy a nukleáris energia békés célú felhasználását átírányítsák nukleáris fegyverek vagy más nukleáris robbanó szerkezetek előállítására. Az e cikk által előírt biztosítéki eljárásokat az alap- vagy különleges hasadóanyagok viszonylatában attól függetlenül kell alkalmazni, hogy azokat előállítják, feldolgozzák vagy felhasználják-e valamely alapvető nukleáris berendezésben, vagy pedig ilyen berendezésen kívül tartják. Az e cikk által előírt biztosítékokat az összes olyan alapüzemanyagok vagy különleges hasadóanyagok viszonylatában alkalmazni kell, amelyek egy ilyen állam területi határain belül, joghatósága alatt vagy ellenőrzése mellett bárhol folytatott békés jellegű nukleáris tevékenységhez szükségesek.

(2) A Szerződésben részes valamennyi állam kötelezi magát, hogy nukleáris fegyverrel nem rendelkező egyetlen államnak sem ad át:

- a) olyan alap- vagy különleges hasadóanyagokat, illetve
- b) olyan berendezést vagy anyagot,

amelyet kifejezetten arra szántak vagy készítettek, hogy segítségével különleges hasadóanyagokat békés célokra feldolgozzanak, felhasználjanak vagy előállítsanak, ha erre az alap- vagy különleges hasadóanyagra nem terjednek ki az e cikk által előírt biztosítékok.

(3) Az e cikk által előírt biztosítékokat úgy kell alkalmazni, hogy azok megfeleljenek a Szerződés 4. cikkében foglaltaknak és ne nehezítsék meg a Szerződés részeseinek gazdasági vagy technológiai fejlődését, illetve a nemzetközi együttműködést a békés jellegű nukleáris tevékenység területén, beleértve a nukleáris anyagok békés célú feldolgozására, felhasználására vagy előállítására szolgáló nukleáris anyagok és felszerelések nemzetközi cseréjét az e cikk rendelkezéseinek és a Szerződés bevezetőjében lefektetett biztosítékok elvének megfelelően.

(4) A Szerződésben részes, nukleáris fegyverrel nem rendelkező államok, annak érdekében, hogy eleget tegyenek e cikk előírásainak, egyenként vagy más államokkal közösen a Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel megállapodásokat

kötnek a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség Alapokmányának megfelelően. Az ilyen megállapodások megkötésére irányuló tárgyalásokat e Szerződés eredeti hatályba lépésének napjától számított 180 napon belül megkezdik. Azoknak az államoknak, amelyek a megerősítő vagy csatlakozási okirataikat e 180 nap eltelte után helyezik letétbe, a fenti megjelölt megállapodásokra irányuló tárgyalásokat legkésőbb a megerősítő vagy csatlakozási okirat letétbe helyezésének napján kell megkezdniük. Ezeket a megállapodásokat legkésőbb a tárgyalások megkezdésének napjától számított 18 hónapon belül hatályba kell léptetni.

4. cikk. (1) E Szerződés egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy az sérti a Szerződés részeseinek elidegeníthetetlen jogát arra, hogy megkülönböztetés nélkül és e Szerződés 1. és 2. cikkével összhangban fejlesszék a nukleáris energia békés célú kutatását, termelését és felhasználását.

(2) A Szerződés összes részesei kötelezik magukat, hogy elősegítik a nukleáris energia békés célú felhasználására szolgáló felszerelések, anyagok, tudományos és műszaki információk lehető legszélesebb körű cseréjét és jogukban áll e cserében részt venni. A Szerződés azon részesei, amelyeknek módjukban áll, egyenként vagy más államokkal vagy nemzetközi szervezetekkel közösen, szintén tartoznak hozzájárulni a nukleáris energia békés célú felhasználásának továbbfejlesztéséhez, különösen a Szerződésben részes olyan államok területén, amelyek nem rendelkeznek nukleáris fegyverrel, kellő figyelemmel a világ fejlődő területeinek szükségleteire.

5. cikk. A szerződés minden egyes részese kötelezi magát, megfelelő intézkedések megtételére annak biztosítása érdekében, hogy a nukleáris robbantások bármilyen békés célú alkalmazásából származó esetleges előnyeit – a Szerződéssel összhangban, megfelelő nemzetközi ellenőrzés mellett és megfelelő nemzetközi eljárások útján – a Szerződésben részes, nukleáris fegyverrel nem rendelkező államok számára minden megkülönböztetés nélkül hozzáférhetővé tegye, tovább, hogy az ilyen szerződő feleknek a felhasznált robbanó szerkezetekért felszámolt ár a lehető legalacsonyabb legyen és ne foglaljon magába semmiféle kutatási és fejlesztési költséget. A Szerződésben részes, nukleáris fegyverrel nem rendelkező államok az ilyen előnyökhöz különleges nemzetközi megállapodás vagy megállapodások alapján juthatnak majd hozzá, egy arra alkalmas nemzetközi szerv útján, amelyben kellően képviselve lesznek a nukleáris fegyverrel nem rendelkező államok. Az erre irányuló tárgyalások a Szerződés hatályba lépését követően a lehető leghamarabb megkezdődnek. A Szerződésben részes, nukleáris fegyverrel nem rendelkező államok, ha úgy óhajtják, az ilyen előnyökhöz kétoldalú megállapodások alapján is hozzájuthatnak.

6. cikk. E Szerződés minden egyes részese kötelezi magát arra, hogy jóhiszemű tárgyalásokat folytat a nukleáris fegyverkezési verseny mielőbbi megszüntetése és a nukleáris leszerelés érdekében hozandó hatékony intézkedésekről, valamint

egy szigorú és hatékony nemzetközi ellenőrzés mellett megvalósítandó általános és teljes leszerelési szerződésről.

7. cikk. E Szerződés egyetlen rendelkezése sem érinti bármely államcsoport jogát, hogy regionális szerződéseket kössön annak biztosítására, hogy a hozzátartozó területek teljesen mentesek legyenek nukleáris fegyverektől.

8. cikk. (1) A Szerződés bármely részese módosításokat javasolhat e Szerződéshez. A javasolt módosítások szövegét a letéteményes kormányokhoz kell eljuttatni, amelyek azokat a Szerződés valamennyi részesének megküldik. Ezt követően, ha az aláírók egyharmada vagy ennél nagyobb része kívánja, a letéteményes kormányok a módosítások megvitatására konferenciát hívnak össze, amelyre a Szerződés minden részesét meghívják.

(2) E Szerződés bármilyen módosítását a Szerződés összes részesei szavazatának többségével kell jóváhagyni, beleértve a Szerződés nukleáris fegyverrel rendelkező valamennyi részesének a szavazatát, valamint a Szerződés minden más olyan részesének a szavazatát, amely a módosítás szétküldésének időpontjában a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség Kormányzó Tanácsának tagja volt. A módosítás a Szerződés minden olyan részese számára, amely már letétbe helyezte a módosítás elfogadására vonatkozó megerősítő okiratát, az után lép hatályba, amikor a Szerződés részeseinek többsége a megerősítő okiratokat letétbe helyezte, beleértve a Szerződés nukleáris fegyverrel rendelkező valamennyi részesének megerősítő okiratát, valamint mindazokét, amelyek a módosítás szétküldésének időpontjában a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség Kormányzó Tanácsának tagjai voltak. A továbbiak során az ilyen módosítás a Szerződés minden más részese számára akkor lép hatályba, amikor az a maga megerősítő okiratát letétbe helyezte.

(3) E Szerződés hatályba lépésétől számított 5 év elteltével Genfben (Svájc) összehívják a Szerződés részeseinek konferenciáját, hogy megvizsgálják, hogyan érvényesül e Szerződés és meggyőződjenek arról, hogy a bevezető céljai és a Szerződés rendelkezései megvalósulnak-e. ezt követően 5 éves időközönként a Szerződés részeseinek többsége – a letéteményes kormányokhoz ebből a célból eljuttatott javaslat útján – elérheti további konferenciák összehívását a Szerződés érvényesülésének megvizsgálása céljából.

9. cikk. (1) E Szerződés minden állam számára aláírásra nyitva áll. Bármely állam, amely a Szerződést ezen cikk (3) bekezdése értelmében történő hatályba lépése előtt nem írja alá, ahhoz bármikor csatlakozhat.

(2) E Szerződést az aláíró államoknak meg kell erősíteniük. A megerősítő és csatlakozási okiratokat letétbe kell helyezni a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, valamint az Amerikai Egyesült Államok kormányánál, amelyek ezúttal letéteményes kormányokká kijelöltetnek.

(3) E Szerződés akkor lép hatályba, amikor azok az államok, melyeknek kormányai a Szerződés letéteményeseivé kijelöltettek, valamint a Szerződést aláíró 40 további állam azt megerősítették és miután megerősítő okirataikat letétbe helyezték. E Szerződés szerint nukleáris fegyverrel rendelkező állam az, amely 1967. január 1-ét megelőzően nukleáris fegyvert vagy egyéb nukleáris robbanó szerkezetet előállított és felrobbantott.

(4) Azokra az államokra nézve, amelyeknek megerősítő vagy csatlakozási okiratait e Szerződés hatályba lépését követően helyezik letétbe, a Szerződés a megerősítő vagy csatlakozási okiratuk letétbe helyezése napján lép hatályba.

(5) A letéteményes kormányok haladéktalanul értesítik a Szerződést aláíró, illetve ahhoz csatlakozó összes államokat minden egyes aláírásról, minden egyes megerősítő és csatlakozási okirat letétbe helyezésének, e Szerződés hatálybalépésének, a konferencia összehívására vonatkozó bármilyen kívánság kézhezvételének időpontjáról és egyéb bejelentésekről.

(6) E Szerződést a letéteményes kormányok az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 102. cikkének megfelelően beiktatják.

10. cikk. (1) Állami szuverenitása gyakorlásának keretében a Szerződés bármely részesének joga van a Szerződést felmondani, ha úgy ítéli meg, hogy a Szerződés tartalmával összefüggő rendkívüli körülmények országának magasabb érdekeit veszélyeztetik. A felmondásról 3 hónappal előbb értesíteni kell a Szerződés összes többi részesét és az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsát. Ennek az értesítésnek magában kell foglalnia azoknak a rendkívüli körülményeknek az ismertetését, amelyeket az illető állam magasabb érdekeire nézve veszélyesnek tekint.

(2) Huszonöt évvel a Szerződés hatálybalépése után konferenciát hívnak össze annak eldöntése céljából, hogy a Szerződés meghatározatlan időre továbbra is hatályban maradjon-e, vagy pedig hatályát további meghatározott időszakra vagy időszakokra meghosszabbítsák. E kérdésben a Szerződés részesének többsége dönt.

11. cikk. A Szerződést, amelynek angol, orosz, francia, spanyol és kínai nyelvű szövege egyaránt hiteles, a letéteményes kormányok levéltáraiban helyezik letétbe. A Szerződés kellő módon hitelesített másolatait a letéteményes kormányok megküldik a Szerződést aláíró, illetve ahhoz csatlakozó államok kormányainak.

Ennek hitelül a kellő felhatalmazással rendelkező alulírottak ezt a Szerződést aláírták.

Kelt három példányban, London, Moszkva és Washington városokban ezerkilencszázhatvannyolc július első napján.

(Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982... i. m. 422–427.)

NYILATKOZAT AZ AMERIKAI-SZOVJET KAPCSOLATOKRÓL NIXON MOSZKVAI LÁTOGATÁSA ALKALMÁBÓL (MOSZKVA, 1972. MÁJUS 29.)

Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió

azon kívánságtól vezetve, hogy eleget tegyenek az Egyesült Nemzetek Chartája kötelezettségeinek, erősítsék egymás iránti békés kapcsolataikat és ezeket a kapcsolatokat lehetőleg szilárd alapra helyezték;

abból a felismerésből, hogy minden erőfeszítésre szükség van a háborús veszély felszámolása érdekében és olyan viszonyok teremtése érdekében, amelyek csökkentik a világban meglévő feszültségeket, erősítik az általános biztonságot és támogatják a nemzetközi együttműködést;

attól a meggyőződéstől vezetve, hogy az amerikai-szovjet kapcsolatok javítása és kölcsönös előnyökkel járó fejlesztésük olyan területeken, mint a gazdaság, tudomány és kultúra, megfelelnek e céloknak és hozzájárulnak a jobb kölcsönös megértéshez és a szakmai együttműködéshez, anélkül, hogy valamilyen módon befolyásolnák harmadik országok érdekeit;

annak tudatában, hogy e célok megfelelnek a két ország népei érdekeinek, megállapodtak az alábbiakban:

1. Abból a közös elhatározásból indulnak ki, hogy a nukleáris korszakban nincs más alternatíva, mint a kölcsönös kapcsolatoknak a békés egymás mellett élés alapjára való helyezése. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió ideológiai és társadalmi rendszerbeli különbözőségei nem akadályozzák a normális kapcsolatok kétoldalú fejlődését, amelyek a szuverenitás, az egyenjogúság, a belügyekbe való be nem avatkozás és a kétoldalú előnyök elvén nyugszanak.

2. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió nagy hangsúlyt fektet arra, hogy megakadályozzanak olyan helyzetek kialakulását, amelyek kapcsolataik veszélyes romlásához vezethetnek. Minden tőlük telhetőt elkövetnek a katonai konfrontációk elkerülésére és a nukleáris háború kitörésének megakadályozására. Kölcsönös kapcsolataikban állandóan mérsékletességet tanúsítanak, és hajlandó tárgyalni és a véleménykülönbségeket békés eszközökkel elintézni. A nyitott kérdésekről folytatott megbeszéléseket és tárgyalásokat a kölcsönösség, a kétoldalú közeledés és a kétoldalú előnyök szellemében folytatják. Mindkét fél elismeri, hogy nincsenek összhangban ezekkel a célokkal azok a törekvések, amelyek közvetett vagy közvetlen formában, egyoldalú előnyökért, a másik fél rovására folynak.

Az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti békés kapcsolatok megőrzésének és erősítésének feltétele a szerződő felek biztonsági igényeinek elismerése az egyenjogúság elveinek és az erőszak alkalmazásáról való lemondás bázisán.

3. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió a Biztonsági Tanács más, állandó tagjaihoz hasonlóan különleges felelősséget viselnek, hogy mindent elkövessenek a

konfliktusok vagy olyan helyzetek elkerülése érdekében, amelyek a nemzetközi feszültség növekedéséhez vezethetnek. Ennek megfelelően arra törekednek, hogy olyan viszonyokat teremtsenek, amelyben valamennyi ország békében és biztonságban élhet és nem válhat a belügyekbe való beavatkozás tárgyává.

4. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió szándéka, hogy kibővíti kölcsönös kapcsolataik jogi alapjait és megtesznek minden szükséges intézkedést, hogy lekiismeretesen végrehajtsák az általuk kötött kétoldalú szerződéseket és mindazokat a többoldalú szerződéseket és egyezményeket, amelyekhez közös szerződő partnerként tartoznak.

5. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió megerősítik hajlandóságukat, hogy a gondolatcsere gyakorlatát folytatják a kétoldalú érdeklődésre számot tartó kérdésekről, és ha szükséges, a legfelső szinten is ilyen eszmecsere folytatnak, beleértve a két ország vezető személyiségeinek találkozóját. A két kormány üdvözlöi a két ország törvényhozó testületei közötti termékeny kapcsolatok növekedését, és azokat megkönnyíti.

6. A szerződő felek folytatják fáradozásaikat a fegyverkezés kétoldalú és többoldalú bázison való korlátozására. Külön erőfeszítéseket tesznek a stratégiai fegyverek korlátozására. Ahol lehetséges, konkrét egyezményeket kötnek, amelyek e célok elérését szolgálja.

Az Egyesült Államok és a Szovjetunió fáradozásaik legvégső céljának az általános és teljes leszerelést, valamint a nemzetközi biztonság hatékony rendszerének megteremtését tekintik, amely összhangban áll az Egyesült Nemzetek céljaival és alapelveivel.

7. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió a kereskedelmi- és gazdasági kapcsolatokat kétoldalú kapcsolataik erősítése fontos és nélkülözhetetlen elemének tekintik és ezért támogatják az ilyen kapcsolatok növekedését. Megkönnyítik a két ország illetékes szervei és vállalkozásai közötti együttműködést és a megfelelő szerződéskötést.

A két ország hozzájárul a közöttük lévő tengeri- és légi kapcsolatok javításához.

8. A két fél célszerűnek és hasznosnak tekinti tudományos és technológiai kapcsolataik és együttműködésük fejlesztését. Ahol célszerű, az Egyesült Államok és a Szovjetunió megfelelő egyezményt köt, amelyek e területek konkrét együttműködésére terjednek ki.

9. A két fél megerősíti szándékát, hogy elmélyítik egymással kulturális kapcsolataikat és támogatják a másik fél kulturális értékeinek jobb megismerését. A javuló feltételek megteremtése érdekében gondoskodnak a kulturális cseréről és az utazási forgalomról.

10. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió törekszik annak gondoskodásáról, hogy kapcsolataik és együttműködésük a fent nevezett és a többi, kölcsönös ér-

deklódésre számot tartó területen szilár és hosszú távú alapon nyugodjon. E fáradozásaiknak tartós jelleget kölcsönözendő, valamennyi területen, ahol megvalósítható, közös bizottságokat vagy más szerveket állítanak fel.

11. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió nem formálnak maguknak igényt valamilyen különleges jogokért vagy előnyökért a világpolitikában, és nem ismerik el a másik fél ilyen igényét sem. Elismerik valamennyi állam szuverén egyenjogúságát.

Az amerikai-szovjet kapcsolatok fejlődése nem irányul valamilyen harmadik ország vagy annak érdeke ellen.

12. Az ebben a dokumentumban lefektetett alapelvek nem érintik azokat a más jellegű kötelezettségeket, amelyeket az Egyesült Államok vagy a Szovjetunió más országok vonatkozásában korábban kötött.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 234–236.)

AZ OLASZ ÉS A FRANCIA KOMMUNISTA PÁRT KÖZÖS NYILATKOZATA (1973. MÁJUS 10.)

A Közös Piac országainak és a tőkés Európa egészének munkásosztálya és néptömegei ma olyan közös problémákkal állnak szemben, amelyek újabb és újabb formákat öltenek.

A nagytőke kizsákmányolása a férfiak és a nők milliói számára tűrhetetlen élet- és munkakörülményeket teremt. A Közös Piac keretében érvényesülő monopolista irányzat és gazdasági integráció, a valutaválság, a multinacionális társaságok fejlődése, az infláció – súlyos következményekkel járnak a dolgozók életszínvonalára és foglalkoztatottságára, a nemzetek érdekeire nézve. A reakció tekintélyuralmi törekvései és a fasiszta kormányzatok szívós fennállása veszélyeztetik az európai demokráciát. Az Egyesült Államok az európai országok gazdaságára és politikájára gyakorolt, már ma is nyomasztó gyámkodását még erősíteni, és a világ tömbökre való felosztásának imperialista stratégiáját fokozni igyekszik.

Sürgős lépéseket kell tenni olyan mélyreható demokratikus és szociális átalakítás irányában, mely kielégíti a dolgozók millióinak és az ifjúság nagy tömegének szabadságra, haladásra, igazságosságra és biztonságra vonatkozó követeléseit.

Sürgős lépéseket kell tenni azok ellen az igények ellen, melyeket az Egyesült Államok támaszt, hogy a saját érdekeinek rendje alá a nyugat-európai nemze-

tek gazdasági fejlődését és politikai állásfoglalását. Demokratizálni kell az Európai Gazdasági Közösséget, és el kell érni, hogy a szervezet együttműködést létesítsen az Egyesült Államokkal, a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal, mégpedig egyenlőségen és a népek érdekein alapuló együttműködést.

Határozottan és sürgősen el kell indulni a kollektív biztonság útján, a fegyverkezés csökkentésének, a katonai-politikai tömbök meghaladásának és felszámolásának útján, a béke és barátság Európájának felépítése útján.

E célok eléréséhez ma már kedvezőbb feltételek vannak. Ezek a nemzetközi feszültség enyhítése útján megvalósult eredményekből fakadnak, és azoknak a kezdeményezéseknek köszönhetők, melyeket a Szovjetunió, a többi szocialista ország és a béke összes erői tettek, továbbá annak következményei, hogy a munkásmozgalom és a népi mozgalom küzdelmei fejlődtek, magasabb színvonalon folynak. Számos országban fontos lépések történtek a demokratikus erők egysége érdekében.

Ebben a helyzetben a dolgozó tömegek és a nemzetek létérdekei megkövetelik a dolgozók és a különböző politikai és szakmai szervezetek közötti új, konstruktív kapcsolatok merész kutatását.

Ebben a tekintetben új jelentőségre tesz szert a tőkés Európa kommunista pártjai közötti együttműködés megszilárdítása. Az Olasz Kommunista Párt és a Francia Kommunista Párt kijelentik, hogy hajlandók támogatni minden ilyen irányú kezdeményezést.

Egyben elérkezett az ideje annak, hogy az egyenlőség és kölcsönös tisztelet alapján megvalósuljon az egyetértés és az együttműködés az összes munkás- és demokratikus erők között, amelyek érdekeltek abban, hogy döntő fordulat történjen a világnak ebben a részében. Ez az elképzelés, ez az egységpolitika az Olasz Kommunista Párt és a Francia Kommunista Párt számára nem taktikai, hanem elvi és tartós érvényű; ma a társadalom demokratikus átalakítása, holnap pedig a szocializmus felépítése érdekében, olyan formákban, melyeket népeink viszonyai, hagyományai és akarata szabnak meg. A szocializmusnak, amelyért az olasz és francia kommunisták küzdenek, semmi köze sincs az antikommunista propaganda által rajzolt bürokratikus és totalitárius torzképhez. Ellenkezőleg, ez a szocializmus lehetővé teszi, hogy a dolgozók, a polgárok a legnagyobb mértékben és minden szinten részt vegyenek a társadalom vezetésében; lehetővé teszi a demokratikus szabadságjogok kiterjesztését és az egyén személyiségének szabad kibontakozását. Az Olasz Kommunista Párt és a Francia Kommunista Párt kijelentik, hogy készek a leghatározottabban részt venni a kommunista pártok és a szocialista pártok, valamint a katolikus néptömegeket képviselő erők közös kezdeményezéseinek kimunkálásában a nyugat-európai munkásosztály, a népek előtt álló nagy kérdések megoldása érdekében.

Ezt megindítani egy demokratikus közösség útján, megvédeni népeinknek a szuverenitáshoz és sorsuk megválasztáshoz való jogát, sajátos hozzájárulásunkkal előbbre vinni a társadalmi és emberi haladást – íme, ez a dolgozók, az ifjúság, az európai haladó erők kezdeményezőképességéhez méltó igazi nagy feladat.

(Nemzetközi Szemle, 1973. 7. szám)

A KELETI SZÖVETSÉGI RENDSZER LAZULÓ EGYSÉGE ÉS GAZDASÁGI EGYÜTTMŰKÖDÉSE

A ROMÁN MUNKÁSPÁRT KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK NYILATKOZATA (1964. ÁPRILIS 22.)

Pártunk teljes nyíltsággal kinyilvánította álláspontját és utalt arra, hogy a kilátásba helyezett (a Szovjetunió által a KGST-ben szorgalmazott – a szerk.) intézkedések – amelyek a gazdaságirányítás néhány funkcióját az érintett ország illetőségéből az organizmusok néhány államfeletti szervének hatáskörébe helyezik – nem felelnek meg a szocialista államok közötti kapcsolatok elveinek.

A valamennyi KGST-országot egyesítő közös tervezési szerv gondolata rendkívül komoly gazdasági és politikai fejleményeket von magával. A népgazdaság tervszerű fejlesztése a szocialista államok szuverenitásának alapvető, fontos és elidegeníthetetlen tulajdonsága – mivel a fő eszköz az állami terv, amely megvalósítja politikai és szociális-gazdasági céljait, rögzíti a népgazdaság fejlődésének irányait és ritmusát, alapvető arányait, a felhalmozást, valamint a nép anyagi és kulturális életszínvonalának javítására tett intézkedéseket. A szocialista államok szuverenitása feltételezi, hogy valóban és korlátlanul rendelkezik e tulajdonságok gyakorlati megvalósításainak eszközeivel és közben tartja a gazdasági és társadalmi élet vezetésének valamennyi eszközét. Ezen eszköz átkerülése az államok feletti vagy államon kívüli szervek illetékességébe a szuverenitást tartalmatlan fogalomná változtatná.

Mindez teljes mértékben érvényes a műszaki-termelési terület valamint az üzemek államközi egyesüléseire, amelyek két vagy több állam közös tulajdonát alkotják. Az állami terv egységes ész oszthatatlan, nem lehet eltávolítani belőle részeket vagy szakaszokat és az állam hatáskörén kívülre helyezni őket. A népgazdaság vezetése összességében lehetetlenné válik, ha néhány terület vagy üzem irányítása kikerül az érintett ország pártjának és kormányának illetőségéből és azt államon kívüli szervekre ruházzák [...]

A jelenlegi feltételek között, amikor 14 szocialista ország létezik a világon, s amelynek csak egy része tartozik a KGST-hez, mivel annak összetétele csak részben tükrözi a szocialista világrendszert, hozzájárulhatna valamennyi szocialista ország gazdasági együttműködéséhez, ha megtalálnánk a legmegfelelőbb utakat, hogy valamennyi szocialista ország részt vegyen a KGST-ben. Ehhez az együttműködés legszélesebb, rugalmas formáit kell biztosítani, hogy újabb országokat vonjunk be a világforradalom folyamatába. Ily módon a KGST legnagyobb mér-

tékben megfelelné a szocialista közösség gazdasági teljesítménye növelése iránti érdekeknek, az előnyök teljes kihasználásának, a szocializmus világrendszerre válásának. Sőt véleményünk szerint a nemkapitalista fejlődés útját járó országok is megtalálnák a KGST tevékenységében való részvétel formáit és módszereit, amely területek őket érdeklik.

A Román Munkáspárt kinyilvánítja, hogy következetesen kitart a valamennyi szocialista országgal folytatandó együttműködés megszilárdítása és kibővítése mellett, a nemzetközi szocialista munkamegosztás megvalósításáért a szocialista gazdasági rendszer egészében, amely e rendszer fejlődésének objektív szükségszerűsége. Egyidejűleg a nemzetközi szocialista munkamegosztás nem jelentheti a szocialista országok elszigetelődését a világ gazdasági folyamatok összességétől. A Román Népköztársaság fellép a politikai feltételek nélküli, normális, kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok támogatásáért, más szocialista országokhoz hasonlóan fejleszti gazdasági kapcsolatait valamennyi államhoz, társadalmi rendszerükre való tekintet nélkül [...]

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 242–243.)

A VARSÓI SZERZŐDÉS POLITIKAI TANÁCSKOZÓ TESTÜLETÉNEK NYILATKOZATA AZ EURÓPAI BÉKE ÉS BIZTONSÁG MEGSZILÁRDÍTÁSÁRÓL (BUKAREST, 1966. JÚLIUS)

(Kivonat)

Európa népei, amelyek jelentősen hozzájárultak és hozzájárulnak az emberiség haladásához, megteremthetik és meg is kell teremteniük a földkerekség e térségében az enyhülés és a nemzetközi kölcsönös megértés légkörét, amely lehetővé tenni, hogy valamennyi nép, valamennyi ország anyagi és szellemi kincseit akaratának és döntésének megfelelően teljes mértékben felhasználhassa.

Az európai országok kapcsolatainak állapota nagy hatással van az egész világhelyzetre. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a két világháború, amely emberéletek tízmillióit követelte és hatalmas pusztításokat okozott, az európai kontinensről indult el.

A potsdami megállapodás, amely megkoronázta a Hitler-ellenes koalíció államainak szövetségi viszonyát, a béke megerősítésének széles körű és jövőbe mu-

tató programját hirdette meg. történelmében először kapott Európa reális lehetőségét arra, hogy megoldja saját biztonságának problémáját. Ez a megállapodás elismerte, hogy az európai biztonság legfőbb feltétele: a német militarizmus és náciizmus újjáéledésének megakadályozása és annak biztosítása, hogy Németország soha többé ne fenyegethesse szomszédait vagy a világbékét.

Most, két évtizeddel a második világháború befejezése után, Európában még mindig nem szüntek meg e háború következményei, nincs német békeszerződés, továbbra is léteznek feszültséggócok, s az államok kapcsolataiban rendellenességek állnak fenn.

A jelen nyilatkozatot aláíró szocialista államok úgy vélik: e helyzet felszámolása, az európai béke és biztonság tartós alapjainak megteremtése feltételezi, hogy az államközi kapcsolatoknak – abból kiindulva, hogy az európai államok lemondanak az erőszakkal való fenyegetésről, az erő alkalmazásáról és szükségnek tartják a nemzetközi vitás kérdések kizárólagos békés rendezését – a szuverenitás, a nemzeti függetlenség, az egyenjogúság és a belügyekbe való be nem avatkozás, a területi sérthetatlenség tiszteletben tartásának elvein kell alapulniuk. Az európai államoknak olyan hatékony intézkedésekre kell törekedniük, amelyek alkalmasak az európai fegyveres konfliktus veszélyeinek elhárítására és az európai kollektív biztonság megerősítésére.

Európában mindinkább erősödnek és fejlődnek azok az irányzatok, amelyek a hidegháború maradványainak, az egyetemes európai együttműködés normális fejlődése akadályainak felszámolását célozzák, a különböző vitás kérdéseknek a kölcsönös megértés útján történő megoldását, a nemzetközi élet normalizálását és a népek közeledését szolgálják.

Ezzel az irányzattal szembeszegülnek a reakciós imperialista körök, amelyek agresszív célokat követve szítják a feszültséget, és igyekeznek megmérgezni az európai államok kapcsolatait.

Az amerikai agresszív körök, a nyugat-európai reakciós körök támogatását élvezve, az észak-atlanti katonai tömb és az általa megteremtett hadigépezet segítségével arra törekednek, hogy tovább mélyítsék Európa megosztottságát, szítsák a fegyverkezési hajszát, fokozzák a nemzetközi feszültséget, akadályozzák a kelet- és nyugat-európai államok normális kapcsolatainak kialakulását és fejlődését.

Az Egyesült Államoknak a háború óta folytatott európai politikája annál is veszelmesebb az európai népek számára, mert egyre inkább a nyugatnémet imperialista és revansista erővel való megegyezésre támaszkodik.

Ma e politika gyújtópontjában a nukleáris fegyverek birtoklásának követelése áll. Az NSZK-ban nyíltan és titokban szorgalmazza egy olyan műszaki-tudományos és ipari alap megteremtését, amely meghatározott időpontban alkalmassá válnék saját atom- és hidrogénbombák gyártására. A békeszerető országoknak

és népeknek közös erőfeszítéssel mindaddig sikerült megakadályozniuk a NATO egyesített nukleáris erőinek megteremtését, amely lehetővé tenné az NSZK-nak a nukleáris fegyverek birtoklását.

Minden nép létérdekei megkövetelik, hogy vessék el a NATO sokoldalú atom-űtőereje létrehozására vonatkozó terveket. Ha azonban a NATO-államok – szembeszegülve a béke érdekeivel – a sokoldalú atoműtőerő létrehozására vonatkozó tervek megvalósításának vagy az NSZK atomfegyverhez való hozzájuttatásának útjára lépnek bármilyen formában, a Varsói Szerződés tagállamai – figyelembe véve az európai békét és biztonságot fenyegető súlyos következményeket – kénytelenek lesznek megtenni a szükséges védelmi intézkedéseket saját biztonságuk szavatolására.

A nyugatnémet revansisták területi igényeit határozottan vissza kell utasítani. Ezek az igények minden alapot és távlatot nélkülöznek. A határkérdés Európában végérvényesen és visszavonhatatlanul eldőlt; Európa népei képesek útját állni a revansizmusnak.

Az európai biztonság szavatolásának egyik fő feltétele az európai államok között jelenleg fennálló határok sérthetatlensége, beleértve a szuverén Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország és Csehszlovákia határait.

A Varsói Szerződés tagállamai a maguk részéről kinyilvánítják, hogy Európa egyetlen államával szemben sem támasztanak területi igényeket.

Európa és a világ békéjének és biztonságának érdekei – de a német nép érdekei is – azt követelik, hogy a Német Szövetségi Köztársaság uralkodó körei számoljanak az Európában reálisan létező helyzettel. Ez azt jelenti, hogy a két német állam létének tényéből induljanak ki, mondjanak le az európai határok megváltoztatására irányuló követelésükről, arról az igényükről, hogy jogik van egész Németország kizárólagos képviselőre, mondjanak le azokról a próbálkozásaikról, hogy nyomást gyakorolnak az NDK-t elismerni kész államokra, mondjanak le a bűnös müncheni diktátumról és ismerjék el annak érvénytelenségét kezdettől fogva.

A szocialista országok véleménye szerint az európai biztonság megteremtésének egyik alapfeltétele az, hogy az államok erősítsék és fejlesszék normális kapcsolataikat a szuverenitás, a nemzeti függetlenség, az egyenjogúság, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás és a kölcsönös előnyök elvei alapján. Az európai helyzet azt bizonyítja, hogy a különböző akadályok ellenére egyre inkább tért hódítanak ezek az elvek, hiszen ésszerű alapot teremtenek meg a népek együttműködéséhez és a nemzetközi helyzet megjavításához. Fontos, hogy az európai államok között, társadalmi rendjüktől függetlenül, erősödjének a béke védelmére hivatott politikai kapcsolatok.

A nyilatkozatot aláíró államok véleménye szerint a most kialakuló helyzetben valamennyi európai államnak aktív erőfeszítéseket kell tennie az európai béke megszilárdítására.

Az európai szocialista országok több ízben terjesztettek elő konkrét akcióprogramnak felhasználható, megalapozott javaslatokat. A nyilatkozatot aláíró államok véleménye szerint főleg az alábbi vonatkozásokban lehet és kell intézkedéseket tenni az európai biztonság erősítésére:

Az értekezleten részt vevő államok felhívják az összes európai országokat, hogy fejlesszék a jószomszédi kapcsolatokat a függetlenség, a nemzeti szuverenitás, az egyenjogúság, a belügyekbe való be nem avatkozás, a kölcsönös előnyök, s a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének elvei alapján. Ennek megfelelően síkraszállnak a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok erősítéséért.

Az általános európai együttműködés fejlesztése érdekében mindegyik államnak le kell mondania a más államokkal szembeni bármilyen politikai vagy gazdasági megkülönböztetésről és nyomásról. Elengedhetetlenül szükséges továbbá valamennyi állam egyenjogú együttműködése és normális kölcsönös kapcsolatainak megteremtése, beleértve a két német állammal való normális kapcsolatokat.

A szocialista országok mindig következetesen ellenezték, hogy katonai tömbökre vagy szövetségekre osszák fel a világot. Mindenkor azon voltak, hogy elhárítsák az ebből az egyetemes békére és biztonságra háruló veszélyeket.

A nyilatkozatot aláíró országok véleménye szerint elsősorban az európai háborús feszültség enyhítésére kellene intézkedéseket tenni. Ennek radikális módja az lenne, hogyha a fennálló katonai szövetségeket egyidejűleg feloszláták. A jelenlegi helyzet lehetővé teszi ezt. Államaink kormányai többször hangoztatták, hogy az észak-atlanti szövetség működésének megszűnése esetén a Varsói Szerződés hatályát veszti, s a katonai szövetségek helyét európai biztonsági rendszernek kell elfoglalnia. Most ünnepélyesen megerősítik: hajlandók arra, hogy szövetségüket a NATO-val egyidejűleg felszámolják.

De ha az Észak-atlanti Szerződés tagállamai még mindig nem hajlandók hozzájárulni ahhoz, hogy a két csoportosulás teljesen megszűnjék, akkor a nyilatkozatot aláíró államok célszerűnek tartanak, ha már most megegyezés jönne létre az észak-atlanti szövetség és a Varsói Szerződés katonai szervezetének felszámolásáról.

Ugyanakkor kijelentik, hogy mindaddig, amíg létezik az észak-atlanti tömb, és az agresszív imperialista körök merényleteket követnek el a világbéke ellen, az értekezleten részt vevő szocialista országok megőrzik nagyfokú éberségüket, és el vannak szánva arra, hogy fokozzák erejüket és védelmi képességüket.

Ugyanakkor szükségesnek tartják, hogy az észak-atlanti tömbben és a Varsói Szerződésben részt vevő valamennyi állam, valamint a katonai tömbökhöz nem tartozó államok két- vagy többoldalú alapon tegyenek erőfeszítést az európai biztonság előmozdítása érdekében.

– Napjainkban nagy jelentőségük lehet az olyan, az európai földrészen található háborús feszültség enyhítésére irányuló részleges intézkedéseknek is, mint a külföldi katonai támaszpontok felszámolása; a külföldi csapatok teljes kivonása idegen területekről, a nemzeti határok mögé; mindkét német állam fegyveres erőinek meghatározott mértékű és meghatározott időben való csökkentése; az atomkonfliktusok veszélyének elhárítására irányuló intézkedések: atommentes övezetek létrehozása, az atomfegyverekkel rendelkező hatalmak kötelezettségvállalása, hogy nem alkalmaznak atomfegyvert az ilyen övezetekhez tartozó államokkal szemben stb., az atom- és hidrogénbombákat szállító külföldi repülőgépek repüléseinek beszüntetése az európai államok területe fölött, az atomfegyvereket hordozó külföldi tengeralattjárók és más hajók távoltartása ezeknek az államoknak a kikötőiből.

– Tekintettel arra, hogy az NSZK-nak az atomfegyverek birtoklására vonatkozó igénye veszélyezteti Európa békéjét, az államoknak erőfeszítéseket kell tenniük annak megakadályozására, hogy a Német Szövetségi Köztársaság bármilyen formában – közvetlenül vagy közvetve, államcsoportosulások révén kizárólagos birtoklással, vagy úgy, hogy e fegyver feletti rendelkezésben bármilyen formában részesedjék – atomfegyverhez jusson. E kérdés megoldásától nagymértékben függ az európai és nem csupán az európai népek jövője. Felemás megoldások ebben a kérdésben megengedhetetlenek.

– A határok sérthetatlensége az európai tartós béke alapja. Az európai helyzet normalizálásának érdekei megkövetelik, hogy valamennyi európai állam éppen úgy, mint az európai földrészen kívül eső államok, külpolitikai lépéseikben abból induljanak ki: el kell ismerniük az emberiség történelmének legpusztítóbb háborúja után az európai államok között reálisan kialakult határokat, köztük az Odera – Neisse lengyel határt és a két német állam közötti határokat.

– A német kérdés békés rendezése megfelel az európai béke érdekeinek. Az értekezleten részt vevő szocialista államok készek tovább keresni e kérdés megoldásának útjait. A megoldásnál figyelembe kell venni az összes érdekelt ország és Európa egésze biztonságának érdekeit.

E kérdés és vele együtt az európai biztonság más vonatkozásainak építő jellegű kezelése csak a jelenlegi helyzetből, mindenekelőtt a két német állam – a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság – létezése tényének elismeréséből kiindulva képzelhető el.

– Igen kedvező hatása lenne egy olyan általános európai tanácskozás összehívásának, amely megvitatná az európai biztonság szavatolásának és az egyetemes európai együttműködés kibontakoztatásának kérdéseit. Az ilyen értekezleten születő megállapodás kifejeződhetne például egy közös európai nyilatkozatban, amely az európai biztonság fenntartásáról és a megerősítése érdekében kialakítandó együttműködésről szólna. Egy ilyen nyilatkozatban az aláíró államok

kötelezettséget vállalhatnak, hogy egymással való kapcsolataikban a béke érdekeit tartják szem előtt, a vitás kérdéseket csak békés úton oldják meg, konzultálnak és tájékoztatják egymást a kölcsönös érdekű kérdésekről, elősegítik a gazdasági, a tudományos-műszaki, valamint a kulturális kapcsolatok sokoldalú fejlődését. E nyilatkozathoz minden érdekelt állam csatlakozhatna.

Az európai biztonság és együttműködés kérdéseivel foglalkozó értekezlet összehívása elősegíthetné a kollektív biztonsági rendszer megteremtését Európában, jelentős mérföldkő lehetne Európa jelenkori történelmében. Országaink készek részt venni egy ilyen értekezleten, bármilyen más érdekelt államok számára, így az észak-atlanti szövetség tagállamai és a semleges államok számára is alkalmas időpontban.

(Serfőző László: *A Varsói Szerződés húsz éve*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. 116–123.)

BARÁTSÁGI, KÖLCSÖNÖS SEGÍTSÉGNYÚJTÁSI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI SZERZŐDÉS A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG ÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE KÖZÖTT (MOSZKVA, 1964. JÚNIUS 12.)

A Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége attól az óhajtól vezérelve, hogy

a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között fennálló testvéri barátságot a két ország népei és az egész szocialista közösség alapvető érdekeinek megfelelően továbbfejlesszék és megszilárdítsák,

építve arra a testvéri és sokoldalú együttműködésre, amely a két állam közötti kapcsolatokat meghatározó politika alappillére és amely az 1955. szeptember 20-i, a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kapcsolatairól szóló szerződés megkötése óta még szorosabbá és szívélyesebbé vált,

azzal a szilárd szándékkal, hogy előmozdítsák a béke biztosítását Európában és az egész világon és tántoríthatatlanul kövessék a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének politikáját,

eltökélve arra, hogy – az 1955. május 14-i Varsói Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződésre támaszkodva – egyesítik erőfeszítéseiket, hogy eredményesen szembeszálljanak a revansista és militarista erőknek a nemzetközi biztonságot és békét a második világháború eredményei revíziója által fenyegető törekvéseivel, és hogy megvédjék a két állam területi integritását és szuverenitását minden támadással szemben,

abban az egységes felfogásban, hogy a német történelem első munkás-paraszt állama, a Német Demokratikus Köztársaság, amely megvalósította a potsdami egyezmény alapelveit, a béke útját járja és az európai biztonság megőrzésének, valamint a háborús veszély elhárításának fontos tényezője,

attól az óhajtól áthatva, hogy megkönnyítsék a német békeszerződés megkötését és elősegítsék Németország egységének megvalósítását békés és demokratikus alapon,

az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmánya céljainak és alapelveinek szellemében

az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk. A Magas Szerződő Felek a teljes egyenjogúság, az államok szuverenitása kölcsönös tiszteletben tartása és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás, valamint a szocialista internacionalizmus nemes elveiből kiindulva, miközben megvalósítják a kölcsönös előnyök és a kölcsönös testvéri segítség elveit, a jövőben is fejlesztik és megszilárdítják barátsági kapcsolataikat és a szoros együttműködést minden területen.

2. cikk. A Magas Szerződő Felek a béke és a népek, köztük a német nép békés jövője érdekében tántoríthatatlanul síkraszállnak a második világháború maradványainak felszámolásáért, a német békeszerződés megkötéséért és a nyugat-berlini helyzet alapvető normalizálásáért.

Mindkét fél abból indul ki, hogy a német békeszerződés megkötéséig továbbra is az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország viseli a felelősséget azért, hogy a Német Szövetségi Köztársaság területén megvalósuljanak azok a követelmények és kötelezettségek, amelyeket a négy hatalom kormánya a potsdami és más nemzetközi egyezményekben a német militarizmus és náciizmus kiirtása és újabb német agresszió megakadályozása érdekében magára vállalt.

3. cikk. A Magas Szerződő Felek egyesítik erőfeszítéseiket Európa és az egész világ békéje és biztonsága fenntartásáért az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmánya céljainak és alapelveinek megfelelően. Minden intézkedést megtesznek, ami módjukban áll, hogy elősegítsék a békés egymás mellett élés elvei szerint az olyan alapvető nemzetközi problémák megoldását, mint az általános és teljes leszerelés, beleértve a fegyverkezési verseny megszüntetését és a nemzetközi feszültség enyhítését, továbbá a gyarmatosítás felszámolását, az államok közötti területi és határvidék békés eszközökkel történő megoldását és egyéb problémákat.

4. cikk. Tekintettel a militarista és revansista erők részéről fenyegető támadó háború veszélyére, a Magas Szerződő Felek ünnepélyesen kijelentik, hogy a Német Demokratikus Köztársaság államhatárainak sérthetatlensége az európai biztonság egyik alapvető tényezője, és megerősítik azt a szilárd elhatározásukat,

hogy e határok sérthetlenségét a Varsóban megkötött Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződéssel összhangban közösen szavatolják. A Magas Szerződő Felek megtesznek minden szükséges intézkedést, hogy megakadályozzák a militarizmus és revansizmus erőinek a második világháború eredményei revíziójára törekvő agresszióját.

5. cikk. Az esetben, ha az egyik Magas Szerződő Felet bármely állam vagy államcsoport részéről fegyveres támadás érné, a másik Magas Szerződő Fél a Varsói Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződés rendelkezéseinek értelmében azonnal segítséget nyújt.

A megtett intézkedésekről az Egyesült Nemzetek Szervezete alapszabályainak megfelelően értesítik a Biztonsági Tanácsot. Ezeket az intézkedéseket felfüggesztik, amint a Biztonsági Tanács olyan intézkedéseket foganatosít, amelyeket a világ békéje és biztonsága helyreállítása megkövetel.

6. cikk. A Magas Szerződő Felek Nyugat-Berlint önálló politikai egységnek tekintik.

7. cikk. A Magas Szerződő Felek megerősítik azon álláspontjukat, hogy a békeszerető, demokratikus, egységes német állam megteremtése, tekintettel a két szuverén német állam – Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság – fennállására, csak a két szuverén német állam közötti egyenrangú tárgyalások és megegyezések útján érhető el.

8. cikk. A Magas Szerződő Felek a kölcsönös előnyök és az önzetlen testvéri együttműködés alapján, a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa alapelveivel összhangban maximálisan fejlesztik és erősítik a két állam tudományos-műszaki kapcsolatait és a szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelveinek megfelelően megvalósítják népgazdasági terveik összehangolását, a termelési specializációt és kooperációt a két állam népgazdaságának közelebb hozásával és koordinálásával biztosítják a termelékenység legmagasabb fokát.

A két fél továbbra is fejleszti kapcsolatait a kultúra, a társadalmi élet, a sport, valamint a turistaforgalom területén.

9. cikk. Ez a Szerződés nem érinti a két félnek az érvényben levő két- és többoldalú nemzetközi egyezményekből adódó jogait és kötelelességeit, beleértve a potsdami egyezményt is.

10. cikk. A jelen Szerződés a hatálybalépés napjától számított húsz évig marad érvényben, és érvényessége további tíz évre meghosszabbodik mindaddig, amíg a Magas Szerződő Felek egyike a szerződés érvényének lejártá előtt tizenkét hónappal írásban fel nem mondja.

Az egységes, demokratikus és békeszerető német állam megteremtése vagy a német békeszerződés megkötése esetén a jelen Szerződés bármelyik Magas Szerződő Fél kívánságára a húsz évi érvényességi idő lejártá előtt is felülvizsgálható.

11. cikk. A jelen Szerződést meg kell erősíteni és az a megerősítő okmányok kicserélése napján lép hatályba. A megerősítő okmányok kicserélése a legrövidebb időn belül Berlinben történik.

Készült Moszkvában, 1964. június 12-én, két példányban, német és orosz nyelven, mindkét szöveg egyaránt hiteles.

A Német Demokratikus Köztársaság
részéről

Walter Ulbricht

a Német Demokratikus Köztársaság
államtanácsa elnöke

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége
részéről

N. Sz. Hruscsov

a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége
Minisztertanácsának elnöke

(Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982... i. m. 396–398.)

BARÁTSÁGI, EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS KÖLCSONÖS SEGÍTSÉGNYÚJTÁSI SZERZŐDÉS A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG ÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE KÖZÖTT (BUDAPEST, 1967. SZEPTEMBER 7.)

A Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége

híven a Magyar Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között 1948. február 18-án aláírt, a magyar és a szovjet nép testvéri kapcsolatait megerősítő és történelmi jelentőségű Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződésben foglalt célokhoz és elvekhez,

mélyen meggyőződve arról, hogy a Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között a szocialista internacionalizmus szilárd elvein nyugvó örök barátság, kölcsönös testvéri segítség és minden irányú szoros együttműködés megfelel mindkét ország népei és az egész szocialista közösség alapvető érdekeinek,

attól a szándéktól vezérelve, hogy szakadatlanul erősítsék a szocialista közösség valamennyi országának egységét és összeforrottságát, következetesen végrehajtva az 1955. május 14-én Varsóban aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződésből eredő kötelezettségeket,

kifejezésre juttatva határozott szándékukat, hogy hozzájárulnak Európa, valamint a világ békéjének és biztonságának megszilárdításához és meggátolják a fasizmus és a militarizmus újjáéledését,

kiindulva az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányában meghirdetett célokból és elvekből,

figyelembe véve a két ország szocialista és kommunista építő munkájának tapasztalatait és eredményeit, valamint politikai, gazdasági és kulturális együttműködésük fejlődését, továbbá Európában és az egész világban végbement változásokat és azt, hogy az 1948. február 18-án aláírt Szerződés megújításra szorul, a következőkben állapodtak meg:

1. cikk. A Magas Szerződő Felek a szocialista internacionalizmus elveivel összhangban a jövőben is erősítik a Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége népeinek örök barátságát, fejlesztik a két ország között a minden irányú együttműködést, és testvéri segítséget nyújtanak egymásnak az állami szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása, az egyenjogúság és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján.

A Felek a jövőben is a szocialista országok egységének és összeforrottságának, barátságának és testvériségének megszilárdítása szellemében fognak tevékenykedni.

2. cikk. A Magas Szerződő Felek a kölcsönös baráti segítségnyújtás alapján és a nemzetközi szocialista munkásmozgalom elveinek megfelelően minden eszközzel fejlesztik és mélyítik kölcsönösen előnyös kétoldalú és sokoldalú gazdasági és tudományos-műszaki együttműködésüket; emellett hozzájárulnak a gazdasági kapcsolatok és együttműködés további fejlesztéséhez a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa keretében.

3. cikk. A Magas Szerződő Felek tovább fejlesztik és szélesítik a két ország együttműködését a tudomány, az oktatásügy, az irodalom és a művészet, a sajtó, a rádió, a televízió, az egészségügy, az idegenforgalom és a testnevelés terén, valamint más területeken, támogatva a közös alkotó tevékenység minden formáját.

4. cikk. A Magas Szerződő Felek a jövőben is intézkedéseket foganatosítanak a szocialista világrendszer erejének és hatalmának megszilárdítására, a népek nemzetközi békéjének és biztonságának az imperializmus és a reakció agresszív erőinek támadásaitól való megvédése, az általános és teljes leszerelés megvalósítása, a gyarmatosítás, a faji megkülönböztetés minden megnyilvánulási formájának végleges felszámolása, a gyarmati uralom alól felszabadult és a nemzeti függetlenség és szuverenitás megszilárdításának útján haladó országok megsegítése érdekében.

A Felek megerősítik, hogy készek együttműködni más államokkal a népek biztonsága és békéje biztosítására irányuló nemzetközi tevékenységben.

5. cikk. A Magas Szerződő Felek – következetesen folytatva a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének politikáját – erőfeszítéseket tesznek az európai helyzet megjavítására, az európai államok közötti kölcsönös megértés és együttműködés megszilárdítására, Európa biztonságának és tartós békéjének biztosítására, valamint az európai államok közötti jószomszédi kapcsolatok megteremtésére, összehangolva lépéseiket ezen a téren.

A Felek kijelentik, hogy az európai biztonság egyik legfőbb előfeltétele a második világháború után kialakult európai államhatárok sérthetetlensége. Kifejezik szilárd elszántságukat, hogy a Varsóban aláírt Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződés más tagállamaival együtt és e Szerződéssel összhangban biztosítják a Szerződés tagállamai határainak sérthetetlenségét és minden szükséges intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy ne engedjék meg a militarizmus és a revansizmus bármely erőinek agresszióját és visszaszorítsák az agresszort.

6. cikk. Abban az esetben, ha a Magas Szerződő Felek egyikét valamely más állam vagy államcsoport részéről fegyveres támadás éri, a másik Fél az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogán – az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 51. cikkének megfelelően – azonnal megad számára minden segítséget, beleértve a katonai segítséget is, és minden rendelkezésre álló eszközzel támogatást nyújt neki.

A jelen cikk alapján foganatosított intézkedésekről a Magas Szerződő Felek haladéktalanul tájékoztatják az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsát és az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt rendelkezéseknek megfelelően járnak el.

7. cikk. A Magas Szerződő Felek mindkét ország érdekeit érintő minden fontos nemzetközi kérdésben tanácskoznak egymással és a kölcsönös érdekeknek megfelelően egyeztetett közös álláspont szerint járnak el.

8. cikk. A Magas Szerződő Felek kinyilatkoztatják, hogy a hatályos nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeik nincsenek ellentétben e Szerződés rendelkezéseivel.

9. cikk. Ezt a Szerződést meg kell erősíteni és az a megerősítő okiratok kicserélésének napján lép hatályba. A megerősítő okiratok kicserélésére a legrövidebb időn belül Moszkvában kerül sor.

Ez a Szerződés húsz évig marad érvényben és hatálya mindenkor további 5 évre meghosszabbodik, ha azt az egyik Magas Szerződő Fél bármely lejáratot tizenkét hónappal megelőzően közölt értesítéssel fel nem mondja.

Készült Budapesten, 1967. évi szeptember hó 7. napján, két példányban, mind-egyik magyar és orosz nyelven, mindkét nyelvű szöveg azonos érvényű.

A Magyar Népköztársaság nevében:	A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége nevében:
Kádár János	
Fock Jenő	L. Brezsnyev
Koszigin	

(Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982... i. m. 418–420.)

A VARSÓI LEVÉL
CSEHSZLOVÁKIA KOMMUNISTA PÁRTJA KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁHOZ
(BREZSNYEV-DOKTRÍNA)
(1968. JÚLIUS 15.)

Nem volt és nincs szándékunkban olyan ügyekbe avatkozni, amelyek kifejezetten pártjuk és államuk belső ügyeit érintik. Nem volt és nincs szándékunkban, hogy a kommunista pártok és a szocialista országok közötti kapcsolatokban az önállóság és az egyenlőség elfogadásának elve ellen cselekedjünk [...]

De mégsem tudunk egyetérteni azzal, hogy ellenséges erők eltérítik országukat a szocializmus útjáról és felidéznek Csehszlovákia leválasztásának veszélyét a szocialista közösségtől. Ez már nem csak az Ön ügyük. Ez valamennyi kommunista és munkáspárt, és valamennyi, szövetségben, együttműködésben és barátságban egyesült állam közös ügye. Ez a Varsói Szerződésben egyesült államaink közös ügye, hogy Európában biztosítsák függetlenségüket, a békét és a biztonságot, hogy áthatolhatatlan sorompót emeljenek az agresszió és a revans imperialista erőivel szemben.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 250–251.)

A VARSÓI POLITIKAI TANÁCSKOZÓ TESTÜLETÉNEK
FELHÍVÁSA AZ EURÓPAI ORSZÁGOKHOZ
(BUDAPEST, 1969. MÁRCIUS 17.)

A Varsói Szerződés tagállamai, a Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Román Szocialista Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége – a Politikai Tanácsokhoz Testület ülésének résztvevői – kifejezik óhajukat, hogy népeik békében és jószomszédi viszonyban éljenek a többi európai néppel, továbbá azon szilárd elhatározásukat, hogy közreműködnek kontinensünk biztonságának és az együttműködés légkörének kialakításában, és felhívással fordulnak valamennyi európai államhoz: egyesítsék erőfeszítéseiket az európai béke és biztonság megszilárdítására.

Európa népeinek jelene és jövője elválaszthatatlan kontinensünk békéjének megőrzésétől és megszilárdításától. A valódi biztonság és a szilárd béke akkor szavatolható, ha az európai államok szándékaikkal, tetteikkel és minden ere-

jükkel a feszültség enyhítését szolgálják, figyelembe véve a realitásokat célul tűz ki, hogy az arra megérett nemzetközi problémákat megoldják és sokoldalú együttműködést alakítsanak ki összeurópai alapon.

A jószomszédi viszonyhoz, a bizalom megermentéséhez és az egymás megértéséhez vezető utat valamennyi európai ország népeinek és kormányainak akaratával és erőfeszítéseivel kell megépíteni. Napjaink Európáját – amely a második világháború nyomán lett ilyenné – több mint harminc, nagy és kicsiny, különböző társadalmi rendszerű, földrajzi elhelyezkedésű és eltérő érdekű ország alkotja. A történelem akaratából azonban ezen országoknak egymás mellett kell élniük, s ezen a tényen senki sem változtathat.

Egyre több kormány, parlament, párt, politikai és társadalmi személyiség érez felelősséget a mai és az eljövendő nemzedékért, azért, hogy ne kerülhessen sor újabb háborús konfliktusra Európában. Változatlanul hatnak azonban Európában olyan erők is, amelyek nem akarnak hozzájárulni az európai fejlődéshez a vitás kérdések rendezésével és békés megállapodásokkal, hanem ehelyett évtizedekre kidolgozott új katonai programok alapján újabb hadosztályokat és rakétákat vonultatnak fel. Egy gyékényen árulnak velük azok is, akik nem vonták le a kellő tanulságokat a második világháborúból, a német militarizmus és nácizmus széttűzéséből. Mesterkedéseik fokozzák a feszültséget, bonyodalmakat idéznek elő a nemzetközi kapcsolatokban.

Az ülésen részt vevő államok kötelességüknek tartják, hogy a jövőben is minden tőlük telhetőt megtegyenek annak érdekében, hogy Európát megóvják az új háborús konfliktusok veszélyétől és a békés egymás mellett élés elve alapján tág teret nyissanak az összes európai országok közötti együttműködés fejlesztésének, függetlenül azok társadalmi rendszerétől.

Bármennyire bonyolultak is a még rendezetlen problémák, csakis békés eszközökkel, tárgyalások útján, nem pedig erőszakkal, illetve erőszakkal való fenyegetéssel oldhatók meg.

Az európai helyzet elemzéséből kiindulva, a Varsói Szerződés tagállamai úgy vélik: megvan a reális lehetősége annak, hogy Európa valamennyi államának és népének érdekeit szem előtt tartva, közös erőfeszítések nyomán megszülessen az európai biztonság.

A Varsói Szerződés tagállamai csaknem három évvel ezelőtt Bukarestben javasolták, hogy hívjanak össze egy összeurópai értekezletet az európai biztonság és békés együttműködés kérdéseinek megvitatására. Az azóta lezajlott személyes találkozók arról tanúskodnak, hogy egyetlen európai kormány sem emel szót az összeurópai értekezlet gondolata ellen és hogy az értekezlet megtartására megvannak a reális lehetőségek.

A második világháború után még egyszer sem jöttek össze valamennyi európai állam képviselői, jóllehet egész sor kérdést kellene tárgyalasztalnál meg-

vizsgáltniuk. Ha a béke megszilárdításának érdekében indulunk ki, semmilyen nyomós ok nem lehet az összeurópai értekezlet összehívásának halogatására.

Egy ilyen értekezlet megfelelné valamennyi európai állam érdekeinek. Lehetőséget nyújtana ahhoz, hogy közösen találják meg az utakat és módokat, amelyek elvezethetnének Európa katonai csoportosulások szerinti megosztottságának felszámolásához és az európai államok, népek békés együttműködéséhez.

A világon azonban vannak olyan erők, amelyek igyekeznek fenntartani kontinensünk megosztottságát: politikájuk célja a feszültség fokozása, elutasítják az államok és a népek békés együttműködésének kialakítását, ellenzik az említett értekezlet összehívását és az európai biztonság megerősítését célzó egyéb intézkedéseket.

A jelenlegi tanácskozáson részt vevő államok meggyőződése, hogy az összeurópai együttműködés fejlesztése az egyetlen reális alternatíva volt és marad, ellentétben a veszélyes katonai szembenállással, a fegyverkezési versennyel, a viszálykodással, amelyeket a második világháború eredményeinek megsemmisítésére és Európa térképének átalakítására törekvő agresszív erők továbbra is igyekeznek rákényszeríteni Európára.

A Varsói Szerződés tagállamai megerősítik a világ katonai tömbökre való felosztása ellen, a fegyverkezési hajsza ellen, a békét és a népek biztonságát veszélyeztető fenyegetések ellen irányuló javaslataikat, valamint azokat az egyéb intézkedéseket, amelyeket az európai béke és biztonság megerősítéséről szóló 1966. évi bukaresti nyilatkozat tartalmaz.

Az európai népek számára létkérdés az újabb katonai konfliktusok megakadályozása, az államok közötti gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatok erősítése az országok egyenjogúságának, függetlenségének és szuverenitásának tiszteletben tartása alapján. A szilárd európai biztonsági rendszer megteremtésének objektív lehetőségét és szükségességét, hogy az energetika, a közlekedésügy, a vízi és légítér hasznosítása, valamint az egészségügy területén az egész földrész lakosságának jólétével elválaszthatatlanul összefüggő nagy terveket valósítsunk meg. Éppen ez az, ami közös, és ennek kell az európai együttműködés alapjává lennie.

Európa biztonságának alapvető feltétele az Európában fennálló határok – köztük az Odera–Neisse határ, valamint az NDK és az NSZK közötti határok – sérthetlensége, az NDK és az NSZK létének elismerése, az, hogy az NSZK lemondjon az egész német nép képviseletének igényéről és az atomfegyver bármilyen formájú birtoklásáról. Nyugat-Berlin különleges státussal bír és nem tartozik Nyugat-Németországhoz.

Gyakorlati lépést jelentene az európai biztonság erősítése felé az összes érdekelt európai államok képviselőinek mielőbbi találkozása, amikor is kölcsönös megegyezéssel megállapítanák az értekezlet összehívásának rendjét és megha-

tároznák a napirendjén szereplő kérdéseket. Ugyanakkor készek vagyunk megvizsgálni minden más javaslatot az értekezlet előkészítésének és összehívásának módját illetően.

A Politikai Tanácskozó Testület ülésein részt vevő államok azzal a felhívással fordulnak Európa országaihoz: működjenek együtt az összeurópai értekezlet összehívásában és azoknak a feltételeknek a megteremtésében, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az értekezlet eredményes legyen és beváltsa a népek hozzá fűzött reményeit.

E fontos kezdeményezés megvalósítása érdekében – amely a kontinens életében történelmi esemény lenne – az ülésen részt vevő államok azzal az ünnepélyes felhívással fordulnak az összes európai államhoz, hogy erősítsék a bizalom légkörét és ezért tartózkodjanak minden olyan cselekedettől, amely megmérgezheti az államok egymás közti kapcsolatainak légkörét. Felhívják Európa államait, hogy a békére vonatkozó általános nyilatkozatokról térjenek át a feszültség enyhítésére és a leszerelést, a népek közötti együttműködést és a békét szolgáló konkrét cselekedetekre és intézkedésekre. Azzal a felhívással fordulnak minden európai kormányhoz, egyesítsék erőfeszítéseiket, hogy Európa az egyenjogú nemzetek gyümölcsöző együttműködésének kontinensévé, az egész világ stabilitásának, békéjének és kölcsönös megértésének tényezőjévé váljék.

1969. március 17.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 428–431.)

AZ IMPERIALIZMUS ELLENI HARC FELADATAI A JELENLEGI SZAKASZBAN ÉS A KOMMUNISTA ÉS MUNKÁSPÁRTOK, AZ ÖSSZES ANTIIMPERIALISTA ERŐ AKCIÓEGYSÉGE (MOSZKVA, 1969. JÚNIUS 17.)

A kommunista és munkáspártok képviselőinek moszkvai tanácskozására a világ fejlődésének felelősségteljes időszakában került. A világban hatalmas forradalmi folyamatok bontakoznak ki. Az imperializmus elleni harcban egyesül korunk három hatalmas ereje: a szocialista világrendszer, a nemzetközi munkásosztály és a nemzeti felszabadító mozgalom. A jelenlegi szakaszra jellemző, hogy egyre nagyobbak a lehetőségek a forradalmi és haladó erők újabb előrenyomulásához. Ezzel egy időben azonban növekednek azok a veszélyek is, amelyeket az imperializmus és agresszív politikája okoz. Az imperializmus, amelynek általános válsága tovább mélyül, továbbra is elnyom sok népet s továbbra is a béke és a társadalmi haladás ügyét fenyegető szüntelen veszély forrása.

A kialakult helyzet megköveteli a kommunisták és az összes antiimperialista erők akcióegységét, hogy az összes új lehetőségek legjobb kihasználásával szélesebb körű támadást bontakoztassanak ki az imperializmus ellen, a reakció és a háború erői ellen.

A tanácskozás megvitatta az imperializmus elleni harc időszerű feladatait és a kommunisták, az összes antiimperialista erők akcióegységének problémáit. A demokrácia, az egyenjogúság és az internacionalizmus szellemében lezajlott eszmecsere eredményeként a tanácskozás résztvevői közös következtetésre jutottak a világ helyzetét és az ebből eredő feladatokat illetően.

I.

Az emberiség olyan helyzetben lépett évszázadunk utolsó harmadába, amelyben éleződik a haladás és a reakció, a szocializmus, és az imperializmus erőinek történelmi párharca. Ez a párviadal az egész világon a társadalom életének valamennyi fő területén folyik: a gazdaság, a politika, az ideológia és a kultúra területén.

A forradalmi világmozgalom egyes osztagainak nehézségei és kudarcai ellenére, folytatja támadását. Az imperializmus ellentámadásaival sem volt képes a maga javára megváltoztatni az általános erőviszonyokat. A Szovjetunió és a többi szocialista állam növekvő gazdasági, politikai és katonai ereje, békeszerető politikája, a nemzetközi proletariátus megmozdulásai, az imperializmus ellen, a nemzeti felszabadulásért harcoló emberek akciói és a békemozgalom hatalmas méretei révén sikerült megakadályozni a világháború kirobbantását. A szocializmus, amely győzelmet aratott a föld területének egyharmadán, újabb sikereket ért el az emberek gondolkodásának és szívének megnyeréséért folyó világméretű csatában. A legutóbbi tíz esztendő eseményei megerősítették a korunk jellegére, tartalmára és alapvető irányzataira vonatkozó marxista-leninista értékelés helyességét. Korunk a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korszaka.

Jelenleg megvannak a reális feltételek korunk legfontosabb problémáinak a béke, a demokrácia és a szocializmus érdekeit szolgáló megoldására, valamint arra, hogy újabb csapásokat mérjünk az imperializmusra. Az imperializmus azonban, annak ellenére, hogy mint világrendszer, nem vált erősebbé, továbbra is komoly és veszedelmes ellenfél. Fokozódott a fő imperialista hatalom, az Amerikai Egyesült Államok agresszivitása. [...]

Európában működik az észak-atlanti tömb, az imperialista agresszió és kalandok fő eszköze. Tengelye: Washington és Bonn szövetsége. Az Egyesült Államok, az NSZK és Anglia vezető körei, az európai népek akaratával nem törődve, mindent elkövetnek, hogy meghosszabbítsák e tömb életét, erősítsék szervezetét s fenntartsák az Egyesült Államok „katonai jelenlétét” az európai kontinensen.

Főképp a NATO segítségével újjászületett és megerősödött a nyugatnémet imperializmus, a háborús veszély fő tűzfészke Európa szívében. A Német Szövetségi Köztársaságban, ahol a neonácizmus és a militarizmus mind jobban erőre kap, az imperialista vezető körök a második világháború eredményeinek revízióját és több európai állam határainak megváltoztatását célzó revansista programmal lépnek fel. Ez a politika, amely mindenekelőtt az első német szocialista munkásparaszt állam, a Német Demokratikus Köztársaság ellen irányul, az összes európai népek biztonságát és a világbékét fenyegeti.

Az imperialista tervekben fontos szerepet játszanak a Földközi-tenger térségének országai. A Spanyolországban fontos katonai támaszpontokkal rendelkező amerikai imperializmus a harcoló spanyol nép akarata ellenére támogatja és támogatja a Franco-rendszer fennmaradását. A Földközi-tenger térségében a politikai és katonai nyomás állandó eszközüül szolgál az amerikai 6. flotta és a katonai támaszpontrendszer, amely veszélyezteteti a népeket, a béke ügyét ebben a térségben. A ciprusi helyzet többszöri kieleződése és a görögországi fasiszta puccs az ezredesek juntáját támogató imperialisták műve. [...]

Az imperialista agresszióknak a világbékét és a népek biztonságát, valamint nemzeti függetlenségét fenyegető egész politikája, függetlenül politikai felfogásuktól és világnézetüktől kihívja a tőkés országok munkásosztályának, parasztságának, ifjúságának, diákságának és legszélesebb tömegeinek ellenállását. Az Egyesült Államok vietnami agressziója ellen tiltakozó hatalmas mozgalom fokozza a demokratikus erők harcát megmozdulásait, amelyek fellépnek az egész amerikai imperialista politika, valamint az ezt támogató kormányok politikája ellen. [...]

Nyugat-Európában a lakosság mind nagyobb rétegeit ragadja magával az agresszív NATO ellen, az államközi kapcsolatok normalizálásáért és az együttműködés fejlesztéséért, az európai biztonság megerősítéséért indított mozgalom. Nyugat-Németországban is növekednek a revansizmus és a militarizmus ellen tevékenyen küzdő erők. Azokban az országokban, ahol ma is vannak amerikai katonai támaszpontok, mind hangosabban követelik az agresszió e bázisának felszámolását. [...]

A legutóbbi évtized eseményei még erőteljesebben leleplezték az amerikai imperializmust, mint a világ kizsákmányolóját és csendőrért s a felszabadító mozgalmak engesztelhetetlen ellenségét. Az amerikai monopóliumok befészkeltek magukat igen sok ország gazdaságába, növelik ottani tőkeberuházásaikat, s igyekeznek ellenőrzésük alá vonni a gazdasági kulcspozíciókat.

A nyugatnémet imperializmus növeli gazdasági erejét, kifejleszti hadigépezetét, az atomfegyver birtoklására törekszik, s fokozott erővel törekszik a nyugat-európai hegemonia megszerzésére. Szembehelyezkedik a leszerelést és a nemzetközi feszültség enyhülését szolgáló minden intézkedéssel, a neokolonializmus és

a terjeszkedés politikáját folytatja az ázsiai, afrikai és latin-amerikai országokkal szemben.

[...]

(A nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai 1945–1976... i. m. 71–79.)

A KGST-TAGÁLLAMOK GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓJÁNAK KOMPLEX PROGRAMJA (1971)

E program a KGST alapokmánya alapelveiből kiindulva és a Tanács XXIII. (külön) és XXIV. ülésszakának határozatai végrehajtásaként került kidolgozásra, és a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának XXV. ülésszaka fogadta el.

I. Rész

I. fejezet

Az elért eredmények jellemzése, a gazdasági és tudományos-műszaki együttműködés további elmélyítésének és tökéletesítésének, valamint a KGST-tagállamok szocialista gazdasági integrációja fejlesztésének alapelvei, céljai, útjai és eszközei

1. A KGST-tagállamok – a kommunista és munkáspártok vezetésével, a népek alkotómunkájának következtében, az egyes országok saját erőforrásainak mozgósítása, valamint a kölcsönös széles körű együttműködés és a kölcsönös segítségnyújtás fejlesztésének és elmélyítésének eredményeképpen – nagy sikereket értek el a szocializmus és a kommunizmus építésében, a gazdaság, a tudomány és a technika fejlesztésében.

A szocialista államok közössége az egyes országokban létrehozott azonos típusú gazdasági alapra – a termelési eszközök társadalmi tulajdonára –, azonos típusú államrendszerre – a néphatalomra, amelynek élén a munkásosztály áll – és egységes ideológiára – a marxizmus-leninizmusra – támaszkodik.

Minden egyes szocialista ország széles körű fejlesztése és erősítése az egész szocialista világrendszer előrehaladásának döntő feltétele. A népgazdaság eredményes fejlesztése és a társadalmi kapcsolatok tökéletesítése, valamennyi szocialista ország általános fejlődése megfelel a szocializmus közös ügye érdekeinek.

A KGST-tagállamokban a termelőerők magas fejlettségi színvonalat értek el, az egyes népgazdaságokban sokágú ipari szerkezetek alakultak ki, emelkedett a termelés műszaki színvonala.

A gyorsan növekvő nemzeti jövedelem alapján jelentős mértékben emelkedett a KGST-tagállamok lakosságának anyagi és kulturális életszínvonala. Jelentősen bővültek a KGST-tagállamok külkereskedelmi kapcsolatai. A KGST-tagállamok erősödő, széles körű együttműködése fontos tényezőként elősegítette az egyes országok nemzetgazdaságának gyors növekedését, függetlenségük biztosítását, az egész szocialista közösség hatalmának megszilárdulását.

Az iparilag korábban elmaradott országok gazdaságának a KGST-tagállamok átlagos növekedési üteméhez képest elért gyorsabb fejlődési üteme az egyes országok gazdasági fejlettségi színvonalának közelítéséhez és fokozatos kiegyenlítéséhez vezet.

A KGST-tagállamoknak a fejlett tőkés országok feletti – a gazdasági növekedés ütemében elért – fölénye szüntelenül erősíti helyzetüket a világ gazdaságban.

2. A KGST-tagállamok abból indulnak ki, hogy – a termelőerők általuk elért magas fejlettségi színvonala, a termelés és a fogyasztás szférájában bekövetkezett nagy szerkezeti változások, a tudományos-technikai forradalom feladatainak, a műszaki haladás minden eszközzel történő meggyorsításának, a társadalmi termelés hatékonysága növelésének és a népjólét emelésének időszerrűsége, valamint a szocialista termelési viszonyok jellege és az imperializmussal vívott osztályharc követelményei miatt – létfontosságú a KGST-tagállamok gazdasági és tudományos-műszaki együttműködésének állandó mélyítése és tökéletesítése, valamint a szocialista gazdasági integráció fejlesztése, a többi szocialista országokkal megvalósult gazdasági és tudományos-műszaki kapcsolataik fejlesztése.

Az együttműködés további elmélyítése és tökéletesítése, valamint a szocialista gazdasági integráció fejlesztése elősegíti a szocialista világrendszer gazdasági erejének növelését, minden egyes ország népgazdaságának megerősítését. Az egység erősödése és a kapitalizmussal szemben a társadalmi élet minden területén jelentkező fölény – a győzelem fontos tényezője a szocializmus és a kapitalizmus közötti versenyben.

A gazdasági és tudományos-műszaki együttműködés elmélyítése és tökéletesítése, valamint a KGST-tagállamok szocialista gazdasági integrációjának fejlesztése: a nemzetközi szocialista munkamegosztásnak, a gazdaságok közelítésének és a nemzeti gazdaságok korszerű, nagy hatékonyságú szerkezete kialakításának, gazdasági fejlettségi színvonaluk fokozatos közelítésének és kiegyenlítésének, a gazdasági élet, a tudomány és a technika legfontosabb ágazataiban mélyreható kapcsolatok kialakításának, ezen országok nemzetközi piaca bővítésének és megszilárdításának, az áru- és pénzkapcsolatok tökéletesítésének folya-

mata, amelyet a KGST-tagállamok kommunista és munkáspártjai és kormányai tudatosan és tervszerűen szabályoznak.

Ez a folyamat kedvező feltételeket teremt az országok erőforrásainak hatékonyabb kihasználásához és a tudományos-technikai forradalom széles körű kibontakoztatásához, amely a kapitalizmus és a szocializmus közötti történelmi verseny egyik fő területévé vált, és fontos feltétele a szocialista társadalom fejlődésének.

Az együttműködés további elmélyítése és tökéletesítése, valamint a KGST-tagállamok szocialista gazdasági integrációjának fejlesztése a jövőben is a szocialista internacionalizmus elveinek megfelelően, az állami szuverenitás, a függetlenség és a nemzeti érdekek tiszteletben tartása, az országok belügyeibe való be nem avatkozás, a teljes egyenjogúság, a kölcsönös előnyök és a kölcsönös elvtársi segítség alapján fog megvalósulni. A történelmi tapasztalatok teljes mértékben igazolták az új típusú államközi kapcsolatok marxista-leninista elveinek életeterejét, e kapcsolatok megfelelnek minden egyes országban a szocialista világrendszer fejlődési feltételeinek, elősegítik a gyümölcsöző nemzetközi együttműködés szilárd alapjának megteremtését.

A szocialista gazdasági integráció a teljes önkéntesség alapján megy végbe, és nem jár együtt nemzetek feletti szervek létrehozásával, nem érinti a szervezetek belső tervezésének, pénzügyi és gazdasági önelszámolási tevékenységének kérdéseit.

3. A KGST-tagállamok – az általuk folytatott békés egymás mellett élés politikájának megfelelően és a társadalmi előrehaladás érdekében, valamint abból kiindulva, hogy a szocialista nemzetközi munkamegosztás a világban végbemenő munkamegosztás figyelembevételével jön létre – folytatni fogják a többi országgal fenntartott gazdasági és tudományos-műszaki együttműködés fejlesztését, függetlenül azok társadalmi és állami berendezkedésétől – az egyenjogúság, a kölcsönös előnyök és a szuverenitás tiszteletben tartásának elve alapján. Különösen fontos jelentőséget tulajdonítanak a fejlődő országokkal folytatott kereskedelem, gazdasági és tudományos-műszaki szervezetekben.

E célból a KGST-tagállamok koordinálni fogják külgazdasági politikájukat, hogy normalizálják a nemzetközi kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokat, és mindenekelőtt, hogy kiküszöböljék a diszkriminációt.

4. A KGST-tagállamok abból indulnak ki, hogy gazdasági és tudományos-műszaki együttműködési rendszerük a szocialista építés általános törvényszerűségein és a szocialista gazdaságirányítás alapelvein, a tervkoordinációnak mint az együttműködés alapvető módszerének az áru- és pénzkapcsolatok szélesebb körű felhasználásával történő szerves összekapcsolásán nyugszik.

A KGST-tagállamokban a munkásosztály és pártjainak vezető szerepe mellett tovább fejlődnek a szocialista állam gazdasági funkciói a demokratikus centralizmus és a tervszerű népgazdaság-irányítás alapján.

5. A KGST-tagállamok elmélyítik és tökéletesítik a gazdasági együttműködést, valamint fejlesztik a szocialista gazdasági integrációt, hogy elősegítsék:

- a termelőerők gyorsabb fejlődését az összes KGST-tagállamban, a legmagasabb tudományos-műszaki színvonal elérését és a társadalmi termelés gazdasági hatékonyságának maximális fokozását, valamint a társadalmi munka termelékenységének maximális növelését;

- a termelés szerkezetének tökéletesítését és méreteinek növelését az ágazatok műszaki felszereltségi szintjének rendszeres emelése mellett, és az élenjáró technológia bevezetését a tudományos-technikai forradalom követelményeinek megfelelően;

- a tagországok növekvő szükségleteinek hosszú távlatra szóló kielégítését fűtőanyagokkal, energiával, nyersanyagokkal, korszerű berendezésekkel, mezőgazdasági termékekkel, élelmiszerekkel és egyéb közszükségleti cikkekkal – lényegében a KGST-tagállamok termeléséből és erőforrásaik ésszerű kihasználása révén;

- a KGST-tagállamok gazdasági fejlettségi színvonalának fokozatos közelítését és kiegyenlítését;

- a szocialista világpiac befogadóképességének és stabilitásának növelését;

- a KGST-tagállamok pozícióinak erősítését a világ gazdaságban, végeredményben a győzelem biztosítást a kapitalizmussal folyó gazdasági versenyben;

- a KGST-tagállamok védelmi képességének erősítését.

6. A gazdasági és tudományos-műszaki együttműködés további elmélyítésének és tökéletesítésének, valamint a szocialista gazdasági integráció fejlesztésének főbb útjai:

- sokoldalú és kétoldalú konzultációk a gazdaságpolitika alapvető kérdéseiről;

- a sokoldalú és kétoldalú együttműködés elmélyítése a tervezésben, beleértve a prognosztizálást, az ötéves tervek koordinációját és az együttműködést a legfontosabb népgazdasági ágazatokkal és termékfajtákkal kapcsolatos, hosszú távlatra szóló tervek egyeztetésében, az egyes egyeztetett iparágaknak és termékfajtáknak az érdekelt országok által történő együttes tervezését, valamint a népgazdaság tervezési és irányítási rendszerének tökéletesítésével kapcsolatos tapasztalatcserét;

- a nemzetközi szakosítás és kooperáció tervszerű bővítése a termelés, a tudomány és a technika területén, az érdekelt országok erőfeszítéseinek egyesítése az ásványi kincsek felkutatásában és kitermelésében, termelő objektumok építésében, valamint tudományos-kutató munkák elvégzésében;

- a kölcsönös kereskedelem tervszerű bővítése és hatékonyságának fokozása, szervezeti formáinak az állami monopólium alapján történő tökéletesítése; a kölcsönös kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése, összhangban a valutáris-pénzügyi kapcsolatok és a külkereskedelmi árrendszer tökéletesítésével;

- a közvetlen kapcsolatok bővítése a KGST-tagállamok minisztériumai, főha-

tóságai és egyéb állami szervei, gazdálkodó, tudományos-kutató, műszaki tervezési és szerkesztési szervezetei között;

– a meglevő nemzetközi gazdasági szervezetek fejlesztése és az érdekelt országok részéről újak létrehozása;

– a gazdasági és a tudományos-műszaki együttműködés jogi alapjaink tökéletesítése, egyebek között annak figyelembevételével, hogy növekedjék a feleknek a kölcsönös kötelezettségek nem teljesítéséért vagy nem megfelelő teljesítéséért viselt anyagi felelőssége.

7. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa XXIII. (külön) ülészakán hozott határozatoknak megfelelően a KGST-tagállamok szükségesnek tartják szilárd és tartós szocialista nemzetközi munkamegosztás alapján, az együttműködés elmélyítésével és tökéletesítésével, valamint a szocialista gazdasági integráció fejlesztésével kapcsolatos gazdasági és szervezési intézkedés-komplexum megvalósítását. E célból a KGST-tagállamok kidolgozták az együttműködés további elmélyítését és tökéletesítését, valamint a KGST-tagállamok szocialista gazdasági integrációjának fejlesztését célzó komplex, távlatra szóló programot (a továbbiakban Komplex Programot). A jelen Komplex Program 15–20 évre szól, tartalmazza majd azokat a szükséges gazdasági és szervezési intézkedéseket, amelyeket szakaszosan, a Komplex Programban meghatározott határidőkre fognak megvalósítani – az egyes országok és a közösség egésze érdekeinek szem előtt tartásával.

A Komplex Programban előirányzott intézkedések megvalósítása során figyelembe fogják venni az iparilag kevésbé fejlett KGST-tagállamok gazdasági, tudományos és műszaki életének gyorsabb és hatékonyabb fejlesztéséhez történő segítségnyújtás és közreműködés szükségességét, ezen országok saját erőfeszítéseinek és erőforrásainak maximális mozgósítása és hatékony felhasználása mellett.

8. A gazdasági és tudományos-műszaki együttműködés elmélyítésében és tökéletesítésében, valamint a KGST-tagállamok szocialista gazdasági integrációjának fejlesztésében egyre növekvő szerep jut a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának, amely gyakorlati tevékenységében minden szükséges intézkedést megtesz e Komplex Program megvalósításáért.

A Komplex Programban megjelölt feladatok megoldására irányuló javaslatok és ajánlások kidolgozásának rendjét és határidőit, a KGST-tagállamok közötti megállapodás alapján, a Tanács megfelelő szerveinek munkáterveiben határozzák meg.

A KGST szervei szervezik a KGST-tagállamok sokoldalú együttműködését, segítséget nyújtanak az országok együttműködésében, elemzik és összesítik az együttműködéssel kapcsolatos munka eredményeit, és ajánlásokat dolgoznak ki e tevékenység további tökéletesítésére.

(A KGST-tagállamok gazdasági integrációjának komplex programja. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971. 5–11.)

A VARSÓI SZERZŐDÉS POLITIKAI TANÁCSKOZÓ TESTÜLETÉNEK NYILATKOZATA AZ EURÓPAI BIZTONSÁG ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS ALAPELVEIRŐL (PRÁGA, 1972. JANUÁR)

A Varsói Szerződés tagállamai Politikai Tanácskozó Testületének 1972. január 25–26-i prágai ülésén a Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Román Szocialista Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége képviselői áttekintették az utóbbi idők eseményeinek menetét Európában. Elemzésükben abból a változatlan célkitűzésből indultak ki, hogy az európai kontinenst az állandó és szilárd béke, a szuverén és egyenjogú államok gyümölcsöző együttműködésének térségévé, a világban a stabilitás és a kölcsönös megértés tényezőjévé tegyék. A tanácskozás résztvevői meglegedéssel állapították meg, hogy ebben az irányban további előrehaladás történt.

A szocialista országoknak az európai biztonság megszilárdítására és az e célból összehívandó európai értekezletre vonatkozó javaslatai, amelyeket az 1966. évi bukaresti nyilatkozat, az 1969. évi budapesti felhívás és az 1970. évi berlini nyilatkozat tartalmaznak, fontos szerepet töltenek be az európai békét és együttműködést támogató valamennyi erő összefogásában. A Varsói Szerződés tagállamainak javaslatai, valamint további akcióik és kezdeményezéseik széles békeprogramot alkotnak, és elősegítik, hogy Európában új politikai légkör alakuljon ki.

Az európai béke közös ügyéhez mind jelentősebb mértékben járulnak hozzá más európai államok is. Néhány ország politikájában határozottan előtérbe kerülnek az európai béke érdekei, s ez kedvezően hat az európai helyzetre.

A tanácskozáson részt vevő államok meggyőződése, hogy a jelen szakaszban különösen fontosak és teljes mértékben megvalósíthatók az európai államok kollektív, együttes akciói az európai biztonság megszilárdítása érdekében. Ezzel összefüggésben állást foglalnak az európai biztonsági és együttműködési értekezlet mielőbbi megtartása mellett valamennyi európai állam, valamint az Egyesült Államok és Kanada egyenjogú részvételével.

Az európai értekezlet résztvevői gyakorlati intézkedéseket dolgozhatnak ki az európai feszültség további csökkentésére, s hozzájárhatnak az európai biztonsági rendszer kiépítéséhez.

A tanácskozáson képviselt államok úgy vélekednek, hogy az európai biztonság és együttműködés olyan kötelezettségek rendszerének létrehozását igényli, amely rendszer kizárja az erőszak vagy az erőszakkal való fenyegetés alkalmazását az európai államok egymás közötti kapcsolataiból, minden országnak biztosítékot nyújt agressziós cselekmények ellen, s minden nép javát és felvirágzását szolgálja.

A Politikai Tanácskozó Testület ülésén részt vevő államok állást foglalnak az európai biztonság és az európai államok közötti kapcsolatok következő alapelveinek általános elismerése és gyakorlati alkalmazása mellett Európa politikai életében:

A határok sérthetlensége. Az európai államok között ma fennálló határok, beleértve a második világháború következményeként kialakult határokat is, sérthetetlenek. Minden olyan kísérlet, amely e határok megsértésére irányulna, veszélyeztetné az európai békét. Ezért a jövőben is maradéktalanul érvényesíteni kell a jelenleg fennálló határok sérthetlenségét, Európa államainak területi integritását, s teljes mértékben ki kell zárni egyes államok területi igényeit másokkal szemben.

Az erőszakról való lemondás. Az európai államok közötti kapcsolatokban nem szabad erőszakot vagy erőszakkal való fenyegetést alkalmazni. Közöttük minden vitás kérdést kizárólag békés politikai eszközökkel, tárgyalások útján, a nemzetközi jog alapelveinek megfelelően kell megoldani oly módon, hogy ne veszélyeztessék a népek jogos érdekeit, békéjét és biztonságát.

A békés egymás mellett élés. A történelmi fejlődés során Európában két különböző társadalmi rendszerhez tartozó államok alakultak ki, illetve léteznek: a szocialista és a tőkés rendszerhez tartozók. A társadalmi rendszerek különbözősége nem lehet leküzdhetetlen akadály annak, hogy kapcsolataik sokoldalúan fejlődjenek. Ha az eltérő társadalmi rendszerű európai államok kizárják a háborút politikájuk eszközei közül, kapcsolataikat a béke érdekében, az egyetértés és az együttműködés alapján fejleszthetik, s kell is fejleszteniük.

A jószomszédi kapcsolatok alapjai és az együttműködés a béke érdekében. Az európai államok jószomszédi kapcsolatainak a függetlenség és a nemzeti szuverenitás, az egyenjogúság, a belügyekbe való be nem avatkozás és a kölcsönös előnyök alapján kell fejlődniük. Ennek a felfogásnak kell az európai államok közötti kapcsolatokban állandó politikává, valamennyi európai nép életében állandó tényezővé válnia. Azt kell eredményeznie, hogy jószomszédi kapcsolatok, kölcsönös megértés fejlődjenek ki Európa különböző része, államai között. Az európai államok között olyan kapcsolatokra kell törekedni, amelyek lehetővé teszik, hogy a kontinens katonai-politikai csoportosulásokra való megosztottsága megszűnjön.

Az államok kölcsönösen előnyös kapcsolatai. Békés viszonyok között az európai államok kölcsönösen előnyös, sokrétű kapcsolatai széleskörűen fejlődhetnek gazdasági, műszaki-tudományos és kulturális téren, az idegenforgalom területén, valamint az emberi környezet védelmében. Ezek a kapcsolatok anyagi tartalmat adnak az európai népek békére, nyugalomra és országuk felvirágoztatására irányuló törekvéseinek, és szilárdítani fogják az Európában kialakuló biztonsági és együttműködési rendszert.

Leszerelés. A nemzetközi béke megszilárdításának érdekében az európai államoknak minden módon elő kell segíteniük az általános és teljes leszerelés, mindenekelőtt a nukleáris leszerelés megoldását, olyan intézkedések megtételét, amelyek korlátozzák és megszüntetik a fegyverkezési versenyt.

Az ENSZ támogatása. Az európai államok céljai nemzetközi téren megfelelnek az ENSZ Alapokmánya rendelkezéseinek: a nemzetközi béke és biztonság fenntartására, az államok közötti barátság és együttműködés fejlesztésére irányulnak. Az európai államok támogatják az Egyesült Nemzetek Szervezetét, állást foglalnak amellett, hogy az ENSZ az Alapokmány rendelkezéseinek megfelelően erősödjék.

Az európai értekezlet, ha ezeket a magasztos elveket és célokat az európai államok közötti kapcsolatok alapjává teszi, nagy történelmi jelentőségű döntést hoz majd. Ez olyan közös, gyümölcsöző munkának lesz a kezdete, amely képes Európát valóban békéssé tenni.

Az európai értekezleten emellett minden téren egyeztetni lehetne az európai államok kölcsönösen előnyös kapcsolatai további fejlesztésének, hovatovább mindenféle diszkrimináció, egyenlőtlenség és mesterséges korlát megszüntetésének konkrét feladatait. Az európai államok együttműködése Európa nyersanyag- és energetikai forrásainak ésszerű kihasználásában, ipari potenciálja növelésében és a földek termékenységének javításában, a műszaki-tudományos forradalom eredményeinek alkalmazásában – megsokszorozza a lehetőségeket az európai népek jólétének növelésére. Fokozódna a szellemi értékekkel való kölcsönös gazdagodás, egymás kultúrájának és művészetének megismerése.

Célszerű lenne az európai értekezleten létrehozni az értekezleten részt vevő valamennyi érdekelt állam állandó szervét, amely az értekezlet után folytatná a közös munkát az ez irányú további lépések egyeztetésére.

A Varsói Szerződés tagállamainak véleménye szerint az európai értekezleten ezeket a kérdéseket kell napirendre tűzni.

(Serfőző László: *A Varsói Szerződés húsz éve*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. 127–131.)

NÉMETORSZÁG, BERLIN ÉS A KELETI SZERZŐDÉSEK

SZERZŐDÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE ÉS A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT (MOSZKVA, 1970. AUGUSZTUS 12.)

A Magas Szerződő Felek,

abban a törekvésükben, hogy előmozdítsák Európa és a világ békéjének és biztonságának megszilárdítását,

abban a meggyőződésben, hogy az államok békés együttműködése az ENSZ alapokmányában rögzített célok és elvek alapján megfelel a népek hő óhajának és a béke általános érdekeinek,

megállapítva azt a tényt, hogy azoknak az intézkedéseknek a megvalósítása, amelyekben korábban állapodtak meg, köztük a diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló 1955. szeptember 13-i egyezmény megkötése, kedvező feltételeket teremtett a kölcsönös kapcsolataik továbbfejlesztését és megszilárdítását célzó újabb fontos lépésekhez,

attól az óhajtól áthatva, hogy szerződés formájában juttassák kifejezésre az együttműködésük javítására és kiszélesítésére irányuló eltökélt szándékukat, beleértve a gazdasági, valamint a tudományos, műszaki és kulturális kapcsolatokat is, a két állam érdekében,

az alábbiakban állapodtak meg:

1. cikk. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Német Szövetségi Köztársaság politikája fontos céljának tekinti a nemzetközi béke megőrzését és a feszültség enyhítését.

Kinyilvánítja azt a törekvését, hogy elősegíti az európai helyzet rendezését és az összes európai állam közötti békés kapcsolatok fejlesztését, s ennek kapcsán az e térségben fennálló tényleges helyzetből indul ki.

2. cikk. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségét és a Német Szövetségi Köztársaságot kölcsönös kapcsolataiban, valamint az európai és a nemzetközi biztonság garantálásának érdekében az ENSZ alapokmányában rögzített célok és alapelvek vezérlik. Következésképpen vitás kérdéseiket kizárólag békés eszközökkel oldják meg és kötelezik magukat arra, hogy a európai és a nemzetközi biztonságot érintő kérdésekben, valamint kölcsönös kapcsolataikban az ENSZ alapokmányának 2. cikkének megfelelően tartózkodnak az erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától.

3. cikk. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Német Szövetségi

Köztársaság a fenti célokkal és elvekkel összhangban egyetért annak elismerésében, hogy az európai békét csak akkor lehet megőrizni, ha senki sem tör a jelenlegi határok ellen.

Kötelezik magukat arra, hogy maradéktalanul tiszteletben tartják az összes európai állam területi sérthetetlenségét a mai határok mellett;

kinyilvánítják, hogy nincsenek területi követeléseik senkivel szemben sem, és a jövőben sem támasztanak ilyen követeléseket;

sérthetetlennek tekintik ma és a jövőben az összes európai állam határait úgy, ahogyan azok a jelen szerződés aláírásának napján húzódnak, beleértve az Odera-Neisse vonalat, amely a Lengyel Népköztársaság nyugati határát alkotja, valamint a Német Szövetségi Köztársaság és Német Demokratikus Köztársaság közötti határt.

4. cikk. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Német Szövetségi Köztársaság közötti jelen Szerződés nem érinti az általuk korábban megkötött két- és többoldalú szerződéseket és megállapodásokat.

5. cikk. E Szerződést ratifikálni kell és az a ratifikációs okmányok kicserélésének napján lép hatályba, amire Bonnban kerül sor.

Készült Moszkvában, 1970. augusztus 12-én, két példányban, mindegyike német és orosz nyelven, mindkét szöveg egyforma hatállyal bír.

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége
részéről

A Német Szövetségi Köztársaság
részéről

A. N. Koszigin
a Minisztertanács
elnöke

A. Gromiko
külügyminiszter

W. Brandt
szövetségi
kancellár

W. Scheel
külügyminiszter

Az NSZK kormányának a négy hatalomhoz intézett augusztus 7-i jegyzéke

A Német Szövetségi Köztársaság kormányának az NSZK és a Szovjetunió közötti szerződés és küszöbönálló aláírásával összefüggésben van szerencséje az alábbiakat közölni:

A szövetségi külügyminiszter a tárgyalások kapcsán kifejtette a szövetségi kormány álláspontját a négy nagyhatalom Németországra, mint egészre és Berlinre vonatkozó jogairól és felelősségéről.

Mivel a békeszerződéses rendezés még hátra van, mindkét fél abból indult ki, hogy a tervezett szerződés nem érinti a Francia Köztársaságnak, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének és az Amerikai Egyesült Államoknak a jogait.

A szövetségi külügyminiszter ennek kapcsán kijelentette a szovjet külügyminiszternek 1970. augusztus 6-án:

„A négy hatalom jogainak kérdése semmiféle összefüggésben nincs azzal a szerződéssel, amelyet a Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége megkötni szándékozik, és e szerződés sem érinti a négy hatalom jogainak kérdését.”

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének külügyminisztere ezzel összefüggésben kijelentette:

„A négy hatalom jogainak kérdése nem képezte a Német Szövetségi Köztársasággal folytatott tárgyalások tárgyát. A szovjet kormány abból indult ki, hogy e kérdést nem kell megvitatni.

A négy hatalom jogainak kérdését nem érinti az a szerződés sem, amelyet a Szovjetunió és a Német Szövetségi Köztársaság megkötni szándékozik.

Ez a szovjet kormány állásfoglalása e kérdésben.”

A német egységre vonatkozó levél

(A német kormány képviselője a Szerződés aláírása alkalmából a szovjet külügyminisztériumban a következő levelet adta át:)

Igen Tisztelt Miniszter Úr!

A Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége közötti szerződésnek a mai napon történt aláírásával összefüggésben az NSZK kormányának van szerencséje megállapítani, hogy e szerződés nem ellenkezik a Német Szövetségi Köztársaság politikai céljával, nevezetesen, hogy olyan békés európai helyzet érdekében munkálkodjék, amelyben a német nép szabad önrendelkezése alapján visszanyeri egységét.

Fogadja, Miniszter Úr, legkiválóbb tisztelet kifejezését.

Bonn, 1972. augusztus 12.

Walter Scheel

Gromiko nyilatkozata

(Gromiko nyilatkozatát a Szerződés aláírása előtt, a Scheel külügyminiszterrel folytatott tárgyalások során, július 29-én tette, és szövege a következő:)

1. *A határok elismerése.* Előzékenységet tanúsítottunk Önökkel szemben a határkérdésben, amikor az elismerés fogalmának használatát elejtettük. Ez számunkra egy igen bonyolult és politikailag fájdalmas folyamat volt.

2. *Egyetértő határmódosítások.* Most valamit aggodalmaik eloszlatása céljából: Ha két állam önként elhatározza egyesülését vagy módosítja határait, amint ezt mi magunk Norvégiával, Afganisztánnal és Lengyelországgal szemben tettük, utóbbinál több ízben, vagy ha például az államok fel óhajtják adni a közös határaikat és egyesülni óhajtának, amint azt Szíria és Egyiptom tette, eszünkbe se jutna bírálatot gyakorolni, mert az ilyen lépés a szuverenitás kifejezője és az államok és népek elidegeníthetetlen joga. Aki ezzel kapcsolatban kérdéseket vet fel, problémákat lát ott, ahol nincsenek problémák.

3. *Németország újraegyesítése.* A harmadik kérdés, amelyben Önökkel szemben előzékenységet tanúsítottunk, Németország újraegyesítése, mint jövőbeni perspektíva. Az Önök álláspontja világos, a miénk szintén. Nekünk is megvan az elképzelésünk, hogyan valósuljon meg majd a jövőbeni német egység. Készítünk egy olyan szerződést, amely keresztet tenne Németország újraegyesítésének minden tervére. Akkor az újraegyesítésről szóló mindenféle megnyilatkozás elmentésben állna a szerződéssel.

4. *Intervenció igény.* A másik elvi kérdés, amelyben előzékenységet tanúsítottunk Önökkel szemben, lemondás az ENSZ alapokmánya értelmében való hatalom alkalmazásáról. Megértjük érdekeltségüket ebben a kérdésben. A történelmet nem lehet meg nem történné tenni. Az ENSZ alapokmányának egyik rendelkezése ebből következik. Ennek ellenére elhatároztuk, hogy Önökkel szemben lemondunk a hatalom alkalmazásáról. Erre kötelezettséget vállalunk és azt ratifikáljuk. Az általunk elfogadott szövegben szerepel a „kizárólag” (békés eszközökkel) szó. Semmiféle kivételt nem szándékozunk tenni. Ez a válaszunk az Önök belpolitikai vitájára. Újra hangsúlyozom a „kizárólag” szót. Azt hiszik Önök, hogy ez részünk-re csak egy papírrongy? Nem az.

(Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1945–1982... i. m. 435–438.)

**SZERZŐDÉS A LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁG ÉS
A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT KÖLCSONÖS
KAPCSOLATAIK NORMALIZÁLÁSÁNAK ALAPJAIRÓL
(VARSÓ, 1970. DECEMBER 7.)**

A Lengyel Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság figyelembe véve, hogy több mint 25 év telt el a második világháború befejezése óta, amelynek első áldozata Lengyelország volt, és amely súlyos szenvedést hozott Európa népeire,

emlékezve arra, hogy ez idő alatt mindkét országban új nemzedék nőtt fel, amelynek biztosítani kell békés jövőjét,

attól az óhajtól vezérelve, hogy egymás között megteremtsék a békés egymás mellett élés, valamint a normális fejlődés és a jó viszony tartós alapjait,

törekedve az európai béke és biztonság megszilárdítására,

felismerve, hogy a határok sérthetatlensége, valamint az összes európai országok jelenlegi határok közötti területi integritásának és szuverenitásának tiszteletben tartása a béke döntő feltétele,

a következőkben állapodtak meg:

I. cikk. 1. A Lengyel Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság egybehangzóan megállapítják, hogy a meglevő határ, amelynek vonalát az 1945. augusztus 2-i potsdami értekezlet határozatának IX. fejezetében közvetlenül Swinoujście (Swinemünde)-től nyugatra a Balti-tengertől kiindulva, s innen az Odera folyó mentén a Nysa-Luzycka (Lausitzer-Neisse) folyótorkolatig, majd a Nysa-Luzycka (Lausitzer-Neisse) mentén Csehszlovákia határáig állapítottak meg, a Lengyel Népköztársaság államhatárát képezi.

2. Megerősítik fennálló határaik sérthetatlenségét most és a jövőben, és kölcsönös kötelezettséget vállalnak egymás területi integritásának feltétlen tiszteletben tartására.

3. Kijelentik, hogy egymással szemben nincs semmiféle területi követelésük és a jövőben sem fognak semmilyen területi követelést támasztani.

II. cikk. 1. A Lengyel Népköztársaságot és a Német Szövetségi Köztársaságot mind egymáshoz való viszonyukban, mind Európa és a világ biztonsága biztosításának kérdéseiben az ENSZ alapokmányában lefektetett célok és elvek fogják vezérelni.

2. Ennek megfelelően az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 1. és 2. cikkével összhangban minden vitás kérdésüket kizárólag békés eszközökkel fogják megoldani és az európai és nemzetközi biztonságot érintő kérdésekben ugyanúgy, mint egymás közti kapcsolatukban, tartózkodnak az erővel való fenyegetéstől és az erőszak alkalmazásától.

III. cikk. 1. A Lengyel Népköztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság to-

vábbi lépéseket tesznek kapcsolataik normalizálása és sokoldalú fejlesztése érdekében, aminek szilárd alapját képezi a jelen Szerződés.

2. Egyetértenek abban, hogy gazdasági, tudományos, tudományos-műszaki, kulturális stb. együttműködésük kibővítése megfelel kölcsönös érdekeiknek.

IV. cikk. Ez a Szerződés nem érinti a két Fél által korábban megkötött vagy rájuk vonatkozó két- vagy többoldalú nemzetközi szerződéseket.

V. cikk. Ezt a Szerződést ratifikálni kell és az a ratifikációs okmányok Bonnban történő kicserélésének napján lép érvénybe.

Ennek hitelül a Szerződő Felek meghatalmazottai a jelen Szerződést aláírták.

Készült Varsóban, 1970. december 7-én, két eredeti példányban, mindkettő lengyel és német nyelven, mindkettő egyformán hiteles.

A Lengyel Népköztársaság
részéről

Jozef Winiewicz
külügyminiszter

A Német Szövetségi Köztársaság
részéről

Walter Scheel
külügyminiszter

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 439–441.)

**A NYUGAT-BERLINRE VONATKOZÓ NÉGYOLDALÚ EGYEZMÉNY
(BERLIN, 1971. SZEPTEMBER 3.)**

Négyoldalú egyezmény

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és a Francia Köztársaság kormányai

nagyköveteik által képviselve, akik ülések sorozatát tartották Berlin amerikai szektorában, az egykori Szövetséges Ellenőrző Tanács épületében,

eljárva négyoldalú jogaik és felelősségeik, valamint a négy hatalom háború alatti és háború utáni vonatkozó megállapodásai és határozatai alapján, amelyek érintetlenül maradnak,

figyelembe véve a szóban forgó területen fennálló helyzetet,

attól az óhajtól vezettetve, hogy hozzájárulnak a helyzet gyakorlati megjavításához, jogállásuk sérelme nélkül, a következőkben állapodtak meg:

I. rész

Általános rendelkezések

1. A négy kormány arra törekszik, hogy előmozdítsa a feszültségek kiküszöbölését és bonyodalmak megakadályozását a szóban forgó területen.

2. A négy kormány, tudatában az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmánya iránt fennálló kötelezettségeinek, megegyezett abban, hogy ezen a területen nem szabad erőszakot alkalmazni és erőszakkal fenyegetőzni, tovább, hogy a viszályokat csupán békés eszközökkel szabad rendezni.

3. A négy kormány kölcsönösen tiszteletben tartja egyéni és közös jogait és felelősségeit, amelyek változatlanok maradnak.

4. A négy kormány megegyezett abban, hogy a jogi vonatkozásban fennálló nézetkülönbségektől függetlenül, nem szabad egyoldalúan megváltoztatni azt a helyzetet, amely ezen a területen kialakult, amint azt mind a jelen Egyezményben, mind az Egyezmény által említett egyéb megállapodásokban is meghatározták.

II. rész

Rendelkezések Berlin nyugati szektoraira vonatkozóan

A) A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének kormánya kijelenti, hogy polgári személyek és javak átmenő forgalma Berlin nyugati szektorai és a Német Szövetségi Köztársaság között közúton, vasúton és vízi utakon a Német Demokratikus Köztársaság területén át a legegyszerűbb és leggyorsabb lebonyolódás céljából mentes lesz akadályoktól és előnyben fog részesülni.

Ezen polgári forgalmat illető konkrét rendelkezésekben, amint azok az I. Mellékletben le vannak fektetve, az illetékes német hatóságok egyeznek meg.

B) A Francia Köztársaság, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormányai kijelentik, hogy az összeköttetéseket Berlin nyugati szektorai és a Német Szövetségi Köztársaság között fenntartják és fejlesztik, amikor is figyelembe veszik azt, hogy ezek a szektorok, mint idáig, úgy a jövőben sem képezik a Német Szövetségi Köztársaság alkotórészét és továbbra sem tartoznak annak fennhatósága alá.

Azokat a konkrét rendelkezéseket, amelyek Berlin nyugati szektorainak és a Német Szövetségi Köztársaságnak a viszonyára vonatkoznak, a II. melléklet tartalmazza.

C) A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének kormánya kijelenti, hogy javítani fogják a kommunikációkat Berlin nyugati szektorai és e szektorokkal határos területek között, valamint a Német Demokratikus Köztársaság azon területei között, amelyek e szektorokkal nem határosak. Berlin nyugati szekto-

rainak állandó lakosai ezekre a területekre utazhatnak humanitárius, családi, vallási, kulturális vagy kereskedelmi okokból, vagy turistaként, és e területeket meglátogathatják, mégpedig hasonló feltételek mellett, amelyek az e területekre beutazó más személyekre is érvényesek.

A kis enklávék problémái, beleértve Steinstückent és más kis területeket, területcserével oldhatók meg.

Azon konkrét rendelkezésekben, amelyek az utazásokra, a kommunikációra és a területcserére vonatkoznak, amint azokat a III. Melléklet megállapítja, az illetékes német hatóságok egyeznek meg.

D) Berlin nyugati szektorai érdekeinek képviselőjét és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének konzuli tevékenységét Berlin nyugati szektorai-ban a IV. Mellékletben lefektetett módon lehet gyakorolni.

III. rész

Záró-rendelkezések

Ez a négyoldalú egyezmény azon a napon lép érvénybe, amelyet egy négyoldalú záró-jegyzőkönyv állapít meg, és ezt a záró-jegyzőkönyvet akkor kell aláírni, amikor már a jelen négyoldalú egyezmény II. részében és függelékeiben előírányzott intézkedésekre vonatkozóan megállapodás jött létre.

Készült a Szövetséges Ellenőrző Tanács által Berlin amerikai szektorában korábban használt épületben, 1971. szeptember 3-án, négy eredeti példányban, angol, francia és orosz nyelven, mindegyik szöveg egyformán kötelező erejű.

Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormánya részéről

P. A. Abraszimov

Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság kormánya részéről

R. Jackling

az Amerikai Egyesült Államok kormánya részéről

K. Rush

a Francia Köztársaság kormánya részéről

J. V. Sauvagnargues

I. Melléklet

(Az I. Melléklet tartalmazza – a négyoldalú egyezmény II. részének A) szakaszára hivatkozva – a szovjet kormánynak a francia, az angol és az amerikai kormányhoz intézett, az NDK kormányával egyeztetett közlését, amely szerint a polgári

személyek és javak tranzitforgalma Berlin nyugati szektorai és a Német Szövetségi Köztársaság között közúton, vasúton és vízi utakon a Német Demokratikus Köztársaság területén át megkönnyítették és akadálytalan lesz. E közlekedést a legegyszerűbb, leggyorsabb és legkedvezőbb olyan kezelésben részesítik, amelyet a nemzetközi gyakorlat csak ismer.)

II. Melléklet

(A II. Melléklet tartalmazza – a négyoldalú egyezmény II. részének B) szakaszára hivatkozva – a francia, az angol és az amerikai kormányoknak a szovjet kormányhoz intézett, az NSZK kormányával egyeztetett közlését, amely szerint a három hatalom kormánya kijelenti a következőket:)

1. Jogaik és felelősségeik gyakorlása közben kijelentik, hogy Berlin nyugati szektorai és a Német Szövetségi Köztársaság közötti kapcsolatokat fenntartják és tovább fejlesztik, miközben figyelembe veszik, hogy ezek a szektorok ugyanúgy, mint eddig, a jövőben sem képezhetik a Német Szövetségi Köztársaság alkotórészét és nem igazgathatók általa. A Német Szövetségi Köztársaság alap törvényének és Berlin nyugati szektoraiban érvényben lévő alkotmányának ama rendelkezései, amelyek a fentiekkel ellentétben állnak, hatályukat veszítik és a jövőben sem érvényesek.

2. A szövetségi elnök, a szövetségi kormány, az elnökválasztó szövetségi gyűlés, a Bundesrat és a Bundestag, beleértve azok bizottságait és frakcióit, valamint a Német Szövetségi Köztársaság más állami szervei tartózkodni fognak attól, hogy Berlin nyugati szektoraiban az 1. bekezdéssel ellentétes alkotmányjogi vagy hivatalos ténykedést végezzenek.

3. A Német Szövetségi Köztársaság kormányát Berlin nyugati szektoraiban a három kormány hatóságaihoz és a szenátushoz delegált állandó összekötő szerv képviseli.

III. Melléklet

(A III. Melléklet tartalmazza – a négyoldalú egyezmény II. részének C) szakaszára hivatkozva – a szovjet kormányának a francia, az angol és az amerikai kormányhoz intézett, az NDK kormányával egyeztetett közlését, amely így szól:)

1. Meg kell javítani az összeköttetéseket Berlin nyugati szektorai és e szektorokkal határos területek, valamint a Német Demokratikus Köztársaság ama területei között, amelyek nem határosak e szektorokkal.

2. Berlin nyugati szektorainak állandó lakosai humanitárius, családi, vallási,

kulturális vagy kereskedelmi okokból vagy mint turisták e területekre utazhatnak, ott látogatásokat tehetnek, mégpedig olyan feltételek között, amelyek az e területre beutazó más személyekkel kapcsolatos feltételekhez hasonlíthatók. Berlin nyugati szektoraiban élő állandó lakosok fent vázolt utazásainak megkönnyítésére újabb átkelőhelyek nyílnak.

3. A kisebb enklávék problémái, beleértve Steinstückent és más kisebb területeket, területcsere révén megoldhatók.

4. Berlin nyugati szektorainak a külvilághoz fűződő telefon-, távíró-, szállítási és más összeköttetéseit kibővítik.

5. Az 1-4. bekezdések rendelkezéseinek megvalósítását és kiegészítését szolgáló szabályokról az illetékes német szervek állapodnak meg egymással.

IV. Melléklet

(A IV. Melléklet A) része tartalmazza – hivatkozással a négyoldalú egyezmény II. részének D) szakaszára – a francia, az angol és az amerikai kormányoknak a szovjet kormányhoz intézett, az NSZK kormányával egyeztetett közlését, amely így szól:)

1. A Francia Köztársaság, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok kormánya fenntartja jogait és felelősségét Berlin nyugati szektorait és azok állandó lakosainak érdekeinek képviselését illetően külföldön, beleértve a biztonság és a státus ügyeit illető jogokat és köteleességeket, valamint nemzetközi szervezeteknél és más országokhoz fűződő kapcsolatokban.

2. A fentiek csorbítása nélkül és feltételezve, hogy a biztonság és a státus ügyei nem lesznek érintve, a kormányok egyetértettek abban, hogy

a) a Német Szövetségi Köztársaság Berlin nyugati szektorai állandó lakosait illetően konzuli gondoskodást gyakorolhat;

b) a megszabott eljárásoknak megfelelően a Német Szövetségi Köztársaság által kötött nemzetközi jogi megállapodásokat és egyezményeket ki lehet terjeszteni Berlin nyugati szektoraikra, feltéve, hogy az ilyen megállapodások és egyezmények kiterjesztéséről mindenkor kifejezetten említés történik;

c) a Német Szövetségi Köztársaság nemzetközi szervezetekben és nemzetközi konferenciákon képviselheti Berlin nyugati szektorainak érdekeit;

d) Berlin nyugati szektorainak állandó lakosai a Német Szövetségi Köztársaságból való résztvevőkkel közösen részt vehetnek a nemzetközi cserében és nemzetközi kiállításokon. Nemzetközi szervezetek üléseit és nemzetközi konferenciákat, valamint nemzetközi részvétellel rendezett kiállításokat meg lehet tartani Berlin nyugati szektoraiban. A meghívásokat a szenátus, vagy a Német Szövetségi Köztársaság és a szenátus közösen küldi ki.

3. A három kormány hozzájárul szovjet konzulátus felállításához Berlin nyugati szektoraiban, amely főkonzulátust, a szokásos és ezekben a szektorokban érvényben levő eljárásoknak megfelelően, a három kormány megfelelő hatóságainál akkreditálják konzuli gondoskodás gyakorlásának céljából, a mai nappal keltezett külön okmányban rögzített rendelkezések szerint.

(A IV. Melléklet B) része tartalmazza a szovjet kormánynak a három nyugati hatalom közlésére adott közlését. A szovjet kormány ebben tudomásul veszi a három nyugati hatalom közlését és visszaigazolja azt.)

A három nyugati nagykövet levele a szövetségi kancellárhoz a II. Melléklet értelmezésére vonatkozóan

Kancellár Úr!

Hivatkozással az 1971. szeptember 3-án aláírt négyoldalu egyezményre, kormányaink e levél útján közölni kívánják a Német Szövetségi Köztársaság kormányával az alábbi magyarázatokat és értelmezéseket azokkal a kijelentésekkel kapcsolatban, amelyeket a II. Melléklet tartalmaz, és amely Melléklet a négyoldalu tárgyalások ideje alatt a Német Szövetségi Köztársaság kormányával folytatott konzultációk tárgya volt.

Ezek a magyarázatok és értelmezések az alábbiak szerint ismertetik kormányaink felfogását a négyoldalu egyezmény fent említett részéről:

a) A II. Melléklet 2. bekezdésének azt a mondatát, amely a következőképpen hangzik: „...tartózkodni fognak attól, hogy Berlin nyugati szektoraiban az I. bekezdéssel ellentétes alkotmányjogi vagy hivatalos ténykedést végezzenek”, úgy kell értelmezni, mint a közvetlen államhatalom gyakorlását szolgáló cselekedeteket Berlin nyugati szektoraiban.

b) Az elnökválasztó szövetségi gyűlés üléseit nem tartják meg, a Bundesrat és a Bundestag plenáris üléseit szintén nem tartják meg továbbra sem Berlin nyugati szektoraiban. A Bundesrat és a Bundestag egyes bizottságai ülést tarthatnak Berlin nyugati szektoraiban e szektorok és a Német Szövetségi Köztársaság közti kapcsolatok fenntartásával és fejlesztésével összefüggésben. Képviselőcsoportok esetében az üléseket nem fogják egyidejűleg megtartani.

c) A szövetségi kormány összekötő szerve Berlin nyugati szektoraiban osztályokat foglal magában, amelyek az összekötő funkciókat gyakorolják mindenkori területükön.

d) Azok a rögzített eljárások, amelyek a Német Szövetségi Köztársaság törvényhozásának Berlin nyugati szektoraira való alkalmazhatóságra vonatkoznak, változatlanok maradnak.

e) Az „állami szervek” kifejezés a II. Melléklet 2. bekezdésében a következőket jelenti: a szövetségi elnök, a szövetségi kancellár, a szövetségi kormány, a szövetségi miniszterek, a szövetségi minisztériumok és kirendeltségeik, a Bundesrat, a Bundestag és az összes szövetséges bíróságok.

A három nyugati nagykövet és a szovjet nagykövet jegyzékváltása

(A három nagykövet a szovjet nagykövethoz intézett 1971. szeptember 3-i jegyzékében csatoltan megküldte az NSZK kancellárjához intézett levelüket. A szovjet nagykövet válaszjegyzékben elismeri a jegyzék vételét és tudomásul veszi a három nagykövet közlését.)

Jegyzőkönyvek

(A négyoldalu egyezményhez két jegyzőkönyvet csatoltak, amelyeket a négy nagykövet, P. Abraszimov, J. Sauvagnargues, R. Jackling és K. Rush írt alá.

Az I. Jegyzőkönyv arról szól, hogy Berlin nyugati szektorai állandó lakosainak a Szovjetunióba szóló beutazási vízum megszerzéséhez két okmányt kell benyújtaniok:

„Az 1971. szeptember 3-i négyoldalu egyezménnyel összhangban kiállítva” feliratú bélyegzővel ellátott útlevelet, valamint személyi igazolványt vagy megfelelő más dokumentumot, amely igazolja, hogy a kérelmező állandó nyugat-berlini lakos.

A II. Jegyzőkönyv Berlin nyugati övezeteiben szovjet főkonzulátus felállításáról, tevékenységéről és tevékenységének kibővítéséről intézkedik.)

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 456–461.)

AZ NDK ÉS AZ NSZK EGYEZMÉNYE AZ NSZK
ÉS NYUGAT-BERLIN KÖZÖTTI TRANZITFORGALOMRÓL
(BERLIN, 1971. DECEMBER 17.)

(Összefoglaló közlés)

Az 1971. szeptember 3-i négyoldalú egyezménnyel összhangban az NDK és az NSZK kormánya egyezményt kötött egymással az NSZK és Nyugat-Berlin közötti tranzitforgalomról.

A 21 cikkből álló egyezmény a polgári személyek és áruk tranzitforgalmát szabályozza az NSZK és Nyugat-Berlin között az NDK felségterületén áthaladó útvonalakon, vasutakon és vízi utakon, a megállapított határátkelőhelyeken és útvonalakon.

A tranzitutasok számára a vízumokat az NDK határátkelőhelyein adják ki.

Azokat a járműveket, amelyeken olyan árut szállítanak, amelyek szállítása külön engedélyhez kötött vagy pedig az NDK-ba való behozatala tiltott, indítás előtt le kell plombálni. Nyitott teherautók esetében az ellenőrzési eljárás a kísérő dokumentumok átvizsgálására korlátozódik.

Az egyéni tulajdonban levő közlekedési eszközökön utazókat, járműveiket és személyi poggyászaikat nem kutatják át, kivéve a különleges eseteket, amikor megfelelő gyanúk forog fenn, hogy az illető tranzitutas az utazást visszaélés céljából kívánja felhasználni vagy használta fel.

Az átmenő autóbuszok utasainak ellenőrzése csak a személyi adatok megállapítására korlátozódik. Az átmenő vonatok ellenőrzésére ugyanezt az eljárást alkalmazzák.

Visszaélést követ el a tranzitutas, ha az egyezmény érvénybe lépése után a tranzitútvonalak használata közben összeütközésbe kerül az NDK közrendjével: *a)* tárgyakat vesz fel vagy ad le, *b)* személyeket vesz fel, *c)* alapos indok nélkül elhagyja a tranzitútvonalat, *d)* más bünteteket követ el, *e)* megsérti az útforgalmi előírásokat.

Az NSZK évi átalányban fizeti a tranzitforgalommal kapcsolatos vámokat, illetékeket, valamint más költségeket.

Az egyezmény az 1971. szeptember 3-án létrejött négyoldalú egyezménnyel egyidejűleg lép életbe és azzal együtt marad érvényben.

A tranzitegyezményt dr. Michael Kohl és Egon Bahr államtitkárok írták alá.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982... i. m. 462.*)

KÖZLEKEDÉSI SZERZŐDÉS
A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG ÉS A
NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT
(BERLIN, 1972. MÁJUS 26.)

A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság

abban a törekvésben, hogy hozzájáruljon az európai enyhüléshez és hogy a két állam között olyan normális, jószomszédi kapcsolatot alakítson ki, amely egymástól független államok között szokásos,

továbbá attól az óhajtól vezettetve, hogy szabályozza a szerződő államok határátlépő személy- és áruforgalmának kérdéseit felségterületükön belül és azon keresztül,

megkötötték a következő szerződést:

I. Általános rendelkezések

1. cikk. 1. A szerződés tárgya a közutakon, vasutakon és vízi utakon lebonyolított kölcsönös cél- és tranzitforgalom, amely a szerződés hatályának körén belül engedélyezett és bejegyzett közlekedési eszközökkel bonyolódik le – a továbbiakban: a közlekedés.

Az egyes közlekedési eszközök felhasználására vonatkozó államon belüli jogi előírások változatlanok maradnak.

2. A szerződő államok kötelezik magukat, hogy a felségterületükön belül, illetve azon át lebonyolódó közlekedést a szokásos nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, a kölcsönösség és a megkülönböztetés kiküszöbölésének alapján a lehető legnagyobb mértékben biztosítják, megkönnyítik és minél célszerűbben alakítják.

2. cikk. A közlekedés annak az államnak a joghatósága alá tartozik, amelynek területén lebonyolódik, amennyiben a jelen Szerződés másként nem rendelkezik.

3. cikk. 1. A közlekedésben részt vevők igénybe vehetik a másik szerződő állam területén a közforgalom számára rendelkezésre bocsátott közlekedési berendezéseket.

2. Amennyiben a szerződő államok egyike külön közlekedési útvonalakat alapít meg területén keresztül a tranzitforgalom számára, ezek kijelölésénél a közlekedés minél célszerűbb kialakításának szempontjából indul ki.

4. cikk. A közlekedés az előírt határátkelőhelyeken bonyolódik le. A változásokra vonatkozóan a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság közlekedésügyi minisztériumai előzetesen érintkezésbe lépnek egymással.

5. cikk. Kölcsönösen elismerik a másik szerződő állam által kialakított, járművezetésre jogosító hivatalos okmányokat, valamint a területén forgalomra engedélyezett, illetve bejegyzett közlekedési eszközök hivatalos okmányait, amennyiben a 20. cikk erről másként nem rendelkezik. A közlekedés résztvevői a szerződő államok illetékes szervei, illetve hatóságai által kiállított, határátlépésre jogosító hivatalos személyi okmánnyal igazolják magukat.

6. cikk. 1. A közlekedéssel kapcsolatban felmerülő meghatározott díjtételek és illetékek lerovására vonatkozóan átalányfizetésben lehet megállapodni.

2. A közlekedés résztvevői által magukkal vitt úti használati és személyes fogyasztási cikkek mentesek a behozatali, illetve kiviteli vámok, valamint más hasonló illetékek alól. Nem esnek behozatali, illetve kiviteli vámok, valamint hasonló illetékek alá a közlekedési eszközökben szokásos mennyiségben vitt üzem- és kenőanyagok, felszerelési, tartalék- és pótalkatrészek sem.

7. cikk. 1. Mindegyik szerződő állam gondoskodik arról, hogy a területén történt baleseteknél és hajókár esetén biztosítsa a szükséges segítséget, beleértve a műszaki és segélyszolgálatot és autómentő-szolgálatot, az orvosi ellátást, valamint a hajógyári és műhelyszolgálatot.

2. Hajókár és baleset esetén a vizsgálatnál, valamint a kötelező jegyzőkönyvek kiállításánál a baleset színhelyén érvényes jogi előírások az irányadóak. A szerződő államok kölcsönösen eljuttatják egymáshoz a kárrendezéshez szükséges jegyzőkönyveket.

8. cikk. A szerződő államok kölcsönösen tájékoztatják egymást az utak állapota-ról, az autópályákon és a fontosabb távolsági utakon életbeléptetett nagyobb arányú forgalomelterelésekről, a merülési mélységekről, a vízállásokról, a zsilipek üzemelési idejéről, a hajózási tilalmakról, valamint egyéb, a közlekedés folyamatát érintő hírekről.

9. cikk. A közlekedés minél egyszerűbb és célszerűbb kialakítása érdekében a szerződő államok tájékoztatják egymást a másik szerződő állam határátlépő közlekedését érintő nagyobb arányú építkezések tervezéséről és kivitelezéséről és a követelményeknek megfelelő véleménycserét folytatnak.

II. Vasúti közlekedés

(A II. rész 10-16. cikkei részletesen szabályozzák a vasúti közlekedést.)

III. Belvízi hajóforgalom

(A III. rész 17-23. cikkei részletesen szabályozzák a címbe jelzett kérdéseket.)

IV. Gépjármű-közlekedés

(A IV. rész 24-28. cikkei részletesen szabályozzák a címbe jelzett kérdéseket.)

V. Tengeri közlekedés

(Az V. rész 29-31. cikkei részletesen szabályozzák a tengeri közlekedést.)

VI. Záró rendelkezések

32. cikk. 1. A jelen Szerződés alkalmazásával vagy értelmezésével kapcsolatban az esetleg felmerülő nézeteltéréseket a két szerződő állam bizottsága fogja tisztázni.

2. A bizottságban a küldöttségeket a Német Demokratikus Köztársaság, illetve a Német Szövetségi Köztársaság közlekedésügyi miniszterének teljhatalmú megbízottja vezeti.

3. A bizottság a két szerződő állam egyikének kérésére ül össze.

4. Az eljárás részleteit a bizottság fogja megállapítani.

5. Ha a bizottság nem tudja rendezni az eléje utalt nézeteltérést, akkor ezt a kérdést a kormányok elé terjesztik, s azok tárgyalások útján simítják el a nézeteltérést.

33. cikk. A jelen szerződés meghatározatlan időre kötött. Hatályba lépése után öt évvel, bármely naptári év lejártá előtt három hónappal tett bejelentés esetén felmondható.

A jelen szerződés azon a napon lép hatályba, amikor a két kormány jegyzékváltás útján kölcsönösen tájékoztatja egymást arról, hogy teljesültek a Szerződés hatályba lépéséhez szükséges feltételek.

Ennek hiteléül a szerződő államok meghatalmazottai ezt a szerződést aláírták.

Kelt Bonnban, 1972. május 26-án, két eredeti példányban, német nyelven.

A Német Szövetségi Köztársaság részéről
Egon Bahr

a Német Demokratikus Köztársaság részéről
Dr. Michael Kohl

Kohl és Bahr államtitkárok levélváltásai

(A szerződés aláírásával egyidőben több levélváltásra került sor a két államtitkár között.

Az első levélváltás értelmében a szerződés aláírása után mind az NDK, mind az NSZK bejelenti, hogy igényt tart a CIV-hez (nemzetközi vasúti személy- és személypoggyász-forgalmi egyezmény) és a CIM-hez (nemzetközi vasúti árufuvarozási egyezmény) való csatlakozásra. Mind az NDK, mind az NSZK közlekedési hálózatát az eddigi mértékben a Nemzetközi Vasútegyezmény rendelkezéseinek hatálya alá helyezi. A közlekedési szerződés nem érinti a nyugat-berlini vasutak jogállapotát, amelyek az NDK kezelésében állnak.

A másik levélváltás szerint könnyítéseket léptetnek életbe a két ország közötti személy- és turistaforgalomban, és megkönnyítik az NDK-állampolgárok utazását az NSZK-ba.

A harmadik levélváltás szerint teljes érvényűnek ismerik el az NDK-ban kiállított diplomata-, szolgálati és más úti okmányokat.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945-1982...* i. m. 488-491.)

SZERZŐDÉS A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG ÉS A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTTI KAPCSOLATOK ALAPJAIRÓL (BERLIN, 1972. DECEMBER 21.)

A Magas Szerződő Felek

a béke megőrzéséért viselt felelősségük tudatában,
attól a törekvéstől vezettetve, hogy hozzájáruljanak az európai enyhüléshez és biztonsághoz,

abban a tudatban, hogy valamennyi európai állam határainak sérthetlensége és jelenlegi határaik közti területi integritásuk és szuverenitásuk tiszteletben tartása a béke alapvető feltétele,

felismerve, hogy a két német államnak tartózkodnia kell az erőszakkal való fenyegetőzéstől vagy az erőszak alkalmazásától,

a történelmi adottságokból kiindulva, és a Német Demokratikus Köztársaság, valamint a Német Szövetségi Köztársaság alapvető kérdésekben, így a nemzeti kérdésben vallott eltérő felfogását tiszteletben tartva,

attól az óhajtól vezettetve, hogy a két német államban élő emberek javára meg-

teremtsék a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság közti együttműködés előfeltételeit,
a következőkben állapodtak meg:

1. cikk. A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság az egyenjogúság alapján normális, jószomszédi kapcsolatokat hoz létre egymással.

2. cikk. A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapokmányában lefektetett célokat és elveket magáénak vallja, különös tekintettel valamennyi állam szuverén egyenlőségére, a függetlenség, önállóság és területi integritás, az önrendelkezési jog tiszteletben tartására, az emberi jogok és a megkülönböztetéstől mentes politika folytatására.

3. cikk. Az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányának megfelelően a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság vitás kérdéseiket kizárólag békés úton rendezik és tartózkodnak az erőszakkal való fenyegetőzéstől, illetve az erőszak alkalmazásától.

Megerősítik a közöttük fennálló határok sérthetlenségét most és a jövőben és kötelezik magukat területi integritásuk korlátlan tiszteletben tartására.

4. cikk. A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság abból indul ki, hogy a két állam egyike sem képviselheti nemzetközi téren a másikat, illetve nem tárgyalhat annak nevében.

5. cikk. A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság előmozdítják az európai államok közti békés kapcsolatokat és hozzájárulnak az európai biztonsághoz és együttműködéshez.

Támogatják az európai haderők és fegyverzetek csökkentésére irányuló fázisozásokat úgy, hogy azok nem járhatnak hátrányos következményekkel az érdekeltek biztonságára nézve.

A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság egy hatékony nemzetközi ellenőrzéssel megvalósuló általános és teljes leszerelés érdekében támogatja a nemzetközi biztonságot szolgáló, a fegyverkezés korlátozását és a leszerelést szolgáló erőfeszítéseket, különösen a nukleáris és más tömegpusztító fegyverek vonatkozásában.

6. cikk. A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság abból az alapelvből indul ki, hogy mindkét ország felségjoga saját területére korlátozódik. Mindkét állam tiszteletben tartja a másik függetlenségét és önállóságát bel- és külügyekben egyaránt.

7. cikk. A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság kinyilvánítja ama készségét, hogy kapcsolataik normalizálása folyamán rendez bizonyos gyakorlati és emberieségi kérdéseket. Megállapodásokat köt annak

érdekében, hogy a jelen Szerződés alapján a gazdasági, tudományos és technikai élet, a forgalom, a jogszolgáltatás, a posta és távközlés, az egészségügy, a kultúra, a sport, a környezetvédelem területén és más területeken kölcsönösen előnyös együttműködés alakuljon ki. A részleteket a csatolt Jegyzőkönyv tárgyalja.

8. cikk. A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság állandó képviselőket cserél. Azok a mindenkori kormányok székhelyén működnek. A képviselők létesítésével kapcsolatos gyakorlati kérdéseket pótlólag rendezik.

9. cikk. A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság egyetért abban, hogy a jelen Szerződés az általuk korábban megkötött vagy az őket érintő két- és többoldalú szerződéseket és megállapodásokat nem érinti.

10. cikk. A jelen Szerződést meg kell erősíteni és az a megfelelő okmányok kiadásának napját követő napon lép életbe.

Ennek hitelül a Magas Szerződő Felek meghatalmazottai aláírták a jelen Szerződést.

Kelt Berlinben, 1972. december 21-én.

Dr. Michael Kohl

a Német Demokratikus Köztársaság részéről

Egon Bahr

a Német Szövetségi Köztársaság részéről

Kiegészítő Jegyzőkönyv a Szerződéshez

(A Jegyzőkönyv a 3. és 7. cikkhez fűz kiegészítéseket.)

A 3. cikkhez fűzött kiegészítés szerint a két kormány megbízottaiból bizottságot alakít, amely felül fogja vizsgálni és amennyiben szükséges, megújítani vagy kiegészíteni a két német állam között fennálló határt. Hozzá fog járulni a vízgazdálkodási, az energiaellátási és a kárelhárítási problémák rendezéséhez is.

A 7. cikkhez fűzött kiegészítés szerint az NDK és NSZK hosszú lejáratú megállapodásokat fog kötni, hogy elősegítse a gazdasági kapcsolatok folyamatos fejlődését.

Az NDK és az NSZK fejleszti együttműködését a tudomány és technika, a közlekedés, a posta és távközlés, az egészségügy, a kultúra, a sport, a környezetvédelem, a könyvek, folyóiratok, rádió- és televízió-programok kölcsönös beszerzése területén.)

Jegyzőkönyvi megjegyzés a Szerződéshez

A vagyoni jogi kérdések eltérő jogi szabályozása miatt ezeket a kérdéseket a Szerződés nem szabályozhatta.

Nyilatkozatok a Jegyzőkönyvhöz

A Német Szövetségi Köztársaság a Jegyzőkönyvhöz kapcsolódóan kijelenti:

„Állampolgársági kérdéseket a Szerződés nem szabályoz.”

A Német Demokratikus Köztársaság a Jegyzőkönyvhöz kapcsolódóan kijelenti:

„A Német Demokratikus Köztársaság abból indul ki, hogy a Szerződés meg fogja könnyíteni az állampolgársági kérdések szabályozását.”

Bahr és Kohl államtitkárok levélváltásai

(Egon Bahr és Dr. Michael Kohl államtitkárok, a tárgyaló delegációk vezetői az alapszerződés parafálása alkalmából, 1972. november 8-án levélváltás formájában öt megállapodást kötöttek:

A posta- és távközlési ügyekben létrejött megállapodás szerint az NDK és az NSZK kormánya az alapszerződés parafálása után tárgyalásokat kezd egy postai és távközlési egyezményről. Tekintettel mindkét állam egyenjogú tagságának követelményére az Egyetemes Postaegyesületben (UPU) és a Nemzetközi Távközlési Egyesületben (ITU), az NDK és az NSZK kormánya az említett tárgyalások megkezdése után megteszi a szükséges lépéseket tagtségének elnyerésére.

A családegyesítésről, az utazási könnyítésekről és a nem kereskedelmi jellegű áruforgalomról létrejött megállapodás szerint a Német Demokratikus Köztársaság kormánya az alapszerződés hatályba lépése után a kapcsolatok rendezése folyamán az alábbi területeken tesz majd lépéseket a kérdések rendezésére:

1. A családok megosztottságából adódó problémák megoldása.

2. Az 1972. május 26-i levélváltás folytatásaként intézkedések a határátlépő utas- és látogatóforgalom, beleértve a turizmus további javítására.

A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság nem kereskedelmi jellegű áruforgalmának javítása.

A megállapodáshoz magyarázatokat (Erläuterungen) fűztek, amelyek a hozzájáruló intézkedéseket részletezik.

Az új határátkelőhelyek megnyitásáról szóló megállapodás szerint a Német Demokratikus Köztársaság a kapcsolatok alapjairól szóló szerződés hatályba lé-

pésének időpontjában a következő határátkelőhelyeket nyitja meg a személyforgalom előtt a Német Szövetségi Köztársaság határán:

- Salzwedel,
- Worbis,
- Meiningen,
- Eisfeld.

A két német állam ENSZ-tagságáról szóló megállapodás értelmében az NDK és az NSZK kormánya tudomásul vette, hogy a két kormány állami törvényeiknek megfelelően megteszi a szükséges lépéseket az Egyesült Nemzetek Szervezete tagságának elnyerésére. Mindkét kormány tájékoztatja egymást a kérelem benyújtásának időpontjáról.

Az újságírók munkalehetőségeiről szóló megállapodás szabályozza, hogy az újságírók az NSZK és az NDK jogrendje keretében gyakorolhatják hivatásbéli tevékenységüket. A csatolt külön nyilatkozat kinyilvánítja, hogy a levélváltás tartalma vonatkozik Berlinre (Nyugat) is az 1972. szeptember 3-i egyezményrel összhangban.)

A négy hatalomhoz intézett jegyzékek

A két államtitkár 1972. november 8-án levélváltásban közölte egymással, hogy az NDK külügyminisztériuma a mai napon jegyzék formájában az alábbi szöveget adja át a Szovjetunió NDK-beli nagykövetének:

„A Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság a kapcsolatok alapjairól szóló ...-án kelt szerződés 9. cikkére hivatkozva megerősíti, hogy a jelen szerződés nem érintheti a négy nagyhatalom jogait és felelősségét, az ezekre vonatkozó négyoldalú megállapodásokat, határozatokat és gyakorlatot.”

Az NSZK külügyminisztériuma a mai napon jegyzék formájában az alábbi szöveget adja át a Francia Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok NSZK-beli nagykövetének:

„A Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság a kapcsolatok alapjairól szóló ...-án kelt szerződés 9. cikkére hivatkozva megerősíti, hogy a jelen szerződés nem érintheti a négy nagyhatalom jogait és felelősségét, az ezekre vonatkozó négyoldalú megállapodásokat, határozatokat és gyakorlatot.”

A szerződés aláírásakor tett nyilatkozat az egyezmények és rendelkezések Berlinre (Nyugat) való kiterjesztéséről

Egyetértés áll fenn, hogy a 7. cikkhez tartozó kiegészítő Jegyzőkönyvben előírányzott egyezmények és rendelkezések kiterjesztése Berlinre (Nyugat), az 1971. szeptember 3-i négyoldalú egyezménynek megfelelően, minden esetben összeegyeztethető.

A Német Szövetségi Köztársaság állandó képviselője a Német Demokratikus Köztársaságban az 1971. szeptember 3-i négyoldalú egyezményrel összhangban képviselni fogja Berlin (Nyugat) érdekeit.

A Német Demokratikus Köztársaság és a Szenátus közötti megállapodások érintetlenek maradnak.

Egon Bahr

Dr. Michael Kohl

A szerződés aláírásakor tett nyilatkozat a konzultációkról

A két kormány megállapodott abban, hogy a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság közti kapcsolatok normalizálása folyamán konzultációkat folytatnak a két felet érdeklő, különösen az európai béke biztosítása szempontjából jelentőséggel bíró kérdésekről.

Egon Bahr

Dr. Michael Kohl

A Szovjetunió, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és Franciaország 1972. november 9-i nyilatkozata

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és a Francia Köztársaság kormányai, nagyköveteik által képviseltetve, akik a Szövetséges Ellenőrző Tanács egykori székhelyén találkozó sorozatát tartották, megállapodtak, hogy támogatják az Egyesült Nemzetek Szervezetébe való felvétel kérelmét, ha azt a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság előterjeszti, és ebben az összefüggésben megerősítik, hogy ez a tagság semmiképpen sem érinti a négy hatalom jogait és felelősségeit, valamint az idevonatkozó megfelelő négyoldalú megállapodásokat, határozatokat és gyakorlatot.

Bahr egyoldalú levele Kohlhoz a német egységről

Igen tisztelt Kohl Úr!

A Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság között a kapcsolatok alapjairól szóló szerződés mai napon történt aláírásával összefüggésben, a Német Szövetségi Köztársaság kormányának van szerencséje megállapítani, hogy ez a szerződés nem áll ellentétben a Német Szövetségi Köztársaság politikai céljával, hogy hozzájáruljon Európában a békeállapot létrehozásához, amelyben a német nép szabad önrendelkezését gyakorolva visszanyeri egységét.

Bonn, 1972. december 21.

Kiváló tisztelettel:

Egon Bahr

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi kapcsolatok 1945–1982...* i. m. 506–513.)

SZERZŐDÉS A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG ÉS A CSEHSZLOVÁK SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTTI KÖLCSÖNÖS KAPCSOLATOKRÓL (PRÁGA, 1973. DECEMBER 11.)

A Német Szövetségi Köztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság okulva a történelmi tapasztalatból, hogy a béke harmonikus egymás mellett élést követel Európa népei között, továbbá

attól az eltökéltségtől vezérelve, hogy egyszer s mindenkorra felszámolják az átkos múlt következményeit kapcsolataikban, mindenekelőtt az európai népeknek mérhetetlen szenvedést okozott második világháború következményeit,

elismerve, hogy az 1938. szeptember 29-én kötött müncheni egyezményt a náci rezsim erő alkalmazásával fenyegetve kényszerítette a Csehszlovák Köztársaságra,

tekintettel arra, hogy mindkét országban új nemzedék nőtt fel, amelynek joga van a megbízható békés jövőre,

attól a szándéktól vezéreltetve, hogy szilárd alapot teremtsenek jószomszédi kapcsolataik fejlesztéséhez,

törekedve az európai béke és biztonság megszilárdítására,

meggyőződve arról, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmánya

céljainak és elveinek szellemében fogant békés együttműködés megfelel a népek óhajának és az egész világ békéje érdekeinek,

az alábbiakban állapodtak meg:

I. cikk. 1. A Német Szövetségi Köztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság kölcsönös kapcsolatainak figyelembevételével, a jelen Szerződés értelmében semmisnek tekinti az 1938. szeptember 29-én kötött müncheni egyezményt.

II. cikk. 1. A jelen Szerződés nem érinti azokat a jogi következményeket, amelyek az 1938. szeptember 30. és 1945. május 9. közötti időszakban természetes vagy jogi személyekkel szemben alkalmazott jogszabályokból fakadnak.

Kivételt képeznek ez alól azon intézkedések következményei, amelyeket – az igazságosság alapelveivel való összeegyeztethetlenségük miatt – mindkét szerződő Fél semmisnek tekint.

2. A jelen Szerződés nem vonatkozik élő vagy elhunyt személyek állampolgárságára, amely a szerződő Felek valamelyikének joggyakorlatából fakad.

3. A jelen Szerződés a müncheni egyezményre vonatkozó megállapításaival nem teremt jogi alapot anyagi természetű követelésekre a Csehszlovák Szocialista Köztársasággal és annak természetes, valamint jogi személyeivel szemben.

III. cikk. 1. A Német Szövetségi Köztársaságot és a Csehszlovák Szocialista Köztársaságot kölcsönös kapcsolataikban és Európa, valamint a világ biztonság szavatolásának kérdéseiben az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapokmányaiban foglalt célok és elvek vezérlik.

2. Ennek megfelelően a szerződő Felek, az Egyesült Nemzetek Szervezete alapokmányának 1. és 2. cikke értelmében minden vitájukat kizárólag békés eszközökkel oldják meg, és kerülni fogják az erő alkalmazásával való fenyegetést, illetve az erő alkalmazását azokban a kérdésekben, amelyek Európa vagy a világ békéjével, továbbá kölcsönös viszonyukkal kapcsolatosak.

IV. cikk. 1. A Német Szövetségi Köztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a fent említett célok és elveknek megfelelően, most és a jövőben támogatják közös határaik sérthetlenségét és kölcsönösen kötelezettséget vállalnak mindkét állam területi egységének minden tekintetben való tiszteletben tartására.

2. A szerződő Felek kinyilvánítják, hogy egymással szemben nincs semmiféle területi igényük és ilyen igényeket a jövőben sem támasztanak.

V. cikk. 1. A Német Szövetségi Köztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság további lépéseket tesz kölcsönös kapcsolatai széles körű fejlesztésének irányában.

2. A szerződő Felek egyetértenek abban, hogy szomszédi együttműködésük bővítése a gazdaság, a tudomány, a tudományos–műszaki kapcsolatok, a kultúra, a környezetvédelem, a sport, a közlekedés és egyéb kapcsolatok terén megfelel mindkét ország érdekeinek.

VI. cikk. A jelen Szerződést ratifikálni kell és az a ratifikációs okmányok kicserélése napján lép hatályba. Az okmányok kicserélésére Bonnban kerül sor.

Ennek hitelül a Szerződő Felek meghatalmazottai a Szerződést aláírták.

Kelt Prágában, 1973. december 11-én két példányban, mindegyik német és cseh nyelven, mindkettő egyaránt hiteles.

A Német Szövetségi Köztársaság részéről

W. Brandt

szövetségi kancellár

Walter Scheel

külügyminiszter

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság részéről

Loubomir Strougal

miniszterelnök

Bohuslav Chnoupek

külügyminiszter

Levélváltások a külügyminiszterek között

(Az első levélváltásban a két külügyminiszter kijelenti, hogy az 1971. szeptember 3-i négyoldalú egyezménynek megfelelően a ma aláírt szerződés II. cikkének értvénye Nyugat-Berlinre is kiterjed.

A másik levélváltásban a két külügyminiszter megállapítja, hogy az 1938 és 1945 között elkövetett büntetendő cselekmények tekintetében csak a ma érvényben levő csehszlovák büntetőtörvénykönyv szerinti olyan cselekmények üldözendők, amelyekre halálbüntetést írnak elő és amelyek egyben kimerítik a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék Szabályzata 6. cikkének *b)* és *c)* pontja szerinti háborús bűncselekmények és az emberiség elleni bűncselekmények kritériumait. Minden egyéb esetben a bűnüldözés legkésőbb az 1965. évben elévül.

A harmadik levélváltásban a két külügyminiszter kötelezettséget vállal, hogy jóindulatúan kezeli a német nemzetiségűek kivándorlási kérelmeit, és fordítva. Ez gyakorlatilag mintegy 20–25 ezer német kivándorlását jelenti. Ugyanebben a levélváltásban a két fél kinyilvánítja szándékát, hogy tovább fejleszti az utazási forgalmat, beleértve a rokon látogatásokat, javítja a határátkelőhelyek kezelési rendelkezéseit és új határátkelőhelyeket létesít. A levélváltásban foglaltak Nyugat-Berlinre is vonatkoznak.)

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982... i. m. 531–533.*)

IV.

ENYHÜLÉS ÉS BIZTONSÁG (1972–1985)

EURÓPA IDENTITÁSKERESÉSE

AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉG AZ EURÓPAI IDENTITÁSRÓL (KOPPENHÁGA, 1973. DECEMBER 14.)

Az Európai Közösség kilenc tagállama elérkezettnek látja az időt az európai identitást rögzítő dokumentum kidolgozására, amellyel főleg a világ többi országaihoz fűződő kapcsolataikat, valamint világpolitikai felelősségüket és helyüket igyekeznek közelebbről meghatározni. Az identitás közelebbi meghatározását dinamikus perspektívába helyezték, és szándékaik szerint később az európai egyesülés előrelépésének fényében elmélyítik.

Az európai identitás közelebbi meghatározása szükségessé teszi, hogy

- megértsük a közös örökséget, a saját érdekeket, a kilencek sajátos kötelezettségeit és az egyesülési folyamat helyzetét a Közösségen belül,
 - megállapítsuk az összefogás eddig elért szintjét és az abból adódó felelősséget a világ többi részével szemben,
 - figyelembe vegyük az európai egyesülés dinamikus jellegét.
- [...]

II. Az európai identitás a világban

9. A Kilencek Európája tudatában van az egyesülésből származó világpolitikai kötelezettségeinek. Ez az egyesülés nem irányul senki ellen és nincs semmiféle hatalmi törekvése. A Kilencek sokkal inkább meg vannak győződve arról, hogy összefogásuk hasznára válik a népek közösségének, mert az egyensúly elemét és a nemzetekkel való együttműködés egyik pólusát alkotja, tekintet nélkül nagyságukra, kultúrájukra és társadalmi rendszerükre. A Kilencek aktív szerepet kívánnak betölteni a világpolitikában, s az ENSZ chartája céljainak és alapelveinek figyelembe vételével hozzájárulni ahhoz, hogy a nemzetközi kapcsolatok nagyobb igazságosságon alapuljanak, jobban érvényesüljön az államok függetlensége és egyenlősége, a jólét igazságosabb elosztása és jobban garantálják az egyesek biztonságát. A Kilencek ezen akarata fokozatosan lehetővé teszi a külpolitika közös pozícióinak kidolgozását.

10. A harmadik országokkal szembeni közös politika közelebbi kimunkálásakor a Közösség az alábbi elveket követi:

a) Önálló egészként cselekedve a Kilencek azon fáradoznak, hogy támogassák az ezen országok iránti harmonikus és konstruktív kapcsolatokat; e kapcsolatokat nem veszélyeztethetik, lassíthatják vagy befolyásolhatják az Európai Unióhoz vezető határidős programot.

b) A Kilenceknek a más országokkal folytatott jövőbeli tárgyalásai során úgy kell megválasztani azok kereteit és eljárásait, hogy megőrizték az európai egész önálló jellegét.

c) Más országokkal kiépített kétoldalú kapcsolataikban a Közösség tagállamai növekvő mértékben támogatják az egymással egyeztetett közös pozíciókat.

11. A Kilencek a meglévő keretek között igyekeznek megszilárdítani kötelekeiket az Európa Tanács tagállamaival, valamint a többi európai országgal, amelyekkel már a barátság és az együttműködés szoros kapcsolatai állnak fenn.

12. A Kilencek fontos jelentőséget tulajdonítanak a Közösség társulási politikájának. A különleges kapcsolatokat fenntartó országokkal való előnyök gyengítése nélkül a Közösség szándéka, hogy a párizsi csúcs (1972. október 19–21. – a szerk.) nyilatkozatában megjelölt elvek és célok szerint fokozatosan megvalósítsák a fejlesztési segély átfogó, világméretű politikáját.

13. A Közösség biztosítja a Földközi-tenger medencéje és Afrika országaival szemben vállalt közösségi kötelezettségek megvalósítását, hogy erősítse az ezen országokkal már régóta fennálló kötelekeket. A Kilencek meg kívánják őrizni a Közel-Kelet valamennyi országával meglévő történelmi kötelekeiket és e térségben együttműködni a béke, a stabilitás és a haladás helyreállításában és megőrzésében.

14. Az Egyesült Államok és a Kilencek Európája közötti szoros kötelekek, amelyek a közös örökségből származó értékeken és célokon osztoznak, mindkét félnek hasznosak és megőrzendők. Nem érintik a Kilencek eltökéltségét, hogy önálló, félreérthetetlen egészként lépjenek fel. A Kilencek az egyenjogúság elvén fenn kívánják tartani konstruktív párbeszédüket és együttműködésüket az Egyesült Államokkal és a barátság szellemében azt továbbfejleszteni.

15. A Kilencek elhatározták, hogy szorosan együtt működnek és konstruktív párbeszédet folytatnak a többi ipari országgal, mint Japán és Kanada, amelyek jelentős szerepet töltenek be a nyílt és kiegyensúlyozott világgazdasági rendszer fenntartásában. Üdvözlük a gyümölcsöző együttműködést főleg az OECD országaival.

16. A Kilencek, amelyek egyenként és közösen is hozzájárultak az enyhülési politika első eredményeihez és a Szovjetunióval, valamint más kelet-európai országokkal való együttműködéshez, s arra töreksenek, hogy e politikát a kölcsönösség alapján továbbfejlesszék.

17. Kínának a nemzetközi kapcsolatokban betöltött szerepe tudatában a Kilencek intenzívebbé kívánják tenni kapcsolataikat a kínai kormánnyal, s támo-

gatni az európai és a kínai vezetők közötti kapcsolatokat és a különböző területeken megvalósuló cserét.

18. A Kilencek hasonlóképpen tudatában vannak a többi ázsiai ország fontos szerepének. Elhatározták, hogy fejlesztik ezen országokhoz fűződő kapcsolatokat, miként arról a Közösség bővítésekor kiadott kereskedelmi vonatkozású szándéknyilatkozatuk is tanúskodik.

19. A Kilencek továbbfejlesztik a latin-amerikai országokkal fennálló baráti kapcsolatokat hagyományait és a különböző jellegű cseréket. E vonatkozásban nagy jelentőséget tulajdonítanak az Európai Közösségek és néhány latin-amerikai ország közötti egyezménynek.

20. Igazi béke nem lehetséges, ha a fejlett országok nem fordítanak még több figyelmet a kevésbé kivételezett népeknek. Különleges felelősségük és kötelezettségük tudatában és bizonyosságában a Kilencek alapvető jelentőséget tulajdonítanak a világban meglévő fejletlenség elleni küzdelemnek. Ezért elhatározták, hogy növelik erőfeszítéseiket a kereskedelem és a fejlesztési segélyek vonatkozásában s ezért erősítik a nemzetközi együttműködést.

21. A Kilencek egységük és alapcéljuk lényeges elemeinek, s a világra való nyitottság megőrzésével vesznek részt a nemzetközi tárgyalásokon. A Kilencek ezen kívül elhatározták, hogy a nemzetközi haladáshoz nem csak a harmadik országhoz fűződő kapcsolataik keretében járulnak hozzá, hanem mindazon közös pozíciók révén is, amelyeket a nemzetközi szervezetek, főleg az ENSZ és annak különböző szervezetei kínálnak.

III. Az európai egyesítés művének dinamikája

22. Az európai identitás fejlődése az európai egyesítés művének dinamikájához igazodik. A külkapcsolatokban a Kilencek főleg arra törekednek, hogy más politikai egységekhez fűződő viszonyukban fokozatosan meghatározzák identitásukat. Ezzel tudatosan erősítik belső összetartásukat és hozzájárulnak a valóban európai politika formálódásához. Meg vannak győződve arról, hogy e politika növekvő megvalósulása olyan lényeges tényezővé válik, amely lehetővé teszi, hogy realizmussal és bizalommal fogjanak hozzá az európai egyesítés művének további szakaszaihoz; e politika megkönnyíti kapcsolataik összességének kilátásba helyezett átalakítását is az Európai Unióban.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 284–286.)

HENRY KISSINGER BESZÉDE
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK EURÓPA-POLITIKÁJÁRÓL
(NEW YORK, 1973. ÁPRILIS 23.)

Ezt az évet nem azért nevezték el Európa évének, mintha Európa 1972-ben vagy 1969-ben kevésbé fontos lett volna. Az 1973-as év Európa éve, mert lezárult a korszak, amelyet korábban egy generáció döntései alakítottak. [...]

Az Egyesült Államok azt javasolja atlanti partnereinek, hogy az év végéig, amikor az elnök Európába utazik, dolgozzanak ki egy új Atlanti Chartát, amely a jövő céljait tartalmazza: olyan tervet,

- amely a múltra épít, de nem válik annak foglyává;
- amely olyan problémákkal foglalkozik, amelyek sikereink révén keletkeztek;
- amely új viszonyt teremt az atlanti nemzetek között, amelynek előrehaladásában Japán is részt vehet.

Kérjük európai, kanadai és japán barátainkat is, csatlakozzanak fáradozásainkhoz.

Ez az, amit mi az Európa-évről gondolunk. [...]

Az atlanti nemzeteknek megoldást kell találni sokféleségük leküzdésére. Nem tudjuk azt tovább folytatni, hogy egységesítő keretek nélkül nemzeti vagy regionális önérdeteket kövessünk. Úgy nem tudunk összetartani, ha minden ország vagy terület megtartja autonómiáját, amikor neki hasznos, és az egységhez csak akkor ragaszkodik, ha mások függetlenségét kell megnyirbálni. [...]

Az Egyesült Államok továbbra is támogatja Európa egyesülését. Nem szándékunk, hogy leromboljuk azt, amelynek létrejöttében kifejezetten együttműködtünk. Számunkra az európai egység az, ami mindig is volt: nem öncél, hanem a Nyugat erősödésének eszköze. Az európai egységet továbbra is a nagyobb atlanti partnerség összetevőjeként támogatjuk. [...]

Az atlanti egység legtermészetesebben mindig a védelem területén kínálkozott. Éveken keresztül teljesen egyértelmű volt Európa katonai fenyegetettsége; a vele való szembeszállás szükségességét az Atlanti-óceán mindkét partján általában egységesen ítélték meg; és Amerika felelőssége ebben elsőrendű és kétségen kívül állt. Ma továbbra is egységesek vagyunk a kollektív védekezés céljában, de új, nagy feladatokkal állunk szembe, amelyeket a radikálisan megváltozott stratégiai feltételek és az új esélyek közepette kell fenntartani, hogy biztonságunkat a csapatcsökkentési megállapodások révén támogassuk.

A Nyugat nem rendelkezik többé a nukleáris fölényvel, amely számára az ötvenes és hatvanas években lehetővé tette, hogy szinte kizárólag a masszív nukleáris megtorlásra hagyatkozzon. Mivel ilyen stratégia a nukleáris egyensúly viszonyai közepette a kölcsönös öngyilkossággal egyenlő, a szövetségnek más lehetőségekkel kell rendelkeznie. A racionális stratégia középpontjában és a béke

megőrzésében döntő jelentőségű a kollektív képesség, hogy a Nyugat-Európa elleni támadásra a rugalmas válasz stratégiájával reagáljunk. Ebből a megfontolásból az Egyesült Államok jelentős hagyományos haderőt tart fenn Európában, és NATO-szövetségeseink fontos erőfeszítéseket tettek saját katonai felszerelésük modernizálására és javítására. [...]

Az imént felvázolt napirend nem amerikai rendelkezés, hanem felhívás a közös, áldozatos cselekvésre. Ennek a generációnak történelmi esélye van arra, hogy az előttünk lévő évtizedekre a nemzetközi kapcsolatok új épületét rendezze be. Ehhez nélkülözhetetlen az újból megerősödött atlanti partnerség.

Az Egyesült Államok hajlandó ehhez hozzájárulni:

- továbbra is támogatjuk az európai egységet. A partnerségi elvek alapján engedményeket teszünk további növekedése számára. Elvárjuk, hogy ezt a kölcsönösség szellemében viszonzozzák.
- nem lépünk vissza a szövetségeseinkkel szemben vállalt ünnepélyes kötelezettségektől. Fenntartjuk haderőinket és egyoldalúan nem vonjuk ki Európából. Másrészt minden szövetségésünktől elvárjuk a közös védelemért folyó közös erőfeszítésekben való fair részvételt.
- az ellenfeleinkkel fennálló feszültségek megszüntetését továbbra is a közös érdekeken nyugvó konkrét tárgyalások alapján folytatjuk.
- európai és ázsiai barátaink érdekeit sohasem fogjuk tudatosan megsérteni. Másrészt elvárjuk, hogy politikájukban komolyan vegyék érdekeinket és felelősségünket.
- hajlandók vagyunk kooperatívan együttműködni a számunkra jelentkező új, közös problémák megoldásában. Így például az energia ügye felveti az ellátás biztosításának, az olajtermelésnek a nemzetközi valutastabilizációra gyakorolt hatását, a közös politikai és stratégiai érdekek természetének, valamint az olajfelhasználó és olajtermelő országok hosszú távú kapcsolatainak nehéz kérdéskörét. Mindez a konkurencia korszaka lehetne; helyette az együttműködés korszakának kellene lennie.
- miként Európa autonómiája sem öncélú, az atlanti közösség sem lehet exkluzív klub. Japánnak közös céljaink fő partnerévé kell válnia.

Reméljük, hogy európai barátaink ebben a szellemben közelednek hozzánk. Előttünk áll az elmúlt évtizedek nagy teljesítményeinek példája – valamint a lehetőség, hogy hasonlóképpen cselekedjünk, sőt még túlszárnyaljuk azokat. Ez az előttünk lévő feladat. Ily módon az atlanti országok a hetvenes években valóban népeik és a béke ügyét szolgálhatják.

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zu Einigung...* i. m. 286–288.)

EURÓPAI BIZTONSÁGI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉRTEKEZLET (EBEÉ-EBESZ)

AZ EURÓPAI BIZTONSÁGI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉRTEKEZLET
ZÁRÓOKMÁNYÁNAK TÍZ ALAPELVE
(HELSINKI, 1975. AUGUSZTUS 1.)

Nyilatkozat a részt vevő államok kölsönös kapcsolatait vezérlő elvekről

A részt vevő államok,
megerősítve elkötelezettségüket a béke, a biztonság, az igazságosság, valamint a
baráti kapcsolatok és az együttműködés további fejlesztése mellett,

elismerve, hogy ez a népek érdekeit és vágyait tükröző elkötelezettség, a múlt
tapasztalatai következtében, megnövekedett felelősséget ró mindegyik részt
vevő államra most és a jövőben;

megerősítve, hogy az Egyesült nemzetek Szervezetében betöltött tagságuk-
kal és az Egyesült Nemzetek Szervezetének céljaival és elveivel összhangban
teljes mértékben és cselekvően támogatják az Egyesült Nemzetek Szervezetét,
és azt, hogy növekedjék szerepe és hatékonysága a nemzetközi béke, biztonság
és igazságosság megszilárdításában és a nemzetközi problémák megoldásának,
továbbá az államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés fejlesztésének
elősegítésében;

kifejezve közös elkötelezettségüket az alábbiakban kifejtett elvek iránt, ame-
lyek összhangban állnak az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmányával,
úgy szintén közös akaratukat, hogy ezen elvek alkalmazásában az Egyesült Nem-
zetek Szervezete Alapokmányának céljaival és elveivel összhangban járjanak el;

kinyilvánítják eltökéltségüket, hogy mindegyik részt vevő állam az összes
többivel fennálló kapcsolataiban, tekintet nélkül azok politikai, gazdasági és tár-
sadalmi rendszerére, valamint nagyságára, földrajzi helyzetére és gazdasági fej-
lettségi szintjére, tiszteletben tartja és alkalmazza a következő elveket, amelyek
mind elsőrendű fontosságúak és kölcsönös kapcsolataikat vezérlik:

I. Szuverén egyenlőség, a szuverenitásban foglalt jogok tiszteletben tartása

A részt vevő államok tiszteletben tartják egymás szuverén egyenlőségét és saját-
tosságát, valamint a szuverenitásukban foglalt és általa felölelt valamennyi jogot,
amelyekbe beletartozik többek között minden állam joga a jogi egyenlőségre, a
területi épségre, a szabadságra és politikai függetlenségre. Úgy szintén tisztelet-
ben tartják egymás azon jogát, hogy szabadon válasszák meg és fejlesszék poli-
tikai, társadalmi, gazdasági és kulturális rendszereiket, valamint azt a jogukat,
hogy maguk határozzák meg törvényeiket és államigazgatási szabályaikat.

A nemzetközi jog keretein belül valamennyi részt vevő államnak egyenlő jogai
és kötelezései vannak. Tiszteletben tartják egymás azon jogát, hogy kapcsolata-
ikat más államokkal a nemzetközi joggal összhangban és e Nyilatkozat szellem-
ében belátásuk szerint határozzák és valósítsák meg. Úgy vélik, hogy határaik,
a nemzetközi joggal összhangban, békés eszközökkel és megegyezéssel megvál-
toztathatók. Úgy szintén joguk van ahhoz, hogy nemzetközi szervezetekhez tar-
tozzanak vagy sem, részesei legyenek két- vagy többoldalú szerződéseknek vagy
sem, beleértve azt a jogot, hogy résztvevői legyenek szövetségi rendszereknek
vagy sem; úgy szintén joguk van a semlegességre.

II. Tartózkodás az erőszaktól vagy az erőszakkal való fenyegetéstől

A részt vevő államok egymás közötti, valamint általában nemzetközi kapcso-
lataikban tartózkodnak attól, hogy erőszakot vagy erőszakkal való fenyegetést
alkalmazzanak bármely állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen,
vagy bármely más módon, amely az Egyesült Nemzetek Szervezete céljaival és
e Nyilatkozattal összeegyeztethetetlen. Semmilyen megfontolás nem szolgálhat
az erőszakkal való fenyegetés vagy az erőszak ezen elvet sértő alkalmazásának
alapjául.

Ennek megfelelően, a részt vevő államok tartózkodnak bármely olyan cse-
lekménytől, amely egy másik részt vevő állam erőszakkal való fenyegetésének
vagy ellene történő közvetlen vagy közvetett erőszak alkalmazásának minősül.
Ugyanúgy tartózkodnak minden erőszak nyilvánításától, amelynek célja, hogy
egy másik részt vevő államot lemondásra kényszerítsenek szuverén jogainak tel-
jes gyakorlásáról. Hasonló módon ugyancsak tartózkodnak kölcsönös kapcso-
lataikban bármely erőszakos megtorló cselekménytől.

Semmilyen ilyen erőszakot vagy erőszakkal való fenyegetést nem használnak
fel eszközként a viták vagy olyan kérdések rendezésére, amelyek vitákat idézhet-
nek elő közöttük.

III. A határok sérthetetlensége

A részt vevő államok sérthetetlennek tekintik egymás valamennyi határát, valamint minden európai állam határait, és ezért most és a jövőben tartózkodnak attól, hogy e határokra törjenek.

Ennek megfelelően úgyszintén tartózkodnak minden olyan követeléstől vagy cselekménytől, amely bármely részt vevő állam területe egy részének vagy egészének elfoglalására és bitorlására irányul.

IV. Az államok területi épsége

A részt vevő államok tiszteletben tartják minden egyes részt vevő állam területi épségét.

Ennek megfelelően tartózkodnak minden olyan, az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának céljaival és elveivel összeegyeztethetetlen cselekménytől, amely bármely részt vevő állam területi épsége, politikai függetlensége vagy egysége ellen irányul, és különösen bármely olyan cselekménytől, amely erőszak vagy erőszakkal való fenyegetés alkalmazását jelentené.

A részt vevő államok ugyanúgy tartózkodnak attól, hogy egymás területét katonai megszállás alá vonják, vagy ellene más közvetlen vagy közvetett erőszakos intézkedéseket tegyenek a nemzetközi jog megsértésével, vagy ilyen intézkedések révén megszerezzék azt, vagy az ilyen intézkedések megvalósításával fenyegetőzzenek. Semmiféle ilyen természetű megszállást vagy szerzeményt nem ismernek el törvényesnek.

V. A viták békés rendezése

A részt vevő államok a köztük felmerülő vitákat békés eszközökkel rendelkeznek, oly módon, hogy ne veszélyeztessék a nemzetközi békét és biztonságot és az igazságosságot. Jóhiszeműen és az együttműködés szellemében erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy rövid idő alatt igazságos megoldást érjenek el a nemzetközi jog alapján.

E célból olyan eszközöket alkalmaznak, mint a tárgyalás, a kivizsgálás, a közvetítés, a békéltetés, a választott bíróság, a bírósági eljárás vagy más, saját választásuk szerinti békés eszközt, beleértve a rendezésre szolgáló bármely eljárást, amelyben a vita felmerülése előtt mint felek megállapodtak.

Ha a vitákban a felek a fenti békés eszközök egyikével sem érnek el megoldást, tovább keresik a viták békés rendezésének kölcsönösen elfogadható módját.

Azok a részt vevő államok, amelyek a köztük levő vitában felek, valamint a többi részt vevő állam tartózkodnak bármely cselekménytől, amely a helyzetet olyan mértékig súlyosbíthatná, hogy az veszélyeztetné a nemzetközi béke és biztonság fenntartását, és ezzel megnehezítené a vita békés rendezését.

VI. A belügyekbe való be nem avatkozás

A részt vevő államok, tekintet nélkül egymás közötti kapcsolataikra, tartózkodnak attól, hogy bármilyen módon, közvetlenül vagy közvetve, külön-külön vagy együttesen beavatkozzanak egy másik részt vevő állam belső joghatóságának körébe tartozó bel- és külügyekbe.

Ennek megfelelően tartózkodnak valamely másik részt vevő állam ellen irányuló fegyveres beavatkozás vagy az ilyen beavatkozással való fenyegetés bármely formájától.

Ugyanígy minden körülmények között tartózkodnak a katonai vagy politikai, gazdasági vagy bármilyen egyéb kényszerítő tettől, amely arra irányul, hogy saját érdeküknek rendeljék alá valamely másik részt vevő állam szuverenitásában foglalt jogainak gyakorlását, és így módon bármiféle előnyöket biztosítsanak maguknak.

Ennek megfelelően tartózkodnak többek között a terrorista tevékenység, illetve a felforgató vagy más tevékenység közvetlen vagy közvetett támogatásától, amely egy másik részt vevő állam rendjének erőszakos megdöntésére irányul.

VII. Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és meggyőződés szabadságát

A részt vevő államok tiszteletben tartják az emberi jogokat és az alapvető szabadságjogokat, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és meggyőződés szabadságát, amely mindenkit megillet, nemre, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül.

Elősegítik és ösztönzik az állampolgári, a politikai, a gazdasági, a szociális, a kulturális és egyéb jogok és szabadságjogok hatékony gyakorlását, amelyek mindegyike az emberi személyiség méltóságából fakad és lényeges annak szabad és teljes fejlődése számára.

Ennek keretében a részt vevő államok elismerik és tiszteletben tartják az egyén szabadságát arra, hogy egyedül vagy másokkal közösen, saját lelkiismeretének parancsával összhangban kövesse és gyakorolja vallását vagy hitét.

A részt vevő államok, amelyeknek területén nemzeti kisebbségek vannak, tiszteletben tartják az ilyen kisebbségekhez tartozó személyek jogát a törvény

előtti egyenlőségre, maradéktalanul biztosítják számukra azt a lehetőséget, hogy ténylegesen élhessenek az emberi jogokkal és az alapvető szabadságjogokkal, és ily módon védelmezik a nemzeti kisebbségek törvényes érdekeit ezen a téren.

A részt vevő államok elismerik, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok egyetemes jelentőségűek, hogy tiszteletben tartásuk lényeges tényezője a békének, az igazságosságnak és a jólétnek, amire szükség van mind az egymás közötti, mind pedig az összes többi állammal való baráti kapcsolatok és együttműködés fejlesztésének biztosításához.

E jogokat és szabadságjogokat kölcsönös kapcsolataikban állandóan tiszteletben tartják és erőfeszítéseket tesznek együttesen és külön-külön, beleértve az Egyesült Nemzetek Szervezetével való együttműködést, hogy elősegítsék egyetemes és tényleges tiszteletben tartásukat.

Megerősítik az egyénnek azt a jogát, hogy ismerje ezen a téren jogait és kötelességeit, és ezeknek megfelelően járjon el.

A részt vevő államok az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tekintetében, az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának céljaival és elveivel, valamint az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával összhangban cselekszenek. Úgyszintén eleget tesznek az ezen a téren fennálló nemzetközi nyilatkozatokban és egyezményekben megállapított kötelezettségeiknek, beleértve többek között az Emberi Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmányokat, amennyiben azok rájuk vonatkoznak.

VIII. A népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga

A részt vevő államok tiszteletben tartják a népek egyenjogúságát és önrendelkezési jogát, mindenkor összhangban cselekedve az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának céljaival és elveivel, valamint a nemzetközi jog vonatkozó szabályaival, beleértve azokat, amelyek az államok területi épségére vonatkoznak.

A népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga elvének értelmében valamenyny népnél mindenkor joga van ahhoz, hogy teljesen szabadon, bármikor és belátása szerint, külső beavatkozás nélkül határozza meg belső és külső politikai helyzetét és belátása szerint valósítsa meg politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését.

A részt vevő államok megerősítik, hogy a népek egyenjogúságának és önrendelkezési jogának tiszteletben tartása és hatékony megvalósulása egyetemes- jelentőségű mind az egymás közötti, mind az összes állammal való baráti kapcsolatok fejlesztésében; úgyszintén emlékeztetnek annak fontosságára, hogy kizárják ezen elv megszegésének bármely formáját.

IX. Az államok közötti együttműködés

A részt vevő államok minden területen fejlesztik egymással és az összes állammal való együttműködésüket az Egyesült Nemzetek Szervezete Alap- okmányának céljaival és elveivel összhangban. Együttműködésük fejlesztése során a részt vevő államok különleges hangsúlyt helyeznek az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet keretei között meghatározott területekre, és mindegyikük a teljes egyenlőség feltételei mellett teszi meg hozzájárulását.

Együttműködésüknek az egyenlőség alapján történő fejlesztése során arra törekszenek, hogy elősegítsék a kölcsönös megértést és bizalmat, a baráti és jószomszédi kapcsolatokat egymás között, a nemzetközi békét, a biztonságot és az igazságosságot. Együttműködésük fejlesztése során ugyancsak törekszenek a népek jólétének növelésére és arra, hogy hozzájáruljanak vágyaik valóra váltásához, felhasználva többek között azokat az előnyöket, amelyek az egymás jobb megismeréséből és a gazdasági, tudományos, műszaki-szociális, kulturális és humanitárius területen elért haladásból és vívmányokból származnak. Lépéseket tesznek olyan körülmények megteremtésére, amelyek kedveznek ahhoz, hogy ezek az előnyök mindenki számára hozzáférhetőek legyenek; figyelembe veszik mindenkinek azt az érdekét, hogy csökkenjen a gazdasági fejlettségi szintek közötti különbség, és különösen a fejlődő országok érdekeit az egész világon.

Megerősítik, hogy a kormányok, intézmények, szervezetek és személyek megfelelő és pozitív szerepet játszhatnak együttműködésük eme célkitűzései elérésének elősegítésében.

Együttműködésüknek a fentiekben meghatározott módon történő bővítése során arra törekszenek, hogy jobb és tartósabb alapokon, a népek javára egymással szorosabb kapcsolatokat létesítsenek.

X. A nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése

A részt vevő államok jóhiszeműen teljesítik nemzetközi jogi kötelezettségeiket, mindazokat a kötelezettségeket, amelyek a nemzetközi jog általánosan elismert elveiből és szabályaiból mind pedig azokat a kötelezettségeket, amelyek a nemzetközi joggal összhangban álló olyan szerződésekből vagy más egyezményekből fakadnak, amelyeknek részesei.

Szuverén jogait, köztük azt a jogot gyakorolva, hogy maguk határozzák meg törvényeiket és államigazgatási szabályait, a nemzetközi jogból eredő jogi kötelezettségeikkel összhangban járnak el; ezen kívül kellőképpen figyelembe veszik és végrehajtják az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmányának rendelkezéseit.

A részt vevő államok megerősítik, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete tagjainak az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányából eredő kötelezettségei és bármilyen szerződésből vagy más nemzetközi egyezményből eredő kötelezettségeik közötti összeütközés esetén az Alapokmányból eredő kötelezettségeiket illeti elsőbbség az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának 103. cikkével összhangban.

Valamennyi fentebb kifejtett elv elsőrendű fontossággal bír és következképpen egyformán és fenntartás nélkül alkalmazandó, mindegyikük értelmezésekor figyelembe véve a többit.

A részt vevő államok kifejezik eltökéltségüket, hogy kölcsönös kapcsolataikban és együttműködésük során teljességgel tiszteletben tartják és alkalmazzák minden vonatkozásban ezeket az elveket, az e Nyilatkozatban kifejtett módon, annak érdekében, hogy mindegyik részt vevő állam számára biztosítsák az abból eredő előnyöket, hogy ezeket az elveket mindenki tiszteletben tartja és alkalmazza.

A részt vevő államok, kellőképpen figyelembe véve a fenti elveket és különösen „A nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítéséről” szóló tizedik elv első mondatát, megjegyzik, hogy e Nyilatkozat nem érinti sem jogait és kötelezettségeiket, sem a megfelelő szerződéseket és más egyezményeket, valamint megállapodásokat.

A részt vevő államok kifejezik meggyőződésüket, hogy ezeknek az elveknek a tiszteletben tartása elősegíti közöttük a normális és baráti kapcsolatok fejlődését és az együttműködés előrehaladását minden területen. Úgyszintén kifejezik meggyőződésüket, hogy ezeknek az elveknek a tiszteletben tartása elősegíti a politikai kapcsolatok fejlődését közöttük, amelyek viszont hozzájárulnak álláspontjaik és nézeteik jobb kölcsönös megértéséhez.

A részt vevő államok kinyilvánítják azt a szándékukat, hogy kapcsolataikat valamennyi más állammal az e Nyilatkozatban foglalt elvek szellemében építik.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982... i. m. 543–549.*)

A MADRIDI EBEE-UTÓTALÁLKOZÓ ZÁRÓDOKUMENTUMA (1983. SZEPTEMBER 6.)

[...]

Az európai biztonság kérdései

A résztvevő országok kifejezik elhatározottságukat,

– a záróokmányban említett kötelezettségek értelmében új erőfeszítéseket tesznek, hogy az univerzális értelemben vett enyhülést hatékony és tartós, életképes és átfogó folyamattá tegyék;

– a nyitott kérdések megoldását békés eszközökkel keresik;

– következetesen törekednek a záróokmány valamennyi rendelkezésének teljesítésére, különös figyelemmel a nyilatkozatnak a résztvevő államok kapcsolatainak elveiről szóló tíz alapelve, tekintet nélkül politikai, gazdasági vagy szociális rendszerükre, valamint nagyságukra, földrajzi helyzetükre, (...)

– fejlesztik a kölcsönös együttműködési, barátsági és bizalmi kapcsolatokat, s tartózkodnak minden cselekedettől, amely ellentmond a záróokmánynak és befolyásolhatná a kapcsolatokat;

– bátorítják a záróokmány végrehajtására irányuló tényleges törekvéseket;

– tényleges törekvéseket tesznek a növekvő fegyverkezés megfékezésére, a bizalom és a biztonság megszilárdítására és a leszerelés támogatására. (...)

Az európai bizalom- és biztonságerősítő és leszerelési konferencia

A résztvevő államok,

emlékezve a záróokmány rendelkezéseire, amelyben elismerték érdeküket azon törekvésekben, amelyek a katonai konfrontáció csökkentésére és a leszerelés szorgalmazására irányul,

egyetértettek azzal, hogy európai bizalom- és biztonságerősítő és leszerelési konferenciát hívnak össze.

1. A konferencia célja, hogy az európai biztonsági- és együttműködési konferencia révén megkezdett többoldalú folyamat alapvető és integrális részeként a záróokmányt aláíró valamennyi állam részvételével új, hatékony és konkrét lépéseket tegyen, amelyek a bizalom és a biztonság megszilárdítására és a leszerelés megvalósítására irányulnak; kifejezzék az államok kötelezettségét, hogy kölcsönös kapcsolataikban tartózkodjanak az erőszakkal való fenyegetéstől vagy annak alkalmazásától.

2. A konferencia így elindít egy folyamatot, amelynek első szakaszát az egymást kiegészítő bizalom- és biztonságerősítő intézkedések tárgyalásának és el-

fogadásának szentelik, s ez arra irányul, hogy csökkentse a katonai konfrontáció veszélyét Európában.

3. A konferencia első szakaszát 1984. január 17-től Stockholmban tartják.

4. Ezek a bizalom- és biztonságerősítő intézkedések kiterjednek egész Európára, az Európával határos tengeri és óceáni területekre, valamint a légtérre, az EBEÉ valamennyi tagállamának jogegyenlősége, kiegyensúlyozottsága és kölcsönössége, biztonsági érdekeinek tiszteletben tartása, valamint az európai bizalom és biztonságerősítő intézkedések és leszerelés iránti mindenkori kötelezettségei alapján...

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 316–317.)

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA ÉS A LENGYEL VÁLSÁG

KÖZLEMÉNY A BÉKE ERŐINEK MOSZKVAI VILÁKGONGRESSZUSÁRÓL (MOSZKVA, 1973. OKTÓBER 31.)

A szovjet fővárosban 1973. október 23–31-én rendezték a béke erőinek világkongresszusát. A társadalmi mozgalmak történetének e legszélesebb fórumán 143 ország 120 nemzetközi és több mint 1100 nemzeti szervezete képviseltette magát.

A hét napig tartó sokoldalú párbeszéd, amely valóban alkotó légkörben zajlott le, lehetővé tette számunkra, hogy megvitassuk a jelen időszerű és bonyolult problémáit.

A béke-világkongresszus a nemzetek békeharcának fontos szakasza. Felbecsülhetetlen hozzájárulása a kölcsönös megértés elmélyítéséhez, a különböző álláspontokat képviselő szervezetek együttműködéséhez. Mindez természetesen ösztönzést ad a további közös akciókhoz.

A nemzetközi politikai élet legutóbbi eseményei reménykedésre, bizakodásra adnak okot. A második világháború után először körvonalazódott a következő évtizedekben minden elképzelést felülmúló újabb világégés elhárításának lehetősége. A békés egymás mellett élés gondolatának egyre több híve van az egyes kormányokban és azokon kívül is. Mind szélesebb értelmezést kap az elv, hogy a nemzetek békéjének és biztonságának a megőrzése nem válhat a nagyhatalmak szűk körének az ügyévé. E felismerés készteti a nagyhatalmokat, valamint a többi államot is – tartozzanak bármely tömbhöz és csoportosuláshoz –, az el nem kötelezett országokat, hogy aktívabban járuljanak hozzá az enyhülési folyamat elmélyítéséhez, segítsék elő a megértést, az együttműködést, vessenek véget az ellenségeskedéseknek és az elidegenedésnek.

Napjaink azonban sokszor aggodalmat és nyugtalanságot keltenek. Az egyes térségekben észlelhető enyhülési folyamatot másutt agresszív lépések, a feszültség kiélezése kíséri, s ezek törvényszerűen „sötét” nyomokat hagynak a nemzetközi kapcsolatok alakulásán. A hadiipari komplexum, a militarista, a nyíltan fasiszta és fajgyűlölő rendszerek mind a mai napig komoly akadályokat gördítenek a fegyverkezési láz megfékezésére irányuló törekvések elé. A kolonializmus – függetlenül a gyarmati rendszer fokozatos felszámolásának folyamatától – különféle módszereket alkalmazva, megfosztja az egyes nemzeteket elvitathatatlan jogaiktól, attól, hogy saját hazájuk független gazdája legyenek. Sor kerül olyan kísérletekre, amelyek a hidegháború időszakát szeretnék felélesz-

teni és fékezni a nemzetközi légkör javulását, amelynek az utóbbi időszakban tanúi lehettünk.

Közösen mérlegeltük, vajon ebben a helyzetben milyen lépéseket kell tenniük a béke erőinek a közvélemény hatékony támogatásával. Arra a végkövetkeztetésre jutottunk, hogy a különféle nézeteltérésektől függetlenül aktívan és összehangoltan szükséges támogatnunk a béke és a biztonság megszilárdítására irányuló folyamatokat. A kongresszus tizennégy bizottsága gyümölcsöző munkát végzett, összefoglalta vitáinak pozitív eredményeit, levonta azokat a következtetéseket, amelyek lehetővé teszik az egyes problémák megközelítését. Meggyőződésünk, hogy az elfogadott határozatok sikeres megvalósítása, a századunk hetvenes éveiben elért eredmények a világbéke megszilárdításához vezetnek.

Elsősorban a következő kérdésekre helyezzük a hangsúlyt:

Békés egymás mellett élés és nemzetközi biztonság

A béke nem biztosítható mindaddig, amíg a gyakorlatban általánosan nem érvényesül a békés egymás mellett élés gondolata függetlenül az egyes államok társadalmi rendszerétől.

A békés egymás mellett élés nem csupán a háború lehetőségének teljes kizárását jelenti. Minden nemzet számára biztosítja, hogy megvédhesse függetlenségét, szuverenitását, határainak sérthetetlenségét, s így szolgálja a sokoldalú együttműködés elmélyítését, amely viszont a nemzetek kölcsönös együttműködésének záloga a béke és a haladás érdekében.

A békés egymás mellett élés gondolata nem egyeztethető össze az igazságtalan megbékéléssel, ellenkezőleg: hatékony fegyver az agresszió ellen, biztosítja, hogy a népek és nemzetek minden eszközzel felvegyék a küzdelmet politikai és gazdasági függetlenségükért, a társadalmi haladásért és külső beavatkozástól függetlenül dönthessenek saját sorsukról. Éppen ezért megfelel a népek és nemzetek érdekeinek, illetve azokról az elvekről vallott erkölcsi nézeteinek, amelyeken az igazságos békének alapulnia kell.

A békés egymás mellett élés kizárja az erőszakot a nemzetközi kapcsolatokból és meghatározza a különféle ellentétek és nézeteltérések békés megoldásának módszereit. Éppen ezért a nemzetközi biztonság legszilárdabb alapját alkotja. Ennek a biztonságnak az alapját semmiképpen sem alkothatja a „félelem egyensúlya”, mégpedig azért, mert nem szilárd, igazolja a háborús előkészületeket, megőrzi a nemzetközi problémák katonai megoldásának lehetőségét, és kielezi a fegyveres összecsapást az államok különféle csoportjai között.

A békés egymás mellett élés egyik alternatívája – és valóban reális alternatívája – a biztonság politikai, gazdasági, szociális, kulturális és lélektani biztosítékainak rögzítése. Csupán így lehetséges felszámolni a világ katonai-politikai megosztottságát, az egymással szemben álló tömbök rendszerét és biztosítani az enyhülést katonai vonatkozásban is. Az ENSZ így teljes mértékben betöltheti szerepét, mint a nemzetközi biztonság megszilárdításának eszköze.

[...]

Biztonság és együttműködés Európában

Az európai feszültség enyhülése a nemzetközi kapcsolatok javulásának szerves része világviszonylatban is. Ugyanakkor az európai enyhülés elleni akciók szoros összefüggésben állnak a világ különböző részeiben fennálló feszültségekkel és konfliktusokkal.

Éppen ezért rendkívül fontos mindent megtenni az európai biztonság elmélyítésének folyamata érdekében és elutasítani minden olyan folyamatot, amely ennek lassítására irányul. A béke szempontjából olyannyira fontos kérdésről van szó, amely nem csupán az egyes népek és nemzetek, illetve kormányok összefogását igényli, hanem a különféle társadalmi szervezetek igyekezetét is az európai kontinensen. Arra kell törekedni, hogy az európai biztonsági és együttműködési konferencia dokumentumait ésszerű időpontokban írják alá, illetve olyan fórumokat hozzanak létre, amelyek segítenék és biztosítanák a megkezdett folyamat folytatását.

A politikai enyhülés pillanatnyilag megelőzte a katonait, bár a kettő szorosan összefügg. Ha ebből a tényből indulunk ki, feltétlenül követeljük, hogy Európában mielőbb érjen véget a fegyverkezési láz, és egyezmény szülessen a Közép-Európában állomásozó idegen és nemzeti haderők arányos csökkentéséről. Viszont akkor, amikor az európai enyhülési folyamat elmélyülően van, az Európai Gazdasági Közösség bizonyos körei javasolják, hogy ez a gazdasági tömb váljon katonai szervezetté, amely saját nukleáris fegyverekkel rendelkezne. Ha ezek a tervek megvalósulnának, komoly szakadásra kerülne sor az európai enyhülés folyamatában. Az egyenjogú elvei alapján csupán akkor érvényesülhet, ha katonai és politikai biztonságra támaszkodnak. Mindenekelőtt lehetséges lenne hasznos kapcsolatokat teremteni a különféle európai gazdasági szervezetek, így az EGK és a KGST között. Ugyanakkor a sokoldalú kulturális kapcsolatok fejlesztése megkönnyítheti a kölcsönös megértést az egyes nemzetek között.

[...]

(MTI Nemzetközi dokumentumok, 1973. 25. szám, 1–5.)

BARÁTSÁGI, EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉS KÖLCSONÖS SEGÍTSÉGNYÚJTÁSI
SZERZŐDÉS A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG ÉS A SZOVJET
SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE KÖZÖTT
(MOSZKVA, 1975. OKTÓBER 7.)

A Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége,

arra építve, hogy a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között szoros baráti szövetség jött létre, amely a marxizmus-leninizmus és a szocialista internacionalizmus alapján nyugszik;

abban a szilárd meggyőződésben, hogy a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége közötti egység és barátság minden oldalú megerősítése megfelel a két ország népei alapvető érdekeinek és az egész szocialista államközösség alapvető érdekeinek, és a szocialista nemzetek további közeledését szolgálja;

attól a törekvéstől vezérelve, hogy a szocialista külpolitika alapelveinek és céljainak megfelelően a kedvező nemzetközi feltételeket megteremtsék a szocializmus és kommunizmus felépítésére;

elsődleges jelentőséget tulajdonítva a két állam területi integritása és szuverenitása védelmének minden támadással szemben;

elhatározva, hogy a barátságról, együttműködésről és kölcsönös segítségnyújtásról szóló 1955. május 14-i Varsói Szerződésből származó kötelezettségeket szigorúan megtartják;

következetesen és tántoríthatatlanul fellépve a szocialista közösség valamennyi országának a közös szocialista renden és végső céljaikon nyugvó egységének erősítéséért;

megerősítve, hogy a szocialista vívmányok támogatása, megerősítése és védelme, amely vívmányokat a népek közös erőfeszítése és áldozatos munkája révén elértek, a szocialista országok közös internacionalista köteleessége;

nagy jelentőséget tulajdonítva a politikai és ideológiai együttműködés tökéletesítésének, a szocialista gazdasági integráció fejlesztésének és elmélyítésének;

attól a szilárd szándéktól vezéreltetve, hogy a béke és biztonság megerősítését Európában és az egész világon előmozdítsák és hozzájáruljanak ahhoz, hogy a különböző társadalmi rendszerű országok közötti kapcsolatok közösen kidolgozott elveit megvalósítsák, és ezen az alapon gyümölcsöző és kölcsönösen előnyös együttműködést fejlesszenek ki az európai kontinensen;

figyelembe véve azt, hogy a Német Demokratikus Köztársaság, amely megvalósította a potsdami egyezmény alapelveit, mint szuverén független szocialista állam teljes jogú tagja lett az Egyesült Nemzeteknek;

nagy jelentőséget tulajdonítva kölcsönös kapcsolataik szerződésjogi alapjai

további fejlesztésének és tökéletesítésének, és figyelembe véve azokat a változásokat, amelyek Európában és az egész világon végbementek;

az Egyesült Nemzetek alapokmányainak céljaitól és alapelveitől vezérelve, megállapodtak a következőkben:

1. cikk. A Magas Szerződő Felek a szocialista internacionalizmus elveivel egybehangzóan a jövőben is erősítik az örök és törhetetlen barátság és a testvéri kölcsönös segítség kapcsolatait minden területen. Tervszerűen és csorbíthatatlanul fejlesztik és elmélyítik a többoldalú együttműködést, valamint sokoldalú segítséget és támogatást nyújtanak egymásnak az állami szuverenitás és függetlenség kölcsönös tiszteletben tartása, az egyenjogúság és a belügyekbe való be nem avatkozás alapján.

2. cikk. A Magas Szerződő Felek egyesítik erőfeszítéseiket népeik és államaik anyagi és erkölcsi potenciálja hatékony felhasználására, a szocialista és kommunista társadalom felépítésének és a szocialista közösség megerősítésének céljából.

Egybehangzóan a szocialista gazdasági integráció alapelveivel és céljaival és hogy jobban kielégítsék népeik anyagi és kulturális szükségleteit, megerősítik és kiterjesztik a kölcsönösen előnyös két- és többoldalú gazdasági és tudományos-technikai együttműködésüket, beleértve a Kölcsönös Gazdasági Együttműködés Tanácsában való együttműködést.

Mindkét fél folytatja a népgazdasági tervek hosszú távú koordinációját és egyeztetését, kiszélesítik a termelési és kutatási szakosítást és kooperációt, egyeztetik a gazdaság, a tudomány és technika legfontosabb ágai fejlődésére vonatkozó távlati intézkedéseket, amelyek lehetővé teszik, hogy a szocializmus és kommunizmus építése során szerzett felismeréseket és tapasztalatokat kihasználják és biztosítsák a két állam nemzeti gazdaságának egyre szorosabb együttműködését a társadalmi termelés hatékonyságának növelése érdekében.

3. cikk. A Magas Szerződő Felek előmozdíják az államhatalom szervei és a társadalmi szervezetek együttműködését, valamint fejlesztik az átfogó kapcsolatokat a tudomány és kultúra, az oktatás, az irodalom és művészet, a sajtó, a rádió, a film, a televízió, az egészségügy, a környezetvédelem, a turizmus, a testnevelés és sport területén, valamint más területeken. Ugyanígy előmozdíják a két ország dolgozói közötti kapcsolatok fejlesztését.

4. cikk. A Magas Szerződő Felek a legnagyobb mértékben előmozdíják a testvéri kapcsolatok további fejlesztését a szocialista közösség valamennyi állama között és állandóan egységük és összeforrottságuk erősítésének szellemében cselekszenek. Kinyilvánítják készségüket, hogy megteszik a szükséges intézkedéseket a szocializmus történelmi vívmányainak, a két állam biztonságának és függetlenségének védelmére.

5. cikk. A Magas Szerződő Felek a jövőben is megteszik a tőlük függő intézkedéseket a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élése

elveinek következetes megvalósítására, a nemzetközi kapcsolatokban az enyhülési folyamat kiszélesítésére és elmélyítésére, és arra törekszenek, hogy a háborút végleg száműzzék a népek életéből. Mindent megtesznek annak érdekében, hogy a nemzetközi békét és a népek biztonságát az imperializmus és a reakció agresszív erőinek támadásaival szemben megvédjék, a fegyverkezési versenyt megállítsák, hozzájáruljanak az általános és teljes leszereléshez, hogy a gyarmatosítást minden formájában és megnyilvánulásában végleg felszámolják és hogy a gyarmati elnyomás alól felszabadított államokat nemzeti függetlenségük és szuverenitásuk megerősítésében támogassák.

6. cikk. A Magas Szerződő Felek az államhatárok sérthetetlenségét Európában a legfontosabb feltételnek tekintik az európai biztonság biztosítása szempontjából, és kinyilvánítják szilárd elhatározásukat, hogy együttesen és a barátságról együttműködésről és kölcsönös segítségnyújtásról szóló 1955. május 14-i Varsói Szerződésben részt vevő többi állammal szövetségben és ezzel a szerződéssel egybehangzóan biztosítják a benne részt vevő államok határainak sérthetetlenségét, ahogyan a második világháború és a háború utáni fejlődés eredményeként kialakultak, beleértve a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság határait.

Mindkét fél közös erőfeszítéseket tesz, hogy a revansizmus és militarizmus minden jelensége ellen fellépjen és az európai biztonság erősítése céljából kötött szerződések határozott betartásán munkálkodjék.

7. cikk. Az 1971. szeptember 3-i négyoldalú egyezményvel megegyezően a Magas Szerződő Felek abból kiindulva fogják kapcsolataikat Nyugat-Berlinnel fenntartani és fejleszteni, hogy Nyugat-Berlin nem része a Német Szövetségi Köztársaságnak és továbbra sem kormányoztatik általa.

8. cikk. Bármely államnak vagy bármely államcsoportnak a Magas Szerződő Felek egyike ellen idézett fegyveres támadása esetén, a másik szerződő fél ezt a saját maga ellen irányuló támadásnak tekinti és haladéktalanul minden segítséget megad, beleértve a katonai segítséget is, és az Egyesült Nemzetek Alapokmánya 51. cikke értelmében gyakorolt egyéni és kollektív önvédelmét minden rendelkezésre álló eszközzel támogatja.

A jelen cikk alapján hozott intézkedéseket a Magas Szerződő Felek haladéktalanul közlik az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsával és az Egyesült Nemzetek Alapokmányának rendelkezéseivel összhangban cselekszenek.

9. cikk. A Magas Szerződő Felek minden fontos nemzetközi kérdéssel tájékoztatják egymást, konzultálnak egymással és a két állam érdekeinek megfelelően kialakított közös pozícióból cselekszenek.

10. cikk. A jelen Szerződés nem érinti a Magas Szerződő Feleknek az érvényes két- és többoldalú egyezményekből fakadó jogait és kötelezettségeit.

11. cikk. A jelen Szerződést meg kell erősíteni és az a ratifikációs okmányoknak a legközelebbi időn belül Berlinben történő kicserélésével lép hatályba.

12. cikk. A jelen Szerződést húsz évre kötik és az automatikusan minden további tíz évre meghosszabbodik, hacsak a Magas Szerződő Felek egyike az érvényességi időt tizenkét hónappal megelőzően nem közli a szerződés felmondására irányuló szándékát.

Készült Moszkvában, 1975. október 7-én, két példányban, német és orosz nyelven, mindkét szöveg egyenlően érvényes.

A Német Demokratikus Köztársaság részéről E. Honecker

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége részéről L. Brezsnyev

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945-1982... i. m. 550-553.*)

A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMAI PARLAMENTI KÉPVISELŐINEK
FELHÍVÁSA VALAMENNYI EURÓPAI ORSZÁG PARLAMENTJÉHEZ:
„AZ EURÓPAI NÉPEK BÉKÉJÉÉRT, BIZTONSÁGÁÉRT,
EGYÜTTMŰKÖDÉSÉÉRT ÉS KÖZELEDÉSÉÉRT”
(VARSÓ, 1975. MÁJUS 15.)

Mi, a Varsói szerződés megkötésének huszadik évfordulója alkalmából rendezett ünnepi ülésen összegyűlt parlamenti képviselők – a Bolgár Népköztársaság nemzetgyűlése, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Szövetségi Gyűlése, a Lengyel Népköztársaság Szejmje, a Magyar Népköztársaság Országgyűlése, a Német Demokratikus Köztársaság Népi Kamarája, a Román Szocialista Köztársaság Nagy nemzetgyűlése, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsa képviselői – kifejezzük népeink akaratát az európai és a világbéke, a biztonság megerősítésére.

A népek a Szovjetunió döntő hozzájárulásával a fasizmus felett aratott történelmi győzelmének, a világtörténelem legvéresebb, legkegyetlenebb háborúja befejezésének 30. Évfordulóján, híven azokhoz az eszmékhez, amelyek a népeket a fasiszta német hódítók elleni harcban lelkesítették, azzal a felhívással fordulunk valamennyi európai ország parlamentjéhez, hogy fokozzák erőfeszítéseiket a nagy áldozatok árán kivívott béke megőrzése és megszilárdítása érdekében.

Államaink húsz évvel ezelőtt, politikai és védelmi szövetségként, hogy megátolják Európában és az imperialista agressziót, megkötötték a Varsói Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződést, és egyidejűleg kinyilvánították azt a törekvésüket, hogy – függetlenül annak társadalmi és ál-

lami berendezkedésétől minden európai ország részvételével kollektív biztonsági rendszert hozzanak létre, egyesítsék erőfeszítéseiket kontinensünk békéjének biztosítása érdekében.

Az elmúlt húsz év története megerősíti, hogy államaink hűek voltak a Varsói Szerződés előírásaihoz, aktívan harcoltak és harcolnak a történelmi jelentőségű célért: az európai békét és biztonságot hatékonyan védelmező kapcsolatok és kötelezettségek létrehozásáért, döntően elősegítve ezzel a hidegháború felszámolását, a nemzetközi feszültség enyhülését, a második világháború és a háború utáni fejlődés következtében kialakult politikai és területi jogrend megszilárdítását, a különböző társadalmi rendszerű államok kapcsolataiban a békés egymás mellett élés elveinek megerősödését.

Megelégedésünket fejezzük ki, hogy nemzetközi téren jelenleg az enyhülés az uralkodó irányzat, amely meghatározza az európai és a világhelyzet alakulását. A parlamenti képviselők, állandóan erősítve sokoldalú kapcsolataikat, az Interparlamentáris Unió keretében is szorosan együttműködnek, s jelentősen hozzájárulnak e fontos folyamat elmélyítéséhez.

A végbemenő pozitív változások meggyőző bizonyítéka az európai biztonsági és együttműködési értekezlet összehívása és sikeres menete, ami lehetővé teszi az értekezletnek a közeljövőben legfelsőbb szinten való sikeres befejezését. Az európai biztonsági és együttműködési értekezlet sikerének meg kell teremtenie a szükséges előfeltételeket ahhoz, hogy a kétoldalú és sokoldalú államközi kapcsolatok szilárdan a nemzetközi jog olyan általánosan elismert normáin alapuljanak, mint a függetlenség és a szuverenitás, a területi integritás és a határok sérthetatlensége tiszteletben tartása, az erőszak alkalmazásáról és az alkalmazásával való fenyegetésről történő lemondás, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás. A politikai kapcsolatok rendezése lehetővé teszi kontinensünk országai kölcsönösen előnyös, egyenjogú, következőképpen minden megkülönböztetéstől mentes gazdasági, műszaki-tudományos és kulturális együttműködésének állandó szélesítését. A szilárd, békés kapcsolatok erősítése az európai népek közötti kölcsönös megértés fokozásának perspektíváját nyújtja.

Az európai biztonság és együttműködés elmélyítéséhez hozzá kell járulnia a feszültség katonai téren történő enyhítésének, a NATO-hoz és a Varsói szerződés Szervezetéhez tartozó államok közötti katonai konfrontáció veszélye csökkentésének. Ezért támogatjuk a közép-európai fegyveres erők és fegyverzet csökkentésére irányuló tárgyalás előrehaladását annak az elvnek az alapján, hogy – az összes európai államok biztonságának érdekeit figyelembe véve – a tárgyalásokon részt vevő egyetlen fél biztonsága sem szenvedhet kárt. Változtatlanul állást foglalunk amellett, hogy az idegen csapatokat vonják ki az európai államok területéről, és számolják fel a külföldi katonai támaszpontokat, hozzanak létre atom-

mentes övezeteket, és a fegyveres erők és a fegyverzet csökkentésére irányuló egyéb intézkedéseket is tegyenek Európában.

Ismételten megerősítjük, hogy országaink készek feloszlítani a Varsói szerződés Szervezetét a NATO egyidejű feloszlatása esetén, és első lépésként megszüntetni mindkét szövetség katonai szervezetét.

Kontinensünknek, ahol az emberi életek tízmillióit követelő két világháború kirobbant, ma reális lehetősége van arra, hogy a szilárd béke, a gyümölcsöző nemzetközi együttműködés övezete és a világ biztonságának fontos tényezője legyen.

Tudatában vagyunk azonban annak, hogy a nemzetközi enyhülés és együttműködés nem alakul ki önmagától. Ezért nyugtalanul figyeljük, hogy a hidegháborús erők igyekeznek fékezni és visszafordítani az enyhülési folyamatot. A népek helyesen értelmezett érdekei megkövetelik, hogy fokozzák tevékenységüket az európai enyhülés és biztonság irányzatának elmélyítéséért és megszilárdításáért.

Mi, a találkozón részt vevő parlamenti képviselők üdvözljük a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének és a Szovjetunió kormányának a világ népeihez, parlamentjeihez és kormányaihoz intézett felhívását, amely aktív fellépésre szólít fel a szilárd és megtingathatatlan békéért.

Felismerve a parlamentekre háruló felelősséget, felhívunk az európai államok parlamentjei közötti együttműködés továbbfejlesztésére, beleértve az összes európai parlamentek képviselői értekezletének esetleges összehívását, hogy megvitassa a kontinensünk békés fejlődését érintő legégetőbb kérdéseket.

Azzal a baráti felhívással fordulunk az európai országok parlamentjeihez, hogy erőfeszítéseiket azokra a legsürgetőbb és legfontosabb feladatokra összpontosítsák, amelyeknek megoldásától nagymértékben függ Európa és a világ további fejlődése:

közös tevékenységre hívunk fel, annak érdekében, hogy megszilárdítsuk a kölcsönös bizalmat, a békés egymás mellett élés elveit, erősítsük és visszafordíthatatlanná tegyük az enyhülési folyamatot;

közös tevékenységre hívunk fel, annak érdekében, hogy az európai biztonsági és együttműködési értekezlet mielőbb sikerrel befejeződjék;

közös tevékenységre hívunk fel a fegyverkezési verseny korlátozása és megszüntetése, konstruktív és hatékony leszerelési tárgyalások folytatása érdekében;

közös tevékenységre hívunk fel azért, hogy a vitás nemzetközi kérdéseket és konfliktusokat békés eszközökkel oldják meg;

közös tevékenységre hívunk fel az európai népek további összefogását szolgáló gazdasági, tudományos, kulturális és egyéb kapcsolatok átfogó fejlesztése érdekében;

közös tevékenységre hívunk fel annak érdekében, hogy Európát a szilárd béke, a barátság, a kölcsönösen előnyös nemzetközi együttműködés kontinensévé tegyük.

(A Varsói Szerződés szervezete 1955–1985. Dokumentumok. Kossuth Kiadó, 1986. 220–223.)

AZ EURÓPAI BÉKÉÉRT, BIZTONSÁGÉRT, EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRT ÉS TÁRSADALMI HALADÁSÉRT.

AZ EURÓPAI KOMMUNISTA ÉS MUNKÁSPÁRTOK BERLINI KONFERENCIÁJÁNAK DOKUMENTUMA (1976. JÚNIUS 30.)

I. Az enyhülési folyamat elmélyítésért

A leszerelést és az európai biztonság erősítését szolgáló hatékony intézkedések megvalósításával

A konferencia résztvevői felszólítanak az európai biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmányában rögzített alapelvek és megállapodások, valamint a békét és biztonságot szolgáló minden szerződés és egyezmény szigorú megtartására és maradéktalan végrehajtására.

Az enyhülés tartóssá tételéhez, további elmélyítéséhez és kiterjesztéséhez szükség van arra, hogy a Helsinkiben elfogadott határozatokat a néptömegek harcukkal támogassák és megerősítsék. E harcnak a határozatok teljes megvalósításáért, azoknak a reakciós erőknél a megfékezéséért és visszaszorításáért kell folynia, amelyek elutasítják az európai biztonsági és együttműködési értekezlet eredményeit, és megpróbálják kudarcba fullasztani az enyhülésnek és a népek biztonságának politikáját.

A konferencia résztvevői szót emelnek amellett, hogy a néptömegek, a békeszerető erők aktív tettekkel – a többi között szolidáris akcióikkal – határozottan visszautasítanak minden kísérletet a beavatkozásra bármely ország belügyeibe, és megakadályozzák az összes olyan cselekményt, amelyik csorbítja akármely népnek azt az elidegeníthetetlen jogát, hogy sorsáról szabadon és szuverén módon döntsön.

Az enyhülés megszilárdítása és elmélyítése céljából az összes ország közreműködésével konkrét intézkedéseket kell tenni Európában a leszerelésről, a hatékony biztonság megteremtéséről, a földrész katonai tömbökre való megsztottságának leküzdéséről. Európa a katonai enyhülésre irányuló intézkedések gyakorlati megvalósításának példáját mutathatja és kell is, hogy mutassa.

E célok megvalósításában döntő jelentőségűek földrészünk munkásosztályának, dolgozóinak és valamennyi népének tömegakciói.

Az európai kommunista és munkáspártok nyomatékosan felszólítanak minden kormányt és népet arra, hogy energikusan szálljanak síkra:

- mindenfajta fegyverkezési verseny, különösen a nukleáris fegyverkezés megszüntetéséért;

- a leszerelési kérdésekkel kapcsolatban az ENSZ keretében folyó tárgyalások meggyorsításáért és olyan hatékony intézkedésekért, amelyek a nemzetközileg szigorúan ellenőrzött általános és teljes leszerelés megvalósítására irányulnak;

- a külföldi katonai támaszpontok megszüntetéséért és a külföldi csapatok és fegyverzetek kivonásáért idegen területekről, valamint e csapatok feloszlata-
sáért;

- minden állam, elsősorban az atomfegyverekkel, valamint más nagy katonai potenciállal rendelkező államok katonai költségvetésének rendszeres csökkentéséért.

Haladéktalanul meg kell szüntetni az atomháború veszélyét; kirobbantása a legnagyobb büntett lenne az emberiséggel szemben.

Ez szükségessé teszi:

- minden állam kötelezettségvállalását arra, hogy lemond az atomfegyver alkalmazásáról és a bevezetésével való fenyegetésről, általában az erőszak alkalmazásáról és a vele való fenyegetésről a nemzetközi kapcsolatokban;

- a nukleáris fegyverkezési hajsza megszüntetését, beleértve a hordozóeszközöket is, az összes közegben minden atomfegyver-kísérlet megtiltását;

- hatékony intézkedések megtételét az atomfegyverek kivonására más államok területéről, továbbterjedésük megakadályozását és atomfegyvermentes övezetek létesítését lépésekként az általános és teljes leszereléshez vezető úton;

- az atomfegyverek és a hordozóeszközök csökkentését gyártásuk törvényen kívül helyezését és megszüntetését, valamint a nukleáris fegyverek minden fajtájának megsemmisítését.

Szükséges, hogy minden olyan állam, amelyik ezt kívánja, felhasználhassa az atomenergiát békés célokra az egyenjogúság alapján, bármilyen hátrányos megkülönböztetés nélkül.

Ezután is szorgalmazni kell,

- hogy minden állam ratifikálja a bakteriológiai fegyverek betiltásáról és megsemmisítéséről szóló konvenciót;

- hogy minél előbb szerződést kössenek a vegyi fegyverek és más tömegpusztító eszközök betiltásáról és megsemmisítéséről, s konvenciót fogadjanak el a környezet az éghajlat katonai célú befolyásolásának megtiltásáról;

- hogy megtiltsák a tömegpusztító fegyverek új típusainak, valamint az ilyen jellegű új fegyverrendszereknek a kifejlesztését és előállítását;

- hogy olyan intézkedéseket dolgozzanak ki, amelyek megakadályozzák fegyveres incidensek véletlen kitörését és ezek átnövését nemzetközi válságokba;

– hogy lemondjanak bármely más állam és nép ellen irányuló mindenfajta erődemonstrációról.

A konferencia résztvevői síkraszállnak a leszerelés problémáival foglalkozó államközi találkozók és konferenciák megtartásáért olyan feltételek között, amelyek lehetővé teszik minden állam egyenjogú részvételét. Kívánatosnak tartják, hogy e célokra szélesebb körben használják fel az ENSZ lehetőségeit.

Állást foglalnak amellett, hogy Európa és a világ különböző területeit a béke és a együttműködés övezeteivé alakítsák át, amelyek mentesek külföldi csapatoktól és katonai támaszpontoktól.

A konferencián részt vevő pártok az európai biztonságnak és a földközi-tengeri térség biztonságának szoros összefüggéséből kiindulva, fellépnek az ellen, hogy e térségben tovább tartson a fegyverek felhalmozása, síkraszállnak azért, hogy az atomfegyverrel felszerelt hadihajókat a Földközi-tengerről vonják ki, minden külföldi katonai támaszpontot számoljanak fel, és azért, hogy – Európa katonai tömbökre való megosztottságának megszüntetése folyamatában – minden külföldi hadiflottát és csapatot vonjanak ki. Mindez elősegíti, hogy a Földközi-tenger a béke tengerévé váljék.

Síkraszállnak azért,

– hogy a fegyverkezési verseny korlátozása és megszüntetésére irányuló valamennyi szerződést és megállapodást szigorúan megtartsák;

– hogy csökkentsék a haderőket és a fegyverzetet – elsősorban azokban a térségekben, ahol a katonai konfrontáció különösen veszélyes, de a kontinens más térségeiben is – azáltal, hogy minden érdekelt ország részvételével olyan egyezményeket kötnek, amelyek egyik ország biztonságát sem csorbitják;

– hogy megakadályozzák újabb katonai tömbök vagy katonai csoportosulások alakítását.

Az európai kommunista és munkáspártok határozottan fel fognak lépni minden olyan akció ellen, amely a fegyverkezési hajsza növelésére, a katonai szembenállás fokozására irányul.

A leszerelés és a biztonság problémáinak megoldása során, ami a világ minden államának és népének létfontosságú érdeke, figyelembe kell venni valamennyi ország biztonságának érdekeit, és biztosítani kell minden állam egyenjogú részvételét.

Abban a meggyőződésben, hogy Európa tömbökre való megosztottságának megszüntetése lényegesen hozzájárul földrészünk és az egész világ tartós biztonságához és a béke eléréséhez, a konferencia résztvevői síkra szállnak a NATO és a Varsói Szerződés egyidejű felosztatásáért és első lépésként katonai szervezeteik megszüntetéséért. Szorgalmazza az e célhoz vezető konkrét lépések megtételét.

A konferencia résztvevői sürgető szükségességnek tartják, hogy szüntessék

és tiltsák meg az agresszív háborúknak, az erőszakkal való fenyegetésnek és az erőszak alkalmazásának mindenféle propagálását.

Szintúgy szükséges a közvélemény és minden nép széles körű és rendszeres tájékoztatása a fegyverkezési hajsza megszüntetéséért és a leszerelésért folyó tárgyalások menetéről és az intézkedésekről.

(A nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai 1945–1976. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977. 109–111.)

A SZOLIDARITÁS FÜGGETLEN ÖNIGAZGATÓ SZAKSZERVEZET I. KÜLDÖTTKONGRESSZUSÁN ELFOGADOTT PROGRAM (GDAŃSK, 1980. AUGUSZTUS 16-17.)

A Gdański Üzemközi Sztrájkbizottság 21 követelése

1. Fogadják el a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet- Lengyelország által ratifikált – 87. számú egyezményéből adódó, a párttól és a munkaadóktól független szabad szakszervezeteket.

2. Szavatolják a sztrájkjogot, valamint a sztrájkolók és az őket támogató személyek biztonságát.

3. Tartásuk meg a Lengyel Népköztársaság Alkotmányában szavatolt szólás-, sajtó- és publikációs szabadságot, és ennek megfelelően ne gyakoroljanak nyomást a független kiadóvállalatokra, a tömegtájékoztató eszközöket bocsássák valamennyi felekezeti rendelkezésére.

4. Állítsák helyre az alábbi személyek korábbi jogait:

a) az 1970-ben és 1976-ban elbocsátott dolgozók,

b) az egyetemekről meggyőződésük miatt kizárt egyetemi hallgatók.

Bocsássák szabadon E. Zadrozynski, J. Kozlowski, M. Kozlowski politikai foglyokat.

5. A tömegkommunikációs eszközök adjanak tájékoztatást az Üzemközi Sztrájkbizottság megalakulásáról, és tegyék közzé követeléseit.

6. Tegyenek tényleges intézkedéseket annak érdekében, hogy az ország kijusson a válságból: hozzák nyilvánosságra a társadalmi-gazdasági helyzettel kapcsolatos valamennyi információt, és tegyék mindenki számára lehetővé a reformprogramtól folytatandó vitában való részvételét.

7. A sztrájk idejére valamennyi sztrájkoló bérét fizessék ki – ugyanúgy, mint a fizetett szabadság idejére – a Szakszervezetek Központi Tanácsa alapján.

8. Az eddigi áremelések kompenzálásaként valamennyi dolgozó alapbérét emeljék fel 2000 zlotyval.

9. Szavatolják az árak emelkedésével és a pénz értéke csökkenésével párhuzamosan a bérek automatikus növekedését.

10. Valósítsák meg a belső piac teljes élelmiszer-ellátását, és csak a többletet exportálják.

11. A hús és a húskészítmények esetében vezessék be a jegyrendszert (a piaci helyzet rendezéséig).

12. Szüntessék meg a kommersz árakat és az úgynevezett belső exportban a devizáért történő árusítást.

13. Vezessék be a vezetők szakképzettség és nem párttagság elve alapján történő kiválasztása elvét, és szüntessék meg a rendőrség, az államvédelmi szervek, a pártapparátus előjogait, azaz:

- hozzák egyenlő szintre a családi pótlékokat,
- szüntessék meg a külön értékesítést, stb.

14. Tegyék lehetővé 35 évi munkaviszony után a nyugdíjba vonulást, és a nyugdíjkorhatárt nők esetében csökkentsék 50, férfiak esetében 55 évre.

15. A régi jogú járadékokat és nyugdíjakat emeljék fel a jelenleg megállapított járadékok és nyugdíjak szintjére.

16. Javítsák meg az egészségügy munkafeltételeit, ami biztosítani fogja a dolgozók teljes orvosi ellátását.

17. Biztosítsák az óvodai és bölcsődei férőhelyek megfelelő számát.

18. Vezessék be a három évre szóló fizetett gyermekgondozási szabadságot.

19. Csökkentsék a lakásra várakozás idejét.

20. A kiszállási díjat 40 zlotyról emeljék fel 100 zlotyra, és növeljék a különélési pótlékot.

21. Legyen minden szombat szabad: a folyamatos üzemekben, a négybrigádos rendszerekben dolgozók esetében a szabad szombatok hiányát ellensúlyozzák a szabadság idejének növelésével vagy fizetett munkaszüneti napokkal.

I. Kik vagyunk és merre tartunk?

A Szolidaritás Független Önigazgató szakszervezet az 1980-as sztrájkmozgalomból – a lengyel történelem legnagyobb tömegmozgalmából – jött létre. Ez a mozgalom, amely az országunk különböző vidékein található nagyüzemek munkásai körében született meg, 1980 augusztusában a Tengeremelléken történelmi fordulóponthoz érkezett. A mozgalom egy év alatt a dolgozók valamennyi csoportjára – munkásokra és parasztokra, értelmiségeikre és kisiparosokra – kiterjedt.

Szakszervezetünk megalakulását egyszerűen az országunkban élő egyszerű emberek igényei, szenvedései és csalódásai, reményei és vágyai táplálták. Szakszervezetünk annak a lengyel társadalomnak a lázadásából nőtt ki, amely több

mint három évtizeden keresztül átélte az emberi és állampolgári jogok megsértését; világnézeti megkülönböztetés és a gazdasági kizsákmányolás elleni lázadásból jött létre. Tiltakozást jelentett a fennálló hatalomgyakorlási rendszerrel szemben.

Egyikünk sem csupán az életkörülményekre gondolt, bár rosszul élt, nehezen és igen gyakran eredménytelenül dolgozott. A történelem megtanított bennünket arra, hogy szabadság nélkül nincs kenyér. Célul tűztük ki az igazságosságot, a demokráciát, a törvényességet, az emberi méltóságot, a véleménysszabadságot, a Köztársaság megjavítását is, nemcsak azt, hogy kenyérhez, vajhoz és kolbászhoz jussunk. Túl rosszul sáfárgodtak minden elemi értékkel, hogysem hinni lehetett volna abban, hogy ezen értékek újjászületése nélkül bármi is jobbra fordul. A gazdasági tiltakozásnak egyben társadalmi tiltakozásnak kellett lennie; a társadalmi tiltakozás egyben – szükségszerűen – erkölcsi tiltakozás volt.

Ez a társadalmi és erkölcsi tiltakozás nem egyik napról a másikra született meg. Örökségként hordozza magában a poznani munkások 1956-ban ontott vérért és az 1970 decemberében a Tengeremelléken ontott vért, az 1968-as diáktiltakozást, az 1976 júniusában Radomban és Ursusban lezajlott eseményeket. Magában hordozza a munkások, az értelmiség és az ifjúság független akcióinak, az Egyház értékmegőrző erőfeszítéseinek az örökségét, minden olyan harc örökségét, amely országunkban az emberi méltóság folyt. Szakszervezetünk e harcokból nőtt ki, és hű marad hozzájuk.

Olyan szervezet vagyunk, amely egyesíti magában a szakszervezet és a nagy társadalmi mozgalom vonásait. E vonások ötvözése határozza meg szervezetünket és szerepünket az egész nemzet életében. E hatalmas szakszervezet létrejöttének köszönhető, hogy a lengyel társadalom többé nem szétforgácsolt, dezorganizált és eltévedt társadalom: a szolidaritás jelszavával egyesülve visszakapta erejét és reményét. Létrejöttek a tényleges nemzeti újjászületés feltételei. Szakszervezetünk – a lengyelországi dolgozók legszélesebb körű képviselője – ennek az újjászületésnek kíván mozgatóereje lenni, és az is lesz.

A Szolidaritás Független Önigazgató Szakszervezet számos társadalmi áramlatot egyesít magában, különböző világnézeti, politikai és vallási meggyőződésű emberek között teremt közösséget, nemzetiségükre való tekintet nélkül. Egyesített bennünket a tiltakozás az igazságtalanság, a hatalommal való visszaélés és mindazok ellen, akik kizárólagos jogot formáltak az egész nemzet törekvéseinek meghatározásához és kifejezéséhez. Egyesített bennünket a tiltakozás az ellen, hogy az állam az állampolgárt saját tulajdonának tekintette, az ellen, hogy a dolgozókat az állammal fennálló konfliktusokban megfosztották az igazi képviselőtől; a kormányzók kegyessége ellen, akik jobban tudják, mennyi szabadságot adjanak a kormányzottaknak, az ellen, hogy a kezdeményezések és az önálló cselekvés helyett az abszolút politikai engedelmesség részesült jutalomban. Egyesít-

tett bennünket az, hogy elvetettük a közéleti hazugságokat, nem törődtünk bele abba, hogy a nemzet nehéz, türelmes munkájának eredményeit elfecséreljük.

Mi azonban nemcsak tiltakozásra képes erő vagyunk, hanem olyan erő, amely a mindenkihez igazságos Lengyelországot kívánja felépíteni, olyan erő, amely közös emberi értékekre apellál.

Minden cselekedetünk alapja az ember tisztelete legyen. Az államnak az embert kell szolgálni, nem pedig uralkodnia fölötte; az államszervezet szolgálja a társadalmat, és nem azonosítható egyetlen politikai párttal. Az államnak valóban az egész nemzet közös kincsének kell lennie. A munka az emberért van, a munka értelme, hogy az emberre, az ember tényleges szükségleteire irányul.

Nemzeti és társadalmi újjászületésünk alapja az legyen, hogy helyreállítjuk a célok helyes rangsorát. Amikor a Szolidaritás meghatározza a maga törekvéseit, a keresztény etika értékeiből, nemzeti hagyományunkból, valamint a dolgozók munkás és demokratikus hagyományából merít. Cselekvésünknek új ösztönzést ad II. János Pál enciklikája az emberi munkáról. A Szolidaritás a dolgozók tömegszervezeteként egyúttal a nemzet erkölcsi megújulásának mozgalmá.

A néphatalmat olyan elvnek tekintjük, amelytől nem szabad eltérni. A néphatalom nem lehet a magukat a társadalom fölé helyező csoportok hatalma, amelyek maguknak vindikálják a jogot, hogy döntsenek a szükségletekről, és a társadalom érdekeit képviseljék. A társadalomnak rendelkeznie kell azzal a lehetőséggel, hogy fennhangon szóljon, különböző társadalmi és politikai nézeteket juttasson kifejezésre; rendelkeznie kell annak lehetőségével, hogy olyan módon szervezze meg önmagát, amely mód biztosítja mindenki számára a nemzet anyagi és szellemi javaiban való igazságos részesedést, valamennyi képessége és alkotóereje felszínre hozását. Szeretnénk megvalósítani az irányítási és gazdálkodási rendszer társadalmazását. Ezért az öngazgató Lengyelország megteremtésére törekszünk.

Drága számunkra a szabadság és a meg nem nyirbált függetlenség eszméje. Támogatni fogjuk mindazt, ami erősíti a nemzeti és állami szuverenitást, előmozdítja a nemzeti kultúra szabad fejlődését és a történelem számára történő átörökítését. Az a véleményünk, hogy nemzeti identitásunkat teljes mértékben tiszteltben kell tartani.

Szakszervezetünk, amely oly nehéz feltételek között jött létre és működik, teljesen kitaposatlan úton halad. Kezdetről fogva eljöttek és eljönnek hozzá mindazok, akik szívükön viselik a fontos lengyel kérdéseket, akik másutt nem találnak megértésre és támogatásra. Talán nincs is olyan terület, ahol szakszervezetünkötől ne várnának valamit, ne számítanának erejére, társadalmi és erkölcsi tekintélyére. Ugyanakkor harcolnunk kell szakszervezetünk létezéséért, meg kell szerveznünk magunkat valamennyi szinten, és meg kell tanulnunk – nemegyszer saját hibáinkon okulva – a helyes magatartást és a céljainkért folytatott harc módszereit.

Programunk az általunk kitűzött célokért folytatott harc programja, olyan program, amelyben tükröződnek társadalmunk vágyai és törekvései, olyan program, amely e törekvésekből nő ki. Olyan program, amely közeli kérdések megoldásával törekszik a távlati célokra. Munkánk, harcunk és szolgálatunk programja.

(MTI Nemzetközi dokumentumok, 1981. 25. szám, 8–11.)

A CHARTA 77 CSEHSZLOVÁK POLGÁRJOGI MOZGALOM NYILATKOZATA (1977. JANUÁR 1.)

1976. október 13-án a Csehszlovák Törvénytárban (120. szám) megjelent a „Nemzetközi szerződés a polgári és politikai jogokról”, valamint a „Nemzetközi szerződés gazdasági, szociális és kulturális jogokról”, amelyeket 1968-ban köztársaságunk nevében aláírtunk, 1975-ben Helsinkiben megerősítettek és 1976. március 23-án életbe lépett. Azóta mindezek betartása polgárainknak joga, az államnak pedig kötelessége. A két szerződésben garantált emberi szabadságok és jogok fontos civilizációs értéket jelentenek, amelyekre a történelemben a haladó erők számos törekvése irányult, és törvénybe foglalásuk jelentősen támogathatja társadalmunk humán fejlődését. Ezért üdvözljük, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság csatlakozott e szerződéshez.

Nyilvánosságra hozatala azonban nyomatékosan emlékeztet bennünket arra, hogy országunkban számos polgári alapjog jelenleg – sajnos – csak papíron érvényesül. Teljesen illuzórikus például a szabad véleménynyilvánítás joga, amelyet az első szerződés 19. cikke garantál:

Polgáraink tízezrei nem dolgozhatnak szakmájukban, pusztán azért, mert a hivatalos nézetektől eltérő nézeteket vallanak. Ezért a hatóságok és társadalmi szervezetek részéről állandóan sokrétű diszkriminációnak és zaklatásnak vannak kitéve; a védekezés mindenfajta lehetőségétől megfosztva gyakorlatilag az apartheid áldozatai. Polgárok százazrei tagadják meg a „félelem szabadságát” (az első szerződés preambuluma), mivel ha véleményt nyilvánítanak, akkor arra kényszerülnek, hogy állandó veszélyben éljenek, elveszítve munka- és egyéb lehetőségeiket.

A második szerződés 13. cikkével ellentmondásban, amely mindenki számára biztosítja a tanulás jogát, nézetei vagy szülei nézetei miatt számos fiatal nem engednek tanulni. Számítalan polgár él félelemben, mivel ha meggyőződésük szerint beszélnének, magukat vagy gyermekeiket megfosztanák a tanulás jogától. A jog érvényesülését nemcsak a bíróságokon kívül, hanem bíróilag is üldözik, általában a bűnügyi vádaskodás leple alatt (amelyről többek között éppen a fiatal zenészek elleni perek tanúskodnak).

A véleménynyilvánítás szabadságát a kommunikációs eszközöket, valamint a publicisztikai és kulturális intézményeket felügyelő központi igazgatás nyomja el. Nem kaphat nyilvánosságot semmiféle politikai, filozófiai vagy tudományos nézet, amely csak egy kicsit is eltér a hivatalos ideológiai vagy esztétika szűk keretétől; lehetetlen a társadalmi válságjelenségek nyilvános bírálata; kizárt a nyilvános védekezés lehetősége a hivatalos politika igaztalan és becsmérlő megállapításaival szemben (az első szerződés 17. cikkével ellentétben a gyakorlatban nem létezik a „tisztesség és a hírnév elleni támadásokkal” szembeni törvényes védekezés); nem lehet szembeszállni a hazugságokkal, és hiábavaló minden kísérlet, amely bírósági úton kísérel meg segítséget vagy helyesbítést kérni; a szellemi és kulturális alkotás területén lehetetlen a nyílt vita. Számos tudományos vagy kulturális tevékenységet folytató személyt valamint más állampolgárt csupán azért diszkriminálnak, mert évekkorábban olyan nézeteket vallott, amelyeket a jelenlegi politikai hatalom elítél. A vallásszabadságot, amelyet az első szerződés 18. cikke biztosít, a hatalmpolitikai kényszer rendszeresen korlátoz: az egyházi személyek tevékenységének megnyirbálásával, a funkcióik gyakorlásához szükséges állami jóváhagyás megtagadásával vagy az azzal való tartós fenyegetéssel; egzisztenciális vagy egyéb jogsértő intézkedések olyan személyek ellen, akik vallási hitüket szóval vagy tettel kinyilvánították; a vallásoktatás és hasonló dolgok elnyomásával.

A polgári jogok korlátozásának és gyakorta teljes elnyomásának eszköze egy olyan rendszer, amelyben az állam valamennyi intézményét és szervezetét alárendelik a kormányzó párt apparátusa politikai direktíváinak és a hatalmat birtokló egyes befolyásos személyek

határozatainak...[...]

(Fordította: Németh István)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 329–330.)

A VARSÓI SZERZŐDÉS TAGÁLLAMAI POLITIKAI TANÁCSKOZÓ TESTÜLETÉNEK NYILATKOZATA (PRÁGA, 1983. JANUÁR 5.)

A Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Román Szocialista Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége legmagasabb szintű képviselői 1983. január 4-én és 5-én Prágában, a Politikai Tanácskozási Testület ülésén a kialakult bonyolult nemzetközi viszonyok

tükrében együttesen áttekintették az európai helyzetet, és véleményt cseréltek néhány más nemzetközi kérdéstről. Az ülés résztvevői az általános béke megőrzéséért, a nemzetközi biztonság megszilárdításáért és az enyhülési folyamat folytatásáért érzett nagy felelősségük tudatában szükségesnek tartják kijelenteni az alábbiakat:

[...]

III.

A háborús veszély megszüntetése, az általános, tartós béke megóvása szempontjából rendkívül fontos feladat az európai biztonság megszilárdítása. Ez abból következik, hogy az európai kontinensen hatalmas mennyiségű – hagyományos és nukleáris – fegyverzet összpontosul, és a két katonai szövetség fegyveres erői itt vannak közvetlen érintkezésben egymással.

Ugyanakkor az államok közös erőfeszítésének eredményeként Európában kialakult a jószomszédi viszony, az együttműködés, a kölcsönös tisztelet és a bizalom következetes fejlesztésének alapja. Minden európai állam a saját tapasztalatai alapján győződött meg az enyhülés előnyeiről. Nincs köztük olyan, amelynek ne állna érdekében az enyhülés megőrzése eredményeinek megsokszorozása.

Ezzel összefüggésben az ülés résztvevői emlékeztetnek a mai Európa területi-politikai realitásait rögzítő szerződések és egyezmények szigorú betartásának jelentőségére, külön hangsúlyozzák a helsinki záróokmány közösen kidolgozott és körültekintően egyeztetett elveinek és rendelkezéseinek fontosságát, valamint azok szigorú tiszteletben tartásának és következetes megvalósításának szükségességét.

Az Európában jelenleg kialakult helyzetet elemezve, az ülés résztvevői felhívják a figyelmet az európai népeket fenyegető rendkívül komoly veszélyre, amelyet a NATO-tömb azon szándéka rejt magában, hogy végrehajtsa az új amerikai közepes hatótávolságú rakéták több nyugat-európai ország területén történő telepítéséről hozott s 1982 decemberében újból megerősített határozatát. E döntés végrehajtása elkerülhetetlenül maga után vonja a bizalom gyengülését és a helyzet rosszabbodását az európai kontinensen.

Az ülésen képviselt államok kulcsfontosságú feladatnak tekintik annak megőrzését, hogy Európában kibontakozzék a nukleáris fegyverkezési verseny újabb fordulója, és annak elérését, hogy csökkentsék és korlátozzák a fegyvereket. Ez fontos az európai biztonság megszilárdítása, a kontinens államai közötti kapcsolatok kedvező fejlődése és az egész nemzetközi helyzet javulása szempontjából. A Varsói Szerződés tagállamai szerint a legjobb megoldás az lenne, ha Európa teljes mértékben mentesülne mind a közepes hatótávolságú, mind pedig a harcászati nukleáris fegyverektől. Ha ez az igazi „nulla megoldás” jelenleg nem érhető el, akkor célszerű Európában a közepes hatótávolságú nukleáris eszközök radikális csökkentésének útját választani az egyenlőség és az egyenlő biztonság

alapján. Ezzel kapcsolatban kivételes jelentőségűek az európai nukleáris fegyverek korlátozásáról folyó szovjet-amerikai tárgyalások. Az ülésen hangsúlyozták, hogy a Szovjetunió 1982. december 21-én Moszkvában közzétett javaslataival jelentősen hozzájárult a tárgyalások sikeréhez. E tárgyalások azonban olyan feltételek között folynak, amikor a NATO-országok kifejezik szándékukat, hogy már 1983 végén – ha addig nem jön létre megegyezés a tárgyalásokon – megkezdik az új amerikai közepes hatótávolságú rakéták telepítését Nyugat-Európában. Ez az álláspont egyenértékű azzal, hogy mesterséges határidőt állapítanak meg a tárgyalások befejezéséhez; elegendő továbbra is elhúzni a tárgyalásokat, hogy azután a megállapodás hiányának ürügyén megkezdhessék az amerikai rakéták tényleges telepítését. Az ülés résztvevőinek véleménye szerint feltétlenül szükséges, hogy az európai nukleáris fegyverzetek korlátozásáról szóló tárgyalások konstruktív szellemben folytatódjanak, és hogy maximális erőfeszítések történjenek mielőbbi konkrét megállapodások elérésére. A tárgyalások sikeréhez elengedhetetlen az is, hogy ne kerüljön sor olyan lépésekre, amelyek megnehezítik a tárgyalásokat, hanem ellenkezőleg, olyan lépések történjenek, amelyek segítik az előrehaladáshoz szükséges kedvező légkör kialakulását. Az ülés résztvevői, figyelembe véve az európai közepes hatótávolságú nukleáris fegyverzetek csökkentésének és korlátozásának minden európai nép számára életbe vágó fontosságát, reményüket fejezik ki: valamennyi európai állam hozzájárul ahhoz, hogy előrehaladás következzen be az e kérdésekről folyó szovjet-amerikai tárgyalásokon, és ahhoz, hogy a tárgyalások sikeresen fejeződjenek be.

Az ülés résztvevői síkraszállnak azért, hogy Európa megszabaduljon az olyan tömegpusztító eszköztől, mint a vegyi fegyver. Államaik készek a többi érdekelt állammal együtt tanulmányozni minden lehetséges utat és eszközt, amely a feladat megoldásához vezethet, és készek erről tárgyalásokat kezdeni.

Ugyanakkor, amikor az ülésen képviselt államok határozottan síkraszállnak az európai földön levő nukleáris fegyverkészletek radikális csökkentéséért, Európának a vegyi fegyvertől való mentesítéséért, hangsúlyozzák azt a veszélyt, amelyet az európai béke számára a nagy mennyiségű hagyományos fegyverzet a földrészen történő összpontosulása jelent. Ez a veszély nagymértékben növekszik abban az esetben, ha megvalósulnak a legújabb hagyományos fegyverfajták nyugat-európai növelését célzó tervek. Mindez tovább fokozza a fegyverkezési hajszát is.

Ismételten állást foglalnak a közép-európai haderők és fegyverzetek csökkentése mellett, és különösen szükségesnek tartják, hogy előrehaladást érjenek el a már sok éve tartó bécsi tárgyalásokon. Az ülés résztvevőinek véleménye szerint minden feltétel adott ahhoz, hogy a bécsi tárgyalásokon megállapodást dolgozzanak ki a lehető leggyorsabban, egy-két éven belül. Fontos, hogy erre sor kerüljön, és a maguk részéről minden módon elősegítik ezt. Az ülés résztvevői ebben

az összefüggésben síkraszállnak azért, hogy gyakorlati lépésre kerüljön sor a Szovjetunió és az Egyesült Államok Közép-Európában levő fegyveres erőinek és fegyverzetének csökkentésében kölcsönösen, egymás példáját követve. Meg lehetne szervezni, hogy a két fél képviselői figyelemmel kísérjék a lépés végrehajtását. A csapatkivonások befejezését követően a bécsi tárgyalások közvetlen résztvevői befagyasztanák fegyveres erőik és fegyverzetük szintjét mindaddig, amíg a tárgyalásokon megállapodást nem érnek el. Az ülés résztvevői abból indulnak ki, hogy a közép-európai fegyveres erők és fegyverzetek első kölcsönös csökkentése után a felek folytatják a tárgyalásokat, és mielőbb még számottevőbb csökkentésről állapodnak meg.

Az ülés résztvevői támogatják azokat a javaslatokat, hogy Észak-Európában, a Balkánon, valamint a kontinens más térségeiben hozzanak létre atomfegyvermentes övezeteket. A Földközi-tenger váljék a béke és az együttműködés övezetévé. Támogatják, hogy ezekről a kérdésekről folytassanak tárgyalásokat.

Az európai helyzet ma – jobban, mint bármikor – megköveteli az államok erőfeszítéseinek egyesítését az enyhülés, a béke és a leszerelés politikájának következetes folytatása érdekében. Ezért különleges jelentőségre tesz szert az európai biztonsági értekezlettel megkezdett sokoldalú folyamat fenntartása és elmélyítése.

Ebből kiindulva, az ülésen képviselt államok síkraszállnak amellelt, hogy az összeurópai értekezleten részt vevő országok képviselőinek madridi találkozója eredményesen, tartalmas és kiegyensúlyozott záradokumentum elfogadásával fejeződjék be.

Különös fontosságot tulajdonítanak annak, hogy a madridi találkozón megállapodás jöjjön létre az európai bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekkel és a leszereléssel foglalkozó konferencia összehívásáról. E konferencia arra hivatott, hogy nagymértékben hozzájáruljon a világ e térségében a katonai szembenállás mérsékléséhez, a bizalmatlanság feloldásához, a haderők és a fegyverzet csökkentéséhez.

Nagy jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy a madridi találkozó megerősítse az ott részt vevő államok eltökéltségét, hogy tiszteltben tartják és érvényesítik az államközi kapcsolatok Helsinkiben elfogadott elveit, s a záróokmány szellemének és betűjének megfelelően meghatározzák a politikai, a gazdasági, a humanitárius és egyéb kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó intézkedéseket. Biztosítani kell az összeurópai folyamatnak és szervezeti kereteinek a folyamatosságát, beleértve annak meghatározását, hogy az összeurópai értekezleten részt vevő államok képviselőinek következő találkozására mikor és hol kerül sor. Megerősítik álláspontjukat a találkozó Bukarestben történő megtartásáról.

A madridi találkozó sikere a jelen és a jövő szempontjából egyaránt megfelelő az összeurópai értekezleten részt vevő valamennyi állam érdekeinek. Ezért

azok a határozatok, amelyeket a találkozóknak kellene elfogadnia, csak olyanok lehetnek, amelyek e realitáson alapulnak, és megfelelnek minden résztvevő számára.

Az ülés résztvevői kijelentik, hogy államaik továbbra is minden eszközzel elősegítik, hogy mielőbb befejeződjék a madridi találkozó záródokumentumának egyeztetése. Ugyanilyen konstruktív magatartást várnak a találkozó többi résztvevőjétől is.

Az ülésen képviselt államok Európa minden államával készek a kölcsönösen előnyös kapcsolatok fejlesztésére. Ennek megfelelően síkraszállnak:

- a politikai párbeszéd és konzultáció fenntartásáért és elmélyítéséért minden szinten, a lehetőség szerinti még szélesebb politikai érintkezésért; ez vonatkozik a parlamentek, a politikai pártok, a szakszervezetek, az ifjúsági és nőszövetségek és egyéb szervezetek két- és sokoldalú érintkezéseinek fejlesztésére is az európai béke és biztonság érdekében;

- a kereskedelmi, az ipari, a mezőgazdasági és a műszaki-tudományos területen megvalósuló, mindennemű diszkriminációtól mentes, érdemi együttműködés átfogó bővítéséért; olyan intézkedésekért, amelyek erősítik a bizalmat a gazdasági kapcsolatokban, ahol valóban tág tere nyílik az egyenjogúságon és a kölcsönös előnyökön nyugvó együttműködésnek;

- az európai népek kölcsönös szellemi gazdagodásának elmélyítéséért, a művészi értékek cseréjéért, az igaz és a becsületes információ terjesztéséért, a kölcsönös jó szándék és tisztelet érzésének ápolásáért.

Az ülésen képviselt államok osztják a Lengyel Népköztársaság álláspontját, hogy a kizárólag saját illetékességébe tartozó kérdésekbe történő bármely külső beavatkozási kísérlet szöges ellentétben áll a nemzetközi kapcsolatok általánosan elfogadott normáival, és ezeket a továbbiakban is határozottan visszautasítják. Határozottan szembeszállnak az Egyesült Államok és néhány más nyugati ország Lengyelország ellen alkalmazott szankcióival. A lengyel belső ügyeket – miként eddig is – csak Lengyelország fogja megoldani. A szocialista Lengyelország mindig számíthat a testvéri szocialista országok erkölcsi, politikai és gazdasági támogatására.

Európába, ahol már több évtizede léteznek különböző társadalmi berendezkedésű államok, csak a békés egymás mellett élés politikája lehet életképes.

[...]

(A Varsói Szerződés Szervezete 1955–1985. Dokumentumok. Kossuth Kiadó, Budapest, 1986. 392–397.)

EURÓPA FEGYVERKEZÉS ÉS LESZERELÉS KÖZÖTT

A NATO KETTŐS HATÁROZATA AZ EURORAKÉTÁK TELEPÍTÉSÉRŐL (BRÜSSZEL, 1979. DECEMBER 12.)

A NATO tanácsának határozata

1. A külügy- és hadügyminiszterek 1979. december 12-én külön ülésre jöttek össze.

2. A miniszterek utaltak az 1978. májusi csúcstalálkozóra, amelyen a kormányok kifejezésre juttatták elhatározottságukat, hogy szembenéznek a kihívással, amelyet a Varsói Szerződés továbbfolytatódó intenzív katonai fejlesztése biztonságukra nézve jelent.

3. Az évek folyamán a Varsói Szerződés a nukleáris rendszerek nagy és állandóan növekvő potenciálját fejlesztette ki, amely Nyugat-Európát közvetlenül veszélyezteti és stratégiai jelentősége van az európai szövetség szempontjából. Ez a helyzet az utóbbi években különös mértékben kiéleződött azon szovjet határozatok folytán, amelyek értelmében széles körű nukleáris rendszereik korszerűsítésének és megerősítésének programját hajtják végre. Kiváltképpen az, hogy a Szovjetunió felállította az SS-20 rakétákat, amelyek nagyobb találati pontossággal, mozgékonyasággal és hordtávolsággal, valamint több robbanófejjel rendelkeznek és jelentősen megjavítják a korábbi rendszereket, továbbá, hogy a Szovjetunió bevezette a Backfire bombázókat, amelyeknek lényegesen nagyobb a teljesítőképességük, mint az egyéb, eddig kontinentális stratégiai feladatokra rendelt szovjet repülőgépeké.

Mialatt a Szovjetunió ebben az időszakban a közepes hatótávolságú nukleáris rakétarendszerét mind mennyiségileg, mind minőségileg kiépítette, a Nyugat megfelelő potenciálja ugyanazon a szinten maradt. Ezen felül ezek a nyugati rendszerek előregednek, fokozottabban sebezhetőbbé válnak, továbbá nem rendelkeznek földi indítású közepes hatótávolságú rakétarendszerekkel.

4. Egyidejűleg a Szovjetunió a rövidebb hatótávolságú nukleáris rendszereit is korszerűsítette és megnövelte, valamint egész konvencionális haderejének minőségét jelentősen megjavította. Ezek a fejlemények a Szovjetunió interkontinentális potenciálja növelésének és az Egyesült Államokkal való egyenlőség megteremtésének a háttérben folytak le.

5. Ezek a fejlemények a Szövetség keretében komoly aggodalmat keltettek, mert – amennyiben folytatódnak – a szovjet fölény a közepes hatótávolságú fegyvereknél alááshatná az interkontinentális stratégiai rendszereknél elért sta-

bilitást. Ezeknek a fejleményeknek révén kétségesse válna a Szövetség elrettenő stratégiájának szavahihetősége azáltal, hogy a Szövetség rendelkezésére álló nukleáris reagálásban mutatkozó rés erősebben kirajzolódna.

6. A miniszterek megállapították, hogy ezek a legújabb fejlemények a Szövetség konkrét intézkedéseit követelik meg, ha a NATO rugalmas reagálás stratégiájának hitelét meg akarják őrizni. A miniszterek alternatív lehetőségek és azok értékének megvitatása, valamint meghatározott szövetséges partnerek magatartásának figyelembevétele után megegyezésre jutottak, hogy a Szövetség érdekében legjobban úgy tesznek eleget, ha a két párhuzamos és egymást kiegészítő kérdést, nevezetesen a közepes hatótávolságú rakéták korszerűsítését és a fegyverkezés ellenőrzését összekapcsolják.

7. A miniszterek ezért elhatározták, hogy a NATO közepes hatótávolságú rakétapotenciálját amerikai földi telepítésű rendszerek telepítésével korszerűsítik. Ezek a rendszerek 108 kilövő állást foglalnak magukban a Pershing-II rakéták részére, amelyek a jelenlegi Pershing-Ia rakétákat fel fogják váltani, valamint 464 földi indítású szárnyas rakétát. Az összes rendszerek mindenkor csak egy töltettel vannak felszerelve. A jelenlegi integrált védelmi rendszerhez tartozó valamennyi állam részt fog venni ebben a programban. A rakéták meghatározott országokban fognak állomásozni, és az államok bizonyos mellékköltségeket a NATO jelenlegi finanszírozási megállapodásainak keretében közösen viselik. A program a NATO rendelkezésére álló nukleáris fegyverek jelentőségét nem fogja növelni. Ebben az összefüggésben a miniszterek megegyezésre jutottak, hogy a földi indítású közepes hatótávolságú rakétarendszer korszerűsítésének integráns részeként a lehető leghamarabb 1000 amerikai nukleáris töltetet kivonnak Európából. Továbbá a miniszterek elhatározták, hogy az 572 töltet a csökkentett állományon belül helyezendő el. Ez szükségszerűen a súlypont áthelyezését jelenti azzal a hatással, hogy a más típusú és rövidebb hatótávolságú hordozórendszerek tölteteinek száma csökken. Ezen kívül a miniszterek meglepéssel tudomásul vették, hogy a Nukleáris Tervező Csoport alapos vizsgálatot irányoz elő a közepes hatótávolságú rakétarendszerek telepítéséből adódó változások jellegéről, terjedelméről és alapjairól, valamint ezek lehetséges hatásairól a NATO feladatainak és rendszereinek kiegyensúlyozottságára a NATO egész nukleáris arzenáljában. Ez a vizsgálat alapja lesz annak a lényeges jelentésnek, amelyet a Nukleáris Tervező Csoport 1980 őszén elő fog terjeszteni.

8. A miniszterek a fegyverkezés ellenőrzésének nagy jelentőséget tulajdonítanak, mint hozzájárulást a Kelet és Nyugat közötti szilárdabb erőviszonyhoz és az enyhülési folyamat előmozdításához. Ez visszatükröződik a kezdeményezések széles körű spektrumában, amelyeket a Szövetségben megvizsgálunk, azzal a céllal, hogy a fegyverkezés ellenőrzésének és az enyhülésnek továbbfejlesztését a 80-as években előmozdítsák. A miniszterek a fegyverkezés ellenőrzését a Szö-

vetség törekvései integráns részének tekintik, amely tagállamainak csorbíthatatlan biztonságát garantálni tudja és stratégiai helyzetet Kelet és Nyugat között mindkét oldalon alacsonyabb fegyverkezési színvonalon biztonságosabbá, kiszámíthatóbbá és ellenőrizhetőbbé teszi. Üdvözlük a hozzájárulást, amelyet a SALT-II szerződés e célok elérésére nyújt.

9. A miniszterek azon a véleményen vannak, hogy a SALT-II által elért alapon és a NATO-t nyugtalanító szovjet közepes hatótávolságú rakétapotenciál megnövelésének figyelembevételével, most bizonyos amerikai és szovjet közepes hatótávolságú rakétákat be kellene vonni azokba a fáradozásokba, hogy a fegyverkezés ellenőrzése által egy szilárdabb átfogó egyensúlyt érjenek el a nukleáris fegyverek alacsonyabb szintjén mindkét oldalon. Ez felölelné a korábbi nyugati javaslatokat és a legutóbb Brezsnyev szovjet államfő kinyilvánított készségét, hogy ezeket a szovjet és amerikai rendszereket a fegyverkezésselőrzési tárgyalásokba bevonják. A miniszterek teljes mértékben támogatják a Szövetség keretében lefolyt tárgyalások eredményeként az Egyesült Államok által hozott döntést, hogy a közepes hatótávolságú rakéták korlátozásáról tárgyaljon és javasolja a Szovjetunióknak, hogy a lehető leghamarabb kezdjen tárgyalásokat az alábbi vezérfonalak alapján, amelyek a Szövetség keretében lefolytatott intenzív tanácskozások eredményei:

a) minden amerikai rendszer jövőbeni korlátozását, amely elsősorban a közepes hatótávolságú rakétákra vonatkozik, kövesse a szovjet közepes hatótávolságú rakéták korlátozása,

b) az amerikai és szovjet közepes hatótávolságú rakétarendszerek korlátozását lépésről lépésre kétoldalúan a SALT-III keretében tárgyalják meg,

c) ezeknek a tárgyalásoknak közvetlen célja az amerikai és szovjet földi indítású közepes hatótávolságú rakétarendszerek korlátozására vonatkozó megállapodás legyen,

d) ezeknek a rendszereknek kölcsönös korlátozása összeegyeztethető kell hogy legyen a két fél közötti egyenlőség alapelveivel. A korlátozásokat ezért olyan formában kell megállapítani, amelyek de jure egyenlőséget állapítanak meg mind a felső határok, mind az ezekkel kapcsolatos jogok tekintetében.

e) minden megegyezésselőrzés megfelelően ellenőrizhető legyen.

10. Tekintettel arra a különös jelentőségre, amelyet ezek a tárgyalások a Szövetség egészének biztonságára jelentenek, az amerikai tárgyalási fáradozások támogatására egy külön, magas rangú konzultációs testületet alakítanak a Szövetségben belül. Ez a testület folyamatosan figyelemmel kíséri a tárgyalásokat és tájékoztatja a külügy- és hadügyminisztereket. A miniszterek ezeket és az egyéb fegyverkorlátozási tárgyalásokat félénkénti értekezleteiken értékelik.

11. A miniszterek azért döntöttek a két párhuzamosan futó és egymást kiegészítő eljárási mód mellett, hogy elhárítsák Európa felől a szovjet közepes hatótáv-

volságú rakéták kiegészítése által okozott fegyverkezési versenyt, de ugyanakkor továbbra is fenntartsák a NATO elrettentő és védelmi stratégiájának funkcionális képességét és ezáltal továbbra is biztosítsák a tagállamok biztonságát.

a) Egy modernizálásra vonatkozó határozatra, beleértve a telepítés kötelező meghatározását, szükség van, hogy megfeleljenek a NATO elrettentő és védelmi szükségleteinek, hogy szavahihető módon reagáljanak a Szovjetunió egyoldalú közepes hatótávolságú rakétafegyverkezésére és megteremtsék a közepes hatótávolságú rakétákról folytatandó komoly tárgyalások alapját.

b) A hatékony fegyverkezési korlátozás, amely korlátozza a szovjet rakétafegyverkezést, megerősítheti a Szövetség biztonságát, befolyásolhatja a NATO közepes hatótávolságú rakétaszükségletének terjedelmét és összhangban a NATO alapvető elrettentő védelmi és enyhülési politikájával – amint azt a Harmel-jelentésben rögzítették – előmozdíthatja a stabilitást és enyhülést Európában. A NATO közepes hatótávolságú rakétaszükségletét a tárgyalások konkrét eredményeinek fényében fogják megvizsgálni.

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 636–640.)

A CARTER-DOKTRÍNA (WASHINGTON, 1980. JANUÁR 23.)

Carter beszéde a kongresszus ülésén

Elnök Úr, a 96. Kongresszus tagjai, honfitársaim!

Még sohasem volt ennyire világos az, hogy az Unió helyzete a világ helyzetétől függ, mint ma este, találkozónk idején. És ma este csakúgy, mint nemzedékünk élete során, a világ szabadsága és békéje az amerikai Unió helyzetétől függ.

Az 1980-as évek zavaros idők és változás közepette születtek meg. Ez az a kor, amikor érdekeinket és értékeinket próbára teszik, és ez az idő, amely próbára teszi bölcsességünket és akaratunkat.

Ebben a pillanatban jelentős szovjet inváziós haderők tesznek arra kísérletet, hogy leigázzák a szenvedélyesen független és mélységesen vallásos afganisztáni népet.

Ez a két cselekmény – az egyik a nemzetközi terrorizmus, a másik pedig a katonai agresszió – súlyos kihívást jelent az Egyesült Államok és a világ más országai ellen. A béke érdekében együttesen kell szembeszállnunk ezekkel a fenyegetésekkel.

Eltökélt szándékom, hogy az Egyesült Államok továbbra is minden nemzet legerősebbje marad, ugyanakkor hatalmunkat sohasem fogjuk felhasználni bár-

mely más ország biztonsága vagy bármilyen emberi lény jogai elleni fenyegetés-re. Arra törekszünk, hogy biztonságban legyünk és biztonságunkat fenntartsuk – hogy egy stabil világban békés nemzet legyünk. De ahhoz, hogy biztonságban legyünk, a valós világgal kell szembenéznünk.

Három alapvető fejlemény működött közre abban, hogy próbatételeink körvonalazódjanak:

- a szovjet katonai erő állandó növekedése és saját határain túl történő fokozott kivetítése;

- ipari demokráciák túlságos függősége a Közel-keletről származó olajszállítmányoktól;

- valamint a fejlődő világ sok országában bekövetkezett társadalmi, vallási, gazdasági és politikai változások nyomása, amelyre példaként az iráni forradalom szolgál.

Eme tényezők mindegyike önmagában, egyenként is jelentős. Mindegyikük kölcsönhatásban áll a másikkal. Mindhárom tényező most a világ egy zűrzavaros térségére összpontosul. És mindhárommal együtt kell szembenézni – egyenesen és bátran.

Szembenéznünk ezekkel a kihívásokkal. Minden tőlünk telhetőt megteszünk, hogy szembenézzünk velük. És nem fogunk kudarcot vallani.

Válaszul az Iránban bekövetkezett megdöbbentő akcióra, nemzetünk oly mértékben emelte fel szavát és olyan egységet tanúsított, mint békeidőben még soha. Álláspontunk világos. Sohasem engedünk a zsarolásnak.

A következő, alább részletezett célok elérésére törekszünk:

- meg kell védeni az Egyesült Államok jelenlegi és jövőbeni érdekeit;
- meg kell óvni az amerikai tűszok életét és fel kell tárni minden lehetséges utat, amelyek biztonságos szabadulásukhoz vezethetnek;

- lehetőleg el kell kerülni a vérontást, amely további veszélyeket jelenthet amerikai honfitársaink életére;

- meg kell szerezni más országok segítségét is, hogy véget vessünk ennek a civilizált világ jogi és erkölcsi normáit sértő, bűnös cselekedetnek;

- meg kell győzni az iráni vezetőket arról, hogy a nemzetüket fenyegető tényleges veszély északról, az afganisztáni szovjet csapatok felől leselkedik rájuk, és Iránnak velünk való nemkívánatos viszála akadályozza meg őt abban, hogy reagáljon erre a nagyobb veszélyre.

Ha az amerikai tűszokat baj éri, annak súlyos ára lesz.

Nem nyugszunk, amíg minden egyes áldozatot szabadon nem bocsátanak.

Most azonban, a Szovjetunióknak közelmúltban végrehajtott katonai akciója miatt, a térségben egy szélesebb és jóval alapvetőbb kihívással állunk szemben.

Most is csakúgy, mint az elmúlt három és fél évtized során az Egyesült Államok és a Szovjetunió kapcsolata a legkritikusabb tényező annak meghatározá-

sában, hogy vajon a világ békében fog élni, vagy pedig világméretű konfliktusba keveredik.

A második világháború vége óta Amerika állt a többi ország élére, szembenézve a növekvő szovjet hatalom kihívásával. Ez nem egyszerű vagy statikus viszony. Köztünk van együttműködés, van versengés és megvoltak a konfrontáció időszakai is.

– Az 1940-es években mi vállaltunk vezető szerepet az Atlanti Szövetség létrehozásában, válaszképpen a szovjet elnyomásra, kelet-európai birodalmának konszolidálására és Nyugat-Európára ebből származó fenyegetésére.

– Az 1950-es években segítséget nyújtottunk ahhoz, hogy feltartóztassuk a további szovjet kihívásokat Koreában és a Közel-Keleten, és ennek érdekében újra felfegyverkeztünk.

– Az 1960-as években szembeszálltunk a Berlin, valamint a kubai rakétaválság körüli szovjet kihívásokkal, s azután arra törekedtünk, hogy bevonjuk a Szovjetuniót a hidegháborún való túllépés és a konfrontációtól való távolodás fontos feladatába.

– Az 1970-es években pedig három amerikai elnök is folytatott tárgyalásokat a szovjet vezetőkkel, megpróbálván véget vetni a nukleáris fegyverkezési hajszának. Arra törekedtünk, hogy olyan magatartási szabályokat fektessünk le, amelyek csökkentenék a konfliktus kockázatát, és törekedtünk az együttműködés olyan területeinek felkutatására, melyek révén kapcsolataink kölcsönössé és gyümölcsözővé válhatnak – nem csak e két ország érdekében, hanem a világ biztonsága és a béke érdekében is.

Mindeme cselekedeteink során fenntartottuk két kötelezettségünket: készen állni a szovjet katonai erő bármilyen kihívásnak kivédésére: kimunkálni a viták megoldásának útjait és fenntartani a békét.

A két szuperhatalom elsődleges felelősséget visel a nukleáris háború megakadályozásában. Ezért folytattunk tárgyalásokat a hadászati fegyverek korlátozásával kapcsolatos szerződésekről – a SALT-I-ről és a SALT-II-ről.

Különösen most, a nagy feszültség idején áll leginkább a két ország érdekében az, hogy megtartsák az ezen szerződések által elrendelt kölcsönös korlátozásokat, amelyek a világbéke megőrzésében is segítenek. A nukleáris fegyverzetek ellenőrzésére való törekvésünkben szorosan együtt fogok működni a Kongresszussal. Ezzel az erőfeszítéssel nem hagyunk fel.

A szuperhatalmaknak nekünk az is a kötelességünk, hogy a katonai erő alkalmazásában önmérsékletet tanúsítsunk. A gyengébb országok integritását és függetlenségét nem szabad veszélyeztetni.

Most azonban a Szovjetunió radikális és agresszív, új lépést tett. Hatalmas katonai erejét egy viszonylag védtelen ország ellen használja fel. Az Afganisztán

elleni szovjet invázió következményei a második világháború óta a legsúlyosabb veszélyt jelenthetik a világbékére.

A világ országainak hatalmas többsége elítélte a legutóbbi szovjet kísérletet, amely arra irányul, hogy kiterjessze gyarmati uralmát. A világ országainak többsége követelte az inváziós haderők azonnali visszavonását. Különösen a muzulmán világ háborodott fel joggal egy iszlám nép elleni agresszió miatt. Egy világhatalom egyetlen cselekedetét sem ítélték el ilyen gyorsan és ilyen túlnyomó többséggel.

De a szóbeli említés nem elég. A Szovjetunióknak konkrét árat kell fizetnie agressziójáért. Mi és más országok, miközben folyik az invázió, nem folytathatjuk tovább a Szovjetunióval való kapcsolatainkat úgy, mint azelőtt.

Az Egyesült Államok ezért rendelt el szigor gazdasági büntető intézkedéseket a Szovjetunióval szemben. Az Egyesült Államok nem engedi meg szovjet hajóknak, hogy Amerika parti vizein halásszanak. Elvágtam az útját annak is, hogy a szovjetek hozzájussanak a fejlett technológiai berendezésekhez és a mezőgazdasági termékekhez. A Szovjetunióval folytatott egyéb kereskedelmet is korlátoztam és felkértem szövetségeseinket, barátainkat, hogy az embargó alatt álló cikkeket ne pótolják.

Az Olimpiai Bizottság tudomására hoztam: amíg szovjet inváziós erők vannak Afganisztánban, sem én, sem pedig az amerikai nép nem támogatja, hogy olimpiai csapatot küldjünk Moszkvában.

A Szovjetunióknak választ kell adnia néhány alapvető kérdésre: segíteni fog-e egy olyan stabilabb nemzetközi környezet kialakításában, amelyben saját, törvényes és békés céljainak megvalósítására törekedhet? Vagy pedig tovább akarja folytatni katonai erejének kiterjesztését messze túl tényleges biztonsági szükségletein, felhasználva ezt az erőt a gyarmati hódításra?

A Szovjetunióknak rá kell ébrednie, hogy katonai erő afganisztáni bevetésével kapcsolatos döntése költséges dolog lesz számára minden értékes politikai és gazdasági kapcsolatban.

A jelenleg Afganisztánban lévő szovjet csapatok által fenyegetett térség hatalmas stratégiai jelentőséggel bír: itt van a világ exportálható kőolajának több mint kétharmada. Az Afganisztán feletti uralom megszerzésére tett szovjet erőfeszítés következtében a szovjet katonai erők mintegy 300 mérföldnyire jutottak az Indiai-óceánhoz és közel kerültek ahhoz a Hormuzi-szoroshoz, amelyen keresztül a szabad világ kőolaja zömének át kell haladnia. A Szovjetunió most arra törekszik, hogy olyan stratégiai pozíciót erősítsen meg, amely pozíció súlyos fenyegetést jelent a közel-keleti olaj szabad áramlására.

E helyzetben gondos megfontolásra, jó idegekre és határozott cselekvésre van szükség, nemcsak ebben az évben, hanem a még előttünk álló években is. Kollektív

tív erőfeszítésekre van szükség, hogy szembeszálljunk a Perzsa-öböl és Dél-Nyugat-Ázsia biztonságát fenyegető új veszéllyel.

Azoknak a részvételére van szükség, akik a Közel-Keletről származó olajra építenek, akik törődnek a világ békéjével és stabilitásával. És szükség van a konzultációra és szoros együttműködésre a térség azon országaival, amelyeket veszély fenyegethet.

E kihívás leküzdésére nemzeti akaratra, diplomáciai és politikai bölcsességre, gazdasági áldozatokra és természetesen katonai erőre van szükség. Minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk a biztonság megőrzése e döntő fontosságú térségben.

Tegyük egészen világossá álláspontunkat.

Bármely külső erő kísérletét arra, hogy megszerezze az ellenőrzést a Perzsa-öböl felett, az Egyesült Államok létérdekei ellen intézett támadásnak fogjuk tekinteni. Bármilyen szükséges eszközzel, akár katonai erő alkalmazásával is visszaverjük ezt.

Az utóbbi három esztendőben azon munkálkodtunk, hogy javítsuk saját biztonságunkat és a béke kilátásait – nemcsak a Perzsa-öböl döntő fontosságú olajtermelő területein, hanem az egész világon.

– Évről évre növeltük a védelem érdekében a vállalt tényleges elkötelezettségünket és e fokozott erőfeszítést ötéves védelmi programunk során mindvégig fenn fogjuk tartani. Feltétlenül szükséges, hogy a Kongresszus minden csökkentés nélkül jóváhagyja ezt a jelentős védelmi költségvetést.

– Újlag megerősítettük 1959-es megállapodásunkat: segítséget nyújtunk Pakisztánnak függetlensége és integritása megőrzéséhez. Az Egyesült Államok – saját törvényeinek megfelelő – intézkedéseket tesz, hogy segítséget nyújtson Pakisztánnak a bármilyen külső agresszióval való szembenálláshoz. Külön is felkérem a Kongresszust, hogy újból erősítse meg ezt a kötelezettségvállalást. Más országok vezetőivel együtt azon dolgozom, hogy pótlólagos katonai és gazdasági segítséget biztosítsunk Pakisztán számára. Az erre vonatkozó kérés néhány napon belül Önök elé kerül.

– a közeli hetekben a térségben fekvő más országokkal is tovább fogjuk erősíteni politikai és katonai kapcsolatainkat.

– Úgy hisszük, nincs semmilyen kibékíthetetlen ellentét az Egyesült Államok vagy bármelyik iszlám ország között. Tiszteljük az iszlám hitet és minden muszlimán országgal készek vagyunk együttműködni.

– Végül, készek vagyunk együttműködni a térség többi országával és részt vállalni egy olyan együttműködésen alapuló biztonsági keretben, amely tiszteletben tartja az eltérő értékeket és politikai hitvallásokat, mégis mindenki számára fokozottan garantálja a függetlenséget, a biztonságot és a virágzást.

– mindezek az erőfeszítések kihangsúlyozzák elszántságunkat: megvédjük

és óvjuk nemzetünk létfontosságú érdekeit. Megvédjük és óvjuk szövetségeseink létfontosságú érdekeit, nemcsak azokat, akik Európában és a Csendes-óceán térségében élnek, hanem azokat is, akik a világnak számunkra oly nagy stratégiai jelentőséggel bíró – a Közel-Keleten és Délnyugat Ázsiáig húzódó – részén élnek.

Az Önök segítségével eréllyel és eltökéltséggel fogunk munkálkodni ezen erőfeszítések végrehajtásán. Önök és én úgy fogunk cselekedni, ahogy ezt nemzetünk biztonságának védelme és fenntartása megkívánja.

Amerika fegyveres erőinek férfiai és asszonyai ma este a világ sok részén szolgálatban vannak. Büszke vagyok az általuk végzett munkára, és tudom, Önök is osztoznak büszkeségemben. Úgy hiszem, hogy önkéntes erőink megfelelnek jelen védelmi igényeinknek, és remélem, nem válik szükségessé a sorozás újbóli bevezetése.

Mindazonáltal fel kell készülnünk erre az eshetőségre. Ez okból úgy határoztam, hogy a hadkötelezettségi rendszer most újból életre kell kelteni. A törvény- és költségvetési javaslatokat a jövő hónapban terjesztem a Kongresszus elé, és így hozzákezdhetünk az összeíráshoz, és ezt követően, amennyiben a szükség úgy kívánja, gyorsan eleget tudunk majd tenni a jövőbeni mozgósítás igényének.

Szükségünk van arra is, hogy gyorsan és akadálytalanul jóváhagyjunk egy olyan új alapokmányt, amely meghatározza hírszerző, hivatalaink törvényes hatáskörét és felelősségre vonhatóságát. Szavatolni fogjuk, hogy nem fognak előfordulni visszaélések, ugyanakkor szorosabbra kell fognunk a kényes hírszerzési információk feletti ellenőrzést. Szükségünk van arra is, hogy felszámoljuk a hírszerzési adatgyűjtés lehetősége elé indokolatlanul emelt korlátokat.

Az előttünk álló évtized a gyors változás korszaka lesz, mert a nemzetek mindenütt azt kutatják, hogy miképpen lehet megoldani az új problémákat és feloldani a régi keletű feszültségeket. De Amerikának nem kell félnie, a változó világban is boldogulhatunk, ha hűek maradunk értékeinkhez és aktív részt vállalunk a világbéke előmozdításában. Mint most, úgy a jövőben is a béke érdekében dolgozunk a Közel-Keleten és Dél-Ázsiában. Tovább folytatjuk kapcsolataink kiépítését a fejlődő országokkal, tiszteletben tartjuk és segítjük megerősíteni az oly kemény harc árán kivívott nemzeti függetlenségünket. Továbbra is támogatni fogjuk a demokrácia erősödését és az emberi jogok védelmét. Az elnyomó rezsimek országaiban a népi csatlódottságnak gyakran nincs más szelepe; csak az erőszak. De amikor a népek és kormányaik – nyílt és demokratikus módszerekkel – együttesen vizsgálják meg problémáikat, akkor a stabilitás és béke alapja sokkal szilárdabb és sokkal tartósabb lesz.

– Javítjuk képességünket arra, hogy gyorsabb ütemben távoli vidékekre dobjunk át amerikai katonai erőket.

– Segítettünk megerősíteni a NATO-t és többi szövetségeseinket. Mi és NATO-beli szövetségeseink, korszerűsített közepes hatótávolságú nukleáris fegyve-

rek kifejlesztését és rendszeresítését határoztuk el, hogy szembeszállhassunk a Szovjetunió nukleáris fegyvereinek indokolatlan és fokozódó fenyegetésével.

– Szövetségeseinkkel azon munkálkodunk, hogy megakadályozzuk a konfliktust a Közel-Keleten. Az Egyiptom és Izrael között létrejött békeszerződés fontos eredmény, amely stratégiai előnyt jelent Amerika számára és amely egyben növeli a regionális és a világbéke esélyeit. Jelenleg további tárgyalásokat folytatunk annak érdekében, hogy a Nyugati Part és Gáza népe teljes autonómiát kapjon, hogy valamennyi vonatkozásában megoldódjék a palesztin probléma, és fennmaradjon Izrael békéje és biztonsága.

– Kiterjesztettük saját baráti körünket. Az emberi jogok, valamint az emberi szükségletek kielégítése iránt vállalt mélységes elkötelezettségünk a harmadik világ jó részével javította kapcsolatainkat. Az a döntésünk, hogy normalizáljuk kapcsolatainkat a Kínai Népköztársasággal, elő fogja segíteni a béke és a stabilitás megőrzését Ázsiában és a Csendes-óceán nyugati térségében.

Növeltük és megerősítettük haditengerészeti jelenlétünket az Indiai-óceánon és most teszünk lépéseket annak érdekében, hogy erőink kulcsfontosságú haditengerészeti és repülőtéri létesítményeket használhassanak Északkelet-Afrika és a Perzsa-öböl térségében.

Éppen ezért az emberi jogok támogatása más országokban éppen úgy szolgálja nemzeti érdekeinket, mint ahogy nemzeti arculatunknak is része.

A béke – a szabadságot megőrző béke – továbbra is Amerika elsődleges célja. Az eljövendő években nagyhatalmú országgént továbbra is a békére fogunk törekedni.

De annak érdekében, hogy erősek legyünk külföldön, itthon is erősnek kell maradnunk. Annak érdekében, hogy erősek legyünk, továbbra is szembe kell néznünk azokkal a nehéz problémákkal, amelyekkel mint nemzet ma szembeszállunk.

Az iráni és az afganisztáni válság egy igen fontos tanulságot emelt ki: függőségünk a külföldi olajtól nemzetbiztonságunkat fenyegető nyilvánvaló és közvetlen veszély.

(Carter beszédének befejező részében belpolitikai kérdésekkel foglalkozott.)

(Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1945–1982...* i. m. 643–649.)

BÉKEMOZGALMI KIÁLTVÁNY AZ NSZK-BAN (1984. FEBRUÁR 25.)

1983. november 22-én a kormánypártok, a lakosság véleményét figyelmen kívül hagyva, a Bundestagban jóváhagyták az amerikai közép-hatótávolságú nukleáris rakéták telepítését. És alig néhány nappal e döntés után Mutlangenben már fel is állították az első Pershing-2 rakétákat.

E politika ellen, amely az egyre veszélyesebbé váló kölcsönös fenyegetés következtében fokozza a háború kockázatát, az emberek milliói emelték fel szavukat nálunk és más országokban egyaránt. E döntés csalódást és mélységes nyugtalanságot keltett bennünk. Minthogy azonban ez a fenyegetés fokozódik, folytatódni fog az emberek lázadása is e fenyegetés ellen, és egyre nagyobb méreteket fog ölteni. A békemozgalom hatására már most is tapasztalhatók bizonyos változások országunk politikai életében. A békemozgalom a társadalomnak szinte valamennyi rétegében képes volt hatni és tevékenykedni. Mint pártoktól független mozgalom, az összes pártba behatolt, az SPD-t rávette a rakétatelepítés elutasítására, és egyre nagyobb támogatásban részesül a szakszervezetek részéről is, miután támogatja őket a munkanélküliség ellen és a munkaidő-csökkentésért vívott harcukban. Ugyanakkor számos szakmai csoporton belül – így például a pedagógusok, az orvosok, a jogászok, a papok, az újságírók, a szociális foglalkozás képviselői, a sportolók, a művészek, sőt még a katonák között is – terjed a békemozgalom.

A hivatalos propaganda többé nem talál hitelre. Az emberek már nem hiszik, hogy a több fegyver nagyobb biztonságot jelent, hogy fegyverkezni kell ahhoz, hogy le lehessen szerelni, hogy a kölcsönös tömeggyilkossággal való fenyegetés tartósan biztosítja a békét, és

hogy a nukleáris fegyverkezési verseny ellenére sem lesz háború, mivel egyik fél sem akarja.

A békemozgalom egyre több emberben tudatosítja a felismerést, hogy a katonai és fegyverkezési kérdésekről folytatott vitát demokratizálni kell. Az emberek felismerik, hogy ezt a vitát többé nem lehet kizárólag a politikusokra és a szakértőkre hagyni. Hozzáértő és véleményalkotásra képes embereket igyekeznek fagyni önmagukból. Felidézik emlékezetükben a második világháborút, és megértik, hogy múltunk és földrajzi helyzetünk olyan politika folytatására kötelez bennünket, németeket, amely a fegyverkezés ellen irányul, és a békés szomszédi viszony ápolását támogatja. Az állampolgárok, legyenek nők vagy férfiak, tudatára ébrednek: létérdekük – mivel fennmaradásuk függ tőle –, hogy az elrettentési rendszert a múlt lomtárába küldjék. A tartós béke nem alapulhat azon, hogy a szembenálló felek kölcsönösen tömegpusztítással fenyegetik egymást.

Mindazoknak a továbbgondolkodást tiltó állításával szemben, akik ma a kormányrudat a kezükben tartják – hogy tudniillik az elrettentésnek nincs alternatívája –, mi olyan béke- és védelmi politikát állítunk szembe, amely a leszerelést és egy új európai békerend megteremtését tűzi ki célul az emberek elé. A békepolitika alapelve a másik fél következetes nem fenyegetése és az együttműködésre való készség. Ez pedig azt jelenti, hogy

– a további fegyverkezést le kell állítani, az új rakéták állomásoztatásáról szóló határozatot pedig érvényteleníteni kell,

atomfegyvermentes övezeteket kell létrehozni, mindenekelőtt Európában, atomfegyvermentes övezetekkel a kettéosztást jelentő határ mindkét oldalán, ami végül elvezet majd oda, hogy az Uráltól Portugáliáig egész Európa atomfegyvermentes lesz,

– az atom- és vegyi fegyverekkel rendelkező államok nem tárolhatnak többé ilyen fegyvereket országunkban, az összes atom- és vegyi fegyvert ki kell vonni a Német Szövetségi Köztársaság területéről,

– a Bundeswehr és az NSZK-ban állomásozó egyéb csapatok csak defenzív fegyverekkel lehetnek felfegyverkezve, vagyis csak védekezésre lehetnek képesek, támadásra nem, az úgynevezett hagyományos, de, ugyanakkor rendkívül agresszív fegyverkezésre vonatkozó tervek nem válhatnak valóra, még akkor sem, ha azt ígérik nekünk, hogy ezáltal „megemelkedik az atomküszöb”,

– a fegyverexportot, amely túlnyomórészt a harmadik világba irányul és az ottani nyomort csak tovább fokozza, be kell szüntetni. A fegyverexporttal itthon sem lehet hosszú távon munkahelyeket biztosítani,

– mindkét szuperhatalom, tehát az Egyesült Államok és a Szovjetunió, de Franciaország és Anglia is, azonnal fagyassza be atom-, biológiai és vegyi fegyvereinek gyártását, s ezt mint az igazi leszerelési tárgyalások kezdetét jelző gesztust tegye meg.

A két szuperhatalom ellenséges szembenállása jövőtlenné teszi Európát. Mindkét német államra, az egész megosztott Európára igaz: vagy együtt élünk békében, vagy együtt pusztulunk.

Az imént vázolt békepolitika komoly, bizalomkeltő lépés lenne. Nem lenne aféle megelőlegezett engedmény, mivel jelentősen növelné biztonságunkat, csökkentené a megsemmisülés kockázatát, a Szovjetuniót pedig lépéskényszerbe hozná, nevezetesen arra kényszerítené, hogy saját támadó jellegű közép-európai katonai potenciálját is felszámolja, s ezzel dinamikus leszerelési folyamatot indítson el. A szuperhatalmak mindennél élesebb szembenállása helyett kardokból kovácsolt ekevasak: pontosan ez a mi célunk.

Nem várhatjuk, hogy a békét valamely felsőbbbség ajándékba adja nekünk. A béke ma már csak a népek közös erőfeszítése árán érhető el. Épp ezért a békemozgalom az emberek, nők és férfiak tudatosodására és sokmilliószoros elkötelezett-

ségére épít. Bázisunkat tovább kell szélesíteni, egyre több embert kell bevonni tanulási folyamatunkba, és el kell érni, hogy az egyetértésből aktív együttműködés legyen. Ugyanakkor nem engedhetjük meg, hogy hamis ellentétek támadjanak a széles körben ható munka és az erőszakmentes akció, valamint a polgári engedetlenség között. Minden békepolitikai munkát, minden akciót úgy kell megterveznünk és kiviteleznünk, hogy megmozgassuk velük az emberek érzéseit, felkeltsük békevágyukat, és eljussunk tudatunkig. Ez a mérce. A szabadság és a demokratikus jogok elengedhetetlen keretfeltételét alkotják a béke melletti elkötelezettségünknek. E keretfeltételeket minden korlátozással szemben biztosítani kell, ehhez nem férhet kétség. Ebben az értelemben fordulunk Kelethez és Nyugathoz egyaránt: aki békét akar, nem alkalmazhat repressziót a békéért folytatott tevékenységgel szemben.

Az elmúlt évek nagy tüntetései után most elsődlegesen az a cél, hogy társadalom alapszintjein, vagyis a városokban és a falvakban, a hétköznapi és a szakmai életben fejlesszük tovább és stabilizáljuk a békemunkát. Sokan szívesen hasznosítanák magukat, de nem tudják, hogyan, vagy túlságosan is egyedül érzik magukat ahhoz, hogy kockáztatni merjenek. Ahol a társadalmi ellenőrzés nagy, ott különösen nagy bátorságra van szükség ahhoz, hogy valaki elkötelezze magát. Az emberek attól tartanak, hogy el fogják kerülni őket. Pedig nem ritkán a szomszédok és a kollégák is pontosan ugyanezt érzik, és a békekezdeményező csoportokba kerülve, a közösségben már bátorságra kapnak. Épp ezért azt mondjuk:

Végezzetek békemunkát mindenütt, vidéken, a falvakban és a kisvárosokban, az egyes városrészekben és a városok külterületein egyaránt.

Gondolkozzatok el és kísérleteg is próbáljátok meg választ adni arra a kérdésre, hogyan, milyen formában élhetnétek saját, hétköznapi életetekben a tiltakozás, az engedetlenség és az ellenállás eszközével a fegyverkezés ellen, és hogyan tehetnétek mindenki számára érthetővé az új békepolitika távlatait.

Vizsgáljátok meg, mi módon juttathatnátok kifejezésre az elrettentés elutasítását szakmai közegekben, munkahelyeteken és a szakszervezetben. Figyeljetelek arra, nem járul-e hozzá vállalatotok valamivel a fegyverkezéshez.

Ha még eddig nem tettétek volna, tömörüljetelek jól áttekinthető békecsoporthoz.

E sokrétű és bázispolitikai alapokon nyugvó elkötelezettség politikájának hatásos előmozdítása érdekében felszólítunk benneteket: Rendezzetelek az idén sok száz önálló húsvéti menetet! Tüntessetelek városrészekben! Vonuljatelek falutokból a legközelebbi járási székhelyre! Rendezzetelek kör- és csillagmeneteket! Szólistatelek fel minden ott lakó embert, jöjjön egy darabon veletelek, és hallgassa meg, ami az ottani rendezvényen épp elhangzik! Beszéljetelek, énekeljetelek, játsszatelek utcaszínházat, mutassatelek ki „békevágyatek”, de ne szégyelljetelek kifejezésre juttatni az uralmon lévők rakétopolitikája miatt érzett csalódottságotatek sem!

A békepolitikának, lévén az emberek vágya, helyet kell szorítanunk a pártokban és a politikai intézményekben. Minden választás alkalmas arra, hogy a jelölteket ráébresszük aki igent mond a telepítésre és a fegyverkezésre, nem méltó rá, hogy megválasszák.

Mutlangen, ahol már állnak a Pershing-2 rakéták, a tiltakozás és az ellenállás jelképe lett. A vidék békecsoporthaival együtt felszólítunk mindenkit, rendezzük meg a „Pünkösdi, 1984. Mutlangeni béke napok”-at. A Mutlangenben megrendező nagy pünkösdi akcióval szeretnénk nyilvánosan kifejezésre juttatni a béke melletti elkötelezettségünket, szeretnénk nyilvános formát adni erőszakmentes ellenállásunknak, szeretnénk világossá tenni békepolitikai alternatíváinkat, és szeretnénk tanácskozásokat folytatni a további munkáról és akciókról.

Nagyon fontos továbbá a békemozgalom nemzetközi együttműködése: patronálásokat keleten és nyugaton, tájékoztató levelek a szakmai csoportok között, közvetlen beszélgetések az európai békerend megteremtésének útjairól és még sok egyéb. Ebben az értelemben a mind ez ideig meglehetősen gyenge francia békecsoportha sűrűs támogatásra szorulnak, mivel Franciaország gyorsított ütemben folyó nukleáris felfegyverzése szerte Nyugat-Európában a militarista tendenciák erősödését segíti elő.

Szeretnénk elősegíteni, hogy a Flensburgtól Berchtesgadenig húzódó emberlánc gondolata 1984 őszén valóra váljon. Ez a lánc sok millió békevágyó ember kezét fűzi majd egybe, és ismét félreérthetetlenül jelezni fogja: a békemozgalom él és terebélyesedik.

Állítjuk: a békemozgalmak és velük együtt a többi nagy társadalmi mozgalom – a környezetvédelem, a nők egyenjogúsítási mozgalma, a munkanélküliség legyőzésére szerveződött mozgalom – hatása növekedni fog, ha ezek a mozgalmak a társadalom megújulási készségének egyetemes kifejezőjévé válnak. A rakétatelepítés megkezdésével még semmi sincs veszve, ha határozottan és állhatatosan kiállunk amellett, amit saját létérdekünk és gyermekeink érdeke követel tőlünk. El kell érniünk, hogy a további fegyverkezés ebben az országban politikailag lehetetlenné váljon, és az együttélés emberhez méltó gondolata a társadalomban szembekerüljön a jelenleg uralkodó versenyközpontú gondolkodással.

Inge Aicher-Scholl, Heinrich Albertz, Ulrich Albrecht, Gert Bastian, William Borm, Andreas Buro, Volkmar Deile, Walter Dirks, Ingeborg Drewitz, Erhard Eppeler, Brigitte és Helmut Gollwitzer, Günter Grass, Inge és Walter Jens, Robert Jungk, Petra Kelly, Horst Krautter, Oskar Lafontaine, Alfred Mechtersheimer, Wolf-Dieter Narr, Eva Quistorp, Horst-Eberhard Richter, Jürgen Seifert, Dorothee Sölle, Kurt Scharf, Klaus Vack.

(MTI Nemzetközi dokumentumok, 1984. 7. szám, 3-6.)

A WEU MINISZTERI TANÁCSÁNAK RÓMAI NYILATKOZATA (1984. OKTÓBER 27.)

1. Az olasz kormány meghívására a Nyugat-Európai Unió hét tagállamának külügy- és védelmi miniszterei 1984. október 26-27. között rendkívüli ülést tartottak Rómában, hogy megemlékezzenek a módosított Brüsszeli Szerződés 30. évfordulójáról.

2. A miniszterek hangsúlyozták a Szerződés fontosságát és elkötelezettségüket annak célkitűzéseire, nevezetesen, hogy:

- erősítsék a békét és a biztonságot;
- előmozdítsák az egységet és bátorítsák Európa fokozatos integrációját;
- tagállamokként szorosabban együttműködjenek mind egymás között, mind más európai szervezetekkel.

3. Tudatában a nyugati biztonság erősítése folyamatos szükségességének és különösen a nyugat-európai földrajzi, politikai, lélektani és katonai vonatkozásoknak, a miniszterek aláhúzták eltökéltségüket, hogy jobban kihasználják a WEU keretét a tagállamok biztonságpolitikai együttműködésének fokozása és a konszenzus bátorítása érdekében. E vonatkozásban folyamatos erőfeszítésekre hívtak föl, hogy megőrizték a békét, erősítsék az elrettentést és védelmet, így párbeszéd és együttműködés révén szilárdítsák meg a stabilitást.

4. A miniszterek emlékeztettek arra, hogy az Atlanti Szövetség, amely továbbra is a nyugati biztonság alapja marad, harmincöt éven át megőrizte a békét a kontinensen. Ez lehetővé tette Európa építését. A miniszterek meg vannak győződve arról, hogy a WEU jobb kihasználása nem csupán Nyugat-Európa biztonságához járulna hozzá, hanem az Atlanti Szövetség összes országa közös védelmének javításához és a tagjai közötti nagyobb szolidaritáshoz is.

5. A miniszterek hangsúlyozták a biztonság oszthatatlanságát az Észak-atlanti Szerződés térségében. Külön emlékeztettek az összes európai szövetséges alapvető és lényeges hozzájárulására és aláhúzták a nem WEU-tag szövetségesek döntő fontosságát a közös biztonsághoz való hozzájárulásban. Hangsúlyozták – közös erőfeszítéseik kiegészítéseként – a velük való lehető legszorosabb összhang szükségességét.

6. A miniszterek meggyőződése, hogy a WEU-n belüli fokozott együttműködés hozzájárul a megfelelő katonai erő és politikai szolidaritás fenntartásához is és ezen az alapon a párbeszédet és az együttműködést ápolván, a Kelet és a Nyugat országai közötti stabilabb viszony előmozdításához.

7. A miniszterek felhívták a figyelmet annak szükségességére, hogy fokozottabb együttműködés által a lehető legjobban hasznosítsák a létező erőforrásokat és, hogy a WEU révén politikai ösztönzést adjanak a fegyverkezési együttműködés intézményeinek.

8. A miniszterek ezért úgy döntöttek, hogy átfogó eszmecserét tartanak és igyekeznek összhangba hozni nézeteiket az európai biztonság sajátos feltételeit illetően. Ezek mindenekelőtt:

- a védelmi kérdések;
- a fegyverzetellenőrzés és leszerelés;
- a kelet-nyugati kapcsolatok fejleményeinek hatása az európai biztonságra;
- Európa hozzájárulása az Atlanti Szövetség erősítéséhez, szem előtt tartva a transzatlanti kapcsolatok fontosságát;
- az európai fegyverkezési együttműködés fejlesztése, melyet illetően a WEU politikai lendületet adhat.

A miniszterek megvizsgálhatják a világ más térségeiben kialakuló válságok európai hatásait is.

9. A miniszterek emlékeztettek a WEU Közgyűlés fontosságára, amely az egyetlen európai parlamenti testület, amit a Szerződés hatalmaz fel védelmi kérdések megvitatására, melyet felszólított arra, hogy játsszon növekvő szerepet.

Hangsúlyozták azt a jelentős hozzájárulást, amit a Közgyűlés már eddig is tett a WEU újjáélesztése érdekében. Felhívták, hogy folytassa erőfeszítéseit a tagországok szolidaritásának erősítéséért és igyekezzék megerősíteni a közvélemény egyetértését biztonsági és védelmi szükségleteiket illetően.

10. E célok értelmében a miniszterek egy sor különleges intézkedésről döntöttek a WEU struktúrájának és szervezetének jobb működését illetően, s ezeket külön dokumentumban foglalták össze.

A WEU intézményi reformja

Az 1954-es módosított Brüsszeli Szerződés 30. évfordulójáról megemlékező, 1984. október 26–27-én Rómában tartott találkozójukon az aláíró államok külügy- és védelmi miniszterei úgy döntöttek, hogy teljesebb mértékben kihasználják a WEU intézményeit, s ennek megfelelően hozzáigazítják azokat a Szervezet megváltozott céljaihoz.

I. A Tanács aktivizálása

A miniszterek a Tanács aktivizálását központi elemnek tekintik azon törekvéseik sorában, hogy nagyobb mértékben hasznosítsák a Nyugat-Európai Uniót. A módosított Brüsszeli Szerződés VIII. cikkének megfelelően, ami lehetővé teszi a Tanács számára, hogy döntsön munkájának megszervezéséről és konzultáljon, illetve kiegészítő testületeket állítson föl, a miniszterek a következőket határozták el:

1. A Tanács a jövőben szabály szerint évente kétszer ül össze miniszteri szinten. Az egyik ülést kis csoportban, hivatalos napirend nélkül tarthatják meg. Ezekben a találkozókban a külügy- és védelmi miniszterek vesznek részt. Ha a tagországok azt szükségesnek vélik, a külügy- és/vagy védelmi miniszterek külön találkozóira is sor kerülhet, hogy illetékességi vagy felelősségi körükbe tartozó dolgokat megvitassanak.

2. A Tanács elnökségét mindegyik tagállam egyéves időszakra tölti be. A Tanács üléseit elvileg az elnökséget betöltő országban tartják.

3. Az Állandó Tanács munkáját a Miniszteri Tanács megnövekedett tevékenységével párhuzamosan erősíteni kell. Az Állandó Tanács, amelynek felhatalmazása van, hogy a miniszterek által kifejtett véleményeket nagyobb részletességgel megvitassa és döntéseik megvalósulását figyelemmel kísérje, a fent említett VIII. cikk második bekezdésének megfelelően megteszi a kellő intézkedéseket e célból, beleértve, ennek megfelelően, munkacsoportok felállítását.

4. A Főtitkárságot át kell alakítani, hogy meg tudjon felelni a Miniszteri Tanács és az Állandó Tanács megnövekedett tevékenységének.

5. A miniszterek felkérték a Főtitkárságot, hogy – amilyen hamar csak lehetséges – nyújtsa be jelentését a Titkárság által végzett munkáról és vizsgálja meg, milyen intézkedésekre lenne szükség tevékenységének erősítéséhez. Ezzel összefüggésben a miniszterek megállapították, hogy a Főtitkárság személyzetének bármiféle újjászervezésénél figyelembe kell venni a más WEU-intézményeknél végrehajtott változtatásokat. Hangsúlyozták, hogy egyik javasolt átalakítás sem eredményezheti a Szervezet állományának átfogó növekedését.

II. A Tanács és a Közgyűlés viszonya

A miniszterek támogatták azt az elképzelést, hogy szorosabb kapcsolat legyen a Tanács és a Közgyűlés között.

Emlékeztetve arra, hogy a Szerződés IX. cikke szerint a Közgyűlésnek kimondottan meg kell vitatnia a Miniszteri Tanács által a tagállamok biztonsági és védelmi ügyeiről előterjesztett jelentéseket, s figyelembe véve, hogy az elfogadott gyakorlat képessé tette a Közgyűlést, hogy szélesítse vitáinak témakörét, a Miniszterek szeretnék, hogy a Közgyűlés növekvő szerepet játsszon, különösen abban, hogy még inkább elősegítse a tagállamok közvéleményének közelítését a Tanács politikai nyilatkozataihoz, amelyek az egyes kormányok politikai akaratát fejezik ki. Ennek megfelelően a miniszterek a következő javaslatokat terjesztik a Közgyűlés elé:

1. A Tanács és a Közgyűlés kapcsolatainak javítására a miniszterek véleménye szerint egy sor lehetőség van, melyek között említésre méltó:

– a Közgyűlés ajánlásaira és kérdéseire adott írott válaszokkal kapcsolatos eljárások lényeges javítása. Ezzel kapcsolatban a miniszterek úgy vélik, hogy az Elnökségnek vezető szerepet kell adni a lehető legjobban kihasználva a Főtitkárság szolgáltatásait;

– a Közgyűlés képviselői, valamint a kormányképviselők közötti nem hivatalos kapcsolatok fejlesztése;

– ha megfelelő, a Tanács elnökségéből és a Közgyűlés bizottságaiból álló kolokvium megrendezése;

– azoknak a kontaktusoknak a tökéletesítése, amelyekre hagyományosan a Tanács miniszteri találkozói után kerül sor és még általánosabban azoknak az eljárásoknak a tökéletesítése, amelynek útján a Közgyűlést tájékoztatja az Elnökség, melynek képviselői – a Közgyűlés ülései között – napra készen tájékoztathatnák a Tanács munkájáról a különböző bizottságokat, sőt, részt is vehetnének vitáikon;

– annak lehetősége, hogy a Közgyűlés hasznosíthassa a WEU szakmai intézményeinek szolgáltatásait.

2. Abban a meggyőződésben, hogy a Tanács és a Közgyűlés nagyobb mértékű együttműködése kulcsfontosságú tényező a WEU fokozott hasznosításában, a miniszterek aláhúzták, milyen fontosságot tulajdonítanak a Közgyűlés munkájának és ajánlásainak.

3. Anélkül, hogy meg akarnák előzni a Közgyűlés tagjainak döntését, a miniszterek hangsúlyozzák egy, a Közgyűlés és más parlamentek vagy parlamenti intézmények között fejlődő párbeszéd véleményük szerinti értékét.

4. A miniszterek azt is megállapították, hogy a tagállamok mindig készek voltak tájékoztatni nemzeti küldöttségeiket kormányaiknak a közgyűlési jelentésekben szereplő kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásáról és készek voltak információt felajánlani előadóiknak.

III. A Fegyverkezést Ellenőrző Hivatal és a Fegyverkezési Állandó Bizottság

A miniszterek áttekintették a Fegyverkezést Ellenőrző Hivatal (ACA) és a Fegyverkezési Állandó Bizottság (SAC) tevékenységét is.

1. A Hivatallal kapcsolatban, amelyet 1954-ben azért állítottak fel, hogy ellenőrizze a szerződő felek által vállalt önkéntes fegyverzet-csökkentések teljesítését, a miniszterek aláhúzták ezen kötelezettségek példaadó természetét, amelyek bizalmat gyökereztettek meg az aláíró államok között és ezért üdvözlötték a Hivatal által elvégzett munkát.

Nyugtázva az így nyert tapasztalatok értékét, a miniszterek hangsúlyozták azt az érdeküket, amely a WEU-tagállamok leszerelési és fegyverzetkorlátozási kérdésekkel kapcsolatos nézeteinek fejlődéséhez fűződik.

2. Ami a SAC-ot illeti, a miniszterek emlékeztettek azoknak a céloknak a fontosságára, amelyeket a Tanács 1955. május 7-i, a testületet létrehozó döntésében határozott meg.

E tekintetben hangsúlyozták, hogy egy hatékony és versenyképes európai fegyverzeti ipar létezése alapvető aspektusa volt az Atlanti Szövetséghez való európai hozzájárulásnak. Ebben az összefüggésben igen fontosnak tűnt számukra, hogy a WEU hét tagországa képes legyen harmonizálni álláspontját e téren és összehangolni törekvéseit abból a célból, hogy fokozzák együttműködő tevékenységük hatékonyságát a különböző multilaterális fórumokon.

3. Abból a célból, hogy a WEU intézményeit jobban hozzáigazítsák a jelen és a jövő követelményekhez, a miniszterek a következő döntéseket hozták.

a) Megállapítva, hogy az ACA számára eredetileg megszabott ellenőrző hatáskörök többsége feleslegessé vált, a miniszterek – a III. számú jegyzőkönyv V. cikkével összhangban, amely megengedi a Tanácsnak, hogy változtasson az ACA ellenőrző tevékenységén – úgy határoztak, hogy fokozatosan felszámolják a hagyományos fegyverek megmaradt mennyiségi ellenőrzését. A miniszterek egyetértettek abban, hogy ezeket az ellenőrzéseket 1985. január 1-jéig lényegesen csökkenteni kell és 1986. január 1-jéig teljesen meg kell szüntetni. A

nukleáris, biológiai és vegyi fegyverekkel kapcsolatos kötelezettségeket és ellenőrzéseket a jelenlegi szinten fenn kell tartani, összhangban az eddig elfogadott eljárásokkal.

b) A miniszterek utasították az Állandó Tanácsot, hogy az ACA és a SAC igazgatóival konzultálva határozza meg mind az ACA-t, mind az SAC Nemzetközi titkárságát és a SAC-t magát érintő átfogó újjászervezés pontos módozatait. A SAC-nek úgy kellene a szerkezetét kialakítani, hogy teljesítse az alábbi hármas feladatot:

– úgy tanulmányozza a fegyverzetellenőrzéssel és leszereléssel kapcsolatos kérdéseket, hogy egyben ellássa a megmaradt ellenőrző hatásköröket;

– vállalja a biztonsági és védelmi kérdések tanulmányozásának a feladatát;

– tevékenyen járuljon hozzá az európai fegyverkezési együttműködés fejlesztéséhez.

c) Ami a fent jelzett első két feladatkört illeti, az lenne a cél, hogy olyan közös elemzési alap álljon rendelkezésre; ami hasznos hivatkozási pont lehet mind a Tanács, mind a Közgyűlés munkájában, valamint a közvélemény tájékoztatásához is.

Ezt az újjászervezést úgy kell végrehajtani, hogy figyelembe kell venni egyrészt a kötelezettségeknek azokat a változásait, amelyek először az ellenőrzési feladatok csökkenéséből, majd pedig felszámolásukból adódnak, másrészt annak szükségességét, hogy megfelelő szakértők álljanak rendelkezésre.

d) Ami a fegyverkezési együttműködést illeti, a WEU-nak olyan helyzetben

kell lennie, hogy tevékeny szerepet játszhasson a politikai lendület nyújtásában azáltal, hogy:

- támogat minden együttműködési törekvést, beleértve az IEPG és a CNAD törekvéseit;

- különösen támogatja az IEPG tevékenységét, mint olyan fórumét, melynek fő célja az európai együttműködés elmozdítása, valamint az, hogy hozzájáruljon az Atlanti Szövetségen belüli kiegyensúlyozott együttműködés fejlesztéséhez;

- fejlessze a folyamatos egyeztetést a különböző testületekkel.

e) Ebben az általános összefüggésben, az Állandó Tanács ugyancsak számításba veszi a FINABEL keret létét.

f) Ezt az átfogó újjászervezést végrehajtva az Állandó Tanácsnak:

- olyan pontos szervezeti felépítést kell javasolnia, ami lehetővé teszi a fent említett három funkció megvalósításához szükséges posztok meghatározását és megadja a leépítések mértékét;

- biztosítani kell, hogy a javasolt különböző szervezeti megoldások a Szervezet jelenlegi költségvetési és személyzeti korlátai között maradnak, anélkül, hogy gyengítenék a WEU képességét, hogy betöltse se szerepét.

A miniszterek felkérték az Állandó Tanácsot, hogy a következő ülés előtt fejezze be munkáját. Azon óhajuknak adtak hangot mindazonáltal, hogy időközben, amint csak lehetséges részben vagy egészben el kell kezdeni az új feladatok megvalósítását.

IV. Kapcsolatok nem tagállamokkal

1. A miniszterek szintén nagy fontosságot tulajdonítottak a Szövetség azon államaival fennálló kapcsolatoknak, amelyek nem tagjai a WEU-nak.

2. Emlékeztetve a módosított Brüsszeli Szerződés vonatkozó rendelkezéseire és különösen a IV. cikkre, a miniszterek rámutattak arra, hogy a WEU Elnökségének felelőssége, hogy akár kétoldalú, akár többoldalú alapon tájékoztassa az illető országokat.

(Dunay Pál – Gazdag Ferenc: *A Nyugat-európai Unió a megalakulástól a megvalósulásig*. SVKI, Budapest, 1994. 135–146.)

V.

EURÓPA FORDULATA (1986–1992)

A KETTŐS FORDULAT

EGYSÉGES EURÓPAI OKMÁNY
(LUXEMBURG, 1986. FEBRUÁR 17.)

(Részletek)

[...]

I. cím

Az európai együttműködés szabályai a külpolitika területén

30. cikk

A külpolitika területén az európai együttműködésre a következő szabályok vonatkoznak:

1. A Magas Szerződő Felek az Európai Közösségek tagjaiként közösen törekednek közös európai külpolitika kialakítására és végrehajtására.

2. (a) A Magas Szerződő Felek vállalják egymás kölcsönös tájékoztatását valamennyi általános érdeklődésre számot tartó külpolitikai kérdésben, s ily módon biztosítják, hogy közös befolyásuk egyeztetés, az álláspontok közelítése és közös cselekvés útján a lehető leghatékonyabban érvényesüljön.

(b) A Magas Szerződő Felek végleges álláspontjuk kialakítása előtt konzultálnak egymással.

(c) Valamennyi Magas Szerződő Félnak – saját álláspontja kialakításának, és nemzeti intézkedései meghozatalának során – teljes mértékben tisztában kell lennie a többi szerződő fél álláspontjával, s kellőképpen figyelembe kell vennie a közös európai álláspontok kialakításának és érvényesítésének szükségességét.

A Magas Szerződő Felek biztosítják a közös elvek és célok folyamatos meghatározását és fejlesztését a külpolitika területén történő közös fellépés előmozdítása érdekében.

A közösen meghatározott politikai álláspontok a Magas Szerződő Felek politikájának kiindulópontját alkotják.

(d) A Magas Szerződő Felek megkísérelnek elkerülni minden olyan kezdeményezést vagy állásfoglalást, amely rontaná a nemzetközi kapcsolatokban vagy a nemzetközi szervezetekben való együttes fellépésük hatékonyságát.

3. (a) Az Európai Politikai Együttműködés jegyében a Külügyminiszterek és a Bizottság, egyik tagja legalább évente négyszer találkoznak. A Politikai Együtt-

működés keretében a Közösségek Tanácsának ülésein külpolitikai kérdéseket is megtárgyalhatnak.

(b) A Bizottság teljes terjedelmében nyomon követi a Politikai Együtműködés eljárását.

(c) A Magas Szerződő Felek, amennyire lehetséges, tartózkodnak az esetleges konszenzus és az abból kialakuló közös fellépés létrejöttének megakadályozásától annak érdekében, hogy biztosítsák a közös álláspontok gyors elfogadását és a közös akciók végrehajtását.

4. A Magas Szerződő Felek szorosan bevonják az Európa Parlamentet az Európa Politikai Együtműködés munkájába. Ebből a célból az Elnökség rendszeresen informálja az Európa Parlamentet a Politikai Együtműködés körében éppen vizsgálat alatt álló külpolitikai kérdésekről, és biztosítja, hogy az Európa Parlamentben kialakult álláspontokat kellőképpen figyelembe vegyék.

5. Az Európai Közösség kifelé irányuló politikájának és az Európai Politikai Együtműködés körében elfogadott politikai irányvonalnak összhangban kell állniuk.

Mind az Elnök, mind a Bizottság saját hatáskörén belül különleges felelősséggel tartozik ennek az összhangnak az előmozdításáért és fenntartásáért.

6. (a) A Magas Szerződő Felek álláspontja szerint az európai biztonsági kérdésekben folytatott szorosabb együttműködés meghatározó módon hozzájárulhat európai identitás kialakításához a külpolitika kérdéseiben. A felek készek álláspontjaik szoros egyeztetésére a biztonságpolitika és a gazdaság kérdéseit illetően.

(b) A Magas Szerződő Felek készek fenntartani azokat a technológiai és ipari körülményeket, amelyek a biztonságukhoz szükségesek. Evégből nemzeti szinten – és ahol az a megfelelő –, a hatáskörrel rendelkező intézményeken és testületeken keresztül tevékenykednek.

(c) Ezen Cím semmilyen tekintetben sem akadályozza a közelebbi együttműködést egyes Szerződő Felek között a biztonságpolitika terén, a Nyugat-Európai Unió vagy az Atlanti Szövetség keretei között.

7. (a) Azokban a nemzetközi intézményekben és azokon a nemzetközi konferenciákon, melyek munkájában részt vesznek, a Magas Szerződő Felek a jelen Címben meghatározott témákban köztes álláspont kialakítására törekcszenek.

(b) Azokban a nemzetközi intézményekben és azokon a nemzetközi konferenciákon, amelyeken nem valamennyi Magas Szerződő Fél vesz részt, a résztvevők a legteljesebb mértékben figyelembe veszik az Európai Politikai Együtműködés során kialakított álláspontokat.

8. A Magas Szerződő Felek, amikor azt szükségesnek ítélik, politikai párbeszédet folytatnak harmadik államokkal és a regionális tömörülésekkel.

9. A Magas Szerződő Felek és a Bizottság, egymás kölcsönös támogatása és

tájékoztatása révén, elmélyítik az együttműködést a harmadik államokba és a nemzetközi szervezetekhez akkreditált képviselőik között.

10 (a) Az Európai Politikai Együtműködés mindenkori Elnöke az a Magas Szerződő Fél, amely az Európai Közösségek Elnökének funkcióját tölti be.

(b) Az Elnök felel a lépések kezdeményezéséért, és az Elnök egyeztetési és képviseli a Tagállamok álláspontját az Európai Politikai Együtműködéshez kapcsolódó tevékenységekről harmadik államok vonatkozásában. Szintén felelős a Politikai Együtműködés ügyintézéséért, különösen a tanácskozások menetrendjének összeállításáért és a tanácskozások összehívásáért és megszervezéséért.

(c) A Politikai Igazgatók rendszeresen találkoznak a Politikai Bizottságban a szükséges politikai kezdeményezések megtételére az Európai Együtműködés állandóságának fenntartására s a miniszterek találkozóinak előkészítésére.

(d) A Politikai Bizottság vagy – ha szükséges – a miniszterek találkozója legkevesebb három Tagállam kérésére 48 órán belül összeül.

(e) A Politikai Bizottság által irányított Kiküldött Megfigyelők Európai Csoportja felel az Európai Politikai Együtműködés végrehajtásának figyelemmel kíséréséért és az általános szervezeti problémák vizsgálatáért

(f) A munkacsoportok a Politikai Bizottság rendelkezései szerint ülnek össze.

(g) A brüsszeli székhelyű Titkárság segíti az Elnökséget az Európai Politikai Együtműködés munkájának előkészítésében, végrehajtásában és adminisztratív kérdésekben. Feladatait az Elnökség irányítása alatt hajtja végre.

11. A kiváltságokat és mentességeket illetően az Európai Politikai Együtműködés Titkárságát ugyanolyan módon kezelik, mint a Magas Szerződő Felek azon diplomáciai misszióit, amelyek a Titkársággal azonos székhelyen találhatók.

12. Jelen okmány hatálybalépését követően öt évvel a Magas Szerződő Felek megvizsgálják, nem szükséges-e a III. Cím felülvizsgálata.

(Dunay Pál, Kardos Gábor, Kende Tamás, Nagy Boldizsár: *Nemzetközi jogi szerződések és dokumentumok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1991. 527–529.)

EGYEZMÉNY AZ EURÓPAI GAZDASÁGI TÉRSÉGRŐL
(OPORTO, 1992. MÁJUS 2.)

(Kivonat)

[A szerződő felek] elhatározták, hogy megkötik az alábbi egyezményt:

I. rész
Célok és alapelvek

1. cikk

- (1) E társulási szerződés célja, hogy ugyanazon versenyfeltételek és azonos szabályok betartása mellett támogassa a szerződő felek kereskedelmi és gazdasági kapcsolatainak tartós és kiegyensúlyozott erősítését, hogy homogén Európai Gazdasági Térséget (a továbbiakban: EGT) teremtsen.
- (2) Az 1. bekezdésben megnevezett célok megvalósítása érdekében a társulás a jelen egyezmény céljaival egybehangzóan a következőket tartalmazza:
 - a) a szabad áruforgalmat,
 - b) a lakóhely szabad megválasztásának jogát,
 - c) a szolgáltatások szabad áramlását,
 - d) a szabad tőkeáramlást,
 - e) olyan rendszer megteremtését, amely megvédi a versenyt a hamisítványoktól és mindenki számára azonos módon biztosítja szabályainak betartását, valamint
 - f) szorosabb együttműködést a kutatás és fejlesztés, környezetvédelem, oktatás és szociálpolitika területén.

2. cikk
[Terminológia]

3. cikk
[Kötelezettség az egyezmény betartására]

4. cikk
[A diszkrimináció tilalma]

5. cikk
[Az EGT intézményeire való hivatkozás]

6. cikk
[Jogi értelmezés]

7. cikk

Azok jogi aktusok, amelyekre a jelen egyezmény függelékeiben vagy a Közös EGT Bizottság döntéseiben hivatkoznak, vagy amelyek azokban megtalálhatók, kötelező érvényűek a szerződő felek számára és az állami jog részei, vagy azzá kell őket tenni, mégpedig az alábbi módon:

- a) Az EGT-rendeletnek megfelelő jogi aktusokat, mint olyat, felveszik a szerződő felek állami jogába.
- b) Az EGT-irányelvnek megfelelő jogi aktus végrehajtására szolgáló forma és eszközök kiválasztása a szerződő felek hatóságainak feladata.

II. rész
Szabad áruforgalom

1. fejezet
Alapelvek

8. cikk

- (1) A szerződő felek közötti szabad áruforgalmat a jelen szerződés rendelkezéseinek értelmében valósítják meg. [...]

9. cikk

- (1) Az eredeti szabályokat a 4. jegyzőkönyv rögzíti. Ezek azon nemzetközi kötelezettségek csorbítása nélkül érvényesek, amelyeket a szerződő felek az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény kereteiben elfogadtak vagy elfognak fogadni.
- (2) A jelen szerződésben kitűzött eredmények továbbfejlesztésére való tekintettel a szerződő felek folytatják fáradozásait, hogy az eredeti szabályokat minden tekintetben tovább javítsák és egyszerűsítsék, valamint a vámkérdésekben folyó együttműködést elmélyítsék.
- (3) Az első felülvizsgálatra 1993 vége előtt kerül sor. Ezután kétévenként további felülvizsgálatokat tartanak. A szerződő felek kötelezik magukat, hogy a vizsgálatok alapján döntenek további intézkedések szerződésbe való felvételéről.

10. cikk

A szerződő felek között tilos a beviteli és kiviteli vámok, valamint hasonló célzatú illetékek alkalmazása. Az 5. jegyzőkönyv figyelembe vételével ez a tiltás a kincstári vámokra is vonatkozik.

11. cikk

A szerződő felek között tilos a bevitel mennyiségi korlátozása, valamint minden hasonló célzatú intézkedés.

12. cikk

A szerződő felek között tilos a kivitel mennyiségi korlátozása, valamint minden hasonló célzatú intézkedés.

13. cikk

A 11. és 12. cikk rendelkezései alól kivételt képeznek azok a beviteli, kiviteli és tranzittilalmak vagy korlátozások, amelyek a közérkölsre, tisztaságra és a biztonságra, emberek, állatok vagy növények egészségének és életének megóvására irányuló, a művészeti, történeti vagy régészeti szempontból nemzeti örökségnek számító, vagy ipari és kereskedelmi tulajdont érintő korlátozások szempontjából megalapozottnak tekinthetők. A szerződő felek között e tilalmak vagy korlátozások mindazonáltal nem válhatnak a kereskedelem önkényes diszkriminációjának vagy álcázott korlátozásának eszközévé.

14. cikk

A szerződő felek más szerződő felek áruival szemben sem közvetlen, sem közvetett módon nem szabnak semmilyen magasabb belföldi illetéket, mint az azonos természetű belföldi árukra azt közvetlen vagy közvetett formában teszik.

A szerződő felek más szerződő felek áruira nem vetnek ki olyan belföldi illetéket, amely alkalmas lenne a termékek közvetett védelmezésére.

15. cikk

Amennyiben valamely szerződő fél felségterületére történik árukivitel, úgy a belföldi illetékek visszatérítése nem haladhatja meg az exportált árukra közvetlen vagy közvetett módon kiszabott belföldi illetékek mértékét.

16. cikk

- (1) A szerződő felek gondoskodnak arról, hogy állami kereskedelmi monopóliumukat oly módon alakítsák át, amely az ellátás és forgalom mértékében kizár minden diszkriminációt az EK- és az EFTA tagállamok között.
- (2) Ez a cikk minden olyan intézményre kötelező érvényű, amelyen keresztül az illetékes hatóságok a szerződő felek közötti be- és kivittelt közvetlen vagy közvetett módon, jogilag vagy ténylegesen ellenőrzik, irányítják vagy észrevehetően befolyásolják. Mindez a valamely állam által más jogtulajdonosra átruházott monopóliumokra is érvényes. [...]

3. fejezet

Együttműködés vámügyekben és kereskedelmi könnyítésekben

21. cikk

- (1) A szerződő felek egymás közti kereskedelmük megkönnyítésére leegyszerűsítik a határaikon történő ellenőrzéseket és formalitásokat. A vonatkozó szabályozást a 10. jegyzőkönyv rögzíti.
- (2) A szerződő felek hivatali segítséget nyújtanak egymásnak, hogy biztosítsák a vámokra vonatkozó előírások rendeltetésszerű alkalmazását. A vonatkozó szabályozást a 11. jegyzőkönyv rögzíti.
- (3) A szerződő felek a VI. rész szabályai alapján, kereskedelmi könnyítéseket szorgalmazó közösségi programok, projektek és akciók keretén belül, erősítik és szélesítik az együttműködést az áruforgalom területén.
- (4) Ez a cikk a 8. cikk 3. bekezdésének figyelembe vételével minden árura érvényes.

22. cikk

Az a szerződő fél, amelynek szándékában áll tényleges vámjait vagy hasonló természetű illetékeit harmadik országokkal szemben a legnagyobb kedvezmény elve alapján csökkenteni vagy elengedni, köteles – amennyiben ez lehetőségében áll – erről a csökkentésről vagy engedménnyről legkésőbb harminc nappal az életbe lépés előtt értesíteni a Közös EGT Bizottságot. Eközben figyelembe veszi más szerződő félnek e csökkentésből vagy teljes kedvezményből adódó torzulásról kifejtett véleményét.

(Fordította: Berencsi Katalin)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 350–353.)

SZERZŐDÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE
ÉS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK KÖZÖTT KÖZEPES ÉS RÖVIDEBB
HATÓTÁVOLSÁGÚ RAKÉTAIK FELSZÁMOLÁSÁRÓL

(WASHINGTON, 1987. DECEMBER 8.)

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az Amerikai Egyesült Államok, továbbiakban a felek,

felismerve, hogy az atomháború pusztító következményekkel járna az egész emberiségre,

a hadászati stabilitás erősítésének céljától vezérelve,

meggyőződve arról, hogy a jelen Szerződésben kifejtett intézkedések elő fogják mozdítani a háború kitörése veszélyének csökkenését és a nemzetközi béke és biztonság megszilárdulását, és

az atomfegyver elterjedésének megakadályozásáról szóló szerződés VI. cikkében vállalt kötelezettségeikre,

megállapodtak az alábbiakban:

I. cikk

Jelen Szerződés rendelkezéseinek megfelelően, amely Szerződés elidegeníthetetlen részeiként magában foglalja a Megállapodási Emlékeztetőt és a Jegyzőkönyveket, a felek mindegyike felszámolja közepes és rövidebb hatótávolságú rakétáit, nem fog ilyen eszközökkel rendelkezni a későbbiekben, és teljesíti a jelen Szerződésben foglalt egyéb kötelezettségeit.

II. cikk

A jelen Szerződés céljaira:

1. a „ballisztikus rakéta” kifejezés olyan rakétát jelent, amely repülésének legnagyobb részét ballisztikus pályán teszi meg. A „földi indítású ballisztikus rakéta”/FIBR/ kifejezés olyan földi indítású ballisztikus rakétát jelent, amely fegyver célba juttatásának eszköze;

2. a „manőverező robotrepülőgép”/szárnyas rakéta/ kifejezés olyan pilóta nélküli, saját hajtóművel ellátott eszközt jelent, amelynek repülését a pálya legnagyobb részén az aerodinamikai felhajtó erő kihasználásával biztosítják. A „földi indítású manőverező robotrepülőgép” (FIMR) olyan földi indítású manőverező robotrepülőgépet jelent, amely fegyver célba juttatásának eszköze;

3. a „FIBR indítóállása” kifejezés helyhez kötött indítóállást vagy FIBR indítására szolgáló önjáró, földi bázisú szállítóállványos indító berendezést jelent;

4. a „FIMR indítóállása” kifejezés helyhez kötött indítóállást, vagy FIMR indítására szolgáló önjáró, földi bázisú szállítóállványos indító berendezést jelent;

5. a „közepes hatótávolságú rakéta” kifejezés olyan FIBR-t vagy FIMR-t jelent, amelynek hatótávolsága meghaladja az 1000 kilométert, de nem haladja meg az 5500 kilométert;

6. a „rövidebb hatótávolságú rakéta” kifejezés olyan FIBR-t vagy FIMR-t jelent, amelynek hatótávolsága 500 kilométer vagy ennél több, de nem haladja meg a 1000 kilométert;

7. a „telepítési térség” kifejezés olyan külön körülírt térséget jelent, ahol közepes hatótávolságú rakéták és ilyen rakéták indítóállásai működtethetők, és ahol egy vagy néhány operatív rakétatámaszpont helyezkedik el;

8. az „operatív rakétatámaszpont” kifejezés jelenti:

A/ közepes hatótávolságú rakétákra vonatkoztatva – a telepítési térségben lévő objektumkomplexumot, amelyen szokványosan működtetik a közepes hatótávolságú rakétákat és az ilyen rakéták indítóállásait, valamint megtalálható az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos járulékos építmények, és amelyen általában megtalálható az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos járulékos berendezés; és

B/ rövidebb hatótávolságú rakétákra vonatkoztatva – bárhol levő objektumkomplexumot, amelyen szokványosan működtetik a rövidebb hatótávolságú rakétákat és az ilyen rakéták indítóállásait, és amelyen általában megtalálható az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos járulékos berendezés;

9. a „járulékos rakétaobjektum” kifejezés a közepes és rövidebb hatótávolságú rakétákra és az ilyen rakéták indítóállásaira vonatkoztatva jelenti a rakéták előállítására vagy az indítóállások előállítására szolgáló objektumot, a rakéták javításának vagy az indítóállások javításának helyét, a kiképzés helyét, a rakéták raktári tárolásának vagy az indítóállások raktári tárolásának helyét, a kísérleti telepet, a felszámolás helyét, ahogyan ezeket a kifejezéseket a Megállapodási Emlékeztető meghatározza;

10. az „áthaladás” kifejezés jelenti – a jelen Szerződés IX. cikk 5. Pontjának F/ alpontjával összhangban álló értesítéssel egyetemben – a közepes hatótávolságú rakétának vagy az ilyen rakéta indítóállásának áthelyezését a járulékos rakétaobjektumokból vagy az operatív rakétatámaszpontból a felszámolás helyére;

11. a „rendszerbe állított rakéta” kifejezés jelenti a telepítési térségben lévő közepes hatótávolságú rakétát vagy az operatív rakétatámaszponton levő rövidebb hatótávolságú rakétát;

12. a „rendszerbe nem állított rakéta” kifejezés jelenti a telepítési térségen kívül levő közepes hatótávolságú rakétát vagy az operatív rakétatámaszponton kívül levő rövidebb hatótávolságú rakétát;

13. a „rendszerbe állított indítóállás” kifejezés jelenti a telepítési térségben levő közepes hatótávolságú rakéta indítóállását vagy az operatív rakétatámaszponton levő rövidebb hatótávolságú rakéta indítóállását;

14. a „rendszerbe nem állított indítóállás” kifejezés jelenti a telepítési térségen kívül levő közepes hatótávolságú rakéta indítóállását vagy az operatív rakétatámaszponton kívül levő rövidebb hatótávolságú rakéta indítóállását.

15. a „befogadó ország” kifejezés – a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségén vagy az Amerikai Egyesült Államokon kívül – az olyan országot jelenti, amelynek területén 1987. november 1-jét követő bármely időpontban a felek közepes vagy rövidebb hatótávolságú rakétái, az ilyen rakéták indítóállásai vagy az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos járulékos építmények el voltak helyezve. Az áthelyezésben lévő rakéták vagy indítóállások nem tekintendők „telepítetteknek”.

III. cikk

1. Jelen Szerződés céljaira a közepes hatótávolságú rakéták létező típusai:

A/ a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségénél – azok a rakétatípusok, amelyeknek elnevezése a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében „RSZD-10”, „R-12” és „R-14”, és amelyek az Amerikai Egyesült Államokban „SS-20”, „SS-4” és „SS-5” elnevezéssel ismeretesek; és

B/ az Amerikai Egyesült Államoknál – azok a rakétatípusok, amelyek az Amerikai Egyesült Államokban „Pershing 2” és „BGM-109G” elnevezéssel szerepelnek, és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében ugyanilyen elnevezéseken ismertek.

2. Jelen Szerződés céljaira a rövidebb hatótávolságú rakéták létező típusai:

A/ a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségénél – azok a rakétatípusok, amelyeknek elnevezése a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében „OTR-22” és „OTR-23” és amelyek az Amerikai Egyesült Államokban „SS-12” és „SS-23” elnevezéssel ismeretesek; és B/ az Amerikai Egyesült Államoknál – az a rakétatípus, amely az Amerikai Egyesült Államokban „Pershing 1A” elnevezéssel szerepel, és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében ugyanilyen elnevezéssel ismert.

IV. cikk

1. A felek mindegyike felszámolja összes közepes hatótávolságú rakétáit és az ilyen rakétát indítóállásait, valamint az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos, a Megállapodási Emlékeztetőben felsorolt kategóriájú összes járulékos építményét és járulékos berendezését, mégpedig oly módon, hogy nem később,

mint három évvel a jelen Szerződés hatályba lépése után és a későbbiekben se rendelkezzenek egyik fél sem ilyen rakétákkal, indítóállásokkal, járulékos építményekkel és járulékos berendezéssel.

2. A jelen cikk 1. pontjában foglalt rendelkezések megvalósítása érdekében jelen Szerződés hatályba lépését követően mindkét fél megkezdi valamennyi típusú, rendszerbe állított és rendszerbe nem állított közepes hatótávolságú rakétájának, az ilyen rakéták rendszerbe állított és rendszerbe nem állított indítóállásainak, továbbá az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos járulékos építmények, járulékos berendezések csökkentését, és folytatja az ilyen csökkentéseket mindegyik szakasz folyamán. A jelen Szerződés rendelkezéseivel összhangban jelzett csökkentés két szakaszban történik, oly módon, hogy:

A/ az első szakasz végére, vagyis nem később, mint 29 hónappal a jelen Szerződés hatályba lépése után:

I/ a közepes hatótávolságú rakéták rendszerbe állított indítóállásainak száma egyik félnél se haladja meg a felek szerint 171 robbanótöltetet célba juttató rakétákat egyidejűleg hordozni vagy tartalmazni képes indítóállások számát;

II/ a közepes hatótávolságú rendszerbe állított rakéták száma egyik félnél se haladja meg a felek szerint, 180 robbanótöltetet célba juttató rakéták számát;

III/ a közepes hatótávolságú rakéták rendszerbe állított és rendszerbe nem állított indítóállásainak összes mennyisége egyik félnél se haladja meg a felek szerint 200 robbanótöltetet célba juttató rakétákat egyidejűleg hordozni vagy tartalmazni képes indítóállások számát;

IV/ a közepes hatótávolságú rendszerbe állított és rendszerbe nem állított rakéták összes mennyisége egyik félnél se haladja meg a felek szerint 200 robbanótöltetet célba juttató rakéták számát; és

V/ a felek mindegyikénél a létező típusú közepes hatótávolságú rendszerbe állított és rendszerbe nem állított FIBR-ek összes mennyiségének az e fél birtokában levő létező típusú közepes hatótávolságú rendszerbe állított és rendszerbe nem állított rakéták összes mennyiségéhez való viszonya ne haladja meg az ilyen közepes hatótávolságú FIBR-eknek az ilyen közepes hatótávolságú rakétákhoz való viszonyát az illető félnél az 1987. november 1-i állapotnak megfelelően, ahogyan erre utalás történik a Megállapodási Emlékeztetőben.

B/ a második szakasz végére, vagyis nem később, mint három évvel a jelen Szerződés hatályba lépése után a felek mindegyikének összes közepes hatótávolságú rakétái, az ilyen rakéták indítóállásai, továbbá az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos, a Megállapodási Emlékeztetőben felsorolt kategóriájú összes járulékos építmények és összes járulékos berendezések kerüljenek felszámolásra.

V. cikk

1. Mindegyik fél felszámolja összes rövidebb hatótávolságú rakétáit és az ilyen rakéták indítóállásait, valamint az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos, a Megállapodási Emlékeztetőben felsorolt összes kategóriájú járulékos berendezését, mégpedig oly módon, hogy nem később, mint 18 hónappal a jelen Szerződés hatályba lépése után és a későbbiekben se rendelkezzen egyik fél sem ilyen rakétákkal, indítóállásokkal és járulékos berendezéssel.

2. Nem később, mint a jelen Szerződés hatályba lépése után 90 nappal mindegyik fél befejezi összes rövidebb hatótávolságú rendszerbe állított rakétáinak és az ilyen rakéták összes rendszerbe állított és rendszerbe nem állított indítóállásainak áthelyezését a felszámolási helyekre és azokat ezeken a helyeken tartja mindaddig, amíg azok nem kerülnek felszámolásra a Felszámolási Jegyzőkönyvben részletezett eljárásoknak megfelelően. Nem később, mint 12 hónappal a jelen Szerződés hatályba lépése után mindegyik fél befejezi összes rendszerbe nem állított rövidebb hatótávolságú rakétájának áthelyezését a felszámolási helyekre és azokat ezeken a helyeken tartja mindaddig, amíg azok nem kerülnek felszámolásra a Felszámolási Jegyzőkönyvben részletezett eljárásoknak megfelelően.

3. A rövidebb hatótávolságú rakéták és az ilyen rakéták indítóállásai nem lehetnek ugyanazon a felszámolási helyen. Az ilyen helyeknek egymástól legalább 1000 kilométer távolságra kell lenni.

VI. cikk

1. A jelen Szerződés hatályba lépése után és a későbbiekben egyik fél sem:

A/ állít elő semmiféle közepes hatótávolságú rakétát, nem végez repülési próbákat ilyen rakétákkal, és nem állítja elő ilyen rakéták semmilyen fokozatait és ilyen rakéták semmilyen indítóállásait;

B/ állít elő semmiféle rövidebb hatótávolságú rakétát, nem végez repülési próbákat és nem indít ilyen rakétákat, és nem állítja elő ilyen rakéták semmilyen fokozatait és ilyen rakéták semmilyen indítóállásait;

2. Függetlenül a jelen cikk 1. pontjának rendelkezéseitől, a felek mindegyikének jogában áll olyan, a jelen Szerződésben nem korlátozott típusú FIBR-t előállítani, amelyben felhasználásra kerül egy létező típusú közepes hatótávolságú egynél több fokozatú FIBR fokozatához külsőleg hasonló, de azzal nem kölcsönösen felcserélhető fokozat, azzal a feltétellel, hogy az a fél semmi más olyan fokozatot nem állít elő, amely külsőleg hasonló, de nem kölcsönösen felcserélhető egy létező típusú közepes hatótávolságú FIBR bármely más fokozatával.

[...]

XI. cikk

1. A jelen Szerződésben foglalt rendelkezések betartása ellenőrzésének biztosítása céljából a felek mindegyikének joga van helyszíni ellenőrzéseket végezni. A felek a helyszíni ellenőrzéseket a jelen cikkel, az Ellenőrzési Jegyzőkönyvvel és a Felszámolási Jegyzőkönyvvel összhangban végzik.

2. A felek mindegyikének joga van a jelen cikkben előírányzott ellenőrzéseket végezni mind a másik fél területén, mind a befogadó országok területén.

3. A jelen Szerződés hatályba lépését követő 30 nap után a felek mindegyikének joga van ellenőrzéseket végezni a Megállapodási Emlékeztetőben feltüntetett összes operatív rakétatámaszpontokon és járulékos rakétaobjektumokon, kivéve a rakéták előállítására szolgáló objektumokat, valamint az összes felszámolási helyeken, amelyek a jelen Szerződés IX. cikk 3. pontjában megkövetelt megújított elsődleges adatokban foglaltatnak. Ezek az ellenőrzések nem később, mint 90 nappal a jelen Szerződés hatálybalépése után befejeződnek. Ezeknek az ellenőrzéseknek a célja az, hogy ellenőrizzék a jelen szerződés hatálybalépésének időpontja szerinti állapotnak megfelelően a rakéták számát, az indítóállások, a járulékos építmények és a járulékos berendezések számát és azokat az egyéb adatokat, amelyek a jelen Szerződés IX. cikk 3. pontja értelmében kerülnek közlésre.

4. Mindegyik félnek jogában áll ellenőrzéseket végezni az olyan operatív rakétatámaszpontok és járulékos rakétaobjektumok felszámolása fölött – kivéve a rakéták előállítására szolgáló objektumokat –, amelyek felszámolásáról értesítés történik a jelen Szerződés IX. cikk 5. pontjának A/ alpontjával összhangban, és amelyek ily módon nem esnek többé ellenőrzés alá a jelen cikk 5. pontjának A/ alpontjával összhangban. Az ilyen ellenőrzésre az ilyen objektum felszámolásának tervbe vett időpontját követő 60 napos határidőn belül kerül sor. Ha valamelyik fél valamilyen konkrét objektumon a jelen cikk 3. pontjának megfelelően végez ellenőrzést a szóban forgó objektum felszámolásának tervbe vett időpontja után, akkor ennek az objektumnak további ellenőrzése e pont értelmében nem engedélyezett.

5. Mindegyik félnek joga van ellenőrzéseket végezni a jelen ponttal összhangban 13 évig a jelen Szerződés hatálybalépése után. Mindegyik félnek jogában áll minden naptári évben 20 ilyen ellenőrzést végezni a jelen Szerződés hatálybalépését követő első három évben, minden naptári évben 15 ilyen ellenőrzést végezni a következő öt év folyamán és minden naptári évben tíz ilyen ellenőrzést végezni az utolsó öt évben. Valamely befogadó ország területén a felek egyike sem végezhet az egy naptári évben számára engedélyezett ilyen ellenőrzések felét meghaladó számú ellenőrzést. Mindegyik félnek joga van:

A/ a jelen Szerződés hatálybalépését követő 90 nap után ellenőrizni az operatív rakétatámaszpontokat és a járulékos rakétaobjektumokat, kivéve a felszámolási

lási helyeket és a rakéták előállítására szolgáló objektumokat, megerősítendő az ellenőrzés időpontjában az egyes operatív rakétatámaszpontokon vagy járulékos rakétaobjektumokon elhelyezett rakéták, indítóállások, járulékos építmények és járulékos berendezés számát, mégpedig a Megállapodási Emlékeztetőben részletezett adatkategóriák szerint; és

B/ ellenőrizni a jelen Szerződés X. cikk 8. pontja értelmében felszámolt volt operatív rakétatámaszpontokat és volt járulékos rakétaobjektumokat, kivéve azokat az objektumokat, amelyek korábban rakéták előállítására szolgáltak.

6. A jelen Szerződés hatálybalépését követő 30 nap után mindegyik félnek jogában áll a jelen Szerződés hatálybalépését követő 13 évig állandó alapon ellenőrizni:

A/ a másik fél bármely olyan objektumának átjáró pontjait, amelyekben FIBR-ek végső összeszerelése folyik olyan fokozatokból, amelyeknek bármelyike külsőleg hasonlatos a jelen Szerződés III. cikk felsorolt szilárd hajtóanyagos FIBR-ek valamely fokozatához; vagy

B/ ha az illető félnek nincs ilyen objektuma – korábban rakéták előállítására szolgált és egyeztetett olyan objektum átjáró pontjait, amelyben közepes vagy rövidebb hatótávolságú FIBR-ek létező típusait állították elő.

Az a fél, amelynek objektumát a jelen pont értelmében ellenőrzésre kijelölték, biztosítja a másik félnek a helyhez kötött ellenőrzési rendszer kiépítésének lehetőségét állandó alapon ezen az objektumon hat hónapon belül a jelen Szerződés hatálybalépésétől számítva, vagy hat hónapon belül annak a végső összeszerelési folyamatnak a megkezdésétől számítva, amelyről az A/ alpontban van szó. Ha a jelen Szerződés hatálybalépésétől számított második év elteltével a felek egyike sem hajtja végre egymást követő 12 hónap leforgása alatt a végső összeszerelésnek azt a folyamatát, amelyről az A/ alpontban említés, akkor egyik félnek sincs jogában állandó alapon ellenőrizni a másik fél rakéták előállítására szolgáló egyetlen objektumát sem, ha nem kerül felújításra a végleges összeszerelésnek az a folyamata, amelyről az A/ alpontban szó van.

A jelen Szerződés hatálybalépése után az állandó alapon történő ellenőrzésre kijelölt objektumok: a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége esetében – A/ alpontnak megfelelően – a Votkinszki Gépgyár, Udmurt Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaság; az Amerikai Egyesült Államok esetében – a B/ alpontnak megfelelően – a Hercules I. sz. gyár, Magna város, Utah állam.

7. Mindegyik fél ellenőrzi a közepes és rövidebb hatótávolságú rakéták felszámolásának – beleértve a közepes hatótávolságú rakéták indításos módszerrel való felszámolását –, az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos járulékos berendezés felszámolásának a jelen Szerződés X. cikkével és a Felszámolási Jegyzőkönyvvel összhangban a felszámolási helyeken lebonyolításra kerülő folyamatát. A jelen pontban előírt ellenőrzéseket végző ellenőrök megál-

lapítják a rakéták, az indítóállások és a járulékos felszerelés felszámolására meghatározott folyamatok befejezésének tényét.

8. Mindegyik félnek joga van ellenőrzéseket végezni a közepes és rövidebb hatótávolságú rakéták, az ilyen rakéták indítóállásai és az ilyen rakétákkal és indítóállásokkal kapcsolatos járulékos berendezés felszámolási folyamata befejezése tényének megerősítése céljából – ezek a Felszámolási Jegyzőkönyv V. fejezete értelmében kerültek elszámolásra – valamint a kiképzési célokat szolgáló rakéták, a kiképzési célokat szolgáló rakéták fokozatai, a kiképzési célokat szolgáló indítókonténerek és a kiképzési célokat szolgáló indítóállások felszámolási folyamata befejezése tényének megerősítése céljából – ezeket a Felszámolási jegyzőkönyv II., IV. és V. fejezeteinek megfelelően számolták fel.

XII. cikk

1. A jelen Szerződés rendelkezéseinek betartása fölötti ellenőrzés biztosítása céljából mindegyik fél felhasználja a rendelkezésére álló nemzeti technikai ellenőrzési eszközöket, mégpedig oly módon, hogy ez összhangban álljon a nemzetközi jog általánosan elfogadott elveivel.

[...]

XIII. cikk

1. A jelen Szerződés céljai és rendelkezései megvalósításának előmozdítására a felek ezennel létrehozzák a Külön Ellenőrző Bizottságot. A felek egyetértéssel abban, hogy bármelyikük kérésére találkozókat tartanak a Külön Ellenőrző Bizottság keretében a következő célokból:

A/ a vállalt kötelezettségek teljesítésére vonatkozó kérdések megoldása; és

B/ intézkedések összehangolása, amelyek szükségessé válhatnak a jelen Szerződés életképességének és hatékonyságának fokozására.

2. A felek felhasználják az atomveszély csökkentésére hivatott központokat, amelyek állandó kapcsolatot biztosítanak a felek között a következő célokból:

A/ adatok cseréje és értesítések továbbítása, ahogy ezt a jelen Szerződés IX. cikk 3., 4., 5. és 6. pontjai és a Felszámolási Jegyzőkönyv megkövetelik;

B/ a jelen Szerződés X. cikk 9. pontjában megkövetelt közlések átadása és átvétele;

C/ az ellenőrzésekről szóló értesítések átadása és átvétele, ahogyan ezt a jelen Szerződés XI. cikk és az Ellenőrzési Jegyzőkönyv megköveteli; és

D/ az együttműködésen alapuló intézkedésekre vonatkozó igények átadása és átvétele, ahogyan ezt a jelen Szerződés XII. cikk 3. pontja előíranyozza.

XIV. cikk

A felek betartják a jelen Szerződést, nem vállalnak semmi olyan nemzetközi kötelezettséget, és nem foganatosítanak semmi olyan nemzetközi akciót, amely elentmondana rendelkezéseinek.

XV. cikk

1. A jelen Szerződés korlátlan időtartamra szól.

2. Mindegyik fél állami szuverenitását gyakorolva élhet azzal a jogával, hogy kilép a jelen Szerződésből, amennyiben úgy dönt, hogy a jelen Szerződés tartalmával összefüggő rendkívüli körülmények veszélybe sodorták legfelsőbb érdekeit. Döntéséről a jelen Szerződésből való kilépést hat hónappal megelőzően értesítenie kell a másik felet. Az értesítésnek tartalmaznia kell az azon rendkívüli körülményekről szóló nyilatkozatot, amelyek az értesítő fél szerint veszélyeztetik legfelsőbb érdekeit.

XVI. cikk

A felek mindegyike indítványozhat módosításokat a jelen Szerződéshez. Az egyeztetett módosítások a jelen Szerződés hatálybalépését szabályozó és a XVII. cikkben részletezett eljárásrendnek megfelelően lépnek hatályba.

XVII. cikk

1. A jelen Szerződést, beleértve az annak elidegeníthetetlen részét képező Megállapodási Emlékeztetőt és a Jegyzőkönyveket, a felek mindegyikének alkotmányos eljárásaival összhangban ratifikálni kell. A jelen Szerződés a ratifikációs okmányok kicserélésének napján lép hatályba.

2. A jelen Szerződést az Egyesült Nemzetek Szervezete Alkotmányának 102. cikkével összhangban jegyzi be.

Kelt Washingtonban, 1989. december 8-án, két példányban, mindkettő orosz és angol nyelven, mindkét szöveg egyformán hiteles.

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége részéről: M. Gorbacsov, az SZKP KB főtitkára

Az Amerikai Egyesült Államok részéről: R. Reagan, az Amerikai Egyesült Államok elnöke

(MTI Nemzetközi dokumentumok, 1988 1. szám, 3–17.)

AZ EBEÉ EURÓPAI BIZALOM- ÉS BIZTONSÁGERŐSÍTŐ INTÉZKEDÉSEKKEL ÉS LESZERELÉSEL FOGLALKOZÓ KONFERENCIÁJA (STOCKHOLM, 1986. SZEPTEMBER 19.)

[...]

Tartózkodás az erőszakkal való fenyegetéstől vagy az erőszak alkalmazásától

/9/ A résztvevő államok, emlékezve kötelezettségükre, miszerint egymás közötti, valamint általában nemzetközi kapcsolataikban tartózkodnak az erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától bármely állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen, vagy bármely más módon, amely összeegyeztethetetlen az Egyesült Nemzetek céljaival, ennek megfelelően megerősítik elkötelezettségüket, hogy tiszteletben tartják és a gyakorlatban megvalósítják az erőszakkal való fenyegetéstől vagy az erőszak alkalmazásától való tartózkodás elvét, miként azt a Záróokmányban lefektették.

/10/ Semmilyen megfontolás nem szolgálhat igazolásul az erőszakkal való fenyegetés vagy az erőszak ezen elvet sértő alkalmazásának.

/11/ Emlékeztetnek az egyéni vagy a kollektív önvédelem jogára fegyveres támadás esetén, ahogy ezt az Egyesült Nemzetek Alapokmánya meghatározta.

/12/ Tartózkodnak minden erőszak nyilvánításától, amelynek célja, hogy egy másik államot lemondásra kényszerítsenek szuverén jogainak teljes gyakorlásáról.

/13/ A Záróokmány meghatározza, hogy nem ismernek el törvényesnek semmiféle, a nemzetközi jog megsértésével, erőszakkal való fenyegetés vagy erőszak alkalmazásával történő megszállást vagy területszerzést.

/14/ Elismerik elkötelezettségüket a béke és a biztonság iránt. Ennek megfelelően megerősítik, hogy tartózkodnak a fegyveres erők mindenfajta, az Egyesült Nemzetek alapokmányának céljaival és elveivel, valamint a résztvevő államok kölcsönös kapcsolatait vezérlő elvekről szóló nyilatkozat rendelkezéseivel összeegyeztethetetlen alkalmazásától egy másik résztvevő állam ellen, különösképpen területére való behatolástól vagy megtámadásától.

/15/ Eleget tesznek kötelezettségüknek, hogy tartózkodnak az erőszakkal való fenyegetéstől, vagy az erőszak alkalmazásától bármely állammal való kapcsolataikban, tekintet nélkül az állam politikai, társadalmi, gazdasági vagy kulturális rendszerére, valamint arra, hogy szövetségesi viszonyban vannak-e az állammal vagy sem.

/16/ Hangsúlyozzák, hogy az erőszakkal való fenyegetéstől és az erőszak alkalmazásától való tartózkodás fentiek szerinti kötelezettségének be nem tartása a nemzetközi jog megsértését képezi.

/17/ Hangsúlyozzák elkötelezettségüket a viták békés rendezésének elve iránt, ahogyan azt a Záróokmány tartalmazza, abban a meggyőződésben, hogy ez lényeges kiegészítése az államok azon kötelezettségének, hogy tartózkodnak az erőszakkal való fenyegetéstől és az erőszak alkalmazásától, lévén mindkettő a béke és biztonság fenntartásának és megerősítésének lényeges tényezője. Emlekeztetnek eltökéltségükre és annak szükségességére, hogy a viták békés rendezésének rendelkezésükre álló módszereit megerősítsék és javítsák. Megerősítik elhatározásukat, hogy minden erőfeszítést megtesznek bármely közöttük felmerülő vita kizárólagosan békés úton való rendezésére.

/18/ A résztvevő államok hangsúlyozzák elkötelezettségüket a Záróokmány és annak minden rendelkezése teljes végrehajtásának szükségessége iránt, mely előmozdítja az európai biztonság erősödésének és az együttműködés fejlődésének folyamatát, s így hozzájárul a nemzetközi békéhez és biztonsághoz az egész világon.

/19/ Hangsúlyozzák elkötelezettségüket a Résztvevő Államok Egymás Közötti Kapcsolatait Vezérlő Elvekről szóló Nyilatkozat valamennyi elve iránt, és ki nyilvánítják eltökéltségüket, hogy ezeket tiszteletben tartják és a gyakorlatban alkalmazzák, tekintet nélkül politikai, gazdasági vagy társadalmi rendszerükre, illetve nagyságukra, földrajzi elhelyezkedésükre vagy gazdasági fejlettségük szintjére.

/20/ Mind a tíz elv elsőrendű fontosságú és ennek megfelelően egyformán és fenntartás nélkül alkalmazandó, mindegyikük értelmezésekor figyelembe véve a többi.

/21/ Ezen elvek tiszteletben tartása és alkalmazása erősíti a résztvevő államok közötti baráti kapcsolatok és együttműködés fejlődését minden, a Záróokmány rendelkezései által érintett területen.

/22/ Megerősítik elkötelezettségüket az államok szuverén egyenlőségének alapvető elve iránt és hangsúlyozzák, hogy minden államnak egyenlő jogai és kötelességei vannak a nemzetközi jog keretein belül.

/23/ Megerősítik az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok egyetemes jelentőségét. Ezen jogok és szabadságjogok tiszteletben tartása és hatékony gyakorlása a nemzetközi béke, igazságosság és biztonság, valamint a közöttük és minden állam közötti baráti kapcsolatok és együttműködés fejlődésének lényeges tényezője, ahogyan ezt a Résztvevő Államok Egymás Közötti Kapcsolatait Vezérlő Elvekről szóló nyilatkozat kifejti.

/24/ Megerősítik, hogy a világ biztonságának szélesebb összefüggésében az európai biztonság szorosan kapcsolódik a Földközi-tengeri térség, mint egész biztonságához; ebben az összefüggésben megerősítik szándékukat, hogy a térség minden államával jószomszédi kapcsolatokat alakítanak ki, kellő tekintettel a kölcsönösségre, a résztvevő államok egymás közötti kapcsolatait vezérlő elvek-

ről szóló nyilatkozatban foglalt elvek szellemében, hogy előmozdítsák a bizalmat és biztonságot, s azt, hogy béke uralkodjon a térségben, a Záróokmány Földközi-tengeri térséggel foglalkozó fejezetének rendelkezéseivel összhangban. /25/ Hangsúlyozzák annak szükségességét, hogy határozott intézkedéseket tegyenek a terrorizmus megelőzésére és leküzdésére, beleértve a terrorizmust a nemzetközi kapcsolatokban. Kifejezik eltökéltségüket, hogy hatékony intézkedéseket tesznek minden terrorista cselekmény megelőzésére és elfojtására, mind nemzeti szinten, mind nemzetközi együttműködés révén. Minden megfelelő intézkedést megtesznek, hogy megakadályozzák területük felhasználását terrorista tevékenység előkészítésére, szervezésére vagy folytatására. Ez magában foglal olyan intézkedéseket is, hogy megtiltják a területükön való illegális tevékenységeket, beleértve olyan személyek, csoportok vagy szervezetek felforgató tevékenységét, amelyek terrorista cselekményekre bujtanak fel, ilyeneket szerveznek, vagy vesznek részt azok elkövetésében, beleértve a más államok és azok állampolgárai ellen irányuló cselekményeket is.

/26/ Jóhiszeműen teljesítik nemzetközi jogi kötelezettségeiket; hangsúlyozzák azt is, hogy az EBEÉ keretében vállalt kötelezettségeik szigorú teljesítése lényeges a bizalom- és a biztonság erősítésében.

/27/ A résztvevő államok megerősítik, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete tagjainak az Egyesült Nemzetek Alapokmányából eredő kötelezettségei is bármilyen szerződésből, vagy más nemzetközi egyezményből eredő kötelezettségei közötti összeütközés esetén az Alapokmányból eredő kötelezettségeiket illeti elsőbbség, az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 103. cikkével összhangban.

/28/ A résztvevő államok a következő intézkedéseket fogadták el:

Meghatározott katonai tevékenységek előzetes bejelentése

/29/ A résztvevő államok írásban, diplomáciai úton, a megegyezés szerinti tartalommal előzetes bejelentést tesznek az összes többi résztvevő államnak a bizalom- és biztonságerősítő intézkedések /BBEI/ alkalmazási övezetében levezetésre kerülő bejelentendő tevékenység kezdete előtt 42, vagy több nappal.

/30/ A bejelentést azon állam teszi, amelynek területén a szóban forgó tevékenység levezetését tervezik, akkor is, ha ezen állam haderőit a tevékenységbe nem vonják be vagy részvétele nem éri el a bejelentési szintet. Ez nem menti fel a többi résztvevő államot a bejelentési kötelezettség alól, ha a tervezett katonai tevékenységben való részvételük eléri a bejelentési szintet.

/31/ Bejelentésre kerül minden egyes terepen végrehajtandó önálló katonai tevékenység, amelyet a BBEI alkalmazási övezetében az alábbiakban meghatározott szinteken vagy azok felett folytatnak:

/31.1/ A résztvevő államok szárazföldi csapatainak részvétele egyazon gyakorlatban, amelyet közös parancsnokság alatt önállóan, vagy bármely légi- vagy haditengerészeti összetevővel együttesen folytatnak.

/31.1.1/ Ez a katonai tevékenység bejelentési kötelezettség alá esik, ha abban bármely időpontban

- legalább 13 000 fő, beleértve a támogató csapatokat vagy
- legalább 300 harckocsi vesz részt,

amennyiben azok hadosztályba vagy legalább két, nem feltétlenül egyazon magasabb egység alárendeltségébe tartozó dandárba, ezredbe szervezettek.

/31.1.2/ A bejelentésbe foglalják a résztvevő államok légierőinek részvételét is, ha a tevékenység során előreláthatólag 200, vagy több repülőgép bevetésére kerül sor, nem számítva a helikoptereket.

/31.2/ Katonai erők részvétele haditengerészeti deszant partraszállásban, vagy légi deszant erőkkel végrehajtott ejtőernyős bevetésben a BBEI alkalmazási övezetében.

/31.2.1/ Ezek a katonai tevékenységek bejelentési kötelezettség alá tartoznak, ha a haditengerészeti deszant partraszállásban legalább 3000 fő, vagy ha az ejtőernyős bevetésben legalább 3000 fő vesz részt.

/31.3/ A résztvevő államok szárazföldi csapatainak részvétele a BBEI alkalmazási övezetén kívülről az övezetben lévő érkezési pontokra történő átszállításban, vagy a BBEI alkalmazási övezetén belül az övezetben lévő összpontosítási körletbe való mozgásban abból a célból, hogy bejelentendő gyakorlaton vagy összpontosításban vegyenek részt.

/32.1/ Ezen erők megérkezése vagy összpontosítása bejelentési kötelezettség alá esik, ha a tevékenység során bármikor

- legalább 13 000 fő, beleértve a támogató csapatokat, vagy
- legalább 300 harckocsi vesz részt,

amennyiben azok hadosztályba vagy legalább két, nem feltétlenül egyazon magasabb egység alárendeltségébe tartozó dandárba/ezredbe szervezettek.

/32.3.2/ Az övezetbe átszállított csapatokra az elfogadott BBEI minden rendelkezése vonatkozik, ha elhagyják érkezési pontjukat, hogy részt vegyenek egy bejelentő gyakorlaton, vagy összpontosításban a BBEI alkalmazási övezetében.

/32./ A résztvevő csapatok előzetes értesítése nélkül végrehajtott bejelentendő katonai tevékenységek kivételt képeznek a 42 napos előzetes bejelentési kötelezettség alól.

/32.1/ E tevékenységek bejelentésére a fentiekben elfogadott szintek felett akkor sor, amikor a résztvevő csapatok megkezdik tevékenységüket.

/33/ Minden bejelentendő katonai tevékenység bejelentése írásban, a következő elfogadott formában történik:

/34/ A - általános tájékoztatás

- a katonai tevékenység megnevezése;
- a katonai tevékenység általános célja;
- a katonai tevékenységben résztvevő államok;
- a katonai tevékenységet szervező és irányító parancsnokság szintje;
- a katonai tevékenység kezdetének és befejezésének időpontja.

/35/ B - Tájékoztatás a bejelentendő katonai tevékenységek különböző fajtáiról

/35.1./ A résztvevő államok szárazföldi csapatainak részvétele egyazon gyakorlatban, amelyet közös parancsnokság alatt, önállóan vagy bármely légi- vagy haditengerészeti összetevővel együttesen folytatnak.

/35.1.1/ A katonai tevékenységben résztvevő csapatok /vagyis szárazföldi, haditengerészeti deszant, légi szállítású és légi deszant csapatok/ összlétszáma és több állam részvétele esetén az egyes államok csapatainak létszáma;

/35.1.2/ Az egyes államok résztvevő hadosztályainak száma és típusa;

/35.1.3/ Minden egyes állam harckocsijának száma és a páncélozott harci járműveken elhelyezett, irányítható páncéltörő rakétakilövők együttes száma;

/35.1.4/ A tüzérségi lövegek és rakéta-sorozatvetők száma /100 mm-es vagy ennél nagyobb űrmérettel/;

/35.1.5/ A helikopterek együttes száma, kategóriánként;

/35.1.6/ A tervezett repülőgép bevetések száma, a helikoptereket nem számítva;

/35.1.7/ A légi tevékenység célja;

/35.1.8/ A résztvevő repülőgépek kategóriái;

/35.1.9/ A résztvevő légierő tevékenységét szervező és irányító parancsnokság szintje;

/35.1.10/ A hajófedélzeti tüzérségi támogatás;

/35.1.11/ Partra irányuló egyéb hajófedélzeti tüzérségi támogatás jelzése;

/35.1.12/ A résztvevő A résztvevő haditengerészeti erők tevékenységét szervező és irányító parancsnokság szintje.

/35.2/ Katonai erők részvétele haditengerészeti deszant partraszállásban, vagy légi deszant erőkkel végrehajtott ejtőernyős bevetésben BBEI alkalmazási övezetében;

/35.2.1/ A bejelentő partraszállásban résztvevő haditengerészeti deszant csapatok összlétszáma, és / vagy a bejelentő ejtőernyős bevetésben résztvevő légi deszant csapatok összlétszáma;

/35.2.2/ Bejelentendő haditengerészeti deszant partraszállás berakodási pontjai, vagy pontjai, amennyiben azok a BBEI alkalmazási övezetében vannak.

/35.3/ A résztvevő államok szárazföldi csapatainak részvétele a BBEI alkalmazási övezetén kívülről az övezetben lévő érkezési pontokra történő átszállításban, vagy a BBEI alkalmazási övezetén belül az övezetben lévő összpontosítási

si körletbe való mozgásban abból a célból, hogy a bejelentendő gyakorlaton vagy összpontosítáiban vegyenek részt;

/35.3.1/ Az átszállított csapatok összlétszáma;

/35.3.2/ Az átszállításban résztvevő hadosztályok létszáma és típusa;

/35.3.3/ A bejelentendő átszállításban, vagy összpontosításban résztvevő harckocsik együttes száma;

/35.3.4/ Az érkezési pontok és az összpontosítási körletek földrajzi koordinátái.

/36./ C – A tevékenység tervezett körzete és időpontjai

/36.1/ A katonai tevékenység földrajzi jellemzőkkel, szükség esetén földrajzi koordinátákkal is körülhatárolt körzete;

/36.2/ A résztvevő csapatoknak a BBEI alkalmazási övezetében folytatott tevékenysége minden szakaszának /csapatmozgások, szétbontakozás, csapatösszpontosítás, a gyakorlat aktív szakasza, befejező szakasz/ kezdeti és befejezési időpontja, a harcászati cél és az egyes szakaszok földrajzi körzete /földrajzi koordinátákkal lehatárolva/;

/36.3/ / Az egyes szakaszok rövid leírása.

/37/ D – Egyéb információ

/37.1/ A naptári tervben a tevékenységre vonatkozó információkkal kapcsolatos változások, ha ilyen előfordul;

/37.2/ A tevékenység kapcsolódása más, bejelentendő tevékenységekhez.

(MTI Nemzetközi dokumentumok, 1986. 26. szám, 3-8.)

ZÁRÓDOKUMENTUM AZ EURÓPAI BIZTONSÁGI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉRTEKEZLETEN RÉSZT VEVŐ ORSZÁGOK KÉPVISELŐINEK TALÁLKOZÓJÁRÓL (BÉCS, 1989. JANUÁR 19.)

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten részt vevő államok: Ausztria, Belgium, Bulgária, Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság, a Német Szövetségi Köztársaság, Görögország, Dánia, Írország, Izland, Spanyolország, Olaszország, Kanada, Ciprus, Liechtenstein, Luxemburg, Málta, Monaco; Hollandia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, Románia, San Marino, a Szentszék, az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, Törökország, Finnország, Franciaország, Csehszlovákia, Svédország, Svájc és Jugoszlávia képviselői 1986. november 4-étől 1989. január 19-éig tanácskozást folytattak, összhangban az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmányának rendelkezéseivel, amelyek az

értekezletet követő további lépéseket érintik, valamint az értekezlet más idevágó dokumentumai alapján.

A résztvevők előtt 1986. november 4-én felszólalt Ausztria szövetségi kancellárja.

Bevezető nyilatkozatot tett az összes küldöttségvezető, köztük számos résztvevő ország miniszterei és miniszterhelyettesei. Néhány külügyminiszter a tanácskozás későbbi szakaszaiban is felszólalt.

A résztvevők előtt felszólalt az Egyesült Nemzetek Szervezete főtthkárának képviselője. Hozzájárultak a tanácskozáshoz az Egyesült Nemzetek Szervezete Európai Gazdasági Bizottsága és az UNESCO képviselői.

A tanácskozáshoz hozzájárultak továbbá a következő, nem részt vevő Földközi-tengeri országok: Algéria, Egyiptom, Izrael, Libanon, Líbia, Marokkó, Szíria és Tunézia. A részt vevő államok képviselői ismét megerősítették ragaszkodásukat az európai biztonsági és együttműködési folyamathoz és hangsúlyozták ennek jelentős szerepét a bizalom erősítésében, az együttműködést szolgáló új utak megnyitásában, az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának előmozdításában és ezáltal a nemzetközi biztonság megszilárdításában.

A részt vevő államok üdvözölték a nemzetközi helyzet kedvező fejlődését az 1983-ban befejeződött madridi találkozó óta, és meggyőződésüket fejezték ki, hogy az európai biztonsági és együttműködési folyamat elősegítette ezt a fejlődést. Utalva a köztük folyó intenzívebb politikai párbeszédre és arra a fontos haladásra, amelyet a katonai biztonság és a leszerelés kérdéseiről tartott megbeszéléseken értek el, egyetértettek abban, hogy új erőfeszítéseket kell tenni e pozitív tendenciák erősítése és kölcsönös kapcsolataik további lényeges javításának szavatolása céljából. Ismételten megerősítették eltökéltségüket, hogy egyoldalúan, kétoldalúan és sokoldalúan teljesítik a Záróokmányban és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet más dokumentumainak összes rendelkezését.

Mint azt a bécsi tanácskozás napirendje előírta, a részt vevő államok képviselői elmélyült eszmecserét folytattak mind a Záróokmány, a madridi záródokumentum rendelkezéseinek és a tanácskozás által meghatározott feladatok teljesítéséről, mind – a tanácskozáson megvitatott kérdések kontextusában – kölcsönös kapcsolataik elmélyítéséről, a biztonság megszilárdításáról és az együttműködés fejlesztéséről Európában és a leszerelési folyamat jövőbeni erősítéséről.

Az eszmecsere folyamán a részt vevő államok mélyrehatóan és részletesen tanulmányozták a Záróokmány és a madridi záródokumentum teljesítését. Különböző és néha egymásnak ellentmondó nézetek hangzottak el e kötelezettségek megvalósításának mértékét illetően. Amellett, hogy a résztvevők rámutattak a biztató, fejlődésre, számos területen, bíráltnak alá a még mindig létező súlyos hiányosságokat e dokumentumok teljesítésében.

Nyílt és őszinte eszmecsere folyt a Záróokmányban foglalt elvek alkalmazásának és tiszteletben tartásának kérdéséről. Aggodalom fejeződött ki ezen elvek némelyikének súlyos megsértése miatt. A jellegét tekintve intenzív és ellentmondásos eszmecsere középpontjában egyebek mellett azok a kérdések álltak, amelyek az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartását érintik. A részt vevő országok egyetértettek abban, hogy az elvek teljes tiszteletben tartása minden tekintetben rendkívül fontos a kölcsönös kapcsolatok javításához.

Megvitatták a Záróokmány azon rendelkezéseinek teljesítését, amelyek érintik a bizalom, az együttműködés megerősítését célzó intézkedéseket a gazdaság, a tudomány és a technika, meg a környezetvédelem terén, a Földközi-tenger térségének biztonságával és együttműködésével kapcsolatos kérdéseket, valamint az együttműködést humanitárius és más területeken. Ugyancsak megvitatták a madridi záródokumentumban és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet más dokumentumaiban foglalt rendelkezések végrehajtását. Egybehangzó vélemény volt, hogy a Záróokmány által kínált számos lehetőség nem valósult meg kellő mértékben.

A részt vevő államok aggodalmukat fejezték ki a terrorizmus terjedésével kapcsolatban is, és a terrorizmust feltétel nélkül elítélték.

Az eszmecsere az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet sokkal szélesebb összefüggésű folyamatát tükrözte, és megerősítette annak fontosságát; hogy világméretű dimenzióját figyelembe kell venni a Záróokmány rendelkezéseinek teljesítésekor.

Munkájukban a részt vevő államok képviselői figyelembe vették a következő tanácskozások eredményeit:

- a stockholmi értekezlet az európai bizalom, biztonság és leszerelés erősítését célzó intézkedésekről;
- az athéni szakértői tanácskozás, amelynek célja egy általánosan elfogadható módszer tanulmányozásának és kidolgozásának folytatása volt a viták békés rendezésére, a meglévő eszközök kiteljesítése céljából;
- a velencei szeminárium a gazdasági, tudományos és kulturális együttműködésről a Földközi-tenger térségében;
- az ottawai szakértői tanácskozás azokról a kérdésekről, amelyek az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartását érintik a részt vevő országokban, minden tekintetben, ahogyan az a Záróokmányban megtestesül;
- a budapesti „Kulturális Fórum”;
- a berni szakértői tanácskozás az emberek közötti kapcsolatokról.

A részt vevő államok ezen kívül megállapították, hogy Helsinkiben 1985. augusztus 1-jén megemlékeztek a Záróokmány aláírásának 10. évfordulójáról.

A részt vevő államok megerősítették kötődésüket az európai biztonsági és együttműködési értekezlet folyamatának folytatásához, ahogy ezt a Záróokmány-

nak az értekezlet utáni további lépésekről szóló fejezetében rögzítették. Elismervén a Záróokmány összes fejezetét felölelő, kiegyensúlyozott haladás szükségességét, a részt vevő államok egyúttal kifejezték elszántságukat arra, hogy kihasználják az új lehetőségeket együttműködésük érdekében és meghozták a megfelelő döntéseket a további lépések keretében teendő intézkedésekről.

A részt vevő államok képviselői tanulmányozták a tanácskozáson előterjesztett összes javaslatot, és egyetértésre jutottak a következők tekintetében:

Az európai biztonságot érintő kérdések

A részt vevő államok kifejezik szándékukat, hogy:

- fejlesztik a jelenlegi pozitív változásokat kapcsolataikban azért, hogy az enyhülést életképes, mindenoldalú, tartós, mindent átfogó folyamattá tegyék;
- vállalják a felelősséget a Záróokmányban és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet más dokumentumaiban foglalt kötelezettségek maradéktalan teljesítéséért;
- fokozzák erőfeszítéseiket a kapcsolataikat megnehezítő problémák megoldásának keresésében és a nemzetközi béke és biztonság biztosítékainak megerősítése céljából;
- elősegítik a köztük folyó együttműködést és párbeszédet, szavatolják az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok hatékony érvényesítését, és megkönnyítik az emberek közötti kapcsolatokat és érintkezést;
- új erőfeszítéseket tesznek azzal a céllal, hogy további haladás történjen a bizalom és a biztonság erősítésében és a leszerelés előmozdításában.

[...]

(MTI Nemzetközi Dokumentumok, 1989. 4–5. szám, 3–5.)

PÁRIZSI CHARTA AZ ÚJ EURÓPÁÉRT (1990. NOVEMBER 21.)

A demokrácia, a béke és az egység új korszaka

Mi, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten (EBEE) részt vevő államok állam- és kormányfői, mélyreható változások és történelmi várakozások időszakában gyűltünk össze Párizsban. Véget ért a szembenállás és Európa megosztottságának időszaka. Kijelentjük, hogy mostantól kapcsolataink a kölcsönös tiszteleten és az együttműködésen alapulnak.

Európa megszabadul a múlt örökségétől. A férfiak és nők bátorsága, a népek akaratának ereje és a helsinki záróokmány eszméinek hatalma a demokrácia, a béke és az egység új időszakát nyitotta meg Európában.

Korunkban beteljesülnek a népeink által évtizedeken keresztül táplált remények és várakozások: szilárd elkötelezettség az emberi jogokon és az alapvető szabadságokon alapuló demokrácia mellett; a gazdasági szabadságon és a társadalmi igazságosságon keresztül megvalósuló felvirágzás; és egyenlő biztonság valamennyi országunk számára.

A záróokmány tíz elve vezet bennünket e sokat ígérő jövő felé, ahogy az elmúlt tizenöt éven át ezen elvek világították meg utunkat a jobb kapcsolatok felé. Valamennyi EBEÉ kötelezettség teljes végrehajtása jelenti az alapját mostani kezdeményezéseinknek, hogy lehetővé tegyük nemzeteink számára a törekvéseiknek megfelelő életet.

Emberi jogok, demokrácia és jogállamiság

Vállaljuk, hogy kiépítjük, megszilárdítjuk és megerősítjük a demokráciát, mint a nemzeteinket kormányzó egyetlen rendszert. Ettől a szándéktól vezérelve a következőkhöz tartjuk magunkat:

az emberi jogok és az alapvető szabadságok valamennyi emberi lényt születésétől fogva megilletnek, azok elidegeníthetetlenek, és a törvény által biztosítottak. Védelmük és érvényesülésük elősegítése a kormányok elsőrendű felelőssége. Tiszteletben tartásuk lényeges biztosíték a túlzottan erős államhatalommal szemben. Betartásuk és teljes körű gyakorlásuk a szabadság, az igazságosság és a béke alapja.

A demokratikus kormány a szabad és tisztességes választások útján rendszeresen kifejezésre jutó népakaratra alapozódik. A demokrácia alapja az emberi személyiség tiszteletben tartása és a jog felsőbbbsége. A demokrácia a szólásszabadság, a társadalom valamennyi csoportja iránti tolerancia és minden személy esélyegyenlőségének legjobb biztosítója.

A demokrácia, a maga képviselői és plurális jellegével maga után vonja a választói testületnek való elszámoltathatóságot, a közhivatalok kötelezettségét a jog betartására és az igazságszolgáltatás pártatlanságát. Senki nem állhat a jog felett.

Kijelentjük, hogy megkülönböztetés nélkül

minden egyénnek joga van:

a gondolat, a lelkiismeret és vallás vagy a hit szabadságára,

a szólásszabadságra,

az egyesülésre és a békés gyülekezésre, a mozgásszabadságra;

senkit sem lehet:

önkéntesen őrizetbe venni vagy letartóztatni;

kínzásnak vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni;

mindenkinek szintén joga van:

ismernie jogait és azok szerint cselekednie,

szabad és tisztességes választásokon való részvételre,

a tisztességes és nyilvános tárgyalásra, amennyiben bűncselekmény elkövetésével vádolják,

a tulajdonra egyedül, illetve társulásban, valamint egyéni vállalkozás folytatására, gazdasági, szociális és kulturális jogainak élvezetére.

Megerősítjük azt, hogy a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitása védelmet élvez és a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van szabadon kifejezni megőrizni és fejleszteni ezen identitást megkülönböztetéstől mentesen és a törvény előtti teljes egyenlőség alapján.

Biztosítjuk, hogy mindenki hatékony – nemzeti vagy nemzetközi – orvoslathoz folyamodjék jogai bármilyen megsértése esetén.

Ezen irányelvek tiszteletben tartására alapozva fogunk az új Európa felépítésére törekedni.

Államaink együttműködnek és támogatják egymást azzal a céllal, hogy visszafordíthatatlanná tegyék a demokratikus vívmányokat.

Gazdasági szabadság és felelősség

A boldoguláshoz nélkülözhetetlen a gazdasági szabadság, a társadalmi igazságosság és a környezetért érzett felelősség.

A sikeres gazdasági és társadalmi fejlődés alapját az egyén demokráciában gyakorolt és jogállamisággal védett szabad akarata jelenti. Előmozdítjuk a gazdasági tevékenységet, amely tiszteletben tartja és megerősíti az emberi méltóságot.

A szabadság és a politikai pluralizmus szükséges elemek azon közös célunk megvalósításához, hogy a piacgazdaságot a környezetkímélő gazdasági növekedés, a jólét, a társadalmi igazságosság, a bővülő foglalkoztatottság és a gazdasági erőforrások hatékony felhasználása irányába fejlesszük. Fontos és mindannyiunk érdekében áll azoknak az erőfeszítéseknek a sikere, amelyeket a piacgazdaságra áttérni szándékozó országok tesznek. Ez képessé tesz bennünket arra, hogy a boldogulás magasabb fokában osztozhassunk, ami közös célkitűzésünk. E célból együttműködünk.

A környezet megóvásáért érzett felelősséget valamennyi nemzetünk osztja. Az e téren kifejtett nemzeti és regionális erőfeszítések támogatása mellett ugyan-

csak oda kell figyelniük a szélesebb körben teendő közös cselekvés sürgető szükségességére.

A részt vevő államok közötti baráti kapcsolatok

Most, hogy új korszak hajnalodik Európában, kifejezzük eltökéltségünket az iránt, hogy bővítsük és erősítsük a baráti kapcsolatokat és az együttműködést Európa Államai, az Amerikai Egyesült Államok és Kanada között, és hogy előmozdítsuk a barátságot népeink között.

Annak érdekében, hogy fenntartsuk és előmozdítsuk a demokráciát, a békét és az egységet Európában, ünnepélyesen kinyilvánítjuk teljes elkötelezettségünket a Helsinki Záróokmány Tíz Elve mellett. Megerősítjük a Tíz Elv változatlan érvényét és eltökéltségünket azok átültetésére a gyakorlatba. Valamennyi elv egyformán és fenntartás nélkül alkalmazandó, mindegyik értelmezésekor figyelembe véve a többit.

Az Egyesült Nemzetek Alapokmányából eredő jogi kötelezettségeinkkel és a Helsinki Záróokmányból eredő politikai kötelezettségeinkkel összhangban megújítjuk fogadalmunkat, hogy tartózkodunk az erőszak alkalmazásától vagy az erőszakkal való fenyegetéstől bármely állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen, vagy más cselekménytől, amely összeegyeztethetetlen e dokumentumok elveivel vagy céljaival. Emlékeztetünk arra, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányából eredő kötelezettségek nem teljesítése a nemzetközi jog megsértését jelenti.

Megerősítjük kötelezettségünket, hogy a felmerülő vitákat békés eszközökkel rendezzük. Elhatározzuk, hogy mechanizmusokat alakítunk ki a részt vevő Államok között a konfliktusok megelőzésére és megoldására.

Európa megosztottságának megszűnésével törekedni fogunk új minőség elérésére biztonsági kapcsolatainkban, teljesen tiszteletben tartva egymás választási szabadságát e tekintetben. A biztonság oszthatatlan, és minden részt vevő Állam biztonsága elválaszthatatlanul kötődik valamennyi más Állam biztonságához. Ezért elkötelezzük magunkat amellest, hogy együttműködünk az egymás közötti bizalom és biztonság erősítésében és a fegyverzetellenőrzés és leszerelés előmozdításában.

Üdvözljük a Huszonkét Állam Közös Nyilatkozatát kapcsolataik javulásáról. Kapcsolataink a demokratikus értékek, az emberi jogok és az alapvető szabadságok melletti közös elkötelezettségen nyugszanak. Meggyőződésünk, hogy az Államaink közötti béke és biztonság erősítéséhez elengedhetetlen a demokrácia előrehaladása és az emberi jogok tiszteletben tartása és hatékony gyakorlása. Megerősítjük a népek egyenlő jogait és jogukat az önrendelkezéshez az Egyesült

Nemzetek Alapokmányával és a nemzetközi jog megfelelő normáival összhangban, beleértve az Államok területi épségére vonatkozókat.

Kifejezzük eltökéltségünket a politikai konzultációk intenzívebbé tételére és az együttműködés kiszélesítésére a gazdasági, társadalmi, környezetvédelmi, kulturális és humanitárius problémák megoldása végett. E közös elhatározás és növekvő kölcsönös függésünk segíteni fog az évtizedek során felhalmozódott bizalmatlanság leküzdésében, a stabilitás növelésében és egy egységes Európa felépítésében.

Olyan Európát akarunk, mely a béke forrása, nyitott a más országokkal való párbeszéd és együttműködés felé, üdvözli a cseréket, és részt vesz közös válaszok keresésében a jövő kihívásaira.

Biztonság

Baráti kapcsolataink javára válik a demokrácia megszilárdulása és a megjavult biztonsági helyzet.

Üdvözljük, hogy huszonkét részt vevő Állam Szerződést írt alá a Hagyományos Fegyveres Erőkről Európában, amely a fegyveres erők alacsonyabb szintjeihez vezet. Jóváhagyjuk a Bizalom- és Biztonságerősítő Intézkedések tartalmas új csomagjának elfogadását, mely megnőtt átláthatósághoz és bizalomhoz vezet valamennyi részt vevő Állam között. Ezek a megerősödő európai stabilitás és biztonság irányába tett fontos lépések.

Az Európában lévő Hagyományos Fegyveres Erőkre Vonatkozó Szerződésből eredő, példa nélkül álló haderőcsökkentés a biztonságnak és az együttműködésnek az EBEÉ-folyamaton belüli új megközelítésével együtt az európai biztonság új felfogásához és kapcsolatainkban új dimenzióhoz vezet. Ezzel összefüggésben teljes mértékben elismerjük az Államok szabadságát saját biztonsági intézkedéseik megválasztásához.

Egység

A teljes és szabad Európa az újrakezdésre vár. Felhívjuk népeinket, hogy csatlakozzanak e nagyszabású kezdeményezéshez.

Nagy meglepéssel vesszük tudomásul a Németországgal kapcsolatos Befejező Szabályozásról Szóló Szerződést, melyet Moszkvában 1990. szeptember 12-én írtak alá, és őszintén üdvözljük azt a tényt, hogy a német nép az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmánya elveivel összhangban és szomszédai teljes egyetértésével egy államban egyesült. Németország nemzeti

egységének létrehozása fontos hozzájárulás egy egységes, demokratikus Európa igazságos és tartós békerendjéhez, amely tudatában van felelősségének a stabilitásért, a békéért és együttműködésért.

Az észak-amerikai és európai Államok együttes részvétele az EBEÉ alapvető jellemzője: ez szolgáltatta az alapját az eddigi eredményeknek, és lényeges az EBEÉ folyamat jövője szempontjából. Az általunk vallott értékek mögé való kötelező érvényű felsorakozás és közös örökségünk jelenti a bennünket összefűző szálakat. Nemzeteink sokszínűsége mellett egyik vagyunk abban az elkötelezettségben, hogy bővítsük együttműködésünket valamennyi területen. A ránk váró kihívásokra csak közös cselekvéssel, együttműködéssel és szolidaritással adhatjuk meg a választ.

Az EBEÉ és a világ

Nemzeteink sorsa összefonódik valamennyi más nemzetével. Teljes mértékben támogatjuk az Egyesült Nemzeteket és szerepének növekedését a nemzetközi béke, biztonság és igazságosság előmozdításában. Megerősítjük elkötelezettségünket az Egyesült Nemzetek elvei és céljai mellett úgy, ahogy azokat az Alapokmány rögzíti, és elítéljük ezen elvek bárminemű megsértését. Elégedetten nyugtázzuk az Egyesült Nemzetek erősödő szerepét a világ ügyeiben és növekvő hatékonyságát, amelyet az Államaink közötti kapcsolatok javulása segített elő.

Tudatában a világ nagy része sanyargató nélkülözéseinek, az összes többi országgal való szolidaritás mellett kötelezzük el magunkat. Ennek megfelelően felhívást intézünk ma Párizsból a világ valamennyi nemzetéhez. Készen állunk arra, hogy bármely, és akár valamennyi Állammal összefogva, közös erőfeszítéseket tegyünk az alapvető emberi értékek egészének megőrzésére és fejlesztésére.

A jövőre vonatkozó iránymutatások

Valamennyi EBEÉ-elv és kötelezettség teljes körű végrehajtására vonatkozó szilárd elkötelezettségünk kiindulva most elhatározzuk, hogy új lendületet adunk együttműködésünk kiegyensúlyozott és átfogó fejlesztésének annak érdekében, hogy népeink igényeit és törekvéseit kielégíthessük.

Emberi dimenzió

Kijelentjük, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartása visszavonhatatlan kötelezettségünk. Teljes mértékben végrehajtjuk és fejlesztjük az

EBEÉ emberi dimenzióra vonatkozó rendelkezéseit. Az Emberi Dimenziós Konferencia Koppenhágai Találkozója Dokumentumából kiindulva együttműködünk a demokratikus intézmények erősítésében és a jogállamiság elvei alkalmazásának előmozdításában. E célból elhatározzuk, hogy szakértői szemináriumot hívunk össze Oslóban 1991. november 4-től 15-ig.

Eltökéltem arra, hogy előmozdítsuk a nemzeti kisebbségek gazdag hozzájárulását társadalmaink életéhez, vállaljuk, hogy tovább javítjuk helyzetüket. Megerősítjük mély meggyőződésünket, hogy a népeink közötti baráti kapcsolatok, valamint a béke, az igazságosság, a stabilitás és a demokrácia megköveteli, hogy a nemzeti kisebbségek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitása védelmet élvezzen, és megteremtődjenek a feltételek identitásuk kiteljesedéséhez. Kijelentjük, hogy a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos kérdéseket csak demokratikus politikai keretekben lehet kielégítően megoldani. Elismerjük továbbá, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogait teljes mértékben tiszteletben kell tartani, mint az egyetemes emberi jogok részét. Tudatában az erőteljesebb együttműködés és a nemzeti kisebbségek jobb védelme sürgető szükségességének elhatározzuk, hogy szakértői találkozót hívunk össze, melyre Genfben kerül sor 1991. július 1-től 19-ig.

Kifejezzük eltökéltségünket, hogy harcolni fogunk a faji és etnikai gyűlölet, az antiszemitizmus, az idegengyűlölet és az egyének megkülönböztetésének valamennyi formája, valamint a vallási és ideológiai alapon való üldöztetés ellen.

EBEÉ-kötelezettségeinkkel összhangban hangsúlyozzuk, hogy a szabad mozgás és az állampolgáraink közötti kapcsolatok, valamint az információ és a gondolat szabad áramlása kulcsfontosságú a szabad társadalmak és a virágzó kultúrák fenntartása és fejlesztése szempontjából. Üdvözljük a növekvő turizmust és látogatásokat országaink között.

Az emberi dimenziós mechanizmus bebizonyította hasznosságát, következőképpen elhatározzuk kibővítését új eljárásokkal, melyek, többek között, szakértők közreműködését vagy a mechanizmus keretében felvetett emberi jogi kérdésekben járatos kiemelkedő személyek listáját foglalják magukba. A mechanizmus összefüggésében lehetővé tesszük az egyének bevonását jogaik védelmébe. Éppen ezért vállaljuk, hogy továbbfejlesztjük kötelezettségeinket e tekintetben, különösen az Emberi Dimenziós Konferencia Moszkvai Találkozásán, a létező nemzetközi jogi dokumentumokból eredő kötelezettségek csorbítása nélkül, értve ez alatt azokat a dokumentumokat, melyeknek Államaink részesei lehetnek.

Elismerjük az Európa Tanács fontos hozzájárulását az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság elvei érvényesülésének előmozdításához, valamint a kulturális együttműködés fejlesztéséhez. Üdvözljük számos részt vevő Államnak az Európa Tanácsba való belépését és az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozás irányába tett lépéseit. Üdvözljük ugyanakkor az Európa Tanács készségét arra, hogy tapasztalatainkat elérhetővé tegye az EBEÉ számára.

Biztonság

A változó politikai és katonai környezet Európában új lehetőségeket nyit a katonai biztonság terén teendő közös erőfeszítésekre. Építünk az Európában levő Hagyományos Fegyveres Erőkről Szóló Szerződésben és a Bizalom- és Biztonságerősítő Intézkedésekről folytatott tárgyalásokon elért fontos eredményekre. Vállaljuk, hogy a meglévő mandátum alapján folytatjuk a bizalom- és biztonság-erősítő intézkedésekkel foglalkozó tárgyalásokat, és törekszünk arra, hogy azok nem később, mint az EBEÉ Helsinkiben 1992-ben tartandó utótálálkozója, befejeződjenek. Ugyancsak üdvözljük az érintett részt vevő Államok azon döntését, hogy az Európában lévő Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló tárgyalást a meglévő mandátum alapján folytatják, és arra törekednek, hogy azok nem később, mint a helsinki utótálálkozó, befejeződjenek. Egy nemzeti előkészületi időszakot követően, a biztonsági kérdések terén a részt vevő Államok közötti szervezettebb együttműködésre és a harmincnégy részt vevő Állam megbeszéléseire és konzultációira tekintünk előre, melyek célja, hogy 1992-re, a helsinki utótálálkozó befejezésétől kezdve új, valamennyi részt vevő Állam számára nyitott leszerelési és bizalom- és biztonságerősítő tárgyalásokat hozzunk létre.

Felhívunk a vegyi fegyverek hatékonyan ellenőrizhető, világmérhető és átfogó betiltásáról szóló Egyezmény lehetőségei szerinti mielőbbi megkötésére, és annak eredeti aláírói kívánunk lenni.

Megerősítjük a Nyitott Égbolt-kezdeményezés fontosságát, és felhívunk a tárgyalások mielőbbi, eredményes befejezésére.

Jóllehet, a konfliktus veszélye Európában csökkent, más veszélyek fenyegetik társadalmaink stabilitását. Eltökélt szándékunk együttműködni a demokratikus intézmények megvédésében azon cselekedetekkel szemben, amelyek a részt vevő Államok függetlenségét, szuverén egyenlőségét vagy területi épségét sértik. Ezek magukban foglalják azokat a jogellenes cselekedeteket, melyek külső nyomást, kényszert és felforgatást vonnak maguk után.

Feltétel nélkül, bűncselekményként elítélünk minden terrorista cselekményt, módszert és gyakorlatot, és kifejezzük elhatározásunkat, hogy mind kétoldalú alapon, mind sokoldalú együttműködés keretében dolgozunk a terrorizmus

felszámolásáért. Együtt lépünk fel az illegális kábítószer-kereskedelem elleni harcban.

Tudatában annak, hogy a viták békés rendezése lényegi kiegészítője az államok azon kötelességeinek, hogy tartózkodjanak az erőszak alkalmazásától vagy az azzal való fenyegetéstől, lévén mindkettő a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának és megszilárdításának lényegi tényezője, nemcsak arra törekszünk, hogy az esetlegesen felmerülő konfliktusok politikai eszközökkel való megelőzésének hatékony módjait találjuk meg, hanem ugyanakkor a nemzetközi joggal összhangban megfelelő mechanizmusokat határozzunk meg az esetlegesen felmerülő viták békés megoldására. Ennek megfelelően vállaljuk, hogy az e területen folyó együttműködés új formáinak kialakítására törekszünk, különös tekintettel a viták békés rendezésének harmadik fél kötelező érvényű bevonását magában foglaló módszerei körének kialakítására. Hangsúlyozzuk, hogy ezzel összefüggésben teljes mértékben ki kell használni a viták békés rendezésével foglalkozó Vallettában 1991 elején összehívandó találkozó nyújtotta lehetőségeket. A Külügyminiszterek Tanácsa tekintetbe veszi a vallettai találkozó Jelentését.

Gazdasági együttműködés

Hangsúlyozzuk, hogy a piaczgazdaságon alapuló gazdasági együttműködés kapcsolataink lényegi elemét alkotja, és jelentős szerepet fog játszani egy virágzó és egységes Európa építésében. A demokratikus intézmények és a gazdasági szabadság előmozdítja a gazdasági és társadalmi haladást, ahogy ez elismerést nyert a Bonni Gazdasági Együttműködési Konferencia Dokumentumában, mely konferencia eredményeit erőteljesen támogatjuk.

Aláhúzzuk, hogy a gazdasági, tudományos és műszaki téren folyó együttműködés most már az EBEÉ fontos pillére. A részt vevő Államoknak időről időre rendszeresen át kell tekinteniük az elért előrehaladást e területeken, és új lendületet kell adniuk a további cselekvéshez.

Meggyőződésünk, hogy teljes gazdasági együttműködésünket bővíteni kell, bátorítani kell a szabad vállalkozást, növelni és diverzifikálni kell a kereskedelmet a GATT szabályai szerint. Előfoglaljuk mozdítani a társadalmi igazságosságot és a társadalmi haladást, és elősegítjük népeink jólétét. Ebben az összefüggésben elismerjük a munkanélküliség problémájának kezelésére irányuló hatékony politikai programok fontosságát.

Megerősítjük, hogy szükség van a piaczgazdaság megteremtése és a saját erőn nyugvó gazdasági-társadalmi növekedés alapjának kialakítása átmeneti időszakában lévő demokratikus országok további támogatására, ahogy ezt már a huszonnégy ország csoportja beindította. Aláhúzzuk továbbá annak szükségességé-

gét, hogy ezen országok fokozottabban integrálódjanak a nemzetközi gazdasági és pénzügyi rendszerbe, mely maga után vonja a szabályok, valamint az előnyök elfogadását.

Úgy véljük, hogy a gazdasági együttműködésre helyezett nagyobb hangsúly az EBEÉ-folyamatban belül figyelembe kell vegye a fejlődő részt vevő Államok érdekeit.

Emlékeztetünk arra a kapcsolatra, mely az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteltben tartása, érvényesülésük előmozdítása és a tudományos haladás között létezik. A tudományos és műszaki területen folyó együttműködés lényegi szerepet fog játszani a gazdasági és társadalmi fejlődésben. Éppen ezért annak megfelelő tudományos és műszaki információ és ismeretanyag nagyobb mértékű megosztása felé kell fejlődnie azzal a céllal, hogy felszámolásra kerüljön a részt vevő Államok műszaki fejlettségi szintje közötti szakadék. Továbbra is bátorítjuk a részt vevő Államokat, hogy működjenek együtt az emberi képességek és a szabad vállalkozás szellemének fejlesztése érdekében.

Eltökéltek vagyunk arra, hogy megadjuk a szükséges lendületet az Államaink között az energia, közlekedés és turizmus területén folyó együttműködéshez a gazdasági és társadalmi fejlődés érdekében. Különösen üdvözljük azokat a gyakorlati lépéseket, melyek az energiaforrások gazdaságos és racionális fejlesztése optimális feltételeinek a környezetvédelmi megfontolásokra tekintettel lévő kialakítását célozzák.

Elismerjük az Európai Közösség fontos szerepét Európa politikai és gazdasági fejlődésében. A nemzetközi szervezetek, mint például az Egyesült Nemzetek Európai Gazdasági Bizottsága, a Bretton Woods-i intézmények, a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete (OECD), az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) és a Nemzetközi Gazdasági Kamara (ICC) is jelentős szerepet játszanak a gazdasági együttműködés előmozdításában, mely tovább növekszik az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) létrehozásával. E célok elérése érdekében hangsúlyozzuk annak szükségességét, hogy e szervezetek tevékenységét hatékonyan összehangolják, és aláhúzzuk, szükség van arra, hogy megtaláljuk valamennyi Államunk számára a módszereket arra, hogy részt vegyenek ezekben a tevékenységekben.

Környezetvédelem

Elismerjük, sürgető szükség van arra, hogy a környezetvédelem kérdéseit kezeljük. Elismerjük továbbá az egyéni és az együttműködésen alapuló erőfeszítések fontosságát e területen. Elkötelezzük magunkat amellelt, hogy növeljük erőfeszítéseinket a környezet védelme és javítása terén abból a célból, hogy visszaál-

lítsuk az egészséges egyensúlyt a levegőben, a vízben és a talajban. Ezért kifejezzük elhatározásunkat, hogy teljes mértékben kihasználjuk az EBEÉ-t mint közös környezetvédelmi kötelezettségek és célok kidolgozásának keretét, és ily módon folytassuk azt a munkát, melynek első eredményeit a Szófia Környezetvédelmi Találkozó jelentése tükrözi.

Aláhúzzuk a jól tájékozott társadalom szerepét annak lehetővé tételében, hogy a lakosság és az egyének kezdeményezéseket tehessenek a környezet javítása érdekében. E célból kötelezzük magunkat arra, hogy elősegítsük a környezetért érzett felelősség tudatának kialakulását és a környezetvédelmi nevelést, valamint a kormánypolitika, az egyes tervek és programok környezetvédelmi hatásának közvéleménnyel való megismertetését.

Elsőbbséget adunk a tiszta és alacsony szennyeződés-kibocsátású technológiák bevezetésének, tudatában annak, hogy szükség van azon országok támogatására, amelyeknek még nincsenek meg az eszközei a megfelelő intézkedésekhez.

Kiemeljük, hogy a környezetvédelmi politikának megfelelő törvényhozási intézkedésekkel és közigazgatási struktúrákkal kell párosulnia a hatékony végrehajtás biztosítása érdekében.

Aláhúzzuk a meglévő kötelezettségek teljesítése szisztematikus értékelését lehetővé tevő intézkedések, s túl ezen, a környezet állapotára és a környezeti veszélyekre vonatkozó közlésekkel és információcserével kapcsolatos erőteljesebb kötelezettségek kialakítása szükségességét. Üdvözljük ugyanakkor az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA) létrehozását.

Üdvözljük azt a gyakorlati tevékenységet, azokat a problémaorientált tanulmányokat és azt a kormánypolitikai áttekintést, melyet a különböző környezetvédelmi kérdésekkel foglalkozó nemzetközi szervezetekben, mint például az Egyesült Nemzetek Környezetvédelmi Programja (UNEP), az Egyesült Nemzetek Európai Gazdasági Bizottsága (EGB/ENSZ) és a Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete (OECD), folytatnak. Hangsúlyozzuk annak szükségességét, hogy erősödjön együttműködésük, és hatékonyan koordinálják munkájukat.

Kultúra

Elismerjük közös európai kultúránk és az általunk vallott értékek lényegi hozzájárulását a földrész megosztottságának felszámolásához. Épp ezért aláhúzzuk elkötelezettségeinket az alkotási szabadság és a gazdag és sokszínű kulturális és szellemi örökségnek a védelme és előmozdítása mellett.

A nemrég végbement európai változások fényében kiemeljük a Krakói Szimpózium megnövekedett jelentőségét, és várakozással tekintünk a kulturális területen folytatandó erőteljesebb együttműködés irányvonalai e Szimpóziumon

való megvizsgálása elé. Felkérjük az Európa Tanácsot, hogy tegye meg hozzájárulását a Szimpózium munkájához.

Annak érdekében, hogy elősegítsük, népeink jobban megismerjék egymást, támogatjuk kulturális központok létrehozását más részt vevő Államok városaiban, csakúgy mint az együttműködés fokozását az audiovizuális területen és a szélesebb körű cseréket a zene, a színház, az irodalom és a művészetek terén.

Elhatározzuk, hogy különleges erőfeszítéseket teszünk nemzeti politikai programjaink keretében abból a célból, hogy elősegítsük a jobb megértést, különösen a fiatalok között, kulturális cseréken és az oktatás valamennyi területén való együttműködés által, valamint – konkrétan – a más részt vevő Államok nyelveinek oktatásán, az e nyelveken való képzésen keresztül. Az a szándékunk, hogy ennek az akciónak az első eredményeit 1992-ben, a Helsink-i Utótalálkozón áttekintjük.

Vendégmunkások

Elismerjük, hogy a vendéglátó országban jogszerűen tartózkodó vendégmunkások és családjaik problémáinak van gazdasági, kulturális és társadalmi vetülete, csakúgy mint emberi dimenziója. Megerősítjük, hogy jogaik védelme és előmozdítása, valamint a vonatkozó nemzetközi kötelezettségek teljesítése közös ügyünk.

A földközi-tengeri térség

Úgy véljük, hogy az Európában végbement alapvető politikai változások kedvező hatással vannak a földközi-tengeri térségre. Így tovább folytatjuk erőfeszítéseinket a biztonság és együttműködés megerősítésére a földközi-tengeri térségben, mely az európai stabilitás fontos tényezője. Üdvözljük a földközi-tengeri térséggel foglalkozó Palma de Mallorca-i találkozó dokumentumát, mely találkozó eredményeit erőteljesen támogatjuk.

Aggodalmunkat fejezzük ki a térség továbbra is fennmaradó feszültségei miatt, és megújítjuk elhatározásunkat, hogy megnöveljük erőfeszítéseinket a még nyitott kulcsfontosságú kérdések békés eszközökkel elrendő, a Záróokmány elveinek tiszteletben tartásán alapuló igazságos, életképes és tartós megoldásának elérése érdekében.

Kedvező feltételeket kívánunk teremteni a nem részt vevő földközi-tengeri országokkal való kapcsolatok harmonikus fejlesztéséhez és diverzifikálásához. Az ezekkel az Államokkal folyó fokozott együttműködés célja a gazdasági és társadalmi fejlődés elősegítése, s ezáltal a térség stabilitásának erősítése. E célból

ezekkel az országokkal együtt küzdünk azért, hogy jelentősen szűküljön a jólét színvonala közötti szakadék Európa és földközi-tengeri szomszédai között.

Nem kormányzati szervezetek

Emlékeztetünk arra a jelentős szerepre, melyet a nem kormányzati szervezetek, vallási és más csoportok és egyének játszottak az EBEÉ céljainak elérésében, és tovább könnyítjük a részt vevő Államok által vállalt EBEÉ-kötelezettségek végrehajtása érdekében kifejtett tevékenységüket. Ezeket a szervezeteket, csoportokat és egyéneket megfelelő módon be kell vonni az EBEÉ tevékenységébe és új struktúráiba, hogy fontos feladataiknak eleget tegyenek.

Az EBEÉ-folyamat új struktúrái és intézményei

Az emberi jogok tiszteletben tartásának, a demokráciának és a jogállamiságnak a megszilárdítására, a béke erősítésére és az európai egység előmozdítására irányuló közös erőfeszítéseink a politikai párbeszéd és az együttműködés új minőségét, így az EBEÉ struktúráinak fejlesztését kívánják meg.

A valamennyi szinten folytatandó konzultációk intenzívebbé tétele elsőrendű fontosságú jövőbeni kapcsolataink alakítása szempontjából. E célból elhatározzuk az alábbiakat:

Mi, állam- vagy kormányfők, legközelebb Helsinkiben találkozunk az 1992-es EBEÉ- utótalálkozó alkalmával. Ezután a következő utótalálkozók alkalmával fogunk ismét találkozni.

Külgügyminisztereink rendszeresen és évente legalább egy alkalommal Tanácsként ülnek össze. E találkozók adják az EBEÉ-folyamaton belüli politikai konzultációk központi fórumát. A Tanács áttekinti az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezletre vonatkozó kérdéseket, és megfelelő döntéseket hoz.

A Tanács első találkozója Berlinben kerül sor.

A Vezető Tisztségviselők Bizottsága fogja előkészíteni a Tanács találkozóit, és hajtja végre döntéseit. A Bizottság áttekinti az aktuális kérdéseket, és megfelelő döntéseket hozhat, köztük a Tanácshoz továbbítandó ajánlások formájában.

A résztvevő Államok képviselőinek további találkozóiról megállapodás születhet sürgős kérdések megvitatása érdekében.

A Tanács megvizsgálja azoknak a rendelkezéseknek a fejlesztését, melyek a Vezető Tisztségviselők Bizottsága találkozóinak veszélyhelyzetekben való összehívására vonatkoznak.

Más miniszterek találkozóiról is megállapodhatnak a részt vevő Államok.

Az e konzultációknak nyújtandó adminisztratív támogatás érdekében Titkárságot hozunk létre Prágában.

A részt vevő Államok utótálatalkozóira, általános szabályként, kétévenként kerül sor, lehetővé téve a részt vevő Államoknak, hogy megvonják az elmúlt időszak mérlegét, áttekintsék kötelezettségeik végrehajtását, és megvizsgálják az EBEÉ-folyamatban teendő lépéseket.

Elhatározzuk, hogy Bécsben létrehozunk egy Konfliktus Megelőző Központot azért, hogy segítse a Tanácsot a konfliktusok kockázatának csökkentésében.

Elhatározzuk, hogy Varsóban felállítunk egy Szabad Választási Irodát, a részt vevő Államokban rendezendő választásokkal kapcsolatos kontaktusok és információcsere megkönnyítésére.

Elismerve annak a szerepnek a fontosságát, melyet a parlamenti képviselők játszhatnak az EBEÉ-folyamatban, síkra szállunk amellett, hogy az EBEÉ-ben nagyobb mértékű legyen a parlamentek bevonása, különösen egy EBEÉ parlamenti közgyűlés létrehozása által, mely parlamenti képviselőket vonna be valamennyi részt vevő Államból. E célból szorgalmazzuk, hogy tovább folytatódjanak a parlamenti szintű kapcsolatok annak érdekében, hogy megvitatásra kerüljön egy ilyen EBEÉ parlamenti struktúra tevékenységi köre, munkamódszerei és szabályai, merítve a meglévő tapasztalatból és az e téren már végzett munkából.

Megkérjük külügyminisztereinket, hogy tekintsék át ezt a kérdést első, Tanácsként összehívandó találkozójuk alkalmával.

* * *

A Párizsi Chartában az új Európáért foglalt bizonyos rendelkezésekre vonatkozó eljárási és szervezési módozatok a Kiegészítő Dokumentumban kerültek meghatározásra, amely elfogadására a Párizsi Chartával együtt kerül sor.

Megbízuk a Tanácsot további lépések megtételére, amelyekre szükség lehet a jelen dokumentumban, valamint a Kiegészítő Dokumentumban foglalt döntések végrehajtásának biztosítására, továbbá az európai biztonság és együttműködés erősítésére teendő további erőfeszítések megvizsgálására.

* * *

A Párizsi Charta az új Európáért angol, francia, német, olasz, orosz és spanyol nyelven készült eredeti példányát a Francia Köztársaság Kormányának adják át, amely azt levéltárában őrzi. Mindegyik részt vevő Állam megkapja a Francia Köztársaság Kormányától a Párizsi Charta hiteles másolatát.

A Párizsi Charta szövegét mindegyik részt vevő államban közzéteszik, amely azt terjeszti, és biztosítja lehető legszélesebb körű megismerését.

A Francia Köztársaság Kormányát felkérjük, hogy küldje meg az Egyesült Nemzetek Főtitkárnak a Párizsi Charta az új Európáért szövegét – amelyet az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 102. cikke értelmében nem kell beiktatni –, hogy azt mint az Egyesült Nemzetek hivatalos dokumentumát köröztesse a Szervezet tagjai között.

A Francia Köztársaság Kormányát ugyancsak felkérjük, hogy e Párizsi Charta szövegét küldje meg valamennyi, a szövegben említett más nemzetközi szervezetnek.

Ennek folytán, mi, a részt vevő Államok alulírott Magas Képviselői, tudatában annak a kiemelkedő politikai jelentőségnek, amit a Csúcstalálkozó eredményeinek tulajdonítunk, továbbá kijelentve eltökéltségünket, hogy az elfogadott rendelkezésekkel összhangban cselekszünk, az alábbiak szerint írtuk alá:

Készült Párizsban, 1990. november 21-én.

(Dunay Pál, Kardos Gábor és mások: *Nemzetközi jogi szerződések és dokumentumok...* i. m. 70–81.)

EURÓPA ÁTALAKULÓBAN

A NSZEP ÉS AZ SPD JAVASLATA KÖZÉP-EURÓPAI BIZALOMERŐSÍTŐ ÉS BIZTONSÁGI ÖVEZET LÉTREHOZÁSÁRA (BERLIN, 1988. JÚLIUS 8.)

1. A további leszerelési lépések esélyei Európában

1.1. Az összes, szárazföldön telepített szovjet és amerikai közepes és rövidebb hatótávolságú rakéta felszámolásáról kötött egyezmény életbe lépése után ki kell használni a történelmi esélyt, felül kell kerekedni a katonai konfrontáció és elrettentés kategóriájában való régi gondolkodáson, és meg kell teremteni a béke nemzetközi rendjét, amely minden államnak egyforma biztonságot nyújt. Az egyezményt nem szabad újabb fegyverkezési lépésekkel kijátszani: mi elutasítjuk a kompenzáció gondolatát. A leszerelés és az enyhülés folyamatát tartóssá és visszafordíthatatlanná kell tenni.

1.2. Csak a katonai konfrontáció leépítése nyújt reális lehetőséget a közös biztonság és a bmindenoldalú együttműködés európai rendszerének létrehozására. Az NSZEP és az SPD osztja azon politikai erők felfogását, melyek folytatni kívánják és dinamikussá akarják tenni a leszerelési folyamatot. Ez különösen érvényes Európára, fegyveres erőkkel és fegyverekkel legsűrűbben betelepített központi térségére. Ezzel összefüggésben mindkét párt megismétli követelését, hogy Bécsben minél hamarabb, még ebben az évben adjanak megbízást az Európában lévő csapatok és hagyományos fegyverzetek csökkentéséről szóló tárgyalásokra. E tárgyalásokon az Atlanti-óceántól az Urálig a fegyveres erők lényeges csökkentésére és a hagyományos fölények leépítésére, a lényegesen alacsonyabb szinten megvalósuló stabilitásra kell törekedni.

1.3. Egyúttal további erőfeszítéseket kell tenni az Európában telepített tömegpusztító fegyverek, különösen a harcászati atomfegyverek felszámolása terén. Az NSZEP és az SPD biztonságpolitikai kérdésekkel foglalkozó Közös Munkabizottsága megbeszéléseinek tárgya olyan stabil, biztos békehelyzet megteremtése Közép-Európában, amely térségben nincsenek nukleáris vagy vegyi fegyverek, és elegendő védelmi képesség biztosítása mellett egyetlen fél sem rendelkezik a meglepetésszerű támadáshoz, támadó hadműveletekhez, területek meghódítását vagy ideiglenes megszállását célzó akcióhoz szükséges hagyományos fegyverekkel.

1.4. A kormány szintű tárgyalások nem mentik fel a keleti és nyugati politikai pártokat az alól a felelősség alól, hogy a leszerelési folyamatot saját javaslataikkal és ötleteikkel támogassák. Az NSZEP és az SPD Közös Munkacsoportja sa-

ját javaslataira fog támaszkodni, melyek vegyi fegyverektől mentes övezetre és atomfegyvermentes folyosóra vonatkoznak. Ezeknek a stabilitás övezetével való továbbfejlesztésük az európai államok és a szövetség érdeke, amelyben a fennmaradó erők csak a védelemhez lennének elegendőek.

1.5. A támadóképes katonai erők szétválasztása a két szövetség érintkezési vonalán lépést jelentene a meglepetésszerű támadások veszélyének, valamint a fegyveres erők támadóképségének csökkentése irányában. A fegyveres erők hagyományos fegyverzetükkel együtt történő strukturális csökkentése, valamint a harcászati atomfegyverek csökkentése és végül megsemmisítése valamennyi szövetséges állam számára nagyobb biztonságot jelentene, főleg abban az esetben, ha ezt az övezetet, melyre a fegyverzetek kisebb koncentrációja jellemző a Közép-Európában és az Atlanti-óceántól az Urálig egész Európában alacsonyabb szinten megvalósuló stabilitásra vonatkozó szabályozásokba ágyaznák.

A Közös Munkacsoport folytatja megbeszéléseit a fegyverzeteknek csak a védelemhez elegendő szintjén alapuló európai stabilitás elveiről és kritériumairól. A Közös Munkacsoport figyelembe veszi Csehszlovákiának a bizalom és az együttműködés övezetére tett javaslatát és a Németországi Szociáldemokrata Párt és a Lengyel Egyesült Munkaspárt (az SPD és a LEMP) Közös Nyilatkozatát az európai bizalomerősítő biztonsági struktúrákról, amelyek túlmutatnak azon a célon, hogy csupán a folyosóban valósuljon meg az állapot, melyben a fennmaradó erők csak a védelemhez lennének elegendőek.

2. Több európai bizalomért és biztonságért

2.1. A stockholmi dokumentum tapasztalatai azt mutatják, hogy a bizalomerősítő intézkedések rövidtávon megvalósíthatók, és politikailag stabilizáló hatásuk már a fegyveres erők csökkentésére vonatkozó megállapodás megkötése előtt érvényesülhet.

2.2. A bizalomerősítő intézkedéseknek a helsinki értekezleten részt vett államok akarata szerint kölcsönös információcsere, nyíltság és kiszámíthatóság útján csökkenteniük kell az egyebek között tévedés vagy félreértés következtében kitörő háború kockázatát. Ezek az intézkedések katonailag jelentékenyek, politikailag kötelezőek, ellenőrizhetők és alkalmazhatók az Atlanti-óceántól az Urálig.

2.3. Washington és Moszkva, Párizs és Moszkva között már állandó jelleggel működik a kölcsönös információcsere („forró drót”) az olyan hadgyakorlatokról és más eseményekről, melyek félreértésekhez vezethetnek, ezen kívül 1988. március 22.-e óta Washingtonban és Moszkvában is működik a Nukleáris Kockázat Csökkentésének Központja.

2.4. Az európai államok, különösen azok, melyek a szövetségek érintkezési vonalán húzódó veszélyövezetben helyezkednek el, közvetlen felelősséggel tartoznak polgáraiknak azért, hogy függetlenségük és szövetségi kötelezettségeik keretén belül mindent megtegyenek a béke és a stabilitás biztosításáért. Ez is arra ösztönöz bennünket, hogy az együttműködés rendelkezésünkre álló eszközeivel kerüljük a válságokat, és közvetlenül számoljuk fel a tévedéseket és félreértéseket, mielőtt azok nemzetközi válsághoz vezetnének.

Ezt szolgálhatnák az európai intézmények és azok a javaslatok, melyeket a különböző felek a stockholmi konferencián javasoltak. Azon célkitűzésük, hogy átláthatóság, közös tájékoztatás és ellenőrzés útján bizalmat teremtsenek, alkalmas arra, hogy a leszerelést és a stabilitást kísérje és elősegítse.

3. Javaslatunk

3.1. A közép-európai bizalomerősítő és biztonsági övezetre vonatkozó alábbi javaslatainkat a helsinki folyamatban részt vevő kormányok elé terjesztjük, és javasoljuk a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kormányainak, hogy tegyenek megfelelő kezdeményezéseket.

3.2. Ennek a bizalomerősítő és biztonsági övezetnek a létrehozásához olyan intézkedésekre van szükség, melyek mindkét felet meggyőzik arról, hogy a még meglevő kapacitások ellenére egyiküknek sem áll szándékában meglepetésszerű támadás indítása.

Ide tartozhatna:

- a./ A stockholmi megállapodások kibővítése azzal, hogy
 - a bejelentés köteles hadgyakorlatoknál, 60 napos bejelentési határidő mellett, tovább csökkentik a katonák és harckocsik számának alsó határát;
 - a légi és tengeri fegyveres erők önálló hadgyakorlatainak bejelentésével kapcsolatos, Stockholmban eddig eredménytelenül tárgyalt kérdéseket bevonják a további bizalomerősítésbe, ami a terjedelmet és a regionalizálást illeti;
 - a több mint 20 000 katona részvételével tartandó hadgyakorlatokat két évvel előbb bejelentik;
 - több mint 40 000 fős létszámú hadgyakorlatokat nem tartanak. Ez hadgyakorlat-sorozatokra és riadógyakorlatokra is vonatkozik;
 - minden bejelentett hadgyakorlatra megfigyelőket hívnak meg.
- b./ Ezenkívül:
 - korlátozzák azoknak a hadgyakorlatoknak a számát, melyeket a gyakorlótereken kívül hajtanak végre és tehertételt jelentenek a polgári lakosság számára;
 - e javaslat értelmében a két szövetség közötti határ két oldalán például 50 kilométeres körzetben nem tartanak bejelentésre kötelezett hadgyakorlatokat.

Ezek a bizalomerősítő intézkedések olyan javaslatok, melyeket valamennyi érintett állammal meg kellene vitatni és egyeztetni.

c./ A közép-európai államok állandó „bizalomerősítő központokat” létesítenek. Feladatuk az lenne, hogy katonailag fontos információkat és megfigyelési eredményeket cseréljenek annak érdekében, hogy a részt vevő kormányok megelőzhessék, illetve politikai eszközökkel szabályozhassák a közép-európai válsághelyzeteket. A központok egyforma technikai felszerelést kapnának, és közvetlen összeköttetésben állnának. Személyzetük az összes részt vevő ország képviselőiből és szakértőiből állna.

d./ Az érintett országok katonai szakértőit megbízzák azzal, hogy állapotjanak meg a stratégiailag fontos pontokon felállított állandó vegyes megfigyelőállásokra vonatkozó részletekben, ezek eredményeit közlik a „bizalomerősítő központokkal”.

Mindezek az államok katonai attasékat cserélnék.

e./ Erőfeszítéseket tesznek közös európai műholdas megfigyelés létrehozására, melynek eredményeit egyidejűleg valamennyi bizalomerősítő központnak továbbítják. Ez a helsinki folyamatban részt vevő államok eszközeként is elképzelhető lenne. Ezáltal eredményei minden európai állam, az Egyesült Államok és Kanada rendelkezésére állnának.

f./ A közép-európai államok között pótlólag közvetlen kétoldalú kapcsolatokat („forró drótokat”) létesítenek. Aggályok vagy incidensek esetén ezek biztosítják a kormányok közötti gyors tisztázást.

Az NSZEP és az SPD a közép-európai bizalomerősítő és biztonság övezetre vonatkozó javaslatot a szövetségek határait átlépő politikai kezdeményezésnek tekinti, mely kiegészíthető és pontosítható, és a helsinki folyamatban részt vevő valamennyi állam előtt nyitva áll. Meggyőződése, hogy ezzel lehetőségeket mutat fel arra, hogyan lehet pótlólagos stabilitást és békét biztosítani ahhoz az európai bizalomerősítő övezethez vezető hosszú úton, melyre nemcsak biztonság, hanem átfogó együttműködésből fakadó bizalom is jellemző.

Közlemény

Az SPD parlamenti frakciójának és az NSZEP Központi Bizottságának európai biztonságpolitikai kérdésekkel foglalkozó Közös Munkacsoportja, mely az NSZEP KB főtítkárának és az NDK Államtanácsa elnökének, Erich Honeckernek az SPD-nek és az SPD parlamenti frakciójának elnökével, dr. Hans-Jochen Vogelgel történt megállapodása után 1987. május 15-én alakult, eddig hatszor ülésezett.

Ennek során az európai bizalomerősítő biztonsági struktúrák további lehetőségeit is megvizsgálta, és ezzel kapcsolatban eddigi részeredményt terjeszt elő.

A fegyverzetek csak a védelemhez elegendő szintjének és a fegyverzetek lehető legalacsonyabb színvonalának elérésével, valamint az asszimetriák kétoldali megszüntetésével kapcsolatos kérdések átfogó és mélyreható megvitatása 1988 őszén folytatódik.

A munkacsoport részeredményként javaslatot terjeszt elő a közép-európai bizalomerősítő és biztonsági övezetre. Ezt az NSZEP KB főtitkára, Erich Honecker javaslatára jóváhagyta az NSZEP KB Politikai Bizottsága és dr. Hans-Jochen Vogel pártelnök javaslatára az SPD Elnöksége.

E javaslat kidolgozásakor mindkét felet az a meggyőződés vezette, hogy a nemzetközi biztonság a nukleáris korszakban oszthatatlan, és mind globális, mind regionális szinten együttműködésből fakadó bizalmat követel. A helsinki folyamat (az európai biztonsági és együttműködési értekezlet) már megteremtette ennek fontos alapjait. Mihail Gorbacsov az SZKP KB főtitkára és Ronald Reagan az Egyesült Államok elnöke, moszkvai találkozója is megerősíti véleményünket, hogy a maguk részéről az európai államoknak is és különösen a két német államnak hozzá kell járulnia a leszereléshez és az enyhüléshez. Ezt bizonyította a közepes hatótávolságú atomrakéták felszámolásáról kötött szerződés létrejötte.

A közös biztonság és a békés egymás mellett élésnek nincs alternatívája. A ma javasolt intézkedéseket viszonylag rövid idő alatt meg lehet valósítani. Ezek minden európai állam érdekét szolgálják, amennyiben kontinensünk középpontjában, a korunk legnagyobb katonai szövetségei közötti érzékeny választóvonalon először javasolnak kommunikációs lehetőségeket a válság esetén történő megegyezésre, valamint a hadgyakorlatok további korlátozását. Meggyőződésünk, hogy Közép-Európából stabilitásnak és békének kell kiindulnia.

Mindkét fél megegyezett abban, hogy munkájuk eredményeit átadják államaik kormányainak, és az érintett kormányok, parlamentek és pártok számára hozzáférhetővé teszi azokat.

A munkacsoport tagjai voltak:

a NSZEP részéről:

Hermann Axen, az NSZEP KB Politikai Bizottságának tagja, a KB titkára;

Dr. Manfred Uschner, a NSZEP KB osztályvezető-helyettese és a NSZEP KB Politikai Bizottsága mellett működő Külpolitikai Bizottság titkára;

Dr. Manfred Müller professzor, a potsdam-babelsbergi Nemzetközi Kapcsolatok Intézete Elvi Kérdések Osztályának vezetője;

Dr. Günter Hillmann, a külügyminisztérium osztályvezetője;

Karl-Heinz Wagner, az NSZEP KB munkatársa;

az SPD részéről:

Egon Bahr, a Bundestag Leszerelési és Fegyverzetellenőrzési Albizottságának elnöke és az SPD Elnökségének tagja;

Erwin Horn, az SPD parlamenti frakciójának vezetője a Védelmi bizottságban;
Dr. Hermann Scheer, az SPD parlamenti frakciója Leszerelési és Fegyverzetellenőrzési Munkacsoportjának vezetője és az SPD Párttanácsának tagja;
Dr. Uwe Stehr, az SPD parlamenti frakciójának referense (1988 februárjáig);
Wolfgang Wiemer, az SPD parlamenti frakciójának referense.

(Nemzetközi Szemle, 1988. 18. szám 3–7.)

MIHAIL GORBACSOV: EURÓPA KÖZÖS HÁZUNK (1987)

[...]

Ez a metafora egy beszélgetés során jutott eszembe. Mintegy véletlenül mondtam ki, de a gondolatot magamban már régóta kerestem. Nem váratlanul fogalmazódott meg, hanem hosszas töprengések után, és a többi közt sok európai személyiséggel folytatott találkozó eredményeképpen.

Miután ráhangolódtam az új politikai gondolkodásra, már nem tudtam a régi módon tekinteni Európa több darabból összevarrt takaróhoz hasonló sokszínű politikai térképére. Európa éppen eleget háborúskodott, sírásból is bőven kijutott neki. Elég volt. Ahogy elnéztem e sokat szenvedett földrész panorámáját, s elgondolkoztam e sokrétű, de lényegében egységes civilizáció közös gyökerein, mind határozottabban éreztem, hogy a tömbök szembenállása, a „vasfüggöny” archaizmusa feltételes és ideiglenes. Nyilván így született meg a közös európai ház gondolata. Így aztán a kellő pillanatban a kifejezés szinte magától jött a nyelvemre.

Azután mintegy önálló életet kezdett élni, s megjelent az újságok hasábjain. Hallottam elég szemrehányást is – túlságosan elvont, úgymond, tartalmatlan. Akkor elhatároztam, hogy összefüggően kifejtem e problémával kapcsolatos nézeteimet. Alkalom is kínálkozott – Csehszlovákiába látogattam, ahol Európa földrajzi középpontja van. Ez a körülmény hozta elő az „európai témát” Prágában a nyilvánosság előtt elmondott beszédemben.

Európa valóban közös házunk, ahol a geográfia és a történelem szorosan összekapcsolta országok és népek tucatjainak sorsát. Természetesen mindegyik országnak és népnek megvannak a saját problémái, mindegyik a maga életét akarja élni, s ragaszkodik hagyományaihoz.

Ezért a metaforát folytatva azt lehet mondani: a ház ugyan közös, de mindegyik családnak külön lakása van, még a bejáratok is különböznek. De ezt a házat az európaiak csak együtt, kollektívan, az együttélés ésszerű normáit tiszteletben

tartva tudják megóvni, megoltalmazni tűztől vagy más elemi csapásoktól, csak így tudják szebbé és biztonságosabbá tenni, fenntartani benne a kellő rendet.

Némelyeknek ez csupán szép fantazmagóriának tűnhet. De ez nem képzelődés, hanem az európai helyzet komoly elemzésének eredménye. Ha a világnak szüksége van új kapcsolatokra, Európának különösen szüksége van rájuk. Európa népei, azt lehet mondani, megszenvedtek értük és kiérdemelték őket.

A „közös európai ház” fogalma elsősorban bizonyos fokú egység elismerését jelenti, noha olyan államokról van szó, amelyek különböző társadalmi rendszerekhez tartoznak, és ellentétes katonai-politikai szövetségek tagjai. Ez a fogalom egyesíti magában a szükségszerűséget és a lehetőséget.

A szükségszerűség: az összeurópai politika imperatívuszai

Megemlíthetünk több olyan objektív körülményt, amely szükségessé teszi az összeurópai politikát.

1. Európában magas a népsűrűség és magas az urbanizáció szintje, ugyanakkor a földrész zsúfolásig van fegyverrel – mind nukleáris, mind egyéb fegyverekkel. Ma már nem is illik rá igazán az a kifejezés, hogy „puskaporos hordó”. Itt állnak szemben egymással a legerősebb katonai csoportosulások, amelyek a legkorszerűbb technikával vannak felszerelve, és a technika tökéletesítése folytatódik. Nukleáris töltetek ezrei összpontosulnak itt, noha mindössze néhány tucat elég belőlük ahhoz, hogy az európai földet tüzes pokollá változtassa.

2. Európára nézve nemhogy egy nukleáris háború, de ma még egy „hagyományos” háború is végzetes. Nemcsak azért, mert a „hagyományos” fegyver ma sokszorta pusztítóbb, mint az a fegyver, amelyet a második világháborúban alkalmaztak. Hanem azért is, mert Európa területén az atomerőművekben mintegy 200 blokk van, és nagyszámú hatalmas vegyigény működik. Ha ezeket az objektumokat „hagyományos” hadműveletek során csapások érnék, a földrész alkalmatlanná válna az életre.

3. Európa a világ egyik legiparosítottabb térsége. Az iparosítás és a közlekedés fejlettségi szintje a földrészen olyan, hogy az ökológiai veszély itt megközelítette a kritikus pontot. Ez a probléma messze kilépett a nemzeti határok közül, összeurópai méretűvé vált.

4. Európa mindkét részében intenzíven kibontakoznak az integrációs folyamatok. Ideje elgondolkozni, hogy mi lesz ezután. Vajon ezek a folyamatok továbbra is Európa megosztottságát fogják elmélyíteni, vagy egyesíteni lehet őket mind a keleti, mind a nyugati rész javára, és egyébként az egész világ érdekében is. A gazdaság fejlesztésének szükségletei, amelyek Európa mindkét felében fennállnak, de a tudományos-műszaki haladás is arra készíti, hogy keressük a köl-

csönösen előnyös kooperáció valamilyen formáit. Nem „európai autarkiaról” van szó, hanem arról, hogy Európa együttes potenciálját jobban használjuk fel az itt élő népek javára és a világ többi részéhez fűződő kapcsolatokban.

5. Európa két fele között nem kevés probléma van a Kelet-Nyugat relációban, de a roppant súlyos Észak-Dél probléma megoldásához közös érdekük fűződik. Ez persze nem azt jelenti, hogy a kelet-európai országok osztoznak a felelősségben a nyugat-európai hatalmak múltbeli gyarmatpolitikájáért. De most másról van szó: a fejlődő országokban élő népek sorsának semmibevevése, a fejlett és a fejlődő országok közti szakadék megszüntetésével összefüggő igen égető probléma ignorálása katasztrofális következményekkel terhes mind Európára, mind az egész világra nézve (Ebben a tekintetben egyetértünk a „Brandt-bizottság” által az Észak-Dél problémáról készített jelentéseknek, valamint a Szocialista Internacionálé Willy Brandt és Michael Manley vezetésével készített „Globális kihívás” című jelentésének szellemével és tendenciájával). Mind a nyugat-európai államoknak, mind a Szovjetunióknak és más szocialista országoknak széles körű kapcsolataik vannak a „harmadik világgal”, úgyhogy egyesíthetnék erőfeszítéseiket a „harmadik világ” fejlődésének előmozdítása céljából.

Nagyjából ezek az összeurópai politikai imperatívuszok, amelyek Európának, mint meghatározott totalitásnak az érdekeiből és szükségleteiből fakadnak.

Európa lehetőségei

Most pedig lássuk, milyen lehetőségei és feltételei vannak annak, hogy az európaiak a „közös ház” lakóiként cselekedjenek.

1. A két világháború legfájdalmasabb és legkeserűbb tapasztalatai az európai népek osztályrésze lett. Az ő történelmi emlékezetükben másokénál sokkal inkább él az új háború megengedhetetlenségének tudata. Nem véletlen, hogy itt van a legnagyobb tömegeket megmozgató, a legtekintélyesebb, az összes társadalmi körökre kiterjedő háborúellenes mozgalom.

2. Az európai politikai hagyomány a leggazdagabb a nemzetközi ügyek intézésének kultúrája értelmében. Az államok európai komplexumában egymásról kialakított kép közelebb jár a valósághoz, mint bármely más térségben. A politikai „ismeretség” szélesebb, hosszabb időre tekinthet vissza, és ezért közelebb.

3. Egy kontinens viszonylatában a kétoldalú és sokoldalú tárgyalásoknak, konzultációknak, szerződéseknak és gyakorlatilag minden szintű érintkezéseknek sehol sincs olyan fejlett rendszere, mint Európában, ahol a nemzetközi kapcsolatok történetében egyedülálló vívmányként létezik a helsinki folyamat. Biztató eredményeket hozott a stockholmi konferencia. Azután a staféta-botot átvette Bécs, ahol, reméljük, újabb lépést teszünk előre a helsinki folyamat fej-

lesztésében. Így a „közös európai ház” építésének tervrajzai gyakorlatilag készen állnak. (Létezik az államok latin-amerikai komplexuma is, de ennek mások a történelmi előfeltételei és más természetűek sajátosságai.)

4. Európa hatalmas gazdasági és tudományos-műszaki erővel rendelkezik. Ez a potenciál megosztott, a taszítás erői a földrész nyugati és keleti része között túlsúlyban vannak a vonzás erőivel szemben. De mind Nyugaton, mind Keleten a gazdasági ügyek jelenlegi állapota és az érzékelhető perspektívák is olyanok, hogy lehetővé válik valamilyen módot találni az Európa két részében végbemenő folyamatok összekapcsolására – mindenki javára.

Ez az európai anyagi civilizáció további haladásának egyedül ésszerű útja.

5. Európa „az Atlanti-óceántól az Urálig” – ez történelmi és kulturális egység is, amelyet egyesít a reneszánsz és a felvilágosodás korának, a XIX–XX. század nagy filozófiai és társadalmi tanainak közös öröksége. Mindezek erős mágnesek, amelyek megkönnyítik a politikusok számára, hogy az államközi kapcsolatok szintjén keressék a kölcsönös megértés és az együttműködés útját.

Az európai kulturális örökségben a béke és a jószomszédi politika hatalmas tartaléka rejlik. Tehát Európában az új, a megmentő gondolkodásnak sokkal kedvezőbb talaja van, mint a két társadalmi rendszer közvetlen érintkezésének bármely más körzetében.

Nem titkolom, örülünk annak, hogy „a közös európai ház” eszméjét megértéssel fogadják nemcsak Kelet-Európa, hanem Nyugat-Európa tekintélyes politikusai és közéleti személyiségei is, köztük azok is, akiknek politikai nézetei távol állnak a mieinktől. H-D. Genscher, az NSZK külügyminisztere például kijelentette, hogy hajlandó „elfogadni a közös európai ház koncepcióját, és a Szovjetunióval együtt munkálkodni azon, hogy ez az európai ház valóban közös ház legyen”. Ugyanebben a szellemben nyilatkozott beszélgetésünk során R. von Weizsäcker, az NSZK elnöke, G. Andreotti, Olaszország külügyminisztere és több más politikus. Tehát nem vezett még el az európai kultúra közösségének, valamennyi európai ország sorsközösségének és egymásrataltságának, együttműködésük létfontosságának tudata.

Ám vannak olyan ideológusok és politikusok, akik továbbra is ébren tartják a bizalmatlanságot a Szovjetunióval szemben. A nyugat-európai országok többségében – az Egyesült Államok után – nincs hiány hisztérikus cikkekben, de mint mindig, különösen a francia jobboldali sajtó buzgólkodik. A francia jobboldali sajtó valósággal megrémült az európai helyzet javulásának már a perspektívájától is. Vegyük például a „L'Express” című francia hetilapot. 1989. március 6-i számában ez a lap olyan törekvést tulajdonított nekünk, hogy uralmunk alá akarjuk vetni Európát. A cikk, amely a szenzációhajhász „Gorbacsov és Európa” címmel jelent meg, pontosan lemásolja a Piroskáról és a farkasról szóló közismert mese sémáját.

Elgondolkoztam: vajon az európai olvasó, az európai népek annyira naivak,

hogy hisznek ilyen förmedvénynek? Mi bízunk az európaiak józan eszében, abban, hogy végül is meg tudják majd különböztetni az igazságot a koholmányoktól. Úgy tűnik – ha a nyilvánosságra hozott közvélemény-kutatási adatok alapján ítélünk, hogy Nyugat-Európában a többség méltóképpen értékeli a Szovjetunió nyitott európai politikáját, amely arra irányul, hogy véget vessen az örökös viszályoknak ezen a földrészén.

(Mihail Gorbacsov: *Átalakulás és új gondolkodás*. Kossuth Könyvkiadó – Pallas Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1987. 187–191.)

MIHAIL GORBACSOV BESZÉDE AZ EURÓPA TANÁCSBAN (STRASBOURG, 1989. JÚLIUS 6.)

Ideje, hogy a hidegháború követelményeit végérvényesen félretegyük, mivel Európát a konfrontáció más befolyási övezetekbe és valaki előterébe tagozódott színtereként, a katonai összetűzés tárgyaként, hadszíntérként tekintettük. A mai kölcsönös függőség világában bebizonyosodik, hogy egy másik korszakban keletkezett geopolitikai elképzelések a valós politikában éppen annyira tehetetlenek, mint a klasszikus mechanika törvényei a kvantum-elméletben (...)

Mit mondjunk konkrétan ebben az összefüggésben? A biztonság kérdései állnak előtérben. Az új gondolkodás keretei között elkezdjük kritikusan átgondolni elképzeléseinket az európai katonai konfrontációról, a külső fenyegetettség mértékéről, az erőtenyező szerepéről a biztonság megszilárdításában. Nehéz volt számunkra, s többek között nagyon fájdalmas is. De eredményként olyan határozatokat fogadtunk el, amelyek lehetővé teszik, hogy a kelet-nyugati kapcsolatokat kivezzük a „hatás – ellenhatás” káros ördögi köréből.

A döntő kezdeményezést a nukleáris leszerelés terén kétségtelenül a közös szovjet-amerikai erőfeszítések játszották. A közepes és rövid hatótávolságú rakétákról szóló szerződést az európaiak nem egyszerűen jóváhagyták. Sokan hozzájárultak megkötéséhez.

A bécsi tárgyalások alapvetően új szakaszt indítottak el a fegyverkezés csökkentésének folyamatában. Ebben már nem csak a két nagyhatalom, hanem 23 állam vett részt. Mind a 35 EBEÉ-ország katonai téren a korábbiakhoz hasonlóan bizalomerosztó intézkedéseket dolgoz ki. Jóllehet a két tárgyalás más helyiségekben folyik, egymással szorosan összekapcsolódik. Az európai béke megteremtésének ügyében nincsenek illetéktelenek és nem is lehetnek – a partnerek itt azonosak és mindenki viseli felelősségét saját népe és Európa előtt, a semleges és szövetséghez nem kötődő országokat is beleértve.

Az „összeurópai ház” elképzelésének filozófiája kizárja a fegyveres összeütközés valószínűségét, maga az erőszak és mindenekelőtt a – szövetségi rendszerek közötti és azon belüli – katonai erőszak alkalmazásának vagy az azzal való fenyegetés lehetőségét. Az elrettentés doktrínájával a megtartóztatás doktrínáját helyezi szembe. És ez nem a fogalmakkal való játék, hanem az európai fejlődés logikája, amit maga az élet diktál.

(Fordította: Tuli Andrea)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einheit...* i. m. 388–389.)

TADEUSZ MAZOWIECKI LENGYEL MINISZTERELNÖK
BESZÉDE AZ EURÓPA TANÁCSBAN
(STRASBOURG, 1990. JANUÁR 30.)

Európa rendkívüli időket él át. Valójában: a kontinens fele, amelyet majdnem ötven évig elválasztottak eredeti életforrásától, vissza kíván oda térni. Talán nem elegendő egyszerűen visszaileszkedésről beszélni, ha a most átélt folyamatra gondolunk. Sokkal inkább olyan Európa újjászületéséről kellene beszélni, amely a jaltai egyezmény óta megszűnt létezni.

Megjelenésem Önöknél ezt az újjászületést szimbolizálja. Ez az európai közösségi és összetartozási érzés újjászületésének szimbóluma is – mindkettő olyan dolog, amit az utóbbi évtizedekben túlságosan gyakran elfelejtettek. Azokra gondolok, akik hangosan és nyilvánosan az erőszak ellen tiltakoztak – olyan cselekedetek ellen, mint az 1956-os magyarországi vagy az 1968-as csehszlovákiai fegyveres intervenció. Arra a számtalan nyugati barátira is gondolok, akik nekünk erkölcsi és anyagi támogatást nyújtottak, miután Lengyelországban 1981-ben kivételes állapotot vezettek be.

A lengyel olyan nemzet, amely tudatában van Európához tartozásának és európai identitásának. Számunkra mindig Európa volt a viszonyítási pont, ha magunkat identitásunkról kérdeztük. Európa, amelynek védelmezőjének a lengyelek érezték magukat, és amelyet annyira szerettek. Lengyelországban 300 éven keresztül élt a kereszténység „védőfalának”, azaz Európa védelmi vonalának eszméje. Európában még mindig az értékeket látjuk – haza, szabadság és emberi jogok –, és továbbra is arra törekszünk, hogy eltökélten azonosítsuk magunkat ezzel az Európával.

Még mindig szemrehányást teszünk Európának, hogy elfogadta a jaltai egyezményt, Európa megosztását és Lengyelország vasfüggönyön túlra utasítását. Azt

hiszem, sokat tudunk nyújtani Európának. Erősségeink és gyengeségeink hozzájárulhatnak ehhez az Európához. [...]

Ha sikerül közösségként fennmaradnunk, azt nem utolsó sorban annak köszönhetjük, hogy ragaszkodtunk meghatározott intézményekhez és európai értékekhez. Ezt a fennmaradást a hitnek és az egyháznak köszönhetjük, a demokrácia és a pluralizmus melletti hitvallásunknak, az emberi jogoknak és polgári szabadságoknak, a szolidaritás eszméjének.

Ma beterjesztem Lengyelország felvételi kérelmét az Európa Tanácsba. Az Európa Tanács az emberi jogok és szabadság védelme terén szerzett érdemeivel, az európai eszmék és kezdeményezések kitűnő kovácsaként megfelelő helynek tűnik Lengyelország számára, azon ország számára, amely sokat tett e jogok és szabadságok megvédéséért [...]

De a közép- és kelet-európai folyamatok, habár veszélyeket rejtenek magukban, mégis és mindenek előtt rendkívüli történelmi kihívást jelentenek. Ugyan ezek kétségtelenül elsősorban számunkra, közép-európai népeknek jelentenek kihívást, de ezek egész Európa számára is érvényesek. A szabad és az elnyomott Európa közötti fal máris leomlott. Most már csak a gazdag és a szegény Európa közötti rést kell betömni. Ha Európának „közös házzá” kell válnia, amelyben egyesek nem zárhatják be mások előtt az ajtókat, akkor ilyen nagy különbségek nem maradhatnak fenn sokáig.

Úgy gondolom, eljött az ideje, hogy megvalósítsuk az európai államszövetség és a közös ház elképzelését, ahogy kiváló államférfiak azt nemrég előterjesztették. Eljött az ideje, hogy olyan intézményeket alkossunk, amelyek egész Európára hatékonyan kiterjednek. [...]

(Fordította: Tuli Andrea)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 389–390.)

VÁCLAV HAVEL CSEHSZLOVÁK ELNÖK
BESZÉDE AZ AMERIKAI KONGRESSZUSBAN
(1990. FEBRUÁR 21.)

(Kivonat)

A forradalom csak most kezdődött.

Ebben az évszázadban a világot kétszer fenyegette katasztrófa. Kétszer volt a katasztrófa kiindulópontja Európában, és kétszer szólították fel Önöket, amerikaiakat másokkal együtt, hogy Európát, az egész világot és magukat megmentse.

A két világháború között az Egyesült Államok a világ leghatalmasabb nemzetévé vált és tudatosult benne a helyzetével járó felelősség. De történt még valami. Megjelent a színpadon a Szovjetunió, egyre erősödött és a totalitarizmustól szenvedő népének óriási áldozatát erejévé változtatta. Ez tette a Szovjetuniót a második világháború után a világ második legerősebb hatalmává.

Mindez arra tanított minket, hogy a világot két hatalmas, egymással szemben álló erőként szemléljük – az egyiket a szabadság védelmezőjeként, a másikat a rémálmok forrásaként. Európa e két hatalom összeütközésének színhelye lett és vele egyetlen kettéosztott fegyverraktár. E folyamatban egyik fele a fenyegető hatalom része, miközben másik fele, a szabad rész, az Atlanti-óceán partján és semmiképpen sem szándékosan, ebbe belekényszerítve, arra kényszerült, hogy Önnel (az Egyesült Államokkal) bonyolult biztonsági rendszert építsen fel. Talán ennek köszönhetjük, hogy még mindig élünk.

A totalitárius rendszer a Szovjetunióban és legtöbb csatlós államában összeomlik. Nemzeteink demokráciát és függetlenséget kívánnak. Meggyőződésem szerint ez történelmileg visszafordíthatatlan folyamat. Ennek következtében Európa ismét keresni fogja identitását és nem lesz tovább arra kényszerítve, hogy állig felfegyverkezve, megosztott kontinensként létezzen. Ez talán reménykeltő arra nézve, hogy az Önök fiainak előbb vagy utóbb ne kelljen örködniük Európa békéje fölött vagy egyáltalán megmentésünkre jönniük. Mert Európa végre képes lesz saját maga felett örködni.

De nem ez a legfontosabb. A legfontosabbnak az tűnik számomra, hogy e forradalmi változások lehetővé tegyék számunkra, hogy megszabaduljunk a bipoláris világnézet jócskán elavult kényszerzubbonyától és végül a szabad sokszínűség korszakába lépünk, amelyben mi mindannyian, kicsik és nagyok, egykori rabszolgák és egykori urak, megpróbáljuk megteremteni azt, amit az Önök nagy Lincoln elnöke „az emberiség családjának” nevezett.

(Fordította: Tuli Andrea)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 390–391.)

A VARSÓI SZERZŐDÉS FELOSZLATÁSÁNAK JEGYZŐKÖNYVE (PRÁGA, 1991. JÚLIUS 1.)

**Jegyzőkönyv az 1955. május 14-én Varsóban aláírt
barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés
és az érvényességének meghosszabbításáról rendelkező 1985. április 26-án
Varsóban aláírt jegyzőkönyv megszüntetéséről**

Az államok, mint a barátságról, együttműködésről és kölcsönös segítségnyújtásról szóló 1955. május 14-én Varsóban aláírt szerződés szerződő felei,

emlékezve az Európát átható mély változásokra, amelyek lezárják a kontinens konfrontációját és megosztottságát;

azon akaratban, hogy az új helyzetből kiindulva az egymás közti kapcsolatokat kétoldalúvá és érdekeltségük szerint többoldalúvá fejlesztik;

hivatkozva a 22 állam Közös Nyilatkozatának jelentőségére, amelyek az európai hagyományos fegyveres erőkről szóló szerződést aláírták, s kinyilvánították, hogy egymást többé nem tekintik ellenségnek és új partnerségi és együttműködési kapcsolatokat építenek ki;

elhatározták, kiindulva az 1990. novemberi párizsi EBEÉ-csúcs megállapodásából, hogy hozzájárulnak az összeurópai biztonsági struktúrákra való fokozatos áttéréshez;

a következőkben állapodtak meg:

1. cikk

E jegyzőkönyv hatályba lépésének napjával hatályát veszti az 1955. május 14-én Varsóban aláírt (a továbbiakban Varsói Szerződés) barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződés és az érvényessége meghosszabbításáról Varsóban 1985. április 25-én aláírt jegyzőkönyv.

2. cikk

A jegyzőkönyvet aláíró felek kijelentik, hogy egymással szemben nincsenek a Varsói Szerződésből adódnak tulajdonigényeik

3. cikk

1. E jegyzőkönyvet meg kell erősíteni.

2. A jegyzőkönyv eredeti példányát és a ratifikációs okmányokat a Csehszlovák Szövetségi Köztársaság kormányainál letétbe helyezik. A Csehszlovák Szövetségi Köztársaság kormánya tájékoztatja a többi felet a ratifikációs okmányok letétbe helyezéséről.

4. cikk

A jegyzőkönyv az utolsó ratifikációs okmány letétbe helyezésének napján lép életbe.

Kiadva 1991. július elsején Prágában, egy-egy példány bolgár, lengyel, román, cseh és magyar nyelven, ahol mindegyik szöveg egyformán érvényes. E jegyzőkönyv hitelesített másolatait a Csehszlovák Szövetségi Köztársaság kormánya a szerződő felek rendelkezésére bocsátja.

(Aláírások)

(Fordította: Tuli Andrea)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 394–395.)

A KÖLCSONÖS GAZDASÁGI SEGÍTSÉG TANÁCSA
FELOSZLATÁSÁNAK JEGYZŐKÖNYVE
(BUDAPEST, 1991. JÚNIUS 28.)

(Kivonat)

A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának feloszlataáról

A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának ülése elhatározza:

1. Tudomásul veszi, hogy a Bolgár Köztársaság, a Kubai Köztársaság, a Mongol Népköztársaság, a Lengyel Köztársaság, a Cseh-Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Magyar Köztársaság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és a Vietnami Szocialista Köztársaság megegyeztek a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának feloszlataáról és e célt szolgáló megfelelő jegyzőkönyvnek a meghatalmazott képviselők általi aláírásáról. Ezzel összefüggésben a mai határozat elfogadásától megszüntetni az ülés és a végrehajtó bizottság munkáját, valamint feloszlata a KGST bizottságait és állandó bizottmányait.

2. A KGST feloszlataival kapcsolatos jogi, pénzügyi, vagyoni és egyéb kérdések szabályozására likvidációs bizottságot kell alakítani a KGST országok állandó képviselőiből. A bizottság munkájában a tanács titkára is részt vesz.

A likvidációs bizottság 90 napon belül befejezi tevékenységét, miután a határozat 1. bekezdésében említett jegyzőkönyv hatályba lépett.

3. Megállapítandó, hogy a KGST felbomlásának dátumától kezdve KGST dokumentumként érvényét veszti minden, a Tanács szervei által korábban elfogadott okmány és program.

Tudomásul veendő, hogy az érdekelt államok elhatározták, hogy felülvizsgálják néhány dokumentumot a korábbi megállapodás szerinti jegyzékkel összhangban. A felülvizsgált dokumentumok elfogadásának és hatálybalépésének sorrendjét ezen államok határozzák meg egymás közötti egyezmények alapján.

4. Felkérendő a Szovjetunió kormánya, mint a KGST alapokmány és a KGST jogképességéről, előjogairól és immunitásairól szóló szerződés letéteményes hatalma, hogy értesítse az ENSZ Titkárságát az említett dokumentumok érvényességének megszüntéről és a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa felbomlásáról.

A Tanács titkára megbízandó azzal, hogy a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa felbomlásáról értesítse a megfelelő nemzetközi szervezeteket és a KGST-vel együttműködési megállapodással rendelkező nem KGST-tagállamokat.

5. Hozzájárulandó a Szovjetunió kormányának javaslatához, hogy megőrizendő a KGST archívuma, a nemzetközi szerződések eredeti példányával bezárólag, amelyek letéteményese a KGST titkársága, és hogy a Szovjetunióban érvényes előírásokkal összhangban, a határozat első bekezdésében említett országok jogi és természetes személyei korlátlan hozzáféréssel rendelkezzenek ezen archívumhoz.

6. A Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa 46. ülészakának záró üléséről szóló kommuniké szövege jóváhagyandó a sajtóban való megjelenéshez.

(Fordította: Tuli Andrea)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 395–396.)

AZ ÉSZAK-ATLANTI TANÁCS ÜLÉSÉNEK NYILATKOZATA
(BRÜSSZEL, 1989. MÁJUS 29–30.)

A NATO 40 évi sikere

1. Most, hogy Szövetségünk fennállásának 40. évfordulóját ünnepli, büszkeséggel mérjük föl eredményeit. A biztonságunk megőrzésének nehéz időszakában alapított szervezet kiállta négy évtized próbáját, és lehetővé tette, hogy országaink szabadságban élvezzék a béke és felvirágzás egyik hosszabb időszakát történelmünkben. A Szövetség a stabilitás és együttműködés egyik alapeleme. Ezek a tartósan közös értékeken és érdekeken, a célok egységén alapuló partneri viszony gyümölcsei.

2. Tanácskozásunkra példátlan változás és lehetőségek idején kerül sor. Ez olyan időszak, amikor előre kell nézni, fel kell vázolni Szövetségünk irányvonát, és ki kell tűznünk a jövőre vonatkozó terveinket.

[...]

Európa megosztottságának leküzdése

24. Európa megosztottságának leküzdésére irányuló erőfeszítéseinkkel most minden eddiginél jobban alapvető politikai okokat kell megcéloznunk. Ezért mindegyikünk továbbra is olyan átfogó megközelítést alkalmaz, amely magában foglalja a viszony sok vetületét. Értékeinknek megfelelően elsődleges hangsúlyt helyezünk a kelet-európai népek alapvető szabadságjogaira. Ezek minden állam stabilitása és biztonsága erősítésének és a tartós béke szavatolásának kulcselemei a földrészen.

25. A helsinki folyamat tartalmazza tervünket minden résztvevő állam békésebb és építőbb viszonyára. Ezt minden vetületében tovább szeretnénk fejleszteni, és a lehető legteljesebben kiaknázni.

Haladást érzékelünk egyes keleti ország helsinki kötelezettségvállalásainak teljesítésében. De felszólítjuk mindegyiküket, hogy ismerjék el és teljes mértékben valósítsák meg azokat a kötelezettségeket, amelyeket az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet minden tagállama magára vállalt. Hivatkozni fogunk a helsinki mechanizmusokra – amint azokat legutóbb a bécsi záródokumentumban alkalmaztuk – és más nemzetközi egyezmények előírásaira, hogy minden keleti ország

- foglalja törvénybe és érvényesítse a gyakorlatban a nemzetközi szerződésekben és a helsinki dokumentumokban elfogadott emberi jogokat és szabadságjogokat, így haladva a törvény uralma felé;

- rombolja le azokat a falakat, amelyek fizikailag és politikailag elválasztanak bennünket, egyszerűsítse a határok átlépését, növelje az átkelőhelyek számát, és tegye lehetővé a személyek, információk és eszmék szabad cseréjét;

- biztosítsa, hogy embereket fegyveres erővel ne akadályozzanak meg a keleti országokkal közös határaink átlépésében, amikor bármely ország, köztük a sajátjuk elhagyására vonatkozó jogukat gyakorolják;

- a törvényben és a gyakorlatban tartsák tiszteletben minden ország lakosainak jogát annak szabad és periodikus eldöntéséhez, milyen kormányt akarnak maguknak;

- gondoskodjanak arról, hogy népük saját választott hatásai révén dönthesen arról, milyen kapcsolatot óhajt más országokkal;

- adja meg azokat a valódi gazdasági szabadságjogokat, amelyek belsőleg kötődnek az egyének jogaihoz;

- növelje az átláthatóságot, különösen katonai kérdésekben, törekedve a nagyobb kölcsönös megértésre és bizalomra.

26. A berlini és Berlin körüli helyzet a kelet-nyugati viszony alapvető eleme. A Szövetség kinyilvánítja elkötelezettségét egy szabad és virágzó Berlin és az iránt, hogy javuljon a város helyzete, különösen a szövetségesek berlini kezdeményezése révén. A várost megosztó fal Európa megosztottságának elfogadhatatlan jelképe. Olyan békére törekszünk Európában, amelyben a német nép szabad önrendelkezése alapján visszanyeri egységét.

Tervünk az együttműködésre

Mi a mai napon megerősítettük, hogy a Szövetségnek növelnie kell erőfeszítéseit Európa megosztottságának leküzdésére és az együttműködés és párbeszéd minden lehetséges útjának kiaknázására. Támogatjuk egyes kelet-európai társadalmak nyitását, és ösztönözzük azokat a reformokat, amelyek pozitív politikai, gazdasági és emberi jogi fejlődésre irányulnak. Az igazi politikai és gazdasági reform irányában tett lépések növelik a széles körű együttműködés lehetőségeit, miközben az alapvető szabadságjogok további megtagadásának csak negatív hatása lehet. Elismerjük, hogy minden ország egyedi, és saját érdemei alapján kell kezelni. Elismerjük azt is, hogy alapvetően a keleti országokra tartozik problémáik belső reformok révén való megoldása. De építő szerepet is játszhatunk a Szövetség keretében és kétoldalú kapcsolataink és a nemzetközi szervezetek révén, ha szükség van rá.

28. E célból a következő közös napirendben állapodtunk meg a jövőre nézve:

- amikor alkalom kínálkozik, bővítjük kapcsolataink és együttműködésünk terét olyan témák széles körében, amelyek a Kelet és a Nyugat számára egyaránt fontosak. Célunk állhatatos erőfeszítés olyan konkrét feladatok végrehajtása érdekében, amelyek segítségének majd elmélyíteni a nyitottságot és előmozdítani a demokráciát a keleti országokban, és így hozzájárulnak a szilárdabb béke megteremtéséhez Európában:

- különösen bővebb kapcsolatokra törekszünk majd a kormányokon túlmenően a kelet és nyugati egyének között. E kapcsolatoknak át kell fogniuk a társadalom minden rétegét, de különösen a fiatalokat, akik felelősséget vállalnak majd közös erőfeszítésünk folytatásáért?

- kibővült gazdasági és kereskedelmi kapcsolatokra törekszünk a keleti országokkal a kereskedelmileg megfelelő feltételek, a kölcsönös érdek és a viszonyosság alapján. Az ilyen kapcsolatoknak ösztönzőként is kell szolgálniuk a tényleges gazdasági reformra, és így könnyíteniük kell az utat a keleti országok nagyobb integrációja előtt a nemzetközi kereskedelmi rendszerbe;

– a nagyobb együttműködéssel meg akarjuk mutatni, hogy a demokratikus intézmények és a gazdasági választási lehetőségek teremtik meg a lehető legjobb körülményeket a gazdasági és társadalmi haladáshoz. E nyitott rendszerek kialakulása megkönnyíti az együttműködést, következőképpen kézzelfoghatóbbá teszi annak előnyeit.

– együttműködésünk egyik fontos feladata lesz ama lehetőségek kiaknázása, hogy a nyugati tapasztalatot és know-howt átadjuk a keleti országoknak oly módon, ami megfelel a pozitív változásoknak és előmozdítja azokat. Az eszmecserék műszaki és menedzseri szinten, közös képzési programok megteremtése, az oktatás, a tudományos és kulturális cserék bővítése mind olyan lehetőségeket nyújt, amelyek még nincsenek kimerítve;

– éppennyire fontos lesz a kelet-európai országok teljesebb beépítése a modern világ társadalmi, környezeti és műszaki kihívásainak megválaszolására tett erőfeszítésekben, ahol közös érdekek merülnek fel. A globális kihívásokkal való törődésünknek megfelelően igyekezni fogunk együttműködő stratégiába bevonni a keleti országokat olyan területeken, mint a környezeti problémák, a terrorizmus és a kábítószer. A keleti hajlandóság az ilyen kihívásokkal való építő foglalkozásra segíteni fogja a további együttműködést más területeken is;

– a kelet-nyugati megértés csak akkor növekedhet, ha társadalmaink mindkét oldalon jobban megismerik a másikat, és hatékonyan kommunikálnak. A szovjet és keleti tanulmányok ösztönzésére a mi országunk egyetemein és a megfelelő tanulmányokéra a keleti országokban készek vagyunk olyan ösztöndíjprogramot létrehozni, amely előmozdítja demokratikus intézményeink tanulmányozását, Kelet- és Nyugat-Európából, valamint Észak-Amerikából is hívott jelöltekkel.

(MTI Nemzetközi dokumentumok, 1989. 16. szám 3–8. old.)

A NATO-TAGÁLLAMOK „LONDONI NYILATKOZATA” (1990. JÚLIUS 5–6.)

(Kivonat)

Az Észak-atlanti Tanács ülésén résztvevő állam- és kormányfők 1990. július 6-án kiadták a „Londoni Nyilatkozat: Az Észak-atlanti Szövetség változóban” című nyilatkozatot:

1. Európa új, biztatóbb korszakba lépett. Közép- és Kelet-Európa kivívja szabadságát. A Szovjetunió a szabad társadalomhoz vezető utat választotta. Leomlanak falak, amelyek korábban embereket és eszméket választottak el. Az európaiak maguk határozzák meg sorsukat. A szabadságot választják. A gazdasági szabadságot választják. A békét választják. Az egyetlen és szabad Európát választják. Ezért a szövetségnek alkalmazkodni kell e fejlődéshez.

2. Az Észak-atlanti Szövetség a történelem legsikeresebb védelmi szövetsége. Ötödik évtizedébe lépésekor tekintetét az új évszázad felé fordítja. A jövőben is biztosítani kell a közös védelmet. Ez a szövetség sokat tett az új Európa megteremtéséért. A jövőt mégsem jósolhatja meg senki teljes bizonyossággal; szolidárisnak kell maradnunk, hogy a jövőben is megőrizzük a hosszú békét, aminek az elmúlt négy évtizedben örültünk. Sőt szövetségünknek az átalakulás még erőteljesebb hajtóerejévé kell válnia. Közreműködhet az egységesebb kontinens struktúráinak kiépítésénél és megszilárdíthatja a biztonságot és a stabilitást a demokrácia, az egyéni jogok és a viták békés rendezésének értékéről vallott közös meggyőződésünk révén. Megerősítjük, hogy biztonság és stabilitás nem egyedül a katonai dimenzióon múlik; szándékunkban áll szövetségünk politikai komponenseit erősíteni, ahogy azt szerződésünk második cikkében lefektettük.

3. Németország egyesítésével Európa megosztottsága is megszűnik. Az egyesített Németország a szabad demokráciák atlanti szövetségében és az Európai Közösség növekvő gazdasági és politikai integrációjának részeként olyan nélkülözhetetlen tényező lesz, amire Európa közepén szükség van. Az Európai Közösség politikai unióvá fejlődése, biztonsági téren az európai identitás kialakulásával bezárólag, egész Európában hozzájárul az atlanti szolidaritáshoz, az igazságos és tartós béke megteremtéséhez.

4. Tudjuk, hogy az új Európában minden állam biztonsága elválaszthatatlan szomszédja biztonságától. A NATO-nak olyan fórummá kell válnia, ahol európaiak, kanadaiak és amerikaiak együtt dolgoznak, nemcsak a közös védelemért, hanem Európa minden országával kialakítandó új partnerség kiépítéséért is. Az Atlanti Közösség azokhoz a közép- és kelet-európai államokhoz fordul, amelyek a hidegháború során ellenfeleink voltak, és barátként nyújtja feléjük kezét.

5. Mi védelmi szövetség maradunk és a jövőben is védelmezni fogjuk valamennyi tagország területét. Nincs semmiféle agresszív szándékunk és elköteleztük magunkat a viták békés rendezésére. Soha és semmilyen körülmények között nem fogunk elsőként erőszakot alkalmazni.

6. Az Észak-atlanti Szövetség tagállamai ezért közös nyilatkozatot javasolnak a Varsói Szerződés tagországainak, amelyben ünnepélyesen kijelentik, hogy többé már nem tekintik egymást ellenségnek, és megerősítik szándékukat, hogy távol tartják magukat az erőszakkal való fenyegetéstől vagy annak alkalmazásától, ami valamely állam politikai függetlensége vagy területi integritása ellen irányul, vagy valamiképpen összeegyeztethetetlen az Egyesült Nemzetek Chartájának alapelveivel és céljaival s az EBEÉ zárónyilatkozatával. Felszólítunk min-

den EBEÉ-tagállamot, csatlakozzon hozzánk az agresszió elutasítása melletti elkötelezettségünkben.

7. Ennek szellemében és a szövetség átalakuló politikai szerepének kifejezésé-ként meghívjuk ma Gorbacsov elnököt a Szovjetunió képviselőjeként, valamint más közép- és kelet-európai országok képviselőit Brüsszelbe, hogy az Észak-atlanti Szövetség Tanácsa előtt fejtsek ki nézeteiket. Ugyanígy meghívjuk ma a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének, a Csehszlovák Szövetségi Köztársaság, a Magyar Köztársaság, a Lengyel Köztársaság, a Bolgár Népköztársaság és Románia képviselőit a NATO-hoz, nem látogatóba, hanem állandó diplomáciai kapcsolat létesítésére a NATO-val. Ez lehetővé teszi számunkra, hogy e történelmi időben megosszuk velük gondolkodásunkat és elképzeléseinket.

8. Szövetségünk hozzájárul majd ahhoz, hogy leküzdjük a bizalmatlanság évtizedes hagyatékát. Hajlandók vagyunk intenzív katonai kapcsolatok kialakítására Moszkvával és más közép- és kelet-európai fővárossal, beleértve a NATO-parancsnoki szintjét is. [...]

11. A jelentős észak-amerikai hagyományos és az amerikai nukleáris fegyveres erők európai jelenléte arról a mély politikai egyetértésről tanúskodik, amely Észak-Amerika sorsát Európa demokráciáival szorosan összeköti. Európa változásával együtt védelmi kérdésekben alapvetően változtatnunk kell gondolkodás-módunkon. [...]

14. A szovjet csapatok Közép- és Kelet-Európából történt kivonásával és a hagyományos fegyveres erők korlátozásáról szóló szerződés megvalósulásával alapvetően megváltozik az integrált fegyveres erők struktúra és a szövetség stratégiája; ezután a következő elemeket tartalmazza:

– A szövetség kisebb és átstrukturált aktív fegyveres erővel fog rendelkezni. Ezek a fegyveres erők rendkívül mozgékonyak és alkalmazkodó képesek lesznek, ezért a szövetség irányítói magas fokú rugalmassággal számolhatnak a válsághelyzetre történő reakció során. A szövetség egyre nagyobb mértékben támaszkodik a nemzeti egységekből álló multinacionális hadtestekre.

– A szövetség lejjebb szállítja aktív egységeinek készenléti szintjét és csökkenti a gyakorlatok kiképzési követelményeit, valamint azok számát.

– A szövetség nagyobb mértékben fog arra a képességre hagyatkozni, hogy jelentősebb fegyveres erőket csak akkor állít fel, ha azok szükségessé válnak.

15. A béke megőrzéséhez a szövetségnek a közeljövőben meg kell tartania a nukleáris és hagyományos fegyveres erők megfelelő összetételét, amelyek Európában állásznak, és tartósan ott tartják őket, ahol jelenlétük elengedhetetlen. Védelmi szövetségként a NATO azonban állandóan hangsúlyozta, hogy egyik fegyverét sem veti be – csak önvédelem esetén – és a nukleáris fegyveres erők azon legalacsonyabb és legstabilabb szintjére törekszünk, amely a háború megakadályozásához szükséges.

16. Az európai politikai és katonai fordulat és a további változásokra való ki-látás most lehetővé teszi az érintett szövetséges partnerek számára a továbbhala-dást. Ezért megváltoztatják nukleáris elrettentő erőik méretét és azt feladatukhoz igazítják. Az új európai politikai és katonai helyzetből azt a következtetést vonták le, hogy jelentősen csökkent a legrövidebb hatótávolságú szubstratégiai nukleáris rendszerek szerepe. Elhatározták, hogy a szövetség a rövidebb hatótávolságú nukleáris eszközökről szóló tárgyalások kezdete után azonnal javasolja, hogy Eu-rópában felszámolja minden nukleáris tüzéségét hasonló szovjet eljárás fejében.

17. Röviddel a európai biztonságról szóló egyezmény aláírása után az Egye-sült Államok és a Szovjetunió között új tárgyalásoknak kell kezdődniük a rövi-debb hatótávolságú nukleáris eszközök csökkentéséről. Az érintett szövetséges partnerek kifejlesztik a fegyverkezés-ellenőrzési tárgyalások keretét, amely jóval kevesebb nukleáris fegyverrel, valamint a legrövidebb hatótávolságú szubstraté-giai nukleáris rendszerek iránti csökkenő igénnyel számol.

18. Végül az érintett szövetséges partnerek a szovjet fegyveres erők teljes ki-vonásával és az európai biztonsági egyezmény megvalósításával csökkenthetik a nukleáris fegyverekre való támaszkodást. Ezek ugyan továbbra is jelentős sze-repet foglalnak el a szövetség össz-stratégiájában, mert biztosítják, hogy soha ne alakulhasson ki olyan helyzet, amikor a katonai fellépések reakcióként nem kel-lene nukleáris megtorlással számolni. A megváltozott Európában a szövetséges felek mégis abban a helyzetben lesznek, hogy olyan új NATO-stratégiát fogadjá-nak el, amely a nukleáris erőket valóban az utolsóként bevetendő fegyverré teszi.

(Fordította: Tuli Andrea)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 396–399.)

AZ ÉSZAK-ATLANTI TANÁCS NYILATKOZATA A BÉKÉRŐL ÉS AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSRŐL (RÓMA, 1991. NOVEMBER 8.)

(Kivonat)

1. Mi, az Észak-atlanti Szövetség tagállamainak kormány- és államfői, Rómá-ban összegyűltünk, hogy új fejezetet nyissunk szövetségünk történetében. Az itt elfogadott messzire mutató döntések fontos fejezetet jelentenek a szövetség át-alakulásában, amelyet tavaly Londonban indítottunk útnak.

2. A világ alapvetően megváltozott. A szövetség jelentősen hozzájárult ehhez. Észak-Amerika és egész Európa népei most már közös értékközösséget alkothat-

nak, ami a szabadságon, demokrácián, az emberi jogokon és a jogállamiságon alapul. A változás mozgó erejeként, a stabilitás forrásaként és tagjai biztonságának nélkülözhetetlen biztosítékaként szövetségünk a jövőben is kulcsszerepet játszik az új, tartós európai békerend kiépítésében, az együttműködés és a jólét Európájának megteremtésében.

Új biztonsági struktúra

3. Az új Európában előttünk álló kihívásokat egy intézmény nem tudja teljesítésében feltartóztatni, hanem csak az egymásba nyúló intézmények szövevénye, amely összeköti egymással Európa és Észak-Amerika államait. Ezért egy új biztonsági építkezésen dolgozunk, ahol kiegészíti egymást a NATO, az EBEÉ, az Európai Közösség, a WEU és az Európa Tanács. Fontosak lesznek a regionális kooperációs struktúrák is. Ez az együttműködés a legnagyobb jelentőségű akkor lesz, ha megakadályozza az instabilitást és megosztást, amelyek különböző okokból, például a gazdasági egyensúly hiányából vagy az erőszakos nacionalizmusból keletkezhetnek.

A szövetség jövőbeni szerepe: új Stratégiai Elképzelésünk

4. Tegnap hoztuk nyilvánosságra új Stratégiai Elképzelésünket. Biztonságunk jelentősen javult. Már nem vagyunk kitéve a masszív támadás régi fenyegetésének. Az óvatosság mégis azt parancsolja, hogy fenntartsuk a stratégiai egyensúlyt és készen álljunk szembesülni mindazokkal a lehetséges biztonsági kockázatokkal, amelyek instabilitásból és feszültségből eredhetnek. Az észak-amerikai fegyveres erők európai jelenlétében kifejeződő fontos transzatlanti kapcsolattal biztosított szövetségünk tartós érték marad a bizonytalanság és az előre nem látható kihívások között. Új Stratégiai Elképzelésünk erősíti a NATO alapfunkcióit és az alapvetően megváltozott európai helyzetre való tekintettel lehetővé teszi számunkra, hogy megvalósítsuk a széleskörűen tervezett stabilitás és biztonság alapját, amely felöleli a politikai, gazdasági, szociális és környezetpolitikai szempontokat a nélkülözhetetlen védelmi dimenzióval együtt. Az esélyek még sohasem voltak jobbakk, hogy szövetségünk céljait a washingtoni szerződés 2. és 4. pontjával összhangban elérjük. Következésképpen biztonsági politikánk három egymást kölcsönösen erősítő elemre támaszkodik: a párbeszédre, az együttműködésre és a kollektív védelmi képesség fenntartására. Ezen elemek megfelelő alkalmazása különösen fontos lesz a biztonságunkat érintő válságok elhárítása-
kor vagy azok leküzdésekor.

5. Szövetségünk katonai vonatkozása jelentős tényező marad. Mégis új vonás, hogy ez sokkal jobban fogja szolgálni a széleskörűen tervezett biztonsági koncepciót, mint valaha. A szövetség továbbra is kizárólag védekezésre irányul; megőrzi az integrált katonai struktúrán és a kooperációs- és koordinációs megállapodásokon nyugvó kollektív intézkedéseit, valamint a hagyományos és nukleáris fegyveres erőknek a belátható jövőnek megfelelő összetételét.

Fegyveres erőink alkalmazkodnak új feladataikhoz, miközben kisebbek és rugalmasabbak lesznek. Ezért jelentősen csökkentjük hagyományos fegyveres erőink számát, mint ahogy számos esetben készenléti szintjüket is alább vesszük. Megnöveljük mozgékonyágukat, hogy a válságok széles skálájára reagálhassanak. Úgy épülnek fel, hogy válságkezelésre és védekezésre egyaránt képesek legyenek rugalmas képességeik révén. A többnemzetiségű egységek nagyobb szerepet fognak játszani az integrált katonai struktúrában. Jelentősen csökkentjük a NATO-nak alárendelt nukleáris fegyvereket: az európai szubstratégiai fegyverekből álló NATO-készletet a taorminai Nukleáris Tervezőcsoport határozatai értelmében hozzávetőlegesen 80 százalékkal csökkentik. A szövetségesek nukleáris fegyveres erőinek alapvető célja politikai: a béke megőrzése és a háború, vagy bármiféle más kényszer elkerülése. [...]

Kapcsolatok a Szovjetunióval és Közép- és Kelet-Európa más államaival: minőségi lépés előre

9. Állandóan támogattuk a demokrácia fejlődését a Szovjetunióban valamint Közép- és Kelet-Európa más államaiban. Ezért üdvözljük ezen államok politikai és gazdasági reformok melletti elkötelezettségét, miután népeik lerázták magukról a totalitárius kommunista uralmat. Üdvözljük, hogy a balti államok nemrég visszanyerték függetlenségüket. Közép- és Kelet-Európában támogattunk és gyakorlati segítséget nyújtunk minden reformlépésnek, hogy megbirkózzanak e nehéz átmenettel. Itt arra a meggyőződésünkre támaszkodunk, hogy biztonságunk elválaszthatatlanul összekapcsolódik valamennyi más európai államéval.

10. A szövetség hozzájárulhat, hogy ezen országokban támogassa a biztonság és a bizalom érzését, amellyel erősödik képességük, hogy eleget tegyenek EBEÉ-kötelezettségeiknek és a demokratikus fordulat visszafordíthatatlanná váljon. Hozzájárulását erősítve az egységes és szabad Európa létrejöttének törekvésben, szövetségünk a londoni csúskonferencián baráti kezdet nyújtott Közép- és Kelet-Európa államainak és állandó diplomáciai kapcsolatra lépett velük. Együtt írtuk alá a Párizsi Közös Nyilatkozatot. A múlt év júniusban a szövetség Koppenhágában további kezdeményezést tett az ezen államokkal való partneri viszony

fejlesztéséhez. Átfogó programunk a magas szintű látogatásokról, a biztonsági és az azzal összefüggő kérdésekről szóló véleménycserékről, intenzívvé tett katonai kapcsolatokról valamint különböző témákban tapasztalatcserékről bebizonyította annak értékességét és lényegesen hozzájárult a NATO és ezen államok közötti új viszony kiépítéséhez. Ez dinamikus folyamat: a demokratikus intézmények fejlődése egész Közép- és Kelet-Európában és az együttműködés terén szerzett bátorító tapasztalatok, valamint ezen államok szorosabb kapcsolatok iránti óhaja feladatként jelöli ki számunkra, hogy a velük való kapcsolatunkat kiszélesítsük, megerősítsük és minőségileg új szintre emeljük.

11. Ezért az a szándékunk, hogy következő lépésként a konzultáció és a kooperáció erőteljesebben intézményesített viszonyát hozzuk létre a politikai és biztonsági kérdésekben. A folyamat e szakaszában ezért meghívjuk a Bolgár Népköztársaság, az Észt Köztársaság, a Lett Köztársaság, a Litván Köztársaság, a Lengyel Köztársaság, a Román Köztársaság, a Csehszlovák Szövetségi Köztársaság, a Magyar Köztársaság és a Szovjetunió külügyminisztereit, hogy 1991 decemberében találkozzanak külügyminisztereinkkel Brüsszelben és fogadjanak el közös politikai nyilatkozatot arról, hogy bevezetik a partnerség ezen új korszakát, valamint közelebbről meghatározzák e folyamat módozatait és tartalmát. Különösen a következő tevékenységeket javasoljuk:

- miniszteri szinten éves találkozó az Észak-atlanti Tanáccsal, amelyet Észak-atlanti Kooperációs Tanácsnak lehetne nevezni;
 - rendszeres találkozó az Észak-atlanti Tanáccsal követi szinten;
 - pótlólagos találkozó az Észak-atlanti Tanáccsal miniszteri és követi szinten, ha ezt a körülmények megkövetelik;
 - rendszeres találkozó közösen meghatározandó időközökben;
 - alárendelt NATO-bizottságokkal, a Politikai és a Gazdasági Bizottsággal is bezárólag;
 - a Katonai Bizottsággal, és irányításával más NATO katonai hatóságokkal.
- E folyamat hozzájárul az EBEÉ-célok megvalósításához, annak illetékessége és mechanizmusának megsértése nélkül. Mindez a szövetség alapfunkcióival összhangban valósul meg.

12. Konzultációink és együttműködésünk biztonsági és azzal összefüggő kérdésekre irányulnak, amelyek során a szövetségesek felkínálhatják tapasztalataikat és szaktudásukat, mint például a védelemtervezés, a polgári és katonai kapcsolatok demokratikus elképzelései, a légi közlekedés szabályozásának polgári-katonai koordinációja és a védelmi termelésről a polgári célokra való átállás területén. Új kezdeményezésünk erősíti partnereink részesedését szövetségünk „harmadik dimenziójának” tudományos és környezetvédelmi programjaiban. Lehetővé teszi a NATO-ról szóló információ messzemenő terjesztését Közép- és Kelet-Európa államaiban, többek között a diplomáciai kapcsolatok révén terem-

tett utakon és követségeinken keresztül. Együttműködési intézkedéseink alátámasztására megfelelő eszközöket fogunk rendelkezésre bocsátani.

(Fordította: Tuli Andrea)

(Curt Gasteyer: Europa von der Spaltung zur Einigung... i. m. 399–401.)

NYILATKOZAT AZ ÉSZAK-ATLANTI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TANÁCS (NACC) ALAKULÓ ÜLÉSÉRŐL (BRÜSSZEL, 1991. DECEMBER 20.)

[...]

2. Az európai kapcsolatok új korszakában, amelyben párbeszéd, partnerség és együttműködés lépett az elmúlt évek konfrontációja és megosztottsága helyébe, elhatároztuk, hogy az új, tartós európai békerenden dolgozunk. A NATO pozitív befolyása tudatában, a stabilitás forrásaként azt a közös célt tűzi ki maga elé, hogy az európai biztonsághoz a közép- és kelet-európai stabilitás támogatásával járul hozzá. A biztonság, ahogy a párizsi Közös Nyilatkozatban megállapítottuk, oszthatatlan és valamennyi tagállamunk biztonsága elválaszthatatlanul összekapcsolódik minden EBEÉ-állam biztonságával. Demokratikus társadalmak megszilárdítása és védelme, mindenféle kényszertől és megfélemlítéstől való mentessége az egész kontinensen ezért mindannyiunk ügye. Azzal, hogy szorosabb kapcsolatokat építünk ki, a továbbiakban a nagyobb előrelépés valamennyi feltételét szeretnénk megteremteni, amelyet egész Európában a demokratikus intézmények megszilárdításával, az emberi jogok és gazdasági szabadság tiszteletben tartásával elértünk. A modern és versenyképes piacgazdaságok létrehozására irányuló fáradozások sikere lényeges körülmény a jelentős gazdasági különbségek legyőzéséhez és ezzel közös biztonságunk és stabilitásunk erősítéséhez. Megerősítjük annak szükségességét, hogy e fáradozásokat a jövőben is minden rendelkezésünkre álló eszközzel támogatunk.

3. Elszántak vagyunk abban, hogy alapvetően hozzájáruljunk közös célunkhoz, az egyesült és szabad Európához. Új közös törekvésünk az EBEÉ szerepének növekedéséhez és az EBEÉ céljainak megvalósításához illetékességének és mechanizmusainak megsértése nélkül járul hozzá. Olyan szerkezetre törekszünk az új Európa számára, amely a helsinki záróokmány és a párizsi charta határozatain és alapelvein nyugszik. Manapság a biztonság széles elképzelésen alapszik, amely a korábbinál nagyobb mértékben politikai, gazdasági, szociális és környezetpolitikai vonatkozásokat, valamint a védelmi dimenziót is felöleli. Ezért az egymásba nyúló intézmények szövevénye, amelyben olyan szervezetek, mint a

NATO, az EBEÉ, az Európai Közösség, a WEU és az Európa Tanács egymást ki-egészítik, s minden európai és észak-amerikai állam szabadságát, biztonságát és jólétét leginkább biztosítják. Regionális kooperációs struktúrák ugyanígy fontos részei ennek az átfogó biztonsági építménynek. Üdvözljük a hagyományos és a nukleáris fegyverkezés ellenőrzési és leszerelési lépéseit. Elszántak vagyunk, hogy elérjük az európai biztonsági konferencia- és a START-szerződés teljes alkalmazását és továbbra is a legalacsonyabb fegyverkezési szintű biztonságra törekszünk. Mindannyian elismerjük annak szükségességét és felelősségét, hogy biztosítsuk az atomfegyverek elterjedésének korlátozásáról szóló szerződés korlátlan tiszteletben tartását, és tartózkodjunk minden olyan lépéstől, amelyek nukleáris vagy más tömegpusztító fegyverek elterjedéséhez vezetnének, s minden intézkedést megteszünk a nukleáris vagy egyéb destabilizáló katonai technológiák exportjának megakadályozása érdekében. A Szovjetunió felelős személyiségei megerősítették szándékukat, hogy e fegyverek biztos, felelős és megbízható ellenőrzését egységes irányítás alatt biztosítják. Az Észak-atlanti Kooperációs Tanács minden tagja egyetért e szándék jelentőségével.

4. A római szövetségi csúcs javaslatának megfelelően megállapodtunk, hogy a meglevő diplomáciai kapcsolatainkra építünk, s politikai és biztonsági kérdésekben az együttműködés és a konzultáció erőteljesebben intézményesített viszonyát fejlesztjük; különösen:

- miniszteri szintű éves találkozó az Észak-atlanti Tanáccsal az Észak-atlanti Kooperációs Tanácsban;
- 1992 februárjától kezdve minden második hónapban az Észak-atlanti Tanács találkozója az együttműködő partnerekkel követi szinten;
- pótlólagos Észak-atlanti Kooperációs Tanács találkozó miniszteri szinten vagy az Állandó Észak-atlanti Tanács találkozója az együttműködő partnerek követeivel, ha a körülmények ezt megkövetelik;
- rendszeres időközökben alárendelt NATO-bizottsági találkozó az együttműködő partnerek képviselőivel. Ide tartozik többek között a Politikai Bizottsággal és a Gazdasági Bizottsággal, a Katonai Bizottsággal és az annak irányítása alatt álló más NATO katonai hatósággal, valamint a NATO Atlanti Politikai Tanácsadó Csoportjával tartott találkozó.

5. Konzultációink és kooperációink súlypontja a biztonsági és az azzal összefüggő kérdésekre helyeződik, mint például a védelem tervezése, a fegyverkezési ellenőrzés elvi kezdeményezései, a polgári és katonai kapcsolatok demokratikus elképzelései, a légi közlekedés szabályozásának polgári-katonai koordinációja és a védelmi termelésről a polgári célokra való átállás. Erősíteni fogjuk együttműködő partnereink részesedését szövetségünk „harmadik dimenziójának” tudományos és környezetvédelmi programjaiban. Aktívan együtt dolgozunk a NATO-ról szóló információ messzemenő terjesztésén Közép- és Kelet-Európa ál-

lamaiban, többek között a diplomáciai kapcsolatok révén teremtett utakon és a NATO tagállamainak követségein keresztül.

6. A fenti folyamat megvalósítását, különösen a NATO-Bizottságokkal és az Észak-atlanti Tanáccsal történő követszintű találkozó gyakorlati előkészületeit a munkatervet előkészítő követek tisztázzák.

7. Az Észak-atlanti Kooperációs Tanáccsal történő éves találkozókat rendszerint Brüsszelben az Észak-atlanti Tanács őszi miniszteri ülésével összekötve rendezik meg. Kivételek lehetségesek. Következő évi találkozókat a norvég kormány meghívására júniusban Oslóban tartjuk.

(Fordította: Tuli Andrea)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 402–403.)

SZERZŐDÉS A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG, A NÉMET DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG, FRANCIAORSZÁG, NAGY- BRITANNIA, A SZOVJETUNIO ÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KÖZÖTT A NÉMETORSZÁG-KÉRDÉSRŐL SZÓLÓ BEFEJEZŐ SZABÁLYOZÁSRÓL (MOSZKVA, 1990. SZEPTEMBER 12.)

Hatálya: határok – Lengyelország – az erőszakról való lemondás – ABC-fegyverek – hagyományos haderők – szovjet haderők Németországban – NATO- és külföldi haderők – a négy nagyhatalom jogai – a német szuverenitás – haderő-átcsoportosítás – 1945–1949 közötti kisajátítások – háborús emlékművek és sírok – szabad-demokratikus alaprend – az NDK szerződése.

Szerződés a Németországra vonatkozó befejező szabályozásról

A Német Szövetségi Köztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Francia Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az Amerikai Egyesült Államok –

ABBAN A TUDATBAN, hogy népeik 1945 óta egymással békében élnek,

EMLÉKEZVE a legutóbbi európai történelmi változásokra, amelyek lehetővé tették, hogy úrrá legyenek a földrészt megosztottságán,

FIGYELEMMEL a négy hatalomnak Berlin és Németország mint egész vonatkozásában való jogaira és felelősségére és a négy hatalomnak a háborús és a háborút követő időszakból származó megfelelő egyezményeire és határozataira,

ELTÖKÉLVE, hogy az Egyesült Nemzetek alapokmányából következő kötelezettségekkel összhangban baráti, a népek egyenjogúságának és önállóságának alapelve tisztelétén nyugvó kapcsolatokat építenek ki, és egyéb, a világbéke megszilárdítására alkalmas intézkedéseket hoznak,

EMLÉKEZVE az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia Helsinkiben aláírt záróokmányának alapelveire,

ELISMERVE, hogy ezek az alapelvek igazságos és tartós európai békés rend kiépítésének szilárd alapjait alkották meg,

ELHATÁROZVA, hogy mindenki biztonsági érdekeit figyelembe veszik,

MEGGYŐZŐDVE annak szükséges voltáról, hogy az ellentéteket végérvényesen áthidalják és az európai együttműködést továbbfejlesztik,

MEGERŐSÍTVE arra irányuló készségüket, hogy a biztonságot megszilárdítják, különösen a fegyverzet ellenőrzésére, a leszerelésre és a bizalom kialakítására irányuló hatékony intézkedések által; az arra irányuló készségüket, hogy kölcsönösen nem tekintik egymást ellenségnek, hanem a bizalom és az együttműködés viszonyára törekednek, valamint ennek megfelelően arra irányuló készségüket, hogy az európai biztonsági és együttműködési konferencia keretében megfelelő intézményi előkészületek kialakítását jóindulatúan mérlegelik,

MÉLTATVA azt, hogy a német nép önrendelkezési jogának szabad gyakorlása révén kifejezte azt a szándékát, hogy Németország állami egységét helyreállítja, hogy az egyesült Európa egyenjogú és szuverén tagjaként szolgálja a világ békéjét,

ABBAN A MEGGYŐZŐDÉSBEN, hogy Németországnak mint államnak végérvényes határokkal való egyesítése jelentős hozzájárulás Európa biztonságához és stabilitásához,

AZZAL A CÉLLAL, hogy Németország vonatkozásában a végleges szabályozásban megállapodjanak,

ANNAK ELISMERÉSÉVEL, hogy ezáltal a Németország mint demokratikus és békés állam egyesítésével a négy hatalom Berlin és Németország mint egész vonatkozásában való jogai és felelőssége elveszíti a jelentőségét,

KÉPVISELVE külügyminisztereik által, akik az 1990. február 13-i ottawai konferencia nyilatkozatának megfelelően 1990. május 5-én Bonnban, 1990. június 22-én Berlinben, 1990. július 17-én Párizsban a Lengyel Köztársaság külügyminiszterének részvételével és 1990. szeptember 12-én Moszkvában találkoztak –

A KÖVETKEZŐKBEN ÁLLAPODNAK MEG:

1. cikk

/1/ Az egyesült Németország magában foglalja majd a Német Szövetségi Köztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság és egész Berlin területét. Külső

határai a Német Demokratikus Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság határai, és ezen szerződés hatálybalépésének napján végérvényesek lesznek. Az egyesült Németország határai végérvényes jellegének elismerése lényeges alkotórésze Európa békés rendjének.

/2/ Az egyesült Németország és a Lengyel Köztársaság a közöttük fennálló határokat nemzetközi jogilag kötelező szerződésben ismerik el.

/3/ Az egyesült Németországnak semminemű területi követelése nincs más államokkal szemben, és ilyeneket a jövőben sem fog támasztani.

/4/ A Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kormányai biztosítják, hogy az egyesült Németország alkotmánya semminemű olyan rendelkezést nem tartalmaz majd, amely ezekkel az elvekkel összeegyeztethetetlen. Ez ennek megfelelően érvényes azokra a határozatokra, amelyek a bevezetőben és a Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye 23. cikkének 2. és 146. pontjában le vannak szögezve.

/5/ A Francia Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az Amerikai Egyesült Államok kormányai ténylegesen tudomásul veszik a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kormányainak megfelelő kötelezettségvállalásait és nyilatkozatait, és kijelentik, hogy ezek megvalósításával az egyesült Németország határainak végleges jellege elismerést nyer.

2. cikk

A Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság megerősítik azt a nyilatkozatukat, hogy német földről csakis béke indul majd ki. Az egyesült Németország alkotmánya szerint olyan cselekmények, amelyek alkalmasak arra és azzal a szándékkal követik el őket, hogy a népek békés együttélését megzavarják, különösképpen pedig egy támadó háborút készítsenek elő, alkotmányellenesek és büntetendők. A Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kormányai kijelentik, hogy az egyesült Németország egyetlen fegyverét sem fogja valaha is alkalmazni, mivel ez megegyezik alkotmányával és az Egyesült Nemzetek alapokmányával.

3. cikk

/1/ A Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kormányai megerősítik lemondásukat atom-, biológiai és vegyi fegyverek előállításáról, birtoklásáról és a felettük való rendelkezési jogról. Kijelentik, hogy e kö-

teleleztségekhez az egyesült Németország is tartja magát. Kiváltképpen továbbra is érvényben vannak az atomfegyverek elterjesztésének tilalmáról szóló 1968. július 1-jei szerződés jogai és kötelezettségei az egyesült Németország számára.

/2/ A Német Szövetségi Köztársaság kormánya a Német Demokratikus Köztársaság kormányával teljes egyetértésben 1990. augusztus 30-án Bécsben az európai hagyományos haderőkről szóló tárgyalások során a következő nyilatkozatot tette:

„A Német Szövetségi Köztársaság kormánya kötelezettséget vállal arra, hogy az egyesült Németország haderőit háromtól négy évig terjedő időszak alatt 370 000 fős (szárazföldi, légi és tengeri haderők) személyi állományra csökkenti. Ez a csökkentés az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia első szerződésének hatálybalépésével vegye kezdetét. Ennek a teljes felső határnak keretében 345 000 főnél több nem tartozik majd a szárazföldi és a légi haderőkhöz, amelyek a megkötött egyezmény szerint egyedül tárgyai az európai hagyományos haderőkről folytatott tárgyalásoknak. A szövetségi kormány a szárazföldi és a légi haderők csökkentésére vonatkozó kötelezettségét jelentős német hozzájárulásnak tekinti az európai hagyományos haderők csökkentéséhez. Abból indul ki, hogy a következő tárgyalások során a tárgyalások többi résztvevői is hozzájárulnak majd az európai biztonság és stabilitás megszilárdításához, beleértve a személyi állomány korlátozására vonatkozó rendszabályokat.”

A Német Demokratikus Köztársaság kormánya ehhez a nyilatkozathoz határozottan csatlakozott.

/3/ A Francia Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az Amerikai Egyesült Államok kormányai tudomásul veszik a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kormányainak ezen nyilatkozatait.

4. cikk

/1/ A Német Szövetségi Köztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormányai kijelentik, hogy az egyesült Németország és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége szerződéses formában szabályozni fogják a szovjet haderőknek a mai Német Demokratikus Köztársaság és Berlin területén való tartózkodásának feltételeit, valamint ezen haderők kivonásának lebonyolítását, amely 1994. év végéig végrehajtásra kerül a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kormányai kötelezettségeinek megvalósításával összefüggésben, amelyre jelen szerződés 3. cikk 2. bekezdése vonatkozik.

/2/ A Francia Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Ki-

ráltság és az Amerikai Egyesült Államok kormányai tudomásul veszik ezt a nyilatkozatot.

5. cikk

/1/ A szovjet haderőknek a jelen szerződés 4. cikkével megegyezően a mai Német Demokratikus Köztársaság és Berlin területéről való kivonásuk befejezéséig ezen a területen az egyesült Németország haderőiként kizárólag a szárazföldi védelem német kötelékei állomásoznak majd, amelyek nincsenek betagolva azon szövetségi struktúrákba, amelyeknek német haderők a többi német területen alá vannak rendelve. A jelen cikk 2. bekezdésének ellenére ezen időtartam alatt más államok haderői ezen a területen nem állomásoznak vagy nem fejtenek ki valamely egyéb katonai tevékenységet.

/2/ A szovjet haderőknek a mai Német Demokratikus Köztársaság és Berlin területén való tartózkodása időtartama alatt német kívánságra a Francia Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok haderői az egyesült Németország és a szóban forgó államok közötti megfelelő szerződéses megállapodások alapján továbbra is Berlinben állomásoznak. A Berlinben állomásozó valamennyi nem német haderő és felszerelésük mennyisége nem lesz nagyobb, mint jelen szerződés aláírásának időpontjában. Új fegyverzetfajtákat nem német haderők ott nem vezetnek be. Az egyesült Németország kormánya azoknak az államoknak a kormányaival, amelyek haderőket állomásoztattak Berlinben, méltányos feltételek mellett, az érintett államokkal fennálló kapcsolatok figyelembevételével szerződéseket fog kötni.

/3/ A szovjet haderőknek a mai Német Demokratikus Köztársaság területéről és Berlinből való kivonásának befejezte után Németországnak ebben a részében a német haderőknek olyan kötelékei is állomásozhatnak majd, amelyek azonos módon vannak katonai struktúráknak alárendelve, mint a többi német felségterületen levők, de atomfegyver hordozók nélkül. Ez nem vonatkozik hagyományos fegyverrendszerekre, amelyek a hagyományosak mellett egyéb felhasználási lehetőséggel is bírnak, ezek azonban Németországnak ebben a részében hagyományos feladat ellátására vannak felszerelve és csakis erre vannak szánva. Külföldi haderőket és atomfegyvereket vagy ezek hordozóit Németországnak ezen a területén sem nem állomásoztatnak, sem oda át nem helyeznek.

6. cikk

Az egyesült Németországnak azt a jogát, hogy szövetségekhez tartozzék, minden ebből következő jogokkal és kötelezettségekkel, ez a szerződés nem érinti.

7. cikk

/1/ A Francia Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az Amerikai Egyesült Államok ezennel befejezettnek tekintik a Berlinre és Németországra, mint egészre vonatkozó jogait és kötelezettségeiket. Ennek eredményeként a megfelelő, ezzel összefüggő négyoldalú megállapodások, határozatok és gyakorlatok megszűnnek, és a négy hatalom valamennyi megfelelő intézményeit felosztatják.

/2/ Az egyesült Németország ennek megfelelően teljes szuverenitással rendelkezik bel- és külügyi tekintetében.

8. cikk

/1/ Ez a szerződés megköveteli a ratifikációt vagy elfogadást, amelyet mihamarabb meg kell ejteni. Német részről a ratifikációt az egységes Németország hajtja végre. Ez a szerződés attól kezdve az egyesült Németországra vonatkozik.

/2/ A ratifikációs vagy elfogadási okmányokat az egyesült Németország kormányánál helyezik letétbe. Ez a többi szerződést kötő fél kormányait minden egyes ratifikációs vagy elfogadási okmány letétbe helyezéséről értesíti.

9. cikk

Ez a szerződés az egyesült Németország, a Francia Köztársaság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és az Amerikai Egyesült Államok részére az ezen államok részéről való utolsó ratifikációs vagy elfogadási okmány letétbe helyezése napján lép életbe.

10. cikk

Ezen szerződés eredeti példányát, amelynek német, angol, francia és orosz szövege azonos módon kötelező, a Német Szövetségi Köztársaság kormányánál helyezik letétbe, amely a többi szerződést kötő fél kormányainak hiteles példányokat bocsát rendelkezésére.

Ennek hiteléül az erre meghatalmazott alulírottak ezt a szerződést aláírták.

Kelt Moszkvában 1990. szeptember 12-én.

A Német Szövetségi Köztársaság részéről Hans-Dietrich Genscher

A Francia Köztársaság részéről Roland Dumas

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége részéről Eduard Sevardnadze

A Német Demokratikus Köztársaság részéről Lothar de Maizière

Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság részéről Douglas Hurd

Az Amerikai Egyesült Államok részéről James Baker

(Németh István: *A német kérdés 1945-1990. Dokumentumgyűjtemény.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. 244-249.)

EGYEZMÉNY A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA
ÉS A SZOVJET SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGOK SZÖVETSÉGE KORMÁNYA
KÖZÖTT EGYES ÁTVEZETŐ INTÉZKEDÉSEKRŐL
(BONN, 1990. OKTÓBER 9.)

A Német Szövetségi Köztársaság kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok kormánya

TEKINTETTEL Németország állami egységének helyreállítására,

HIVATKOZÁSSAL a Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége közötti szerződésre a szovjet csapatoknak a Német Szövetségi Köztársaság területén való határidőház kötött tartózkodása feltételeiről és tervszerű kivonása módozatairól,

HIVATKOZVA a Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége közötti szerződésre a gazdaság, az ipar, a tudomány és a technika területén való átfogó együttműködés fejlődésére,

ABBÓL KIINDULVA, hogy a Német Demokratikus Köztársaság kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormánya között kötött egyezmények tekintetében a bizalom megóvásának mindkét részről elismert elvei fontos elemét alkotják az együttműködés továbbfejlesztésének a piacgazdasági körülményekhez való alkalmazkodás jegyében,

MEGÉRTVE azt, hogy ez az egyezmény további konkrét hozzájárulást képez az európai együttműködés fejlesztésére vonatkozó nemzetközi fáradozások keretében, amely hozzájárulás összhangban van a pozitív európai folyamatokkal –

MEGEGYEZÉSRE JUTOTT a következőkben:

1. cikk

/1/ A szerződő felek egyetértenek abban, hogy a szovjet fél a Német Szövetségi Köztársasággal való megfelelő szerződések alapján viseli azokat a költségeket és ráfordításokat, amelyek a szovjet csapatok, tagjaik és ezek családtagjai időleges tartózkodásával

– Brandenburg, Mecklenburg-Előpomeránia, Szászország, Szászország-Anhalt és Thüringia szövetségi tartományok területén az 1990. október 3-i állapot szerint

– és a Berlin szövetségi tartomány ezen egyezmény szellemében egyenlő állásúnak tekintett következő városi kerületeiben: Mitte, Prenzlauer Berg, Friedrichshain, Treptow, Köpenick, Lichtenberg, Weissensee, Pankow, Marzahn, Hohenschönhausen, Hellersdorf az 1990. október 3-i állapot szerint,

a következőben „tartózkodási helynek” nevezve kapcsolatosak.

/2/ A szerződő felek egyetértésre jutottak abban, hogy a német márkának a szovjet csapatok tartózkodási helyén törvényes fizetőeszközként való bevezetésével különleges német márka átvezetési alapot hoznak létre az 1991-től 1994-ig terjedő évekre. Ez az alap azon szovjet csapatok fenntartása és kivonása kiadásainak fedezésére szolgál, amelyek határidőhöz kötötten a tartózkodási helyen találhatók.

A Német Szövetségi Köztársaság kormánya ennek az alapnak, tekintettel a szovjet csapatok kivonására, amely szakaszosan legkésőbb az 1994. év végéig befejeződik, az 1991-től 1994-ig terjedő időtartamra 3000 millió német márka végösszeget bocsát rendelkezésre.

Az 1991-es évben ebből a végösszegeből 1200 millió német márka részösszeget fognak rendelkezésre bocsátani. A végösszeg fennmaradó részét az 1992-től 1994-ig terjedő évekre osztják el. Az 1992-től 1994-ig terjedő évi hozzájárulásokat mindenkor az előző naptári év negyedik negyedében fogják a szovjet félnek felajánlani.

Az egy naptári évre esedékes teljes összegből havonta kifizetendő összegek nagyságáról a szerződő felek illetékes szervei fognak megállapodni.

/3/ A német márkában való ráfordítások fedezésére, amelyeket a szovjet fél csapatai tartózkodásával kapcsolatban saját maga fedez, a német fél két kölcsönrészletben kamatmentes pénzügyi hitelt nyújt összesen 3000 millió német márka nagyságban. Az első kölcsönrészletet 2000 millió német márka nagyságban 1990 októberében, a második hitelrészletet 1000 millió német márka nagyságban 1991. X. 1-jén bocsátják a szovjet fél rendelkezésére. A mindenkor hitelrészlet törlesztése az igénybevételét követő öt év leteltével a megfelelő összeg nagyságában történik meg. A hitel folyósításának és törlesztésének eljárását külön hitelszerződésben szabályozzák.

/4/ A német márka átváltási alapot a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormánya által kinevezett kirendeltség intézi.

2. cikk

/1/ A Német Szövetségi Köztársaság kormánya a szovjet csapatoknak a tartózkodási helyükről való szakaszos kivonására 1000 millió német márkát bocsát rendelkezésre a szállítási költségek fedezésére. Szükség esetén ennek az összegnek keretében műszaki segítséget ad vasúti szállítási kapacitások és szolgáltatások nyújtásával a német haderőkre érvényes feltételekkel a szovjet csapatok és vagyontárgyaik végleges kivonásához a szovjet határig vagy német tengeri kikötőig, ideértve az átrakodási költségeket és a kikötői illetékeket, a Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének a szovjet csapatoknak a Német Szövetségi Köztársaság területéről való határidőhöz kötött tartózkodása feltételeiről és tervszerű kivonása módozatairól kötött szerződés 1. számú melléklete VI. pontjának megfelelően.

/2/ Az évi összegek megállapításáról és a minden év teljes összege havi részleteinek kifizetéséről a szerződő felek illetékes hatóságai állapodnak meg.

3. cikk

/1/ A német fél a szovjet félnek azon költségek részleges fedezésére, amelyek a szovjet félre a szovjet csapatoknak a tartózkodási helyről való kivonása során és utána keletkeznek, támogatást nyújt különleges polgári lakásépítési programnak a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége európai részében való végrehajtására a kivonandó szovjet csapatok számára, amelyet a szovjet fél az 1991-től 1994-ig terjedő évekre négyzetméter lakóterület létrehozására tervezett.

/2/ A Német Szövetségi Köztársaság kormánya e program finanszírozására az 1991-től 1994-ig terjedő évekre összesen 7800 millió német márkát bocsát rendelkezésre. Ezeket a pénzeszközöket kizárólag célirányosan a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége európai részében városok és városszerű települések kibővítése formájában, valamint egyenként évi 100 000 négyzetméter lakóterület kapacitású négy házépítő kombinát létrehozására kell felhasználni.

A Német Szövetségi Köztársaság által rendelkezésre bocsátott pénzeszközök befizetésének eljárását és igénybevételük eljárását a szerződő felek külön jegyzőkönyvben úgy szabályozzák, hogy az előzőleg felsorolt program a megnevezett időszakban teljesülhessen.

/3/ A Német Szövetségi Köztársaság által rendelkezésre bocsátott pénzmenyiség és a szovjet fél saját hozzájárulásainak keretében a kulcsrakész lakásépítés, házak és építőanyagok befejező kapacitásainak létrehozása és korszerűsítése, építőgépek, berendezések és építőanyagok szállítása eszközölhető. A program célja, hogy lehetőleg nagyszámú lakást kedvező költségű kivitelezésben építsenek, amelynek során kiváltképpen már rendelkezésre álló infrastruktúrákhoz való csatlakozás történik meg, és valamennyi helyi szállítási, valamint előállítási lehetőséget felhasználnak.

/4/ A szovjet fél szavatolja a program idejében való végrehajtását, beleértve mindennemű lelkiismeretes tervezést és a szükséges engedélyek rendelkezésre bocsátását. Meghatározza azt a szovjet szervezetet, amely megbízóként szerepel.

/5/ Közös irányító bizottságot hoznak létre, amely az illetékes miniszterek szintjén legalább hathavonta összeül. A bizottság és személyesen a hozzátartozó miniszterek feladata, hogy a program előrehaladását és eredményes befejezését ezen egyezmény célkitűzései figyelembevételével előmozdítsák.

4. cikk

/1/ A Német Szövetségi Köztársaság kormánya, lehetőségei keretében, támogatja a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormányát a tartózkodási helyükről a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségébe kivonuló szovjet csapatok tartalékalományba elbocsátott tagjai, valamint visszatérő házastársaik és gyermekeik kiképzése és átképzése megvalósításában és a munkáséletbe való beilleszkedésben.

/2/ E támogatás kapcsolódik az együttműködés meglevő programjaihoz és terveihez, elsősorban a tervezett lakásépítési programhoz. Az intézkedések támogatassák a piacgazdaság és a vállalkozások bevezetését és fejlesztését, különösen a népgazdaság elsődleges területein.

/3/ A kiképzés és az átképzés valamennyi programját, amennyiben lehetséges, a szak- és a vezető munkaerők ki- és továbbképzésének meglevő, szükség esetén új intézményei alapján bonyolítják le, rendszerint a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége területén.

/4/ A Német Szövetségi Köztársaság kormánya ezen intézkedések lebonyolítására az 1991-től 1994-ig terjedő években 200 millió márkát bocsát rendelkezésre.

/5/ A ki- és átképzési programok részleteit külön egyezményben rögzítik a szovjet csapatoknak a tartózkodási helyükről kivonuló tagjai és visszatérő házastársaik és gyermekeik foglalkozási és iskolázottsági szerkezetük, valamint a szovjet munkaerőpiacon keresett minősítések szovjet részről végrehajtott elem-

zése alapján az erre a célra a Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormányai által felállított vegyes munkacsoport.

5. cikk

/1/ Az ezen szerződés 1., 2., 3. és 4. cikkében megállapított összegek kifizetésével a német fél a szovjet csapatok határidőhöz kötött tartózkodása és szakaszosan bekövetkező kivonása költségeinek finanszírozásával a lakásépítési program és az átképzés finanszírozásával összefüggő kötelezettségeit teljesítette.

/2/ A szerződő felek jelen egyezmény végrehajtása során, az 1., a 2., a 3. és a 4. cikkben megnevezett összegekben egyetértő átcsoportosításokat hajthatnak végre, amelyek jelen szerződés céljaival nem kerülhetnek ellentmondásba. A lakásépítésre szánt összegeket nem csökkentik.

6. cikk

/1/ A szerződő felek egyetértenek abban, hogy a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormányai közötti, a gazdasági kapcsolatokról szóló 1990. július 18-i egyezménynek megfelelően megállapítják a transzferábilis rubel szaldóját, amely a Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bank folyószámláin kialakult.

/2/ A szerződő felek 1991. június 30-ig megegyeznek az 1. cikkben megnevezett egyenleg német márkában vagy más konvertibilis valutában való átszámítás módjáról. A szerződő felek ezen az alapon tárgyalásokat kezdenek az adósságszabályozásról arra irányulóan, hogy ebből az elkövetkező öt évben ne keletkezzenek a szovjet félre nézve túlzott járulékos pénzügyi és gazdasági terhek, valamint arról, hogy ezt az adósságot a határidő lejártával törölni fogják.

7. cikk

/1/ A szerződő felek egyetértenek abban, hogy a szovjet fél eszközeivel épített és a szovjet csapatok tartózkodási helyén a szovjet csapatoknak használatra kiutalt ingatlanokon visszamaradó elmozdíthatatlan vagyontárgyak állagának és értékének meghatározását, amelyeknek tulajdonosa a szovjet fél, külön erre a célra kinevezett bizottság végezze el. Ez meghatározza ezen vagyontárgyak értékesítésének jellegét és módját is.

/2/ Ennek során a bizottság a következőkből indul ki:

a) A vagyontárgyak értékesítése a piac feltételei szerint történik. Ennek során a szovjet fél javaslatait megvizsgálják. Ha a vagyontárgyak a német hatóságok érdeklődésére tartanak számot, az érték megállapítása a szövetségi hatóságok számára érvényes előírások szerint történik meg.

b) A bizottság dönt a lehető kártérítési igényekről és egyéb lehetséges igényekről az átadandó ingatlanok hasznosításával összefüggésben.

c) A bizottság paritásos alapon működik és megalkotja ügyrendjét.

/3/ Amennyiben az összeg a 2. bekezdés a) pontja szerint megállapított részérték a 2. bekezdés b) pontja szerint megállapított károkat meghaladja, a szovjet fél megkapja a kiszámított összeget. Amennyiben a károk a részértékeket meghaladják, a különbözetet a német fél részére meg kell téríteni. A pénzügyi elszámolást a kamatokkal bezárólag végre kell hajtani, mihelyt a vagyontárgyakat értékesítették, és a használatukkal kapcsolatos valamennyi kárt meghatározták.

/4/ Az átadásig a Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között a szovjet csapatoknak a Német Szövetségi Köztársaság területén való átmeneti tartózkodásáról és tervszerű kivonásáról szóló szerződés 8. cikke szerint az ingatlanok az érvényes feltételek szerint a szovjet csapatoknak további használatra rendelkezésükre állnak.

8. cikk

/1/ A Wismut Szovjet–Német Részvénytársaság üzleti tevékenységét 1991. január 1-jei hatállyal beszüntetik. A felszámolás a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között a Wismut (Szovjet–Német Részvénytársaság) tevékenységének folytatásáról szóló 1962. december 7-i szerződéssel összhangban történik.

/2/ A Wismut részvényeseinek közös munkacsoportja a Wismut érvényes szerződési okmányai alapján eljárást dolgoz ki azoknak a kérdéseknek a szabályozására, amelyek a társaság üzleti tevékenységének megszűntével fellépnek, és javaslatait a két kormány elé terjeszti.

9. cikk

Jelen szerződés azon a napon lép hatályba, amelyen a Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége kormánya közölték egymással, hogy a hatálybalépéséhez szükséges belső állami feltételek teljesültek.

MEGTÖRTÉNT Bonnban 1990. október 9-én két eredeti példányban, mind-egyik német és orosz nyelven, ahol mindkét szöveg egyenlő mértékben kötelező.

A Német Szövetségi Köztársaság részéről dr. Theo Waigel

A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége részéről Vlagyiszlav P. Terehov

(Németh István: *A német kérdés 1945–1990...* i. m. 250–255.)

SZERZŐDÉS A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG ÉS A LENGYEL KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT A KÖZÖTTÜK FENNÁLLÓ HATÁROK ELISMERÉSÉRŐL (VARSÓ, 1990. NOVEMBER 14.)

A Német Szövetségi Köztársaság és a Lengyel Köztársaság –

ABBAN A TÖREKVÉSBEN, hogy kölcsönös kapcsolataikat egyetértésben a nemzetközi joggal, kiváltképpen az Egyesült Nemzetek Alapokmányával és az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia Helsinkiben aláírt záróokmányával, valamint a további konferenciák dokumentumaival,

ELTÖKÉLVE, hogy közösen hozzájárulnak egy európai békés rend felépítéséhez, amelyben a határok többé nem választanak el, és amelyek valamennyi európai népnek bizalomteljes együttélést és valamennyiük javára átfogó együttműködést, valamint tartós békét, szabadságot és stabilitást tesznek lehetővé,

ABBAN A MÉLY MEGGYŐZŐDÉSBEN, hogy Németországnak, mint államnak végérvényes határokkal való egyesülése jelentős hozzájárulás Európa békés rendjéhez,

TEKINTETTEL az 1990. szeptember 12-én Németország vonatkozásában a befejező szabályozásról aláírt szerződésre,

EMLÉKEZVE arra, hogy a második világháború befejeződése óta 45 év telt el, és annak tudatában, hogy az a súlyos nyomorúság, amellyel ez a háború járt, különösen sok német és lengyel elűzés vagy kitelepítés által elveszített hazája tekintetében, figyelemztetésül és kihívásul szolgál a két nép és állam közötti békés kapcsolatok kialakítására,

ATTÓL AZ ÓHAJTÓL ÁTHATVA, hogy kapcsolataik fejlesztésével megteremtsek a békés együttélés szilárd alapjait, és folytassák a németek és a lengyelek közötti tartós megértés és megbékélés politikáját –

EGYETÉRTÉSRE JUTOTTAK a következőkben:

I. cikk

A szerződő felek elismerik a közöttük fennálló határokat, amelyeknek vonalát a megállapított és fennálló német-lengyel államhatár jelzéséről szóló, a Német Demokratikus Köztársaság és a Lengyel Köztársaság között 1950. július 6-án kötött szerződés és a végrehajtásáról és kiegészítéséről kötött megállapodások (1951. január 27-i okmány Németország és Lengyelország közötti államhatár jelzésének végrehajtásáról; a Német Demokratikus Köztársaság és a Lengyel Népköztársaság közötti 1989. május 22-i szerződés az Odera torkolatában lévő tengeri területek elhatárolásáról), valamint a Német Szövetségi Köztársaság és a Lengyel Népköztársaság között 1970. december 7-én a kölcsönös kapcsolataik normalizálásának alapjairól kötött szerződések megállapítanak.

2. cikk

A szerződő felek kijelentik, hogy a közöttük fennálló határ most és a jövőben sértetlen, és kölcsönösen kötelezik magukat szuverenitásuk és területi sérthetlenségük korlátlan tiszteletben tartására.

3. cikk

A szerződő felek kijelentik, hogy kölcsönösen nincs semminemű területi igényük, és ilyeneket a jövőben sem támasztanak.

4. cikk

/1/ A szerződést meg kell erősíteni; a ratifikációs okmányokat, amilyen hamar csak lehetséges, Bonnban kicserélik.

/2/ A szerződés a ratifikációs okmányok cseréjének napján lép életbe.

Ennek hiteléül a szerződő felek képviselői e szerződést aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Megtörtént Varsóban, 1990. november 14-én két eredeti példányban, német és lengyel nyelven, s mindkét szöveg egyaránt hiteles.

A Német Szövetségi Köztársaság részéről Hans-Dietrich Genscher
A Lengyel Köztársaság részéről Krzysztof Skubiszewski

(Németh István: *A német kérdés 1945-1990...* i. m. 256-257.)

SZERZŐDÉS A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ÉS A
NÉMETORSZÁGI SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG KÖZÖTT
A BARÁTI EGYÜTTMŰKÖDÉSRŐL ÉS AZ
EURÓPAI PARTNERSÉGRŐL
(1992. FEBRUÁR 6.)

A Magyar Köztársaság és a Németországi Szövetségi Köztársaság,
az országaikat és népeiket összekötő, évszázadok során kialakult hagyományos barátság tudatában,

SZEM ELŐTT TARTVA az Európában bekövetkezett történelmi jelentőségű változásokat, kiváltképpen Németország egységének helyreállítását és a Magyarországon végbement mélyreható politikai, gazdasági és társadalmi átalakításokat, amelyek döntő lendületet adtak az Európa megosztottságát megszüntető, a szabadságot, demokráciát és a jogállamiságot egész Európában helyreállító folyamatnak,

TUDATÁBAN az új, az emberi jogok tiszteletben tartására, a demokráciára és jogállamiságra épülő egyesült és szabad Európa felépítéséért viselt közös felelősségüknek, amely Európa Tanácsbeli tagságukban is kifejezésre jut,

MEGGYŐZŐDVE arról, hogy egyszer s mindenkorra véget kell vetni Európa megosztottságának, és meg kell teremteni a földrész igazságos és tartós, a biztonság kooperatív struktúráit magában foglaló békerendjét,

TUDATÁBAN annak a jelentőségnek, amellyel a Németországi Szövetségi Köztársaság tagsága az Európai Közösségben, a Magyar Köztársaság politikai és gazdasági közeledése az Európai Közösséghez és tagságának perspektívája bír a két ország jövőbeni kapcsolatai és a közép-kelet-európai országok stabilitása szempontjából,

MÉLTATVA a két országnak az Egyesült Nemzetek célkitűzései és alapelvei iránt érzett elkötelezettségét és meggyőződve az EBEÉ-folyamat lendületes továbbfejlesztése céljából teendő közös erőfeszítések szükségességéről,

ABBAN A MEGGYŐZŐDÉSBEN, hogy Európa biztonsága leghathatósabbban az egymást átható intézmények és kapcsolatok hálózatának továbbfejlesztése – egy átfogó architektúra létrehozása-útján biztosítható,

TEKINTETTEL a két nép évszázados alkotószellemű hozzájárulására a közös európai kulturális örökséghez és egymásnak az elmúlt évszázadok során megvalósult kölcsönös gazdagítására, valamint a kultúra és a kisebbségvédelem terén kialakult jövőbe mutató együttműködésükre,

ABBAN A MEGGYŐZŐDÉSBEN, hogy a kapcsolatok további kiépítésében a két nép ifjú nemzedékének, a német és magyar fiatalok intenzív és közvetlen kapcsolatának különleges jelentősége van,
a következőkben állapodtak meg:

1. cikk

/1/ A Szerződő Felek kapcsolataikat hagyományos barátságuk és közös kulturális örökségük szellemében alakítják, és a mélyreható európai változások adta új lehetőségeket e kapcsolatok elmélyítése érdekében hasznosítják. A Szerződő Felek minden téren a két országot összekötő különleges kapcsolatoknak megfelelő szoros baráti együttműködésre törekszenek.

/2/ A Szerződő Felek az emberi jogokat és az alapvető szabadságjogokat – beleértve a kisebbségek jogait, valamint a demokrácia és a jogállamiság alapelvét – tiszteletben tartó Európa megteremtésére törekszenek, amelyben a határok a kölcsönös megértés, valamint a gazdasági és szociális különbségek leépülése következtében is elvesztik elválasztó jellegüket.

2. cikk

A Szerződő Felek kapcsolataik alakításában, valamint a béke, a biztonság, az európai és a világméretű együttműködés kérdéseiben a következő alapelveket tartják szem előtt:

Politikájuk legfőbb célja a béke megőrzése és a stabilitás megerősítése, valamint a fegyveres összetűzések és mindennemű háború hathatós megakadályozása.

A Szerződő Felek a nemzetközi joggal, különösen az Egyesült Nemzetek Alapokmányával, az 1975. augusztus 1-jén kelt Helsink-i Záróokmánnyal, az új Európáról szóló 1990. november 21-én kelt Párizsi Chartával, valamint az egyéb EBEÉ-okmányokkal összhangban cselekszenek.

A Szerződő Felek megerősítik, hogy minden népnek joga van sorsát szabadon, külső beavatkozástól függetlenül alakítani és arra, hogy politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését saját elképzelései és kívánságai szerint alakítsa.

A Szerződő Felek megerősítik, hogy tartózkodni fognak a másik Szerződő Fél területi integritása vagy politikai függetlensége ellen irányuló erőszaktól, vagy az azzal való fenyegetéstől, valamint az Egyesült Nemzetek Alapokmányával vagy a Helsink-i Záróokmány céljaival és elveivel bármilyen más okból össze nem egyeztethető intézkedésektől.

A Szerződő Felek az embert, az ember méltóságát és jogait, az emberiség fennmaradására és a természeti környezet megőrzésére irányuló gondoskodást állítják politikájuk középpontjába.

A Szerződő Felek a nemzeti kisebbségeket a népeket összekötő természetes hídnak tekintik, és meg vannak győződve arról, hogy azok értékesen hozzájárulnak társadalmuk életéhez.

A Szerződő Felek vállalt nemzetközi kötelezettségeikkel összhangban fellépnek a totalitarizmus, a fajgyűlölet, az egyes népcsoportok közötti gyűlölködés; az antiszemitizmus és az idegengyűlölet, a kisebbségek diszkriminálása, s a vallási vagy ideológiai okokból történő üldözés ellen.

3. cikk

/1/ A Szerződő Felek rendkívüli jelentőséget tulajdonítanak az emberi jogokon, a demokrácián és a jogállamiságon alapuló Európai Egység eszméjének, és sikraszállnak megvalósításáért.

/2/ Az Európai Közösségek és a Magyar Köztársaság közötti társulási egyezmény megkötése alapot teremt ahhoz, hogy a Magyar Köztársaság politikai és gazdasági téren átfogóan közeledjék az Európai Közösséghez. Ezt a folyamatot a Németországi Szövetségi Köztársaság lehetőségei keretein belül minden erejével támogatni fogja.

/3/ A Németországi Szövetségi Köztársaság pozitívan értékeli és támogatja a Magyar Köztársaság azon kifejezett szándékát, hogy csatlakozzék az Európai Közösséghez, mielőtt a csatlakozás politikai és gazdasági előfeltételei létrejönnek.

/4/ A Németországi Szövetségi Köztársaság lehetőségei keretein belül bilaterális alapon és az Európa Tanács együttműködési programjai keretében támogatja a Magyar Köztársaság azon törekvését, hogy korszerűsítse a magyar jogrendszert és azt összehangolja az Európa Tanács normáival, valamint az Európai Közösségek jogrendszerével.

4. cikk

/1/ A Szerződő Felek a Helsink-i Záróokmány és az azt követő EBEÉ-okmányok, kiváltképpen az új Európa Párizsi Kartája alapján támogatják az Európai Biztonsági és Együttműködési folyamatot, a résztvevő államok együttműködésével tovább erősítik és fejlesztik azt, főképpen az új struktúrák és intézmények működtetése és megfelelő kiépítése terén.

/2/ E törekvések célja a béke, a stabilitás és a biztonság megszilárdítása és Európa egységének kialakítása az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság biztosításának jegyében.

5. cikk

Olyan helyzet kialakulása esetén, amely bármelyik Szerződő Fél megítélése szerint veszélyezteti vagy megsérti a békét, illetve veszélyes nemzetközi bonyodal-

makat válthat ki, a Szerződő Felek késedelem nélkül kapcsolatba lépnek egymással és igyekeznek egyeztetni álláspontjukat, valamint megegyezésre jutni a helyzet javítása vagy megoldása érdekében alkalmazandó megfelelő intézkedésekről. Ennek során elsősorban az európai válságmegelőzés és válságmegoldás céljából az EBEÉ keretében kialakított eszközöket és eljárásokat alkalmazzák, és ezen túlmenően együttműködnek az Egyesült Nemzetek keretében.

6. cikk

/1/ A Szerződő Felek az átalakulóban lévő európai politikai és katonai környezetben követendő közös célként a stabilitás erősítését és a biztonság fokozását tűzték ki. Támogatják a biztonság kooperatív struktúráinak kiépítését Európa egészére. Különösen együttműködnek a közös erőfeszítések révén megteremtődő új lehetőségeknek a biztonság területén történő kihasználásában.

/2/ A Szerződő Felek síkraszállnak a fegyveres erők és fegyverzetek kötelező erejű, hatékonyan ellenőrizhető, lehető legalacsonyabb – a védelmet kielégítő mértékben biztosító, a támadáshoz azonban nem elégséges – szintre történő csökkentéséért.

/3/ A Szerződő Felek együttesen is szorgalmazzák a leszerelés és fegyverzet-ellenőrzés terén már létrejött megállapodások maradéktalan végrehajtását és a fegyverzet-ellenőrzésre irányuló olyan intézkedések kiépítését, amelyek erősítik a stabilitást és a bizalmat, és a nyitottság növeléséhez vezetnek.

7. cikk

A Szerződő Felek erősítik együttműködésüket a nemzetközi, elsősorban európai szervezetek keretében. Kölcsönösen segítségére lesznek egymásnak abban, hogy olyan nemzetközi, elsősorban európai szervezetekkel, amelyeknek a Szerződő Felek egyike tagja, a másik Szerződő Fél is együttműködhessen, ha ilyen irányú óhaját kifejezésre juttatja.

8. cikk

/1/ A Szerződő Felek partnerkapcsolataik keretében rendszeres párbeszédet folytatnak minden, a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdéssel és rendszeresen konzultációt tartanak bilaterális kapcsolataik kiépítése és elmélyítése, valamint a nemzetközi kérdésekben elfoglalt álláspontjaik összehangolása céljából.

/2/ A kormányfők szükség szerint, de évente legalább egyszer konzultálnak egymással.

/3/ A külügyminiszterek figyelemmel kísérik e szerződés egészének megvalósítását. Konzultáció céljából évente legalább egyszer találkoznak. A két külügyminisztérium politikai, gazdasági, nemzetközi jogi, konzuli és kulturális ügyekben illetékes magas rangú tisztviselői évente legalább egyszer konzultálnak.

/4/ Más tárcák miniszterei rendszeres kapcsolatot tartanak egymással. Ugyanez érvényes e tárcák vezető tisztviselőire is. A védelmi miniszterek továbbápolják és mélyítik már fennálló kapcsolataikat.

/5/ A már működő vegyes bizottságok, lehetőség szerint, hatékonyabbá teszik tevékenységüket.

9. cikk

A Szerződő Felek támogatják a parlamentek közötti kapcsolatokat és a tapasztalatcserét a kétoldali kapcsolatok fejlesztése és a nemzetközi parlamentáris együttműködés ápolása céljából.

10. cikk

A Szerződő Felek nagy jelentőséget tulajdonítanak a régiók, városok, községek és más területi egységek együttműködésének és azt minden téren támogatni fogják.

11. cikk

/1/ A Szerződő Felek támogatják gazdasági kapcsolataik átfogó, a legmodernebb technológiát képviselő iparágakra is kiterjedő továbbfejlesztését. A Felek belső állami törvényalkotásuk és a nemzetközi szerződésekből adódó kötelezettségeik – köztük a Németországi Szövetségi Köztársaságnak az Európai Közösség-beli tagságából adódó kötelezettségei – keretein belül a legkedvezőbb keretfeltételeket alakítják ki gazdasági, jogi és szervezési téren, különös tekintettel a természetes és jogi személyek vállalkozói tevékenységét is magába foglaló gazdasági tevékenysége számára.

/2/ A Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy szükség van a Magyar Köztársaságban megindított gazdasági átalakítási folyamat nemzetközi együttműködés útján történő támogatására. A Németországi Szövetségi Köztársaság kész mind bilaterális, mind multilaterális síkon a Magyar Köztársaságot támogatni a fejlett szociális piacgazdaság megteremtése céljából.

/3/ A Szerződő Felek a rendelkezésre álló támogatási lehetőségek maradéktalan kihasználásával különösen támogatni fogják a kapcsolatok fejlesztését a magyar és német vállalatok között a beruházási és a tőkebefektetési tevékenység, valamint az ipari együttműködés területén. E téren különös figyelmet szentelnek a kis- és középvüzetek, illetve vállalatok együttműködésének.

/4/ A Szerződő Felek a kétoldalú kapcsolatok továbbfejlesztése szempontjából nagy fontosságot tulajdonítanak a gazdasági szakemberek és vezetők ki- és továbbképzésének, és készek ezt jelentős mértékben kiépíteni és elmélyíteni.

/5/ A Szerződő Felek nagy jelentőséget tulajdonítanak a Magyar Köztársaság pénzügyi intézményei továbbfejlesztésének. A német Fél kész a Magyar Felet a részleteket tisztázó megbeszélés alapján tanáccsal támogatni.

/6/ A Szerződő Felek szilárd elhatározása, hogy a Felek érdekei, valamint mindkét Fél harmadik országokkal folytatott együttműködése figyelembevételével továbbfejlesszék együttműködésüket a multilaterális gazdasági intézményekben, valamint a nemzetközi pénzügyi szervezetekben. Szoros együttműködést alakítanak ki az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és más multilaterális pénzügyi szervezetek, mindenekelőtt a Nemzetközi Valuta Alap és a Világbank keretében.

12. cikk

A Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy együttműködésük különleges jelentőséggel bír a mezőgazdasági termékek előállítás, feldolgozása, szállítása és raktározása terén és azon korszerű mezőgazdasági üzemek létrehozásánál és támogatásánál, amelyek kooperációs kapcsolatokat tartanak fenn a feldolgozó- és élelmiszeriparral, valamint a kereskedelemmel.

13. cikk

/1/ A Szerződő Felek, figyelembe véve a korszerű tudománynak és technológiának az emberek javára, békés célokra és az életszínvonal növelésére való felhasználásában rejlő lehetőségeket, a meglevő megállapodások, az egyenjogúság és a kölcsönös előnyök elve alapján, fejlesztik és elmélyítik az országaik közötti műszaki-tudományos együttműködést és azok eredményeit közös vállalkozások révén hasznosítják.

/2/ A Németországi Szövetségi Köztársaság üdvözli és támogatja a Magyar Köztársaság azon törekvését, hogy részt vegyen multilaterális tudományos és technológiai programokban.

/3/ A Szerződő Felek támogatják tudósok és kutatóintézetek azonos irányú

kezdemenyezéseit az együttműködés dinamikus, harmonikus és széles körű fejlesztése érdekében.

/4/ A Szerződő Felek elősegítik a műszaki-tudományos információk és dokumentációk cseréjét, és megkönnyítik a tudományos kutatóintézetekhez, archívumokhoz, könyvtárakhoz és hasonló intézményekhez való hozzáférést.

14. cikk

/1/ A Szerződő Felek igyekeznek sokoldalú együttműködést kialakítani az egészségügyi kapcsolatok, különösen az egészségügyi megelőzés, valamint a járványok és olyan betegségek, mint pl. a szív-, vérkeringési, rákos és AIDS-megbetegedések elleni közös küzdelem terén.

/2/ A Németországi Szövetségi Köztársaság tanácsaival segíti a Magyar Köztársaságot betegbiztosítási rendszere kiépítésében.

/3/ A Szerződő Felek fennálló megegyezéseik alapján elmélyítik kapcsolataikat, és kiépítik együttműködésüket a társadalombiztosítás, valamint a munka- és szociálpolitika terén.

15. cikk

/1/ A Németországi Szövetségi Köztársaság tanácsaival segíti a Magyar Köztársaságot a társadalombiztosítás, a foglalkoztatás elősegítésének és a munkaügyi kapcsolatok rendszerének átalakításában.

/2/ A Szerződő Felek üdvözlik a másik ország munkaerőinek foglalkoztatása terén kialakított együttműködés fejlődését, és azt a lehetőségeikhez mérten a jövőben is támogatják.

16. cikk

/1/ A Szerződő Felek az eljövendő nemzedékek érdekében is-nagyjelentőséget tulajdonítanak a természeti környezetet fenyegető veszélyek elhárításának és a természetes létalapok megőrzésének. Megerősítik azon eltökélt szándékukat, hogy a fennálló megegyezések alapján továbbfolytatják és hatékonyabbá teszik együttműködésüket a környezetvédelem terén azzal a céllal, hogy biztosítsák a természeti környezet megőrzését.

/2/ A Szerződő Felek ezen túlmenően latba vetik befolyásukat annak érdekében, hogy a regionális és nemzetközi környezetvédelmi politikai stratégiák egybehangolása útján tartósan biztosítható legyen a természetkímélő fejlődés Európában.

17. cikk

A Szerződő Felek katasztrófák és súlyos szerencsétlenségek esetén kölcsönösen segítséget nyújtanak egymásnak.

18. cikk

/1/ A Szerződő Felek a legmodernebb technológiák felhasználásával törekednek a légi, vasúti és közúti, valamint a belvízi és tengerhajózási forgalomban a szállítási összeköttetések bővítésére.

/2/ A Szerződő Felek arra törekednek, hogy kedvező keretfeltételeket teremtsenek közlekedési útvonalaik kihasználásához, mind a két ország közötti, mind az átmenő forgalom számára.

/3/ A Szerződő Felek bővítik együttműködésüket egymással és a többi Duna menti állammal a dunai hajózás fejlesztése érdekében.

/4/ A Szerződő Felek arra törekednek, hogy bővítsék, javítsák és összehangolják országaik kommunikációs kapcsolatait a nemzetközi, különösen az európai műszaki normák és technológiák fejlődésének figyelembevételével. Vonatkozik ez különösen a telefon- és telex-összeköttetésekre, valamint az elektronikus adatátvitelre.

/5/ A Szerződő Felek mindent elkövetnek az utazás és idegenforgalom megkönnyítése és támogatása érdekében.

/6/ A Szerződő Felek igyekeznek a vám- és határátlépési ellenőrzés terén illetékes közigazgatási szervek együttműködését javítani és fejleszteni.

19. cikk

/1/ A Szerződő Felek megegyeznek abban, hogy az emberi dimenziós koppenhágai EBEÉ találkozó 1990. június 29-én kelt dokumentumában, valamint a további EBEÉ dokumentumokban lefektetett standardok, melyeket a nemzeti kisebbségek védelmében dolgoztak ki, kötelező jogerővel bírnak.

/2/ A Magyar Köztársaságban élő német nemzetiségnek a fentiek értelmében különösen joga van ahhoz, hogy egyénileg vagy közösségük más tagjaival együtt szabadon kifejezésre juttassák, megőrizték és továbbfejlesszék etnikai, kulturális, nyelvi és átállási identitásukat anélkül, hogy őket bárki, akaratuk ellenére asszimilációra kényszerítené. Joguk van ahhoz, hogy anyanyelvüket a magánéletben és a nyilvánosság előtt szabadon használják, anyanyelvükön információkat terjesszenek és cseréljenek, és azokhoz hozzáférjenek. Joguk van ahhoz, hogy

emberi és alapvető szabadságjogaikat teljes mértékben és hatékonyan, minden fajta diszkriminációtól mentesen és a törvény előtti teljes egyenlőségben gyakorolják.

/3/ A Magyar Köztársaságban a német kisebbséghez való tartozásról mindenki maga határoz, s ez számára nem lehet hátrányos.

/4/ A Magyar Köztársaság konkrét támogató intézkedésekkel védi és erősíti a Magyar Köztársaságban élő német kisebbség identitását. Lehetővé teszi és megkönnyíti a Németországi Szövetségi Köztársaságnak a Magyar Köztársaságban élő német kisebbség javára hozott támogató intézkedéseit. A német kisebbség tagjainak és szervezeteinek joguk van arra, hogy teljes mértékben együttműködjenek olyan döntések meghozatalában és végrehajtásában, amelyek identitásuk megőrzésére és fejlesztésére irányulnak.

/5/ A Szerződő Felek nemzetközi síkon fellépnek azért, hogy a nemzeti kisebbségek védelmére és támogatására kidolgozott EBEÉ-kötelezettségek általános érvényű, jogi normaként nyerjenek elfogadást.

20. cikk

/1/ A Szerződő Felek a fennálló egyezmények és programok alapján minden területen és valamennyi szinten növelik és tovább bővítik a kulturális cserét, hozzájárulva ezzel Európa kulturális identitásához.

/2/ A már meglévő vegyes bizottság ülésein értékeli a kulturális csere valamennyi területén elért eredményeket és ajánlásokat tesz.

/3/ A Szerződő Felek kifejezik abbéli várákozásukat, hogy a Németország és a Magyarország közötti kulturális együttműködés fokozódó mértékben a két ország kulturális intézményei és szervezetei, valamint a művészek és művész-szervezetek közvetlen kapcsolatai keretében valósul meg.

21. cikk

A Szerződő Felek teljes mértékben kimerítik és élettel töltik meg a kulturális és tájékoztató központok kölcsönös létesítése tárgyában kötött egyezményben és a Magyar Köztársaságnak a Németországi Szövetségi Köztársaságban működő kulturális és tájékoztató központja létrehozására vonatkozó megállapodásban foglaltakat.

22. cikk

/1/ A Szerződő Felek megerősítik szándékukat, hogy minden érdeklődő számára széles körben lehetővé teszik a másik ország nyelvének és kultúrájának megismerését, továbbá támogatják az állami és magánkezdeményezéseket és intézményeket.

/2/ A Szerződő Felek támogatják a másik ország klasszikus és kortárs irodalmának eredeti nyelven és fordításában történő terjesztését.

/3/ A Szerződő Felek szilárd elhatározása, hogy a lehetőségek határain belül kiépítsék a másik Fél nyelvének oktatását iskoláikban, egyetemeiken és egyéb oktatási intézményekben, s hogy támogassák a két tannyelvű iskolák létesítésére irányuló kezdeményezéseket. Azon kívánnak fáradozni, hogy a másik ország egyetemein folyó hungarológiai, illetve germanisztikai képzés tovább bővüljön.

/4/ A Szerződő Felek együttműködnek a tanárok képzése és továbbképzése, valamint a taneszközök kifejlesztése és rendelkezésre bocsátása terén, beleértve az audio-vizuális és számítástechnikai eszközök alkalmazását is.

23. cikk

/1/ A Szerződő Felek megerősítik szándékukat, hogy minden téren bővítsék az iskoláik és tudományos intézményeik közötti együttműködést. Különösen támogatni kívánják az általános iskolák, főiskolák és tudományos intézetek közötti közvetlen együttműködést és ennek érdekében lehetővé teszik diákok, egyetemi hallgatók, tanítók és tanárok, valamint tudományos oktatók cseréjét.

/2/ A Szerződő Felek különös jelentőséget tulajdonítanak a felnőtt oktatás terén történő együttműködésnek, és kiemelten támogatják a Német Népfőiskolai Szövetség együttműködését a magyar partnerintézményekkel.

24. cikk

A Szerződő Felek kiemelkedő jelentőséget tulajdonítanak a szakmai képzés terén megvalósuló együttműködésnek, és azt megfelelő megállapodások útján jelentős mértékben kiépítik és bővítik.

25. cikk

/1/ A Szerződő Felek együttműködnek Európa kulturális örökségének megőrzése és ápolása, valamint a műemlékvédelem terén.

/2/ A Szerződő Felek különös figyelmet szentelnek a másik Szerződő Fél történelmi eseményeinek, kulturális vagy tudományos teljesítményéről és hagyományairól tanúskodó, országuk területén található helyeknek és kultúrkincseknek, és biztosítják ezek hozzáférhetőségét. E helyek és kulturális javak a törvény védelme alatt állnak.

26. cikk

/1/ A Szerződő Felek támogatják polgáraik széles körű személyes találkozóit, mert meg vannak győződve arról, hogy az emberek közötti kapcsolatok fejlődése elengedhetetlen előfeltétele egymás megértésének és a két nép megbékülésének.

/2/ A Szerződő Felek támogatják a pártok, szakszervezetek, egyházak és vallási közösségek, sportszervezetek, alapítványok és más társadalmi szervezetek és szövetségek szorosabb együttműködését.

/3/ A Szerződő Felek támogatják a Magyar-Német Fórum tevékenységét. Helyeslik a Fórum azon törekvéseit, hogy a két ország politikai életének és társadalmának reprezentánsai közreműködésével Magyarországon és Németországban koncepciókat dolgozzon ki és kezdeményezéseket tegyen a magyar-német kapcsolatok továbbfejlesztésére.

27. cikk

/1/ A Szerződő Felek meg vannak győződve arról, hogy kétoldalú kapcsolataik jövőbeli alakulását lényegesen befolyásolja a fiatal nemzedékek közötti kölcsönös megértés és az együttműködésben való aktív közreműködésük. Különösen nagy súlyt helyeznek arra, hogy tovább mélyítsék a magyar és a német fiatalok közötti széles körű és szoros kapcsolatokat. Ebből kiindulva támogatják és elősegítik a fiatalok találkozóit és a közöttük bonyolódó cserét és együttműködést. Mindkét ország valamennyi fiatalja és ifjúsági szervezete számára nyitva áll a lehetőség találkozókra és közös programokra való részvétellel.

/2/ A már meglévő vegyes bizottság ülésein elvégzi a minden területre kiterjedő ifjúsági csere értékelését és ajánlásokat tesz.

28. cikk

/1/ A Szerződő Felek a kölcsönös megismerés elmélyítésének céljából támogatják a médiák, nevezetesen a televízió, a rádió, a sajtó és könyvkiadás terén folyó együttműködést, beleértve a legmodernebb technológiák e területeken való alkalmazását is. Továbbra is oda kívánnak hatni, hogy a rádióműsorok a másik országban akadálymentesen vehetők legyenek.

/2/ A Szerződő Felek megegyeznek abban, hogy sajtótermékek, valamint napi- és hetilapmellékletek a másik ország nyelvén szabadon előállíthatók, forgalomba hozhatók és olvashatók. A másik ország kiadványai a polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi szerződés 19. és 20. cikkének megfelelően szabadon importálhatók és forgalmazhatók. Ez az ajándék-előfizetésekre és az illető ország külképviselete által terjesztett publikációkra is vonatkozik.

29. cikk

/1/ A Szerződő Felek kijelentik, hogy a területükön lévő magyar, illetve német sírokat azonos módon tiszteletben tartják és védelemben részesítik, gondozásukat lehetővé teszik.

/2/ A magyar háborús áldozatok sírjai a Németországi Szövetségi Köztársaságban a német törvény védelme alatt állnak, biztosítják fennmaradásukat és gondozásukat.

/3/ A Magyar Köztársaság lehetővé teszi, hogy regisztrálják, helyreállítsák és ápolják a háborúk és a terroruralom német áldozatainak sírját. A Magyar Köztársaság területén lévő német katonasírok ápolását külön megállapodás rendezi.

30. cikk

/1/ A Szerződő Felek jogrendjükkel összhangban és figyelembe véve azon többoldalú egyezményeket, amelyekhez csatlakoztak vagy csatlakozni fognak, továbbfejlesztik és polgáraik érdekében egyszerűbbé és hatékonyabbá teszik a polgári és büntetőjogi, valamint a közigazgatási jogsegély-szolgáltatást.

/2/ A Szerződő Felek együttműködnek a bűnözés, különösen a szervezett bűnözés, a nemzetközi terrorizmus, az illegális be- és átutazás, valamint a kábítószerek kereskedelem elleni küzdelemben.

/3/ A Szerződő Felek tovább szélesítik konzuli kapcsolataikat.

31. cikk

Ez a Szerződés nem irányul senki ellen, és nem érinti a Szerződő Felek más államokkal megkötött két- és többoldalú szerződéseiből fakadó jogokat és kötelezettségeket.

32. cikk

Az ennek a Szerződésnek az értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatos nézeteltérések tekintetében a Szerződő Felek – a 8. cikkben foglalt rendelkezések érintetlenül hagyásával – a viták békés rendezésével foglalkozó, la vallettai EBEÉ szakértői találkozó 1991. február 8-án kelt jelentésében foglalt eljárást alkalmazák.

33. cikk

/1/ Ezt a Szerződést meg kell erősíteni. A megerősítő okiratok mielőbbi kicserélésére Bonnban kerül sor.

/2/ Ez a Szerződés a megerősítő okiratok kicserélésének napján lép életbe.

/3/ Ezt a Szerződést a Szerződő Felek tíz éves időtartamra kötik. Érvényessége hallgatólagosan meghosszabbodik további öt évvel, ha egy évvel a Szerződés mindenkori lejáratának időpontja előtt a Szerződő Felek egyike sem jelenti be írásban a Szerződés felmondására irányuló szándékát.

Ezt a Szerződést fentiek hitelül a Szerződő Felek meghatalmazottai aláírásával és pecsétjükkel látták el.

Készült Budapesten, 1992. évi február hó 6. napján, két eredeti példányban, magyar és német nyelven. Mindkét szöveg egyaránt hiteles.

A Magyar Köztársaság nevében Antall József

A Németországi Szövetségi Köztársaság nevében Helmut Kohl

(Németh István: *A német kérdés 1945-1990...* i. m. 258-269.)

SZERZŐDÉS AZ EURÓPAI UNIÓRÓL
(A MAASTRICHTI SZERZŐDÉS)
(1992. FEBRUÁR 7.)

V. CÍM

A közös kül- és biztonságpolitikára vonatkozó rendelkezések

J. cikk

A tagállamok által ezennel létrehozott közös kül- és biztonságpolitikát a következő rendelkezések alapján kell alakítani.

J. 1. cikk

1. Az Unió és tagállamai közös kül- és biztonságpolitikát határoznak meg és hajtanak végre, a jelen cím kül- és biztonságpolitika valamennyi területét felölelő rendelkezéseinek betartásával.

2. A közös kül- és biztonságpolitika célkitűzései ennek megfelelően a következők:

- az Unió közös értékeinek, alapvető érdekeinek és függetlenségének védelme;
- az Unió és tagállamai biztonságának erősítése minden eszközzel;
- a béke megőrzése, a nemzetközi biztonság erősítése, összhangban az ENSZ Alapokmányában és a Helsink-i Záróokmányban lefektetett elvekkel, valamint a Párizsi Charta célkitűzéseivel;
- a nemzetközi együttműködés elősegítése;
- a demokrácia és a jog uralmának fejlesztése, megszilárdítása és az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartása.

3. Az Uniónak törekednie kell ezeknek a célkitűzéseknek a megvalósítására;

- a tagállamok közötti rendszeres együttműködés kialakításával a politika formálásában a J. 2-es cikkel összhangban;
- közös cselekvés fokozatos megvalósításával, összhangban a J. 3 cikkel, olyan területeken, ahol a tagállamok fontos közös érdekekkel bírnak.

4. A tagállamoknak fenntartás nélkül támogatniuk kell az Unió kül- és biztonságpolitikáját a lojalitás és a kölcsönös szolidaritás szellemében. Tartózkodniuk kell minden olyan cselekvéstől, ami ellentétes az Unió érdekeivel vagy megrontja az Unió hatékonyságát, mint a nemzetközi kapcsolatok összetartó erejét. A Tanácsnak biztosítania kell, hogy ezek az elvek teljesüljenek.

J. 2 cikk

1. A tagállamoknak tájékoztatniuk kell egymást és konzultálniuk kell a Tanács keretében minden általános érdeket érintő külpolitikai és biztonságpolitikai kérdésben, hogy biztosítani tudják az elhatározott közös akciókban befolyásuk leghatékonyabb érvényesülését.

2. Bármikor, ha azt szükségesnek ítélik, a Tanács köteles közös álláspontot megfogalmazni.

A tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy nemzeti politikájukat a közös állásponthoz híven alakítsák ki.

3. A tagállamoknak össze kell hangolni akcióikat a nemzetközi szervezetekben és a nemzetközi konferenciákon. Fenn kell tartaniuk közös álláspontjukat a fórumokon is.

Az olyan nemzetközi szervezetekben, amelyeknek nem valamennyien tagjai, illetve az olyan nemzetközi konferenciákon, amelyen nem valamennyien vesznek részt, a jelenlévők feladata a közös álláspont képviselése.

J. 3 cikk

A kül- és biztonságpolitika keretébe tartozó közös cselekvés elfogadása a következő lépéseknek megfelelően történik:

1. A Tanács az Európai Tanács által meghatározott általános irányvonal alapján eldönti, hogy egy adott ügy a közös cselekvés körébe tartozik-e. A Tanácsnak a közös cselekvés elveinek meghatározásánál le kell fektetnie annak sajátos alkalmazási területét, az Unió által megvalósítandó általános és specifikus célokat, ha szükséges, időtartamát, a végrehajtáshoz elengedhetetlen eszközöket, végrehajtási folyamatokat és feltételeket.

2. A Tanács köteles a közös cselekvés elfogadásakor illetve a cselekvés bármely szintjénél meghatározni azokat az ügyeket, amelyek elfogadásához minősített többség szükséges.

Ahol a Tanács minősített többségi döntés alapján köteles cselekedni az előző albekezdés értelmében a szavazatokat az Európai Közösség alapító szerződése 148 (2) cikkének megfelelően kell mérlegelni. A Tanács akciója akkor tekinthető elfogadottnak, ha legalább nyolc tagállam képviselője által leadott 54 szavazat mellette szól.

3. Ha a körülményekben bármilyen; a közös cselekvés alá tartozó kérdésre lényeges hatást gyakorló változás történik, a Tanács köteles felülvizsgálni a cselekvés elveit és céljait és meghozni a szükséges döntést. Amíg a Tanács nem hoz döntést, a közös akciót fel kell függeszteni.

4. A közös cselekvés a tagállamokat kötelezi álláspontjuk kialakításában és lépéseik irányításában.

5. A közös cselekvések értelmében kialakítandó nemzeti álláspontok és cselekvések megfogalmazásához, ha szükséges előzetes Tanácson belüli konzultációt lehetővé téve minden információt időben rendelkezésre kell bocsátani. Előzetes információ nyújtása nem kötelező abban az esetben, ha egyszerűen a Tanács döntéséi nemzeti átvételéről van szó.

6. Ha a körülményekben sürgető, kényszerítő változások történtek és a Tanács még nem hozott döntést, a tagállamok hozhatnak – tekintettel az eset sürgősségére –, a közös cselekvés céljainak megfelelő intézkedéseket. Az ilyen intézkedésekről valamennyi érintett tagállam köteles tájékoztatni a Tanácsot.

7. Abban az esetben, ha bármilyen nehézség merülne fel a közös cselekvés végrehajtása során a tagállamoknak a Tanácshoz kell fordulniuk a kérdés megvitatására és a megfelelő megoldás megkeresésére. Az ilyen helyzetben hozott döntés nem állhat ellentétben a közös cselekvés céljaival és nem ronthatja annak hatékonyságát.

J. 4 cikk

1. A közös kül- és biztonságpolitikának magában kell foglalnia valamennyi, az Unió biztonságát érintő kérdést beleértve a közös védelmi politika formálását, amely idővel közös védelemhez vezethet.

2. Az Unió kötelezi a Nyugat-Európai Uniót (WEU), amely az Unió fejlődésének integráns része, az Unió védelmi hatású döntéseinek, cselekvéseinek kidolgozására és végrehajtására. A szükséges gyakorlati intézkedéseket a Tanácsnak kell elfogadnia egyetértésben a WEU intézményeivel.

3. Az olyan védelmi hatásokkal járó kérdésekben, amelyek a jelen cikk alá tartoznak, nem kell alkalmazni a J.3 cikkben részletezett eljárásokat.

4. A jelen cikk értelmében az Unió által követett politika nem befolyásolhatja az egyes tagállamok biztonság- és védelmi politikájának sajátosságait, tiszteletben kell tartania az egyes tagállamok NATO-ban vállalt kötelezettségeit, illetve összhangban kell lennie a NATO keretében kialakított közös védelmi- és biztonságpolitikával.

5. A jelen cikk rendelkezései nem emelhetnek akadályt két vagy több állam bilaterális alapú szorosabb együttműködése elé a NATO és a WEU keretében, feltételezve, hogy azok nem ellentétesek ezzel a címmel, illetve nem akadályozzák megvalósulását.

6. Szem előtt tartva e szerződés célkitűzéseit és a Brüsszeli Szerződés XII. cikkében kitűzött 1998-as évet a jelen cikk rendelkezései módosulhatnak. A módosítás alapjául az 1996-ban a Tanács által az Európai Tanácsnak benyújtandó

jelentés szolgálhat. A jelentésnek magában kell foglalnia az addig megtett út és a szerzett tapasztalatok értékelését.

J. 5 cikk

1. A közös kül- és biztonságpolitika alá tartozó ügyekben az Uniót az Elnökség képviseli.

2. Az Elnökség felelős a közös intézkedések végrehajtásáért és ebben a minőségében elviekben neki kell kifejeznie az Unió álláspontját a nemzetközi szervezetekben és nemzetközi konferenciákon.

3. Az 1. és 2. bekezdésben említett feladatokban szükség esetén az Elnökséget segítheti az előző, illetve a következő évben az elnökséget betöltő tagállam. A Bizottság szintén teljes mértékben részt vállal ezekben a feladatokban.

4. A J. 2(3) és a J. 3(4) cikk sérelme nélkül azok a tagállamok, amelyek olyan szervezetekben képviseltetik magukat, amelyeknek nem minden tagállam részvevője, kötelesek utóbbiakat minden kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdésről tájékoztatni.

Azok a tagállamok is egyeztetnek és tájékoztatják a többi tagállamot is, amelyek tagjai az ENSZ Biztonsági Tanácsának. Azok a tagállamok, amelyek állandó tagjai a Biztonsági Tanácsnak, feladataik végrehajtása során biztosítják az Unió álláspontjának és érdekeinek védelmét, az ENSZ Alapokmányának megfelelően rájuk hárult felelősség megsértése nélkül.

J. 6 cikk

A tagállamok harmadik országba és nemzetközi konferenciákra küldött diplomáciai és konzuli missziói és a Bizottság küldöttségei és képviselőik és nemzetközi szervezetekhez akkreditált képviselőik együtt fognak működni, hogy biztosítsák a Tanács által elfogadott közös vélemények és intézkedések betartását és megvalósítását.

A tagállamoknak fokozniuk kell az együttműködést az információcsere növelésével, a közös megállapodások teljesítésével és az Európai Közösséget alapító szerződés 8c cikkében előírt rendelkezésekben való közreműködésükkel.

J. 7 cikk

Az Elnökségnek konzultálnia kell az Európai Parlamenttel a közös kül- és biztonságpolitika fő vonatkozásairól és választásairól, s biztosítania kell, hogy az Európai Parlament nézeteit megfelelőképpen figyelembe vegyék. Az Elnökség és a Bizottság köteles az Európai Parlamentet rendszeresen tájékoztatni az Unió kül- és biztonságpolitikájának fejlődéséről.

A Parlament kérdéseket intézhet a Tanácshoz, illetve ajánlásokat tehet. Éven- te megvitatja a közös kül- és biztonságpolitikában elért fejlődést.

J. 8 cikk

Az Európai Tanács határozza meg a közös kül- és biztonságpolitika általános irányvonalát és elveit.

2. A Tanács hozza meg azokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek a közös kül- és biztonságpolitika meghatározásához és végrehajtásához az Európai Tanács által elfogadott irányelveknek megfelelően. A Tanácsnak biztosítania kell az Unió cselekvésének egységességét, következetességét és hatékonyságát.

A Tanács csak döntéseinek egyhangú elfogadása után cselekedhet, kivételt képeznek ez alól az eljárási ügyek és a J. 3(2) cikkben megjelöltek.

3. Bármely tagállam vagy a Bizottság bármilyen a közös kül- és biztonságpolitikát érintő kérdést a Tanács elé utalhat vagy javaslatot terjeszthet elő ilyen kérdésekben.

4. A sürgős döntést igénylő kérdésekben az Elnökség önszántából vagy a Bizottság vagy a tagállamok kívánságára cselekedhet. Ilyen esetben rendkívüli Tanács-ülést kell összehívni 48 órán vagy vészhelyzetben rövidebb időn belül.

5. Az Európai Közösséget alapító szerződés 151. cikkének megsértése nélkül a Politikai Bizottságnak, amely a Politikai Igazgatókból áll, ellenőriznie kell a közös kül- és biztonságpolitika alá eső területek nemzetközi helyzetét és vélemény nyilvánításával hozzá kell járulnia, akár a Tanács felkérésére akár saját kezdeményezésre a követendő politika meghatározásához. Ellenőriznie kell a meghatározott politika végrehajtását is, anélkül, hogy megsértené az Elnökség vagy a Bizottság felelősségét.

J. 9 cikk

A Bizottságnak teljes mértékben kapcsolatban kell lennie a közös kül- és biztonságpolitika keretében végrehajtott munkálatokkal.

J. 10 cikk

A J. 4 cikkely alá tartozó biztonsági rendelkezések bármilyen felülvizsgálata esetén az erre a célra felállított Konferenciának is felül kell vizsgálnia, hogy szükséges-e valamilyen más módosítás is a közös kül- és biztonságpolitikára vonatkozó rendelkezésekben.

J. 11 cikk

1. Az Európai Közösséget alapító szerződés 137., 138., 139-től 142-ig, 146., 147., 150-től 153-ig, 157-től 163-ig és 217. cikkeiben felsorolt intézkedéseket alkalmazni kell a jelen cím alá tartozó rendelkezéseknél.

2. Azok az adminisztratív kiadások, amelyek a jelen címben felsorolt intézkedések végrehajtása miatt az egyes intézményekre hárulnak, az Európai Közösségek költségvetését terhelik.

A Tanács:

– vagy egyhangúlag úgy dönt, hogy a működési kiadások, amelyek a rendelkezések végrehajtásából adódnak az Európai Közösségek költségvetését terhelik, ebben az esetben az Európai Közösség alapító szerződésének költségvetési eljárását kell alkalmazni;

– vagy meghatározza, hogy az ilyen kiadásokat a tagállamoknak kell állniuk. Ilyen esetben felosztásuk megfelelő arányát meg kell határozni.

(Dunay Pál – Gazdag Ferenc: *Nyugat-európai Unió. Tanulmányok – Dokumentumok*. SVKI, Budapest, 1994. 147-152.)

A SCHENGENI EGYEZMÉNY A HATÁRELLENŐRZÉS
FOKOZATOS ELTÖRLÉSÉRŐL A BENELUX-ÁLLAMOK, A NÉMET
SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG ÉS FRANCIAORSZÁG KÖZÖTT
(1985. JÚNIUS 14.)

[...]

*I. cím**Rövidtávon bevezetendő intézkedések**I. cikk*

Jelen egyezmény hatályba lépésével, minden ellenőrzés teljes megszüntetéséig az Európai Közösségek tagjainak számára a Benelux Gazdasági Unió, a Német Szö-

vetségi Köztársaság és a Francia Köztársaság határain a formalitások az alábbi feltételek szerint alakulnak.

2. cikk

1985. június 15-étől kezdődően a személyforgalomban a rendőri és vámhatóságok a közös határt csökkentett sebességgel átszelő személyszállító járműveket szabályos esetben egyszerű megtekintésnek vetik alá, anélkül, hogy megállítanák őket. Mindazonáltal szűrőpróbaszerűen alaposabb vizsgálatra is sor kerülhet. Ezt lehetőleg a pályatesten kívül kell végrehajtani, hogy más járműveket áthaladásukban ne gátoljanak.

3. cikk

A megtekintés megkönnyítésére az Európai Községek lakosai, akik a közös határon járművel szeretnének áthaladni, a jármű szélvédőjére egy legalább 8 cm átmérőjű, zöld színű kört ragaszthatnak. Ez a kör azt jelenti, hogy betartják a határőrségi előírásokat, csupán az adómentesség keretében engedélyezett árukat visznek magukkal és betartják a deviza-előírásokat.

4. cikk

A szerződő felek arra törekednek, hogy a közös határokon való tartózkodás az ipari tevékenységű személyforgalom ellenőrzése során a lehetőségeknek megfelelően rövid legyen. A szerződő felek olyan megoldásokra törekednek, amelyek lehetővé teszik, hogy az ipari személyforgalomban már 1986. január 1-jével kezdődően lemondhassanak a fuvarlevél és a szállítási engedély rendszeres ellenőrzéséről.

5. cikk

1986. január 1-jéig – amennyiben eddig nem történt meg – az épületi adottságoknak megfelelően az egymás mellett található nemzeti határállomásokon közös ellenőrző pontokat állítanak fel. Ezt követően megvizsgálják, hogy a helyi viszonyok figyelembe vételével további átkelőknél is felállíthatók-e közös ellenőrző pontok.

6. cikk

A szerződő felek – a további szabályozások figyelembe vételével – megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy megkönnyítsék az Európai Községek azon lakosainak utazását, akik a közös határ közelében fekvő községekben élnek, hogy számukra lehetővé váljon a határok átlépése az engedélyezett határátkelőhelyeken és azok nyitva tartásán kívül is.

A kedvezményezett személyi körre ezek az előnyök csak akkor érvényesek,

ha a magával vitt áruk az adómentesség határán belül mozognak és tiszteletben tartják az érvényes deviza- előírásokat.

7. cikk

A szerződő felek vízum-politikájuk mielőbbi közelítésére törekednek, hogy elkerüljék a közös határokon történő ellenőrzés megkönnyítéséből származó negatív következményeket a beutazás és a belbiztonság területén. Lehetőleg 1986. január 1-jéig megteszik a szükséges lépéseket a vízumkiadási eljárás és a beutazási engedélyek vonatkozásában, hogy megvédelmezzék az öt szerződő fél felségterületének egészét az engedély nélküli beutazástól és olyan cselekményektől, amelyek befolyásolhatnák a belső biztonságot.

8. cikk

Tekintettel a közös határokon történő ellenőrzés megkönnyítésére és a Benelux Gazdasági Unió, a Német Szövetségi Köztársaság és a Francia Köztársaság jogi előírásai jelentős eltéréseire való figyelemmel a szerződő felek kötelezik magukat, hogy felségterületükön határozottan fellépnek a kábítószeres illegális kereskedelme ellen, és akcióikat e területen hatékonyan összehangolják.

9. cikk

A szerződő felek erősítik az együttműködést vám és rendőri hatóságaik között, beleértve a bűnözés elleni harcot, mindenekelőtt a kábítószeres és fegyveres illegális kereskedelme, a személyek engedély nélküli beutazása és tartózkodása, az adó- és vámcsalások valamint a csempészet területén. E cél érdekében a szerződő felek arra törekednek, hogy belső állami jogrendjük keretében erősítsék azon információk cseréjét, amelyek a többi szerződő felek számára főleg a bűnözés elleni harcban érdekesek lehetnek.

A szerződő felek nemzeti jogrendjük keretében kölcsönösen támogatják egymást az illegális tőkemozgások terén.

[...]

(Fordította: Berencsi Katalin)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 453–454.)

NYILATKOZAT A SZOVJETUNIO MEGSZŰNÉSÉRŐL ÉS A FÜGGETLEN ÁLLAMOK KÖZÖSSÉGÉNEK (FÁK) MEGALAKULÁSÁRÓL (ALMA ATA, 1991. DECEMBER 21.)

A független államok – az Azerbajdzsán Köztársaság, az Örmény Köztársaság, a Fehérorosz Köztársaság, a Kazah Köztársaság, a Kirgiz Köztársaság, a Moldvai Köztársaság, az Orosz Föderáció, a Tádzsik Köztársaság, Türkmenisztán, az Üzbég Köztársaság és Ukrajna – arra irányuló törekvésükben, hogy

– demokratikus jogállamokat hozzanak létre, amelyek egymás közti viszonya a kölcsönös elismerésen, az állami szuverenitás tiszteletben tartásán és a szuverén egyenlőségen nyugodva fejlődik,

– érvényesüljön az önrendelkezés elidegeníthetetlen joga, az egyenjogúság és a belügyekbe való be nem avatkozás elve, és elutasításra kerüljön az erőszak és az azzal való fenyegetés, valamint a gazdasági vagy más jellegű nyomásgyakorlás alkalmazása,

– a konfliktusok békésen rendeződjenek,
– tiszteletben tartsák az emberi és polgári jogokat, beleértve a kisebbségi jogokat,

– lelkiismeretesen betartsák a kötelezettségek és a nemzetközi jog általánosan elismert elveit és normáit,

– elismerjék és tiszteletben tartsák minden állam területi integritását, s érvényesüljön a meglévő határok sérthetatlensége,

– a történelmi gyökerekkel rendelkező baráti kapcsolatok, a kölcsönös hasznukra szolgáló jószomszédi viszony és együttműködés, amelyek megfelelnek a nemzetek alapvető érdekeinek, valamint a béke és biztonság érdekeit szolgálják,

– a belső béke megtartása és a népcsoportok egyetértése iránti teljes felelősségük tudatában,

– a Független Államok Közösségének létrehozásáról szóló egyezmény céljával és elveivel való egyetértésben

a következő nyilatkozatot teszik:

A Közösség tagjai közötti együttműködés az egyenjogúság elve alapján zajlik, koordináló intézmények közreműködésével, amelyek paritásos alapon jönnek létre, és a Közösség – amely nem állam, sem állam feletti képződmény – által lefektetett szabályok alapján működik.

A nemzetközi szintű stratégiai stabilitás és biztonság biztosításának érdekében fennmarad a katonai-stratégiai erők feletti közös parancsnokság és az atomfegyverek feletti közös ellenőrzés. A felek tiszteletben tartják bármely állam mindenkori kívánságát, hogy atommentes és (vagy) semleges állammá nyilvánítsák.

A Független Államok Közössége a résztvevők egyetértésével nyitott marad

mindazon államok – a korábbi Szovjetunió tagjai, illetve más államok – számára, amelyek osztják a Közösség céljait és elveit, és csatlakozni kívánnak hozzá.

Megerősítjük a rendíthetetlen kooperációs köteleiséget, amely a közös gazdasági térség, valamint európai és eurázsiai piacok kialakítására és fejlesztésére irányul.

A Független Államok Közösségének megalapításával a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége megszűnik létezni.

A Közösség tagjai az alkotmányos előírásoknak megfelelően garantálják a Szovjetunió által kötött szerződésekből és egyezményekből eredő nemzetközi kötelezettségek betartását. A Közösség tagjai kijelentik, hogy e nyilatkozat elveit szigorúan betartják.

[Aláírások]

(Fordította: Berencsi Katalin)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 465–466.)

A SZLOVÉN KÖZTÁRSASÁG FÜGGETLENSÉGI NYILATKOZATA (1991. JÚNIUS 25.)

(Kivonat)

A szlovén nép önrendelkezési jogára, a nemzetközi jogra, a korábbi Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) és a Szlovén Köztársaság alkotmányára, valamint az 1990. december 23-án tartott népszavazáson leadott szavazatok abszolút többségére hivatkozva a Szlovén Köztársaság polgárai eldöntötték, hogy független államot alapítanak, a Szlovén Köztársaságot, amely nem képezi többé a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság részét.

A parlamenti pártok és küldöttek egybehangzó javaslata alapján, a népszavazás eredményének megfelelően kamaráinak 1991. június 25-i ülésén a Szlovén Köztársaság Gyűlése megfogalmazta a Szlovén Köztársaság szuverenitásáról és függetlenségéről szóló Alapvető Alkotmányos Chartáját.

I.

A szuverenitásról és függetlenségről szóló népszavazás előtt Szlovénia a Horvát Köztársasággal együtt egyezménytervezetet terjesztett a többi tagköztársaság elé, amely szuverén államok szövetségét vagy konföderációját álmolta meg, mivel a Jugoszláv Szövetség mostani tagjainak továbbra is együtt kell működniük

a gazdaság- és külpolitika terén, illetve más területeken. A Szlovén Köztársaság Gyűlése népszavazást tartott, ahol Szlovénia lakosságának nagy többsége a szuverén és független Szlovén Köztársaság mellett döntött. [...]

A kétoldalú feloszlatastról szóló javaslatot és a kétoldalú feloszlatast, valamint a szuverén államok létrehozásán alapuló viszonyok új formáiról folyó párbeszéd kezdeményezését mindazonáltal a Horvát Köztársaságot kivéve nem fogadták el észszerű időtartamon belül. A Szlovén Köztársaság ezért arra kényszerült, hogy megalkossa a Szlovén Köztársaság szuverenitásáról és függetlenségéről szóló alkotmányos okiratot.

II.

A Szlovén Köztársaság kinyilvánította függetlenségét és szuverenitását, s így átvette a törvénykezést területe felett. Ennek következtében Szlovénia, mint nemzetközi jogi egység a fogalom teljes értelmében, Európa egyesült szuverén államainak elveivel egyetértésben azt kívánja, hogy más államokkal felvesse a kapcsolatokat, felvegyék az Egyesült Nemzetek szervezetébe, részt kíván venni az EBEÉ-folyamatban és az Európa Tanács munkájában, az Európai Közösségek és más állami társulások tagja kíván lenni. A Szlovén Köztársaság szuverenitása és függetlensége feltétele a korábbi Jugoszlávia, valamint az európai keretek között létrejövő új integrációs folyamatba való belépésnek. Ezen túlmenően a Szlovén Köztársaság szigorúan tartja magát az Egyesült Nemzetek Chartájához, az Európa Tanács egyezményeihez, a helsinki záróokmányhoz, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet nyilatkozatához és más jogi okmányaihoz, valamint más nemzetközi szerződésekhez. A szuverén és független Szlovén Köztársaságnak az önrendelkezés jogán alapuló megalakulása nem a jugoszláv politikai egység vagy más külföldi politikai egység ellen irányuló cselekedet. Szlovénia elismeri Jugoszlávia más köztársaságainak, népeinek vagy nemzetiségeinek önrendelkezési jogát. Szlovénia békés úton kívánja gyakorolni szuverenitási és más szuverén államokkal való kapcsolat jogát, a kölcsönös egyetértés és a nemzetközi közösség szokásain alapuló párbeszéd alapján. Nevezetesen a korábbi Jugoszlávia területén létrejövő kapcsolatoknak demokratikus elveken kell nyugodniuk, anélkül, hogy megváltoztatnák Jugoszlávia külső vagy belső határait.

III.

A Szlovén Köztársaság szuverén és független államként ezennel kinyilvánítja:

– hogy a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmánya a Szlovén Köztársaság területén többé nem érvényes. A Szlovén Köztársaság folytatja a területe feletti uralom átvételéhez vezető eljárást. Az eljárás fokozatosan és a korábbi Jugoszlávia más köztársaságaival való egyetértésben zajlik, más köztársaságok jogainak megsértése nélkül;

– hogy készen áll a korábbi Jugoszlávia területén létrejövő államokkal tárgyalásokat folytatni a szövetség lehetséges formáiról. A kölcsönös elismerés elve alapján a Szlovén Köztársaság készen áll a korábbi Jugoszlávia területén létrejövő, szuverén államokból álló szövetség létrejöttéről folyó párbeszéd megkezdésére. [...]

A Szlovén Köztársaság és a korábbi Jugoszlávia illetékes szervei közötti külön megállapodás tárgyát képezi valamennyi még nyitott kérdés, mint a Jugoszláv Nemzeti Hadsereg helyzete a Szlovén Köztársaságban, a nemzetközi kapcsolatok illetékessége és a közös tulajdon felosztása.

IV.

A Szlovén Köztársaság nemzetközi és jogi egységként

– kötelezi magát, hogy tiszteletben tartja a nemzetközi jog elveit és a jogutódlás szellemében a Jugoszlávia által aláírt nemzetközi szerződésekből eredő, a Szlovén Köztársaság területére vonatkozó intézkedéseket. A korábbi Jugoszlávia jogainak és kötelességeinek átvételéről várható megegyezéssel összhangban a Szlovén Köztársaság tudomásul veszi a más államokkal és nemzetközi szervezetekkel szembeni nemzetközi kötelezettségeit, s biztosítja az áruk, szolgáltatások és emberek határain keresztül történő szabad áramlását, miként a szállítás és kommunikációnak az állam területén történő szabad áramlását is. [...]

– arra törekszik, hogy elnyerje a nemzetközi közösség hozzájárulását a szuverén és független Szlovén Köztársaság kikiáltásához, és javítsa a gazdasági, kulturális, politikai, pénzügyi és más kapcsolatokat a nemzetközi közösség országaival; ezen kívül Szlovénia elvárja más államok jogi elismerését. Szlovénia abból indul ki, hogy a nemzetközi közösség latba veti befolyását annak érdekében, hogy a korábbi Jugoszlávia területén szuverén államok közössége alakuljon, és ezzel hozzájárul a szuverén és független Szlovén Köztársaság létrehozásáról szóló döntés kétoldalú és békés megvalósításához;

– elvárja, hogy a szomszédos országok a szlovén kisebbségek nemzetközi egyezményekből és kétoldalú megállapodásokból eredő védelmét tiszteletben tartsák és tovább fejlesszék.

V.

A Szlovén Köztársaság olyan állam, amelyben tisztelik a jogot és a szociális jólétet, és amelynek környezete alkalmas a piacgazdaságra. Szlovénia kötelezi magát, hogy tiszteletben tartja az emberi és polgári szabadságjogokat, a Szlovén Köztársaságban őshonos magyarok és olaszok különleges jogait, valamint az ipari demokrácia európai vívmányait (mindenekelőtt a társadalmi-gazdasági jogokat, a munkavállalók döntéshozatalban való részvételének jogát és a szakszervezeteket), a tulajdon sérthetetlenségét és a polgári közösség gyülekezési jogát.

Szlovénia kötelezi magát, hogy garantálja a többpárti parlamenti demokráciát, a helyi és regionális önrendelkezési jogot. Szlovénia garantálja, hogy a meggyőzés semmilyen formája sem szolgálhat bármiféle egyenlőtlenség vagy diszkrimináció alapjául, s kötelezi magát, hogy minden eldöntetlen belső és külső kérdést békésen és erőszakmentesen old meg, és arra törekszik, hogy az egyenjogúság elve alapján javítsa az együttműködést Európa azon nemzeteivel és polgáraival, ahol az emberek, régiók, nemzetek és államok szabadok és egyenlők.

(Fordította: Berencsi Katalin)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 476–479.)

NYILATKOZAT

A SZUVERÉN ÉS FÜGGETLEN HORVÁT KÖZTÁRSASÁG LÉTREHOZÁSÁRÓL (1991. JÚNIUS 25.)

(Kivonat)

A Horvát Köztársaság alkotmányának 140. cikke 1. bekezdése alapján a Horvát Köztársaság Gyűlése elfogadta a szuverén és független Horvát Köztársaság megteremtéséről szóló nyilatkozatot.

Tizenhárom évszázados államjogi hagyományt folytatva a horvát nép megőrizte identitását és az identitásra és függetlenségre irányuló jogát a független államban, Horvátországban, az Adriától a Dráva és a Mura folyóig terjedő területen. Történelmi körülmények összejátszása, valamint a nyugati és keleti kereszténység, két, egymással állandó szembenállásban lévő civilizáció, eltérő politikai, gazdasági és más érdekeltsgű kultúra választóvonalán lévő helyzete alapján a horvát nép évszázadokon keresztül arra kényszerült, hogy nemzeti államát, s egyúttal a területétől nyugatra élő népeket védelmezze. A horvát népet nemzeti uralkodói és szabora [gyűlése] irányította, mint független államot vagy más nemzetek uniójának részét, szigorúan őrizve identitását és állami szuverenitását. Horvátország még a legnehezebb történelmi körülmények között is sikeresen meg tudta őrizni nemzeti területének egy részét és fővárosát, Zágrábot a horvát szuverenitás minden jegyével együtt.

A horvát uralkodók utáni időkben a horvát szabor és a horvát bán (aki az alkirály pozícióját gyakorolta olyan időszakokban, amikor Horvátország más nemzetekkel alkotott uniót) vette át a horvát szuverenitás őrzőjének és támogatójának szerepét. A horvát szabor a történelem folyamán megőrizte a horvát történelmi

törvény hagyományait és a horvát államiság identitását, amely a horvát népet Európa egyik legrégebb politikai nemzetévé teszi.

II.

A központi totalitárius rendszer, amelyet a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság kényszerített a Horvát Köztársaságra, megakadályozta államunkat politikai, kulturális és más érdekeinek támogatásában és megóvásában, ami a horvát népben növelte a jugoszláv államtól való elválás vágyát. Ma kívülről irányított kísérletekkel szembesülünk, amelyek törvénytelenességgel és terrorizmussal akarják szétrombolni a Horvát Köztársaság integritását, jogát és törvényeit. Ezzel arra törekednek, hogy megakadályozzák a horvát nép és a Horvát Köztársaság minden polgárának a választásokon kifejezett, s a Horvát Köztársaság alkotmánya révén szankcionált akaratának megvalósítását, különös tekintettel a Horvátország szuverenitásáról és függetlenségéről tartott, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságot alkotó köztársaságokhoz és más szomszédos országokhoz való viszonyát rendező népszavazásra.

A horvát nemzet minden, a Horvát Köztársaságot hazájának tekintő polgárral együtt készen áll függetlenségének és területi integritásának megvédésére mindenféle agresszióval szemben, bárholnan érkezen is az.

III.

A Horvát Köztársaság demokratikus, szociális, a jogállamiságra épülő állam, amelynek legnagyobb alkotmányos alapértéke a szabadság, az egyenlőség, a nemzeti egyenjogúság, a békeszeretet, a szociális igazságosság, az emberi jogok tiszteletben tartása, a pluralizmus, a tulajdon sérthetatlensége, a természet védelme, jogállamiság és a demokratikus többpártrendszer.

A Horvát Köztársaság biztosítja a horvátországi szerbeknek és a területén élő minden nemzeti kisebbségnek az emberi és polgári jogok tiszteletben tartását, különös tekintettel a szólás szabadságára, az anyanyelv és kultúra ápolására, valamint politikai szervezetek alapítására. A Horvát Köztársaság védi polgárai jogait és érdekeit, tekintet nélkül vallási, etnikai vagy faji hovatartozásukra. A Horvát Köztársaság, mint a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság jogutódja, garantálja minden államnak és nemzetközi szervezetnek, hogy jogait teljesjen és lelkiismeretesen gyakorolja, és a Horvát Köztársaságot érintő minden kötelezettségét teljesíteni fogja.

IV.

A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmányai engedélyezték a Horvát Köztársaság önrendelkezési és elválási jogát. Független és szuverén államként a Horvát Köztársaság, amely eddig

szuverén jogainak egy részét a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság más alkotmányozó köztársaságaival és autonóm területeivel közösen gyakorolta, megváltoztatja a Jugoszláv Szocialista Köztársasággal szembeni pozícióját és államjogi kapcsolatait, és készen áll arra, hogy a szétválást elősegítő, közös érdekeket és funkciókat érvényesítő intézmények munkájában részt vegyen. A szétválás folyamatához szükség van bizonyos jogok és kötelezettségek, azaz a Horvát Köztársaságnak a korábbi Jugoszláv Szövetségi Köztársaság jogaiból, valamint ingó és ingatlan vagyonából való részesedésének megállapítására. [...]

(Fordította: Berencsi Katalin)

(Curt Gasteyer: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 479-480.)

AZ EURÓPAI TANÁCS NYILATKOZATA KOSZOVÓRÓL (1999. ÁPRILIS 25.)

(I)

Az Európai Tanács a legnagyobb aggodalommal figyeli a közvetítő tárgyalások kudarcát, amelyeket Holbrooke nagykövet és a Rambouillet-folyamat három tárgyaló fele, Hill, Majorski és Petrics nagykövet a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elnökével, Slobodan Milošević-csel folytatott. E fáradozások közös célja az volt, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság fegyverszünetet kössön Koszovóval, és politikai megoldást találjon a Koszovó-konfliktusra, s megakadályozza a humanitárius katasztrófa bekövetkeztét Koszovóban.

A szerb biztonsági erők elnyomó intézkedései következtében több mint negyedmillió koszovói maradt otthon nélkül, a múlt hónapban 65 000 személyt űztek el otthonából, 25 000-t a párizsi béketárgyalások múlt pénteki megszakadása óta.

Míg a koszovói albánok aláírták a Rambouillet-egyezményt, Belgrád katonákat küldött Koszovóba, hogy új támadást indítson. 1998 márciusa, az ellenségeskedések kezdete óta körülbelül 400 000 ember, a koszovói lakosság több mint egyötöde menekült el vagy űzték el. A lista naponta új áldozatokkal gyarapodik. A harci cselekmények célja a polgári lakosság.

A nemzetközi közösség minden tőle telhetőt elkövetett, hogy békés megoldást találjon a Koszovó-konfliktusra. A Rambouillet-ban, végül Párizsban hónapokon keresztül tartó előkészítés után intenzíven azon fáradoztak, hogy mindkét fél számára megfelelő megegyezést sikerüljön létrehozni Koszovó önigazgatásáról, amely békés jövőt biztosítana a szerbeknek, albánoknak és Koszovó minden

nemzeti közösségének. A koszovói albánok által Párizsban aláírt szerződés tervezet teljesíti ezeket a követelményeket: Jugoszlávia szuverenitása és területi integritása bázisán nagyfokú önigazgatást biztosít Koszovónak, s az európai normákkal egybehangzóan biztosítja Koszovó minden polgárának az egyéni emberi jogokat, nemzeti közösségeinek az átfogó jogokat, s megteremti a háború sújtott terület újjáépítésének feltételeit.

A Milošević elnök vezette jugoszláv vezetés folyamatosan megtagadta, hogy komolyan foglalkozzon a politikai probléma politikai megoldásával, és torz képet mutatott a jugoszláv lakosságnak a tárgyalások tárgyáról és menetéről. Ezen kívül a szerb rendőrség és a jugoszláv szövetségi hadsereg masszív csapatösszevonást hajtott végre Koszovóban, amivel átlépte az 1998. október 12-i Holbrooke-Milošević egyezményben megállapított felső határokat. Végül a jugoszláv biztonsági erők az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1199. számú határozata ellenére katonai műveleteket hajtanak végre Koszovó civil lakossága ellen.

A 21. század kezdetén Európa nem tűrhet meg humanitárius katasztrófát a kontinens közepén. Európa közepén nem engedhető meg, hogy Koszovó számbelileg legnagyobb népcsoportját kollektíven megfossszák jogaitól, és súlyosan megsértsék emberi jogaiban. Nekünk, az Európai Unió országainak erkölcsi kötelességünk biztosítani, hogy az 1999. januári racaki vérfürdővel kézzelfoghatóvá vált önkény és erőszak ne ismétlődhessen meg. Miénk a felelősség, hogy menekültek és elűzöttek százezrei visszatérhessenek hazájukba. Az agresszió nem válhat kifizetődővé. Az agresszornak tudnia kell, hogy nagy árat kell fizetnie. Ez a 20. század tanulsága.

A nemzetközi közösség nem fogad el az emberiség elleni büntetést sem. Akik most háborús uszítóként lépnek fel a Koszovó-konfliktusban, nem szabad elfeledniük, hogy a hágai törvényszék megbízatása Koszovóra is kiterjed. Őket és vezetőiket felelősségre vonják majd cselekedeteikért.

Végezetül felelősek vagyunk a régió belüli béke és együttműködés biztosításáért. Így garantáljuk az alapvető európai értékeket, az emberi és kisebbségi jogokat, a nemzetközi jog, a demokratikus intézmények és a határok sérthetlenségének tiszteletben tartását.

Politikánk nem a jugoszláv és szerb lakosság ellen irányul, sem a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság vagy a Szerb Köztársaság ellen, hanem a jugoszláv vezetés felelőtlen politikája ellen. Azon biztonsági erők ellen, amelyek cinikus és brutális harcot folytatnak saját népességük egy része ellen. E lehetetlen helyzetnek véget kell vetni. Milošević elnöknek meg kell állítania a koszovói szerb agressziót és aláírnia a Rambouillet-egyezményt, ami előírja a stabilitást biztosító NATO-vezette biztonsági erők bevetését.

Nyomatékosan felszólítjuk a Milošević elnök irányítása alatt álló jugoszláv vezetést, hogy még ebben az órában radikális változtasson politikáján. Még nem

késő véget vetni a koszovói lakosság elnyomásának. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szuverenitását és területi integritását alapul véve olyan politikai jövőt kell találni Koszovónak, amely figyelembe veszi minden népcsoportja érdekeit és törekvéseit.

A koszovói albánok a Rambouillet-egyezmény aláírásával félreérthetetlen jelet adtak a békés megoldás iránti elkötelezettségüknek. Kiemelkedő jelentőségű, hogy most rendkívüli visszafogottságot tanúsítanak.

Aláhúzzuk: nem célunk, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot a maga választotta, Európán és a világon belüli elszigetelődésben tartsuk. Ellenkezőleg, szeretnénk véget vetni a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság európai elszigeteltségének. Ennek megtörténtehez azonban Miloševićnek meg kell találnia a koszovói konfliktus békés megoldásához, a reformokhoz és demokratizálódáshoz vezető utat, beleértve a médiák szabadságát egész Jugoszláviában.

(II)

Az Európai Tanács mai nyilatkozatában körvonalazta, milyen erőfeszítéseket tett a nemzetközi közösség a katonai intervenció szükségességének elkerülésére. Nyomatékosan felszólítottuk a Milošević elnök irányította jugoszláv vezetést, hogy még ebben az órában radikálisan változtassa meg politikáját. Az Észak-atlanti Szövetség most katonai célokat támadott a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság területén, hogy véget vessen a koszovói humanitárius katasztrófának.

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaságnak most viselnie kell a kilátásba helyezett szigorú következményeket azért, mert nem működött együtt a nemzetközi közösséggel a koszovói konfliktus békés rendezésében. A most történetekért Milošević elnök viseli a teljes felelősséget.

(Fordította: Berencsi Katalin)

(Curt Gasteyger: *Europa von der Spaltung zur Einigung...* i. m. 487-488.)

VI.

MAGYARORSZÁG A HIDEGHÁBORÚBAN

A RAJK-PER (1949)

1949. május 16-án, az egylistás választások másnapján a Rajk-ügyet elindító letartóztatás-sorozat első áldozata Szőnyi Tibor lett. Péter Gábor öt verette először tíz napon át, egészen addig, míg ki nem csikarták belőle, hogy – úgymond – „konspiratív felső kapcsolata” nem más, mint Rajk László. Utóbbi május 30-án vették őrizetbe.

A BELÜGYMINISZTERIUM SAJTÓOSZTÁLYA KÖZLI (1949. JÚNIUS 19.)

Az államvédelmi hatóság idegen hatalmak javára elkövetett kémkedés miatt őrizetbe vette Rajk Lászlót, dr. Szőnyi Tibort, Justus Pált és 17 társát. Az őrizetbe vettek között ipari munkás vagy dolgozó paraszt nincs.

(*Szabad Nép*, 1949. június 19.)

A BELÜGYMINISZTERIUMI PÁRTSZERVEZET ÖNKRITIKÁJA (1949. JÚNIUS 23.)

„Izzó gyűlölettel fordulunk szembe dicső pártunk aljas árulóival!”
Dolgozók levelei követelik a trockista kémbanda kíméletlen megbüntetését!

A Belügyminisztérium MDP pártszervezete önkritikát gyakorol Rákosi elvtárshoz írt levelében: „Hű és féltő ragaszkodással Pártunkhoz, munkásosztályunkhoz és hazánkhoz, izzó gyűlölettel fordulunk szembe az aljas árulókkal: Minden erőnkkel azon leszünk, hogy munkánkkal segítségére legyünk a pártnak a trockista banda teljes felszámolásában. Pártszervezetünk vezetősége tanult a Rajk belügyminisztersége alatt általunk elkövetett hibákból, az éberség terén elkövetett súlyos mulasztásokból, a megalkuvó politikából, amikor a pártszerve-

vezet nem harcolt minden erővel a rendőri pártszervezetek feloszlata ellen és lehetőséget nyújtott Rajk népszerűség-hajhászásához, személyi kultuszának kialakulásához. Rajk és bandája a belügyminisztériumot a reakció fellegvárává kívánta tenni. Pártunk hatalmas győzelme nyomán megfogadjuk Rákosi elvtársnak, hogy a belügyminisztériumot Kádár elvtárs közvetlen vezetésével a szocializmust építő dicső Pártunk és dolgozó népünk szilárd bástyájává tesszük.”

(Szabad Nép, 1949. június 23.)

* * *

A korábban már érintett – ugyancsak koholt vádakon nyugvó – koncepciók perrekhez képest a Rajk-per három szempontból hozott fordulatot:

1. Ekkor már az egyeduralkodó pártba, sőt annak vezetésébe tartozni sem jelentett menlevelet az alól, hogy bárki ellenségnek minősüljön.

2. A konstruált vádak vezérmotívumát – néhány hét elteltével Budapestre érkezve – a Bjelkin tábornok által irányított szovjet kémelhárítás komponálta. A magyar pártvezetésre, illetve a politikai rendőrség beavatottjaira a megoldott koncepcióhoz igazított vallomások kicsikarása, pontosítása-véglegesítése hárult.

3. A legfőbb sajátosság az volt, hogy a vádlottak – Rajkot is beleértve – olyan rituális gyilkossági szertartásnak lettek szenvedő alanyai, amelyben más volt az igazi „fővádlott”.

A vádak eleinte a Sztálin által rendezett, harmincas évekbeli szovjet pártvezetésen belüli leszámolások forgatókönyve szerint fogalmazódtak. Az ott központi szerepet játszó „trockizmus” vádját az időközben Budapestre érkezett szovjet „tanácsadók” aktualizálták: a „trockizmus” helyére a „titoizmus” került. A kirakatperekben az a J. B. Tito lett az *in effigie* fővádlott, aki már 1945 második felére kiépítette a szovjet mintát követő rendszerét, de nem volt hajlandó azt maradéktalanul alárendelni Moszkva mindenhatóságának. A hangsúly a „maradéktalanul” kitélen van. Ideológiai és stratégiai alapokon nyugvó szoros szövetséghez partner volt, de ahhoz nem, hogy országa szuverenitását teljes mértékben feladja. A Kominform 1948. júniusi határozata – Sztálin hisztériájának szócsöveként – emiatt bélyegezte a belgrádi vezetést nacionalista elhajlónak. De akkor még azal számoltak, hogy a Kremlhez hű jugoszláv kommunisták (az ún. informbűros szárny) meneszti Titót, s visszatérítik a délszláv államot a „proletár internacionalizmus” Moszkvából irányított szekértáborába. Miután viszont Sztálin hiába hitette magát azzal, hogy „csak a kisujjamat kell mozdítanom, és Tito nincs többé”, felsülését – legalább virtuálisan – propagandagyőzelemmé kellett maszkírozni. Ezt szolgálták a Jugoszláviát övező csatlósállamokban megrendezett összeesküvési színjátékok, amelyek budapesti felvonulása lett a Rajk-per. (Bulgá-

riában ezzel egy időben rendezték meg a Trajcsko Kosztov kommunista pártvezető elleni hasonló pert.)

Rákosi Mátyás az Egyesült Államokig terjedő „világméretű összeesküvéssé” próbálta dagasztani a Rajk-per. Ügybuzgalmában kézre is kerített egy nemzetközi titkosszolgálati hazárdört, Noël Fieldet, akiről prágai elrablása és Budapestre csempészése után derült ki, hogy nemcsak amerikai, hanem a szovjeteknek is dolgozó kettős ügynök. A szovjet titkosszolgálat sietve Moszkvába is vitte – és ott rezerváltan őrizte évekig – „félíg saját” ágensét. Mindamellet rövid úton elejét vették annak, hogy Rákosi ezt is beeamalgámozza a Rajk-per forgatókönyvébe. Abban ugyan további hajmeresztő képtelenségek összehordásával bele lehetett volna erőszakolni, de ez – Moszkva érintettsége miatt – végzetesen kontraproduktív lett volna. Más kérdés, hogy az ún. Field-ügy valóban szerteágazó kombinációs játék volt a nagyhatalmak egymás közötti hírszerzésének sötét történetében. Ennek történeti igényű dokumentálása csak a hidegháborús korszak után, az elmúlt évtizedekben kezdődhetett meg.

Kádár János – miután maga is tevőleges közreműködő lett abban, hogy komája, Rajk László a ráosztott szerepet vállalja – az MDP Központi Vezetőségének 1949. szeptember 3-i ülésén számolt be „a nyomozás újabb eredményeiről”. Ekkor már a „trockista” verziót felváltó „titoista” koncepcióhoz igazított vádakat helyezte előtérbe. Ennek lényege szerint Rajk és vádlott-társai „az imperializmus szekértolójává szegődött” Titóval szövetkezve kívánták megdönteni Magyarországon a „demokratikus államrendet”. Ez volt az alaptétele a népbíróshoz három nappal később benyújtott vádiratnak.

ÜGYÉSZI VÁDBESZÉD A RAJK-PERBEN

„A vádlottak padján itt nemcsak Rajk és társai ülnek, hanem külföldi gazdák, imperialista felbujtók is, Belgrádban és Washingtonban. [...] A külföldi imperialisták parancsainak közvetítőiként, főügynökeiként, az imperializmus rohamcsapataként Tito és bandája, a jugoszláv vezető klikk lép fel.”

Az ügyész és a bírák mellett a vádlottak, a tanúk és a védők is szöveghűen memorizálva adták elő a forgatókönyvben megírt szerepeiket, így érdemi malőr nem zavarta meg a szeptember 16–24. között zajló „tragedia dell’arte” nyilvános rádióközvetítését. A bíróság Rákosi – Moszkvában előzetesen egyeztetett – instrukcióinak megfelelően osztotta az ítéleteket. Halálra ítélték és kivégezték Rajk Lászlót, Szőnyi Tibort, Szalai Andrást. Életfogytig tartó fegyházbüntetést kapott Lazar Brankov és Justus Pál, kilencéves fegyházbüntetést jutott Milan Ognjeno-

vicsnak. Abból kiindulva, hogy az államrend megdöntésére irányuló összeesküvés úgy tehető hitelesebbé, ha annak katonai vonulata is van, a perbe fogott két további – szintén kommunista – tábornok, Pálffy György és Korondy Béla ügyét a hadbíróshoz tették át. Néhány nappal később ott ítélték őket halálra.

(Gyarmati György: *A Rákosi-korszak*. ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011. 150–153.)

VÁDIRAT RAJK LÁSZLÓ ÉS TÁRSAI ELLEN (1949. SZEPTEMBER 7.)

„A budapesti államügyészségtől
1949. áú. 85/166/2. szám.

NÉPBÍRÓSÁGNAK

Budapest

A demokratikus államrend megdöntésére irányuló büntett és más bűncselekmények miatt Rajk László és társai elleni bűnügyben a nyomozás iratait a következő

VÁDIRAT

benyújtása mellett küldöm meg. Vádat emelek

I. Rajk László ellen,

aki 1909. március 8-án Székelyudvarhelyen született, nős Földi Júliával, egyetemi képzettségű tanár, volt külügyminiszter, budapesti lakos,

A. egyrendbeli, az 1945:VII.tc.-kel törvényerőre emelt 81/1945. M.E. Rendelet 13. paragrafus 4. pontjába és az 1440/1945. M.E. rendelet 10. paragrafus 5. pontjába ütköző háborús és népellenes büntettek,

B. egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett, az 1930:III.tc. 60. paragrafus 2. pontjában meghatározott és a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint minősülő hűtlenség büntette,

C. és egyrendbeli, az 1946:VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésében meghatározott és folytatólagosan elkövetett, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette;

II. Pálffy György ellen,

aki 1909. szeptember 16-án Temesvárott született, nős Sármány Katalinnal, Ludovika akadémiai végzettségű, volt altábornagy, budapesti lakos,

A. egyrendbeli, az 1946:VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésében meghatározott és folytatólagosan elkövetett, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette,

B. egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett, az 1930:III.tc. 60. paragrafus 2. pontjában meghatározott és a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint minősülő hűtlenség büntette;

III. Brankov Lázár ellen,

aki 1912. július 17-én Sztari Becsejen született, nőtlen, jogi egyetemet végzett, volt jugoszláv követségi tanácsos, budapesti lakos,

A. egyrendbeli, 1946:VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésében meghatározott és folytatólagosan elkövetett, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette,

B. egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett, az 1930:III.tc. 60. paragrafus pontjában meghatározott és a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint minősülő kémkedés büntette,

C. valamint a BTK 69. paragrafus 1. pontja szerinti felbujtói bűnrészességben elkövetett, a BTK 278. paragrafusába ütköző gyilkosság büntette;

IV. Dr. Szőnyi Tibor ellen,

aki 1903. december 31-én Budapesten született, nős Bernstein Annával, orvosi egyetemet végzett, orvos, volt országgyűlési képviselő, budapesti lakos,

A. egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett, az 1930:III.tc. 60. paragrafus 2. pontjában meghatározott és a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint minősülő hűtlenség büntette,

B. egyrendbeli, az 1946:VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésében meghatározott és folytatólagosan elkövetett, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette;

V. Szalai András ellen,

aki 1917. február 6-án Pécsen született, nős Glied Zórával, műegyetemet végzett tisztviselő, budapesti lakos,

A. az 1945:VII.tc.-kel törvényerőre emelt 81/1945. M.E. Rendelet 11. paragrafus 5. pontjában meghatározott háborús bűntett,

B. egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett, az 1930:III.tc. 60. paragrafus 3. pontjában meghatározott és a 61. paragrafus 3. bekezdés szerint minősülő hűtlenség bűntette,

C. és egyrendbeli, az 1946:VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésében meghatározott és folytatólagosan elkövetett, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének bűntette;

VI. Ognyenovics Milán ellen,

aki 1916. június 9-én Sárokon született, nős Kovács Veronikával, reálgimnáziumot végzett tisztviselő, budapesti lakos,

egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett, az 1930:III.tc. 60. paragrafus 3. pontjában meghatározott és a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint minősülő hűtlenség bűntette;

VII. Korondy Béla ellen,

aki 1914. augusztus 16-án Erzsébetvárosban született, nős Poltáry Edittel, Ludovika Akadmiát végzett, volt rendőr ezredes, budapesti lakos,

egyrendbeli, az 1946:VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésében meghatározott és folytatólagosan elkövetett, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének bűntette;

VIII. Justus Pál ellen,

aki 1905. április 7-én Pécsen született, nős Wagner Edittel, egyetemet végzett, volt országgyűlési képviselő, a Magyar Rádió volt alelnöke, budapesti lakos,

A. az 1945:VII.tc.-kel törvényerőre emelt 1400/1945. M.E. Rendelet 10. paragrafus 5. pontjában meghatározott és folytatólagosan elkövetett népellenes bűntett,

B. egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett, az 1930:III.tc. 60. paragrafus 2. pontjában meghatározott és a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint minősülő hűtlenség bűntette,

C. valamint egyrendbeli, az 1946:VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésében meghatározott és folytatólagosan elkövetett, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének bűntette miatt,

mert Rajk László és társai szervezkedést kezdeményeztek és vezettek, amelynek célja az 1946:I.tc.-kel törvénybe iktatott demokratikus államrend erőszakos megdöntése volt."

A vádirat, amely az alábbiakban olvasható, a per óta – tehát negyven éve – magyar publikációkban nem jelent meg. Érthetetlen, miként az is, hogy Rajk Lászlóról és társairól, tragédiájukról, a perről sokáig mélyen hallgattunk. Nemrégiben jelent meg a Párttörténeti Közlemények repertórium a 1955 és 1987 közötti időszakról: egyetlen cikk található benne Rajk László életútjáról, és egy Pálffy Györgyről. Semmi más. Túlságosan mély a csend, már hosszú idő óta, pedig kiáltani kellene; csak a tisztító kiáltás foszthat meg bennünket a szégyenérzetünkől.

Olvassuk hát e hazugságáradatot:

„I.

A. Rajk Lászlót 1931-ben kommunista röpiratokkal kapcsolatban a rendőrség Budapesten őrizetbe vette. Miután írásban kötelezte magát, hogy besúgó lesz, Bokor Lajos rendőrkapitány közbelépésére szabadlábra került. Ettől az időtől kezdve mint rendőri besúgó és provokátor működött az egyetemen; 1932-ben lebuktatta Schöpflin Gyulát, Olt Károlyt és társait, 1933-ban Birki Ágnes, Széll Jenőt és csoportjukat. 1934-ben a rendőrség az építőmunkások közé küldte. Az építőmunkások között ebben az időben erős volt a kommunista szervezet. 1935-ben Rajk provokációja következtében egy építőmunkássztrájkjal kapcsolatban 200 letartóztatás történt.

Ezután Rajk egy időre eltűnt: a rendőrség Csehszlovákiába küldte, hogy a magyar kommunisták külföldi kapcsolatait kémlelje ki. A spanyol polgárháború kitörése után Rajk a magyar titkosrendőrségtől azt a feladatot kapta, hogy utazzon Spanyolországba, jelentse: a felszabadító háborúban ki vesz részt a magyar kommunisták közül, s egyben igyekezzék a Rákosi-zászlóaljban bomlasztó tevékenységet kifejteni. Rajk e provokációs és trockista működése Spanyolországban gyanút keltett. Vizsgálat indult ellene, minden funkció viselésétől eltiltották, majd kizárták a Pártból. A spanyol szabadságharc veresége előtt Franciaországba szökött, ahol a saint-cyprieni, gursi, vernet-i internálótáborokban megismerkedett a külföldi kémszervezetek jugoszláv ügynökeivel, akik – Bebler, Koszta-Nagy, Gosznjak, Maszlarics, Mrázovics stb. – Rajkhoz hasonlóan Spanyolországban vagy később az internálótáborokban folytatták provokációikat.

E táborokba beépültek a francia, az amerikai kémszervezetek és a Gestapo. Egy napon megjelent Rajknál Noël H. Field, az „Office of Strategic Service” (OSS) nevű amerikai kémszervezet egyik svájci vezetője és közölte vele, hogy felettésem külön utasítására haza kívánja segíteni. Vernet-be érkezett egy német küldöttség is, amelynek vezetője, egy Gestapo-őrnagy hívatta Rajkot és közölte vele, hogy Magyarországra küldi »munkára«.

Rajk hazaérkezése után azonnal jelentkezett a politikai rendőrségen régi főnökénél, Hain Péternél, Szálasi későbbi rendőrkapitányánál. Rajk erről így vall:

»Elmondtam neki mindent, amit Spanyolországban és Franciaországban megtudtam. Hain közölte velem, hogy a Gestapo-tiszt az ő kérésére segített rajtam.«

Hain utasítására Rajk, akinek külföldi üzelveit nem ismerték itthon, bekapcsolta a földalatti kommunista mozgalomba Gayer Imre provokátort. Gayer besúgása alapján elfogták és kivégezték Schönherz Zoltánt, a Kommunista Párt titkárát, s meggyilkolták Rózsa Ferencet.

Rajkot, hogy le ne lepleződjék, ugyancsak letartóztatták, de csak hathónapi fogházra ítélték. 1944 decemberében a nyilas katonai nyomozók, másokkal együtt, Rajkot is letartóztatták, és 1945 márciusában Sopronkőhidára, katonai bíróság elé került. A tárgyalás ügyésze, dr. Jánosi Ferenc erről ezt vallja:

»A tárgyalás során Rajk László védekezéséppen előadta, hogy a rendőrséggel régóta kapcsolatban áll, melynek nem egy esetben komoly szolgálatot teljesített.«

A zárt tárgyaláson megjelent és Rajk László érdekében közbelépett bátyja, Rajk Endre nyilas államtitkár. Rajkot felmentették, ügyét áttették a polgári bírósághoz, amely később már Bajorországban szabadlábra helyezte Rajkot; négy vádlott-társát azonban kivégezték.

Rajk László tehát a Horthy-rendőrség és a Gestapo besúgója és provokátora volt: ezzel háborús és népellenes bűntettét követett el.

B. 1945 május végén Rajk László visszatért Magyarországra. Múltját sikerült ellepleznie, és megjárta a sokat üldözött, a spanyol harcokban megedzett kommunista szerepét. A Magyar Kommunista Párt nagy-budapesti titkára, országgyűlési képviselő, belügyminiszter, majd külügyminiszter lett. Természetesen folytatta régi tevékenységét. Erre vonatkozóan vallomásaiban beismeri: „Állandóan és rendszeresen tájékoztattam az amerikai hírszerzőket a Belügyminisztérium, majd később a Külügyminisztérium minden kérdéséről.”

Az amerikai kémkedés Magyarországon egyre inkább a külföldi felderítés jugoszláv kémeit, Tito küldötteit tolta előtérbe. Aljasul visszaélve azzal a testvéri rokonszenvvel, amelyet a magyar demokrácia a jugoszláv néppel szemben táplált, Tito diplomáciai képviselői és egyéb hivatalos küldöttei attól a pillanattól kezdve, hogy 1945 elején Magyarországra tették lábukat, a legarcátlanabb módon építették ki kémhálózatukat. Elsősorban Rajk Lászlót állították szolgálatukba, akinek rendőrspicli- és kém múltját ismerték. Rajk készséggel adta Cicmil ezredesnek, a jugoszláv katonai bizottság vezetőjének, Mrázovics jugoszláv követnek, Brankov követségi ügyvivőnek és a hozzáforduló jugoszláv kémek hosszú sorának a legkülönbözőbb információkat. A bizalmas adatokat, amelyeket mint miniszter a magyar viszonyokról, a Szovjet Hadseregről, a szovjet diplomáciai testületről stb. megtudott, a jugoszláv kémeknek adta át. Átadta például a

Nagy Ferenc-féle összeesküvés felderítése közben a nyomozat aktáit a jugoszláv kémeknek, akik ezt rögtön továbbították az amerikai követségre. Államtitkárát, dr. Sebenyi Endrét utasította, hogy a jugoszláv kémek által követelt minden bizalmas adatot szolgáltatasson ki. A jugoszláv kémszolgálat utasítására maga mellé vette mint belügyminiszteri sajtófőnököt Cseresznyés Sándor kémét, akiről tudta, hogy azelőtt az angol felderítésnél dolgozott, s aki közte és a jugoszláv követésen működő kémek között az összeköttetést megkönnyítette.

Rajk László mint miniszter és az Országgyűlés tagja, tehát közhivatalnok, hivatali megbízásával visszaélve, a magyar állam érdekeit súlyosan veszélyeztető titkokat közölt idegen hatalmakkal, ami által kémkedés, hűtlenség bűntettét követte el.

C. A jugoszláv kémek előtérbe nyomulása azzal függött össze, hogy a fel szabadult Jugoszláviában a Rajkhoz hasonló amerikai kémek, provokátorok és trockisták – akik közül a Gestapo 1941-ben, Rajkkal egy időben, csak a francia táborokból kém munkára vagy 150-et küldött haza – juttatott uralomra. Ezek a kémek képezték Tito közvetlen körének zömét, és rendszeresen szorították vissza a jugoszláv partizánok becsületes, a néphez hű elemeit. E sikeren felbuzdulva az amerikai imperialisták nem kisebb célt tűztek ki maguk elé, mint hogy a népi demokrácia országait Titóék segítségével a maguk oldalára állítsák. Rajk erről így vall:

»Rankovics jugoszláv belügyminiszter egyenesen megmondta nekem, hogy a népi demokratikus államok Jugoszláviával és Titóval az élükön kell hogy egyesüljenek.«

A cél elérésére a jugoszláv, az amerikai és egyéb kémszervezetek teljes erejükkel támogatták Rajkot. 1946 novemberében alárendelték neki dr. Szőnyi Tibort, aki Svájcban az OSS nevű amerikai kémszervezet vezetőjének, Allan Dullesnek utasítására az ottani magyar trockista emigránsokból kémcsoporthoz szervezett. Ezt a kémcsoporthoz Tito svájci és franciaországi ügynökei segítségével Dulles 1944-45 telén amerikai hadirepülőgépen Belgrádon át mint jugoszláv tiszti bizottságot Magyarországra, a Szovjet Hadsereg hátába dobta. Rajkhoz kapcsolták a jugoszláv felderítők 1946 nyarán Pálffy Györgyöt, Horthy hadseregének fasiszta tisztjét. Pálffy, aki saját bevallása szerint 1945 nyara óta beszervezett jugoszláv kém volt, megjárta a kommunista tiszteket; fokozatosan altábornagy, a határőrség parancsnoka, majd a honvédelmi miniszter helyettese lett. E cinkostársak segítségével Rajk szélesen elágazó szervezetet hozott létre. Ahová csak lehetett, magas állásokba juttatta az imperialisták ügynökeit, főleg volt trockistákat, provokátorokat, kémeket. Így jutott a Külügyminisztérium vezető állásaiba Szász Béla, az angol Intelligence Service Dél-Amerikából hazaküldött kéme, Major Frigyes, a »CIC« amerikai kémszervezet ügynöke, Marschall Lászlót, a francia 2-ième Bureau kémét a rendőrség politikai nevelésével bízták meg; a trockista

Oszkó Gyula és Mátyás László rendőr ezredek lettek. A politikai rendőrségbe Rajk beépítette dr. Beck Jánost, Ráth Károlyt, Kovács Ferencet, Kálcsics Józsefet s más régi kémbarátait. Korondy Béla volt csendőr százados mint rendőr ezredes kapta azt a megbízást, hogy volt csendőrökből, horthysta tisztekből különleges belügyi készülségi zászlóaljat szervezzon.

Pálffy ugyanakkor a honvédséget rakta meg fasiszta, horthysta tisztekkel, Szőnyi pedig az államapparátusban, a gazdasági posztokon és a Kommunista Pártban igyekezett ügynökeit elhelyezni. A népi demokrácia híveit, különösen a munkásokat és a parasztokat Rajk és kémbandája rendszeresen kiszorították a rendőrségből, hadseregből, az államapparátusból; ugyanakkor kiszabadították az internálótáborokból az odakerült kémeket és provokátorokat.

Politikai téren is nagy aktivitást fejtettek ki. Rajk felesége lett a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének főtitkára. A Népi Kollégiumok Országos Szövetségén keresztül, amelyet Rajk a Belügyminisztérium alapjaiból bőven támogatott, kiterjesztették befolyásukat a diákok, az ifjúság egy részére. Rajk mint »tisztelbeli építőmunkás« az Építőmunkások Szakszervezetén keresztül megkísérelte befolyását a szakszervezetre is kiterjeszteni. Rajk lett a Magyar–Jugoszláv Társaság elnöke, stb., stb.

A Rajk-féle szervezkedés mellett a jugoszlávok saját külön kémiszervezeteiket is kiépítették. Visszaélve a magyar népi demokrácia bizalmával, beépültek nemcsak az állami szervekbe, de a politikai pártokba, gazdasági intézményekbe, társadalmi egyesületekbe is. Szervezetük olyan szerteágazónak és jelentősnek látszott, hogy Rajkra és bandájára támaszkodva 1947 őszén már irányt vettek a magyar népi demokrácia megdöntésére. Brankov Lázár, a jugoszláv követség volt ügyvivője erről a következőket vallja: »Kémhálózatunk lassan átfogta az államapparátus valamennyi ágát, a hadsereget és a rendőrséget. Ugyanez a kémhálózat 1945-től kezdve benyomult a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt vezetőségeibe is, valamint számos társadalmi és politikai szervezet vezetőségébe. Az államapparátusban, valamint a hadseregben lévő kémhálózat segítségével a jugoszláv kormány Magyarország területén nagyarányú kémtevékenységet folytatott a kormány ellen. Ez tette lehetővé, hogy Rankovics jugoszláv belügyminiszter Tito tervei szerint konkrét intézkedéseket tehetett a kémhálózaton keresztül a magyar kormány megdöntésére, Magyarország államrendjének megváltoztatására.»

E terv végrehajtásának előkészületeit szolgálta Tito magyarországi látogatása 1947 decemberében. Ez a látogatás – mely sokban hasonlított egy hódító bevonulásához Budapestre – a jugoszláv vezetők gondosan előkészített tervei szerint történt, és az volt a célja, hogy Tito, valamint Jugoszlávia tekintélyét Magyarországon megnövelje, mint ahogy Rajkék és jugoszláv cinkosai állandóan arra törekedtek, hogy megpróbálják Titót mesterségesen népszerűsíteni, s a

Szovjetunió hatalmas népszerűségét csökkenteni. Budapesti látogatásáról visszatérve Tito Kelebián, a jugoszláv határ közelében, vadászat ürügye alatt egy napot tartózkodott. Vonatján utazott Rajk belügyminiszter is, aki már előzően ismételt tárgyalást Titóval és a jugoszláv vezetőkkel. Kelebia állomáson, Tito vonatán, Rankovics jugoszláv belügyminiszter magához kérte Rajkot. Brankov tolmácsolásával részletesen közölte vele a tennivalókat. »A terv – mondta Rajk vallomása szerint Rankovics – abban áll, hogy észrevétlenül, a szomszéd államok kormányainak éberségét kijátszva, Belgrád központtal fokozatosan Jugoszlávia köré tömörítsék a népi demokratikus országokat.»

Ennek előkészítését szolgálta az ún. Balkáni Szakszervezeti Szövetség, a Balkáni Sportszövetség, a Balkáni Ifjús munkás Szövetség, a Balkáni Nőszövetség stb., melyeknek központja mind Belgrádban volt. A magyar belpolitikára vonatkozóan Rankovics utasította Rajkot, hogy »orientálódjék a nacionalista, sovinszta elemekre a hadseregben, a rendőrségben, az államapparátusban, a kispolgári erőkre a városokban, de különösen falun».

Rankovics közölte Tito utasításait, mely szerint Rajk arra vegyen irányt, hogy likvidálják a magyar állam és a Kommunista Párt jelenlegi vezetőit, s hogy ennek megtörténte után Magyarország vezetését Rajk vegye kezébe. Rajk ezt a megbízást vállalta, és fokozat tevékenységét.

1948. március óta azonban szaporodtak a jelek, melyek azt mutatták, hogy a jugoszláv–amerikai tervek kezdenek lelepleződni. Mint a Kommunista Párt Politikai Bizottságának tagja, Rajk értesült arról, hogy a Tájékoztató Iroda leleplezni készül Titóék árulását. Erről a készülődésről Rajk folyamatosan értesítette Titóék. A Tájékoztató Iroda határozatának nyilvánosságra hozatala leleplezte és meg is hiúsította Titóék tervét. Ezért Titóék közölték Rajkkal, hogy a változott helyzetnek megfelelően új taktika kidolgozására Rajknak titkos találkozást kell létrehoznia Rankovicsal, a jugoszláv belügyminiszterrel. Ez a titkos találkozás 1948. október elején Klein Antal, horthysta földbirtokos Paks melletti vadászterületén létre is jött. A magyar határőrség parancsnokának, Pálffynak segítségével Rankovics két kísérelőjével együtt illegálisan átjött a határon és találkozott Rajkkal, akit Mrázovics budapesti jugoszláv követ és szeretője, Tarisznyás Györgyi, paksi tanítónő kalauzoltak a találkozás helyszínére. A megbeszélés, mely egy csőszházban folyt le két és fél óráig tartott.

Rankovics közölte Rajkkal az új tervet, melyre vonatkozólag aláhúzta, hogy az Tito személyes munkájának eredménye, és azt rajta kívül csak Gyilas és Kardej ismeri. Közölte, hogy a Tájékoztató Iroda határozata után a régi célok megvalósítása érdekében új utakra kell térni. Közölte Tito »lángeszű» tervét arra vonatkozólag, hogy hogyan fogja fokozatosan a jugoszláv népet a Szovjetunió ellen fordítani, és hogyan viszi át a népet a nyugati imperialisták táborába, és egyben, hogy hogyan szándékozik megnövelni a népi demokratikus államok reakciós

erőit, és biztosítani szervezeti összefogásukat, s hogyan akarja őket az imperialisták oldalára, a Szovjetunió ellen állítani.

„Tito – mondotta Rankovics – a cél megvalósítására az új helyzetben három feladatot jelölt meg. Először, Jugoszlávia népeinek mozgósítását a Szovjetunió ellen. Másodszor, a népi demokratikus államok szovjetellenes erőinek növelését és szervezeti összefogását. Harmadszor, felhasználni a nemzetközi kérdésekben a Szovjetunió és az angol–amerikai államok közötti nézeteltéréseket. Az utóbbi esetben nekünk a Szovjetunióval szemben a nyugati nagyhatalmakra kell támaszkodnunk... Tito lángeszűen megoldotta ezt a problémát, kidolgozott egy tervet, mely szerint a jugoszláv nép szovjetbarát hangulatát fokozatosan likvidálni lehet.”

Ennek a tervnek lényegét kifejtve, Rajk azt vallja:

„Ennek a lángeszű tervnek alapvető elvei – amint Rankovics velem közölte – a következők: először csak bírálatot illeti a Tájékoztató Iroda határozatát, utána a határozatot rágalomnak minősítik, de ebben a periódusban még semmi esetre sem bírálják a Szovjetuniót és vezetőit. Ellenkezőleg, ebben a szakaszban kiemelik a Szovjetunió iránti barátságot... Utána – folytatta Rankovics – mi fokozatosan, de egyre erőteljesebben arról kezdünk beszélni, hogy a Szovjetunióra hárul a felelősség azért, hogy nem tudjuk megvalósítani a jugoszláv öt éves tervet és ezzel kapcsolatban a szocialista építés terveit, és különösen őket tesszük felelőssé azért, hogy nem tudjuk megvalósítani a néptömegek életszínvonalának beígért növekedését... Ez a propaganda kétségkívül nagyon hatásos lesz – jelentette ki Rankovics –, ennek segítségével a mi népünknek a Szovjetunió iránt táplált barátsága gyűlöletté alakul át... Tito számításai szerint – mondotta Rankovics – ez a propaganda a mi néptömegeink előtt egyengeti az utat annak igazolására, hogy Tito miért orientálódik a nyugati nagyhatalmak felé, ahelyett, hogy a Szovjetunióra venné az irányt.”

Magyarországra vonatkozólag Rajk vallomása szerint: „Tito a legközelebbi időkben éles kampányt kezd a magyar kormány és az állam vezetői ellen. Rákosit revizionizmussal fogják megvádolni és azzal, hogy vezetése alatt a magyar kormány Jugoszláviától el akarja szakítani a magyar lakta területeket. Miután ilyen módon ellentéteket keltenek a magyar és jugoszláv nép között, a megfelelő pillanatban ezt a kérdést a jugoszláv parlamentben felvetik. Ezt az akciót határincidensek fogják követni, amelyekért Jugoszlávia Magyarországot teszi majd felelőssé.”

Ezek a határincidensek a Rankovics által kifejtett terv szerint azt a célt szolgálták volna, hogy Jugoszláviának formális ürügyet szolgáltatassanak erőszakos katonai beavatkozásra Magyarország ellen, a magyar terület egy részének fegyveres megszállására. Ez a beavatkozás akkor történt volna meg, mikor a Szovjetunió valamilyen nemzetközi bonyodalommal kapcsolatban el lett volna foglaltva. A fegyveres katonai akció egy részét képezte volna a jugoszláv hadsereg

magyar egyenruhába öltözött részének átdobása a határon, valamint az angol és amerikai megszállási övezetekben összegyűjtött, ugyancsak magyar egyenruhás csendőrök, nyilasok és horthysták Jugoszlávia területén történő átvonulása Magyarországra.

A tervhez tartozott a magyar kormány egyes minisztereinek, elsősorban Rákosi Mátyásnak, Farkas Mihálynak és Gerő Ernőnek „fizikai megsemmisítése”.

Itt egy közbeszólással meg kell szakítani a vádirat folytatását. A hóhérok triumvirátusa, Rákosi, Gerő és Farkas általában együtt döntöttek élet és halál fölött, de ha túlnyomóan Rákosi volt is a kezdeményező, a végrehajtást megvitatták, a szükséges vallomási, vádirati elemeket, a hamis és betáplálendő kombinációkat, kegyetlenségekkel kikényszerített „tanúskodásokat”, a büntetéseket megbeszélték. Bár nem szívtelték egymást túlságosan, fölgerjedt bennük a hatalmi mániákusok szokásos és veszélyes féltékenysége, gyűlölködése. Nógrádi Sándor – aki a hadsereg politikai főcsoportfőnökeként reprezentáns tagja volt a rákosista nomenklatúrának, különösen jól ismerte a miniszter első helyetteseként Farkas Mihályt – a hatvanas évek közepén Új történet kezdődött című önéletrrásában ezt olvashatjuk:

„A klikk tagja minden bizonnyal beszélgettek egymással, valószínűleg még túl is licitálták egymást a hamis, hazug vádaskodásban. Valószínűleg ők sem beszéltek mással, és hozzájuk sem nagyon fordultak elvtársak kérdéseikkel. De azt hiszem, nem túlzok, ha azt mondom, hogy a klikk tagjai egyáltalán nem voltak a legjobb véleményrel egymásról. Farkast nem becsülték, és haragudtak rá erőszakos törtéte miatt. Gerő száraz és önhitt ember volt. Rákosit a többiek tisztelték, bizonyára részben azért, mert olykor meghökkentő ravaszsággal tetszeni tudott nekik, részben pedig, mert rájuk támaszkodott, és kevésbé zavarta őket. De igazán őt sem szerették.”

Hogy milyen szegycmenteljes vitákra került sor közöttük, azt a következő epizód is bizonyítja. Mikor Rajk Lászlót, Pálffy Györgyöt és a velük bebörtönzött elvtársakat azzal is megvádolták, hogy meg akarták ölni Rákosit, Gerőt és Farkast, az utóbbi azt követelte, hogy ne őt tegyék a harmadik helyre ennek a személyes vádnak a ranglistáján, hanem Gerőt. Ez jellemző volt rá: második ember akart lenni, arra számított, hogy Rákosi kiöregedésével az első lesz.”

Folytatva a vádiratot:

„Rankovics az aggodalmaskodó Rajkot megnyugtatta, hogy nekik nagy gyakorlatuk van e téren: Tito ellenségei közül jó néhányan beszélhetnének azokról a módszerekről, melyekkel Tito és ő (Rankovics) ellenségeiket eltüntetnek.

Rankovics azt javasolta Rajknak, hogy a magyar kormány vezető minisztereinek meggyilkolását Pálffy és a hadseregben lévő emberei vegyék magukra.

„Gondolkozzanak – mondta Rankovics – ennek a likvidálásnak a változatain, és pedig úgy, hogy egyiknél valamilyen szerencsétlenséget okoznának, a másikonál öngyilkosságot, a harmadik hirtelen betegségben halna meg, vagy pedig megölnék őket a lakásukon, és később megfelelő magyarázatot adnának, például, hogy szökés közben lőtték le őket.”

Rankovics befejezésül közölte Tito utasításait és feltételeit:

„A jugoszláv segítség az új magyar kormányra olyan természetes kötelezettségeket ró Jugoszláviával szemben, amelyek nem képezhetik vita tárgyát. A magyar kül- és belpolitikai kérdéseket, amelyeket én és Rob Anton irányítunk, valamint a honvédség kérdéseit mind összhangba kell hozni Jugoszlávia érdekeivel. Másodszor: a magyar iparnak a jugoszláv gazdasági tervek végrehajtására áldozatot kell hoznia.”

Rankovics közölte utasításait az új kormányra vonatkozólag. Az új kormány miniszterelnöke Rajk László, belügyminiszter Rob Anton (a jugoszláv kémiszolgálat, az UDB egyik magyarországi vezetője), hadügyminiszter Pálffy György (jugoszláv kém). Rankovics hozzátette:

„Títonak nem lesz kifogása az ellen, ha az eljövendő kormányban részt vesznek a Szociáldemokrata Párt nyugatra menekült vezetői és több személy Nagy Ferenc köréből.”

A politikai utasítások között szerepelt az a követelés is, hogy Rajk támaszkodjon Horthy és Szálasi híveire, a katolikus reakcióra, a kulákokra. Az utóbbival kapcsolatban hangsúlyozza Jugoszlávia példáját, ahol „Tito nem folytat harcot a kulákság ellen”. Végül közölte Rankovics, hogy a kormány fegyveres megdöntésére saját katonai szakértőjét bocsátja majd Rajk rendelkezésére.

Rajk László vállalta Tito utasításainak végrehajtását. Budapestre érkezése után megbízta Pálffy Györgyöt, hogy a Köztársaság megdöntésére tegye meg a hadseregben belül a megfelelő fegyveres előkészületeket. Pálffy, aki saját külön vonalán már értesülve volt a Rankovics által közölt tervről, jelentette Rajknak, hogy az előkészületeket már megkezdte, és ismertetette vele a fegyveres fellépés tervének részleteit.

Rajk László hasonlóképpen utasította Szőnyi Tibort, hogy ugyancsak tegye meg az előkészületeit, készítsen elő pártkonferenciát, melynek feladata lett volna a Magyar Dolgozók Pártját Rajk vezetése alá helyezni. Rankovics a maga részéről két pribékjét, Joankovicsot és Jojkicsot, politikai gyilkosságokban jártas két egyént, mint jugoszláv diplomatát Magyarországra küldte. Azzal a feladattal bízta meg őket, hogy előkészítsék Rákosi Mátyás miniszterelnök-helyettes meggyilkolását.

Mindezeket a terveket keresztülhúzták a reakciós elemek és kémek ellen foganatosított rendszabályok, melyek eredményeképpen Rajk híveinek jelentékeny részét eltávolították a hadseregből, a rendőrségből, az államapparátusból. Május közepén pedig megkezdődött az összeesküvők letartóztatása.

A fent felsorolt tényekből kiviláglik, hogy Rajk László az 1946:I.tc.-ben megalkotott demokratikus államrend, valamint a Köztársaság kormányának erőszakos megdöntésére irányuló szervezkedést kezdeményezett, és annak vezetésével büntettet követett el.”

(In: Soltész István: Rajk-dosszié. Láng Kiadó, Budapest, 1989. 12–24.)

LEVÉL BUKARESTBŐL (1945. SZEPTEMBER 22.)

„Az éberség nemcsak a Politikai Bizottság, nemcsak a Központi Vezetőség vagy az ÁVH ügye, hanem egész pártunké – nyomatékosította Rákosi. – Legyen éber pártunk minden szervezete, minden funkcionáriusa, minden tagja és ezen túlmenően legyen éber az egész dolgozó nép, figyeljen fel a legkisebb ellenséges hangra vagy tetre. A hibák mögött keresse és találja meg az ellenség kezét.” (sic!) Ez meg is történt a következő években, de előbb még el kellett takarítani a hegyrobbanásnyi méretűre sikeredett Rajk-per sziklatörmelékeit. Az ehhez kapcsolódó ún. háttérperekben – további harminc ilyen rendeztek – több mint száz polgári személy és katonatiszt került rács mögé. Közülük 15 személyt végeztek ki, 11 főt ítélték életfogytiglanra és több mint ötvenet öt évnél hosszabb börtönbüntetésre. Többen öngyilkosságba menekültek, mások – a brutális valatások következtében – már a nyomozati szakaszban meghaltak, vagy ítélet után a börtönben. Akik ellen pedig még egy szedett-vedett vádiratot sem tudtak összeeszkábálni, azokat – kiszámíthatatlan időre – internálták. A Kominform 1949. novemberi, Magyarországon tartott ülésén – a budapesti Rajk- és a szófiai Kosztov-perre mint „bizonyítékokra” hivatkozva – Jugoszláviát kizárták a szervezetből. A következő fél évtizedben Tito – a fentebb már idézett szitkokkal illetett – ellenség lett, Magyarország pedig a Jugoszlávia elleni háborús készülődés közvetlen frontországja.

* * *

Levél Bukarestből

Hétfőn édesapám a *Scinteia*-val a kezében, felháborodva jött haza. „Olvastad a Rajk és bandája elleni vádiratot?” – „Nem, még nem olvastam.” – De mikor délután elolvastam, én is dühöngeni kezdtem.

„Miért vágsz ilyen arcot?” – kérdezte édesanyám. „Akasztófára kéne őket húzni” – volt a válaszom. „Remélem, nem hagyják őket életben.”

Aztán elmentem Szabad Népet keresni, mert tudtam, hogy belőle tudom meg a legtöbbet.

Nekem is – mint ahogy a budapesti dolgozóknak – ökölbe szorult a kezem, villámlo szemekkel olvastam, hogy Magyarország népe minek volt kitéve.

Nincs nagyobb bűn, mint az árulás és mint a fizetett kémek bűne! Ezek pedig pénzért akarták elárulni a magyar népet Titónak, épp úgy, mint ahogy ő is eladta Jugoszláviát. De ezúttal visszafelé sült el az amerikai tőkések ágyúja. A Magyar Dolgozók Pártja leleplezte és megsemmisíti az árulókat.

Még fiatal vagyok, most töltöttem be a tizenötödik évemet (a bukaresti kémiai szakiskolába járok), de ha kéne, saját kezűleg is felakasztanám őket. Ezek, akik meg akarták gyilkolni a magyar nép szeretett vezetőit, Rákosi Mátyást, ezek a gazemberek mi ellenünk, a mi országunk dolgozói ellen is törtek, a mi békénket és jövőnket is alá akarták ásni. Nemcsak a Magyar Népköztársaság népe, de mi, romániai magyarok és románok és a többi népek is a legsúlyosabb büntetést kérjük ezekre a banditákra.

Az egyik ifjúmunkás-gyűlésen felhívták figyelmünket, hogy ébereknek kell lennünk. Nem nagyon értettem, mire való? Most megértem és éberem fogok őrködni itt is, a Román Népi Köztársaságban, az amerikai és titoista kémek és árulók ellen.

Az összes népköztársaságok, élükön a Szovjetunióval, megvédik a népek szabadságát! Halál az árulókra! Moarte tradatorilor!

(Szabad Nép, 1949. szeptember 22. Közli: Gyarmati György: *A Rákosi-korszak*. i. m. 155.)

ÍTÉLET A RAJK-PERBEN (1949. SZEPTEMBER 24.)

A Népbíróság különtanácsának tagja dr. Jankó Péter tanácselnök vezetésével 1949. szeptember 24-én pontosan 9 óra 45 perckor léptek a tárgyalóterembe, hogy ítéletet hirdessenek Rajk László és társai bűnperében.

„Elnök: Ki fogom hirdetni a Népbíróság különtanácsának Rajk László és társai ellen indított bűnügyben hozott ítéletét.

A Magyar Népköztársaság nevében!

A Budapesti Népbírósnak az 1946. VII. tc. 1. paragrafusának rendelkezéséhez képest alakult különtanácsa az 1949. szeptember 16., 17., 19., 20., 21. és 22. napján tartott nyilvános főtárgyalás alapján Rajk László és társai bűnügyében meghozta a következő ítéletet:

A Népbíróság különtanácsa bűnösnek mondja ki:

Rajk László (anyakönyvi kivonat szerint Rajk László) 40 éves, székeludvarhelyi születésű, budapesti lakos, magyar állampolgár, tanár, volt magyar külügyminiszter, nő, állítása szerint vagyontalan vádlottat, aki 1949. május 30. óta rendőrhatalósági őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban van, a Nbr. 15. paragrafus 5. pontban meghatározott egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett népellenes büntetttben, az 1930.III.tc. 60. paragrafus 2. pontban meghatározott, a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint büntetendő, egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett büntetttben és az 1946.VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésben meghatározott büntetttben;

Brankov Lázár 37 éves, sztari becseji születésű, budapesti lakos, jugoszláv állampolgár, volt jugoszláv követségi tanácsos, nőtlen, állítása szerint vagyontalan vádlottat, aki 1949. július 19. óta rendőrhatalósági őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban van, az 1930.III.tc. 60. paragrafus 1. és 3. pontjában meghatározott, a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint büntetendő egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett büntetttben, az 1946.VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésben meghatározott büntetttben és mint a Btk. 69. paragrafus 2. pontja szerinti bűnsegédi részt, a Btk. 278. paragrafusában meghatározott gyilkosság büntetttében;

dr. Szőnyi Tibor (1945 előtt Hoffmann Tibor) 45 éves, budapesti születésű és lakos, magyar állampolgár, orvos, nő, állítása szerint vagyontalan vádlottat, aki 1949. május 18. óta rendőrhatalósági őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban van, az 1930.III.tc. 60. paragrafus 3. pontban meghatározott, a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint minősülő, egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett büntetttben és az 1946.VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésben meghatározott büntetttben;

Szalai András (1945 előtt Ländler Ervin) 32 éves, pécsi születésű, budapesti lakos, magyar állampolgár, magántisztviselő, nő, állítása szerint vagyontalan vádlottat, aki 1949. május 18. óta rendőrhatalósági őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban van, a Nbr. 15. paragrafus 5. pontban meghatározott egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett népellenes büntetttben, az 1930.III.tc. 60. paragrafus 3. pontban meghatározott, a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint büntetendő egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett büntetttben és az 1946.VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésben meghatározott büntetttben;

Ognyenovics Milán 33 éves, sároki születésű, budapesti lakos, magyar állampolgár, magántisztviselő, nő, állítása szerint vagyontalan vádlottat, aki 1949. július 5. óta rendőrhatalósági őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban van, az 1930.III.tc. 60. paragrafus 3. pontban meghatározott, a 61. paragrafus 1. bekezdése szerint büntetendő büntetttben;

Justus Pál 44 éves, pécsi születésű, budapesti lakos, magyar állampolgár, a Központi Híradó volt alelnöke, nő, állítása szerint vagyontalan vádlottat, aki 1949. június 18. óta rendőrhatalósági őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban

van, a Nbr. 15. paragrafus 5. pontban meghatározott egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett népellenes büntetben, az 1930.III.tc. 60. paragrafus 3. pontban meghatározott, a 61. paragrafus 3. bekezdése szerint büntetendő egyrendbeli, folytatólagosan elkövetett büntetben és az 1946.VII.tc. 1. paragrafus 1. bekezdésben meghatározott büntetben.

A Népbíróság különtanácsa ezért főbüntetésként:

Rajk László vádlottat a Nbnov. 11. paragrafus, az 1930.III.tc. 61. paragrafus 3. bekezdés és az 1946.VII.tc. 10. paragrafus 1. bekezdés, a Btk. 96. paragrafus alapján, a Btk. 90. paragrafus alkalmazásával összbüntetésül halálra;

Brankov Lázár vádlottat az 1930.III.tc. 61. paragrafus 3. bekezdés, az 1946.VII.tc. 10. paragrafus 1. bekezdés, a Btk. 278., 72., 66., a Btk. 96. paragrafus alapján, a Btk. 91. paragrafus alkalmazásával összbüntetésül életfogytiglani fegyházra;

dr. Szőnyi Tibor vádlottat az 1930.III.tc. 61. paragrafus 3. bekezdés, az 1946.VII.tc. 10. paragrafus 1. bekezdés, a Btk. 96. paragrafus alapján, a Btk. 90. paragrafus alkalmazásával összbüntetésül halálra;

Szalai András vádlottat a Nbnov. 11. paragrafus, az 1930.III.tc. 61. paragrafus 3. bekezdés, az 1946.VII.tc. 10. paragrafus 1. bekezdés, a Btk. 96. paragrafus alapján, a Btk. 90. paragrafus alkalmazásával összbüntetésül halálra;

Ognyenovics Milán vádlottat az 1931.III.tc. 61. paragrafus 1. bekezdés alapján, a Btk. 92. paragrafus alkalmazásával 9 (kilenc) évi fegyházra;

Justus Pál vádlottat, a Nbnov. 11. paragrafus, az 1930.III.tc. 61. paragrafus 3. bekezdés, az 1946.VII.tc. 10. paragrafus 1. bekezdés, a Btk. 96. paragrafus alapján, a Btk. 91. paragrafus alkalmazásával összbüntetésül életfogytiglani fegyházra ítéli.

Ezenfelül mellékbüntetésként:

Rajk László, Szalai András és Justus Pál vádlottakkal szemben a Nbnov. 1. paragrafus, az 1930.III.tc. 70. paragrafus és az 1946.VII.tc. 10. paragrafus 5. bekezdés alapján, Brankov Lázár vádlottal szemben az 1930.III.tc. 70. paragrafus, az 1946.VII.tc. 10. paragrafus 5. bekezdés, a Btk. 289. paragrafus alapján, dr. Szőnyi Tibor vádlottal szemben az 1930.III.tc. 70. paragrafus, az 1946.VII.tc. 10. paragrafus 5. bekezdés alapján, Ognyenovics Milán vádlottal szemben pedig az 1930.III.tc. 70. paragrafus alapján politikai jogaik gyakorlásának tíz évi felfüggesztését, ugyanilyen tartalmú hivatalvesztést, úgyszintén feltalálható vagyonuknak teljes egészbeni elkobzását állapítja meg.

A különtanács a szabadságvesztés büntetésből Brankov Lázárt illetően 2 hónap 2 napot (kettő hónap kettő napot), Ognyenovics Milánt illetően 2 hónap 16 napot (kettő hónap tizenhat napot), Justus Pált illetően 3 hónapot és 2 napot (három hónapot és kettő napot) a nevezettek által rendőrhatalósági őrizetben, illetve előzetes letartóztatásban töltött idővel a Btk. 94. paragrafus és a II. Nbnov. 2. paragrafus 2. bekezdés alapján kitöltöttnek vesz.

A különtanács Pálffy György és Korondy Béla vádlottak ellen emelt vád tárgyában megállapítja hatáskörének hiányát, s ennek eredményeként nevezettek ügyét elkülönítve, azt az illetékes katonai bíróság elé utasítja. (Bp. 263. paragrafus Tc. 111. paragrafus.)

A bűnügyi költséget – éspedig az eddig felmerült egyetemlegesen – Rajk László, Brankov Lázár, dr. Szőnyi Tibor, Szalai András, Ognyenovics Milán és Justus Pál vádlottak az államkincstárnak megtéríteni kötelesek.

A különtanács az ítéletet jogerőre emelkedése után a Nbr. 52. paragrafusban meghatározott hatóságoknak, a magyar belügyminiszternek, a magyar honvédelmi miniszternek, a magyar kereskedelemügyi miniszternek, ezen felül jogerőre tekintet nélkül a budapesti Pénzügyigazgatóságnak kiadni rendeli.”

(Közli: Soltész István: *Rajk-dosszié...* i.m. 134–137.)

RÁKOSI MÁTYÁS: A RAJK-BANDA MEGSEMMISÍTÉSÉNEK TANULSÁGAI (1949. SZEPTEMBER 30.)

Az Államvédelmi Hatóság Péter Gábor elvtárs vezetésével jó munkát végzett – egy szóval, ha kezdetben nem is voltunk elég éberek, azután igyekeztünk alapos munkát végezni. A választások május 15-én voltak, az összeesküvők letartóztatása május 16-án kezdődött. A munka, amit ezzel kapcsolatban Államvédelmi Hatóságunk (Ütemes taps: „Éljen Kádár!”) Péter Gábor elvtárssal (Nagy taps!) az élén végzett, nem volt rossz. Sikerült felderítenünk az ellenség szervezetének jelentékeny részét, sikerült rávilágítani aljas magyar és nemzetközi terveikre és ráirányítani a magyar és nemzetközi dolgozók figyelmét az amerikai imperialisták és jugoszláv kémeik üzemleire.

(*Szabad Nép*, 1949. október 1.)

A TITO-BANDA ÚJABB ALJAS PROVOKÁCIÓJÁRÓL (1954. NOVEMBER 1.)

Sztálinnak a harmadik világháború kitörését szinte dátumszerűen megelőzőleg új direktívája – és az ahhoz társított vehemens propaganda – ellentmondást nem tűrő módon követelt kiemelt elsőséget a hadiipari fejlesztések számára. Ez a Jugoszláviával szembeni frontország státuson is túlmutató, újabb, illetve – a

koreai háború által inspirált – megduplázódó fegyverkezési drillt követelt Magyarországtól.

* * *

Illetékes hely közli:

1949. október 27-én, csütörtökön este, körülbelül 30–40 főnyi jugoszláv katonai erő Gyűrűpusztától délre, Dolni-Mihojlác irányából magyar területre lépett és átvágta a magyar területen húzódó drótsövényt. A magyar határőrség erre tüzet nyitott, mire a jugoszláv katonák hosszabb tüzelés után jugoszláv területre húzódtak vissza. Sebesülés egyik részről sem történt. A magyar kormány, minthogy a határincidens a jugoszláv provokációk megszokott sorozatához tartozott, nem adott ki az úgyról jelentést. E hó 29-én délután az Egyesült Nemzetek Szövetségében Bebler jugoszláv delegátus – akinek a neve a Rajk-ügyben mint trockista provokátoré ismételtelen szerepelt – félbeszakította az ENSZ politikai bizottságának ülését, és drámai hangon felolvasott egy jugoszláv jelentést arról, hogy ez volt az eddigi legnagyobb szabású határincidens és magyar részről háborús célokat jelent.

A Rajk-perben fény derült arra, hogy az ilyen határincidenseket a jugoszláv kormányban ülő imperialista ügynökök és Gestapo-kémek tervszerűen hajtják végre, olyan időben, amikor úgy vélik, hogy aljas terveiknek legjobban megfelel. Május közepén például, amikor Rajkot és társait őrizetbe vették és ezzel megzavarták az imperialisták terveit, a határincidensek olyan hirtelen szűntek meg, mintha ollóval vágták volna el őket. Két hónapon át úgyszólván semmi határincidens nem történt, de akkor Titóék kenyéradó gazdáik, a nyugati imperialisták utasítására újra megkezdték őket. Ez a csütörtöki provokáció is kétségkívül arra kellett Bebler úrnak, hogy módja legyen az ENSZ-ben felszólalni.

Tito és bandája a nyugati imperialisták utasítására félmillió katonát tart fegyverben. Ezeknek a katonáknak jelentékeny része kényszermunkásként dolgozik azokon a stratégiai építkezéseken, amelyeket a jugoszláv nép árulói az imperialisták követelésére végeznek. E katonák élelmezése és ellátása a lehető legrosszabb, ennek dacára fegyverben tartásuk szinte elviselhetetlen terheket ró a nyomorgó, éhező, elégedetlen jugoszláv népre. Ugyanakkor, amikor a nép nyomorog és éhezik, Tito janicsárjai tejben-vajban fürödnek. Az ilyen határincidensekkel Tito és bandája azt a benyomást akarja kelteni, hogy Jugoszláviát kívülről támadás veszélyezteti és nagy hadseregre emiatt van szükség, és hogy a jugoszláv dolgozó népnek ennél fogva továbbra is nyomorognia és éheznie kell a hadsereg fenntartásáért. Az ilyen határincidensekkel a jugoszláv sovinizmust is fel akarják korbácsolni.

Másik célja a határ menti provokációnak, hogy az amerikai imperialistákat arra ösztökéljék, hogy bővebben juttassák az alamizsnát megszorult szolgáluknak, Titónak. Titóék a saját népük felé a szocializmus építőinek szerepében tetszelegnek, ugyanakkor levett kalappal, alázatosan meggörbített háttal könyörögnek segítségért az amerikai tőkéseknél. A nyugati imperialisták azonban nagyon jól tudják, hogy Tito és bandájának uralma mennyire ingatag alapokon áll, és hogy a segítség, amit Titónak juttatnak, előbb vagy utóbb, de bizonyosan a jugoszláv nép hű fiainak, az imperialisták ellenségeinek kezébe jut. Ezért nem nagyon törik magukat, hogy Titónak bőkezűen juttassák a segítséget. Az ilyen határincidensekkel nógatja a kolduló Tito bővebb alamizsna adására azokat, akik őt és kormányát, mint láncos kutyát tartják kézben.

(A Tito-banda újabb aljas provokációjáról. *Szabad Nép*, 1949. november 1. Közli: Gyarmati György: *A Rákosi-korszak*. i. m. 170–171.)

* * *

A helyzet szülte militáns tehertétellel együtt értelmezhető az a korabeli felfogás, hogy a fejlettség fokmérője – a materiális sférában – a nehézipar nemzetgazdaságon belüli teljesítményének (túl)súlya. Létezett tehát egyfelől egy ideológiai-politikai prekonceptió, másfelől pedig egy aktuális hidegháborús miliő, amelyet Moszkva gyors ütemű fegyverkezésre kötelezése nyomatékossított. Az viszont már a Magyar Dolgozók Pártja vezetőinek „szükségből erényt [?] kovácsoló” döntése volt, hogy – korabeli szlogent idézve – néhány év leforgása alatt a „vas és acél országává” próbálta átformálni Magyarországot. Figyelmen kívül hagyva mind az energiahordozók, mind pedig az ipari nyersanyagok hazai szűkösségét. Ráadásul önerőre támaszkodva, mert – a valójában nem működő KGST-hez képest – a szocialista országok autark gazdaságpolitikát folytattak. Erre kényszerültek, mivel nem csupán „a másik világgazdaságtól” voltak izoláltak, hanem majdhogynem egymástól is.

A MAGYAR-AMERIKAI KAPCSOLATOKHOZ

DULLES HÉT PONTJA (1954)

A republikánus kormányzat politikai irányvonalát átfogóan ismertető beszédében Dulles hét pontban foglalta össze elgondolásait.

1. A „rab államok” eredeti függetlenségének helyreállítása. Az Egyesült Államok semmiféle olyan tárgyalásba nem megy bele, amely elismerné az e népek feletti kommunista ellenőrzést.

2. Az Egyesült Államok kezdeményezze olyan politikai munkacsoportok létrehozását, amelyek a „rab nemzetek” számára felszabadítási programokat dolgoznak ki. A munkacsoportok kipróbált hazafiakból álljanak, akik hazájukban és külföldön is tekintéllyel rendelkeznek, bizalmat élveznek.

3. Ösztönözni kell a „vasfüggöny” mögül olyan politikusok kiszökését, akik segíthetnek megfelelő programok megalkotásában.

4. Az Amerika Hangja és a különféle magántársaságok, így a Szabad Európa Rádió tevékenységét össze kell hangolni a felszabadítási programmal.

5. Az Egyesült Államok kormánya hozza összhangba gazdasági, kereskedelmi és kulturális kapcsolatait a felszabadítási programmal. Ennek megfelelően kell kialakítani és időről időre módosítani ezeket a kapcsolatokat.

6. Meg kell szakítani a diplomáciai kapcsolatokat a kelet-európai államok kormányaival, ha ezzel a felszabadítás elősegíthető.

7. Az Egyesült Államok és más szabad nemzetek közösen proklamáljanak egy új függetlenségi nyilatkozatot, amelyben rögzítik a „rab nemzetek” irányában folytatandó politikát.

* * *

1954 novemberében Dulles koncepciójában új elem jelenik meg, a „belülről történő felszabadítás”: „Jobb is, ha belülről jön, s ha a reményt állandóan táplálja a külföld. Ezt a feladatot sokféleképpen láthatjuk el.”

Ebben az összefüggésben lehet megérteni az Egyesült Államok vezetésének a magyar népi demokráciával kapcsolatos politikáját, s e politikának a hazai viszonyokra gyakorolt hatását. Elválaszthatatlan kapcsolat volt az Egyesült Ál-

lamok hidegháborús politikája, valamint a jobboldali magyar emigráció, a hírszerző szervezetek, a Szabad Európa Rádió és a magyar belső reakció politikai törekvései, társadalmi elképzelései között. Az Egyesült Államok vezetése által képviselt és hirdetett hidegháborús politika, a népi demokratikus rendszerek felszámolására való nyílt törekvés nemcsak politikai és pszichológiai csábítást jelentett a honi reakció számára, de erőteljes és közvetlen biztatást, anyagi és egyéb támogatást is az aktív fellépéshez.

(Hollós Ervin-Lajtai Vera: *Hidegháború Magyarország ellen*, 1956. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982. 101–102.)

AZ OPERATION VETO ÉS OPERATION FOCUS (1954)

A Szabad Európa Bizottság és intézményeinek tevékenysége öt európai népi demokratikus ország – Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország és Románia – ellen irányult. Közülük kettő ellen indítottak politikai hadműveletet 1954-ben: Csehszlovákia ellen Operation VETO és Magyarország ellen Operation FOCUS fedőnével.

Joggal vetődik fel a kérdés: miért éppen e két országot választották ki az összehangolt politikai támadásra, hiszen az ötvenes évek elején minden európai népi demokratikus országban követtek el hibákat, és voltak törvényteleniségek is. A Szabad Európa Bizottság agytrösztje mégis úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a legnagyobb figyelmet Csehszlovákia és Magyarország érdemli, és a választás sorrendje is ez volt. Felfigyeltek ők Lengyelországra is, de lévén, hogy nincs közvetlen határa kapitalista országgal, ami lehetővé tenné alkalomadtán a közvetlen beavatkozást, az említett első két országra koncentrálták figyelmüket.

A Csehszlovákia ellen irányuló Operation VETO-t 1953 végén kezdték kidolgozni. Az akciótervet öt hónapig készítették elő. A művelet irányítói lényegében a „liberalizálás útján való felszabadítás” elképzelését igyekeztek politikai cselekvéssé formálni. Összeállították a „népi ellenzék 10 követelését”, és 1954. április 29-től léggömbök segítségével összesen hárommillió apró falragaszt juttattak el Csehszlovákia fölé, rajtuk egyetlen jelszóval: „10”.

A demagóg követeléslista az alábbiakat tartalmazta:

1. A szakszervezet a szakszervezeti tagoké!
2. Több fizetést – kevesebb beszédet!
3. Ne láncoljuk a dolgozókat a munkahelyhez!
4. Ne avatkozzanak be a munkások szabad idejébe!

5. Szűnjön meg a jobbágyság!
6. Kevesebb beszolgáltatás – nagyobb termés!
7. Helyi autonómiát a bürokrácia helyett!
8. Árut a népnek, nem a Szovjetuniónak!
9. Szolgáljuk a fogyasztók érdekeit!
10. Lakást a családoknak, ne az államnak!

Május 1-től a Szabad Európa Rádió megsokszorozta cseh és szlovák nyelvű műsorainak számát. Az adásokban a tíz követelést népszerűsítették, és a „népi ellenzék” tüzét élesztgették. Egymillió példányban indították útnak a *Svobodná Evropa* című nyolcoldalas röpiratot, ugyanezzel a feladattal.

Május 16-án nemzeti bizottsági választások voltak Csehszlovákiában. A Szabad Európa Sajtó mintegy húszmillió „szavazócédulával” árasztotta el az országot. A „népi ellenzék szavazócédulái” a tíz követelést tartalmazták.

Az Operation VETO júliustól szeptemberig az „önvédelmi aratás” elnevezésű kampány keretében a termésbeadási rendszer ellen agitált. 1954 őszén, a műhelybizottsági választások idején, az ipari munkásokra fordította figyelmét. Rádióadásokban és röplapokon arra biztatta a munkásokat, hogy ne válasszanak a műhelybizottságok tagjai közé kommunistákat.

Az Operation VETO keretében nem kevesebb, mint 41 millió röpcédula és több mint 50 tonna egyéb, léggömbön szállított nyomtatvány zúdult Csehszlovákiára. Bár az eredmény nem elégtette ki a szervezőket, a mintegy féléves tapasztalatot újabb akciókban kamatoztatták.

A Szabad Európa Bizottság 1954. szeptember 8-i dátummal kiadta a *Magyarország 15. sz. utasítás, FOCUS-művelet* című dokumentumot, amely összefoglalta az akció lényegét és feladatait. Beindításának határidejét október 1-ben jelölte meg.

A Szabad Európa Bizottság 26-os számú „Különleges Utasítása” vezette be az Operation FOCUS második szakaszát. Az „Utasítás” első részét 1956. március 27-én, második részét április 7-én keltezték. A dokumentum a politikai támadás fő vonalát az alábbiakban határozza meg:

1. Teljes erővel fellépni a „sztálinizmus” ellen, és állandóan új témákkal provokálni, amelyek „olajat öntenek a tüzre”.
2. Minden eszközzel terjeszteni, hogy „a személyi kultusz a rendszer terméke, ezért felszámolásának belső logikája megköveteli az egész rendszer revízióját”.
3. Tudomására kell hozni a „szabad világ” minden hívének, hogy Amerika magatartása nem változik, és továbbra is hajlandó segítséget nyújtani a „felszabadításhoz”.

A második szakasz fő feladata a beavatkozás közvetlen előkészítése volt. De a világközvélemény arra készítette az imperialistákat, hogy háború nélküli, „békés felszabadításról” beszéljenek, azaz lázadást készítsenek elő.

„Hogyan szabadulhatunk meg a jelenlegi rezsimtől háború nélkül?” – tette fel a kérdést az akciót előkészítő egyik tanulmány. A válaszban háromféle módszert ajánlott, amelyek közül a konkrét helyzetnek megfelelően lehet majd választani. „Elméletileg például lehetséges – írja –, hogy a jelenlegi rezsim egyik tagja sikeres titóista államcsínyt hajt végre. A Moszkvától való ilyen függetlenség esetleg első lépés lehet a demokrácia felé... Van egy másik lehetőség, hogy a jelenlegi rezsimet egy hirtelen népi felkelés egy csapással elsodorja. Kétségtelen, hogy az ilyen forradalom gondolata népszerű közöttünk... Végül vannak még más lehetőségek is, mint pl. nemzetközi felügyelet alatt végrehajtott szabad választások, vagy a rezsim szétesése pártviszályok következtében, vagy esetleg a szovjethatalom fokozatos szétesése, vagy talán más lehetőségek, amelyeket jelenleg még nem lehet előre látni.”

(Berecz János: *Ellenforradalom tollal és fegyverrel* 1956. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 24–25, 59.)

A LÉGGÖMBAKCIÓ

1948 után az amerikai külpolitika célja a közép-kelet-európai kommunista rendszerek aláaknázása és az ottani szovjet jelenlét felszámolása volt. Ennek érdekében gazdasági és lélektani hadviselést folytattak. Az utóbbi részeként léggömböket küldtek a térségbe, amelyek propagandaröplapokat szórtak szét. A ballonhadművelet 1950-ben kezdődött és 1956-ig tartott, keretein belül mintegy 300 millió röplapot szórtak szét kommunista uralom alatt álló területek fölött. A röplapok politikai szlogeneket – „A rezsim gyengébb, mint gondolnátok, a remény a népben rejlik” –, valamint karikatúrákat, politikusok, például Churchill fényképeit, vagy az Egyesült Államokban készült fotográfiákat tartalmaztak. A Magyarországra szánt röplapok címe NEM (Nemzeti Ellenállási Mozgalom) volt. Bár az akció eredményességét sokan kétségbe vonták, még így is jelentős gondot okozott az érintett kormányoknak. Míg Csehszlovákia légierejét is bevetette a ballonakció ellen, Magyarország a diplomácia eszközeivel élt, teljesen sikertelenül.

A MAGYAR KÜLÜGYMINISZTERIUM JEGYZÉKE
AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK BUDAPESTI KÖVETSÉGÉNEK
(BUDAPEST, 1954. OKTÓBER 15.)

Október első hónapjai óta Magyarország területére léggömbökkel szállított röplapok hullanak le. Amerikai és más hírügynökségek egybehangzó jelentései szerint a léggömböket az ún. „Kereszteshadjárat a szabadságért” szervezet, illetve az általa finanszírozott ún. „Szabad Európa Rádió” Nyugat-Németország amerikai megszállási övezetéből indítja el Magyarország felé azzal a rendeltetéssel, hogy a léggömbök röplap-rakományukat automatikusan a Magyar Népköztársaság területe felett ürítsék ki. Ennek az akciónak nyíltan hirdetett célja az, hogy az uszítóhangú, rágalmozó röplapok a magyar nép körében elégedetlenséget szítsanak, és azt ellenállásra szólítsák fel törvényes kormánya ellen.

A Magyar Népköztársaság kormánya ezzel kapcsolatban a következőket kénytelen megállapítani:

1. A nemzetközi jognak az államok szuverenitásából folyó alapvető elve, hogy az egymás belügyeibe való beavatkozástól tartózkodni kötelesek. Nem képezheti vita tárgyát, hogy a fenti tartalmú röplapoknak a Magyar Népköztársaság területére juttatása nyilvánvaló beavatkozást jelent a Magyar Népköztársaság belügyeibe.

2. Azt a területet, ahonnan a szóban forgó léggömböket feleresztik, az 1945. június 5-i négyhatalmi nyilatkozat, valamint a potsdami megállapodás alapján az Amerikai Egyesült Államok tartja megszállva és ellenőrzése alatt. A nemzetközi jog minden állam kötelességévé teszi az arról való gondoskodást, hogy területét más államok ellen irányuló sérelmes cselekményekre ne használják fel. Az az állam, amely ezt a kötelességét akár szándékosan, akár gondatlanságból nem teljesíti, nemzetközi jogsértést követ el. A nemzetközi jognak ez a szabálya a valamely területet megszálló és felette ellenőrzést gyakorló államra is vonatkozik és e kötelességének megszegése esetén megállapítja az illető állam nemzetközi jogi felelősségét. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya tehát akkor, amikor lehetővé tette, hogy e lázító röplapokat léggömbök révén magyarországi rendeltetéssel útnak indítsák, nem tett eleget ennek a nemzetközi jogból reá háruló kötelezettségnek.

3. Ebben a vonatkozásban rá kell mutatni arra is, hogy az Egyesült Államok kormánya egyes lépései, így pl. annak a „Kölcsönös biztonsági törvény”-nek törvénybeiktatása, amely dollármilliókat irányoz elő más államok, köztük a Magyar Népköztársaság ellen irányuló felforgató tevékenységek támogatására, arra engednek következtetni, hogy az Egyesült Államok kormánya a fentiekben körülírt, vagy azokhoz hasonló akciókat nemcsak, hogy lehetővé tesz, hanem nyíltan támogat is.

A fenti megvilágításban az Egyesült Államok kormánya felelőssége e röplap-kampánnyal kapcsolatban vitathatatlan. Ezt a felelősséget az Egyesült Államok kormánya annál is inkább viselnie kell, mert e kampány olyan időben történik, amikor a világ népei egyre hangosabban követelik a különböző rendszerek közötti békés együttműködés biztosítását, és mert maga az Egyesült Államok kormánya is számos ízben ünnepélyesen kijelentette, hogy a nemzetközi feszültség enyhítésére és az összes népek közötti békés együttműködés előmozdítására törekszik.

Kétség nem férhet hozzá, hogy az Egyesült Államok normális diplomáciai kapcsolatban álló magyar állam ellen irányuló ellenséges akciónak az Egyesült Államok részéről való támogatása, vagy akár csak az ellenőrzése alatt álló területen való megtűrése is szöges ellentétben áll a nemzetközi feszültség enyhítésére irányuló törekvással és összeegyeztethetetlen az Egyesült Államok kormánya a Magyar Népköztársasággal való békés együttműködésre irányuló számos ízben hangoztatott akaratával.

A magyar kormány erélyes tiltakozását fejezi ki az Egyesült Államok kormánya a fent leírt akcióval kapcsolatos magatartása miatt, és elvárja, hogy az Egyesült Államok kormánya a nemzetközi feszültség enyhítésének és a népek közötti békés együttműködés előmozdításának szükségességéről tett, számos ízben megismételt nyilatkozatainak szellemében haladéktalanul megteszi a szükséges intézkedéseket a fent leírt röplap-kampány beszüntetésére és az annak szervezésében résztvevő személyek felelősségre vonására.

Üdv. záradék

Budapest, 1954. október 15.

(MOL, KÜM, XIX-J-1-J, USA tük. (6. doboz), 26/a, 001430-1954. Közli: Borhi László: *Magyar-amerikai kapcsolatok 1945–1989. Források*. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2009, 265–267.)

**AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK BÉCSI NAGYKÖVETSÉGÉNEK
TÁVIRATA A KÜLÜGYMINISZTERIUMNAK
(BÉCS, 1955. MÁRCIUS 4.)**

Öt magyar menekült, akik külön-külön hagyták el Magyarországot 1954. november 11. és 1955. január 30. között, egyetértettek, hogy a kommunistaellenes propagandát tartalmazó léggömbök útnak indítsa okos manőver, mert:

1. Emlékeztette az embereket Magyarországon, hogy nem felejtették el őket és nem hagyták magukra elnyomóikkal szemben;
2. Értékes anyagokat közvetítettek a magyaroknak, amelyeket elolvastak és megtartottak;
3. Kellemetlen helyzetbe hozta a kommunista hatóságokat, mert rákényszerítette őket, hogy állandóan figyeljék a léggömbök és a kommunista-ellenes propaganda jövetelét, amelyet a hatóságok képtelenek voltak megakadályozni;
4. Növelte a kommunisták munkáját, mert össze kellett gyűjteniük az anyagot és meg kellett akadályozni, hogy a lakosság szerezzen belőlük;
5. Védekezésre kényszerítette a kommunistákat abbeli erőfeszítésükben, hogy harcoljanak „a propaganda eme aljas módszere ellen, ami a Magyar Népköztársaság jóléte ellen irányul”.
6. Léggömb-pszichózist idéz elő.

A röplapok és az a mód, ahogyan célba juttatják őket kimeríthetetlen és érdekes beszédtemát képez. Gyorsan áramlik az információ arról, hogy az ország eldugott részeiben röplapokat dobtak le.

**Az ÁVH és a reguláris rendőrség intézkedései a röplapok lakosság általi
összegyűjtése, megtartása és szétszórása ellen**

Ezek az intézkedések körzetről körzetre változnak. A röplap háború nehéz helyzetbe hozza a magyar hatóságokat. Az ÁVH minden tőle telhetőt megtesz, hogy leállítsa a röplapok terjesztését azzal, hogy bejelenti, a terjesztőket reakcióként és a nép ellenségeként letartóztatják. Ugyanakkor a hatóságok nem jelentették be, hogy milyen büntetésre számíthatnak az elkövetők. Gyakorlatban az elfogott elkövetők különböző mértékű börtönbüntetést kapnak életkoruk és társadalmi helyzetüktől függően. Egy forrás szerint két év börtönbüntetést kapott egy kulácsi és egy 16 éves fiút pedig kizártak minden iskolából. A források nem hallottak olyanról, hogy a rendőrség privát otthonokat kutatott volna át a röplapok miatt. A léggömbök leszállási helyének szomszédságában időről-időre megmozognak embereket, de nem tartóztatják le őket, bár a gyanú szerint rejtegetnek röplapokat.

**A rendőrség által elrendelt
preventív intézkedések**

Ezek az intézkedések változóak. Úgy tűnik, hogy a helyi rendőrség bizonyos fokig maga határozhatja meg, hogy milyen intézkedést tegyen. A különböző helyeken a rendőrség által kiadott utasítások a következők voltak: 1. Elégetés útján megsemmisíteni a röplapokat; 2. Nem szabad felvenni a röplapokat, hanem földet érésük után értesíteni kell a rendőrséget; 3. Összegyűjteni a röplapokat és értesíteni a rendőrséget.

A röplapok disztribúciója

A fiatalok terjesztik a legaktívabban a röplapokat. Időnként az ÁVH iskolásokat kért meg arra, hogy segítsenek a nagy területen szétszóródott röplapok összegyűjtésében. Eközben néhány gyerek többet elrejtett a zsebében. 1954. november 10-én a 15 éves NEHIBA Erik néhány röplapot talált a Brenner erdőben (12 kilométerre délkeletre Soprontól). Ő és néhány iskolatársa osztotta őket szét egy helyi futballmeccs látogatói számára. Még az iskolaigazgató is kapott egy marékka. A rendőrség azonban tudomást szerzett a tevékenységéről és el kellett menekülnie Magyarországról. 1954. november 11-én Ausztriába menekült.

A röplapok fajtái

A Magyarországra eljutott anyag a következő volt: 1. A „Tizenkét Pont” (kb. 4x8 hüvelyk méretű) és 2. az összehajtható könyvecske (kb. 4x8 hüvelyk). Az utóbbit, amely egy RÁKOSI karikatúrát tartalmaz, amerikai helyszíneket, helikoptereket és Churchillt tartalmaz, különösen értékelték. Sokan akartak kapni belőle.

A rendőrség erőfeszítései a röplapok megsemmisítésére

Ezek az erőfeszítések nem jártak sikerrel. A 19 éves KÁNTOR Lajos és KARDOS József, mindketten sopronkőhidaiak (25 kilométerre Soprontól délkeletre), akik 1955. január 30-án szöktek meg Magyarországról, január 15-én vagy körülbelül 150 méteres magasságban több léggömböt láttak keleti irányba repülni Sopronkőhida fölött. Azonnal értesítették az ÁVH-t, amely „harci alakzatban” kivonult a mezőre és puskákkal, géppuskákkal tüzet nyitott a léggömbökre. A manővert megfigyelő sopronkőhidai lakosság nagy öröme az ÁVH-nak egyetlen léggöm-

böt sem sikerült lelőnie. A legtöbb szabadon repült tovább. A rendőrségnek csak azokat a léggömböket sikerült megszereznie, amelyek a környéken értek földet. Kántor Lajos hallotta, hogy a biztonsági rendőrség egy őrmestere, aki a hadműveletet irányította, elmondta, hogy a sopronkőhidai laktanya kimerítette teljes lőszertartalékát a léggömbvadászaton. A „csata” civil nézőit megkérte az ÁVH, hogy segítsenek összeszedni a röplapokat. Megfigyelték, hogy a gyűjtés szinte minden résztvevője, az őrköt beleértve, eltett néhány röplapot.

Kelet-Magyarországon észlelt léggömbök

SZAKSZON János a Szabolcs megyei AJAK lakosának (Nyíregyházától 35 kilométerre északkeletre és 20 kilométerre a szovjet határtól megmutattak egy „12 Pont” röplapot, amelyet Ajak közelében találtak. Elmondták neki, hogy több „amerikai léggömböt” láttak nagy magasságban keleti irányban repülni. Szakszon 1954. november 24-én szökött ki Magyarországról.

Léggömbök osztrák területen

Néhány menekült, aki Szentgotthárd és Sopron között (az ausztriai Furstenfeld közelében) lépett be Ausztriába, azt állította, hogy számos magyar nyelvű röplap ért földet osztrák területen a magyar határ közelében.

A nagykövet nevében: Richard Davis nagykövetségi tanácsos

NARA, RG 59, Internal Affairs of Hungary, 1955–1959, 764.00/3-2455. Közli: Csaba Békés–Malcolm Byrne–János M. Rainer (szerk.): *The 1956 Revolution – A History in Documents*, Bp., New York, CEU Press, 2002. 66–68.

(In: Borhi László: *Magyar–amerikai kapcsolatok 1945–1989*. i. m. 267–270.

FELJEGYZÉS A NEMZETBIZTONSÁGI TANÁCS 301. ÜLÉSÉRŐL (WASHINGTON, 1956. OKTÓBER 26.)

(Részletek)

Az alábbi irat arról tanúskodik, hogy a korábbi harcias szóhasználat ellenére az amerikai vezetés már a forradalom korai fázisában is nagy óvatossággal közelített a magyar eseményekhez. Nem véletlen, hogy az Overlord hadművelet egykori főparancsnoka Hitler szorult helyzetéhez hasonlította a moszkvai vezetés feltételezett lelkiállapotát. Egy nappal korábban Dulles külügyminiszter a vérontás és a megtorlás elkerülését tartotta a legfontosabbnak, mert semmi esélyt sem látott a forradalmárok sikerére. Dulles és az amerikai külügyminiszter véleménye az volt, hogy egy fegyveres felkelés a Szovjetunió ellen a megsemmisülés veszélyével fenyegeti az érintett népet. Már ekkor világos volt, hogy a magyarországi események túlhaladták a lengyelt, és hogy ez megmutatkozik a jugoszláv és a kínai állásfoglalásban, a szovjet vezetés pedig „sohasem látszott komorabbnak”. Kiderül az is, hogy hiába készült az amerikai vezetés évek óta arra, hogy megrendül a Szovjetunió közép-kelet-európai birodalma, nem készültek fel arra, hogy konkrétan mit kell tenni, ha üt az óra.

Az Egyesült Államok biztonságát fenyegető fontos világpolitikai fejlemények [...]

Lengyelország kapcsán [Allen] Dulles kifejtette, hogy a sajtójelentések eddig meglehetősen pontosak voltak. A tegnapi napon drámai nyílt távirat érkezett budapesti nagykövetségünkről [sic!]. A jelentés szerzőjének a földön fekvő lett megírnia, hogy elkerülje a lövéseket. Táviratának a következők voltak a fő pontjai.

Először is, a múlt szerdán hajnali négy órakor szovjet csapatok érkeztek Budapestre. Ezek a negyedik gépesített hadosztály csapatai voltak. Emellett a romániai szovjet csapatoktól is érkezett erősítés. A távirat szerint mostanáig a magyar hadsereg egységeit nem vetették be, és a szovjet csapatok vettek részt a harcokban. Néhány magyar katona már átállt a felkelőkhöz. Azt is állítják, hogy bizonyos szovjet tankok is átálltak a magyar felkelőkhöz. Dulles némi szkepticizmust fejezett ki, ami a szovjet átállókra illeti, de kifejtette, hogy igaz is lehet. Mindenesetre még szerda reggel 11-kor is azt állította a nagykövetség, hogy tankcsata zajlik Budapest utcáin. A távirat további adatokat is szolgáltatott a budapesti harcokról és az amerikai nagykövetség előtt lezajlott tüntetésről, melyen amerikai segítséget kértek. A város több része még tegnap este is a felkelők kezén volt.

A fenti hírek mellett ma reggeli sajtójelentések szerint maga a budapesti helyzet kissé lecsendesedett, és a kijárási tilalmat részlegesen feloldották. Ugyanakkor legalább két másik magyar városból zavargásokat jelentettek.

Dulles kifejtette, hogy a fenti értesülések alapján még korai lenne szilárd következtetéseket levonni. Mindenesetre megosztja a tanácsal a Lengyelországra és Magyarországra vonatkozó gondolatait.

Először Moszkvában minden bizonnyal sokat gondolkodnak azon, hogy létrejöhet-e egy Gomulka-típusú kormányzat Lengyelországban a magyarországi események fényében. Másodsorban a magyarországi szovjet beavatkozásra azért kerülhet sor, mert a Szovjetunió nem akarta magát újból olyan megalázó helyzetbe hozni, mint Lengyelország után. Másfelől a magyar felkelés a kezdettől fogva egyértelmű szovjetellenességről és kommunistaellenességről árulkodott, mint a lengyel zavargások.

Harmadszor, a magyar felkelés arra utalhat, hogy mérsékelt kommunista rezsim egyik csatlós országban sem képes fennmaradni. A történetek arra utalhatnak, hogy csak két alternatíva létezik: az első, a visszatérés egy sztálinista rendszerhez, vagy a második, lehetővé tenni a valódi demokrácia irányába történő fejlődést. Világossá vált, hogy a budapesti felkelés már a kezdetben sokkal súlyosabb fordulatot vett, mint a varsói. Olyannyira, hogy Dulles szerint a magyarországi felkelés jelenti ez idáig a legnagyobb veszélyt a szovjetek uralmára a csatlósok fölött. Nehéz dilemma elé állítja a szovjeteket: vagy visszatérnek egy szigorú sztálinista politikához, vagy pedig lehetővé teszik a demokratizálódást a szatellit államokban addig a pontig, amíg a csatlósok fölötti uralom elvesztését kockáztatják.

Dulles ekkor arról beszélt, hogy milyen hatása lehet az eseményeknek olyan semleges nemzetekre, mint India vagy Jugoszlávia. Hangsúlyozta, hogy Tito marsall helyeselte a Lengyelországban történeteket, Magyarország esetében nem nyilvánított véleményt. Elképzelhető, hogy a marsall őszintén megijedt a magyarországi fejleményektől. Biztos, hogy szabad választások minden kétséget kizáróan bebizonyítanák, hogy sem Magyarországon, sem Lengyelországban nem létezik tömegbázisa semmilyen típusú kommunista rezsimnek.

A tanács különböző tagjai ekkor véleményt nyilvánítottak annak lehetőségéről, hogy a csatlósok fölött érvényesülő szovjet uralmat végül ezeknek az országoknak a nyugati orientáltsága váltsa föl. Ennek a vitának a kapcsán Dulles külügyminiszter említést tett egy táviratról, amely kora reggel érkezett varsói nagykövetségünktől. Az üzenet Dulles külügyminiszter által felolvasott részei a lengyel gazdasággal és Lengyelország erőforrásaival foglalkoznak. A nagykövet arra a következtetésre jutott, hogy a lengyel gazdaságot életképessé lehetne tenni, ha a lengyelek normális módon mindenkivel kereskedhetnének, akivel akarnak.

Allen Dulles, visszatérve az események harmadik országokra gyakorolt hatására, rámutatott, hogy míg a kommunista Kína üdvözölte a Lengyelországban történeteket, hallgat a magyarországi történésekről. Mindazonáltal elképzelhető, hogy a kínai kommunistákat nem érintik hátrányosan a magyarországi fejlemé-

nyek. Ha ez így van, akkor ez lehet a kommunista Kína és Szovjetunió közötti első szakadás kezdete.

Az elnök megkérdezte, hogy Allen Dulles tud-e valamit az események csehországi visszhangjáról. Dulles azt felelte, hogy nagyon keveset tud erről. Mindenesetre, gyakorlatilag az összes potenciális csehországi Gomulkát jól lemészárolták.

A közvetlen jövőre térve Allen Dulles elmondta, hogy szerinte a szovjet vezetés kifelé igyekszik majd olyan benyomást kelteni, hogy egységes állásponton van a nézeteit és az intézkedéseket illetően. Például Bohlen jelentette, hogy a közelmúltban Hruscsovot és Bulganyint együtt látták egy moszkvai fogadáson. Ugyanakkor Bohlen azt írta, hogy még sohasem látta őket ilyen komornak. Mindenesetre a jelenlegi szovjet vezetés feltétlenül védekezőben van, és valószínűleg Hruscsovot tartják felelősnek a történetekért. Könnyen lehet, hogy Hruscsov napjai meg vannak számlálva. Elképzelhető, hogy Zsukovon múlik Hruscsov utódja. Sőt, még az is elképzelhető, hogy maga Zsukov lesz Hruscsov utódja.

Ekkor az elnök megkérdezte, hogy van-e további kérdés. Radford admirális megkérdezte, hogy van-e valami információ az amerikai kommunista párt reakciójáról. Allen Dulles elmondta, hogy több vezércikkét is elolvasta a New York Daily Workernek és ezek a vezércikkek üdvözölték, ami Lengyelországban történet, de kevés mondandójuk volt Magyarországról.

Az elnök utalt az igazságügy-miniszter jelentésére, amely az Egyesült Államok kommunista pártjának fokozatos széteséséről beszélt. Az elnök hozzátette, bölcsen járt el, amikor nyilatkozatot tett közzé Magyarországról. Több jelét is tapasztalta az egyetértésnek, amikor tegnap New York városában járt.

Ekkor Dulles tájékoztatta a tanácsot, hogy a Külügyminisztérium éppen most küldött üzenetet a magyar békeszerződés minden baráti aláírójának, hogy megtudja, vajon ezek közül melyik lenne hajlandó lépéseket tenni az ENSZ-ben Magyarország tekintetében. Jugoszlávia esetében, amely az egyik aláíró volt, Riddleberger nagykövet belátására bízták, hogy felhozza-e ezt a kérdést Titónak vagy sem.

Az elnök utalva a lengyel gazdaság és erőforrások kérdésére kijelentette, hogy a kereskedelem rendkívül érdekli, hiszen régóta meggyőződése, hogy az Egyesült Államok olyan széles körben kereskedjen a szovjet csatlósokkal, amilyenben csak lehet. Dulles külügyminiszter ennek a kérdésnek a kapcsán elmondta, hogy a varsói távirat egy mondatából kiderült, hogy a lengyel textilüzemek a rövid szálú amerikai és nem a hosszú szálú egyiptomi gyaptra vannak beállítva. Dulles külügyminiszter szerint ez érdekelheti a mezőgazdasági minisztert. Az elnök egyetértett, hogy erről érdemes beszélni.

Stassen kormányzó felidézte, hogy néhány évvel ezelőtt beszélgetett Gomulkával, mielőtt az utóbbit bebörtönözték. Ez alkalommal Gomulka kinyilvánít-

totta, hogy barátian viszonyul az Egyesült Államokhoz és arról beszélt, hogy Lengyelország független utat kíván követni a szocializmushoz. Allen Dulles kijelentette, hogy néhány nappal ezelőtt Gumulka beszédet mondott, melyben olyan hevesen elítélte az egész szovjet gazdasági rendszert, amilyen hevesen még soha semmilyen forrásból nem ítélték el. Ennek megfelelően megküldte a beszédet a kormány tagjainak és számos tengeren túli címre.

Ezen a ponton Stassen kormányzó megkérdezte, hogy a Magyarországon és Lengyelországban zajló események jelentőségének fényében nem volna-e tanácsos, hogy az elnök összehívja a Nemzetbiztonsági Tanács különleges ülését Magyarország és Lengyelország teljes kérdéskörének a megvitatására. Az elnök azt felelte, nem biztos benne, hogy a Nemzetbiztonsági Tanácsban folytatott megbeszélés lenne a legjobb első lépés. Ugyanakkor úgy vélte, hogy a megfelelő minisztériumoknak és ügynökségeknek azonnal ki kell dolgozniuk a lehető legvilágosabb elemzést arról, hogy mi történt ezekben az országokban. Egy ilyen elemzést a Nemzetbiztonsági Tanács elé lehetne terjeszteni. Ez a megoldás jobb lenne, mint azonnal vitába bonyolódni a tanácsban ezekről a bonyolult problémákról.

Stassen kormányzó rámutatott, hogy az alapvető döntéseket most a Szovjetunióknak kell meghoznia. Vagy vissza kell térnünk Sztálin kemény politikájához a csatlósokkal szemben, vagy pedig hagyniuk kell, hogy a maguk útján menjenek a dolgok. Eisenhower megjegyezte, hogy amennyiben a szovjetek visszatérnek Sztálin politikájához, akkor lelepleződnek az egész világ előtt. Az asztalán fekvő feljegyzésre mutatva az elnök elmondta, hogy még egy kérdés zavarja, amivel a Szovjetunióknak esetleg szembe kell néznie. A csatlósokkal szembeni helyzetük súlyos romlása miatt nem lesz-e nagy a kísértés, hogy extrém lépéseket tegyenek, vagy akár világháborút kezdeményezzenek? Olyan a helyzet, hogy a legnagyobb figyelemmel kell kísérni. Végül is, jegyezte meg az elnök, 1945. február elsejétől Hitler jól tudta, hogy legyőzték. Mégis kitartott a végsőig és vereségben Európát is magával rántotta. A szovjetek is kerülhetnek ilyen elkeseredett hangulatba.

Stassen kormányzó azon gondolkodott, hogy nem lenne-e helyes valamilyen üzenetet eljuttatni Zsukov marsallnak, amely arra utal, hogy a szovjet csatlósok szabadságának megvalósulását a Szovjetunióknak nem kell úgy tekintenie, mint ami valódi fenyegetést jelent a szovjet nemzetbiztonságra. Világossá kell tennünk, hogy egy ilyen fejlemény nem indítaná arra a nyugati hatalmakat, hogy háborús lépést tegyenek a Szovjetunió irányában. Az elnök kifejtette, hogy egy ilyen lépés nem érné meg. Kétkedett abban, hogy a szovjet vezetők őszintén tartottak volna egy nyugati inváziótól. Úgy gondolta, hogy jobb lenne, ha felkérnék a Nemzetbiztonsági Tanács Tervező Bizottságát, hogy elemezze a Magyarországon és Lengyelországban történeteket és tegyen javaslatokat arra nézve, hogy az Egyesült Államok mit tehet a fejlemények fényében. A Nemzetbiztonsági Tanács minden tagjának van képviselője a tervező bizottságban és közvetíthetik nézeteiket. [...]

A Nemzetbiztonsági Tanács

a) Tudomásul vette és megvitatta a Központi Hírszerző Ügynökség igazgatójának a tárgyra vonatkozó leírását különös utalással Lengyelországra, Magyarországra és a Közel-Keletre.

b) Tudomásul vette az elnök utasítását, hogy a Nemzetbiztonsági Tanács Tervező Bizottsága készítsen átfogó elemzést a magyarországi és lengyelországi fejleményekről, és ennek fényében az Egyesült Államok által mérlegelendő lehetséges lépésekről. [...]

S. Everett Gleason

(Közli: Borhi László: *Magyar-amerikai kapcsolatok...* i. m.) Eisenhower Library, Whitman File, NSC Records. Közli: FRUS, 1955–1957, Vol. XXV.

A SZABAD EURÓPA BIZOTTSÁG NYOLC PONTJA (1956. OKTÓBER 28.)

A tűzszünet kihirdetése (október 28.) után a külső ellenséges erők is kidolgozták a helyzetnek megfelelő vonalukat, taktikájukat.

Október 28-án a Szabad Európa Bizottság New York-i központja „távíratozott Münchennek, és felsorolta azokat a minimális feltételeket, amelyek – szerinte – elfogadhatóak a szabadságharcosok részéről”. Ez az utasítás nyolc pontban foglalta össze a követeléseket. Érdemes megismernedni e pontokkal:

1. A szovjet csapatok azonnali és teljes visszavonása magyar területről.
2. Az ÁVH azonnali teljes feloszlata; az új rendőrség vagy biztonsági erők és a hadsereg irányítását olyan miniszter kezébe kell adni, aki egyetlen előző kabinetnek vagy központi kommunista szervnek sem volt tagja.
3. Teljes amnesztia a felkelésben részt vett valamennyi szabadságharcosnak.
4. Az új ideiglenes kormányból kizárandók mindazok a személyek, akik bármilyen módon kapcsolatban voltak a rezsim kormányával vagy a legfőbb pártvezetőséggel Nagy Imre előző miniszterelnöksége óta.
5. A kormány [az új ideiglenes kormány] többségét a különböző hazafiak csoportjából kell kialakítani képviseleti alapon.
6. Szabad és titkos szavazással megválasztott alkotmányozó gyűlés összehívása, hogy új alkotmányt és kormányprogramot készítsen. Az alkotmányt és a kormányprogramot szabad és titkos népszavazásra kell bocsátani meghatározott időn, esetleg hat hónapon belül, hogy elfogadják vagy elvessék.

7. Magyarország felmondja a varsói paktumot.

8. A válság idején szervezett helyi munkás- és egyéb tanácsok és hazafias bizottságok folytatják működésüket, felveszik az összeköttetést egymással mindaddig, amíg a fent említett összes feltételeket meg nem valósítják.

„Október 29-én külön híradásban teljes egészében közvetítették Münchenből ezeket a követeléseket.”* (R. T. Holt: Id. mű. 191.)

Jellemző módon ez a felhívás azonnal visszhangra talált, és a fegyveres, illetve politikai ellenforradalmi szervek követeléseit meghatározó alappá vált. Az egyik ellenforradalmi fegyveres politikai csoport, a Dudás-féle Magyar Nemzeti Bizottmány október 30-án a Magyar Függetlenség című lapjában közzétette 25 pontját, amelynek lényegét a SZER nyolc pontja alkotta. A követeléseket „Nem ismerjük el a jelenlegi kormányt” címmel publikálták. Néhány főbb követelésük:

„...3. Magyarország függetlenségének megvédésére kérjük a Biztonsági Tanácsot, hogy küldjön Magyarországnak anyagi és szükség esetén katonai segítséget.

4. A magyar nép és a Nemzeti Bizottmány felmondja a Varsói Szerződést... Az oroszok azonnal vonuljanak ki Magyarországról, kitűzött fehér zászlókkal.

5. Magyarország kinyilvánítja semlegességét.

6. Tiszteletben tartjuk a fegyverszünetet. A fegyvert nem tesszük le...

7. A szabadságharcosok felléphetnek a kivívott szabadság védelmében bárhol és bármikor, bárki ellen...

11. A kormány alakuljon át ideiglenes jelleggel...

16. Magyarországon demokratikus pártok alakulhatnak. Azonnal működhetnek, tevékenységüket senki sem akadályozhatja meg...

19. Az ÁVH azonnal feloszlik...”

Nagy Imre október 30-án fogadta Dudást és a „szabadságharcosok” küldöttségét, tárgyalást folytattak, s a Magyar Távirati Iroda jelentése szerint „a tárgyalások kedvező légkörben folynak, és a felkelők javaslatait Nagy Imre, a minisztertanács elnöke a kormány elé terjeszti”.

Az október 30-án létrejött „tartalékkormány”, a Dunántúli Nemzeti Tanács követeléseit is megvizsgálhatjuk, amelyeket az *Új Fehérvár* című lap október 31-én publikált. Itt – a változatosság kedvéért – 14 pontot fogadtak el. A fontosabbak:

„1. A kormány a szovjet csapatok kivonulása után, de legkésőbb 1957. január végéig írja ki az általános titkos választást, több párt részvételével...

11. Biztosítani kell a szabadságharcosok részvételét a kormányban...

12. A kormány jelentse be az ENSZ-nek Magyarország semlegességét...

14. Amennyiben a kormány nem teljesítené a főbb irányelvek szerint lefektetett követeléseinket, feltételeken sem ismerjük el...”

A példákból meggyőződhetünk arról, hogy a külföldi beavatkozás, elsősorban a Szabad Európa Rádió szerepe a második szakaszban fokozódott. A propagandának igen nagy szerepe van ilyen rendkívüli körülmények között. Az emberek, érezve, hogy közvetlenül a sorsukról, létükről, a maguk és a haza jövőjéről van szó, valósággal isszák a híreket, várják a magyarázatokat, a helyzetelemzéseket. Az ellenforradalom ki is használta ezt a lehetőséget. Nemcsak az aktív ellenforradalmárok hallgatták a SZER adásait. Igen sok helyen, főleg a Dunántúl helységeiben az ellenforradalmi helyi bizottságok a SZER-t kapcsoltatták a hangos híradóra. Pl. Lentiben a forradalmi bizottság a felállított községi hangszórókon a SZER adásait közvetítette. Várpalotán a kiszabadult rabok kapcsoltatták a városi stúdióra a Szabad Európát. Jellemző a Vácott történt eset is. Az ellenforradalmi „polgármester” október 30-án írásban utasította a postahivatal vezetőjét, hogy „a rádió hírközlő szolgálatába kapcsolja be a Szabad Európa adóállomást”. Az ellenforradalom alatt keletkezett helyi „szabad rádiók” (Győr, Miskolc, stb.) is átvették a SZER vonalát, és annak megfelelő anyagokat, híreket sugároztak. A miskolci rádió nem áttallotta bejelenteni október 30-án, hogy kapcsolatban áll a Szabad Európa Rádióval. A SZER megőrült a helyi „szabad rádiók” működésének, mert azok szovjetellenes vonala és uszító hangja megfelelt érdekeinek. Ezért technikai eszközeivel felerősítette azok adását, sőt november elején újabb nagy erejű lehallgató és erősítő berendezéseket állított fel a magyar határ közelében.

A Szabad Európa Rádió minden tevékenységével a már ismertetett feladat megvalósítását szolgálta. Október 31-én már úgy érezte, hogy a győzelem útján haladnak, és a helyzetet értékelve az alábbiakat jelentette New Yorknak: „Valószínűnek látszik, hogy többpártrendszerű demokrácia állítható vissza Magyarországon, és hogy Magyarország számára lehetséges Ausztria mintájára szabad és független helyzetbe kerülnie.”

(In: Berecz János: *Ellenforradalom tollal és fegyverrel...* i. m. 114–117.)

A NEMZETBIZTONSÁGI TANÁCS
TERVEZŐ BIZOTTSÁGÁNAK JAVASLATA A MAGYARORSZÁGGAL
ÉS LENGYELORSZÁGGAL KAPCSOLATOS POLITIKÁRÓL
(1956. OKTÓBER 31.)

NSC 5616. SZ.

Washington, 1956. október 31.

Általános megállapítások

1. A Lengyelországban és Magyarországon játszódó nagy horderejű események szükségessé teszik, hogy elemzés készüljön a kialakult helyzetről, és átgondoljuk az Egyesült Államok ezen országok felé irányuló politikáját, céljait és magatartását. A kelet-európai csatlós országokkal kapcsolatos eredeti célunk a nemzeti kommunista kormányok megalakulásának bátorítása volt, a teljes nemzeti függetlenség és szabadság felé vezető út első lépéseként. Mialatt ezen kormányok feltételezhetően továbbra is szoros politikai és katonai szövetséget tartanak fenn a Szovjetunióval, arra is lehetőségük nyílna, hogy a múltból képest érezhetőbben gyakorolhassák nemzeti függetlenségüket és saját ügyeik feletti ellenőrzésüket. Az első szakaszban ezen elsősorban a belügyek értendők.

Lengyelország

2. A lengyelországi fejlemények tükrében bízhatunk a cél közeli elérésében. A Gomulka-kormány már bejelentette nemzeti függetlenségét és egyenjogúságát, és azt a jogát is megfogalmazta, hogy a „szocializmus” felé vezető utat a maga módján járhatja. Ugyanakkor megerősítette, továbbra is hű marad a Szovjetunióval kötött szövetséghez, és bár kérte, hogy a szovjet fegyveres erők vonuljanak vissza szokásos állomáshelyükre, kijelentette, hogy a szovjet csapatoknak Lengyelországban és Kelet-Németországban kell maradniuk.

3. Lengyelországban, éppúgy, mint Magyarországon, a legutóbbi események a lakosság erős orosz-és kommunistaellenes érzelmeiről árulkodnak. Magyarországgal ellentétben Lengyelországban olyan tényezők, mint a kritikus pillanatban határozottan fellépő lengyel vezetés, a félelem egy irredenta követelését tápláló egyesített Németország létrejöttétől, a reformok jól időzített ígérete, a nemzeti függetlenség hangoztatása, valamint az orosz nyomással szembeni, pontosan kiszámított ellenállás nyilvánvalóan elősegítették, hogy az újjáalakított lengyel kormány a lengyelek többségének belenyugvása, ha nem támogatása mellett léphessen az új szakasz útjára.

4. Az Egyesült Államok már közvetlenül jelezte az új kormánynak, hogy támogathatná egy gazdasági segítségnyújtásra, főként a búzára és más többletcikkekre vonatkozó lengyel kérelem kedvező elbírálását. Az ilyenfajta segítségnek szigorú jogi és adminisztratív korlátai vannak, de léteznek olyan megoldások, amelyek

révén hathatósan segíthetik Lengyelországot (és esetleg Magyarországot) a szabad világgal folytatott mindenféle kereskedelemben.

Magyarország

5. A Magyarországon történtek jelentős mértékben különböznek a lengyelországiaktól. Magyarországon a lengyelországihoz hasonló nemzeti mozgalom nemzeti felkelésbe torkollott, mivelhogy a szovjet csapatok a nehézségei első óráit élő magyar kormány kérésére beavatkoztak az eseményekbe. A lakosság kormánnyal szemben támasztott követelései azóta már messze meghaladják az eredeti célokat, kommunista- és szovjetellenesek.

6. A magyarországi helyzet még bizonytalan, ezért nehéz előre látni a végeredményt. A Nagy-kormány, amely a szovjet beavatkozás miatt már hitelét veszítette, azon van, hogy visszaszerezze az ország feletti ellenőrzést. Ezt úgy próbálja meg elérni, hogy az irányában támasztott követelések közül látszólag számosat elfogad. A szovjet katonai erők még mindig Magyarországon tartózkodnak. A szovjet sajtó véleménye szerint a Varsói Szerződés alapján jogi felhatalmazásuk is van erre. Franciaország, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kérésére a magyarországi helyzet a 34. cikkely értelmében az ENSZ Biztonsági Tanácsának napirendjére került.

[...]

Következtetések

8. A jelen helyzetben érvényben maradnak a Nemzetbiztonsági Tanács 1956. július 18-i 5608/1-es határozatának fő irányelvei. Mindamellet a lengyelországi és magyarországi események tükrében próbaképpen már le lehet vonni bizonyos következtetéseket, és meg kell tennünk bizonyos lépéseket, hogy előmozdítsuk az Egyesült Államok hosszú és rövid távú céljainak megvalósulását a csatlós övezetben.

9. Az a tény, hogy a szovjet csapatok a magyar kormány „felkérésére” részt vettek a magyar lakosság elleni harcban, továbbá, hogy csaknem beavatkoztak Lengyelországban, azt bizonyítja: legalábbis azokban az országokban, ahol szovjet csapatok állomásoznak, a Szovjetunió akár fegyveres erejét is kész bevetni, hogy megakadályozza egy nem kommunista kormány hatalomra kerülését, avagy hogy megakadályozza, hogy egy kommunista kormány eltávolodjék a Szovjetunióval kötött szoros katonai és politikai szövetség politikájától.

10. Moszkva láthatóan, ha ódzkodva is, kész elfogadni egy olyan kommunista kormányt, amely – miközben hű marad a Szovjetunióval kötött katonai és politikai szövetségéhez – kinyilvánítja „nemzeti függetlenségét”, és jogot formál arra, hogy a saját útján haladjon a kommunizmus felé.

11. Nem valószínű, hogy az Egyesült Államok bármely lépése – kivéve a nyílt katonai intervenciót vagy az ilyen intervencióra való nyilvánvaló készülődést – arra késztetné a Szovjetuniót, hogy szándékosan olyasmit tegyen, amiről tudja,

hogy az általános háború veszélyét növelné. Az Egyesült Államok politikájával szembeni szovjet gyanakvás, továbbá a szovjet csapatok összpontosítását és mozgósítását kiváltó jelen körülmények miatt ugyanakkor valószínűleg szaporodni fognak azok a lépések és ellenlépések, amelyek akaratlanul is háborúhoz vezethetnek.

[...]

Javaslatok

Lengyelország

14. Feltéve, hogy a közeljövő szovjet–lengyel tárgyalásai alapján véve nem változtatnak a helyzeten:

a) Először is meg kell keresnünk a lengyel kormányt azzal, hogy válaszolunk október 8-i jegyzékükre. Itt jelezhetnénk, hogy szívesen értekezünk velük az amerikai–lengyel kapcsolatokat érintő minden kérdésben.

[...]

15. A Lengyelországgal folytatott gazdasági kapcsolatok fejlesztése során arra kell bátorítanunk a lengyeleket, hogy a fogyasztói igények kielégítésének és a békés kereskedelem megvalósításának szenteljék energiáikat.

16. A Gomulka-kormány konkrét támogatásának elkerülése mellett minden rendelkezésünkre álló lehetőséget meg kell ragadnunk, hogy nyomást gyakorolhassunk az új lengyel vezetőkre: tartsanak ki a lengyel népnek tett ígéretek betartása és megvalósításuk mellett, amivel az Egyesült Államok céljait is szolgálják.

17. Az NSC 5607. számú határozatának értelmében gyarapítanunk kell a gazdasági, tudományos és kulturális kapcsolatokat és a cseréket Lengyelország és az Egyesült Államok között.

Magyarország

18. Annak érdekében, hogy érvényt szerezzünk legközelebbi céljainknak, vagyis hogy eltántorítsuk a szovjeteket egy újabb magyarországi katonai beavatkozástól, vagy ha lehet, megakadályozzuk annak bekövetkeztét csakúgy, mint a kemény elnyomó és megtorló intézkedéseket, be kell vetnünk minden megfelelő eszközt – beleértve az ENSZ-beli fellépést is –, amivel nyomást lehet gyakorolni a Szovjetunióra, hogy ezektől a lépésektől eltekintsen.

Egyidejűleg biztosítanunk kell a Szovjetuniót, hogy Magyarországot vagy a többi csatlós államot nem tekintjük potenciális katonai szövetségesünknek.

19. Híven ehhez a megközelítéshez, megfontolandó, vajon tanácsos-e az ENSZ-ben vagy bárhol másutt javasolni Magyarország semlegességét az osztrák modell alapján.

[...]

25. Az osztrákokat arra kell biztatnunk, hogy – bejelentett szándékaik szerint – továbbra is biztosítsanak menedékjogot az azt kérő magyaroknak. A megnövekedett számú magyar menekült ellátásában őket is segítenünk kell az Egyesült

Államok forrásaiból, de más baráti országokat is arra kell bátorítani, hogy segítsenek. Amennyiben jelentős számú magyar keresne menedéket Ausztriában, az Egyesült Államoknak és a többi baráti kormánynak minél előbb ki kell dolgoznia, miként tudnának azonnali ellátást és gyors letelepedést biztosítani számukra.

Általános észrevételek

26. Kiemelkedő fontosságuk miatt az egész világban teljes mértékben ki kell használni a mostani lengyelországi és magyarországi eseményekben rejlő propagandalehetőséget.

27. A Tervező Bizottság azonnal vizsgálja meg, hogy milyen politikával és magatartással lehetne bátorítani vagy elérni a szovjet katonai erők kivonását Kelet-Németországból és Kelet-Európából.

28. Amint a térségben a rend a szükséges mértékben helyreáll, felül kell vizsgálni „Az Egyesült Államok kelet-európai szovjet csatlósokkal kapcsolatos politikája” című dokumentumot (NSC 5608/1.).

29. A közelmúltban létrehozott kormányzati szerveknek sürgősen ki kell értékelniük a többi európai csatlós állam helyzetét, hogy meghatározhassuk az Egyesült Államok lépéseit arra az eshetőségre felkészülve, ha forradalmi cselekményekre vagy felkészülésre kerülne sor a Szovjetunió ellenőrzése alól távolodni látszó országokban.

(Lásd: Békés Csaba: *Az 1956-os forradalom a világpolitikában*. 1956-os Intézet, Budapest, 2006. 211–215.) Közli FRUS 1955–1957. XXV. 354–358.

FELJEGYZÉS A NEMZETBIZTONSÁGI TANÁCS 302. ÜLÉSÉRŐL (1956. NOVEMBER 1.)

Washington, 1956. november 1. 9.00–10.55

[Az ülésen megjelentek névsora]

Az elnök – miután irodájából a tanácssterembe lépett – közölte a tanács tagjaival, hogy a CIA igazgatójának beszámolóján túlmenően a tanácsnak nem kell többet foglalkoznia a csatlós országok helyzetével. Helyette a Közel-Keletre kívánta összpontosítani a figyelmet.

1. Az Egyesült Államok biztonságát érintő nemzetközi események

A Központi Hírszerzés igazgatója közölte, hogy néhány megjegyzést szeretne tenni a magyarországi helyzet kapcsán. Bizonyos értelemben csodának tekinthető, ami ott történt. Az események megcáfolták minden korábbi elképzelésünket, hogy egy népi felkelés a modern fegyverekkel szemben teljességgel képtelen

lenne felvenni a harcot. Ennek ellenére a lehetetlen megtörtént, mivel a közvélemény ereje miatt a fegyveres erőket nem lehetett hatékonyan bevetni. A magyar hadsereg közel 80 százaléka átvált a felkelők oldalára, és fegyverekkel látta el őket.

A szovjet csapatoknak sem volt gusztusa [sic!] magyarokra löni, kivéve Budapesten. Ezek után Dulles úr az elmúlt évtized szovjet nyilatkozatai között az egyik legfontosabbnak nevezte az október 30-át a Szovjetunió és a csatlós országok kapcsolatáról. A nyilatkozat fontosabb megállapításainak összegzése után Dulles úr kijelentette, hogy a legsúlyosabb probléma, amivel ma Magyarországon szembe kell nézni, hogy nem létezik egy erős vezető személyiség, aki képes lenne összefogni a felkelőket. Nagynak nem sikerült egyesítenie a felkelőket, azok pedig a lemondását követelték. Valamiképpen támpontot kellene találni, hogy az országon belül megelőzhető legyen a káosz, ha a szovjetek távoznának. Egy olyan mélyen katolikus országban, mint Magyarország, Mindszenty bíboros bizonyulhat az erőket egyesítő vezetőnek.

Dulles úr szerint a gazdaság helyzete Lengyelországban épp úgy, mint Magyarországon, válságos.

[Ezután a közel-keleti helyzet megvitatása következik.]

3. Az Egyesült Államok politikája a Lengyelországban és Magyarországon bekövetkezett eseményekkel kapcsolatban (NSC Action No. 1623; SNIE 12-2-56; NSC 5616)

(Közl: Békés Csaba: *Az 1956-os forradalom a világpolitikában...* i. m. 216-217.) Eisenhower Library, D. D. Eisenhower: Papers as President of the United States (Ann Whitman File) NSC Records Series. Közl: FRUS 1955-1957. XXV. 358-359.

R. V. MROZINSKI FELJEGYZÉSE ELMER B. STAATSNAK (WASHINGTON, 1956. NOVEMBER 5.)

A szovjet nukleáris erő alkalmas volt arra, hogy elrettentse az Egyesült Államok katonai beavatkozását Magyarországon. Dulles külügyminiszter október 27-ei beszédében kiemelte, hogy országa nem tekinti potenciális szövetségesnek Magyarországot, és ezzel azt akarta sugallni, hogy az Egyesült Államok nem él vissza a Szovjetunió szorult helyzetével, van lehetőség a politikai kibontakozásra, tehát nincs szükség arra, hogy Moszkva fegyveres erővel vessen véget a forradalomnak. A szovjet pártelnökség viszont ezáltal azt a feltevést látta megerősítve, hogy az amerikaiak nem mernek beavatkozni a szovjet érdekszférában, tehát tetszés szerint cselekedhet. Az itt közölt irat arról tanúskodik, hogy egy nappal a

szovjet intervenció után Washington az utóvédharcra összpontosított: a menekültkérdésre, illetve a Szovjetunió elleni diplomáciai offenzívára az ENSZ-ben.

* * *

Bizalmas!

Nézetem szerint az Egyesült Államok számára két fő cselekvési lehetőség áll nyitva Magyarország tekintetében az elmúlt két-három nap eseményeinek fényében: 1. Az Egyesült Államoknak minden rendelkezésére álló eszközzel, mind nyíltan, mind más országok felhasználásával lehető legnagyobb figyelmet kell fordítani a szovjet terrortaktikára a magyar nép ellen; 2. Az Egyesült Államoknak más szabad országokkal együttműködve gyors és összehangolt előkészítést kell tennie a magyar menekültek helyzetének könnyítésére mind Ausztriában, mind Jugoszláviában hosszú és rövidtávon egyaránt.

A magyar hazafiak ellen alkalmazott szovjet terrortaktikát leleplező világméretű kampány alkalmas lehet arra, hogy bizonyos fokig gátat szabjon annak. A tények megerősítése sok esetben valószínűleg nem lesz lehetséges, de ez esetben nem akadályozza meg az anyagok gyors felhasználását. Valószínűleg a bécsi források a legalkalmasabbak az adatgyűjtéshez.

Maximális nyilvánosságot kell biztosítani az FBIS-anyagoknak, úgymint a következőknek: 178-L, november 4, a szovjet parancsnok nyilatkozata a szolnoki szükségállapotról; 134-E, november 4, a dán kormány felhívása a szovjetekhez csapataik visszavonására Magyarországról; 1956. november 4, a magyar szabadságárlomás nagyon szemléletes segélyhívása a világ népeihez; és E-146-L, november 4. a magyarországi szovjet beavatkozás Nenni által történt elítélése. Emellett hasznos lehet a napi FBI-s anyagok felhasználása is azokról a hamis ígéretekéről, amelyeket a szovjetek tettek a felkelőknek, annak érdekében, hogy letegyék fegyvereiket.

Az Ausztriában és Magyarországon levő magyar menekülteket illetően rendkívüli alapon tanulmányt kell készíteni a menekülthelyzetről. Magyar menekült-ről tudok Ausztriában, de nincs adatom a jugoszláviaiakról. Azonban az osztrák kormány már kérést intézett más nyugati kormányokhoz a menekültek áttelepítésében nyújtandó segítségért.

Titóra csendes, de határozott nyomást kell gyakorolni, hogy a kezében lévő emberekkel emberségesen bánjon, és esetleg javaslatot kell tenni a Jugoszlávián kívül való letelepítésére. Az Egyesült Államok számára lehetőséget kínál a Titóra való nyomásgyakorlásra is, amit maximálisan ki lehet használni, az a nemrég kötött 98 millió dolláros segélyegyezmény.

(Közl: Borhi László: *Magyar-amerikai kapcsolatok 1945-1989...* i. m.) Security Archives Washington D. C. (a továbbiakban: NSWDC) Record N. Megjelent: Borhi László: Iratok az 1956-

1958 közötti amerikai–magyar kapcsolatok történetéhez. *Történelmi Szemle* (továbbiakban: TSZ), XL. (1998) 3–4. 348.

JACOB D. BEAM FELJEGYZÉSE A TÁRCAKÖZI
EGYEZTETŐ BIZOTTSÁG RÉSZÉRE A MAGYARKÉRDÉSRŐL
(WASHINGTON, 1956. NOVEMBER 7.)

(Részletek)

Az amerikai diplomácia lehetőségei meglehetősen korlátozottak voltak, ha a Szovjetunió elleni megtorló lépésekről volt szó. A kapcsolatok alacsony szintje miatt nem volt min visszafogni, ráadásul az éppen csak kibontakozó enyhülési folyamatnak túl nagy volt a tétje, hiszen a közelmúltban, az ötvenes évek első felében közel állt a világ a nukleáris megsemmisüléshez.

Bizalmas!

[...] A Szovjetunió ellen irányuló intézkedések

Nem javasoljuk, hogy felújítsuk a hidegháborút az intenzitásnak azon a fokán, amelyen a Sztálin-korszak utolsó időszakában volt. Természetesen nagyon is határozott lépéseket teszünk, hogy regisztráljuk Magyarország ellen végrehajtott szovjet támadás miatti visszatetszésünket. Ez magában foglalja majd azt, hogy felfüggesztjük a kelet-nyugati csereprogram keretein belül utazó hivatalos küldöttségek fogadását, ill. kiküldését és azt, hogy nem látogatjuk a szovjet társadalmi rendezvényeket. Emellett rokonszenvvel fogadnánk azokat a lépéseket, amelyeket különböző országok szakszervezetei tennének, hogy nem kezelik a szovjet hajókat és árukat.

Másfelől nem kívánjuk tönkretenni azokat a kis eredményeket, amelyek a genfi konferenciából származnak. Így pl. szeretnénk, ha az Amerika magazin program folytatódna és hajlandóak lennének folytatni a korlátozott együttműködést a Szovjetunióval a Nemzetközi Geofizikai Év alkalmából. Hacsak a szovjet lépések nem válnak általánosan fenyegetőbbé, az lenne a legjobb, ha tartózkodnánk olyan drasztikus intézkedésektől, mint pl. a szovjet javak befagyasztása, vagy a kereskedelmi embargó szigorítása, stb.

(Közli: Borhi László: *Magyar–amerikai kapcsolatok 1945–1989... i. m.*) RA, RG 59, S/S-NSC Files: Lot 63 D 351 NSC 5616. Series. Közli: FRUS, 5–1957, Vol. XXV., Eastern Europe. Washington D. C., 1990. 416–418.; Közli: Borhi: *Történelmi Szemle*, XL. (1998) 3–4. 349.

A KÜLÜGYMINISZTERIUM ÁLLÁSFOGLALÁSA
MAGYARORSZÁGRÓL A NEHRU-LÁTOGATÁS ALKALMÁVAL
(WASHINGTON, 1956. DECEMBER 11.)

(Részlet)

Ha az Egyesült Államok egyáltalán erősebb lépéseket fontolgatott volna a magyar forradalom megmentése érdekében, szövetségesei, London, Párizs és Bonn részéről nem számíthatott volna támogatásra. Hasonló volt a helyzet az el nem kötelezett országok soraiban, amelyeket a Szovjetunió is igyekezett befolyásolni. Nehru indiai elnök november 8-án úgy nyilatkozott, hogy nem ismeri ki magát a magyarországi helyzeten. India ekkor a Szovjetunió és az Egyesült Államok között lavírozott, hogy elnyerje valamelyikük támogatását Pakisztán ellen. Nyilván ennek fényében gondolhatták az amerikai Külügyminisztériumban, hogy az önrendelkezés jogát hirdető Nehru hajlandó lehet szót emelni a Magyarországon érvényesülő szovjet megtorló politika mérséklése érdekében.

* * *

Bizalmas!

Nev D-6.

Készítette: Hill, Anderson, Freer, Jones, Rountree, Beam.

Javaslat az Egyesült Államok állásfoglalására

1. Az Egyesült Államokat megdöbbenették a közelmúlt eseményei Magyarországon, ideértve a magyar nép szovjetek általi kegyetlen elnyomását, Nagy Imre elrablását, a tömeges deportálásokat és azt, hogy a magyar, ill. a szovjet kormány nem engedi be az ENSZ megfigyelőit.

2. Az Egyesült Államok nem kíván új szövetségesre lelni Magyarországon. Valójában készek lennének elfogadni bármilyen olyan kormányt Magyarországon, amely független és élvezi népe támogatását. Ennek a kormánynak nem kellene megszakítania gazdasági, kulturális vagy politikai kapcsolatait a Szovjetunióval, vagy a Szovjetunióval szemben állást foglalnia. Az Egyesült Államok készséges megfontolás tárgyává tenni a Magyarország semlegesítésére vonatkozó javaslatokat. Ezek a javaslatok az osztrák példát tükrözik.

3. A magyarkérdés bármilyen megnyugtató megoldásának a következő elemeket kell tartalmaznia: a) egy olyan kormányt, amely nem tartozik Moszkva irányítása alá, és amely élvezi a magyar nép támogatását; b) az új kormány részéről hajlandóságot arra, hogy aláveti magát az ENSZ azon határozatainak, amely ENSZ-megfigyelők bebocsátására szólít fel; és c) egy olyan bejelentést a Szovje-

tunió részéről, amely szerint kategorikusan beleegyezik abba, hogy visszavonja csapatait Magyarországról. Az új kormány támogatása céljából az ENSZ-nek ki kell nyilvánítania hajlandóságát arra, hogy támogat egy Magyarország segélyezését és helyreállítását célzó programot.

4. Indiának kritikus szerepe lehet a jelenlegi helyzetben. Nézetünk szerint még fennáll a lehetőség a Szovjetunió meggyőzésére arról, hogy az ország legjobb érdekeit az szolgálja, ha beszünteti katonai beavatkozását Magyarországon. Az Egyesült Államok szívesen venné India segítségét ebben. [...]

(NARA, RG 59, 764.00/12-1156. Közli: Borhi, *Történelmi Szemle*, XL. (1998) 3-4. 353-354, illetve *Magyar-amerikai kapcsolatok 1945-1989... i. m.* 199-200.)

KIMENŐ TÁVIRAT AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK MADRIDI KÖVETSÉGÉNEK (1956. NOVEMBER 8.)

Szigorúan titkos

Az Egyesült Államok madridi követségének

„Az Egyesült Államok kormánya osztozik a spanyol kormány ellenszenvében a Magyarország elleni brutális szovjet katonai akció miatt, valamint a magyar nép függetlenségi harca iránti mély együttérzésében.

Ugyanakkor az Egyesült Államok kormánya sajnálattal arra a következtetésre jutott, hogy semmilyen, ismétlem, semmilyen módja nincs annak, hogy hasznos katonai intervenciót hajtson végre a magyar hazafiak támogatására a siker reményében és a Szovjetunióval való nagyméretű konfliktus súlyos kockázata nélkül.

Az ENSZ aktívan foglalkozik a világbékét fenyegető különféle problémákkal, és az Egyesült Államok nézete szerint az szolgálja a legjobban mindannyiunk érdekeit, ha ezeket a kezdeményezéseket a sikeres befejezésig visszük.

Következésképpen az Egyesült Államok kormánya sem nyílt, sem titkos katonai beavatkozásra nem, ismétlem, nem vállalkozhat Magyarországon a jelen körülmények között.

Továbbá kénytelenek lennénk elhárítani minden felelősséget, amennyiben olyan privát szervezetek, mint az „American Hungarian Association” vagy a „Radio Free Europe” tevékenységet fejtené ki, amely katonai támogatást foglalna magában.

Az Egyesült Államok kormánya határozottan sürgeti a spanyol kormányt, hogy a lehető legóvatosabban vizsgálja meg, milyen következményei lennének a katonai intervenciónak Spanyolország és Nyugat-Európa számára.

Közös biztonsági céljaink és a világbéke megőrzésére vállalt kötelességeink fényében reméli, hogy Spanyolország nem tesz elszigetelt lépéseket az Egyesült Államokkal történő konzultáció nélkül. Saját belátása szerint annyit közölhet a fenti útmutatásból a királyi magyar követtel, amennyi megfelelőnek látszik.”

A KELET-EURÓPA OSZTÁLY HELYETTES VEZETŐJÉNEK FELJEGYZÉSE AZ EURÓPA FŐOSZTÁLY VEZETŐJÉNEK AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK MAGYARORSZÁGI POLITIKÁJÁRÓL (WASHINGTON, 1957. NOVEMBER 8.)

(Részletek)

Az Egyesült Államok kelet-európai politikájában az 1956 novemberében kiadott, NSC 5608/2 elnevezésű dokumentum irányelvei voltak érvényben, s biztonságpolitikai érdekre hivatkozva a közép-és kelet-európai szovjet jelenlét felszámolását tűzte ki célul. Ezzel egy időben azonban kilátásba helyezte, hogy egyes kelet-európai országokkal, amelyek liberalizálják politikájukat, tárgyalások kezdődhetnek. Magyarország esetében azonban ez szóba sem kerülhetett.

A magyar vezetés célul tűzte ki a követcserét, de nem érhetett senkit meglepetésként, hogy erről Washingtonban hallani sem akartak, Dulles csak apró gesztusokat tartott lehetségesnek. Amikor Bruno Kreisky a normalizálás feltételeit firtatta, az amerikai Külügyminisztérium az ENSZ határozatainak teljesítését, az ENSZ megbízottjának Magyarországra történő bebocsátását, Mindszenty bíboros szabad eltávozását és a magyar nép iránti megbékélést jelölte meg, amit még a budapesti amerikai külképviselet is túlzásnak tartott. Az itt közölt irat érdekessége, hogy a budapesti képviselet alig egy évvel a forradalom után belátóbban ítélte meg az amerikai külpolitika nyomásgyakorlási lehetőségeit, mint a State Department felső vezetése.

Titkos!

Háttér

Már egy év telt el a magyar forradalom kitörése óta. Ebben az időszakban az Egyesült Államok politikájának fő céljai a magyar kérdést illetően a következők voltak: a) nyomást gyakorolni a Szovjetunióra az ENSZ-en és a világ közvéleményén keresztül, hogy a magyarországi elnyomást valamelyest enyhíteni tudja; b) amilyen széles körben csak lehet, valódi képet adni a magyarországi eseményekről, hogy a szovjet imperializmus lényegéről és a kommunista ideológia ma-

gyarországi kudarcáról minél több helyen, elsősorban az el nem kötelezett területeken képet alkothassanak; hogy a világ közvéleménye tisztában legyen azzal, hogy az Egyesült Államok a magyar kormányt nem tartja reprezentatívnak, illetve úgy tekinti, hogy az teljes mértékben alávetett a Szovjetuniónak. Meglehetősen sikerrel népszerűsítettük a magyar forradalom tanulságait és minden kétséget kizáróan kialakítottuk hozzáállásunkat a Kádár-kormányhoz. Nem sikerült azonban rákényszeríteni a Szovjetuniót arra, hogy liberálisabb és humánusabb politikát alkalmazzon Magyarországon. Budapesti követségünk szavaival, a Kádár-rezsim „nagyjából megvalósította fizikai konszolidációját”; Kádár helyzete a közelmúltban Kínában tett látogatása után erősebbnek látszik, mint korábban bármikor; az elnyomás terrorisztikus politikája tovább folytatódik; végül, a szovjet csapatok még mindig megszállva tartják Magyarországot inkább nagyobb, mint kisebb számban. Időközben jelei mutatkoznak annak, hogy egyre kevésbé vagyunk képesek nyomást gyakorolni a világ közvéleményén keresztül, mivel a forradalmat egyre inkább elfelejtik. Ezáltal szembe kell néznünk azzal, hogy valószínűleg nem valósíthatjuk meg azt a célunkat, hogy a közeljövőben, nagyrészt a világ közvéleménye által gyakorolt nyomáson keresztül, elérjük Magyarország liberalizálását.

Úgy tűnik, hogy mostantól valamivel rugalmasabb és realisztikusabb célokat kellene követnünk. Ezeket abban határoznánk meg, hogy amennyire csak lehetséges, fenn kell tartanunk a magyar nép morálját és törekvéseit, bátorítani kell minden Magyarországon esetleg felszínre kerülő liberális jellegű erőt és tendenciát, nyilvánvalóvá kell tennünk az emberek és magának a rezsimnek számára, hogy milyen előnyök származnak a „nemzeti” orientációból, szemben a totális szovjet uralommal.

Ezeknek a céloknak a megvalósítása valószínűleg szükségessé teszi, hogy bizonyos taktikai módosításokat hajtsunk végre a magyar rezsim iránti jelenlegi politikánkban. Ezeket tárgyalta a közelmúltban három távirat a budapesti követségünkről (mellékelve) melyekben a követség azt állítja, hogy lassan elérkezhet az idő, amikor az amerikai állampolgárok magyarországi utazásainak a bővítése és valamennyi kulturális csere kedvező hatást gyakorolhat érdekeinkre és a magyar népre. Természetesen addig, amíg a magyar rezsim folytatja terrorisztikus politikáját, az Egyesült Államok nem tehet olyan gesztust, amely közvetlen haszonnal jár a rezsim számára. A követséghez hasonlóan azonban úgy érezzük, hogy jelentős hasznunk származhat jelenlegi politikánk egyes aspektusainak csöndes és fokozatos módosításából, különösen mivel attól tartunk, hogy jelenlegi rendkívül merev taktikánk olyan zsákutcába vezethet, melyből egyre nehezebb lesz kihátrálni. Azok a módosítások, amelyeket javasolunk, a követség által említett utazásra és kulturális cserére vonatkoznak, továbbá a fennálló magyar rezsim diplomáciai képviselőivel való társadalmi kapcsolatokra.

Ahhoz, hogy mérlegelni lehessen politikánkat ezeken a területeken, hasznos lehet a jelenlegi helyzet áttekintése:

a) Az amerikai állampolgárok magyarországi utazása – Az amerikai állampolgárok magyarországi utazása már a forradalom előtt korlátozva volt és a legtöbb útlevélbe bepecsételték, hogy magyarországi utazásra nem érvényes. 1956 nyarán a javuló magyarországi politikai helyzet és annak elismeréseként, hogy a kormány egyre inkább hajlott az együttműködésre a követségünkkel, a magyarországi utazást egyre liberálisabban engedélyezték, több üzletember, újságíró, valamint olyan személy útlevelét érvényesítették, aki személyi okokból kívánt Magyarországra látogatni. Amikor kitört a forradalom, az útlevél-korlátozást újból szigorúan betartották, és a forradalom utáni időszakban csak akkreditált újságírók és olyanok útlevelét érvényesítettük, akik rendkívüli személyi okokból akartak Magyarországra utazni, vagy részt vettek az ottani amerikai segélyezési programban. Üzletemberek és rokonaikat meglátogatni szándékozók kéréseit következetesen megtagadtuk. Mivel a magyar rezsim maga is csak nagyon kevés vízumot adott meg amerikai újságíróknak, csak nagyon kisszámú amerikai állampolgár látogatott Magyarországra.

b) Kulturális cserek – A forradalom óta nincs kulturális csere Magyarországgal, bár több magyar tudós jöhetett az Egyesült Államokban megtartott tudományos konferenciákra a kelet-nyugati csereprogram keretein belül. Az elmúlt nyáron Yehudi Menuhin nagyon szeretett volna Magyarországon koncertezni, de mint emlékszik rá, a külügy eltántorította ettől.

c) Társadalmi kapcsolatok a magyar rezsim képviselőivel – Jelenleg a következő a helyzet a magyar rezsim képviselőivel való társadalmi kontaktusokat illetően:

1. A budapesti követség utasítást kapott, hogy tartsa a minimumon a magyar tisztviselőkkel való kapcsolatokat. Tudattuk a követséggel, hogy magyar tisztviselőket csak a július 4-e alkalmából adott fogadásra hívják meg és a rezsim meghívását „csak abban az esetben fogadják el, ha a misszióvezető szerint a távolmaradás határozottan káros a képviselő hatékony működésére”.

2. A nem budapesti képviselőket arra utasítottuk, hogy kerüljék a társadalmi kontaktust Magyarország képviselőivel, de a hivatalos kapcsolatokban tegyenek eleget a diplomáciai protokoll minimumának.

3. A magyar követség washingtoni képviselői nem szerepelnek semmilyen meghívó listán és kerülnek az informális társadalmi kapcsolatot a magyar ügyvivőkkel és a követség többi tagjaival.

Azzal, hogy fenntartjuk mostani politikánkat ezeken a területeken megalkuvás nélküli ellentétünket illusztráljuk a jelenlegi magyar rezsimmel. Azáltal, hogy vezető szerepet vállalunk ezekben az ügyekben legalább kismértékben megakadályozzuk, hogy a Kádár-rezsim a nemzetközi közösség elfogadott kormánya legyen és hozzájárulunk a jelenlegi kormány szégyenteljes helyzetéhez. [...]

Javaslatok

a) A magyarországi utazási korlátozások azonnali hatállyal történő liberálisabb értelmezése, annak érdekében, hogy (a) jó hírű, legitim üzleti céllal rendelkező üzletemberek, (b) Magyarországon évek óta nem látott rokonokkal rendelkező amerikai állampolgárok és (c) egyes más olyan amerikai állampolgárok, akiknek az útja kedvezően befolyásolná az amerikai érdekeket, odaautazhassanak. Hat hónap múlva felülvizsgálánk ezt a politikát, és ha nem történik kínos esemény, megfontolnánk a Magyarországra vonatkozó utazási korlátozások teljes megszüntetését és ezzel egy időben közölnénk a magyar kormánnyal, hogy emiatt növelni fogjuk budapesti személyzetünket.

b) Magyarország felvétele abba a kulturális csereprogramba, amelyet a többi kelet-európai ország számára tervezünk. Értesülésünk szerint fontolgatnak egy kelet-európai turnét a Harlem Globe Trotters számára. Nézetünk szerint magyarországi fellépésüknek jelentős hatása lenne, és megfelelő attrakció lenne egy új program beindítására.

c) Budapesti ügyvivőnk mostantól fogva kapjon felhatalmazást arra, hogy saját belátása szerint fogadjon el magyar meghívásokat, természetesen szem előtt tartva viszonyunkat a Kádár-rezsimhez; a világ többi részén a magyarok a szovjetekhez hasonlóan kerüljenek fel a meghívottak listájára, amikor más diplomáciai képviselők meghívást kapnak. Ez külföldön valószínűleg csak a július 4-i fogadásokat jelentené, plusz néhány standard rendezvényt Washingtonban.

(Borhi László: *Magyar-amerikai kapcsolatok 1945–1989...* i. m. 298–301.) NARA, RG 59, S/S – NSC Files, Lot 63 D 351, NSC 5608 Series. Közli: FRUS, 1955–1957, Vol. XXV., 685–690; Közli: Borhi, TSZ, XI. (1998) 3–4. 358–360.

EISENHOWER ELNÖK NYILATKOZATA NAGY IMRE ÉS MALÉTER PÁL
KIVÉGZÉSÉRŐL AZ 1958. JÚNIUS 18-AI SAJTÓKONFERENCIÁN
(WASHINGTON, 1958. JÚNIUS 18.)

Az 1956-os forradalom idején Nagy Imre személyét mély gyanakvással kezelték Washingtonban. Még első miniszterelnöksége (1953–1955) során alakult ki róla a negatív kép – reformpolitikáját képmutatónak és kudarcnak tartották –, emiatt a lengyel Gomulkával ellentétben nem vették komolyan, mint reformpolitikust. Míg az utóbbival tárgyalni akartak, Nagy Imre kapcsán ez az óhaj nem merült fel, nem is tartották „kellően szovjetellenesnek”. Megítélése csak november 1. után kezdett változni. Eisenhower alábbi távirata az elnök őszinte, személyes in-

dulatát is tükrözi – egy belső feljegyzésben arról írt, hogy megszakad a szíve a magyarokért –, de egyben a Nagy Imre, illetve Magyarország tragédiájában rejlő propagandalehetőséget is megmutatja.

* * *

Nem jut eszembe olyan egyezmény, amely jobban megrázhatta, megrázta volna a civilizált világot. Ez a két ember nem követett el semmi gonoszat. Saját országukért harcoltak, hogy megszüntessék vagy csökkentsék az országuk felett érvényesülő erőszakos szovjet uralmat. Kivégzésük a jó szándék megsértését jelenti, amelyre ebben az országban most figyeltünk fel. Nyilvánvaló, hogy a szovjeteknek az a céljuk, hogy folytathassák a terror és megfélemlítés politikáját az általuk választott módon, hogy elérjék az akaratuknak történő teljes alávetettséget. Nézetem szerint nincs még egy esemény, amely jobban felhívta volna a szabad világ figyelmét arra, hogy mennyire nem bízhatunk ezeknek a kommunista imperialistáknak a szavaiban és tetteiben.

(Borhi László: *Magyar-amerikai kapcsolatok ...* i. m. 306.) Közli: American Foreign Policy. Current Documents, 1958. 663. Borhi, *Történelmi Szemle*, XL. (1998) 3–4. 372.

FRANCIS POWERS VALLOMÁSA AZ U-2 KÉMREPÜLŐGÉP ÚTJÁRÓL
(MOSZKVA, 1960. MÁJUS 9.)

A Lockheed U-2 típusú távolsági felderítőgépek, a kémtechnika legújabb gyártmányai, 1956. július 4-én kezdik meg 6000 kilométeres repüléseiket keresztül-kasul a Szovjetunió fölött. Nagy magasságból, a léghárítás számára gyakorlatilag elérhetetlenül fényképezik a katonai objektumokat és az ipari létesítményeket.

Előzőleg minden egyes repülést Eisenhower elnöknek kell engedélyeznie. A lefényképezendő célokat, az amerikai atomenergia bizottsággal és a három fegyvernem főparancsnokával való egyeztetés után, a CIA határozza meg. A kormány hivatalos verziója szerint a gépek a NASA részére végeznek atmoszférakutatást nagy magasságokban.

Az U-2 legénysége előbb az angliai Lakenheathben lévő amerikai stratégiai légitámaszponton, később az NSZK-ban (Wiesbadenben) állomásozik. Innen startolnak az U-2-ek. Hogy 22.000 méter magasságban öt különböző irányban – Közép-Oroszország, Moszkva és Leningrád térségében – hajtsanak végre repüléseket. Bár a szovjet radarállomások rögtön a határ átrepülése után érzékelik

őket, a szovjet vadászok nem használhatók az U-2-k ellen, mivel repülési csúcsmagasságuk 5.000 méterrel alacsonyabban van.

Az amerikaiak moszkvai nagykövetségére számos nem hivatalos, de érélyes tiltakozó jegyzék érkezik, a szovjet sajtó pedig jelenti, hogy az amerikai repülőgépek állandóan megsértik a szovjet légteret. Ekkor az U-2 egységet Wiesbadenből a törökországi Adanába telepítik, mert kiderül, hogy a radar-ellenőrző rendszer leggyengébb pontja a Pakisztán felőli határon van. A Pesavarban felszálló U-2-ek ezután a Szovjetuniót átrepülve a norvégiai Bodöben szállnak le. A szibériai katonai és ipari létesítményeket a Japánban és Pakisztánban állomásozó gépek fényképezik. 1957-től az U-2-ek Kína egy része fölött is repülnek. Később ezeket a bevetéseket a demokratikus Kína fölött, Tajvan végzi Amerikától vásárolt U-2-ek segítségével.

Az U-2-ek 1957 tavaszán az Aral-tó környéki Tyuratamban fedezik föl az első interkontinentális szovjet rakétákat, más fotók azt bizonyítják, hogy egy nagy, atommeghajtású tengeralattjáró-flotta gyártása kezdődött meg. Amellett is szólnak jelek, hogy a szovjetek egy rakéta-elhárító kifejlesztésével kísérleteznek, ezt a fegyvert az amerikai tudósok mindaddig megvalósíthatatlannak tartották.

Az egyik U-2 1960 elején a Balhas-tó melletti Szari-Saganban, Tyuratamtól 640 kilométerre keletre fedezi fel ennek a tervnek a fejlesztési központját. A CIA egyik legfontosabb felismerése a felvételek alapján: még 1959/60 telén megállapítják, hogy a rakéták telepítése vontatottan halad, ami a feltételezett ipari kapacitást tekintve igen meglepő.

Az összes kilövőhely a transzszibériai vasútvonal mentén helyezkedik el, ami nagyjából az 55. szélességi körnek felel meg. Így világosság válik, hogy a szovjeteket rakétarendszereik nehéz mozgathatósága akadályozza, és csak vasút közelében képesek kilövőállásokat létesíteni, mert a rakétákat, az üzemanyagot és az alkatrészeket síneken kénytelenek szállítani. További felismerések: a Kapusztyn Jarban található létesítmények főként a közepes hatósugarú (900-tól 4500 kilométerig) rakéták kipróbálására szolgálnak; ezeket a rakétákat tervezik Nyugat-Európa ellen bevetni.

Az „Overflight”-műveletbe mintegy 500 személyt avatnak be, közülük harmincan pilóták, szinte mindannyian az US Air Force önkéntesei. Az egész vállalkozás során mintegy harminc repülést hajtanak végre a Szovjetunió felett. Az 1929. május 23-án Kentuckyban (USA) született Francis Gary Powers is a pilóták közé tartozik. Miután elvégzi az orvostudományi egyetemet, 1950-ben megkezdí a katonai szolgálatot, amelynek során az US Air Force-nál repülő kiképzést kap. Amikor 1956-ban századosként leszerel, 16 másik pilótával együtt a CIA nyeri meg az U-2 program számára.

* * *

Powers: „Bár az Overflight-művelet már négy éve tartott, egyáltalán nem készítették fel bennünket az esetleges balesetekre. Nem kell itt feltétlenül az ellenséges rakétákra gondolni. Már egy fontos csavar meglazulása elég lett volna, hogy lezuhanjon a gép. Ezért megkérdeztem a titkosszolgálatot: tegyük fel, hogy a gép lezuhan, és elfogják a pilótát. Milyen mesét mondjon? Mennyit árulhat el? A tiszt azt felelte, hogy nyugodtan mindent elmondhatok, mert az oroszok úgyis kiszédnék belőlem.

Bár az 1960. április 9-i repülés olyan simán zajlott le, mint előtte az összes többi, kissé aggodva vártuk a hónap végére kitűzött következő repülésemet. A pakisztáni Pesavarból kellett volna egy 6000 kilométeres út után a norvégiai Bodöbe jutnom. Eközben fontos, addig még sosem fényképezett célok felett kellett volna átrepülnöm.

A pesavari felszállás után Afganisztán és a Hindukus felett kellett repülnöm. A Szovjetunió légterében Sztálinabad (ma Dusenbe), az Aral-tó, Szverdlovszk, Arhangelszk és Murmanszk felett vezetett volna az utam. Bob segítségével 5 óra 20 perckor másztam be a gépbe. Tikkasztóan meleg volt, mert a Nap már vagy fél órával korábban fölkel. Bob levette az ingét, és rátette a pilótafülkére. Elvégeztem a szokásos ellenőrzéseket és vártam. Hat óra volt, a terv szerinti indulás ideje. Eltelt, anélkül, hogy megkaptam volna a startjelet. Végül megérkezett Shelton ezredes, hogy elmagyarázza a késés okát: a Fehér Ház engedélyére vártak. Ez első ízben történt így.

Mivel beleizzadtam a ruhámba, át szerettem volna öltözni, amikor megadták a jelet: indulhattam. Haladéktalanul fel is szálltam. Amikor a szovjet határhoz közeledtem, egyre feszültebbé váltam. Az időjárási viszonyok alattam rosszabbak voltak, mint amire számítottunk: összefüggő felhőtakaró fedte el a tájat.

Az Aral-tótól délkeletre jártam, amikor mélyen lenn felfedeztem egy sugárhajtású gép kondenzcsíkját. A gép a hangsebességnél gyorsabban, velem párhuzamosan, de ellenkező irányba repült. Öt-tíz perccel később láttam egy másik kondenzcsíkot, ismét párhuzamosan, de most már velem egy irányban repült a gép, talán ugyanaz, amelyik korábban.

Bajkonur, az ürrepülőtér, a szovjet Kap Canaveral az Aral-tótól 50 kilométernyire keletre, előttem terült el. Nem ez a rakétatámaszpont jelentette az utazásom legfontosabb célját. Mivel azonban úgyis e terület felett repültem, belevették a programba. Cseljabinszktól nyolcvan kilométernyire délre eltűntek a felhők. Balra jól fel tudtam ismerni az Uralt. Hó borította, a táj azonban mindkét oldalon zöld volt. Oroszországban megkezdődött a tavasz. Szép nap volt.

Ebben a pillanatban rendetlenkedni kezdett a gép. Az automatikus vezérlés nem jól működött, úgyhogy a gép orrával felágaskodott. Megértettem, ha tovább akarok repülni, az út hátralevő részében át kell vennem a kormányzást. Már 2100 kilométert tettem meg Oroszország fölött, a rossz időt magam mögött

hagytam, előttem kitűnő látási viszonyok voltak – ezért úgy döntöttem, hogy továbbrepülök.

Szverdlovszk, a számunkra különösen érdekes ipari központ előttem terült el. Először repült U-2 e terület fölött. Az információk rögzítéséhez bekapcsoltam a megfelelő berendezéseket. Szverdlovszktól 50–60 kilométernyire délre 90 fokos fordulatot hajtottam végre balra és megkezdtem repülésem második szakaszát, amelynek a város délnyugati széle fölött kellett volna vezetnie. Miután felfedeztem egy repülőteret, amely nem volt bejelölve a térképre, én magam jelöltem be. Éppen ezzel foglalkoztam, amikor egy tompa »vumm« ütötte meg a fületem, a gép pedig elől megrázkódott és hatalmas, narancsszínű felvillanás öntötte el a pilótafülkét és az eget. Istenem, gondoltam, most eltaláltak!

Úgy tűnt, hogy a narancsszínű fény percekig világít. A robbanás, morfondíroztam, bizonyára valahol a gép mögött következett be. Már nem uraltam a gépet. Heves rázkódás lendített a pilótafülke falának, azt hittem, hogy mindkét szárny leszakadt. A gép maradéka pörögni kezdett, az orra az ég felé meredt. Csak a kék eget láttam, amely forgott, forgott, forgott. A tehetetlenségi erő előre lökött.

Miközben az ülésen lévő övek még tartottak, kioldottam a pilótafülke buborékszerű kupoláját. A kupola elrepült. A gép még mindig pörgött. Ránéztem a magasságmérőre. Már 10 000 méter alatt voltam és nagyon gyorsan süllyedtem. Amikor a tehetetlenségi erő félig kihúzott a gépből, testem nekicsapódott a visszazapillantó tükörnek és letörte. Láttam, ahogy elrepül. Ez volt az utolsó, amit még láttam, mert a sisakomat jégréteg borította be.

Mivel semmit sem láttam, fogalmam sem lehetett, milyen gyorsan zuhanok, milyen közel vagyok a földhöz. Ekkor azt gondoltam: most már csak magamat kellene megmentenem. Leráncigáltam magamról az oxigénpalackot, aztán hirtelen kiszabadultam, a testem szabadon zuhant. Amikor meg akartam húzni az ejtőernyő zsinórját, hirtelen lökés állított meg: az ejtőernyő automatikusan kinyílt.

Először is a csendet észleltem. Minden hideg, nyugodt, oldott volt. A gép egy része mellettem repült el, úgy örvénylett és csapongott, mint egy falevél. Azt hittem, hogy az egyik szárny. Még mindig meglehetősen magas voltam, vagy 3000 méteren. Alattam hullámszó dombokat, erdőt, tavat, utcákat, házakat, falufélét láttam. Már csak néhány száz méter maradt a földet érésig. Egy kisméretű autót láttam egy dűlőúton; úgy tűnt, felém tart.”

P. Asszabin, az egyik Szverdlovszkhoz közeli kolhoz lakója jelenti: „1960. május 1-jén helyi idő szerint 11 óra tájt erős zúgást hallottam, amely a sugárhajtású repülőgép hangjára emlékeztetett. A falutól öt kilométernyire porfelhőt vettem észre... Ugyanakkor pillantottam meg az égen egy ejtőernyőst. Odaszaladtam, mert azt hittem, hogy baleset történt, egy pilóta bajba került, és nekem segítenem kell. Tőlem 30–40 méterre ért földet. Rögtön odaszaladtam hozzá és összefogtam az ernyőt, úgy, ahogy a seregben a repülőknél tanultam... Acélszürke szolgálati

ruhába volt öltözve, a fején a 29-es számmal ellátott védősisak, az oldalán pisztolytáska hosszú csövű pisztollyal... Megkérdeztük, mi történt. Ő azonban idegen nyelven válaszolt és megrázta a fejét. Úgy döntöttem, hogy nem engedem el.

Mivel tudni akartam, egyedül van-e, előbb egy, aztán két ujjat mutattam neki kérdőleg, mire ő egy ujjat mutatott válaszképpen, majd magára mutatott... Amikor megérkeztünk a tanácsra, már ott voltak a szverdlovszki állambiztonságiak, akik megmotozták, aztán magukkal vitték.”

Powerst még aznap Moszkvába szállítják. A Ljubljanka-börtönben a Szovjetunió legprominensebb ügyésze hallgatja ki: Rugyenko főállamügyész, aki már a nürnbergi perben is a Szovjetuniót képviselte. Legnagyobb meglepetésére igen korrekt módon bánnak vele, nem akarják „kiborítani”. Megmutatják neki Moszkvát, sétálhat és olvashat, leveleket írhat és csomagokat is kaphat.

A kezdeti ügyetlen mellébeszélések után, amelyek szerint meteorológiai gépről van szó, Herter amerikai külügyminiszter 1960. május 9-én elismeri, hogy már 1956 óta végeznek ilyen repüléseket. Két nap múlva, 1960. május 11-én Eisenhower elnök teljes mértékben vállalja a felelősséget, bocsánatot kérni azonban nem hajlandó. Hruscsov, a szovjet miniszterelnök az U-2 lelövését használja ürügyként, hogy az 1960. május 16-i párizsi csúcstalálkozó első ülését meghiúsítsa egy dühkitöréssel és a Szovjetunióba készülő Eisenhower meghívását is lemondja.

Eisenhower 1963-ban azt mondja egy tévéinterjúban, hogy korábbi külügyminisztere, John F. Dulles azért engedélyezte az U-2-ek repülését, mert feltételezte, hogy „Moszkva úgyis titokban tartaná, ha sikerülne lelőnie az egyik gépet, hiszen sose volna hajlandó elismerni, hogy amerikai gépek repültek át, készítettek felvételeket területe fölött”.

A Powers elleni vádirat 1100 gépelt oldal. Egy töredék belőle: „...Szakértői jelentések és egyéb bizonyítékok támasztják alá, hogy Powers pilóta felvételei, amelyeket Lockheed U-2 repülése közben készített, ipari és katonai objektumokról tartalmaznak hírszolgálati információkat, és felderítési célokra, térképek készítésére, továbbá stratégiai fontos katonai létesítmények meghatározására egyaránt alkalmasak”.

Powerst egy nagy feltűnést keltő perben, amelynek 1500 nézője a világ minden tájáról érkezik, 1960. augusztus 19-én tízévi börtönre ítélik. Az ügy egyúttal a CIA egyik leglátványosabb felsülése is, amely később az igazgató, Allan W. Dulles leköszönését eredményezi. Powerset 22 havi és 10 napi börtön után 1962. február 10-én cserélik ki Rudolf Abel ezredesért és szovjet kémért a Nyugat- és Kelet-Berlin határán, a Gliénicker-hídon.

Az amerikai közvélemény szemrehányásokat tesz Powersnek, amiért nem az önkéntes halált választotta, hogy fontos titkok őrzőjéhez méltón megelőzze a letartóztatását, és megfossza a Szovjetuniót attól a lehetőségtől, hogy az ügyet egy látványos per keretében propagandisztikus célokra használja. A CIA 1962

novemberében, kilenc hónappal a hazatérése után jelenti be, hogy Powers új fejlesztéseket tesztelő berepülő pilótaként ismét a Burbank (Kalifornia) székhelyű Lockheed Aircraft Corporation-nél vállalt munkát. Miután elvált az első feleségétől, Barbarától, Powers 1963. október 26-án házasságot kötött a szintén elvált Claudia Edwards Downey (28) CIA-pszichológusnővel.

(In: Janusz Piekalkiewicz: *A kémkedés világtörténete II. kötet*. Zrínyi Kiadó, Budapest, é. n. 194–197.)

AZ IDEOLÓGIAI DIVERZIÓ ELLENI HARC FELADATAI

Az imperializmus politikai taktikájának az 1960-as évek elején bekövetkezett változása több olyan következménnyel járt, amelyek érintik a szocialista országok különböző politikai és állami szerveinek munkáját is. A politikai taktika változása következtében módosult az ellenséges taktika jellege, változtak az eszközei és a módszerei egyaránt. Az ideológiai behatolás, amely a fellazítási taktika bevezetése előtt döntően a burzsoá propaganda feladata volt, szerves részévé vált az imperialista külpolitikának. Az állammonopolista kapitalizmus egész apparátusa, amely részt vesz a szocialista országokkal való kapcsolatokban, alapvetően az ideológiai megfontolások alapján szervezi munkáját a legfelső kormánykörök irányításával. Joggal állapítható meg, hogy az antikommunizmus és a fellazítás az állami politikai rangjára emelkedett.

Mindezekből következik, hogy az utóbbi években erősödött a szocialista államok biztonságát veszélyeztető ellenséges tevékenység ideológiai jellege. Ezért a szocialista államok egységesen, tevékenységüket összehangolva lépnek fel az imperialista ideológiai törekvés ellen.

Hazánkban a fellazítási taktika, az ideológiai diverzió elleni harcot elsősorban az MSZMP szervei irányítják és határozzák meg a feladatokat. Az MSZMP Politikai Bizottsága 1966. április 26-i, a Központi Bizottság Titkársága 1970. június 6-i, a Politikai Bizottság 1973. május 22-i, a Központi Bizottság 1976. október 26-i és a Központi Bizottság 1978. április 19–20-i ülésének határozatai egy-egy állomáσαι az ideológiai diverzió elleni harc szervezésének.

Pártunk tevékenységének jellemzője, hogy az imperialista ideológiai diverzió és ezen belül a burzsoá propaganda elleni harcot nem korlátozza az ellenséges nézetek egyszerű cáfolására, tagadására, hanem – összhangban a többi szocialista országgal – a kérdések alkotó megválaszolásával, a szocializmus igazságának, objektív tényeinek terjesztésével támadja az antikommunista propagandát.

Utaltunk arra, hogy az ideológiai diverzió fő támadási iránya, célja erősítése – a szocialista gazdasági közösséghez való viszonyunk érése és a szocialista erkölcs aláásása. Ezért a nemzetközi agitációnak szerepe van – mint azt a Központi Bizottság 1978. április 19–20-i határozata is kimondja – a társadalmi életünkben az egyes elemeknél burzsoá ideológiai behatások, nacionalizmus, gyakrabban a kispolgári nézetek és erkölcs elleni harcnak.

Mindez megjeleni különösen az ideológiai és a közművelődési területeken – de a társadalmi élet minden területén – tevékenykedő kommunisták és a szocializmus iránt elkötelezett állampolgárok fő feladataként, hogy fokozottabban irányítsák a közfigyelem fejlődése szempontjából legfontosabb eszméi és erkölcsi kérdésekben pártrun becsületét, erősítsék a közösségi szellemet, mélyítsék el a az internacionalizmus eszméjét.

A diverzió, az ellenséges propaganda elsőrendű feladatának tekinti az ifjúságügyét. Úgy vélik, ha az ifjúságban kételyt, közönyt tudnak támasztani a szocializmus ügye iránt, megnehezíthetik, megakadályozhatják a szocialista építést hazánkban. Ebből következik, hogy a határozat külön felhívja a figyelmet az ifjúság fokozott nevelésére, a pedagógusok és a szülők, az ifjúsági szervezetek és az egész társadalom felelősségére a jövő nemzedéke, a szocializmus ügye iránt.

A diverzió elleni harcban fontos szerepet játszanak az állambiztonsági szervek: Az ő feladatuk felderíteni az imperialista kormányok és hírszerző szerveik tevékenységét, leleplezni szándékaikat annak érdekében, hogy megghiúsítsuk és csökkentsük a többi szocialista országok elleni fellazítási politikát.

A fellazítási politika, az imperialista ideológiai diverzió, a szocializmus ellen irányuló imperialista támadás komplex jelenségcsoportot alkotnak. Lényegük, valódi tartalmuk megismeréséhez csak akkor lehet eljutni, ha a velük kapcsolatos jelenségeket dialektikusan, kölcsönös összefüggésükben és fejlődésükben vizsgáljuk. Ennek megfelelően átfogó és egységes szemléletre van szükség.

Mint az egyik helyen olvasható:

„Az ideológiai harc, – amely szerintünk nem más, mint a különböző társadalmi rendszerek között folyó párviadal tudati tükröződése – állandóan létező láthatatlan front. E front az emberek szívében és agyában húzódik. Az ideológiai harc tárgya az ember világnézete, meggyőződése, az emberek eszméi és érzései. Az ideológiai harc eredményei és következményei nem azonnal jelentkeznek, hanem az idő múlásával, a legkülönbözőbb formákban tárnak fel, így vagy úgy tükröződnek vissza az egyéni és a társadalmi tudatban. Jelenlétükről végső soron a valóság, az emberek cselekedetei, társadalmi orientációjuk és aktivitásuk alapján ítéltünk.”

(*BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség*, 1978. 19–21.)

A SZOVJET KATONAI BEVONULÁS ELŐKÉSZÜLETEI MAGYARORSZÁGRA (1956)

FELJEGYZÉS AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK ÜLÉSÉRŐL (1956. OKTÓBER 23.)

Jelen van: Bulganyin, Kaganovics, Mikojan, Molotov, Pervuhin, Szaburov, Hruscsov, Szuszlov, Brezsnyev, Zsukov, Furceva, Sepilov, Kiricsenko.

A budapesti és az egész magyarországi helyzetről (Zsukov, Bulganyin, Hruscsov elvtársak)

Zsukov et. tájékoztatója.

Százezres tüntetés Budapesten.

Felgyújtották a Rádiót.

Debrecenben elfoglalták a megyei pártbizottság és a BM megyei főosztálya épületét.

Hruscsov et. szerint a csapatoknak be kell vonulniuk Budapestre.

Bulganyin et. helyesli Hruscsov javaslatát – be kell vonulniuk a csapatoknak.

Mikojan et.: Nagy nélkül nem lehet úrrá lenni a mozgalmón, így nekünk is olcsóbb.

Kételyei vannak a csapatok bevonulásával kapcsolatban. Mit veszíthetünk? Végezzék el a rendcsinálást maguk a magyarok. Ha bevonulnak csapataink, elrontjuk magunknak a dolgot. Próbálkozzunk politikai lépésekkel, és csak azután vonultassuk be csapatainkat.

Molotov et.: Nagy útján csak aláássuk Magyarországot. A bevonulás mellett van.

Kaganovics et.: A kormány megdöntése folyik.

Nem lehet összehasonlítani Lengyelországgal.

A bevonulás mellett van.

Pervuhin et.: Be kell vonulni.

Zsukov et.: Ez különbözik Lengyelországtól.

Be kell vonulni.

A KB Elnöksége egy tagja utazzon oda.

Az országban ki kell hirdetni a hadiállapotot, kijárási tilalmat kell bevezetni.

Szuslov et.: A helyzet különbözik a lengyelországitól. Be kell vonulni.

Szaburov et.: A rend fenntartása végett be kell vonulni.

Sepilov et.: A bevonulás mellett van.

Kiricsenko et.: A bevonulás mellett van.

Malinyin és Szerov elvtársakat kell Budapestre küldeni.

Hruscsov et.: Nagyt vonjuk be a politikai tevékenységbe. De egyelőre nem tegyük meg [miniszter]elnökké. Budapestre Mikojan és Szuszlov elvtárs repüljön.

Közli: Szereda–Rainer (1996) 26–27.

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 150–151.)

ANASZTAZ MIKOJAN ÉS MIHAIL SZUSZLOV HELYZETJELENTÉSE BUDAPESTRŐL (1956. OKTÓBER 30.)

Az SZKP Központi Bizottságának!

1. A politikai helyzet az országban és Budapesten nem javul, ellenkezőleg, romlik. Ez a következőkben fejeződik ki: a párt vezető szerveiben tehetetlenség érződik, a pártszervezetekben bomlási folyamatok játszódnak le. A garázdálkodó elemek egyre arcátlanabban viselkednek, elfoglalják a kerületi pártbizottságokat, ölik a kommunistákat. A párt fegyveres osztagainak szervezése lassan folyik. Az üzemek állnak. Az emberek otthonaikban ülnek. A vasút nem működik, a garázdálkodó egyetemista és más felkelő elemek, taktikájukat megváltoztatva, nagyobb aktivitást tanúsítanak. Most szinte egyáltalán nem lövöldöznek, hanem elfoglalják az egyes intézményeket. Tegnap éjszaka például elfoglalták a központi pártlap nyomdáját és szerkesztőségét.

Az új belügyminiszter által odavezényelt mintegy száz harcos több mint kétszáz embert talált ott, de nem nyitottak tüzet, mert a KV azt tanácsolta, hogy kerülni kell a vérontást. Az eset késő éjjel történt. Nagy Imre ebben az időben a lakásán aludt, és úgy látszik, el akarták kerülni a bonyodalmakat, attól tartottak ugyanis, ha Nagy tudomása nélkül tüzet nyitnak, az ürügy lesz a vezetés meggyengítésére.

Elfoglalták a telefonközpontot. A rádióállomás működik, de nem a KV álláspontját tükrözi, mivel gyakorlatilag idegen kezekben van.

A forradalomellenes újság nem jelent meg, mert voltak benne ellenforradalmi cikkek, és a nyomda dolgozói nem voltak hajlandók kinyomtatni.

2. A Corvin [film]színház körletében tevékenykedő ellenséges csoportosulás tárgyalásokat folytatott Nagy Imrével a békés fegyverletételről. A fegyvert azonban, néhány száz puská kivételével, eddig nem tették le. A felkelők kijelentették, hogy csak akkor adják le, ha a szovjet csapatok elhagyták Budapestet, egyesek pedig egyenest azt mondják: ha a szovjet csapatok elhagyták Magyarországot.

Ily módon ennek a gócnak a felszámolása békés úton szinte kizárt. Arra törekszünk, hogy a góc felszámolását a magyar erők hajtsák végre. Van azonban egy nagy veszély: a magyar hadsereg mindeddig várakozó álláspontot foglalt el. A mi katonai tanácsadók azt mondják, hogy a magyar tisztek és tábornokok viszonya a szovjet tisztekhez az utóbbi időben megromlott, nincs meg az a bizalom, ami korábban megvolt. Előfordulhat, hogy a felkelők ellen bevetendő magyar egységek átállnak a felkelőkhöz, és akkor ismét a szovjet csapatok hadműveleteire lesz szükség.

3. Tegnap éjjel Nagy Imre magához kérte Andropovot, és megkérdezte tőle, igaz-e, hogy a Szovjetunióból továbbra is újabb szovjet katonai egységek érkeznek Magyarországra, és ha igen, akkor milyen céllal. Erről nem állapodtunk meg – mondta.

A mi véleményünk ezzel a kérdéssel kapcsolatban a következő: azt gyanítjuk, hogy ez fordulópontot jelenthet Magyarországnak a Biztonsági Tanácsban követett politikájában.

Ma a következőket szándékozunk közölni Nagy Imrével: csapataink a mai napig megállapodásunknak megfelelően érkeztek, a továbbiakban pedig egyelőre nem tervezünk újabb alakulatokat behozni, arra számítva, hogy a kormány megbirkózik a Magyarországon kialakult helyzettel.

Azt javasoljuk, utasítsák a honvédelmi minisztert, hogy állítsa le a csapatok küldését Magyarországra, és folytassa összpontosításukat szovjet területen.

Amíg a magyar csapatok nem tanúsítanak ellenséges magatartást, a jelenleg itt tartózkodó csapatok elégségesek. Ha a helyzet tovább romlik, akkor persze újból át kell tekinteni ezt a kérdést a maga egészében.

Még nincs végleges álláspontunk arra vonatkozólag, milyen súlyosan romlott tovább a helyzet. A ma, moszkvai idő szerint délelőtt 11-kor a KV-nál tartandó tanácskozás után a helyzet világosabb lesz, és akkor újabb jelentést teszünk Önöknek.

Úgy gondoljuk, Konyev elvtársnak haladéktalanul Magyarországra kell jönnie.

A. Mikojan
M. Szuszlov
K vonalon vettük
1956. október 30.

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 170–172.)

FELJEGYZÉS AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK ÜLÉSÉRŐL (1956. OKTÓBER 30.)

Jelen van: Bulganyin, Vorosilov, Molotov, Kaganovics, Szaburov, Brezsnyev, Zsukov, Sepilov, Svernyik, Furcova, Poszpjelov.

A magyarországi helyzetről.

Felolvassák Mikojan és Szerov et. tájékoztatóját.

Zsukov et. információt ad a katonai szállítórepülőgépek összpontosításáról Bécs körzetében.

Nagy kettős játékot játszik (Malinyin véleménye szerint).

Konyev elvtársat Budapestre kell küldeni.

A kínai elvtársakkal folytatott megbeszélésekről. (Hruscsov)

Ma el kell fogadni a Nyilatkozatot a csapatoknak a népi demokratikus országokból való kivonulásáról (ezeket a kérdéseket meg kell vitatni a Varsói Szerződés ülészakán), azon országok véleményének figyelembevételével, ahol csapataink ott tartózkodnak.

Ez az álláspontja a KKP KB egész Politikai Bizottságának.

Az egyik dokumentumot – a magyarokhoz, a másikat – a Varsói Szerződés tagországaihoz.

Rokossowskira vonatkozólag megmondtam Gomuľkának, hogy ez a maguk (a lengyelek) dolga.

Bulganyin et.: A kínai elvtársaknak helytelen elképzelésük volt a népi demokratikus országokkal fenntartott kapcsolatainkról.

A magyarokhoz intézendő felhívásunkról: előkészíteni.

A Nyilatkozatot előkészíteni.

Molotov et.: Ma meg kell írni a felhívást a magyar néphez, hogy haladéktalanul kezdjünk tárgyalásokat a csapatok kivonásáról.

Létezik a Varsói Szerződés.

Meg kell tárgyalni a dolgot a többiekkel.

A kínai elvtársak véleményéről – [szerintünk] a szocialista tábor országaival fenntartott kapcsolatokat a panca síla elveire kell alapozni.

Más elveken alapulnak az állami vonalon fenntartott kapcsolatok, s megint másokon a pártkapcsolatok.

Vorosilov et.: Tekintsünk előre is. A Nyilatkozatot úgy [kell] megfogalmazni, hogy ne kerüljünk kényes helyzetbe.

Bíráljuk magunkat, de igazságosan.

A TOGLIATTI ELVTÁRSNAK KÜLDENDŐ TÁVIRAT TERVEZETE

A KB jóváhagyja a magyarországi helyzetről Togliatti elvtársnak küldendő távirat mellékelt szövegét.

A KB titkára

B. távirat Togliattinak

A 49. sz. jegyzőkönyv 69. pontjához
Szigorúan titkos

Togliatti elvtársnak

Róma

Egyetértünk Önnel a magyarországi helyzet értékelésében és abban a helyzet-megítélésben, hogy a magyar kormány reakciós irányba tolódik el. Információink szerint Nagy kettős játékot játszik, és egyre inkább a reakciós erők befolyása alá kerül. Egyelőre nem lépünk fel nyíltan Nagy ellen, de nem nyugszunk bele a reakciós fordulatba.

Nincs alapjuk az Ön arra vonatkozó baráti aggodalmainak, hogy pártunkban esetleg gyengülhet a kollektív vezetés egysége. Teljes meggyőződéssel biztosíthatjuk Önt arról, hogy kollektív vezetésünk bonyolult nemzetközi viszonyok közt is egységesen értékeli a helyzetet, és egyhangúlag hozza meg a szükséges döntést.

Az SZKP Központi Bizottsága

Közli Gál-Hegedűs B.-Litván-Rainer (1993) 69.

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 186.)

JURIJ ANDROPOV JELENTÉSE A MAGYAR KORMÁNY TILTAKOZÁSÁRÓL (1956. NOVEMBER 1.)

Számjeltávirat

Érkezett Budapestről

Szigorúan titkos

Másolat készítése tilos

Soron kívül

Ma, november 1-jén 19 órakor meghívást kaptam az MNK Minisztertanácsa szűk kabinetjének ülésére. Az elnöklő Nagy Imre meglehetősen ideges hangnemben tájékoztatta a résztvevőket, hogy még reggel kérdést intézett a szovjet nagykövethoz azzal kapcsolatban, hogy szovjet csapatok lépték át a magyar határt és az ország belseje felé nyomulnak. Nagy magyarázatot „követelt” e kérdésben. Nagy mindezt úgy mondta el, mint aki azt várja, hogy én tanúsítsam: ő tényleg kifejezte nekem tiltakozását. Eközben egyre-másra, mintegy támogatást várva, Tildy Zoltán felé tekingetett.

Tildy méltóságteljesen viselkedett. Rögtön Nagy Imre után beszélt, sokkal barátságosabb és higgadtabb hangnemben. Azt mondta, ha a szovjet csapatok továbbra is folytatják az előrenyomulást Budapest felé, abból botrány lesz, s a kormány lemondásra kényszerül. Tildy szeretné megelőzni azt, hogy a munkások haragja a Szovjetunió ellen forduljon.

Tildy azt mondta, ragaszkodik ahhoz, hogy a szovjet csapatok – legalábbis azok, amelyek nem a Varsói Szerződés értelmében érkeztek Magyarországra – haladéktalanul kezdjék meg kivonulásukat.

Kádár hozzászólásában támogatta Nagyot, Haraszti és Erdei Ferenc igen idegesen és irántunk barátságtalanul szóltak. Dobi [István] hallgatott.

A hozzászólások után én tartottam meg tájékoztatómat – az általam kapott direktívák szellemében. Nagy nyomban azt felelte, hogy nyilatkozatom ugyan jó, de nem válaszol a magyar kormány által feltett kérdésre.

Mivel a szovjet kormány mindmostanáig nem állította le a szovjet csapatok előnyomulását és nem adott kielégítő magyarázatot akcióira, Nagy azt javasolja, erősítsék meg a reggel hozott határozatot arról, hogy Magyarország felmondja a Varsói Szerződést, kinyilvánítja semlegességét, és az ENSZ-hez fordul azzal a kéréssel, hogy a négy nagyhatalom garantálja Magyarország semlegességét. Amennyiben a szovjet kormány azonnali hatállyal leállítja csapatainak előnyomulását és visszavonja azokat saját határaihoz (aminek megtörténtéről az MNK kormánya a maga fegyveres erőinek jelentései alapján alkot majd ítéletet), úgy a magyar kormány azonnal visszavonja az ENSZ-hez intézett kérését, de Magyar-

ország akkor is semleges marad. Nagynak ezt a választát erőteljesen támogatta Erdei és Losonczy [Géza]. Tildy helyeslőleg, de visszafogottan, Kádár pedig kényseredetten reagált. Dobi hallgatott.

Egy órával ezután a nagykövetség megkapta az MNK Külügyminisztériumának jegyzékét, amelyben az áll, hogy mivel az MNK kormányának határozott tiltakozása ellenére a mai napon nagy létszámú szovjet haderő lépte át a határt és érkezett magyar területre, az MNK kormány azonnali hatállyal felmondja a Varsói Szerződést. A Külügyminisztérium kéri a nagykövetséget, hogy haladéktalanul hozza ezt a szovjet kormány tudomására. Hasonló tartalmú jegyzéket juttatott el minden budapesti nagykövetségnek és diplomáciai missziónak.

Megjegyzés: értesítéseink vannak arról, hogy a szociáldemokraták felbujtására Magyarország valamennyi vállalatának munkásai kéthetes sztrájkot hirdettek, követelve a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonását.

56. XI. 1.

Andropov

Közli Gál–Hegedűs B.–Litván–Rainer (1993) 73–74.

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 186–188.)

FELJEGYZÉS AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK KÁDÁR JÁNOS,
MÜNNICH FERENC ÉS BATA ISTVÁN RÉSZVÉTELEVEL
MOSZKVÁBAN TARTOTT ÜLÉSÉRŐL
(1956. NOVEMBER 2.)

Jelen van: Bulganyin, Vorosilov, Kaganovics, Mikojan, Molotov, Szaburov, Szuszlov, Brezsnyev.

Münnich, Kádár, Bata elvtársak.

Eszmecsere a magyarországi helyzetről

[Kádár:] Értékelés.

Az értelmiség van az élen, az ellenzékiek: Nagy hívei, a fegyveres csoportok élén: párttagok, Dudás: mérnök.

Amikor a felkelés véget ért, beszéltünk a felkelőkkel – ezek munkások voltak – a felkelő csoportok vezetői, ők beléptek a koalíciós kormányba – ők ezt nem akarták,

ők a Rákosi-klikk eltávolítása mellett voltak.

A csapatok kivonásáért, a népi demokratikus rendszerért harcoltak.

Vidéken: tömegtüntetések,

céljuk nem a népi demokratikus rendszer megdöntése volt – sok követelés a demokratizálásra vonatkozóan, és szociális követelések.

Ezt eleinte nem láttuk, ellenforradalomnak minősítettük, és ezzel magunk ellen fordítottuk [az embereket] – ők nem érzeték magukat ellenforradalmároknak.

Személyesen részt vettem egy gyűlésen (tanácskozáson), senki nem akart ellenforradalmat, amikor beszélgettünk fegyveres csoportok vezetőivel. Ezeken a csoportokon belül ellenforradalmi jellegű fegyveres csoportok alakultak.

Meg kell mondani, hogy valamennyien a szovjet csapatok kivonását követelték.

Nem sikerült kideríteni, hogyan tudták az ellenforradalmárok ezt az ellenforradalmi propagandát elterjeszteni.

A sztrájk – a csapatok kivonásának követelése – éhezni fogunk, de a csapatoknak ki kell vonulniuk.

Tegnap volt egy tanácskozás.

Már a szovjet kormány Nyilatkozatáról és a semlegességi nyilatkozatról beszéltek.

Bejelentették, hogy „felvesszük a munkát”.

De [megkezdődtek] a szovjet csapatmozgások – gyorsan elterjedtek a hírek.

A kormány tekintélyét nem fogják számításba venni a koalíciós jellege miatt.

Minden erejüket pártjaik újjáalakítására fordítják. Mindegyik a maga kezébe akarja ragadni a hatalmat. Ez még inkább aláássa a kormány tekintélyét. Különösen kitűnnek a szociáldemokraták.

A szűk kabinetben egy hely jutott a szociáldemokratáknak. De ők nem neveztek meg jeöltjüket, vagyis nem akarnak szolidaritást vállalni Naggyal.

Nagy politikájában ellenforradalmi elemek vannak. Mindszenty bíborost katonák szabadították ki.

Az osztrákok támogatnak egy 35 ezer fős (nyugat-németországi magyar) fasiszta szervezetet (horthysták).

A gyenge láncszem: az MDP megszűnt létezni.

Egy részét [a funkcionáriusoknak] megölték, egy része megmenekült.

A megyei bizottságok 1/3-ában: a vezetők részt vesznek a forradalmi bizottságokban (járási, megyei szinten).

Az alsóbb [szervezeteket] szétzúzták.

November 1-jén délben – a kormány álláspontja: tárgyalni kell a szovjet kormánnyal, meghatározott időpontban ki kell vonni a csapatokat.

De ez nem pontos.

A koalíciós pártok nem akarnak ellenforradalmat.

Tildy és más elvtársak félnek Nagy Ferenctől.

Akik emigrációban vannak, azoktól félnek.

Tildy fél Kováctól, de ő jobb, mint Tildy, és okos ember.

Kovács Pécssett kijelentette: megalakítjuk a kisgazdapártot, de nem harcolhatunk a régi programmal. Ő ellenzi a földesurak és tőkések visszatérését.

De ők nem állnak elő olyan követelésekkel, amelyek népszerűek a nép körében.

A helyzet óráról órára jobbra tolódik.

Két kérdés:

1) a kormány döntése a semlegességről.

2) a párt kérdése.

Hogyan született a döntés a semlegességről?

Erős benyomás: a csapatok szervezett kivonulása.

A nyilatkozat: jó benyomást és megnyugtató hatást [keltett].

De a tömegekben nagy a feszültség, élesen reagálnak.

Szovjet csapatmozdulatok történtek – felizgatták a kormányt és a tömegeket.

A kormány mást csinál, mint a csapatok.

Közölték, hogy a szovjet csapatok gépkocsikon átlépték a határt.

A magyar alakulatok beásták magukat.

Mit csináljanak, lőjenek vagy ne lőjenek?

Behívtuk Andropovot. Andropov azt mondta, hogy ezek vasutasok. A magyarok a határról is táviratozták, hogy ezek [nem] vasutasok. Ez után jött az értesítés, hogy szovjet tankok közelednek Szolnok felé. Ez délben történt. A kormányban ideges hangulat. Hívtuk Andropovot. Azt válaszolta: átcsoportosítás. Akkor újra jelentették: a repülőtereket szovjet tankok zárták körül.

Újra hívtuk Andropovot.

Azt válaszolta: a sebesült katonákat szállítják el.

Nagy meg volt győződve: támadás készül Budapest ellen. Tildy azt kérte, hogy magyar tankok vonuljanak a Parlamenthez.

A hadseregben – Forradalmi Bizottság.

Maléter, Kovács, Király nem engedelmeskednek a kormánynak.

Nem akarják a rossz minisztereket.

Az egész kormány arra a véleményre hajlott, hogy amennyiben a csapatok tovább nyomulnak előre Budapest felé, meg kell védeni Budapestet.

Ebben a légkörben született meg a semlegesség gondolata.

A kezdeményező: Tildy Zoltán.

Mindenki támogatta.

Én azon az állásponton voltam, hogy semmit ne tegyünk addig, amíg nem beszéltünk Andropovval.

Kádárón kívül az egész kabinet kijelentette, hogy a szovjet kormány becsapja a magyar kormányt.

Két órára elhalasztották [az ülést].

A szovjet kormány magyarázata nem nyugtatta meg őket. Kijelentették Andropovnak, hogy meg fogják tenni ezt a lépést. Amikor Andropov elment, meghozták a döntést a semlegességről, és [eldöntötték] azt a kérdést, hogy az ENSZ-hez fordulnak.

Ha ez hadgyakorlat, akkor visszavonják az ENSZ-hez intézett kérdést.

Amikor Andropov elment, akkor ő, Kádár is a semlegességre szavazott.

A párt nevének megváltoztatása: Magyar Szocialista Munkáspárt (1925-ös elnevezés).

Az MDP kompromittálódott a széles tömegek előtt.

Az MDP tekintélye 1948-ban volt a csúcson (egyesülés a szociáldemokratákkal).

A Rajk-ügy aláásta a tekintélyét.

A jövőről.

Én tegnap megszavaztam a kormánynak ezt a két döntését.

Ha rövid időn (két-három hónapon) belül kivonják a szovjet csapatokat – az a fontos, hogy legyen döntés a csapatok kivonásáról –, pártunk és a többi párt fel tudná venni a harcot az ellenforradalom ellen.

De nem vagyok teljesen biztos a sikerben.

A koalíción belül nincs egység.

Az én véleményem: ha a Szociáldemokrata Párt és a kisgazdapárt a régi programjával lép fel, csalódni fog.

A nép hisz az államosításban, és saját ügyének tekinti.

Ha a kommunisták kijelentik, hogy támogatják az államosítást, a többi párt tekintélye nem fog növekedni.

A reális veszély: az ellenforradalom netán elsöpri ezeket a koalíciós pártokat.

Véleményem szerint: van más út.

Katonai erővel megtartani Magyarországot.

De akkor fegyveres összetűzések lesznek.

A fegyveres erővel való szétzúzás vérontást jelent.

Mi lesz azután? A kommunisták erkölcsi pozíciója a nullával lesz egyenlő.

A szocialista országoknak kárt fog okozni.

Van-e biztosíték arra, hogy ebben az esetben más országokban nem alakul ki ilyen helyzet?

Az ellenforradalmi erők nem csekélyek.

De ez harc kérdése.

Ha a rend helyreállítása fegyveres erővel történik: a szocialista országok tekintélye [károsodik].

Münnich: A helyzet sötét.

Miért alakult ki ilyen helyzet?

A vezetők elszakadása a tömegektől.

Az a meggyőződés, hogy csakis a Szovjetunió támogatásával létezik és tud fennmaradni [a hatalom].

Ez a szovjetellenes hangulat forrása (tények: futball, rádióadások).

Magyarországon teljes káosz van.

Milyen következménnyel járt volna a csapatok kivonása – ez megfelelt volna a tömegek hangulatának.

Az ellenforradalmi elemek erősítést kapnak, tevékenységüket pedig nem akadályozzák meg.

Nincs több erőnk.

Az események katonai jellegéről.

Az ellenforradalmi elemek terjesztik a szovjetellenes hangulatot.

Nemigen lehet bízni abban, hogy politikai harc útján sikerül megbirkózni az eseményekkel.

Kádár et.: Konkrét kérés: a párt kádereit megőrizni.

Bata et.: A szovjet csapatok kivonásának kérdését élesen vetik fel. Ők mindnyájan mindent megtesznek azért, hogy a szovjet és magyar csapatok összeütközzenek.

Tanúja voltam annak, hogy egy magyar egység tüzet nyitott szovjet katonákra.

A szovjetek nem viszonzták [a tüzet]. Ezt még a legfegyelmetesebb hadsereg [sem tűrné].

A kormány tudatosan vagy nem tudatosan a szovjet és a magyar csapatok összeütközését készíti elő.

Katonai diktatúrával kell rendet teremteni.

Meg kell változtatni a kormány politikáját.

Közli Szereda–Rainer (1996) 75–82.

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 189–194.)

FELJEGYZÉS AZ SZKP KB ELNÖKSÉGÉNEK ÜLÉSÉRŐL (1956. NOVEMBER 3.)

Jelen van: [Hruscsov] Vorosilov, Bulganyin, Kaganovics, Malenkov, Mikojan, Molotov, Kiricsenko, Szaburov, Szuszlov, Brezsnyev, Poszpjelov.

A Magyarországgal kapcsolatos dokumentumok előkészítéséről (Hruscsov, Mikojan)

A dokumentumok rosszul vannak előkészítve.

Szuslov, Mikojan, Sepilov elvtársak készítsék elő a dokumentumokat.

A magyar kormány összetételéről (Mikojan)

Mikojan et.: A kormány élére – Kádárt.

Kádár: Érdemes lenne beszélni a hibákról, de sokáig [tartana], arra nincs idő.

Egy dologról: miért választották a nyáron Gerőt [első] titkárnak.

A szovjet elvtársak mindig segítettek, de volt egy hiba: a szovjet elvtársak csak 3–4 magyar elvtársban bíztak meg teljesen: Rákosiban, Gerőben, Farkasban.

Pedig a többiek között is sok a rendes ember.

3–4 ember monopolizálta a Magyarország és Szovjetunió közti kapcsolatokat.

Ez sok hiba forrása volt.

Rákosi azt mondja: ez a szovjet elvtársak véleménye, és akkor mindenki elhallgat.

Nagynak a pártból való kizárásáról:

Rákosi azt mondta, hogy a szovjet elvtársak véleménye ugyanaz [mint az övé].

Kádár et.: A XX. kongresszus határozatait nagy lelkesedés fogadta.

Rákosit bírálni a szovjet elvtársak elleni fellépést jelenti.

A Rákosinak szóló üdvözlő távirat (nagy zavarodottságot okozott).

A szovjet elvtársak 12 évig nyugodtak [voltak], hogy Rákosi és Gerő van az élen (akkor nem volt ellenvetésük).

Mi a helyzet most?

Nagy viselkedéséről.

Kommunistákat gyilkolnak.

Az ellenforradalmárok gyilkolnak,

Nagy miniszterelnök pedig fedezi [őket].

A kormánynak nincs ereje arra, hogy leverje őket.

Mi a teendő?

Nem szabad átengedni egy szocialista országot az ellenforradalomnak.

Egyetértünk Önökkel.

A helyes lépések – forradalmi kormányt kell alakítani.

Egyről [azért] szeretnék szólni: az egész nép megmozdult.

A nép nem akarja megsemmisíteni a népi demokratikus rendszert.

Nagyon fontos a szovjet csapatok kivonása Magyarországról.

Erősítjük a katonai kapcsolatokat – gyengülünk – politikailag.

A nemzeti érzelmekről: megsértették (egyenruha, elnevezések).

Kádár et.: Ez a kormány ne legyen bábkormány, és tevékenységéhez szükség van a munkások támogatására.

Válasz kell arra, milyenek legyenek a kapcsolatok a Szovjetunióval.

Münnich et.: Helyesnek tartja Kádár et. értékelését és következtetéseit.

Kádár et.: Az ellenforradalom központja Győr.

Ha a Nagy-kormányt ellenforradalminak minősítjük, akkor az összes pártokra érvényes ez az értékelés.

A kormány nem akar harcolni az ellenforradalom ellen.

Az álláspont:

a népi demokratikus rendszer és a szocialista vívmányok védelmének, a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal való barátságnak, az összes békeszerető országokkal való együttműködésnek elvi alapján [állunk].

A kormány élén: Kádár.

Odaküldeni: Malenkovot, Mikojant, Brezsnyevet.

Felszállás: reggel 7–8 órakor.

Közli Szereda–Rainer (1996) 88–90.

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 194–196.)

A MAGYAR KORMÁNY KÜLPOLITIKAI LÉPÉSEI A FORRADALOM NAPJAIBAN

A MAGYAR KORMÁNY NYILATKOZATA AZ ENSZ BIZTONSÁGI TANÁCSÁNAK 1956. OKTÓBER 28-I ÜLÉSÉVEL KAPCSOLATBAN (1956. OKTÓBER 28.)

A Magyar Népköztársaság kormányának tudomására jutott, hogy az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország és Nagy-Britannia javaslatára 1956. október 28-ra összehívták az Egyesült Nemzetek Szervezetének Biztonsági Tanácsát, hogy megvitassa a magyarországi eseményekre vonatkozó kérdéseket.

A fent említettekkel kapcsolatban a Magyar Népköztársaság kormánya fel kívánja hívni a figyelmet arra, hogy 1956. október 22-én és azután történtek, valamint az események során hozott intézkedések kizárólag a Magyar Népköztársaság belső joghatósága alá tartoznak, és következésképpen nem esnek az ENSZ joghatósága alá.

A Magyar Népköztársaság kormánya ugyanakkor szeretné azt is hangsúlyozni, hogy az előző napok magyarországi eseményei semmilyen hatással nincsenek a nemzetközi békére és biztonságra, annak megőrzését nem fenyegetik. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmányában az I. fejezet 2. cikk 7. bekezdés megállapítja, hogy:

A jelen kormány egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel az Egyesült Nemzeteket arra, hogy olyan ügyekbe avatkozzon, amelyek lényegileg valamely állam belső joghatóságának körébe tartoznak, és nem kötelezi a tagokat arra sem, hogy az ilyen ügyeket a jelen Alapokmánynak megfelelő rendezési eljárás alá bocsássák.

A fentiek alapján a Magyar Népköztársaság kormánya határozottan tiltakozik az ellen, hogy Magyarország belügyeivel foglalkozó bárminemű kérdés napi-rendre kerüljön, mivel az ilyen jellegű kérdések Egyesült Nemzetek Szervezete általi megvitatása a Magyar Népköztársaság szuverenitásának súlyos megsértését jelentené, és nyilvánvalóan ellenkezne az Egyesült Nemzetek Alapokmányában lefektetett elvekkel.

Magyar Országos Levéltár (MOL) KüM XIX-J-1-j 66. d. Az angol nyelvű nyilatkozat magyarul sem 1956-ban, sem később nem jelent meg teljes terjedelmében; az itt közölt fordítás jelen kiadvány számára készült.

(Közli: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában*. 1956-os intézet, Budapest, 2006. 140–141.)

A LEMP KB FELHÍVÁSA A MAGYAR NEMZETHEZ (1956. OKTÓBER 28.)

Lengyel testvérpártunk üzenete

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége
első titkárának, Kádár János elvtársnak
és a magyar nemzeti kormány
miniszterelnökének, Nagy Imre elvtársnak!

Pártunk Központi Bizottsága, egész pártunk, az egész lengyel nép a legnagyobb fájdalommal és mély nyugtalansággal hallgatja az országotokból érkező tragikus híreket. Mélyen megindított bennünket a testvéri vér ömlése, a tűzvész, amely fővárosotokat pusztítja. Ezért kérünk benneteket, adjátok át magyar testvéreinknek, a Magyar Dolgozók Pártja tagjainak, az egész munkásosztálynak, a szívünkhöz oly közel álló egész magyar népnek a következő felhívást:

Magyar Testvérek!

E számotokra tragikus napokban, úgy véljük, nem szabad hallgatnunk, századok óta a szabadság közös szeretete kapcsolja össze népeinket. Vállvetve harcoltunk érte az elmúlt évszázadban a rabló uralkodók ellen, küzdöttünk érte 12 évvel ezelőtt a hitleri fasizmus ellen, a hazai földesurak és gyárosok ellen, és az utóbbi napokban is egyformán és szolidárisan harcoltunk ti is és mi is a szocialista demokráciáért országainkban, az egyenjogúságért és a függetlenségért a szocialista államok egymás közti kapcsolataiban. Mindez jogot ad nekünk arra, hogy forró felhívással forduljunk hozzátok.

Magyar testvérek!

Hagyjátok abba a testvérvér ontását! Ismerjük a magyar nemzeti kormány programját: a szocialista demokráciának, a jólét növelésének, a munkástanácsok megalakításának, a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásának és a lenini egyenjogúsági elvek alapjára helyezett szovjet-magyar barátságnak a programját.

Távol áll tőlünk, hogy beavatkozzunk belső ügyeitekbe. Úgy véljük azonban, hogy ez a program megfelel a magyar nép, az egész béketábor érdekeinek. Hitünk szerint ezzel a programmal minden magyar hazafi egyetérthet, azok is, akik ma a barikádokon vannak. Úgy gondoljuk, hogy a magyar nemzeti kormány programját csak azok vethetik el, akik Magyarországot le akarják téríteni a szocializmus útjáról.

Különösen forró felhívással fordulunk a magyar munkásosztályhoz, amelynek vállain az ország sorsáért való fő felelősség nyugszik, hogy védje meg a népi hatalmat és a szocializmust, hogy védje meg a szocialista tábornak számotokra

is és számunkra is oly drága egységét, a minden ország egyenlőségének és szuverenitásának számunkra és számotokra is közös alapelveit.

Magyar testvérek!

Ti is, mi is ugyanazon az oldalon állunk – a szabadság és a szocializmus oldalán. Hozzátok szólunk: elég a vérből, elég a pusztításból, elég a testvérgyilkos harcból. Legyen úrrá a béke Magyarországon, a béke és a nép egysége, amely annyira szükséges számotokra, hogy megvalósíthassátok a demokratizálás, a haladás és a szocializmus széles körű programját, amelyet nemzeti kormányotok kitűzött.

Varsó, 1956. október 28.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottsága:

Władisław Gomułka,

a LEMP Központi Bizottságának első titkára

Józef Cyrankiewicz,

a Politikai Bizottság tagja, a Lengyel Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke

A *Szabad Nép* 1956. október 29-i számában megjelent levelet közli Tischler (1996)

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 245–246.)

A KORMÁNY KABINETÜLÉSÉNEK JEGYZŐKÖNYVE (1956. NOVEMBER 1. DÉLELŐTT)

(Részletek)

Jelen vannak: Nagy Imre, Kádár János, Tildy Zoltán, Erdei Ferenc, Losonczy Géza.

Az ülésen részt vett még Dobi István és Bognár József.

[...]

8. A szovjet csapatok újabb bevonulásával kapcsolatban a kormány haladéktalanul bekéri Andropov nagykövetet, és előtte tiltakozik e lépések ellen. Egyidejűleg a honvédelmi miniszter küldjön összekötőt a szovjet parancsnoksághoz. Emellett Budapest védelmét mind a belső rend helyreállítása, mind esetleges külső támadás ellen maximális erővel erősíteni kell. A beavatkozás elleni tiltakozást az Andropov nagykövettel folyó megbeszélés eredményéhez képest meg kell

küldeni a követeknek, valamint az ENSZ-nek, és nyilvános közleményt kell róla kiadni. Ezt Losonczy Géza készíti, a tárgyalásokat pedig Andropov nagykövettel Nagy Imre folytatja.

[...]

10. A külügyminiszter távollétében a külügyminiszter teendőit Nagy Imre látja el.

11. A kabinet meghallgatta Maléter Pál, Kovács István és Király Béla jelentését a katonai helyzetről. Eszerint a szovjet csapatok Budapestről kivonultak, néhány saját kisebb intézmény védelmét kivéve.

Viszont a keleti határon bevonulás folyik, ugyancsak mozgás tapasztalható Budapest határában, és a csehszlovák határon csehszlovák erők állnak. [...]

12. A kabinet egyrészt a fegyveres harcok megszüntetése, másrészt az ország függetlenségének teljes és végleges biztosítása érdekében foglalkozott a semlegesség kérdésével. A kabinet teljes egyhangúsággal egyetértett azzal az állásponttal, hogy a kormány nyilatkoztassa ki az ország semlegességét. Egyelőre eltekint attól, hogy a semlegesség mely formáját tegye magáévá (Svájc, Ausztria, Jugoszlávia). Ennek közzétételére Losonczy Géza nyilatkozattervezetet készít még a mai nap, s egyidejűleg tájékoztató szöveget erről a diplomáciai testületeknek, távirat-tervezetet az ENSZ főtitkárának és végül közleményt a sajtó, rádió részére.

Közli Glatz (1989), valamint Kiss–Ripp–Vida (1993). A 12. pont szövegét közli Békés (1997).

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 141–142.)

A KORMÁNY KABINETÜLÉSÉNEK JEGYZŐKÖNYVE (1956. NOVEMBER 1. DÉLUTÁN)

(Részletek)

Jelen vannak: Nagy Imre, Tildy Zoltán, Kádár János, Erdei Ferenc, Losonczy Géza, továbbá Dobi István.

[...]

2. A Nemzeti Kormány részéről a Szovjetunió budapesti nagykövetének feltett kérdésre vonatkozóan, amely az ország keleti határán keresztül újabb szovjet csapatok bevonulására vonatkozott, Andropov nagykövet nem adott kielégítő választ, ezért a személyesen megjelent Andropov nagykövet előtt a kabinet tagjai jelenlétében Kovács Imre vezérkari főnök feltárta azokat a magyar katonai meg-

figyelések által készített csapatmozdulatokat, amelyekből kétségtelenül megállapítható volt, hogy jelentős szovjet katonai erő átlépett a határon, és Budapest felé nyomul előre.

Tekintettel erre a helyzetre, a kabinet a következőket határozza:

a) Haladéktalanul kiadja a semlegességi nyilatkozatot.

b) A magyar kormány azonnal felmondja a Varsói Szerződést, és kinyilatkoztatja Magyarország semlegességét, az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez fordul, és az ország semlegességének védelmére a négy nagyhatalom segítségét kéri. Az ENSZ főtitkárához intézendő táviratban a magyar kormány kéri a kérés tárgyalásának soron kívüli intézését.

c) Minderről tájékoztatjuk a Budapesten székelő diplomáciai testületek vezetői.

d) Végül mindezt részben Nagy Imre rádiószózatával, részben egy kormány-nyilatkozatban rádióban és sajtóban nyilvánosságra hozzák.

e) Egyidejűleg a Magyar Nemzeti Kormány él a Szovjetunió által felajánlott tárgyalási lehetőségekkel, és haladéktalanul bizottságot jelöl ki, kérve a szovjet kormányt, hogy a tárgyalások helyében és idejében mielőbb állapodjanak meg.

f) Végül a kabinet közölte Andropov nagykövettel, hogy amennyiben a szovjet csapatok visszavonása a katonailag lehetséges legrövidebb időn belül megtörténne, az ENSZ-hez intézett táviratot visszavonja.

K.m.f.

Közli Glatz (1989), valamint Kiss–Ripp–Vida (1993).

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 142–143.)

NAGY IMRE MINISZTERELNÖK ÉS MEGBÍZOTT KÜLÜGYMINISZTER SZÓBELI JEGYZÉKE A BUDAPESTI DIPLOMÁCIAI MISSZIÓK VEZETŐIHEZ (1956. NOVEMBER 1.)

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke mint megbízott külügyminiszter az alábbiakat hozza Excellenciád tudomására:

A Magyar Népköztársaság kormányához hiteles értesülések érkeztek újabb szovjet katonai alakulatoknak Magyarországra való bevonulásáról. A Minisztertanács elnöke mint megbízott külügyminiszter magához kérte Andropov urat, a Szovjetunió magyarországi rendkívüli és meghatalmazott nagykövetét, és a legerélyesebben tiltakozott az ellen, hogy újabb katonai alakulatok vonulnak be Magyarországra. Követelte ezeknek a szovjet alakulatoknak haladéktalan,

azonnali visszavonását. Közölte a szovjet nagykövettel, hogy a magyar kormány a Varsói Szerződést azonnal felmondja, egyidejűleg kinyilatkoztatja Magyarország semlegességét, az Egyesült Nemzeteket Szervezetéhez fordul, és az ország semlegességének védelmére a négy nagyhatalom segítségét kéri.

A szovjet nagykövet tudomásul vette a Minisztertanács elnökének és megbízott külügyminiszterének tiltakozását és közlését, s megígérte, hogy haladéktalanul választ kér kormányától.

Fogadja Excellenciád ezúttal is őszinte nagyrabecsülésem kifejezését.

Közli Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesküvése [1958] és Kiss-Ripp-Vida (1993).

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 144.)

NAGY IMRE MINISZTERELNÖK ÉS MEGBÍZOTT KÜLÜGYMINISZTER
TÁVIRATA DAG HAMMARSKJÖLDNEK, AZ ENSZ FŐTITKÁRÁNAK
(1956. NOVEMBER 2.)

Excellenciás Uram!

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke mint megbízott külügyminiszter az alábbi kiegészítő információkat kívánja Excellenciád tudomására hozni:

November 1-jei üzenetemben már említettem, hogy újabb szovjet katonai alakulatok vonultak be Magyarországra, hogy erről a magyar kormány értesítette a szovjet nagykövetet, felmondta a Varsói Szerződést, kinyilatkoztatta Magyarország semlegességét, és az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez fordult semlegességének garantálására.

November 2-án a Magyar Népköztársaság kormányához újabb pontos értesülések, honvédségi jelentések érkeztek, melyek szerint jelentős szovjet egységek lépték át az ország határát, Budapest felé vonultak, s útközben birtokba veszik a vasútvonalakat, vasúti állomásokat, vasúti biztosító berendezéseket. Jelentések érkeztek arról is, hogy Nyugat-Magyarország területén kelet-nyugat irányú szovjet csapatmozdulatok tapasztalhatók.

Fentiek alapján a magyar kormány szükségesnek tartotta, hogy tudomására hozza a budapesti szovjet nagykövetségnek és a Budapesten akkreditált külképviseleteknek a népköztársaságunk ellen irányuló lépéseket.

A Magyar Népköztársaság kormánya egyben konkrét javaslatot tett a szovjet kormánynak a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok visszavonására,

valamint a Varsói Egyezmény felmondásának végrehajtására vonatkozó tárgyalások színhelyére, és közölte a magyar kormányküldöttség tagjainak névsorát.

A magyar kormány ezen túlmenően javaslatot tett a budapesti szovjet nagykövetségnek: alakítsanak vegyes bizottságot a szovjet csapatok kivonásának előkészítésére.

Kérem Excellenciádat, szólítsa fel a nagyhatalmakat Magyarország semlegességének elismerésére, és utasítsa a Biztonsági Tanács a szovjet és a magyar kormányt a tárgyalások azonnali megkezdésére.

Kérem Excellenciádat, ismertesse a Biztonsági Tanács tagjaival a fentieket, és fogadja őszinte nagyrabecsülésem kifejezését.

Nagy Imre s. k.

a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke

MOL KüM XIX-J-1-j 66. d. Másolat. A távirat megjelent többek között a Népszabadság és az Igazság 1956. november 3-i számában.

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 146–147.)

NAGY IMRE MINISZTERELNÖK ÉS MEGBÍZOTT KÜLÜGYMINISZTER
UTASÍTÁSAI SZABÓ JÁNOSNAK, MAGYARORSZÁG
MEGBÍZOTT ENSZ-DELEGÁTUSÁNAK
(1956. NOVEMBER 3.)

I.

Utasítom, hogy haladéktalanul jelentse be hivatalosan közvetlenül az ENSZ főtitkárának, hogy az eddigiek folyamán és a jövőben küldendő táviratok, levelek, üzenetek valamint az azokban foglalt információk az egész magyar kormány hivatalos álláspontját fejezik ki, beleértve a főtitkárnak közvetlenül megküldötteket is.

II.

Miután a magyarországi helyzetről személyes tapasztalatok alapján beszámolni nem tud, a Biztonsági Tanács mai ülésén röviden hivatkozzék Nagy Imre miniszterelnöknek az ENSZ főtitkárához eddig küldött távirataira.

A magyar kormány nevében nyomatékosan kérje fel a Biztonsági Tanácsot, hogy szólítsa fel a nagyhatalmakat Magyarország semlegességének elismerésére.

re, és haladéktalanul szólítsa fel a szovjet és a magyar kormányt a tárgyalások megkezdésére.

A magyar és a szovjet hadsereg parancsnokságának közös bizottsága ma délután összeült, és mind a két fél kifejtette a szovjet csapatok kivonásának technikai kérdéseire vonatkozó álláspontját.

A közös bizottság megegyezett, hogy a kölcsönösen kifejtetteket tanulmányozzák, és este 10 órakor újból összeülnek. Addig is a szovjet delegáció ígértet tett, hogy több szovjet csapatszállító szerelvény a magyar határon nem érkezik be.

MOL KüM XIX-J-1-j 66. d. Másolat. Közli Kiss-Ripp-Vida (1993).

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 147–148.)

BIBÓ ISTVÁN ÁLLAMMINISZTER TÁVIRATA
D. D. EISENHOWER AMERIKAI ELNÖKNEK
(1956. NOVEMBER 4.)

Jelenlegi rendkívül súlyos helyzetében Magyarország különös bizalommal fordul az elnökhöz, aki mind ez ideig oly sokszor és oly határozottan adta tanújelét a békeszeretnek, bölcsességnek és bátorságnak. Bár Magyarország népe kétségszerűen elszántsággal igyekszik szembeszegülni az ellene indított támadásnak, nem kétséges, hogy ebben az egyenlőtlen küzdelemben le fogják győzni, ha nem kap segítséget. E pillanatban a legszükségesebb segítség politikai, nem katonai. Nyilvánvaló, hogy a Szovjetunió törekvéseinek ez az új szakasza az Egyiptom elleni angol-francia intervencióval van összefüggésben. Magyarország leigázása azonban nem csupán az elnyomás felújulását jelentené az országban, de egyúttal annak a felszabadulási tendenciának is véget vetne, amely oly reményteljesen indult meg a többi kelet-európai országban is; ezen túl tönkretenné a tíz éven át oly sok határozottsággal és bölcsességgel folytatott amerikai felszabadítási politika eredményeit is. Mindez megrendítené a kelet-európai népeknél az Egyesült Államokba és más országokba vetett bizalmat. Másfelől, tekintettel az egyiptomi intervenció kedvezőtlen hatására, ez olyan [új] elszigetelődési folyamatokat erősítene fel, amelyek eddigi tapasztalataink bizonyossága alapján jelentős mértékben hozzájárultak a második világháború [kirobbanásához]. Ez az a történelmi pillanat, amelyre korábbi beszédekben mind Eisenhower, mind Dulles külügyminiszter utaltak, amikor kijelentették, hogy csak egy világháború kockázatának vállalása lehet az a bizonyos eszköz, amelynek révén el lehet kerülni egy új vi-

lágháború kirobbanását. Anélkül, hogy bármiféle tanácsot kívánnánk adni, nem kerülhetjük el, hogy felhívjuk az elnök figyelmét arra a lehetőségre, hogy a várható súlyos következmények elkerülése érdekében közvetítőként módjában állna egyfelől rábírní a nyugati hatalmakat fegyverszünet elfogadására és az egyiptomi intervenció befejezésére, másfelől pedig felszólítani a Szovjetuniót, hogy sürgősen vonja vissza csapatait Magyarországról. Tisztában vagyunk azzal, hogy ennek a két lépésnek az egyidejű megtétele legalább olyan erkölcsi jelentőséggel bír, mint amilyen gyakorlati nehézséget jelent ezek kivitelezése [egy nyolcsoros mondat hiányzik a szövegből – B. Cs.]. Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy tovább érveljünk ezen javaslatok mellett, de erősen hangsúlyozzuk, hogy ebben a pillanatban egész Kelet-Európa és a z egész világ sorsa az elnök cselekedeteitől függ. Az elkövetkező néhány kritikus nap során eldől majd, hogy a béke és felszabadulás útjára lépünk, vagy pedig az agresszió étvágát fogjuk növelni, és egy biztos világháború felé haladunk.

Dwight D. Eisenhower Library, Abeline, Kansas. D. D. Eisenhower Papers as President, Diaries Series, Box 2. Közli Békés Csaba: *Bibó István távirata az amerikai elnökhöz*. In: *Magyar Hírlap*, 1993. október 22.

(In: Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom...* i. m. 148–149.)

A NAGY IMRE-PER
(1958. JANUÁR–JÚNIUS)

Nagy Imre és társai pere az 1956-os magyar forradalmat követő titkos koncepció per 1958. január 28. és június 15. között, a Nagy Imre-kormány, illetve a „Nagy Imre-csoport” ellen. A vádlottak Nagy Imre, Losonczy Géza, Gimes Miklós, Maléter Pál, Szilágyi József, Kopácsi Sándor, Donáth Ferenc, Jánosi Ferenc, Tildy Zoltán és Vásárhelyi Miklós voltak. A pert a Kádár vezette bábkormány és a szovjet vezetés folyamatosan egyeztetve határozta el.

A titokban folytatott tárgyalást a politikai körülményekhez képest korrektül kezdő Radó Zoltán tanácsvezető bíró szívrohamára hivatkozással egy nap után elnapolták, majd 4 hónap múlva az addigra nagyszámú halálos ítéletet hozó, a vádlottak bűnösségében mély indulatokkal hívó Vida Ferencsel váltották fel. A per során törvénytelen ségek sorát követték el, a védőket megfélemlítették, a védelem tanút nem hozhatott, a vádlottakba Vida folyamatosan belefojtotta a szót, bizonyítékaikat nem engedték elmondani és végül a politikai célnak megfelelő ítéleteket hozták.

Az ítéletet 1958. június 15. hirdették ki. Nagy Imrét halálra és teljes vagyonekobzásra, Donáth Ferencet 12 évi börtönre, Gimes Miklóst halálra, Tildy Zoltánt 6 évi börtönre, Maléter Pált halálra, Kopácsi Sándort életfogytiglani börtönre, Jánosi Ferencet 8 évi, Vásárhelyi Miklóst pedig 5 évi börtönre ítélték.

A halálraítélteket másnap hajnalban felakasztották. A kivégzést csak másnap hozták nyilvánosságra. Losonczy Géza a vizsgálati fogságban a tárgyalás kezdete előtt az éhségstrájkja miatti erőszakos mesterséges táplálásba belehalt. A 9. rendű vádlott Szilágyi József ügyét – mivel nem volt hajlandó a vallatók kérdéseire válaszolni – elkülönítették, és már 1958. április 24-én felakasztották. Holttestüket a börtön udvarán temették el, kátránypapírba drótozva. 1961-ben kihantolták, s az összedrótolt holttesteket az Új Köztemető 301-es parcellájában, jeltelen sírba, arccal lefelé földelték el. A rendszerváltozáskor, 1989-ben került sor rehabilitálásukra és ünnepélyes újratemetésükre.

A perről a politikai vezetés filmfelvételt forgatott későbbi propaganda felhasználás céljával, de a felvételek nem voltak alkalmasak a forradalom iránti ellenérzés felkeltésére, ezért titkosították, ennek feloldására csak 2008-ban került sor.

* * *

A forradalom alatt, a második szovjet beavatkozás hírére Nagy Imre és társai a jugoszláv nagykövetségre menekültek, majd november 22-én, bízva a magyar kormány által tett bántatlansági ígéretben, elhagyták a jugoszláv követség épületét. A szovjetek – megszegve a jugoszlávokkal történt megállapodást – azonnal őrizetbe vették, majd családjukkal a romániai Snagovi-tó partjára házi őrizetbe helyezték őket. Kádárék és a szovjet vezetés erős politikai nyomással és személyes küldöttek útján próbálták rávenni Nagy Imrét, hogy ismerje el Kádár János kormányát, és ezzel legitimálja az új hatalmat. Miután Nagy Imre erre nem hajlott, 1957. március 27-29-én Moszkvában Kádár János megállapodott az SZKP vezetőivel abban, hogy Nagy Imrét bíróság elé állítják. A per lebonyolítását folyamatosan egyeztették a szovjet vezetéssel. Bizonyos források ugyanakkor arra utalnak, hogy a szovjet vezetés nem írta elő Kádáréknak Nagy Imre halálos ítéletét, a legsúlyosabb büntetés szükségességét a magyar vezetés javasolta. A KGB-vezető Ivan Szerov naplója szerint, „Nagy Imre további sorsáról az új magyar vezetés döntött. Jóllehet eközben ők tanácskoztak Moszkvával. Nagy Imre kivégzése teljes mértékben terheli az új magyar vezetés lelkiismeretét. Én úgy hiszem Kádár ezáltal igyekezett eltüntetni annak nyomait, hogy együttműködött Nagy Imrével. Ők ugyanis együtt meg akarták dönteni Gerő hatalmát, aki Rákosi embere volt.” Április 9-én Kádár javaslatának megfelelően az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottság elfogadta azt a határozatot, amely Nagy Imre és társai őrizetbe vételéről, valamint büntetőeljárás megindításáról szól. Április 14-én letartóztatták Nagyot,

és Budapestre vitték társaival együtt. 1957. április 16-i kihallgatása során Nagy Imre a válaszadást megtagadta, s ezentúl a jegyzőkönyveket sem írta alá. Nagy Imre június 14-én maga jelentkezett kihallgatásra: „*Úgy érzem, nem vagyok bűnös semmiben, el akarom mondani tevékenységemet.*” Továbbra is elutasította, hogy az eseményeket politikailag és büntetőjogilag értékelje. A Belügyminisztérium 1957. augusztus 10-én készítette el a Nagy Imre-per vádiratát, augusztus 26-án Moszkvában Biszku Béla belügyminiszter egyeztetette a vádiratot és az ítéleteket Andropovval, az SZKP KB osztályvezetőjével és más szovjet vezetőkkel. Hivatalosan 1957. december 21-én az MSZMP KB zárt ülésen hozott titkos határozatot a per lefolytatásáról, mely szerint Nagy Imre „a Népköztársaság törvényes rendjének megdöntésében bűnös, különleges ellenforradalmi csoporttal szemben szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak.”

1958. február 5-én vette kezdetét a titkos, zárt tárgyalás-sorozat a katonai bíróság Fő utcai tárgyalótermében, a Legfőbb Bíróság dr. Radó Zoltán által vezetett Népbírói Tanácsa közreműködésével. A vádat a legfőbb ügyész első helyettese, dr. Szalai József képviselte. Radó pervezetése az ismert politikai körülmények fényében viszonylag korrektnek volt mondható. A politikai vezetés számára azonnal kiderült, hogy Radó Zoltán nem tudja az elvárt szigorúsággal vezetni a tárgyalást: mindenkit hagyott beszélni, nem volt képes megakadályozni, hogy a vádlottak előadják saját érveiket és bizonyítékaikat, nem tudott érdemben vitát folytatni a vádlottakkal, és a kívánt irányba vinni a bizonyítások menetét. Ezért másnap elnapolták a tárgyalást, Radó betegségére hivatkozva. Négy hónappal később folytatták csak, tanácselnöknek ekkor már a sokkal keményebb, a vádlottak bűnösségében meggyőződésesen hívó, a megtorlásban addig már sok halálos ítéletet hozó Vida Ferencet nevezték ki.

A vádlottak: 1. rendű Nagy Imre, 2. rendű Donáth Ferenc, 3. rendű Gimes Miklós, 4. rendű Tildy Zoltán, 5. rendű Maléter Pál, 6. rendű Kopácsi Sándor, 7. rendű Jánosi Ferenc, 8. rendű Vásárhelyi Miklós, 9. rendű Szilágyi József.

A tárgyalás vezetőjéül kinevezett Vida Ferenc bíró elvakultságig hithű kommunistaként meg volt győződve Nagy Imréék „ellenforradalmi” bűnösségéről, és a legsúlyosabb ítélet szükségességéről. Az 1956-ot követő megtorlás pereiben Vida a politikai vezetés előtt ellentmondást nem tűrő keménységéről és nagyszámú halálos ítéletéről volt ismert. Vida rendszerváltás utáni nyilatkozataiban tagadta, hogy az MSZMP vezetői, illetve maga Kádár János utasította volna a halálos ítéletek meghozatalára, ami nem életszerűtlen. A gyakorlatban a magyar politikai vezetés – illetve Szerov szerint személyesen Kádár – Vidát ismerve lényegében Vida személyének a per vezetésére történt kinevezésével döntött Nagy Imréék halálra ítéltése mellett.

Vida 1989-ben az előtte a tárgyalást vezető Radó Zoltánról így vélekedett: „Radó Zoltán nem tudta vezetni a tárgyalást. Radó-féle tárgyalás alatt nem volt

több, mint a vádlottak kihallgatása. A vádlottak vezették a tárgyalást, Radó pedig futott utánuk, képtelen volt összefogni az ügyet.

Vele szemben Vida a klasszikus sztálinista politikai perek bírának stílusában viselkedett, a bírói pártatlanságot félretéve az ügyész mellett maga is teljes egészében a vádló szerepét képviselte, kész koncepciója volt a vádlottak bűnösségére, és hogy milyen ítéletet kell hoznia.

A zárt tárgyalások 1958. június 9. és június 15. között folytak le. Védője, a már súlyos beteg 74 éves Bárd Imre hangot adott annak, hogy védence nem hogy a szocialista rendszer megdöntését nem akarta, hanem ellenkezőleg: éppen azt mentette, ami menthető volt, s ezen felül minden változást az akkori pártvezetés tudtával és beleegyezésével vitt végbe. Vida Ferenc ekkor felháborodva ezt mondta: *„Figyelmeztetem a védőt, hogy ha nem hagyja abba pártunk és kormányunk vezetőinek rágalmazását, a vádlottak padján találja magát.”*

Vida Ferenc a tárgyalások során gyakran kontrollálatlan dühkitörésekkel, ordibálva támadt a vádlottakra. Félbeszakította, álláspontjuk kifejtésére nem adott módot, kioktató stílusban fojtotta a vádlottakba a szót, ha azok az ügy politikai koncepciója szempontjának ellentmondó információkat akartak közölni, nem hagyott teret semmiféle álláspont bővebb kifejtésére. Vida érezhetően mélyen azonosult érzelmileg is a vádakkal, hangjából „őszinte és mély felháborodás, sőt gyűlölet sugárzott.”

A per során Nagy Imre panaszolta, hogy a nyomozás során nem közölték vele a vádat, csak arra szólították fel, mondja el, milyen bűnöket követett el. Panaszt tett továbbá, hogy bár a rögzített vallomásban valóban általa elmondott mondatok szerepelnek, de abból hosszú részeket kihagytak, amelyeket pedig fontosnak tartott a bizonyítás szempontjából.

A siettetett tempóban zajló tárgyalássorozat alig egy hét alatt véget ért.

Június 15-én a Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsa Nagy Imrét halálra és teljes vagyonek kobzásra, Donáth Ferencet 12 évi börtönre, Gimes Miklóst halálra, Tildy Zoltánt 6 évi börtönre, Maléter Pált halálra, Kopácsi Sándort életfogytiglani börtönre, Jánosi Ferencet 8 évi, Vásárhelyi Miklóst pedig 5 évi börtönre ítélte. Az ítélet az MSZMP PB előzetes jóváhagyásával született meg. A vádlottak mind bűnösnek vallották magukat, a miniszterelnököt kivéve. Nagy Imre az utolsó szó jogán a következőket mondotta: *„Igen tisztelt népbíró! Igen tisztelt elnök úr! Az ügyész úr vádbeszédében reám a legsúlyosabb, tehát halálbüntetés kiszabását javasolta. Többek között azzal indokolta, hogy a nemzet nem tud elfogadni olyan ítéletet, amely könyörületes lenne. Sorsomat a nemzet kezébe teszem. Védelmemre semmit felhozni nem kívánok, kegyelmet nem kérek.”* Védője hivatalból adódóan kegyelmi kérvénnyel élt, így a formának megfelelően még ugyanezen a napon összeült a testület, mely az ítéletet is meghozta, és kegyelmi tanácsként működtek. Elnöke, Vida Ferenc indokolás nélkül elutasította a kegyelmi kérvényeket, ezáltal

az ítélet a kihirdetés pillanatában rögtön jogerőre emelkedett. A pernek áldozatul esett még Szilágyi József (1917–1958) és Losonczy Géza (1917–1957). Utóbbi még a tárgyalások megkezdése előtt elhunyt.

A három halálraítélt kivégzésének időpontját másnapra tűzték ki, s átszállították őket Kőbányára, a Kozma utca 13. szám alatti Gyűjtőfogházba. Nagy Imre utolsó óráit levélírással töltötte, ezek a levelek azonban szeretteihez sohasem jutottak el.

Másnap, június 16-án, kora hajnalban jöttek a foglyokért. A Kisfogház udvarát jelölték ki a kivégzés színhelye gyanánt, ide az elítélteket egyesével kísérték. A kivégzésen – a szokásoktól eltérően – nem az ítéletet hozó bíró Vida Ferenc vett részt – őt a politikai vezetés mentesítette ez alól. A kiküldött bíró Dr. Bimbó István volt, aki miután megállapította személyazonosságukat, felolvasta a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Népbíróági Tanácsának ítéletét, és a kegyelmi kérvények elutasítását. Ezt követően átadta őket a hóhérnak.

Bogár János ítélet-végrehajtó 5 óra 9 perckor elsőnek Nagy Imre nyakába akasztotta a kötelet, aki a független, szocialista Magyarországot éltette utolsó szavaival. Utána következett Maléter Pál és Gimes Miklós. Miután az orvosok megállapították a halál beálltát, felvették a 120 Ft-ot felmerült költségeik fedezésére, majd aláírták az átvételi elismervényt.

Holttestüket a börtön udvarán temették el, kátránypapírba drótozva. Két és fél évvel később, 1961. február 24-én titokban hantolták ki az éj leple alatt Nagy, Maléter és Gimes földi maradványait, és átvitték a rákoskeresztúri Új köztemető főbejáratától legtávolabb eső, 301-es parcellájába, arccal a föld felé. A temetői nyilvántartásba hamis neveket jegyeztek be.

* * *

A halálos ítéleteket és végrehajtásukat csak másnap hozták nyilvánosságra. A tárgyalásokról végig filmfelvételt is forgattak, későbbi propaganda filmek készítése céljából. A filmfelvételekről érezték, hogy még szerkesztve sem alkalmasak a forradalom iránti ellenérzés felkeltésére, így a Kádár-rendszer alatt csak egy egészen rövid híradást készítettek, a vádlottaktól egy-egy mondatot bevágva, manipulatív propaganda narrációval ellátva, Nagy Imre esetében egyes mondatait meg is hamisították. A filmanyagot titkosították, és ezt csak 2008-ban oldották fel.

A perben elítéltek rehabilitálására a rendszerváltozáskor, 1989-ben került sor, ünnepélyes újratemetésükkel együtt. A pert vezető Vida Ferenc megélte a rendszerváltást és az újratemetést, interjúiban megbánást nem tanúsított, haláláig kitartott amellett, hogy nem követett el törvényteleniséget. A vádat képviselő Szalai József ügyész a rendszerváltás idejére vallási fanatizmusba fordult emberre vált, és bocsánatot kért az elítéltek közül még élő Kopácsi Sándortól.

(A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából)

VII.

A SZOVJETUNIÓ AFGANISZTÁNI HÁBORÚJA

(1979–1989)

DOKUMENTUM. SZIGORÚAN TITKOS.
AZ SZKP KB »KÜLÖNLEGES MAPPA«.
(1979. DECEMBER 4.)

A forradalmi tanács elnöke, egyben az ANDP KB titkára és miniszterelnök, H. Amin az utóbbi időben határozottan felveti annak kérdését, hogy küldjünk Kabulba egy gépesített lövész zászlóaljat, amely a rezidenciája őrzését látná el. Figyelembe véve a kialakult helyzetet és H. Amin kérését, célszerűnek tartjuk Afganisztánba küldeni a Legfelsőbb Parancsnokság GRU különleges csoportját. 500 fős teljes létszámmal, olyan egyenruhában, amely semmiképpen sem utal a katonák szovjet haderőhöz való hovatartozására. A csoport Afganisztánba történő küldésének lehetőségét, az SZKP KB Politikai tanácsának 29.6.1979 N P. 156/IX döntése lehetővé teszi. Mivel a csoport Kabulba történő küldését egyeztetjük az afgán féllel, lehetségesnek tartjuk, hogy a csoportot katonai-szállító repülőgépek szállítsák, még ez év decemberében.

Usztyinov D. F. elvtárs. Egyetérték: Ju. Andropov, N. Ogarkonov N 312/2/0073, 1979. december 4.

* * *

December 8-án, Brezsnyev irodájában tanácskozás zajlott, amelyben a Politikai Bizottság szűk tagsága képviseltette magát: Andropov, Gromiko, Szuszlov és Usztyinov. Nagyon sokáig vitatták az Afganisztánban és körülötte kialakult helyzetet, mérlegeltek mindent „pro” és „kontra”, már amely a szovjet csapatok küldését érintette. Az ilyen lépés szükségszerűsége mellett a következő tények szóltak: a CIA (s leginkább ankarai rezidense, Paul Henzy) arra törekszik, hogy egy új „Iszlám birodalmat” hozzon létre a régióban, és ezt az eszmét „exportálja” a Szovjetunió közép-ázsiai köztársaságai irányába is; délen az ország nem rendelkezik megbízható légvédelemmel, amely abban az esetben, ha az USA Pershing rakétákat telepít, veszélynek tesz ki több életbevágóan fontos objektumot, többek között a Bajkonur űrrepülőteret; lehetőség nyílik Pakisztán és Irán számára, hogy hozzájutva Afganisztán urántartalékaihoz, hamar megteremtsék saját atombombájukat; ha az ellenzék jut hatalomra az ország északi részén, s fennáll annak a veszélye, hogy az ország csatlakozik Pakisztánhoz stb.

Természetesen, végeredményben döntés született két terv kidolgozásáról: első – a KGB közreműködésével eltávolítani Amint, és az ő helyébe Babrak Karmalt ültetni; a második – Afganisztánba küldeni bizonyos különleges rendeltetésű csapatokat, ugyanezzel a céllal.

December közepétől elkezdődött a kis létszámú speciális egységek átdobása Afganisztánba. December 14-én, például, Kabulba megérkezett a KGB két kü-

lönleges csoportja – 30–30 fős létszámmal. (Afganisztánban ezek két kommandót alkottak: a Grom csoport – amely első osztályú élsportholókból állt; a Zenit, amelyben a Balasihában (Moszkva alatt) lévő különleges iskola végzősei voltak. A Központban és a KGB-n belül mindig más nevet viseltek.) Papíron ezek a csoportok a GRU-hoz és a katonai hírszerzéshez tartoztak, és feladatuk, háború esetén különböző terrorista akciók végrehajtása volt a Szovjetunió kívül.

(In: Zicherman István: *Az afgán háború*. Anno Kiadó, MMVI, é. n. 46–47.)

AMIN MEGGYILKOLÁSA (1979. DECEMBER 27.)

Valentyin Braterszkij

(A KGB külföldi felderítésének volt munkatársa) emlékezete

„Mi ötven voltunk a PGU-tól, és két 30 fős KGB-csoport, a „kaszkadőrök” hajtották végre az akciót. A világon egyedülálló Grom csoport, amely első osztályú élsportholókból állt, közvetlenül a palotában tevékenykedett. A Zenit csoportnak kellett biztosítani a palota felé vezető útvonalakat. Ebbe a Balasihában található szpecnáz-iskolából kikerült srácok voltak. A harc végén a 60 fiúból csak 14 tudott megállni a lábán.

A másik oldal rengeteg embert veszített. Amin őrségének teljes létszáma meghaladta a 300 főt. 150 megadta magát. A halottakat senki sem számolta. Amin parancsára még elindult egy 2000 főt számláló ezred, és beásta magát a palota környékén. Az ezredet feldaraboltuk. Az ostrom során valahogy szétszéledt. A lelkes Karmal ígérte, hogy az ostromban minket 500 híve fog támogatni. Számukra is előkészítettük a fegyvereket és felszerelést. Az 500 beigért „elvtársból” az ostrom napján csak egy jelentkezett.

Volt még egy csoport, amelyet egy KGB őrnagy vezetett. Az ő feladatuk volt a helyszínre hozni az afgán állam egyes vezetőségi tagjait, hogy azok bejelentsek: belső államcsíny történt. Nekünk pedig azt a verziót sulykolták, hogy Amin összejátszott az amerikaiakkal, ezért egy veszélyes ellenséget kaptunk déli határainknál. Soha egyetlen olyan irat nem került napvilágra, amely ezt a verziót alátámasztotta volna.

Számomra akkor vált világossá minden, amikor az a tiszt, aki lelőtte Amint, elmondta, hogy parancsba kapták: Amint mindenképpen likvidálni kell. Mellesleg, ugyanabban a lövöldözésben mell-lövést kapott és meghalt Amin kisfia is. Saját kezemmel kötöttem át Amin lányát – egy repesz befűrödött a lábába.

Amikor elhagytuk a palotát, a perzsaszőnyegek tocsogtak a vértől. Ezt nagyon nehéz elképzelni...”

(In: Zicherman István: *Az afgán háború*... i. m. 66.)

A SZOVJET BEVONULÁS (1979. DECEMBER)

Eduard Oganov, egy üzemanyag-szállító sofőr
visszaemlékezése

„A határt 1979 utolsó napján léptük át egy pontonhídon. KAMAZ gépkocsikat, üzemanyag-szállítókat vezettünk. Minden egyes gépkocsi nagyjából 20 méter hosszú, és 5 méter volt a gépjárművek közötti távolság. Ha a 120 gépkocsit sorozzuk 25-tel, megkapjuk a konvoj hosszát – körülbelül 3 kilométer. A szolgáltatom végéig (Afganisztánban összesen egy évet és nyolc hónapot szolgáltam), a mi konvojunk eredeti létszámából mindössze két gépkocsi maradt – az enyém, és egy tádzsik nemzetiségű katonatársamé.

Eleinte egy sivatagon át hajtottunk. Az út nagyon nehéz volt, ismeretlen, bonyolultak voltak az időjárási viszonyok. A sebesség sohasem haladta meg a 30–40 km/h sebességet. Útközben valaki megparancsolta, hogy kapcsoljuk ki a világítást [...] Elfelejtettem elmondani, hogy a határátlépőnél elvették minden iratunkat, a nyakunkba pedig egy-egy zsetont akasztottak – a vércsoportunk és rezusz-faktorunk szerepelt rajta. A zsetonok eleinte fából készültek, és csak később cserélték le fémlapokra. Képzeli el – valaki ezeket kitalálta, iparilag gyártotta, pénzt kapott érte. Ezek szerint, valakinek szüksége volt ezekre.

Az én munkám? Én csak egy utat ismertem – a Szalang-hágó felé vezetőt. A Szalang-hágó a Baglan-tartományban található, elsődleges fontosságú stratégiai pont, a Hajraton–Kabul országúton. Ha északról közelítjük meg a hágót, akkor négy nagy szerpentinre kell felkapaszkodni magához az alagúthoz, amit úgy építettek ki, mint egy erődöt. Nagyjából 3,5 km magasságban található, 2,7 km hosszú, 3 m széles, 4,7 m magas. Az alagút fölött még egy félkilométernyi sziklatömeg. Az alagút után következik a Kabul-völgybe vezető lejárát. Ezt az útvonalat nevezték később a katonáink az „Élet útjának”. Amikor először hajtottunk fel az alagúthoz, az orromból és fülemből, a légnyomás változása miatt, ömlött a vér. Utána megszoktuk valahogy. Én ezen az úton 90 konvojban vettem részt.”

* * *

S. István gépjárműsofőr: „Mint kárpátaljai magyarokat engem és az ikertestvéremet besoroztak gépkocsizónak. A sereg előtt is sofőrködtünk, ezért nem volt kérdéses, hogy hová kerülünk... Volt egy törvény, amely szerint az ikreknek együtt, egy alakulatban kellett szolgálni, ezért együtt maradtunk. A Ferganában található tanulószázad után beosztottak minket egy konvojba, üzemanyag-szállítókat vezettünk... Amíg meg nem sebesültünk, 24 konvojban vettünk részt. A modzsahedek a Szalang-hágó felé vezető serpentinén csaptak le ránk júniusban. Az üzemanyag-szállítókat szinte azonnal kilőtték. A robbanástól légnyomást kaptunk. Engem az őrmesterem, Miskov Szása – ő orosz – rángatott ki a kabinból. Sanyi testvéremet Arno, a konvojunk észti nemzetiségű sofőrje mentette meg... A Szovjetunió minden részéről voltak gépkocsizók: oroszok, ukránok, észtek, baltiak, mi, magyarok. Voltak más nemzetiségűek is. Abban a harcban például Asot Egnatoszján örmény barátunk és katonatársunk vesztette életét, Vlágjik Ivanovval fedezték a sebesültek evakuálását. Vlágjik meg is halt... Valóban „internacionalisták” voltunk.

A hágón lévő alagút kulcsfontosságú volt. Bár létezett világítás, de a nagy forgalomtól és a sűrű füsttől szinte semmit sem lehetett látni. Erre is találtunk megoldást. Letekertük az ablakokat, és egy botot raktunk ki. Amíg az súrolja a falat, addig minden rendben van. Ha már nem súrolja, akkor a kormányt tartsd egy kicsit jobbra. Közben szembe is jön egy konvoj. Sofőrök az alagútban nem haltak meg, de amint hallottam, 16 rakétás megfulladt.”

A 40. HADSEREG VEZÉRKARI FŐNÖKE, V. M. PANKRATOV TÁBORNOK ESEMÉNYNAPLÓJÁBÓL

„1980. február 23-án, 23.00-kor, a légvédelmi rakétadandár és a 186. gépesített lövészezred szállítási feladatainak végrehajtása közben történt az az esemény, amikor a járművek áthaladtak az alagúton (Szalang-hágó), az egyik gépkocsi vezetője nekiütközött a falnak. Az utána közlekedő járművek megálltak. Közlekedési dugó képződött. A kipufogó gázok nagy mennyisége miatt pánik tört ki az alagútban. Egyes katonák elkezdtek löni. Végeredményben 16 ember, köztük 2 tiszt, megfulladt. Négy ember a lövöldözés következtében sebesült meg, egy ember eltörte a lábát. A rendkívüli esemény csupán azért történhetett meg, mert rosszul volt megszervezve a hadoszlop mozgása, és hiányosságok mutatkoztak az alagút áteresztő-képességének terén. Az ügy kivizsgálása végett a helyszínre küldtem egy bizottságot, a hadsereg parancsnokhelyettese, B. Tkacs tábornok vezetésével. Az ezután fogantatosított intézkedések következtében a közúti dugót 10.00-ra sikerült likvidálni. Az alagúton át ismét megnyílt a közlekedés.”

(In: Zicherman István: *Az afgán háború... i. m. 75–77.*)

AZ AFGANISZTÁNBA INDULÓ KATONA EMLÉKEZTETŐJE

„Szovjet katona!

Amíg a baráti Afganisztán területén tartózkodsz, mindig emlékezz arra, hogy te a szovjet államot, és hatalmas népét képviseled.

Légy méltó arra a történelmi jelentőségű misszióra, amit hazánk bízott rád. Emlékezz, mert abból, hogy hogyan fogsz viselkedni ebben az országban, az afgán nép az egész szovjet haderőről, a mi hatalmas szovjet hazánkról alkot majd véleményt.

Amíg az Afgán Demokratikus Köztársaság területén tartózkodsz, tartsd be a szovjet ember számára szokásos erkölcsi normákat, törvényeket, rendet; tiszteld ennek az országnak a szokásait és hagyományait.

Természetüknél fogva az afgánok őszinte emberek, ösztönösen megérik a jót és a rosszat.

Amikor az afgánokkal vagy kapcsolatban, légy mindig tisztelettel irántuk. Az afgánok nagyon vendégszeretők, de ne élj vissza vendégszeretetükkel.

Amikor a településeken tartózkodsz, ne nézz be az udvarokba, házakba. Minden egyes kíséreltet, hogy belenézzél egy nő arcába, a muzulmánok számára haláltnak számít.

Ne zavarj meg a muzulmánokat vallási szertartásaik gyakorlásában. Szükség nélkül ne látogasd a mecseteket, temetőket, temetkezési emlékműveket.

Hordozd magasan az SzSzkSz állampolgárának becsületét és büszkeségét, légy kifogástalan viselkedésedben, tisztességesen hajtsd végre kötelességedet. Tartsd vissza társaidat is olyan tettektől, melyek csorbítják a szovjet ember becsületét és büszkeségét. Fejleszd ki bennük az Afganisztán népeivel szembeni barátságot és internacionalista szolidaritást.

Szovjet katona!

Légy kifogástalan akaratodban, szüntelenül őrizd apáig és idősebb testvéreid internacionalista tradícióit; légy Afganisztán biztonságának és területi épségének őrzője, védelmezd hazád déli határait.”

I. F. RJABCSENKO VISSZAEMLEKEZÉSÉBŐL

„Amikor bevonultunk az országba, eleinte hősökként fogadtak minket, mindenhol ujjongó tömegek várták a konvojokat. De véleményem szerint, az emberek annak örültek, hogy megsemmisítettük Amint és rezsimjét. Hiszen ő rendkívüli kegyetlenséggel leszámolt azokkal, akik ellenállni mertek neki: büntető expedíciókat küldött a fellázadt területekre, és tisztán keleti brutalitással, kegyetlen-

séggel rendet teremtettek, gyakran egész falvakat irtottak ki parancsára, lakóikkal együtt [...]

A leghelyesebb, legcélszerűbb az lett volna, ha a hatalomváltás után kivonulunk az országból, vagy azonnal végrehajtjuk azokat a feladatokat, amelyeket még akkor kaptunk: elvágni az Iránból és Pakisztánból húzódó karaván-ösvényeket, megszállni a csomópontokat, utakat, ösvényeket, elzárni a fegyverszállítások, a modzsahedek útját. Röviden, megfosztani erőforrásaiktól azokat, akik a központi hatalom ellen lázadoztak. Ebben az esetben nem másztunk volna bele ebbe a mészárszékre, nem avatkoztunk volna bele ebbe a polgárháborúba.”

(In: Zicherman István: *Az afgán háború...* i. m. 78.)

A. CSIKISEV SZEMTANÚ KÖNYVÉBŐL

„1983. november 19. Farah tartomány. Szafedkoh környéke.

[...] Tegnap, amikor járőrözést végeztünk a határ mentén, volt egy kellemetlen eset. [...]

A helikopteres járőrözés már a vége felé járt. Egész nap semmi különöset sem tapasztaltunk. Néhányszor leszálltunk a sivatagban – ellenőriztük a nomád családokat, akik a karavánösvényeken haladtak, és az utasszállító autóbuszokat, amelyek dugig voltak emberekkel és árukkal. Két hirtelen előbukkanó UAZ terepjáró viszont arra késztetett minket, hogy lejjebb szálljunk. Csak úgy húzták a port maguk után. A jelzéseinkre, hogy álljanak meg, még a gépágyúból leadott figyelmeztető lövéseket is, figyelmen kívül hagyták. A térképen Iránig pár kilométer maradt. Akkor a pilóták odacsaptak nekik a gépágyúval. Én a második helikopterben voltam, és a pilóták háta mögött álltam. Az egyik terepjáró felborult. A másiktól fegyveresek ugráltak ki. A további megdöbbenett engem. Az afgánok egyike megállt, felénk fordult, kiegyenesedett, széles terpeszállást vett fel és tüzelni kezdett.

A zuhanó helikopter, gépágyúból löve és rakétákat eregetve – nagyon iszonyatos látvány. Ez a fiatal afgán mégsem félt. A tette túl van minden logikai magyarázaton. A normális ember ilyenkor igyekszik menekülni, megbújni a sziklák között. Gondoltam, hogy be van szívva, vagy elkeseredett. Csak lőtt.

Jól szemügyre vettem. Világoszöld nemzeti viselet, tártáskák a mellkasán, fiatal arc nagy szemekkel. Fekete, vállig érő haj. Az ólomesőnk egyszerűen elsöpörte. Így végződött a hős küzdelme a sárkánnyal.”

(In: Zicherman István: *Az afgán háború...* i. m. 113–114.)

A SZOVJET CSAPATOK RÖPLAPJAIBÓL

„A szent háború harcosaihoz! Ti tudjátok, hogy egyes emberek a szent háború jelszavaival takaróznak, és közben saját érdekeiket kívánják megvalósítani, és harcba küldik az embereket. Önmaguk ezalatt Peshavárban, saját gazdag palotáikban vészelik át az esztelen öldöklést. Mindannyian tudjuk, hogy óriási vagyron felett rendelkeznek mind Pakisztánban, mind más országokban. Az ilyen emberek nem hagyhatják, hogy kialudjon a háború lángja, hiszen ezzel is biztosítva látják önös érdekeik megvalósítását. Ti tudjátok, hogy Hekmatiar mérnök, Rabbani professzor és mások, mialatt úton-útfélen úgy állítják be magukat, mint az iszlám védelmezőit, a valóságban megszegik a Sariat törvényhozást és a Korán tanait. Könnyelmű, erkölcstelen életvitelt folytatnak, és közben minket dobznak a háború tüzebe. Az az igazság, hogy az Afganisztánban esetleg beköszöntő béke nem érdeke ezeknek az embereknek, és a megbékélésre nem nekik, hanem a modzsahedeknek van szüksége, akik elpusztulnak a háború poklában, családjait gondoskodó férfikezek nélkül hagyva.

Gondoljátok végig, ki az, aki harcol és áldozattá válik, és ki az, aki könnyelmű, erkölcstelen életet folytat, egyre csak bővítve személyes vagyonát.”

ALEKSZEJ CSIKISEV VISSZAEMLEKEZÉSÉBŐL

„1984. augusztus 10. A régi kabuli országút. 20 kilométerre Dzselaalabádtól.

Az utóbbi napokban több olyan esemény történt Dzselaalabádban, amit megjegyeztem. Igen szokatlan, de a dushmanok kilőtték az egyik legtapasztaltabb tűzszerésznket.

A városon belül a modzsahedek nem hajtának végre akciókat – ez szóbeli megegyezés a helyi hatalommal és a kereskedőkkel. De az egyik hadúr, akinek a csapatai a város környékén tevékenykednek, miután információt kapott az afgán hadosztály parancsnokságán dolgozó egyik ügynöktől, parancsot adott, hogy emberei telepítsenek aknákat a visszatérő szovjet és afgán csapatok útvonalán, az egyetem és a lakónegyedek között. Arra számítottak, hogy errefelé kevés az ember, és a területet is csak némi erőltetéssel lehet „lakottnak” nevezni.

Egy szokásos jármű elleni aknát telepítettek, a keréknyom bal oldalán. Mellette, az útszélen pedig egy erős rombolótöltetet, amelyet egy légibombából hoztak össze. Úgy számoltak, hogy amikor az első teherautónk vagy BTR-ünk felrobban az aknán, akkor a hadoszlop elkezd kikerülni a roncsot és elkerülhetetlenül ráhajt a bombára.

Viszont egy előre nem látott esemény közbelépett. Az elől haladó jármű mindössze maga előtt kezdte lökni a roncsot. Viszont az addig ácsorgó hadoszlopot

elkezdte megkerülni egy mikrobusz, amely – mint később kiderült – egy idegen befolyásos hadúr rokonaival volt tele.

A robbanás iszonyatos volt. A mikrobuszt és az embereket is cafatokra tépte a robbanás. Nem voltak sebesültek. Már a következő napon az egység afgán parancsnoka és legtapasztaltabb afgán tűzszerészünk egy „iszlám bíróság” előtt feleltek „tettükért”. Nem tudom, hogyan úszta meg szárazon az afgán tiszt, de a katonát kivégezték, mert „bűne miatt hazafiak haltak meg”.

(In: Zicherman István: *Az afgán háború...* i. m. 142–143)

AZ SZKP KB 1986. OKTÓBER 13-I ÜLÉSÉN

M. Sz. Gorbacsov: „Afganisztánban már hat éve harcolunk. Ha nem változtatunk a dolgok megközelítésén, akkor még 20–30 évig fogunk háborúzni... Röviden szólva – nem találtuk meg a probléma nyitját... Számunkra nagyon fontos, hogy ezt a folyamatot a lehető legrövidebb idő alatt lezárjuk.”

Ugyanazon az ülésen, S. F. Ahromejev, a Szovjetunió marsallja leszögezte: „Nincs olyan katonai feladat, amit ne tűztünk ki célul, és amit a katonáink nem tudtak volna végrehajtani, és még sincs eredmény. Arról van szó, hogy a katonai eredményeket nem szilárdítják meg politikai intézkedésekkel. A központban van hatalom, a megyékben nincs. Mi ellenőrzésünk alatt tartjuk Kabult és a megyeszékhelyeket, de az elfoglalt területeken képtelenek vagyunk megszervezni a helyi szervezetek munkáját. Mi elvesztettük az afgán népért folytatott küzdelmet. A kormányt a lakosság elenyésző része támogatja. A hadseregünk már öt évet harcolt abban az országban. Most is képes megtartani a helyzetet azon a szinten, amelyen eddig is volt, de a jelenlegi viszonyok között a háború a végtelenségig fog folytatódni.”

(In: Zicherman István: *Az afgán háború...* i. m. 164.)

NADZSIB AFGÁN ELNÖK A BELPOLITIKAI HELYZETRŐL (1986 ŐSZE)

„Nadzsis megjegyezte, hogy az Afganisztánban lévő 31–35 ezer faluból az állami szervek csak 8 ezret tudnak ellenőrizni, a helyhatósági választásokat pedig csak 2700-ban tudták végrehajtani. Nadzsib elvtárs szavai szerint, a városi lakosság

aktívan támogatja a forradalmat, és arról, hogy a falvakban elenyésző a támogatótsága, maga az ADNP tehet, mivel nem tudta elmagyarázni a vidék lakóinak, melyek az áprilisi forradalom céljai. Nadzsib elvtárs továbbá úgy gondolja: a párt legfontosabb feladata jelenleg, hogy aktivistái a városokból induljanak a falvak irányába.

Nadzsis elvtárs megjegyezte, hogy az ellenforradalom aktivitása nem szűnik. Jelenleg Afganisztán területén 5016 banda működik, amelyekben 183 ezer fő található, s közülük 80 ezer az ellenforradalom aktív harcosa.”

„...úgy gondolja, hogy a halaszthatatlan feladatok legfontosabbika – elkezdni az országban a nemzeti megbékélés politikáját.”

(In: Zicherman István: *Az afgán háború...* i. m. 167.)

B. V. GROMOV TÁBORNOK A „KORLÁTOZOTT KONTINGENS” CÍMŰ KÖNYVÉBEN

„A 40. hadsereg tevékenységének eredményeképpen, 1988-ban, az ellenzék csapatai jelentősen legyengültek. Minden területen, az afgán kormányhadsereggel karöltve, nagy munkát végeztünk a főbb szállítási útvonalak megtisztítása érdekében. Miután az ellenzékkel folytatott tárgyalások sehova sem vezettek, a rá következő hadműveletek során komoly kárt okoztunk a modzsaheddinnek. A szovjet csapatok több mint 1000 db légvédelmi rakétaindító állványt és hegyi ágyút zsákmányoltak, több mint 30 000 db rakétalövedéket, több mint 700 aknavetőt, és körülbelül 25 000 aknát. Ezen kívül rengeteg kézi lőfegyvert, és több mint 12 millió darab lőszert. 1988 második felében, a 40. hadsereg egységei, 417 modzsaheddin karavánt semmisítettek meg, amelyek Iránból és Pakisztánból érkeztek. Mindettől függetlenül a modzsahedek továbbra is komoly veszélyt jelentettek az afgán kormány számára.”

(In: Zicherman István: *Az afgán háború...* i. m. 195.)

SZVETLANA ALEKSZIJEVICS: FIÚK CINKKOPORSÓBAN

„A Szovjetunió 1980–1989 között tíz esztendőn keresztül hadat viselt Afganisztán ellen. A szovjetek internacionalista segítséget nyújtottak az afgánoknak. A 10 év alatt egymillió szovjet katona fordult meg e kies országban, s 40 ezren haltak meg ott. Cinkkoporsóban szállították haza őket. Az internacionalista segítségnyújtókat ha-

zájukban, az unióban afgánoknak nevezték. Sorsuk iszonyatos volt kint a háborúban és a hazatérés után a még létező Szovjetunióban is. Ebbe a szennyes háborúba maga is belepusztult, s részeire hullott” – emlékezik Sztetlana Alekszjevics dokumentumregényében (*Fiúk cinkkoporsóban*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999.)

Az afgán–szovjet háborúval a Szovjetunió szerette volna a területet befolyási övezetében tudni. Ez a háború a Szovjetunió utolsó háborúja volt. A gorbacsovi enyhülés alatt a társadalmat fokozatosan tájékoztatták az afgán háború részleteiről, amely szöges ellentétben állt korábbi információikkal. Sztetlana Alekszjevics dokumentumregénye is sokkolóan hatott a társadalomra. A szovjet emberek nem szoktak hozzá ahhoz, hogy az igazságot mondják nekik. A nemes célokért küzdő, az afgán népet megsegítő háború hős katonáiról kiderült, hogy kábítószereztek, gyerekekre lőttek és nyugati árukat vásároltak, cseréltek, rosszabb esetben loptak és csempészték. A háborúról kialakult illúziók összeomlottak. Az egykor hősieknak tartott háború megítélése teljesen megváltozott. A szovjet társadalom rájött, hogy megvezették, és e háború téves céljaiban és hazugságaiban felfedezték a rendszer hibáit, így az afgán háború a fokozatos politikai enyhülés időszakában a Szovjetunió hibáinak és hazugságainak szimbólumává vált. A háborúnak ezért utóélete is van, s az orosz társadalom szégyenfoltként emlékszik rá. Sztetlana Alekszjevics pedig regénye miatt beperelték. Azok, és hozzátartozóik, akik harcoltak a háborúban, saját hitük szerint azokért a célokért, amelyeket a szovjet hatalom hirdetett. Ők azt hitték, hogy igazságos háborúban, hősként harcolnak. Mikor hazatértek, kivetette őket a társadalom, szégyellniük kellett azt, amire akkor büszkéek voltak. Mert a társadalom nem ismeri el, hogy ők csak eszközök voltak.

* * *

Sztetlana Alekszjevics: *Fiúk cinkkoporsóban* című könyve a katonák és családjuk szemszögéből írja le a háborút. A háborús propagandával szemben a valóságot mutatja be. A beszélgetéseket dokumentumregénnyé fűzte. A háborút megjárt katonák, ápolónők, valamint a katonák szüleinek, feleségeinek elbeszélései révén tárta az olvasók elé a megdöbbentő tényeket.

Az egyik közkatona beszámolója szerint őt 1981-ben, tehát a háború második évében hívták be. Senki sem akarta lebeszélni, mindenki azt mondta, hogy ha hívták, vonuljon be, mert ez a kötelessége. A háború olyan távolinak, szinte valótlannak tűnt, mert nem olvastak a halottakról, nem láttak cinkkoporsókat, amelyekben a katonákat küldik haza, egyszóval nem találtak kézzelfogható bizonyítékot arról, hogy kint öldöklés folyik. „Háború is, meg nem is, és ha háború, akkor valami különös háború, se halottak, se foglyok” – mondja. Az újságokban csak azt lehetett olvasni, hogy a szovjet katonák hidakat építenek, orvosai af-

gán asszonyokat és gyerekeket gyógyítanak, barátság-fasorokat ültetnek. Volt, aki bevallotta, hogy fél kimenni Afganisztánba, ezért mindenféle hazugsággal próbálta megúszni, hogy kiküldjék. Az ilyeneket lenézték a többiek, mint az élményeiről beszámoló közkatona is, aki azt hitte, ez egy romantikus küldetés, forradalmat mennek csinálni, egy népet tesznek boldoggá. A kiábrándulás keserű volt számára, mint később a többi katona számára is.

Egy másik katona története különbözik az előzőtől, sok minden kiderül belőle, többek között az is, hogy a társadalmat hogyan tájékoztatták erről a háborúról. A gépkocsi-szállítási technikumot végzett fiú meglepődött, mikor azt a hírt kapta, hogy „korlátozott számú szovjet csapatkontingens tartózkodik Afganisztánban”. Politikai foglalkozásokon megtanították neki, hogy a Szovjetunió védelmezi határait, és egy másik népnek nyújt segítséget, ez az afgán háború. Egyszer behívta őket a parancsnok, és megkérdezte, hogy szeretnének-e új autót vezetni, mert akkor új feladatot kapnak, ha előtte kimennek a szűzföldekre betakarítani a gabonát. A repülőgépen hallotta meg véletlenül, hogy a pilóták arról beszélgetnek, hogy a repülőgép Taskentbe megy. A táborhelyükön közölték velük, hogy Afganisztánba mennek, katonai kötelességük teljesítésére. A katonák egy része pánikba esett, de erre a vezetés fel volt készülve, ugyanis nagy mennyiségű vodkát készítettek nekik, a tábor pedig más katonai egységek vették körül, hogy ne szökhessenek meg.

Egy tűzérezrednél szolgáló őrnagy nemet mondott a felkérésre, akit ezért tisztibecsületbíróság elé állítottak. Lefokozták, majd kizárták a pártból és a hadseregéből. Egy utász főhadnagy arról számol be, hogy behívták a hadseregtörzshöz, megvitatni a turkesztáni katonai körzetbe való áthelyezésének ügyét. Az orvosi bizottság előtt egy forró éghajlatú országról volt szó, ezért ő Kubára gondolt. Végül kiderült, hogy Afganisztánba küldik. Igent mondott. Aki nem vállalta a kiküldetést, megrovásban részesítették, és biztos lehetett benne, hogy nem kap többé előléptetést. Az illető egészségügyi okokból mondott nemet, gyomorfekélye volt, viszont erre nem voltak tekintettel. Egy ápolónő ezt meséli: ápolói végzettségem megszerzése után a bölcsészkarra mentem. Akkor jöttem rá, hogy tanítani szeretnék. Harmadéves voltam, mikor egy nap behívtak a kiegészítő parancsnokságra. Azt mondták, hogy Afganisztánban ápolónőkre van szükség. Mondtam, hogy én nem megyek, mert még tanuló. Azt a választ kaptam, hogy gondoljam meg, mert ha nemet mondok, felhívják az egyetemem, és elmondják, hogy rossz komszomolista vagyok.

Egy anya állítása szerint fia 18 évesen kapta a behívót. Az anya odautazott az eskütelre, és látta, hogy a fia mennyire kétségbe van esve, mindent elkövetett, hogy fiának ne kelljen kimennie Afganisztánba. A zászlóaljparancsnokhoz fordult segítségért, aki a kiegészítő parancsnokságra küldte. Ott térden állva könyörgött a politikai biztosnak, eredménytelenül. A fiát kiküldték Afganisztánba,

és még abban az évben meghalt. A szomszédasszony csak ennyit mondott neki: *„Nem tudtál összeszedni pár ezer rubelt, hogy megvesztegess valakit?”*

Egy másik anya a következőket mondja: *„Azt mondták nekünk, hogy ez egy igazságos háború, segíünk az afgán népnek, hogy felszámolja a feudalizmust, és felépítse a boldog szocialista társadalmat. Arról, hogy a mi fiaink pusztulnak, valahogy nem esett szó.”* A propaganda miatt több lelkes fiatal saját önszántából jelentkezett Afganisztánba. De sok embert akarata ellenére kényszerítettek a harcba, hazugsággal, zsarolással. Bevett szokás volt megvesztegetéssel megúszni a harcot, de akinek nem volt elég pénze, az nem tudta megakadályozni, hogy mennie kelljen.

* * *

Egy törzsőrmester, egészségügyi oktató a következőképpen írta le afgán háborús élményeit: reggel hatkor volt ébresztő a táborban, negyvenöt másodperc alatt kellett felöltözni. Ezután torna következik, karate, ökölvívás, szambó, különböző fegyverek, bot, pisztoly, géppisztoly elleni pusztakezes harcok gyakorlása. Szabadidő csak ebéd után van, fél óra. A kantinban cukrot, csokit lehet venni, ha a katonának nincs rá pénzüke, felvesznek egy téglát, és eladják egy kopasznak (frissen bevonultnak), rákényszerítik, hogy megvegye. Ebből a pénzből vásárolnak be a büfében. Gyógyszerből nincs elég, és az egészségügyi felszerelés nagy része selejtes. Az injekciós fecskendő csomagolása gyenge, ezért a fele kiszakad, és nem steril, ebből is, a vérpótló oldatból is, és a sebkötöző pólyából is a zsákmányoltakat használják, a szovjet gyártmányú helyett a nyugat-európai, japánt, mert ezeknek jobb a minősége. *„Kilenc év alatt nálunk semmiből nem sikerült újat gyártani. A sebkötöző pólya ugyanaz, a sín ugyanaz. A szovjet katona a legolcsóbb katona. A legtürelemesebb. Így volt ez negyvenben... És ötven évvel később is ugyanígy van.”*

A ruházattal, hálózakkal is ugyanez a helyzet. Az amerikai golyóálló mellény sokkal könnyebb, mint a szovjet, a nyugati fegyverek is hatékonyabbak. Így bevételkor az elesett ellenséges katonáktól elveszik a felszerelésüket, még az alsónadrágjukat is. A zsákmányolt pénzt a parancsnokok elvették a közkatonáktól, és a szemük előtt osztották szét egymás között. A katonák vadjuhokra lőnek, az a juh számít vadnak, amelyik leszakad a nyájától. Ez a meghatározás mutatja, hogy a háború ellenére a katonának van egy erkölcsi szabályrendszerük.

A katonákat három kasztba lehet sorolni, ezek a szolgálati idő alapján vannak meghatározva: kopaszok, gumik, és az öregek. A kopaszokkal súroltatják fel a földet, éjszaka megverik őket, elveszik a pénzüket. Fél év után a kopaszokat átminősítik gumikká. A szertartás úgy néz ki, hogy a kopaszok pénzén nagy vacsorát csinálnak, majd a fél éve ott szolgáló katonákat szíjjal megverik. Aki kibírja, azt az asztalhoz ültetik. A leszerelőknek a többiek dobnak össze pénzt az úti felszerelésre, ajándékokra a családjának.

A politikai helyettes a hazatérés előtt elbeszélget a leszerelőkkel: nem szabad otthon beszélni az esetekről, a szabálytalankodásról, a szivatásokról, mert nagy, erős, és erkölcsileg tökéletes hadsereg vagyunk. El kell égetni a fényképeket, meg kell semmisíteni a filmszalagokat. Mi itt nem lőttünk, nem mérgeztünk, nem robbantottunk.

Az afgán háborúban a szovjet katonák igyekeztek pénzhez jutni, kihasználni az adódó lehetőségeket. Afganisztánban nyugati termékek is voltak, olyanok, amelyek a szovjet hiánygazdaságban nem léteztek. Ezért csereberéltek, sefteltek afgán termékekkel, amelyeket leszereléskor becsempésztek a Szovjetunióba, és eladták őket. Egy gránátvetős közkatona azt meséli, hogy sokan porcelánt, drágaköveket, díszeket, szőnyeget szereztek. Vagy akciók során szereztek, a falvakból lopták vagy vásárolták. Egy tár töltenyt eladtak egy piperekészletért, szemöldökfestékért, púderért. De ezek a történetek használhatatlanok voltak, mert megfőzték őket. Kítették a napra vödörben két órára, ezek után a töltény, a „főtt” golyó nem kirepül, hanem kipottyant a csőből. A parancsnokok, közkatonák mind sefteltek. Az étkezőből eltűntek a kések, kanalak, villák, tálca, kancsók. Eladták a kalapácsokat, géppisztoly-bajonetteket, a gépkocsik visszapillantó tükröket, a pótalkatrészeket, a kitüntetések. A boltokban még a szemetet is megvették, régi újságokat, konzervdobozokat, szöveget, celofánzacskókat.

Egy ápolónő azt mondja, hogy sokan szívtak kábítószeret. Marihuánát, vadkendert, ki mit tudott. A tudatmódosítókra a háborúban nagy szükség volt a túléléshez. Erősebbé tesz, megszabadít a problémáktól. Az ember érzékszervei kiéleződnek, jobban lát, hall, meg tudja különböztetni a szagokat, másrészt egy másik értelemben viszont eltompul. A tudata tompul el, így könnyebb ölni. Befűvezve mentek rajtaütésre. A kórházban a betegek a földön fekszenek alsónadrágban, köpenyben, a faluban pedig az afgánok az ő pizsamáikban járnak, a turbán helyett pedig a kórház takarói vannak a fejükön, mert a fiúk eladták őket. *„Eladták a takaróinkat és vadkendert vettek. Valami édeset. Csecsebecséket... Ott olyan klassz dolgok vannak, és ezekben a boltokban sok pompás dolog. Nálunk semmi ilyesmi nincs. Eladták a fegyvert, a történeteket, hogy önmaguk gyilkosaivá váljanak.”*

Egy felderítő írja, hogy amikor kikerült Afganisztánba, még a cigarettára sem akart rászokni, mert ha a narkotikumokhoz hozzászokik az ember, erős akarat kell hozzá, hogy leszokjon róluk. Egy idő után azonban mindenki cigarettázott, mert nem lehetett kibírni nélküle. Vodka lett volna szükségük, de alkoholtalalom volt. Valamilyen tudatmódosítóra szükségük volt a túléléshez, mert el akarták felejtetni, hogy embert öltek, enyhíteni akarták a feszültséget. Ezért kábítószerrel kezdtek. A piláfa és a kásaiba tették bele a narkotikumot.

* * *

A szovjet sajtó és média eleinte nem tájékoztatta a lakosságot a háborúról, nem tudták, mi folyik Afganisztánban. Később a harcokról is szó esett, s a háborút a nagy honvédő háborúhoz, azaz a második világháborúhoz hasonlították. Sokakra a propaganda lelkesítően hatott, azt gondolták, hogy jó ügyért, a hazáért folyó harcról szól a Szovjetunió „*afgán kalandja*”, ezért önként jelentkeztek Afganisztánba.

Azonban a háború megítélése később megváltozott. Az 1985-ben hatalomra került Gorbacsov által meghirdetett új politikai stílus, a glasznoszty magába foglalta a sajtócenzúra enyhülését is. Így természetesen a társadalom tájékozottabb lett az afgán háborúval kapcsolatban is. A hazatérő katonákat sokkolta a háború, s ezáltal az ő tetteik megítélése is. Számot kellett vetniük önmagukkal és a társadalommal.

Egy közkatona így élte meg a szóban forgó eseményeket: amikor hazaért a háborúból, az ismerősök azt kérdezték tőle, hozott-e bundát, japán magnót? Magas szinten azonban máshogy foglalkoztak velük. Behívatta a rektor, hogy ösztöndíjat ad neki a főiskolán, és figyelmezteti őt, hogy ne találkozzasson a többi Afganisztánt megjárt katonával, azaz „*afgánnal*”. A hatalom félt, hogy összefognak és lakást követelnek, pénzt azoknak az anyáknak, akiknek a fia elesett a háborúban, rendes sírkövet a halottaknak. Figyelmeztették őket, hogy „*ne fecsegijenek*”, államtitok minden, ami Afganisztánban történt velük. Az újságok azt írják, hogy az afganisztáni katonák gyilkosok. Már szégyelli a háborús veterán igazolványát, nem használja, sérülését pedig munkahelyi balesetnek hazudja, mert lenézik őt. A második világháborús veteránok is lenézik az „*afgánokat*”, mert erkölcsileg többnek tartják náluk magukat, mivel ők a hazát védték, ellentétben az afganisztániakkal.

Egy főhadnagy gondolatai: A háborúnak vége, most mégis mindenki azon van, hogy elfelejtsen bennünket. Látni sem bírnak minket. Hány könyvet írtak a nagy honvédő háborúról, de a finn háborúról egyet sem. Ez lesz a helyzet az afgán háborúval is. „*Hogy öltem-e ott? Öltem. Azt akarjátok, hogy angyalok maradjunk? Azt vártátok, hogy angyalok térnek majd vissza onnan?*”

Egy zászlóaljparancsnok őrnagy is hasonlóan élte meg az eseményeket: itt brezsnyevi kalandnak és büntettnek nevezik most az újságok az Afganisztánban történeteket. Nekünk harcolnunk kellett, az életünket kockáztatnunk, és volt, akiknek meg kellett halniuk. Itt írtak, ott pedig meghaltak. Ne ítéljenek, hogy ne ítéltessenek. Azt már én is feladtam magamban, hogy a szocialista forradalomért harcolok, de abban még bíztam, hogy a mi helyőrségeinket védelmezem, hogy a mi hazánkért harcolok.

Egy közkatona, tüzér azt vallotta, hogy tisztán áll a haza előtt, mert becsülettel teljesítette katonai kötelességét. A háborút „*szennyesnek*” nevezik az újságok, de ha így gondolják, akkor mit gondolnak a hazaszeretetről, a haza védelmezéséről? A népünk iránti kötelességérzetről? Megszállónak nevezik az afganisztáni kato-

nákat, de vajon mit szálltak meg, és mit hoztak el onnan? Mit zsákmányoltak? A társaik koporsójával tértek vissza, és sebesülésekkel, betegségekkel. Meg van győződve arról, hogy a baráti afgán népnek segített a társaival. A társai is abban reménykedtek, hogy jót cselekednek azon a földön, mert jót cselekedni mentek Afganisztánba. Vannak, akik őket mégis naivnak és ostobáknak, ágyútöltelékeknek akarják beállítani. Ő és a többi Afganisztánban szolgáló katona azt gondolta, hogy az új hatalom földet oszt, és ezt mindenkinek örömmel kell fogadnia. Ezt a háborút az unióban veszítették el, mert a háborúból hazatérő katonákat kiveti a társadalom. Nem adnak nekik munkát, nem adnak nekik jogokat.

Az afgán háború megítélésekor a hétköznapi ember ritkán választja szét az eszközként felhasznált katonát a politikai hatalomtól. Az afgán háború, és Sztvetlana Alekszijevicev könyvének a legfőbb társadalmi és belpolitikai jelentősége az, hogy az emberek a propaganda helyett a puszta tényekkel szembesültek, és több évtized után először lehetőséget kaptak saját, önálló véleményük alkotására. Az író a tragikus történeteket emelte ki, a hangsúlyt az érzelmeket felzaklató történetekre helyezte ki, viszont nem foglalt állást a katonák megítélését illetően. Ez a társadalom feladata lett.

Sztvetlana Alekszijevicev dokumentumregényét később lefordították németre, angolra, franciára, valamint magyarra is. De a fehérorosz írónt hazájában, Belorussziában, Minszkben beperelték, mert megsértette a vallomástevők személyiségi jogait és becsületét. A per hosszan tartott, majd ezer rubelekre megbüntették Sztvetlana Alekszijevicevet, akinek bátor tette mellett számos író, értelmiségi és katona tett tanúbizonyságot.